ISSN 2078-7324

VISNYK OF THE LVIV UNIVERSITY

ВІСНИК ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Journalism Series

Серія Журналістика

Issue 44

Випуск 44

Scientific journal

Збірник наукових праць

Published 1–2 issues per year

Виходить 1–2 рази на рік

Published since 1958

Видається з 1958 року

Ivan Franko
National University of Lviv

Львівський національний
університет імені Івана Франка

2018

Засновник: ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Друкується за ухвалою
Вченої Ради Львівського національного
університету імені Івана Франка
(протокол ~~№46/2~~ від ~~28.02.2018~~ р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації.
серія КВ №14618-3589Р від 30.10.2008 р.,
перереєстровано як фахове видання
України *(додаток 7 до наказу МОН
України №1413 від 24.10.2017 р.)*

У Віснику вміщено наукові праці українських та зарубіжних авторів, що відображають широкий спектр проблем функціонування мас-медіа в Україні, Європі та світі; акцентовано увагу на їхній ролі в утвердженні національної ідентичності та універсальних цінностей.

The journal includes chapters of academic research – contributed by Ukrainian and foreign scholars – which provide an assessment of a wide range of issues on mass media in Ukraine, Europe and the world. At the same time, the publications attempts to demonstrative the significance of these findings vis-a-vis Ukraine's national identity.

Редакційна колегія:
д-р наук із соціальних комунікацій, проф. *Богуславський О. В.*; д-р наук із соціальних комунікацій, проф. *Василик Л. Є.*; д-р політ. наук., проф. *Гавронський С.*; д-р наук із соціальних комунікацій, проф. *Житарюк М. Г.* (головний редактор); канд. філол. наук, проф. *Кость С. А.*; д-р іст. наук, проф. *Крупський І. В.*; д-р філол. наук., проф. *Лизанчук В. В.*; канд. іст. наук, проф. *Лось Й. Д.*; д-р політ. наук., проф. *Мельник І. А.*; д-р габілітований, проф. *Ожуг З.*; д-р наук із соціальних комунікацій, проф. *Павлюк І. З.*; д-р філол. наук, проф. *Печарський А. Я.*; д-р філол. наук, проф. *Поплавська Н. М.*; д-р філол. наук, проф. *Потятиник Б. В.*; канд. філол. наук, проф. *Присяжний М. П.* (заступник головного редактора); д-р філол. наук, проф. *Сербенська О. А.*; канд. наук із соціальних комунікацій, доц. *Скленар І. М.* (відповідальний секретар); д-р наук із соціальних комунікацій, проф. *Сніцарчук Л. В.*; д-р наук із соціальних комунікацій, доц. *Шевченко В. Е.*; д-р філол. наук, проф. *Шкляр В. І.*; д-р іст. наук, проф. *Шкраб'юк П. В.*; канд. філол. наук, проф. *Яцимірська М. Г.*

Professor *M. Zhytaryuk* – Editor-in-Chief,
Professor *M. Prysiazhnyi* – Assistant Editor,
Docent *I. Sklenar* – Managing Editor.

Відповідальний за випуск *Мар'ян Житарюк*

Адреса редакційної колегії:
Львівський національний
університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, к. 203,
79044, Львів, Україна
тел.: +38-032-239-47-51

Editorial office address:
Ivan Franko National
University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, room 203,
79044, Lviv, Ukraine
tel. +38-032-239-47-51

http://journ.lnu.edu.ua/research/our-publisher

Тексти статей і англомовних анотацій подано в авторських редакціях

Адреса редакції, видавця і виготовлювача:
Львівський національний університет
імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції. Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Формат 70×100/16.
Ум. друк. арк. 25.
Тираж 110 прим. Зам. №

© Львівський національний
університет імені Івана
Франка, 2018

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 3–11
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 3–11

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 3–11 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070:82-92.09О.Назарук:[325.83:323.272](477.8)“1918/1920”

ДЕРЖАВОТВІРНИЙ АСПЕКТ ПУБЛІЦИСТИКИ ОСИПА НАЗАРУКА 1918–1923 рр.: ІСТОРИЧНІ УРОКИ

Зоряна Величко
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна,
e-mail: zavelychko@yahoo.com

У статті окреслено громадсько-політичну та журналістську діяльність О. Назарука у розбудові ЗУНР. Проаналізовано змістові домінанти його публіцистики. З’ясовано особливості трансформації поглядів О. Назарука на державність, соборність, боротьбу; визначено їхню актуальність.

Ключові слова: Осип Назарук, публіцистика, ЗУНР, державотворення.

Період ЗУНР був, мабуть, найбільш складним і трагічним етапом української державності. Невипадково в його історіографії, яка, на жаль, досі рясніє «білими плямами», іноді трапляються пересмикування: від прихованого знецінення (з боку прозахідних «політкоректних» науковців і навколонаукових кіл) до профанної сакралізації (з боку пострадянських «урапатріотичних» дослідників). Тому ідеологічні нашарування, якими «обросли» історичні факти, є вдячним інструментом для політичних маніпуляцій, які спостерігаємо сьогодні в українсько-польських відносинах. Отже, *актуальність дослідження* рівноцінно важлива і в науковому, і в суспільно-політичному аспектах. Щоб творити питомий історичний наратив, відтак формувати життєздатну національну ідею, нам необхідно оновити підходи до історіописання. Йдеться не тільки про доглибне вивчення офіційних документів, які, без сумніву, мають першорядне значення в історичному моделюванні. Цілком несподівані ракурси відкривають альтернативні джерела – публіцистика, епістолярій, щоденники, спогади – одним словом відображена у Слові (тексті) особистість. Історію подій з погляду сьогодення не можливо ні відтворити, ні збагнути повною мірою – без скрупульозного осмислення/переосмислення історії ЛЮДЕЙ, які й творили свою добу. Біографістика як міждисциплінарна наука дає змогу охопити різні виміри в історіописанні. Через людину (в її цілості та одночасній багатогранності) побачити епоху – ось цікава й пізнавальна перспектива дослідження історії ЗУНР та її преси. Сьогодні інтерес науковців-істориків до різнобічного вивчення ЗУНР помітно зростає. Щодо пресознавчих студій цієї доби, виокремимо комплексні науко-

© Величко З., 2018

ві праці О. Богуславського, О. Дроздовської, С. Горєвалова, В. Гутковського, С. Костя, С. Кравченко, І. Крупського, Н. Сидоренко, Л. Сніцарчук, Л. Супрун, Ю. Шаповала та ін. Персоналістичний підхід у дослідженнях застосували О. Барчан, С. Квіт, Л. Кічура та ін. Діяльність і творчу спадщину О. Назарука вивчали Л. Бурачок, М. Швагуляк, О. Зелена, М. Федунь та ін. М*ета* статті – з'ясувати державотвірний вимір публіцистики О. Назарука та її ідейну актуальність для сьогодення.

О. Назарук був однією з найбільш активних і контроверсійних фігур Української Революції – як громадсько-політичний діяч, редактор, публіцист, журналіст, архіваріус, військовий, ідеолог. Чому Західно-Українська Народна Республіка, яка стала втіленням столітніх сподівань українців, зрештою виявилася політично неспроможною; чому ідея української державності, що замайоріла жовто-блакитним прапором над листопадовим Львовом, зазнала поразки; які уроки минулого та де шукати вихід із тієї складної, а навіть трагічної ситуації – це питання, над якими безнастанно міркував О. Назарук (залишаючи нам докладні хроніки й рефлексії тих подій). Але, крім цього, він був людиною *дії*. О. Назарук брав дуже активну участь у розбудові ЗУНР. З власної ініціативи вирушив до гетьмана П. Скоропадського просити військової та фінансової допомоги для боротьби з поляками. За свідченнями очевидців, у Білій Церкві він на колінах благав січових стрільців вирушити на поміч до Львова. Але та буремна доба ставила перед українцями щораз нові виклики, змушувала робити щораз складніші вибори – практично всліпу. Тому до столиці ЗУНР О. Назарук не повернувся, бо… залишився для участі в антигетьманському повстанні. Встановлення влади Директорії давало йому надію на одночасне втілення основоположних ідей українства: «я піддався вже був загальній думці, що як матимемо Київ, тоді матимемо й Львів. Була це загальна думка і Наддніпрянців і Галичан, що працювали на Великій Україні, в першій мірі Січових Стрільців. […] Так. То були дні і ночі п'яні чудовою мрією великодержавности української нації» [23: 80]. Тому частина галицького політикуму (наприклад, Л. Цегельський) звинуватила персонально О. Назарука у зраді новій галицькій державі. В уряді Директорії він очолив Українську телеграфну агенцію та Головне управління преси і пропаганди (окреме міністерство). Проте в Києві О. Назарук швидко розчарувався в політиці, яку провадила Директорія, покинув пост та повернувся на Західну Україну, щоб очолити Пресову кватиру при Начальній команді Галицької Армії. Він також став редактором військового часопису «Стрілець». Після трагічної поразки УГА публіцист емігрував до Відня, де його уповноважили до справ преси і пропаганди при екзильному уряді ЗУНР, працював у його органі «Український прапор» і тижневику «Воля»; також провадив плідну дипломатичну роботу. Влітку 1922 р. Є. Петрушевич уповноважив О. Назарука вирушити до Канади і США просити підтримки в українських емігрантів. В Америці О. Назарук усвідомив безперспективність політики екзильного уряду, пережив гостру екзистенційну кризу та… знову почав палко шукати нових дієвих шляхів для здобуття сильної української держави. На той час ЗУНР припинила існування навіть на дипломатичному рівні…

О. Назарук осмислював уроки Української Революції у споминах «Рік на Великій Україні», «Галицька Делєґація в Ризі 1920 р.», «Мої переговори з большевиками», у статтях наступних років «Вічна трагедія України», «В 1-й день листопада», «21.XI. Що сей день повинен пригадувати Українцям і Полякам?», «До психольогії листопадових днів у Галичині 1918 р.», «Три річниці», серії «Думок на часі», «Два 22 січня»,

«Чого нас вчать два памятні дні 22 січня» тощо. Публіцист уважав, що революційна «весна» була «завчасна» [7], а поразка – неминуча: «коріння нашої катастрофи було в обставинах і в людях» [23: 336]. Він наполягав: причини, чому «держава не повстає або повстаючи гасне, треба розбирати без ніякого «вибачення», без ідеалізування блудів, – бо спільнота, в якій так роблять навіть провідні уми, очевидно ніколи не дорасте до своєї державности» [8: 140]. Таким чином, у поглядах О. Назарука ідея державності зазнала трансформації, а ідея соборності відступила на другий план – як ідейно-політична програма, недосяжна в конкретних умовах. Для нього першочерговою стала боротьба за «ближчу» батьківщину, за здобуття незалежності бодай частинки української землі.

Своєрідною точкою відліку для публіциста став факт підписання у 1920 р. Варшавського договору, який він назвав «галицькою зрадою» з боку С. Петлюри [16]. Як представник Української Національної Ради, О. Назарук побачив також повний дипломатичний провал українського питання на Ризькій мирній конференції, який образно назвав «рижська Голгофта України» [9: ч. 18: 4]. Оцінки публіциста, справді, безапеляційні: «Міжнародний трибунал зробив з Галичини Балкан. Усвідомім собі це! Ми мусимо поступати, як поступають на Балкані» [23: 335]. Концепції «наддніпрянського централізму» С. Петлюри [27] О. Назарук протиставив ідею окремої Галицької держави: «Та чи не було би сегодня злочином резиґнувати з можливости осягнути галицьку державу, чи не було б доказом, що ми нічого не навчилися і що не розуміємо відношення між тактикою а метою» [29: 6]. Для публіциста здобуття автономії/незалежності Галичини, підкреслимо, не було самоціллю. Він виявив проникливе розуміння ідеї соборності та стверджував, що питання соборної української держави, «котре повинно бути і стає поволи центральною й остаточною формою національної туги всього українського народа», – коли йдеться про його реалізацію, – стає питанням тактики, тобто опертим на розумінні реальних політичних обставин [29: 3]. О. Назарук цілком відкидав закиди в сепаратизмі: «Що се? Пропаґанда галицького сепаратизму від Великої України? Смішне» [9: ч. 22: 4]. Він доводив, що проголошення ЗУНР було історично необхідним, а «дві України повстали були не зі злоби» [11: 2], а через політичні (внутрішні і міжнародні) причини. Подібно й М. Лозинський зазначав, що «окрема» галицька політика мала на меті «врятувати Галичину для соборної України» [2], а Л. Цегельський наголошував, що «це ми, галичани, є тими політичними соборниками. Всяку політику робимо, маючи на увазі Київ, ідею єдиної України – навіть коли здійснюємо свою галицьку політику. Через те наша політика така вперта, така безкомпромісна, аж до абсурду» [33: 67].

Отже, ідея соборності залишилася домінантою у структурі галицької ідентичності, але змістилася з площини «реальної політики» у сферу національного ідеалу. Підтвердження цієї тези містить колективний лист галицьких інтелігентів до О. Назарука (як члена уряду Є. Петрушевича) про унезалежнення українських земель від Польщі. У ньому підписанти вимагали донести до Диктатора їхню принципову «народну лінію політики» – ідею вільної соборної України, яка є «не голим фантомом», а «живою думкою» [30: 1–2].

О. Назарук невтомно виступав проти шовіністичної політики Польщі щодо українців. У «Році на Великій Україні» він продемонстрував радикальне розуміння ідеї боротьби: «Я переконаний, що поляків – з психікою, яку вони проявляли в історії й проявляють тепер, тільки безоглядно можна відучити від страшних надужить

над иншими народами. […] Це одинокий шлях для виховування української суспільности на будуче» [23: 103]. І хоч автор пропагував ідею миру, але визнавав, що війна – «се один із споконвічних законів природи, створеної Богом», без якого «життя виродилось би» [15: 59]. Публіцист аргументував тезу про історичну виправданість національно-визвольної боротьби: «Кожда визвольна війна потрібна. Се ясне й безсумнівне» [15: 65]. О. Назарук уважав, що ця боротьба рівнозначна існуванню нації: «Війна це не є любовне залицяння. І тому війну з чужими наїздниками на нашій землі треба вести безпощадно. Інакше вони на нашій землі зроблять те, що ми повинні робити з ними» [23: 335]. Він переконував: в іншому разі ми так і залишимося «бунтарськими хамами», бо «м'якосердому невольникові не належиться – свобода, тільки ярмо» [23: 335].

Публіцист не тільки констатував факти, давав оцінки, ставив запитання, а й пропонував дієві, на його думку, відповіді-рецепти на майбутнє. У пошуках «державного ідеалу» О. Назарук роздумував над різними формами правління й державного устрою («Три ідеали. Думки під 1-ий день листопада», «Кріза демократії а диктатура»). Ще в 1920 р. він обстоював принцип, що «влада в неспокійних часах повинна бути в руках одного чоловіка», а «всякі партії при владі в такім часі – це страшна річ, особенно коли партії видвигають неосвічених людей» [23: 334]. Диктатуру як форму правління публіцист уважав «переходовою» – «в горячий час». Він зазначав, що галицька диктатура була куди більш демократичною, ніж «олігархія наддніпрянських партій» [23: 233]. Публіцист не заперечував республіканський устрій, але доводив, що фактично кожна республіка виросла з монархії. І жодна з них не мала такого грізного сусідства, як Україна. Натякаючи на УНР, О. Назарук твердив: «штучні творива «декретовані» за сеї війни се держави на історичну секунду», бо приречені вже від самого зародження існувати так довго, скільки потрібно буде часу сусідам, що мають єдиновластя, аби «перемаширувати» до їхніх столиць [28: 68].

Доконечною запорукою державності публіцист уважав сильне дисциплінованe військо (одна із засад «реальної політики»). Його місія – боронити рідний край і тримати лад всередині держави [5: 1]. О. Назарук на власному досвіді переконався, що не всі уряди дотримуються права, тому армія і зброя – це прояв державницької передбачливості, що не суперечить моралі. Він уважав, що «гекатомба нашої молоді під Крутами, невинна жертва її» лежить плямою на сумлінні Центральної Ради, яка ухвалила розпуск армії [1: 2]. О. Назарук вбачав ідеал війська в Галицькій Армії та Українських Січових Стрільцях. Публіцист наголошував на їхній високій моральності й патріотизмі. Він також обґрунтував поняття військової честі: «се хребетний стовп сили армії і тим самим нації, з котрої та армія походить», «се основний принцип, засада, підстава, підвалина її життя, її слави в минувшині й нерву її обов'язковости в будучині», «се почуття невинности й чистоти перед Богом і народом своїм та всіма народами довкруги» [8: 5].

На часі сьогодні й міркування О. Назарука про непрофесійність урядовців як загрозу державності. Неосвіченість він уважав великою перепоною у будівництві держави. Цю тему публіцист розкривав на сторінках «Стрільця». Серед головних проблем, які порушувалися в цьому часописі, були такі: фахівців, переповнення урядовцями центральних урядів, коаліційного кабінету, політичної орієнтації [23: 247]. Публіцист гостро критикував уряд Директорії: «Бо яку внутрішню політику провадив наддніпрянський уряд? Яку він міг провадити, коли його міністри внутрішніх

справ не уміли відріжнити закона від розпорядку! І де ж при такім стані можна говорити про якусь доцільну внутрішню політику? Про адміністрацію? Адже наперед треба, щоб бодай верхи знали, що це адміністрація. А того не знав ні Петлюра, ні професор ґеольогії Швець, ні залізничний урядовець Макаренко, ні міністр внутрішніх справ Мазепа, зовсім так само, як Петлюра не знав військовости, як міністр закордонних справ не знав звичайно навіть одної чужої мови […]. Закони переходили через Раду Міністрів, в якій більшість мали люди, що не то з правом, але й зі звичайною на заході освітою не мали спільного. […] І все те мав бути «уряд» великої держави!» [3: 116].

Роздумуючи над недоліками українського суспільства, які стоять на перепоні державності, у 1919 р. О. Назарук оприлюднив свої «Ескізи зі школи життя. Трилогія: Раб, Хам, Дурень», що мали великий резонанс у суспільстві (навіть серед українських емігрантів). У них публіцист гостро критикував суспільні вади у вказаних гіперболізованих образах-типах. Найбільшу загрозу для нації автор убачав у поширеному типі Раба, бо «чужий може раба копати, плювати на нього, знущатися над ним – раб від чужого знесе все», він «вмент перероджується, як попаде під чужий п'ястук», «по наказу чужинця вб'є рідного батька, замкне українську школу, закриє «з переконанє» українську газету, напише солідну книгу на чужій мові і піде по чужому наказу боротися як лев на кождий фронт навіть на край світа, у голоді і холоді – за чужі інтереси» [14: 6–8]. Прикмета Хама – плазунство перед «іміющими владу» [14: 11]. Дурня О. Назарук змалював як марнославну істоту, яка завжди «тримається купи» (партії).

Надзвичайно важливою публіцист проникливо уважав проблему корупції, яку порушив ще в 1921 р.(!) у брошурі «Корупція в державнім життю». З архівних джерел відомо, що О. Назарук увійшов у конфлікт з УНРадою, бо рішуче виступав проти «родинного» уряду, в якому було шість Петрушевичів. Він свідчив, що корупція здолала не одну могутню державу, і наполягав: «Найбільше добро кождого народу це упорядкована держава. Найстрашніще зло, яке грозить кождій державі, це корупція» [18: 5]. Публіцист вказав на злободенність проблеми: «В цій боротьбі всяка поблажливість це найбільше шкідлива поява» [18: 4]. Через прийом антитези О. Назарук обґрунтував, як явище корупції розкладає суспільства й держави. Він пояснював, що вирішальними чинниками занепаду є не «злі закони», «зле ґеоґрафічне положення», «убожество землі й населення», «вроджена нездатність населення та нездарність його провідників», «трусість війська» [18: 5–6]. Натомість корупція – це «*всеобіймаюче і найглибше сягаюче* зло», «яке напевно і нестримно *мусить* довести до загибелі кожду державу і то передвчасно», яке роз'їдає суспільний організм, бо, з'явившись в одній сфері, «заражує» й «обмотує» всі інші [18: 6]. Наслідки корупції публіцист показав на прикладі війська. Він твердив, що навіть героїчна армія вигине в боях, від голоду й хвороб, якщо її інтенданти (часто у змові з ворогом) крадуть кошти, призначені на оборону. О. Назарук обурювався: «А виновники смерти десяток тисяч молодих людей, надії багатьох матерей і батьків, опори цілого народу – вкравши величезні державні суми, стають могутніми потентатами в державі, яку знищили. І не думайте, що їм так легко можна щонебудь зробити за їх злочин […]. Бо вони, маючи в руках великі капітали і звязки, вміють стероризувати (застрашити) навіть чесну владу, навіть порядний суд» [18: 7]. О. Назарук називав «мірилом здоровля державного орґанізму» здатність урядників і судової системи викривати «більших і

спритніщих злодіїв і корупціонерів» [18: 7]. Але він наголосив, що в боротьбі з цим явищем роль суспільства є не менш важливою, бо навіть «найчистіша» влада «не знищить хворобу корупції, коли суспільність відноситься до неї поблажливо, або й помагає корупціонерам, покриваючи їх. […] Тимчасом це одинокий випадок в публичнім життю, де милосердя не повинно бути» [18: 8]. О. Назарук застерігав, що горе суспільству, яке не бореться з розкрадачами, «бо *майно державне це майно далеких поколінь*, а з сучасного – *майно вдів і сиріт, хворих і немічних, які тисячами в ровах і ранах і у власній крові боронили найбільшого добра кождого племени*: власної держави» [18: 9]. Він наполягав, що суспільство має, навпаки, об'єднатися і кинути всі ресурси на боротьбу з ворогами і зовнішніми, і внутрішніми.

Публіцист наголошував, що вчинені злочини менш страшні, ніж потенційні, «на доконання яких носять уже корупціонери юдиний гріш у кармані» [18: 12]. Він констатував, що у такий страшний для України час, коли ворог контролює кожен клаптик нашої землі, «є між нами люде, що торгують правдою і батьківською землею» [18: 12]. Наскільки проникливими й пророчими виявилися його міркування про це ганебне й смертоносне явище: «І може жде вже десь чужий солдат, що копієм проколе стомлену грудь Українського Народа і дасть йому пити оцет з жовчею… І може чужі череваті банкирі кинуть жереб за останній окрівавлений одяг Українського Народу – за його поля пшеничні, за сади цвитучі, за споконвічні бори в Чорногорі, за трави пахучі, за гуцульську маржину й спалену хатину, за вартніщі від копалень золота копальні нафтові, за сріблисті ріки в зеленім Бескиді, за чудові скелі на горах Ґорґанах». Але він вірив, що Українська держава воскресне, якщо народ «випалить» у собі проказу корупції: «Бо твердий і невмолимий закон природи каже, що право до життя має тільки здоровий нарід, без прокази в нутрі»! [18: 13–14].

Подолати суспільні «хвороби», на думку О. Назарука, у змозі морально-етична «гігієна нації» (у 1930-х роках публіцист розвинув цю думку у цикл однойменних статей), а також рух – активізація громадського життя в усіх його ділянках. Він переконував: «злочин поповняють ті чесні й освічені та чисті люде, що усуваються з політики, «бо вона брудна»» [23: 334]. І чи не найважливішу місію О. Назарук покладав на журналістів. Спостерігаючи зсередини трагічний кінець героїчної УГА на просторах Великої України, ще сто років тому він усвідомив, що у війні з окупантом вирішують не так гармати, як національна пропаганда(!) – найефективніша зброя перед ворогом.

Публіцист аналізував наслідки більшовицької пропаганди. Він слушно зауважив, що більшовики перемогли на Наддніпрянщині не так через військову перевагу, а передовсім завдяки потужній пропаганді, яка оперувала хоча й облудними, проте майстерними під оглядом впливу на свідомість, гаслами. Радянських агітаторів О.Назарук називав краснобаями [19]. Його міркування про московську пропаганду й сьогодні на часі: «Річ ясна, що коли темним масам вічно говориться і пишеться тільки про жолудові ідеали, то годі дивуватися, коли ті маси вкінці підуть за гаслами тих, які прирікають їм найбільше. В неспокійних часах все рішає крайніще гасло» [23: 117].

Як міністр преси і пропаганди, О. Назарук переконався, що в цьому сенсі українська політика суттєво програвала Росії. Він звинувачував еліту у тому, що вона не тільки не протистояла більшовицькій пропаганді, а й сама спокусилася на облудні гасла: «Під тим оглядом наші політичні партії мають богато на совісти, бо вони за-

хоплюючись «українізацією», «культурними звязками» і т.п. аґітаційними прийомами большевиків, ширили в нас радянофільство між інтеліґенцією і большевицькі настрої в масах» [31: 2]. З метою вироблення дієвої національної контрпропаганди, він почав замислюватися над технікою та засобами збільшення її впливу, над посиленням агітаційної роботи серед мас і вояків. О. Назарук підкреслював важливість питання: «Сіяти треба без уговку – зійде – бо не ма иньшого виходу» [32: 36]; «Треба державну ідею защіплювати не в одиниці, а в маси. Треба нам орґану і то дневника» [32: 120].

Отже, причини поразки української державності О. Назарук убачав не тільки на європейській політичній шахівниці, що на ній ЗУНР стала зрештою тією кволою фігурою, якою пожертвували у хитромудрій комбінації сильніші політичні гравці. Критичне око публіциста було звернене передовсім всередину національного життя. Уся його громадсько-політична й творча діяльність відображає найтонші нюанси становлення, а також кризи й переформатування фундаментальних для українців ідей нації, державності, соборності, боротьби. Публіцистика О. Назарука містить проникливі відповіді на запити сьогодення, тому безумовно заслуговує перевидання й наступних досліджень.

References

1. А.Ч. Три річниці. Дві 22.I й одна 30.I (Крути). *Нова Зоря*. 1938. Ч. 5. С. 1–2.
2. Лозинський М. Ідея соборности й Галичина. *Українська трибуна*. 1922. 12 січ.
3. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. Частина друга. [Б.м.], 1951. 245 с.
4. [Назарук О.]. В 1-й день листопада. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 83. С. 1–2.
5. Назарук О. Військо й політика. Кремінець, 1919. 16 с. (Українські просвітні листки Українських Січових Стрільців).
6. [Назарук О.].Вічна траґедія України. В 10-і роковини катастрофи української державности в Галичині. *Нова Зоря*. 1929. Ч. 41. С. 1–2.
7. Назарук О. Вчасна весна в північній Албертi (З моїх подорожних записок). *Нова Зоря*. 1929. Ч. 33. С. 4–7; Ч. 35. С. 2; Ч. 36. С. 3–5.
8. Назарук О. Галичина й Велика Україна. Трактат присвячений українським жінкам і військовим. Львів, 1936. 156 с.
9. Назарук О. Галицька Делеґація в Ризі 1920 р. Спомини учасника. Львів, 1930. 170 с. (Українська дипломатична мемуаристика).
10. [Назарук О.]. Два 22 січня. *Нова Зоря*. 1936. Ч. 5. С. 1–2; Ч. 8. С. 1–2.
11. [Назарук О.]. Дебата між п. М. Січинським і д-ром О. Назаруком перед українським фабричним робітництвом у Клівленді. Відповідь Д-ра О. Назарука. *Січ*. 1925. Ч. 6. С. 2–3.
12. [Назарук О.]. До психольоґії листопадових днів у Галичині 1918 р. *Нова Зоря*. Ч. 91. С. 1–2.
13. [Назарук О.]. Думки на часі. Коротка аналіза того, що сталося і його наслідків та три дезидерати до українського громадянства. *Нова Зоря*. 1928. Ч. 83. С. 1–2.
14. Назарук О. Ескізи зі школи життя. Трилогія: Раб, Хам, Дурень. Камінець: Стрілець, 1919. 22 с.

15. Назарук О. Зі Львова до Варшави. Втеча перед совітами в памятних днях 2–13 жовтня 1939 року; упоряд. М. Швагуляк. Львів, 1995. 94 с.
16. [Назарук О.]. «Зрада Галицька». Що Петлюра писав про УГА. *Нова Зоря*. 1936. Ч. 40. С. 1–2.
17. [Назарук О.]. Ідея і громадянство. Думки на часі. *Нова Зоря*. 1928. Ч. 87. С. 1–2.
18. Назарук О. Корупція в державнім життю. Львів; Відень: Вид. «Українського Прапору», 1921. 14 с.
19. [Назарук О.]. Краснобаї. *Січ*. 1925. Ч. 7. С. 2.
20. [Назарук О.]. Кріза демократії а диктатура. *Нова Зоря*. 1929. Ч. 31. С. 1–2.
21. Назарук О. Мої переговори з большевиками. З приводу споминів Бесідовського. *Нова Зоря*. 1930. Ч. 1. С. 5–6; Ч. 2. С. 2; Ч. 4. С. 4; Ч. 6. С. 3; Ч. 10. С. 4; Ч. 12. С. 5.
22. [Назарук О.]. Рефлєксії про польський і український автосадизм. *Нова Зоря*. 1928. Ч. 88. С. 1–2.
23. Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції. Нью-Йорк, 1978. 344 с.
24. Назарук О. Три ідеали. Думки під 1-ий день листопада. *Нова Зоря*. 1937. Ч. 83. С. 3–4.
25. [Назарук О.]. Чого нас вчать два памятні дні 22 січня. *Нова Зоря*. 1936. Ч. 14. С. 1–2.
26. [Назарук О.]. 21.XI. Що сей день повинен пригадувати Українцям і Полякам? *Нова Зоря*. 1935. Ч. 89. С. 1–2.
27. Петлюра С. Перед судом історії. Слово до сучасників і нащадків. *Преса боротьби й ідеї (західноукраїнська публіцистика першої половини XX ст.)*: Зб. текстів / Упоряд. і передм. С. Костя. Львів, 1994. С. 365–370.
28. ЦДІАЛ України. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 212. Арк. 1–83. (Листи О. Назарука до осіб невстановлених, 06.10.1920–14.12.1924).
29. ЦДІАЛ України. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 214. Арк. 1–9. (Лист до невстановленого адресата [в Америці] про «соборну українську державу», Відень, 09.02.1922).
30. ЦДІАЛ України. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 400. Арк. 1–2. (Колективний лист про унезалежнення укр. земель від Польщі і відродження «самостійної соборної України», без дати).
31. ЦДІАЛ України. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 466. Арк. 1–14. (Інтерв'ю редактора журналу «Неділя» з Назаруком О., без дати).
32. ЦДІАЛ України. Ф. 789 (Пристай Олексій – священик). Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1–188. (Листування Пристая О. з О. Назаруком [Епілог О. Пристая, вирізки з газет про О. Назарука], 1922–1932рр.).
33. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні зв'язані з Першим листопада 1918 р. / Передм. Я. Дашкевича. Львів, 2003. 336 с.

STATE-BUILDING ASPECT OF OSYP NAZARUK OPINION JOURNALISM 1918–1923: HISTORICAL LESSONS

Zoriana Velychko
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: zavelychko@yahoo.com

The scientific and social relevance of the research topic in the context of contemporary Ukrainian-Polish relations, as well as the importance of new methodological approaches in the historiography of the Ukrainian press, are substantiated. The article outlines the public, political and journalistic activities of Osyp Nazaruk in the constructing of the Western Ukrainian People's Republic.

The content domains of his opinion writings dates to the period of Ukraining Revolution (1918–1923) as published in separate brochures and in the Ukrainian and emigration periodicals, such as *Strilets (Rifleman)*, *Ukrainskyi Prapor (Ukrainian Flag)*, *Sich*, *Nova Zorya (New Star)*, are analyzed for the first time ever.

The essence and the peculiarities of formation, crisis and transformation of Osyp Nazaruk's worldview, as well as the specifics of his interpretation of the ideas of statehood, unity, struggle are studied out. The article discovers how the columnist interpreted different areas of national life of Ukrainians, especially politics (geopolitics), social phenomena and processes. It clarifies Osyp Nazaruk's views on corruption as the greatest threat to statehood. What is more, his idea of social consolidation is revealed.

The article explains why Osyp Nazaruk assigned a key part in the nation-building and state-building processes to the national press and national propaganda.The predictive value and relevance of certain elements of his views and his opinion writings for the present time are pointed out.

Key words: Osyp Nazaruk, opinion journalism, West Ukrainian People's Republic, state-building, unity.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 12–21
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 12–21

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 12–21 • DOI: ??????????????????????????

УДК 007:304:070

ВІЙСЬКОВА ПРЕСА ЗУНР

Степан Кость
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: skost_@ukr.net

У статті розглянуто виникнення і розвиток військової преси ЗУНР, з'ясовано основні теми, які вона порушувала, її роль у розбудові ЗУНР як держави і Української Галицької Армії. Йдеться, зокрема, про такі видання як «Вістник Державного секретаріату військових справ», «Стрілець», «Стрілецький шлях», «Полева газета», «Республіканський самохотник», «Козацький голос». У статті звернуто увагу і на те, що у військовій пресі брали участь відомі діячі і публіцисти – Д. Вітовський, Р. Заклинський, Є. Зиблікевич, І. Кревецький, Д. Кренжаловський, О. Назарук, В. Пачовський. Автор доводить, що військова преса ЗУНР була не лише важливим сегментом преси ЗУНР, але й рупором української державницької соборницької ідеї, їй належить вагоме місце в історії української преси.

Ключові слова: Західноукраїнська Народна Республіка, українська військова преса, ідея української державності.

Вступ. М. Лозинський писав: «Заснувши вночі 31 жовтня 1918 р. під австрійською державною владою, виконуваною поляками, населенє Львова прокинулося 1 падолиста 1918 під владою Української Національної Ради. Як символ сеї влади маяв на вежі ратуші український синьо-жовтий прапор. Такі самі прапори маяли на важнійших державних будинках. По місті ходили українські військові патрулі» [5, с. 41]. Те саме сталося і на периферії. На стінах будинків появилася того ж дня відозва Української Національної Ради, в якій йшлося, що волею українського народу на українських землях колишньої австро-угорської монархії утворилася Українська Держава. Тут же повідомлялося, що найвищою державною владою Української Держави є Українська Національна Рада. Того самого дня Українська Національна Рада звернулася до народу новоствореної держави. У цьому зверненні читаємо:

«Український народе!

Голосимо тобі вість про твоє визволенє з віковічної неволі. Від нині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави.

Дня 19. Жовтня твоєю волею утворилася на українських землях бувшої австро-угорської монархії Українська Держава і її найвища власть Українська Національна Рада.

...Український Народе!

© Кость С., 2018

Доля Української Держави в твоїх руках. Ти станеш як непобідний мур при Українській Національній Раді і відопреш усі ворожі замахи на Українську Державу» [5, с. 42].

Так починалася історія ЗУНР. Тут варто зауважити, що дату утворення держави Українська Національна Рада зв'язує не із 1 листопада, не із захопленням фактичної влади, а з утворенням Української Національної Ради.

Постановка проблеми. Бої за Львів почалися вже 2 листопада. Аж 9 листопада 1918 р. було створено уряд – Тимчасовий Державний Секретаріат, бо до того часу і законодавчі, і виконавчі функції належали Українській Національній Раді. Секретаріат військових справ очолив Д. Вітовський.

Державний Секретаріат розробив проект тимчасового основного закону про державну самостійність українських земель колишньої Австро-угорської монархії. У статті першій цього закону і було визначено назву нової держави – Західно-Українська Народна Республіка.

«Провідники листопадового зриву не передбачували поважного спротиву поляків, вони й не думали, що дійде до українсько-польської війни. Тимто до організації збройних сил прийшло доволі пізно. Він почав щойно тоді, коли у Львові розгорілися бої» [1, с. 484].

Як створювалася армія ЗУНР? Її основою були ті українські частини, що захопили Львів, і січові стрільці, які прибули 3 січня. До цих загонів приєдналася ще частина студентської і робітничої молоді. На час, коли армія ЗУНР залишала Львів, вона нараховувала чотири тисячі вояків. Цього було дуже мало, щоб утримати Львів, а й організувати відразу велику і боєздатну військову силу теж було дуже важко. Ті українці, що поверталися з австрійського війська, поспішали до рідних домівок, бракувало старшин, провінція не поспішала послати до Львова підкріплення. Лише після того, як Державний Секретаріат залишив Львів і виїхав до Тернополя, почалася більш-менш планова робота над створенням регулярної армії. Цим і зайнявся Секретаріат військових справ. Зрештою, Д. Вітовський почав організовувати військову силу ще у Львові. Щоправда, бракувало цій роботі і рішучості, і розмаху, й оперативності. М. Лозинський, який про події того часу писав буквально по гарячих слідах, справедливо вважав: «Рішучість, з якою занято Львів, не була на жаль прикметою дальшої діяльности національно-демократичних кругів. Вирісши в легальній політичній боротьбі з поляками, вони не освідомили собі, що тепер місце політичної боротьби займає війна, – війна на життє або смерть» [5, с. 55–56].

Проте збройну силу ЗУНР – Українську Галицьку Армію все ж було створено. Роль її переоцінити важко. Вона не лише відновила державницькі традиції, а зі зброєю в руках втілювала ідею української державності не лише в Галичині, а й у Великій Україні. Десятки тисяч стрілецьких могил розкидані на українських полях. Є вони і під Москвою, де розстрілювали українських старшин, і на дні Білого моря, де їх топили разом із баржами.

Про історію виникнення УГА, її організацію, структуру, трагічний шлях написано чимало [2]. Про військову пресу ЗУНР, про її ідеологічно-пропагандистську діяльність окремих досліджень до відновлення української державності у 1991 р. було мало, хоча і тоді вже розуміли, яке значення має пропаганда. Б. Гнатевич і О. Думин в «Історії українського війська», оцінюючи те, як було в УГА поставлено розвідку і пропаганду, писали: «З нею (з розвідкою. – Авт.) лучиться нерозривно контррозвід-

ка, себто охорона війська і населення власного краю, і пропаганда, що знову має на меті словами і друком поборювати ворожу пропаганду і протиставити їй власну.

Пропаганду в Галицькій Армії і також серед населення ведено головно при помочі часописів; пропаганда при помочі книжок, афішів і устна пропаганда були поставлені дуже слабо. В армії працювали пропагандні старшини (в бригадах і корпусах), стрільці і підстаршини в менших об'єднаннях. Справа пропаганди, хоч має вона переважне значення для нації, що воює, була і серед населення, і серед війська організована зовсім незадовільно. Тимто не могла вона успішно поборювати ворожої пропаганди і формувати настроїв армії та населення в державницькому й воєнному дусі» [1, с. 530]. Варто наголосити на відвертій думці учасників воєнних подій того часу.

Зазначимо, що військову пресу ЗУНР вивчають сучасні дослідники – І. Крупський («Національно-патріотична журналістика України другої половини XIX – першої чверті XX ст.», 1995), С. Горевалов («Військова журналістика України: історія і сучасність», 1998), С. Кость («Нариси з історії української військової преси», 1998, «Історія української військової преси», 2016 і «Журналістика і війна», 2016).

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати місце військової преси ЗУНР у визвольних змаганнях і основну тематику цих видань.

Виклад матеріалу. Отже, в УГА були такі видання: «Вістник Державного секретаріяту військових справ», «Стрілець», «Стрілецький шлях», «Полева газета», «Козацький голос».

Перше число «Стрільця» вийшло 1 січня 1919 р. у Тернополі, де вже перебував уряд ЗУНР. Цю газету з власної ініціативи і за допомогою секретаря військових справ Д. Вітовського почав видавати відомий поет В. Пачовський. Як він сам не без гордощів писав, що це була перша газета від того часу, як українські війська і уряд залишили Львів. «Я підняв прапор нашої думки чистими руками і ніс його високо понад головами. Воля народу, дух українського війська – було для мене найвищий закон!» (ч. 13 за 1919 р.). Отже, своєрідно визначено програму видання. Так чи інакше, але газета відображала головні проблеми того часу. Перестала вона виходити десь приблизно у середині листопада. Спочатку газета виходила як часопис українського війська, потім – як орган Начальної команди Галицької Армії й уряду ЗУНР, а в останніх числах читаємо, що це знову часопис для українського війська.

Січневі числа «Стрільця» позначені впливом однієї теми, однієї важливої історичної проблеми. Йдеться про злуку обох українських держав – ЗУНР і УНР. Уже в Ч. 1 є стаття В.П. (В. Пачовського, звичайно) під назвою «Що мусить стати ся!». Автор писав про необхідність проголосити явно, відверто і врочисто злуку всіх українських земель: «Ідеал, про який мріяли батьки й діти наші від кількасот літ, мусить сповнитися. Тепер або ніколи!». Не в усьому, правда, автор має рацію, оскільки він вважає, що західноукраїнські землі повинні відійти до України, навіть якщо туди повернеться Росія. «України вона не задавить, як будемо всі разом,» – писав поет. Історія показала, як глибоко помилявся В. Пачовський. Більшовицька Росія започаткувала такий антиукраїнський геноцид, який був на порядок вищий від того, що був у царській Росії, яка в XIX–XX ст. намагалася не стільки знищити фізично, скільки асимілювати українців. Більшовицька ж Росія поєднувала обидва методи: асиміляцію і фізичне знищення, а приєднані значно пізніше до Радянського Союзу західноукраїнські землі саме тому й зіграли свою історичну роль галицького П'ємонту в українському відродженні кінця 80-х – початку 90-х років.

У другому числі «Стрілець» видрукував звіт із засідання Української Національної Ради, на якому було прийнято рішення про злуку з УНР. Цю тему «Стрілець» розвиває в наступних числах: тексти телеграм, якими обмінялися з приводу рішення про злуку Д. Вітовський і С. Петлюра, повідомлення про від'їзд делегації ЗУНР до Києва, статті В. Пачовського «З'єдинена Україна на міжнародному суді» та «Історичне право злуки українських земель», звіт про святкування злуки в Києві.

Зрозуміло, що найгострішою проблемою для ЗУНР (а після проголошення злуки – Західна Область Української Народної Республіки) була війна з Польщею. Було більш, ніж очевидно, що ЗУНР не вистоїть проти Польщі, і уряд УНР прийшов на допомогу. Директорія відправила деякі військові загони, артилерійську бригаду і два гарматні полки Січових стрільців з окремого корпусу полковника Є. Коновальця. Крім того, Директорія допомогла озброєнням і боєприпасами [4, с. 146].Проте сили були занадто нерівні. Лише високий бойовий дух допомагав вистояти й переходити у наступ.

«Стрілець» намагався цей дух підтримати і зміцнити. У статті «Жовніри!» Д. Вітовський писав: «Що буде з нами – рішиться кров'ю і залізом. Кров'ю і залізом мусите рішити, що буде з нами – мусите рішити Ви, Жовніри без страху, без надуми і без вагання!» (ч. 2 за 1919 р.). Безкомпромісну позицію займав В. Пачовський. Ця позиція висловлена у статтях «Биться чи мириться?!» (ч. 5), «Вороги наші» (ч. 6), «В справі переговорів» (ч. 7), «В ім'я грядучих!» (ч. 9).

Спочатку воєнні події розвивалися на користь українців. По суті, вся Східна Галичина була в їхніх руках, за винятком лінії Перемишль–Львів, а й Львів був в облозі. Особливо успішною для української армії була середина лютого. УГА була вже близька до того, щоб перервати залізничний зв'язок між Львовом і Перемишлем, а тоді доля Львова була б вирішена. Саме в цей момент прибула комісія Антанти під головуванням генерала Бартельмі. Згодом виявилося, що найпершим її завданням було врятувати Львів для поляків. Український уряд погодився на перемир'я, яке тривало від 25 лютого до 1 березня, але переговори нічого не дали. Зазначимо, що 2 березня бої відновилися знову, хоча вдалий момент було упущено.

Газета з гіркотою писала, що Антанта виконувала посередницьку місію на користь поляків. По суті, Антанта поставила українській стороні ультиматум. Зазначимо, що С. Петлюра теж був за те, щоб уряд Є. Петрушевича погодився на пропозиції комісії генерала Бартельмі, хоча вони (демаркаційна «лінія Бартельмі») були досить принизливими. Отже, С. Петлюра намагався отримати підтримку в Антанти в боротьбі з більшовиками. В. Пачовський писав про нещирість політиків Антанти. Ось чому він слушно вважав: «Всі українські громадяне усіх партій мусять раз на все затямити собі, що будувати не можна на чужій помочі, а на власній силі, на організації власних мас тяжкою працею з дня на день на кождім місці, при кождій нагоді, не папером і словами, а ділом щоденного труду!» (ч. 9 за 1919 р.).

Неодноразово В. Пачовський та й інші автори повторювали, що український народ ніхто не переможе. УГА справді була найкращою армією на сході Європи з огляду на моральний і бойовий дух, хоча і найгірше оснащеною. Чортківська офензива – це блискуча операція, незабутня сторінка в історії УГА – армія, деморалізована невдачами, без достатньої кількості боєприпасів, без єдності в керівництві зривається до наступу і громить ситі, свіжі, озброєні до зубів війська генерала Галлера. Вистрілявши всі набої, УГА змушена була відступити. Попереду був похід на Київ.

Газета не лише відображала хід воєнних дій. Вона багато писала про те, що фронтові треба допомагати. У ч. 9 газета надрукувала звернення генерала Омеляновича-Павленка із закликом до громадян вступати в «Комітет допомоги хорим і пораненим в національній боротьбі». Про ситуацію на фронтах, про оперативні зміни газета в кожному числі повідомляла у рубриках: «З Начальної команди Українського Війська», «Оперативний звіт Штабу Генерального Отамана».

Відчутним і яскравим було антипольське спрямування як газети, так і особистих публікацій В. Пачовського. Газета викривала імперіалістичну політику Польщі, підступність польських військових, заграванння з більшовиками, знущання як над полоненими українськими вояками, так і над українським населенням. Саме через свої гострі антипольські публікації через кілька років, коли В. Пачовський вже був на Закарпатті, він боявся повертатися у Східну Галичину та й польська влада не хотіла йому видати паспорт.

Не оминала газета увагою й інші складні проблеми. Зокрема, вона відгукнулася на всеслов'янський з'їзд у Празі. Як тепер, так і тоді, до всього «всеслов'янського» ставилися іронічно. В. Пачовський писав, що коли найважливішою справою для слов'ян є стримування німецької експансії на схід, то це можна здійснити лише тоді, коли буде позитивно вирішено українську проблему. Він відверто заявляв, що «найбільшими ворогами України ще й досі є поляки і москалі» (ч. 4 за 1919 р.). Водночас він зауважував, що вкраїнці завжди прихильно ставилися до всеслов'янського руху як до руху поневолених народів.

Не уникав «Стрілець» і гострих внутрішніх проблем, які стосувалися організації державного життя, військового будівництва тощо. Зокрема, у газеті йшлося про діяльність Селянсько-робітничого союзу. Щоб зрозуміти, що то був за «союз», досить звернутися до М. Лозинського, який зазначав: «Коли всі інші українські партійні організації мали за собою довголітні традиції, «Селянсько-Робітничий Союз» був дитиною нових відносин. Склад його був дуже ріжнородний, а об'єднувало сі ріжнородні елементи тільки невдоволеннє з Української Національної Ради, з Державного Секретаріяту, з партій, з усего, що діялося на Західній Области Української Народньої Республіки» [5, с. 96]. Він же називав тактику цієї організації більшовицькою [5, с. 97].

Чи взяти земельне питання. Як про найпекучішу проблему писав В. Пачовський про земельну реформу, називав її головним каменем державної будови у статті «Земельне питання» (ч. 12 за 1919 р.). Газета повідомляла своїх читачів про перебіг дискусії, про вирішення земельного питання.

Про те, що командування високо оцінювало роль преси і «Стрільця», зокрема, свідчить наказ генерала М. Омеляновича-Павленка від 10 квітня 1919 р., у якому вказується, що команданти військових частин повинні подбати, щоби «Стрілець» доходив до козаків (ч. 15 за 1919 р.).

Газета мала систему рубрик, яка давала змогу досить повно відображати події. Це такі рубрики, як: «З Начальної команди Українського Війська», «Оперативний звіт Головного Штабу Головного Отамана», «Загранична політика», «Зі світа», «Вісти зі Львова», «Послідні вісти», «Вісти з Буковини», «З Угорської України», «Мирова конференція», «Діяльність Державного Секретаріяту», «З життя України».

Виступали на сторінках газети В. Пачовський, Д. Вітовський, О. Назарук, Д. Кренжаловський, Р. Заклинський, Є. Зиблікевич, І. Косинин, І. Кревецький. Зна-

ходила газета можливість друкувати і вірі (В. Пачовський, О. Олесь, В. Вишиваний – австрійський архикнязь Вільгельм Габсбург, що був полковником УСС і працював у Міністерстві військових справ). В останній період «Стрільця» його редагував О. Назарук, хоча точну дату визначити важко. В усякому разі вже на початку жовтня у газеті появилася його спільна із І. Кревецьким стаття «Як писати мемуари» (ч. 76 за 1919 р.), публікація, що й сьогодні не втратила свого значення.

Газета виходила неперіодично, не все збереглося. Проте вона переживала разом з армією й успіхи, і невдачі, і трагедії. В одному з останніх чисел було надруковано редакційну статтю «Вчинок генерала Тарнавського» (ч. 93 за 1919 р.). Факт відомий з історії УГА. Генерал М. Тарнавський 6 листопада 1919 р. підписав мирний договір з Денікіним, зважаючи на ситуацію, що склалася – армія не була готова до зими, без боєприпасів, велика кількість стрільців лежала хвора на тиф.

Тоді наддніпрянські газети почали звинувачувати галичан у зраді, були навіть заклики до погрому галичан, як це зробила газета «Україна», орган Штабу Головного Отамана. У редакційній статті «Такого ще не було! Чи знає Пан Головний Отаман, що писав його орган?» «Стрілець» відповів спокійно, врівноважено, захищаючи честь УГА (ч. 93 за 1919 р.).

«Стрілець» видавав і серію «Українські мемуари». Це такі видання як: «Україна в міжнародній політиці», «Галичина на мировій конференції» М. Лозинського, «Українські дипльоматичні ноти в справі Галичини», «Українська мемуаристика. Її сучасний стан і значіння» Ів. Кревецького, «Як писати мемуари. Пояснення і практичні вказівки» Ів. Кревецького й О. Назарука, «На Волині. Перші хвилі української державности» Л. Мишуги, «Мармарош-Сигітська Кампанія. Як Галичина займала Угорську Україну» Ст. Жибачинського, «Львів в українських руках 1–21 листопада 1918 р.» Дм. Кренжаловського та ін. Перелік неповний, а й він свідчить про те, які важливі проблеми порушували автори мемуарів.

Умови воєнного часу не були сприятливими для нормального функціонування періодики, що більше військової. Зокрема, появилося усього кілька чисел «Стрілецького шляху». Цю газету видавав просвітній гурток ІІІ Корпусу. Виходила вона у Вінниці. Перше число вийшло у світ наприкінці жовтня. Визначити редактора важко, бо редагувала газету колегія, але ним міг бути Мих. Партицький. Йому належить стаття «Перша річниця народного відродження» (ч. 2 за 1919 р.). ІІ Корпус теж видавав «Полеву газету», якої теж появилося всього кілька чисел. Саме тому командування УГА вирішило об'єднати видання («Стрілецький шлях» і «Полеву газету») з «Козацьким голосом» [3, с. 120]. Проте й це видання довго не протрималося.

Зазначимо про «Вістник Державного секретаріяту військових справ», який почав виходити 1 грудня 1918 р. у Тернополі. Видавцем, відповідно, був Державний секретаріят військових справ ЗУНР.

Видавець у першому числі повідомив, якого характеру буде це видання: «Вістник Державного секретаріяту військових справ» подаватиме розпоряди, рішення, поучення, накази, вказівки Державного секретаріяту військових справ і його відділів... Додаток «Стежа» міститиме в міру потреби особисті вістки, а також статі з воєнного знання, огляд військової роботи у нас і в других державах, нариси про розвій і улад фізичної сили народів. Український нарід творить своє власне військо, яке має забезпечити політичну незалежність. Українське військо має розбити ватаги захланних

негідників і захистити постійно українську землю, українську волю і українську мову проти чужої нахабности». У цьому ж числі за підписом Президента державних секретарів К. Левицького і Державного секретаря військових справ полковника Дм. Вітовського було видруковано текст «Присяги українських військ». Ось цей текст: «Присягаємо торжественно Всемогучому Богу повинуватися вірно і слухняно Західно-Українській Народній республіці, її Верховній Владі, її Правительству, її Армії, а також всім її отаманам та всьому її Начальству, їх поважати і захищати, їх прикази і припоручення у всякій службі виконувати, проти всякого ворога, хто-небудь ним бувби і де тільки воля її Верховної Влади вимагатиме, на водах, на сушах, у воздусі, в день і в ночі, у боях, наступах, сутичках і всякого рода підприємах, словом на кождому місці, в кожду пору, в кождім случаю хоробро і мужно бороти ся, наших військ, прапорів і оружя в ніякому случаю не покидати, з ворогом ніколи в найменші порозуміння не входити, зовсігди так вестися, як сього воєнні закони вимагають та як чесним воїнам лицює і в сей спосіб в чести жити і умирати. – Так нам, Боже, допоможи – Амінь».

Присягу було затверджено постановою Української Національної Ради 13 листопада 1918 р.

«Вістник» друкував накази, розпорядження, інструкції, заборони Державного секретаріату військових справ. Виходив він неперіодично. Зокрема, 1 число вийшло 1 грудня, 2–14 грудня, а 3–16 грудня. Усі 13 чисел видання дають прекрасний джерельний матеріал для вивчення організації УГА загалом та окремих аспектів її функціонування. Такий неординарний приклад. У наказі М. Їжака, преподобника Державного секретаріату військових справ, йдеться про організацію духівництва Українського війська, вінчання жовнірів (ч. 6 «Вістника Державного секретаріату військових справ за 1918 р.). На підставі наказів і розпоряджень у багатьох випадках можна уточнити й біографічні дані багатьох відомих учасників національно-визвольних змагань. Зокрема, указом від 1 грудня 1918 р. командиром летунського відділу і референтом летунства при Державному секретаріаті військових справ було призначено поручника УСС Петра Франка (ч. 2 «Вістника Державного секретаріату військових справ за 1918 р.).

Загалом ознайомлення з документами, виданими секретаріатом військових справ, дає підстави зрозуміти, чому УГА було найбільш організованою і дисциплінованою військовою формацією серед тих, що боролися за волю і незалежність України.

Останнє, 13 число «Вістника», вийшло наприкінці травня 1919 р.

Цікава деталь: на першій сторінці першого числа є примітка бібліотекаря, очевидно, зроблена олівцем: «Mehrgrosste Rarität!!!...».

Зокрема, 31 грудня 1918 р. у Станіславі вийшло перше число «Республіканського самохотника». Редакція, як можна зрозуміти, хотіла продовжувати традиції того «Самохотника», стрілецького видання. Вона писала, що нове видання – це «внук ще того, цісарського «Самохотника». Саме й мету перед собою «Республіканський самохотник» ставив таку ж, як і його попередник, але цього не сталося. Після чотирьох чисел видання перестало виходити.

Важко встановити, коли почав виходити «Козацький голос», «часопис для війська». Збереглися розрізнені числа, починаючи з Ч. 24, яке датоване 11 липням 1919 р. Таким чином , це було до переходу через Збруч. Виходила газета на двох сторінках. Головним редактором був М. Старосольський. Структура номера не була

складною, зокрема передова стаття, стаття на іншу важливу тему, операційний звіт Штабу Головного Отамана, ситуаційний звіт І чи ІІ Галицького корпусів, телеграми, рубрика «Зі світа».

Галицьким українцям після переходу через Збруч було дуже важливо, як їх приймуть у «тій» Україні, тим більше що ворожа пропаганда працювала. Вороги поширювали різні провокаційні чутки про ЗУНР, про галицьких українців. Саме тому газета неодноразово зверталася до цієї проблеми. У Ч. 26 надруковано передовицю «Чому ми тут прийшли?» Автор її пише, що всі ми діти однієї матері – України, пов'язані ». ..численними узлами крови, узлами етнографічними, язиковими, а в кінці і політичним актом правним злуки Західної Області зі Соборною Україною...». У цьому ж числі під назвою «Осторога: Козаки і стрільці!» газета нагадує стрільцям УГА про заборону реквізувати, а що більше забирати якесь майно у селян. Це можуть робити лише корпусні команди у порозумінні з місцевим населенням. До речі, за грабежі було передбачено смертну кару. Вважаємо, що і без цього нагадування УГА була найбільш дисциплінованою армією. Між нею і місцевим населенням не було тих конфліктів, які часто виникали у той час там, де зупинялися військові частини і потрібні були харчі для людей і корм для худоби. У статті «Чи нас знають?» (ч. 32 за 1918 р.) газета пише, що найкращим запереченням пліток є те, як себе поводить УГА у наддніпрянській Україні. Проте де перебувала УГА, там не було грабунків. У ч. 36 газета знову закликає «Бережім чести наших військ» (ч. 36 за 1919 р.)

Газета стежила за розвитком подій і писала про політику Польщі, про стосунки з Денікіним – адже була можливість боротися спільно проти більшовиків, якби не шовіністська «єдинонеділимська» політика Денікіна, яка й погубила «білий» російський рух. У ч. 45 (від 10 жовтня 1919 р.) «Козацький Голос», який вже редагував не М. Старосольський, а Пресове бюро І Галицького Корпусу, надруковано цікаву і важливу передову статтю «Нова тактика». У ній влучно зауважено, що сучасна війна набрала партизанського характеру (а саме мислення категоріями позиційної війни заважало УГА). Хто володіє залізничним вузлом – той володіє регіоном. Перевагу має той, хто вміє маневрувати і швидко пересуватися. У статті було звернуто увагу на зростання значення кінноти, на феномен армії Махна, на його талановиту військову тактичну знахідку – «тачанку». Крім цих змін у воєнній тактиці, газета звернула увагу ще на один чинник війни: «Крім зміни воєнної тактики прийшов ще до величезного значіння майже зовсім новий фактор. Фактором сим єсть пропаганда, головно пропаганда серед ворожих військ. Се можна сказати, новий рід оружжя і то небезпечніший від всіх броневиків, панцирних авт, танків і т. п.».

У ч. 49 і ч. 50, останньому, що збереглося (це вже було 25 жовтня 1919 р.) газета друкує статтю «Большевицька небезпека а Україна». Суть статті: доля Європи залежить від долі України. Цю істину українські політики повторювали неодноразово, але європейські політики її так і не зрозуміли ні тоді, ні в майбутньому.

Висновки. Підсумовуючи, потрібно зазначити, що військова преса ЗУНР була рупором української державницької соборницької ідеї, вона взяла участь у розбудові ЗУНР і створенні боєздатної армії, порушувала актуальні проблеми. У її діяльності взяли участь відомі діячі і публіцисти, що забезпечило високий професійний рівень видань. Військова преса ЗУНР – це вагома сторінка в історії української преси, зокрема і військової. Дослідження її діяльності має актуальне значення і не позбавлене сучасного змісту.

References

1. Історія українського війська: від княжих часів до 20-х років ХХ ст. / Упоряд. Б. З. Якимович. – Львів, 1995. – 702 с.
2. Історія українського війська: від княжих часів до 20-х років ХХ ст. / Упоряд. Б. З. Якимович. – Львів, 1995. – 702 с.; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – 305 с.; Якимович Б. Збройні сили України: Нарис історії. – Львів, 1996. – 355 с.; Пінак Є., Чмир М. Військо Української революції 1917-1921. – Харків, 2017. – 432 с.; Шанковський Л. Українська Галицька Армія: Воєнно-історична студія. – Вінніпег, 1974. – 396 с.; Шанковський Л. Українська Армія в боротьбі за державність. – Мюнхен: Вид-во «Дніпрова хвиля», 1958. – 319 с.; Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна. 1918-1919. – Прага: Накладом Меркур-фільму, 1929. – 72 с.; Крезуб А. [О. Думин]. Нарис історії українсько-польської війни 1918-1919. – Львів, 1933. – 179 с.; Назарук О. Рік на Великій Україні: конспект споминів з української революції. – Видання «Українського прапора», 1920. – 344 с.
3. Крупський І. Національно-патріотична журналістика України другої половини ХІХ – першої чверті ХХ ст. – Львів, 1995. – 184 с.
4. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – 305 с.
5. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. – Відень, 1922. – 228 с.

MILITARY PRESS OF THE ZURN (WEST UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC)

Stepan Kost'
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: skost_@ukr.net

The article deals with the emergence and development of the military press of the ZUNR (Western-Ukrainian People's Republic), the main subjects that it brings up, its role in the development of the ZUNR as a state and the Ukrainian Galician Army are clarified. These are, in particular, publications such as «The Bulletin of the State Secretariat of Military Affairs», «Strilets / Rifleman», «Striletskyi Shliakh / Rifleman's Way», «Poleva Hazeta / Field Newspaper», «Respublikanskyi Samokhotnyk / Republican Samokhotnyk, «Kozatskyi Holos / Kozak's Voice». The article also draws attention to the fact that the well-known figures and journalists participated in the military press – D. Vitovskyi, R. Zaklynskyi, Ye. Zyblikevych, I. Krevetskyi, D. Krenzhalovskyi, O. Nazaruk, V. Pachovskyi. The author argues that the military press of the ZUNR was not only an important segment of the ZUNR press, but also a mouthpiece of the Ukrainian integral state idea; it occupies a prominent place in the history of the Ukrainian press.

The main topics of the military press of the Western-Ukranian People's Republic in the context of the state-building and the liberation struggle of 1918–1920 are analyzed. It is found out that the idea of Ukrainian statehood, the idea of struggle for Ukrainian statehood, the idea of unity were the main topics which have been raised by this press. The article reveals that the military press of Western-Ukranian People's Republic paid attention to social problems, including land reform, as well as to the international context of the Ukrainian issue.

Key words: West Ukrainian People's Republic, Ukrainian military press, idea of Ukrainian statehood.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 22–27
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 22–27

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 22–27 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070 (327:93)

ПРОПАГАНДА ЯК ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ЖУРНАЛІВ «СУРМА» ТА «РОЗБУДОВА НАЦІЇ»

Василь Пастушина
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: vasyl.pastushyna@ukr.net

У статті проаналізовано розуміння пропаганди у підпільному органі УВО «Сурма» та програмному органі ПУН «Розбудова Нації». Охарактеризовано поняття пропаганди в часописах та її роль. Досліджено структуру пропаганди, а також її можливі вияви як ідеологічної складової у боротьбі за незалежність України.

Ключові слова: пропаганда, «Сурма», «Розбудова Нації», ідеологія.

Пропаганду можна визначати як засіб досягнення мети. Все, що нас оточує – речі, побут, життєва практика, реклама, мистецтво – все наповнене пропагандою і стає нею, пропаганда стає суспільною потребою [2: 239]. Сьогодні про пропаганду як елемент маніпуляції свідомістю потрібно говорити, враховуючи розвиток інформаційних технологій, війн, ринків тощо. Період міжвоєнної доби, коли найпоширенішим інформаційним джерелом було друковане слово, характеризувався не меншим розмахом пропаганди, доказом чого є журнали «Розбудова Нації» та «Сурма».

«Сурму» почали друкувати 1927 р. як пропагандистський підпільний орган УВО. Журнал був створений як орган УВО і у ньому подавали зобов'язання, дії та пропагандистські елементи, що стосувались військової організації підпільного руху.

Журнал «Розбудова Нації» почав виходити як орган ПУН, виконуючи програмну функцію підготовки до КУНу. Ось як цю ситуацію позиціонувала президія КУНу (інж. Д. Андрієвський (голова) та В. Мартинець (секретар)), звернення якої друкувалося у першому числі часопису: «Найближчим завданням Проводу є сформульовання ідеологічної бази й розроблення структури та намічення пляну діяльності майбутньої організації, як рівнож підготовка загалу українських націоналістичних елементів до прийняття та співпраці з організацією українських націоналістичних елементів до поняття та співпраці з організацією українських націоналістів і творення вже від нині її кадрів… Завершенням діяльності теперішнього Проводу буде Конгрес Українських Націоналістів, що має остаточно усталити ідеологічні українського націоналізму, ствердити факт повстання єдиної організації, приняти її структуру та покликати її сталий Провід» [4: 2].

П. Кожевників у статті «Рік Розбудови Нації», надрукованій у відповідному друкованому органі в кінці 1928 р., згадав про його створення: «Без наказів і ди-

© Пастушина В., 2018

ректив повставала самостійно менші й більші організації. А разом із тим виникла пекуча потреба друкованого органу, що ширив би гасла націоналізму, що кликав би до творення націоналістичної сили.

Ось як глобально журнал «Сурма» визначає роль пропаганди у своїй «передовиці»: «Будучність українського революційного руху та взагалі наших визвольних змагань від того, чи поставимо пропаганду внутрішню та зовнішню на належній висоті або, іншими словами, чи зуміємо підняти в народі воєвничого Духа й викличемо тверду віру в побіду над ворогами» [6: 1]. Тобто вже самі друковані органи визначають пропаганду як основну зброю, яка властива друкованому органу, крім того ця цитата підкреслює, що «Сурма» та «Розбудова Нації» – це журнали, які поширюють ідеї, покликані для «реалізації національно-державного ідеалу» або принаймні на рівні утворення їх задумували саме такими. Пропаганда, як і дискурс ворога, є відчутною на сторінках журналів в контексті ідеї боротьби. Варто ці аспекти розуміти в певній цілості, яку вони творять. У журналах «Сурма» та «Розбудова Нації» ця цілість має вигляд ідеї боротьби, яка перетворюється в ідеологію.

У перекладі з латині «пропаганда» означає «те, що підлягає розповсюдженню», але вже у тлумачному словнику знаходимо поміж іншими значеннями: «Ідейний вплив на широкі маси або певні групи людей, що носить політичний або релігійний характер» [5: 39]. Тобто пропаганда із предмета переросла у власне вплив, хоч ми схильні вважати, що і та, й інша дефініція пропаганди є правильною. Виходячи з цього можна ввести у розмовний арсенал поняття «суб'єкт пропаганди» і «об'єкт впливу», як визначає їх Л. Леонтьєва [3: 12], де, для прикладу, суб'єктом пропаганди виступає газета, а об'єктом впливу – ті, на кого поданий у газеті матеріал мав би подіяти, адже «суб'єкт пропаганди в концептуальній схемі зайнятий лише собою, об'єкт впливу він сприймає лише у вигляді абстракції» [3: 12].

Під пропагандою наразі можна розуміти поширення заздалегідь відшліфованої усіма доступними технічними і психологічними методами інформації чи дезінформації, яка має за мету сформувати чи знешкодити ту чи іншу ідею, що цікава провокатору, і розрахована на щонайбільшу кількість людей. Ось яку всеохоплюючу її роль, говорячи про світ, показує журнал «Сурма»: «Пропагандою є в нашому століттю важнішою зброєю, ніж усі інші, в боротьбі народів між собою. Лише дорогою пропаганди можна якусь справу зробити популярною в світі» [6: 2].

Такі теоретичні критерії орієнтують на сприйняття пропаганди як суспільного феномену в об'єктивному розумінні. Цей тематичний підрозділ заслуговує на увагу принаймні тому, що журнали позиціонується пропагандистськими органами та вважають пропаганду своєю основною зброєю: «Бо лише пропагандою серед власної суспільності можна викликакти фанатизм і ненависть до ворога, геройського Духа та зажду посвяти та штовхнути широкі народні маси вслід за тими, що на своїому прапорі виписали: «боротьба з ворогом на життя й смерть». Уже в цій цитаті прослідковується непересічна роль пропаганди у визвольному русі та взагалі в функціонуванні газети. Далі зупинимося на пропаганді детальніше, подаючи її так, як бачать і розуміють підпільний орган УВО «Сурма» та офіційний орган ПУН «Розбудова Нації», в свою чергу намагаючись підтвердити їх пропагандистський статус.

Автор передовиці журналу «Сурма» виокремлює пропаганду словом і пропаганду ділом та наголошує, що будь-який акт, зроблений для продовження боротьби, має мати якнайбільший розголос у краї та світі [6: 1-2]. Крім цього пропаганда є зов-

нішньою та внутрішньою. При чому тематика пропаганди не зупиняється на одному номері, а створює своєрідний інформаційний блок, чим пояснюється ще й неперервне сприймання пропаганди як основної зброї часописів.

Підкреслити важливість пропаганди у діяльності журналів можна хоча б тими завданнями, які ставить для пропаганди «Сурма»: «... плекати розумну ненависть до окупанта серед власної суспільності... Пропаганда нашого визвольного руху між чужими народами, придбання прихильної опінії світа, інформування чужих народів про теперішнє положення українського народу, приєднування між ними союзників на випадок нашої збройної боротьби з окупантами» [6: 1].

Для пропаганди ділом автор визначає «перший рід пропаганди» [6: 2]. Засоби пропаганди численні, вони поділяються на внутрішні і зовнішні, залежно від роду пропаганди [6: 2].

Варто відзначити, що журнал «Сурма» називає вчинками війни, революційні зриви, повстання та масові заворушення [6: 1]. Тобто варто розуміти, що саме ці вчинки є ключем до розуміння пропаганди ділом, яку для себе та для читачів визначив редакційний колектив журналу. Усі вчинки служать одному наміру, як і пропаганда загалом – будівництву самостійної української держави дорогою національного освідомлення широких мас населення, закріплення проти польських настроїв, нанесення шкоди національному ворогові та «спаювання народу в одну тверду цілість». Такими вчинками УВО-ОУН через журнал «Сурма» називає: «Атентат С. Федака, замах на Войцехівського, вбивство зрадника Твердохліба, велика акція саботажів у 1922 р., що знищила кількасот польських дворів, терористична акція проти адміністративних органів польської влади, проти польських зайдів-кольоністів та проти українських зрадників» [7: 4].

Пропаганда ділом – це буквальна і проста теоретична «субстанція», яка визначена власне журналом і в рамках цих теоретичних якостей виконує неперервну функцію, що ілюструє не лише політику журналу, а й вагомо доповнює ту складну дефініцію про пропаганду.

«Пропаганда словом має за завдання... поширювати вплив пропаганди ділом на якнайширші кола власного і чужих народів» [7: 5]. Тобто в редакції є чітке розмежування між пропагандою словом та ділом. Враховуючи те, що пропаганда словом є для нашого дослідження безпосереднім представником редакційної політики газети, зупинимось на ній докладніше. Автор статті розуміє її так: «Пропаганда словом має за завдання, з одного боку, поширювати вплив на якнайширші кола власного й чужого народів, і продовжувати цей вплив через деякий час, щоб захопити нові покоління, і, з другого боку, щоб викликати бажані настрої та нові вчинки в лоні власної суспільності... При пропаганді живим словом приходять під увагу такі її форми: розмови, відчити й реферати, віча, курси і т.п. При пропаганді писаним словом маємо знов летючки, відозви, листи, брошури й книжки, пресу і т.п.» [7: 4]. Тобто пропаганду словом варто розуміти так, аби все, що стосується якимось чином слова як предмета революційної діяльності, представляло собою не лише головний засіб, за допомогою якого журнал впливає на читачів, а й винятковий елемент редакційної політики, що стає центральним у функціонуванні журналів.

Крім цього поділяють всі засоби і форми пропаганди за відношенням до законів ворожої влади на легальні та нелегальні: «Розуміється, що УВО веде в першу чергу пропаганду при помочі нелегальних форм, полишаючи легальні форми пропаганди

всім прочим нашим товариствам, групам, партіям, установам та врешті поодиноким людям» [1: 5].

УВО та ОУН боролися проти окупаційних режимів і спосіб політичного терору був однією з ланок національно-визвольної боротьби. Дослідник Я. Дашкевич відтак виправдовує ті дії революційного руху, які застосовували організації у своїй боротьбі: «Необхідно розуміти те, що поневолений народ, якщо легальні демократичні засоби національної боротьби не дають жодних результатів, змушений і має моральне та політичне право застосовувати всі засоби збройної революційної боротьби, протиставляючи її державному теророві» [1: 9].

Тут варто зупинитися на тому, як розуміє завдання пропаганди УВО-ОУН. Розділимо їх на завдання внутрішньої та зовнішньої пропаганди.

До завдань внутрішньої пропаганди варто віднести: 1) пропаганду національно-державної ідеології (плекання національної моралі, піднесення інтересів нації над інтересами людей і класів, розв'язку питань розбудови суспільного життя із усіх його видимих боків, що були б орієнтовані національно-державною ідеологією, виховання молоді, шкільництво, соціальні питання, господарство і т.д.); 2) об'єднання української суспільності та підготовку до майбутньої війни з окупантами. Саме цю тезу журнал «Сурма» називає «полем для праці УВО» [7: 4], яка визначила це завдання як найперше і головне, хоча не виняткове, – в числі завдань УВО присутні ще «плекання лицарського духа та любови до військового діла, плекання української військової традиції, пропаганда конечности війни для нас та її способів, познайомлення про способи визвольних воєн инших поневолених народів» і т.п. [7: 4].

Завдання зовнішньої пропаганди полягають у: 1) пропаганді «конечності союзів між народами, поневоленими такими самими окупантами, що й наш нарід» (там же), а саме Литва, Білорусь, Грузія і т.д.; 2) пропаганді власне визвольного руху між країнами світу, як наслідок, придбання симпатиків, а тому помічників у національній боротьбі. Редакція журналів зауважують, що вони озброїлись метою поставити українське питання на міжнародних форумах і вирішити його в дусі українського національного ідеалу.

Крім «позитивних», як їх називає «Сурма» [7: 5], завдань внутрішньої та зовнішньої пропаганди існують і «негативні», зокрема: 1) розлад ворожого війська зсередини, адже, як підкреслює газета, третина польської армії – люди із поневолених народів; 2) поширення «розумної ненависті» [7: 5] до окупанта як серед української суспільності, так і серед інших поневолених народів, ширити деморалізацію серед поляків; 3) поширення постійного невдоволення усіма ворожими режимами й урядами; 4) стримування ворожої пропаганди, що розповсюджується не лише на українській території, а й за кордоном і т.д.

Варто сказати, що це лише загальне визначення завдань, родів і засобів пропаганди, але вже на цьому рівні можна стверджувати, що вона виконувала важливу роль у боротьбі за волю українського народу, вона не лише функціонувала під час самої війни, а й випереджала збройну боротьбу, будучи при цьому важливим і неповторним елементом її самої.

Пропагандою, враховуючи все сказане, можна називати чи не всю інформацію, що подається на сторінках журналів, починаючи від теоретичних осмислень самої пропаганди, закінчуючи повідомленнями про збори грошей, хроніками, іронією у статтях та ін. Найпомітнішим і показовим елементом пропаганди називаємо закли-

ки на сторінках підпільного органу, починаючи від провокативних: «Ідея без діла є мертва!», «З хати до хати! З рук до рук!», продовжуючи застережливими: «Не держіть у себе дома ніяких речей ні документів чи записок, які можуть доказувати вашу приналежність до УВО», «Вистерігайтесь провокаторів!», «Пам'ятайте, що кожний ваш лист проходить поліційну цензуру». Спочатку (до квітня 1928 р.) журнал обходився такими простими закликами, та потім, врахувавши досвід пропаганди психологічного враження, на сторінках журналу «Сурма» з'являються заклики альтернативного та попереджувального значення, наприклад: «Тримайте язик за зубами, та не попадете в тюрму», «Найбільша метода зізнань: відмова зізнань», або ось такий особливий заклик: «Одинока ціль поліції та суду – засудити вас! Одиноке їх средство – ваші зізнання! Одинока ваша ціль в тюрмі – воля! Одиноке ваше средство, що веде до цеї цілі – ваша мовчанка!».

Важливою є також так звана вказівна пропаганда: «Пишіть як найменше листів на волі, зовсім не пишіть у тюрмі! Не один у своїх листах і «приписах» виписав собі довгі літа тюрми» чи «І в тюрмі, стіни мають уха. І в тюрмі, ви окружені провокаторами. Не звірюйтесь тому, ні перед приятелями, не перед иншими особами!». Важливо відзначити ще й те, що такі заклики були взятими в рамки, надруковані жирним шрифтом та постійно повторювались. Тобто всі механічні засоби формування пропаганди проходили через руки авторів та були взяті до уваги.

Варто зауважити про редакційний колектив журналів не заперечує необхідності збройного конфлікту, більше того, він навіть дещо зневажливо ставиться до своєї, здавалося б, основної зброї: «Було б зовсім мильним думати, що суть і ціль революційного руху лежить виключно в підбурюванню наших широких мас демагогічною й не відвічальною пропагандою» [7: 4].

Пропаганда за свою багатовікову історію накопичила складну систему дефініцій, які, в свою чергу, доповнюються та інколи суперечать одна одній. Для пропаганди часописи «Сурма» та «Розбудова Нації» визначилаи вагому та неординарну роль, в результаті якої пропаганда як така виконувала не тільки величезну концептуальну функцію журналів, а й була основоположницею ідеології, що програмувала не лише бачення редакційних колективів, а й загалом українського підпільного руху.

Важливим залишається питання пропаганди підпільного руху, адже цей фактор визначений одним із найголовніших у його розвитку та формує низку питань як теоретичних, так і практичних. Найбільш цікаве для нас питання практичного втілення пропаганди. Журнали демонструють нам своє розуміння цієї «багатопрактичної» величини. Вони подають власні теоретичні думки з приводу пропаганди, враховуючи які, можемо говорити про пропаганду як науковий термін, вживаючи при цьому як структурний елемент – питання української ідеології. У рамках цього ми поділяємо пропаганду на пропаганду словом та ділом, а також пропаганду внутрішню та зовнішню.

Можемо наразі констатувати, що пропаганда в усьому ідеологічному медійному дискурсі відіграє одну з передових ролей, особливо враховуючи те, що побудована не лише на розповсюдженні інформації, а на розповсюдженні потрібної інформації.

Пропаганда у журналах «Сурма» і «Розбудова Нації» – важлива складова боротьби за незалежність України. Автори часописів вважають пропаганду однією із основних засобів для здобуття власної мети. Журнали подають своє розуміння пропаганди, що побудоване на ідеологічному аспекті, який розробили Д. Донцов,

В. Мартинець, Д. Андрієвський, Ю. Вассиян та ін. У теоретичному осмисленні журналів пропаганда ділиться на пропаганду словом, пропаганду ділом, зовнішню та внутрішню пропаганду.

References

1. Дашкевич Я. Полковник: Переднє слово // Український визвольний рух: наук. зб. – Львів, 2011. – Збірник 16. – С. 6-13.
2. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
3. Леонтьєва Л. Зброєю масового ураження почуттів і розуму // Віче. – 2004. №1. – С. 12-16.
4. Новий почин // Розбудова Нації. – 1928. – Ч. 1. – С. 2.
5. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. – Том. 3 / Укл.: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – К.: «Аконіт», 2005. – 863 с.
6. Пропаганда // Сурма. – 1927. – Грудень. – Ч. 5. – С. 1-2.
7. Пропаганда // Сурма. – 1928. – Січень. – Ч. 6-1. – С. 4-5.

PROPAGANDA IN THE MAGAZINES «SURMA» AND «ROZBUDOVA NATSIYI»

Vasyl Pastushyna
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: vasyl.pastushyna@ukr.net

The article analyzes the understanding of propaganda in magazines «Surma» and «Rozbudova Natsiyi». The concept of propaganda in the periodicals and its role are described. The structure of propaganda, as well as its possible manifestations as an ideological component in the struggle for the independence of Ukraine, was explored.

Propaganda can be defined as a means to achieve the goal. Today it is necessary to speak about propaganda as an element of manipulation of consciousness, taking into account development of information technologies, wars, markets and the like. Period of the interwar era, when the most common information source was the printed word, was characterized by no less scope of propaganda, as evidenced by the magazines «Rozbudova Natsiyi» and «Surma».

Propaganda, as well as the enemy's discourse, is palpable on the pages of magazines in the context of the idea of struggle. It is necessary to understand these aspects in a certain integrity that they create.

The authors of the magazines shared propaganda by word and propaganda by deed. The means of propaganda are internal and external. That is, it is necessary to understand that these actions are the key to understanding the propaganda business, which for themselves and for readers defined the editorial staff of the journal. All actions serve one intention, as well as propaganda in general, the construction of an independent Ukrainian state by expensive national awareness of population, consolidation against Polish sentiments, damage to the national enemy and «assamble the people into one solid whole».

Key words: propaganda, «Rozbudova Natsiyi», «Surma», ideology.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 28–37
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 28–37

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 28–37 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070(477)-051В.Здоровега:82-92.09:323.2]"195/2006"

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ФУНКЦІЇ ПУБЛІЦИСТИКИ ВОЛОДИМИРА ЗДОРОВЕГИ

Мирослава Рудик
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: journft@franko.lviv.ua

У статті досліджено роль Володимира Здоровеги, багаторічного декана факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка у державотворчих процесах. Визначено державотворчі функції публіцистики вченого. Досліджено еволюцію політичної публіцистики Володимира Здоровеги:від критики тоталітаризму до націєтворчих концептів.

Ключові слова: Володимир Здоровега, публіцистика, державотворення.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена потребою дослідження державотворчого змісту публіцистики Володимира Здоровеги. Адже за допомогою публіцистичного слова вчений намагався консолідувати суспільство за допомогою націєтворчих концептів доводив утопічність радянської ідеології, розвінчував злочини комуністичної влади.

Історіографія питання. Публіцистичну спадщину Володимира Здоровеги досліджували О. Кузнецова, І. Михайлин, І. Павлюк, І. Паславський, М. Присяжний. Але участь Володимира Здоровеги у процесах державотворення не була відображена у журналістикознавчих розвідках.

Мета нашого дослідження – дослідити державотворчі функції публіцистики Володимира Здоровеги, окреслити роль вченого у переході факультету журналістики на україноцентричні рейки.

Ми ставимо перед собою завдання:

- дослідити публіцистичні праці Володимира Здоровеги;
- визначити державотворчі функції публіцистики вченого;
- простежити еволюцію політичної публіцистики Володимира Здоровеги;
- окреслити значення поглядів Володимира Здоровеги для розвитку української журналістики.

Об'єктом нашого дослідження є публіцистичні матеріали Володимира Здоровеги.

Предмет дослідження – ідейно-змістові особливості публіцистики Володимира Здоровеги.

© Рудик М., 2018

Новизна нашого дослідження полягає в тому, що публіцистична спадщина В. Й. Здоровеги ще не достатньо вивчена журналістикознавцями і потребує комплексного дослідження з погляду ідейного змісту та державотворчих функцій.

Період незалежності України став етапом розвитку національної проблематики у творчості Володимира Здоровеги. Саме у цей час відбувається ідейна трансформація його суспільно-політичних поглядів. Зважаючи на це, важливим є вивчення державотворчого змісту публіцистики Володимира Здоровеги, що допоможе краще зрозуміти особливості політичного дискурсу незалежної України. Вважаємо, що державотворчий зміст – одна з домінуючих рис публіцистики Володимира Здоровеги. На початковому етапі державотворення простежуємо активну позицію вченого, що знайшла своє відображення як в науково-педагогічній, так і в публіцистичній творчості.

М. Присяжний зазначає: «Останніми роками Володимир Здоровега багато писав, його статті з'являлися чи не щотижня в газетах «Дзеркало тижня», «День», «Високий замок». Він ніби спішив поділитися з читачами своїм багатим досвідом, дати оцінку явищам і процесам, які відбуваються у політичному, культурному, економічному житті незалежної України. Особливо турбували вченого, публіциста справи у нашому журналістському цеху, на інформаційному ринку України, у сфері підготовки майбутніх кадрів для ЗМІ. Володимир Здоровега чітко простежував виклики перших років XXI століття щодо журналістики і намагався сформулювати відповіді на них. Частина публікацій склали книгу «Про журналістику і журналістів», яка сьогодні використовується на факультеті як своєрідний посібник для студентів. Він не стояв би осторонь і зараз, коли майже щодня помічаємо негаразди у власному журналістському середовищі» [13, с. 59].

Однак, як слушно зауважує професор ЛНУ ім. І. Франка В. В. Лизанчук, «щоби справедливо назвати «комуністичний рай» «сущим пеклом», Володимиру Йосиповичу довелося складати не один суспільно-політичний іспит» [12]. Будучи деканом факультету журналістики, Володимир Здоровега неодноразово отримував звинувачення за свій лібералізм у ставленні до студентів, який тоталітарна система трактувала як вседозволеність і забавку у демократію. Чого тільки вартувало викриття рукописного самвидаву «Лєсная правда» у 1981 році?! Це було нелегке випробування для факультету журналістики – відрахували студентів, залякували на допитах викладачів. Студентська «Лєсная правда» містила укладену абетку патріотичного спрямування, де, наприклад, на літеру «С» був Сибір. Також у рукописі були дотепні висловлювання про лідерів тогочасної партійної системи, віршовані рядки про москалів, іронічно-саркастична оцінка «світлого» соціалістичного життя. Наступним ворогом комуністичної ідеології стала настінна газета «Точка зору». Це видання було популярним завдяки свіжості думки, неординарності поглядів на політичні події, що суперечили офіційним настановам компартії. Володимир Здоровега мужньо відстоював своїх студентів, розуміючи штучність і безперспективність радянської концепції.

Декан В. Здоровега з колективом викладачів намагалися прищепити студентам любов до істини, до рідного слова. Зокрема, 1988 року у Львові було створено Товариство української мови імені Тараса Шевченка, головою якого став письменник Роман Іваничук. Цікавим є те, що перший осередок цього Товариства у Львівському університеті був створений при «ідеологічному» факультеті журналістики. Промо-

вистим фактом на користь українізації є колективна заява деканів різних факультетів Львівського університету про їхній вихід з КПРС, що була опублікована 1990 року. В. Лизанчук зазначає; «Нині цей факт декому може здатися пересічним. Насправді – це був мужній вчинок, адже кинуто виклик комуністичній тоталітарній системі. Текст цієї заяви писав В. Й. Здоровега» [12].

Володимир Здоровега завжди намагався шукати компроміс, навіть там, де здавалося, він є неможливим. Критично сприймав своє життя і радянську дійсність, переосмислював свої погляди і вчинки, мав велику мужність визнати свої помилки і попросити пробачення у скривджених його словом, що, на нашу думку, свідчить про його громадянську позицію.

Діяльність вченого і публіциста у період здобуття Україною незалежності – це щоденна клопітка праця, участь у державотворчих процесах в Україні за допомогою навчання студентів-журналістів, видання відповідної навчальної літератури, гострих публіцистичних виступів у ЗМІ та громадської роботи. Володимир Здоровега критично сприймав радянську дійсність, розуміючи усю складність тоталітарної системи. Ніколи не був фанатом комуністичної ідеології. Коли вченого питали «що Ви робили, коли ми сиділи в тюрмах?», він скромно відповідав: «Вчив студентів писати правду».

Професор О. Кузнецова зауважує: «Він не був бунтарем, опозиціонером, дисидентом… Своїм засобом для досягнення мети обрав публіцистичне слово, що є завжди опозиційним, переконливим до офіційної, владної позиції. Він усвідомлював силу тогочасного режиму, й чітко розумів, що сильнішою може бути тільки сила прозрілого народу, якому набридне демагогія і лицемірство» [11, с. 174]. Ця цитата якнайповніше виражає значення публіцистики Володимира Здоровеги для українського суспільства і сповна характеризує вченого, педагога, публіциста, який ще у радянські часи готував фундамент для становлення демократії.

У час дефіциту нового мислення, в умовах, коли суспільство перебуває у стані невизначеності, коли політики не можуть визначитися щодо національної ідеї, політична еліта не здатна згуртувати народ, зростає роль публіцистики, яка бере на себе місію розкриття сутності нашого минулого і консолідації суспільства навколо національних інтересів. За допомогою публіцистичного слова розвінчуються ідеологічні міфи, усуваються історичні прогалини, відкривається пріоритет правди.

Як публіцист Володимир Здоровега брав активну участь у становленні української державності. Його публіцистична спадщина відображає складний процес державотворення. У своїх публікаціях автор дає оцінку політичному вектору розвитку країни.

Місію своїх публіцистичних виступів Володимир Здоровега бачив у формуванні нової особистості, нового типу мислення на основі досвіду попередніх поколінь з візією у майбутнє. На наш погляд, його публіцистичні статті на суспільно-політичну тематику заслуговують на увагу як медіа-дослідників, так і широкої аудиторії хоча б тому, що в них наведено виразні приклади передбачення політичних подій та думки, що об'єктивно пояснюють хід розвитку країни. Публіцистична спадщина Володимира Здоровеги на зламі епох характеризується світоглядністю, глибиною і масштабністю мислення, гуманістичними ідеями та прогностичним потенціалом. Осмислюючи його публіцистичну творчість, звертаємо увагу на відображення у ній особистості автора. У своїх публікаціях Володимир Здоровега зосереджує увагу на

важливих проблемах і визначає шляхи їх розв'язання. Серед перешкод на шляху державотворення виділяє такі:

- створення фальшивих історичних стереотипів, маніпуляція громадською думкою;
- проблема моральності, що загрожує занепадом суспільства, руйнуванням людської особистості;
- проблема функціонування мови як державотворчої категорії;
- проблема перекваліфікації ЗМІ з тоталітарних на демократичні;
- відсутність національної політичної еліти.

У статтях, які були написані на початку 90-х років XX століття, Володимир Здоровега не лише оперативно відгукується про наболілі питання суспільно-політичного життя, його публіцистика виконує просвітницьку функцію щодо національного питання, культурного розвитку, визначення історичної правди й утвердження духовних та моральних цінностей.

У публікаціях Володимира Здоровеги простежуємо тенденції патріотизму, гуманізму, моралізму, естетизму, творення нової демократичної культури. Публіцистика Володимира Здоровеги сприяла розвиткові процесів національного самоутвердження. Публіцист повною мірою активізував свою візію національної ідентичності через призму політики і культури, які становлять два основні напрямки формування нації. Уже на п'ятому році незалежності України Володимир Здоровега, відчувши вимогу часу, звертає увагу на необхідність офіційного державного визнання воїнів ОУН-УПА воюючою стороною у роки Другої світової війни. Адже «без них, без ОУН-УПА, без в'язнів сумління не змогла б утвердитися сама ідея суверенності. І то не було явищем локальним, скажімо, галицьким, хоч найбільші імпульси національного волевиявy струмували звідси» [3].

У публікаціях «Сповідь на вершині життя про те, як з хохлів стають українцями», «Ми довели, що дозріли», «Собі і людям», «Росія очима українця: стратегічний партнер чи…?», «Хай святиться ім'я твоє», які підсумовують п'ятиріччя української незалежності, Володимир Здоровега реалізує механізм державотворення через усвідомлення історичних реалій та подолання тавра бездержавності. «Мусимо позбутися тавра гомо совєтікуса, яке носять практично всі народи, що вилупились із загальносоюзного колгоспу» [8], – зазначає автор.

Володимир Здоровега розвінчує стан ейфорії після проголошення незалежності України, наголошуючи на потребі доведення своєї політичної зрілості невтомною працею, здобутками в науці, мистецтві, економіці: «Романтичні мрії, коли багатьом вірилось, що досить проголосити незалежність, як автоматично у хату прийде достаток і добробут, залишились у минулому… Потрібна праця, мудрість, чесність, діяльна робота» [8].

У його публіцистиці знайшло відображення і прийняття Конституції України (1996). Публіцист вважає її видатним історичним документом, хартією нашої доби. Хоч Конституція і не позбавлена недоліків, однак законодавчо утверджує процес державотворення. Володимир Здоровега звертає увагу на правові аспекти, які мають декларативний характер: «Україна в цьому плані унікальна. Зважаючи на історичні причини та особливості свого міжнародного становища, вона змушена захищати національну гідність, право на рідну мову і культуру. Без протекціонізму, без пріо-

ритетів до рангу закону нам не обійтись. Тут потрібна зважена, продумана державна воля, приведення конкретних реалій у відповідність до вимог Конституції» [2].

Державотворчі мотиви наявні у статті Володимира Здоровеги «Чи український наш інформаційний простір?» [10], де публіцист б'є на сполох через експансію інформаційного ринку російськомовною літературою і періодикою. «Очевидною є необхідність правового захисту національного інформаційного простору» [10], – наголошує В. Здоровега. Адже інформаційна політика є важливою стратегією у міжнародних зв'язках України, бо «інформаційний простір держави сягає настільки далеко, наскільки вона може закинути власну інформацію у світ» [10]. Однак Україна через економічні чинники та відсутність державної політики, на жаль, не репрезентує себе належним чином у світі. Публіцист ставить питання гостро: «Або ми матимемо його [інформаційний простір – *М. Р.*] українським за змістом і формою, або свідомістю і поведінкою громадян України управлятимуть інші сили» [10]. Це застереження було виправданим, адже незахищеність національного інформаційного простору спричинила ворожі впливи Росії на свідомість громадян східного регіону України.

Актуальним завданням публіцистики Володимира Здоровеги було відображення повноти життя. Саме тому у своїх матеріалах він комплексно підходить до висвітлення проблем національного характеру, нашаровуючи різні пласти духовно-інтелектуальної сфери. Акцентує на толерантності в ім'я національної згоди, готовності до компромісу, консолідації суспільства навколо гуманістичних ідей, на основі чого твориться колективна національна ідентичність. Його боліла проблема поділу України на захід і схід, що є особливо актуальним у наш час, коли, Україна втягнута у стан війни. Переконливим є судження Володимира Здоровеги: «Саме це тавро бездержавності, а точніше, довголітнє буття під владою різних чужих держав породило недовіру між собою, умовно кажучи східного і західного регіонів, на якій так спекулювали вороги України» [8]. Володимир Здоровега наголошував на цій проблемі, яка сьогодні набула масштабного концептуального значення, бо український ворог знову скористався нашою слабинкою. Він виправдовує ментальність українців східного регіону: «Багато цих людей, особливо, на сході України, ображаються, коли чують несправедливі, іноді необачно кинуті на їх адресу слова зневаги. Вони не винні у тому, що їх постійно обманювали, визискували, зневажали і переслідували, гноїли у тюрмах, зрештою знищували як націю, як народ» [8]. Сьогодні це судження надзвичайно актуальне. Ситуація на сході України є результатом програної інформаційної політики держави, відсутністю національної ідеології.

Помаранчева революція також була осмислена публіцистом як самоствердувальний чинник української нації. Щодо змін, які принесла Помаранчева революція у журналістику, то Володимир Здоровега коментує їх так: «Під час Помаранчевої революції ми вибороли право на свободу слова. Сталося так, що багато журналістів під час цих подій відмовилися служити певним інтересам… Таки чином ми продемонстрували світові, що українська журналістика в певний період була найдемократичнішою у світі» [9].

Сьогоднішній і завтрашній день української журналістики Володимир Здоровега пов'язує насамперед із формуванням національних кадрів журналістів-професіоналів. Журналіст, на його думку, має бути «переконаним патріотом, людиною християнської моралі, гуманних поглядів. Він повинен уміти глибоко мислити, самостійно аналізувати, точно передавати факти і сміливо відстоювати правду і спра-

ведливість… Це людина високої культури, знавець і популяризатор рідної мови. Виховувати таких журналістів-професіоналів не можна, не враховуючи досвід наших попередників, у свій час заборонених і невідомих навіть фахівцям у галузі журналістики» [6, с. 21–22]. Такими фахівцями В. Здоровега вважає М. Грушевського, Д. Донцова, С. Петлюру, С. Бандеру, В. Винниченка, І. Багряного та багатьох інших діячів українського національно-визвольного руху. Зазначає: «Ми вважаємо, що їх спадщина для формування професіоналізму сучасного українського журналіста важить більше, ніж відкинуті самим життям догми і постулати тоталітарної преси» [6, с. 21–22].

Публікація «Європейський вибір: що брати з минулого, а чого вчитися українським ЗМІ» [2] висвітлює історичні умови формування української журналістики. Володимир Здоровега зазначає: «Україна успадкувала від Союзу провінційну інформаційну інфраструктуру й кадри, здатні лише до провінційного, а не державного мислення» [2]. З огляду на це, «щоб сформувати професіоналів, треба, спираючись на власний національний досвід, навчаючись на зразках високоякісної західної журналістики, моделювати еталони журналістської майстерності, ставлячи на перший план компетентність, здатність журналіста проникати в суть життєвих проблем, моральність, мужність і вміння говорити правду» [2]. Володимир Здоровега зазначає: «Ми маємо не гірших, ніж на Заході, журналістів. Це загальна думка європейських експертів. Але немає економічних, правових та організаційних умов їхнього творчого зростання» [2].

На підставі проаналізованих публікацій Володимира Здоровеги можемо стверджувати: він розумів, що успішне функціонування ЗМІ можливе лише у комплексі із загальнодержавними гарантіями. Журналістська діяльність безпосередньо залежить від державотворчих чинників. Публіцист розглядав журналістику не ізольовано від державних проблем, а вважав її предметом відображення реальності. Це підтверджує правдиве судження Володимира Здоровеги про те, що у бідній країні не буває багатих мас-медій: «Однією з трагічних помилок лідерів українського національно-визвольного руху було те, що питання соціальні, питання власності на землю, на заводи і фабрики відклалися на другий, якщо не на десятий план» [4].

Публіцистика Володимира Здоровеги є віддзеркаленням складних моментів державотворчого процесу, насамперед самовизначення українців. Публіцист застерігає від створення хибного образу України, «конструювання такого собі українсько-російського гібриду» [4].

Хвилювало Володимира Здоровегу й ідейне наповнення інформаційного простору: «Нам сьогодні дуже бракує кваліфікованої проповіді державотворчих, демократичних ідей. Слава Богу, маємо хоча б якусь дещицю правдивих, талановитих публіцистів на радіо, в інтернетівських виданнях, у періодиці, чого, на жаль, не скажеш про телебачення» [7].

У інтерв'ю в тижневику «Без цензури» Володимир Здоровега окреслив своє бачення майбутнього української журналістики, хоча і вважав, що прогнозувати його дуже небезпечно. На його думку, «українська журналістика в основі своїй має бути українською, українською за духом» [9]. Другий аспект, який виділяє публіцист, – це шанобливе ставлення до української мови і ґарантування її розвитку як державної: «Державна мова має бути державною. Я зовсім не проти російської мови і не думаю, що її хтось знищуватиме. Я щасливий з того, що можу нею писати й читати. Це мене

збагачує. Але я за українську. Нею мусять послуговуватися держслужбовці та ЗМІ» [9]. Третім завданням української журналістики вважав встановлення у суспільстві політичної та інформаційної культури: «Журналістика матиме авторитет, коли вона буде не лише чесно та всебічно інформувати, а й коли вона буде чесно критикувати, полемізувати й, бажано, прогнозувати. Мені хочеться вірити, що через десять років українська журналістика стане значно якіснішою і з нашим специфічним національним колоритом, бажано без шароварщини. Європейські ЗМІ стали дуже подібними, тому хочеться, щоб українська журналістика мала якийсь національний колорит, завдяки якому її впізнаватимуть» [9].

Власне на ЗМІ публіцист покладає велику відповідальність за державний поступ. Зміна геополітичного вектора на користь європейського майбутнього нашої держави є одночасною потребою відмежування українців від росіян, звільнення від контролю «старшого брата». Про «демократичну Росію» Володимир Здоровега висловлюється так: «Демократична – це коли стирати з лиця землі Чечню, це коли кожного, хто проти, «мочить в сортире»? Це коли так тиснути у братніх обіймах, щоб аж запищали і попросилися, як керівник близької нам Білорусії, до спільного казана? Навіть спільного казана уже не буде. Казан спорожнів і був поділений старшим братом за принципом: «Это мне, это мне, это тоже мне…» [4]. У цих словах бачимо пророчий зміст захланно-загарбницької політики Росії, результатом діянь якої ми втратили Крим і кров'ю захищаємо Донбас.

Мотиви державотворення також наявні у публіцистиці Володимира Здоровеги про духовних велетів української нації – Тараса Шевченка та Івана Франка. Важливим у процесі державотворення є узагальнення історичної та культурної спадщини народу через творчість письменників, художників, діячів культури. У низці публікацій Володимир Здоровега утверджує національну ідентичність за допомогою творчого і життєвого шляху окремих особистостей. Ці нариси мозаїчно становлять духовну спадщину українського народу, естетичну цінність, порушують чимало моральних та етичних проблем, сприяють яскравому відображенню самовизначення нації, є наочним прикладом того, що ідея української державності продовжувала жити у свідомості українців навіть у часи пригноблення.

Публіцистика Володимира Здоровеги є важливою складовою системи розкриття сутності нашого минулого, пошуком національної ідентичності, шляхом переміни посттоталітарного суспільства в націю. Першою функцією публіцистики Володимира Здоровеги у реалізації державотворчих процесів є пригадати героїчне минуле, високу культуру та освіченість народу, його моральні якості. Його публіцистика спрямована на духовне самовизначення нації, звернення до етичних та моральних проблем тогочасної дійсності. Україноцентричні ідеї публіцистики Володимира Здоровеги становлять цілісну концепцію української політично незалежної нації. Публіцист формулює завдання преси та акцентує на важливості питання свободи слова як основного чинника участі ЗМІ у процесах державотворення в демократичному суспільстві, на потребі створення єдиного інформаційно-комунікаційного простору для пропагування ідей національної ідентичності, формування громадської думки. Порушує одвічну проблему ментальності українців у контексті геополітичної орієнтації, визначаючись на користь європейського майбутнього. Вважає українців європейцями не лише за територіальним принципом, а насамперед за культурним і духовним. Вдається до екскурсу в минуле: «Європейські злети України припадають на ті моменти істо-

рії, коли журналістики, навіть у найширшому тлумаченні цього слова, не було або вона перебувала у зародковому стані (епоха Київської Русі, Хмельниччина з їхньою високою літописною культурою, ораторською прозою, полемічною публіцистикою» [5, с. 40]. Однак питання європейського вибору у публіцистиці Володимира Здоровеги більше має внутрішньополітичний характер.

Державотворчі функції публіцистики Володимира Здоровеги реалізовано через призму політичної та культурної проблематики. Адже політика і культурна сфера, до якої належать і ЗМІ, через широке коло зацікавлення активно залучають маси до державотворчих процесів. У цій візії Володимир Здоровега наближається до поглядів Івана Франка, який проект української незалежної нації вбачав у політичній соціалізації та консолідації народу навколо національної культури.

References

1. Здоровега В. Без консолідації і професіоналізму не вижити // Про журналістику і журналістів: Статті, есе, виступи діалоги / Володимир Здоровега. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – С. 20–29.
2. Здоровега В. Європейський вибір: що брати з собою, а чого вчитися українським ЗМІ // Про журналістику і журналістів: Статті, есе, виступи діалоги / Володимир Здоровега. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – С. 39–44.
3. Здоровега В. Ми довели, що дозріли / Володимир Здоровега // Високий Замок. – 1996. – 23 серп.
4. Здоровега В. Не сотвори собі гомункулуса / Володимир Здоровега // День. – 2001. – 18 трав.
5. Здоровега В. Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи, діалоги / В. Здоровега. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004.– 133с.
6. Здоровега В. Професіоналізм українського журналіста у контексті історичного досвіду та сучасних економіко-політичних реалій / Володимир Здоровега // Українська періодика: історія і сучасність : Тези доп. і повід. Всеукр. наук.-теорет. конф. – Л., 1999. – С. 12–22. (Львів, 9-10 груд. 1998 р.) ; [за ред. М. М. Романюка]. – Львів, 1999. – С. 12–22.
7. Здоровега В. Сила і безсилля слова / Володимир Здоровега // Дзеркало тижня. – 2002. – 7 верес.
8. Здоровега В. Хай святиться ім'я твоє / Володимир Здоровега // Молода Галичина. – 1996. – 23 серп.
9. Здоровега В. Чим талановитіший журналіст, тим важче ним управляти [Електронний ресурс] / Володимир Здоровега. – Режим доступу : http://www.bezcenzury.com.ua/ru/archive/4089/4106/4107.html
10. Здоровега В. Чи український наш інформаційний простір? / Володимир Здоровега // Тиждень. – 1997. – 22 серп.
11. Кузнецова О. Український теоретик публіцистики – перший / Олена Кузнецова // Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія : зб. праць каф. укр. преси і дослід. центру історії західноукр. преси. – Вип. 2(8). – Львів, 2007 – С. 174–177.
12. Лизанчук В. Випробування на національну свідомість / Василь Лизанчук // Журналіст України. – 2010. – № 9. – С. 30–33.

13. Присяжний М. Володимир Здоровега на тлі доби / Михайло Присяжний // Львівська школа журналістики. Постаті / І. Лубкович, І. Паславський, М. Присяжний. – Львів : ПАІС, 2014. – С. 54–61.

STATE-BUILDING FUNCTIONS OF VOLODYMYR ZDOROVEHA'S JOURNALISM

Myroslava Rudyk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: journft@franko.lviv.ua

An author probes problems, broken in a journalism and world, view tendencies of journalism of the known publicist, professor of the Ivan Franko National University of Lviv, Volodymyr Zdoroveha.

The period of independence of Ukraine became the stage of development of national issues in the Volodymyr Zdoroveha`s work. The ideological transformation of his social and political views took place at that exact time. Therefore, it is important to study the state-building content of Volodymyr Zdoroveha's journalism, what will help to better understand the peculiarities of the political discourse of independent Ukraine. We consider that state-building content is one of the dominant features of Volodymyr Zdoroveha's journalism. In the initial stage of state development, we observe the active position of the scientist, which is reflected in both scientific and pedagogical work as well as in journalistic creativity.

In the time of a deficiency of new thinking, in a situation where society is in a state of uncertainty, when politicians cannot decide on a national idea, the political elite is not able to rally the people, the role of journalism is growing, which takes on the mission of disclosing the essence of our past and consolidating the society around the national interests. With the help of a journalistic word, ideological myths are deconstructed, historical flaws are eliminated, and precedence of truth is revealed.

As a journalist, Volodymyr Zdoroveha took an active part in the formation of Ukrainian statehood. His journalistic heritage reflects the complicated process of state creation. In his publications, the author assesses the political vector of the country's development.

In the articles written in the early 90s of the twentieth century, Volodymyr Zdoroveha not only promptly responds to the festering issues of sociopolitical life, but his journalism also carries out an educational function in relation to the national question, cultural development, the definition of historical truth and the affirmation of spiritual and moral values.

In Volodymyr Zdoroveha's publications, we trace the tendencies of patriotism, humanism, moralism, aestheticism, the creation of a new democratic culture. Volodymyr Zdoroveha's journalism contributed to the development of national self-affirmation processes. The publicist has fully activated his vision of national identity through the prism of politics and culture, which are two basic directions of nation-building. Volodymyr Zdorovegy's journalism is an important part of the system of revealing the essence of our past, the search for national identity, through the transformation of the post-totalitarian society into a nation. The first function of Volodymyr Zdoroveha's journalism in realizing state-building processes is to recall the heroic past, high culture and education of the people, their moral qualities. His journalism is aimed

at the spiritual self-determination of the nation and addressing the ethical and moral problems of the then reality. Ukrainian-centered ideas of Volodymyr Zdoroveha's journalism form the integral concept of a Ukrainian politically independent nation. The journalist formulates the missions of the press and emphasizes the importance of the issue of freedom of speech as the main factor in the participation of the media in the processes of state-building in a democratic society, he insists on the need to create a united information and communication space for the propagation of ideas of national identity, the formation of public opinion. The journalist violates the eternal problem of the mentality of Ukrainians in the context of geopolitical orientation, while he is inclined to choose the model of the European future. He considers Ukrainians to be Europeans not only by territorial principle but primarily by cultural and spiritual ones.

Key words: V. Zdoroveha, Ukrainian journalism, publicism, theory, journalistic master.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 38–57
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 38–57

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 38–57 • DOI: ??????????????????????????

УДК 355.1(477):070(477)“1993/2018”

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ТЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «УНІВЕРСУМ» (1993-2018)

Вікторія Романчук
Всеукраїнський журнал політології, футурології, економіки, науки та культури «Універсум», а/с 2994, 79017, Львів, Україна,
e-mail: viktoriya.romanchuk7@gmail.com

У статті проаналізовано публікації на сторінках журналу «Універсум», присвячені проблемі становлення і розвитку Збройних Сил України – надзвичайно важливої складової державності, які порушують питання воєнної безпеки, висвітлюють актуальні проблеми мілітарної політики, реформування ЗСУ, дають оцінку стану українського війська на різних етапах державного будівництва.

Ключові слова: Збройні Сили, боєздатність, військова доктрина, криза, реформа, роззброєння.

Вступ. Після відновлення державності у 1991 році становлення Збройних сил України відбувалося в складних політичних та економічних умовах. Незважаючи на спротив колишньої метрополії ЗСУ таки були створені. Сьогодні вже можна зробити однозначний висновок: Українське військо є вагомим фактором стабільності й безпеки в Європі. Проте тривалий час політичне керівництво Української держави належним чином не усвідомлювало вкрай важливої ролі збройних сил у державотворчому процесі, а під час президентства Віктора Януковича відверто перешкоджало будівництву ЗСУ та організації ефективного безпекового чинника. Постсовєтська еліта в Україні, у тому числі й військова, не відчувала своєї причетності до української військової традиції. Ними, по суті, було зігнороване непроминальне застереження видатного українського державника В’ячеслава Липинського: «Спинний хребет кожної державної, а отже, й державно-демократичної організації – армія... Головне, річ не в тім, що нам потрібна армія, – бо це розуміють усі, – а в тім, як нам створити таку армію, яка б захищала нашу державу, а не руйнувала її; була її опорою, а не найбільшою для неї небезпекою».

Постановка проблеми. Свого часу С. Петлюра у статті «Завдання української військової літератури» (ч. 1 журналу «Табор» за 1923 р.) порушив цілу низку важливих державних проблем. В останніх розділах праці йдеться про армію як важливий елемент держави. Він, зокрема, наголошував на тому, що ширина проблеми взаємин держави і війська та взаємодії військових і політичних чинників вимагає спеціальної творчої уваги з боку представників нашої військової науки та літератури й чекає все-

© Романчук В., 2018

бічного наукового освітлення в монографіях і розвідках. Ці думки С. Петлюри, що стосуються захисту української державності, будівництва армії і в цьому контексті завдань військової літератури (йдеться і про фахову літературу, і про друковані органи мілітарної думки, тобто, про журналістику) актуальні й сьогодні, через 95 років, в умовах російсько-української війни.

Сучасні українські мас-медіа так чи інакше порушували тему військового будівництва і безпеки держави, однак їм значною мірою бракувало системності у висвітленні проблем ЗСУ. Лише після брутальної, всупереч міжнародному праву, анексії Криму Російською Федерацією в березні 2014 року ситуація з аналізом проблем Збройних сил України у засобах масової комунікації помітно поліпшилась.

Серед періодичних видань журнального типу, які спеціалізуються на військовій тематиці, слід назвати такі часописи як «Воєнна історія» (заснований 2006 року) та «Офіцер України» (заснований 2011 року). З-поміж «цивільних» часописів лише «Універсум» упродовж своєї чвертьстолітньої історії (заснований 1993 року) засадничо і системно приділяв увагу проблемам ЗСУ. По суті, видання не оминуло увагою жодну з ключових проблем, пов'язаних із будівництвом сучасних Збройних сил України.

Слід відзначити принципову державницьку позицію «Універсуму» в питаннях захисту національних інтересів. Активно реагуючи на соціально-політичні процеси в Україні, радикальні зміни у багатьох сферах життя, журнал разом з тим постійно аналізував ситуації, які тією чи іншою мірою торкалися проблеми безпеки держави, військового будівництва. Військова тематика постійно перебувала в нерозривному зв'язку з реаліями сьогодення – подіями та фактами.

Видання прагнуло концентровано віддзеркалювати воєнно-політичну позицію професіоналів, надаючи свої сторінки авторитетним авторам, котрі аргументовано боронили високі ідеали незалежної України в мілітарній сфері.

Серед них генерали і адмірали, офіцери ЗСУ, науковці, які добре орієнтувалися у військовій тематиці, розуміли значення армії в державному будівництві і яких непокоїла складна ситуація в Збройних силах України. В числі постійних авторів журналу генерал-полковник Костянтин Морозов, генерал-лейтенанти Олександр Скіпальський, Олексій Лавренюк і Петро Процик, віце-адмірали Борис Кожин і Володимир Безкоровайний, полковники Петро Костюк і Віталій Лазоркін, заступник Секретаря РНБОУ, академік НАНУ Сергій Пирожков, директор Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння Валентин Бадрак та інші.

Вони не лише демонстрували оригінальне бачення розв'язання проблем творення держави з погляду військовиків, але й намагалися привернути увагу державних чинників до складних проблем військового будівництва, неодноразово ведучи публічну полеміку з владою, політичними опонентами.

Зазначимо, що упродовж останніх років (після запровадження на кафедрі української преси ЛНУ ім. І. Франка спеціалізації «Воєнна журналістика») журнал «Універсум» був об'єктом дослідження у кількох магістерських роботах, які випускники факультету успішно захистили.

Мету статті ми вбачаємо в тому, щоб з'ясувати основні проблеми, що їх висвітлював і аналізував «Універсум» упродовж 1993-2018 років, динаміку воєнного дискурсу, рівень фаховості аналізу проблем, пов'язаних із будівництвом армії, ідейно-концептуальні засади висвітлення мілітарної тематики.

Виклад матеріалу. Вперше до військової теми журнал звернувся на початку 1994 року. У січнево-лютневому числі було надруковане інтерв'ю з екс-міністром оборони генерал-полковником Костянтином Морозовим «Я щиро повірив в ідею державної незалежності України». Герой ексклюзиву поділився своїми думками про початки будівництва ЗСУ: «Я дуже чітко усвідомлював (і сьогодні продовжую так само думати), що маємо виняткову історичну можливість збудувати незалежну українську державу. Звичайно, є люди, які дотримуються іншої думки. <...> Але ми були просто зобов'язані показати нашим підлеглим, що українське військо – це не колишня Радянська Армія» [35].

Через двадцять років «Універсум» надрукував рецензію Дмитра Павличка на книжку споминів першого міністра оборони України Костянтина Морозова «Моя українізація», яка, на думку знаного поета і політика, назавжди увійде в українську та світову історію як послання до майбутніх поколінь нашого народу: «К. Морозов як міністр оборони розумів, що до його обов'язків належить не тільки організація готовності Збройних сил держави до відсічі агресорові, а й стратегічно-військова передбачливість, яка наказувала робити все можливе, щоб ослабити ворога ще до того, як він нападе. Ця геніальна передбачливість міністра явила себе в його поглядах на розподіл Чорноморського флоту СРСР між Україною та Росією» [40].

1995 року Костянтин Морозов застерігав: «Незважаючи на мирну ситуацію довкола України, наша держава мусить мати свої збройні сили. І якщо ознакою державності є армія, то вона має бути армією, а не просто групою найманих військовиків, яких держава годує. Ліпше мати невелику кількісно армію, проте професіональну, боєздатну, спроможну давати збройну відсіч у будь-який час» [36].

«Хто розвалює нашу армію?» Під таким промовистим заголовком «Універсум» надрукував інтерв'ю з начальником кафедри стратегії Академії Збройних Сил України, генерал-лейтенантом Олексієм Лавренюком, колишнім начальником управління підготовки ЗС та інспекції, заступником начальника Генерального штабу [26].

Вже на початку розмови генерал чітко задекларував свою патріотичну позицію: «Сьогодні військова доктрина нічого не значить для держави, вона – формальна і не кличе народ України до захисту своєї держави. В ній не передбачено – від кого захищати державу, яке треба мати військо, яке озброєння». Олексій Лавренюк з болем констатує: «Все, що робиться в Україні, дуже чітко сплановано: демонтувати Збройні Сили, демонтувати військово-промисловий комплекс і найголовніше – дискредитувати Збройні Сили та генералітет, прищепити людям неповагу до армії, зрівняти генералів з офіцерами, офіцерів – із сержантами і солдатами. <…> Збройні Сили України, які маємо сьогодні, не є національною, народною армією, а саме така армія потрібна нашш державі. Я наполягаю, щоб армія була етнічною, щоб у військових вузах навчалися переважно українці, командні пости займали українці і уряд був – український».

Олексій Лавренюк наголошував: «Ми не повинні говорити про Збройні Сили України. Це помилка. Слід говорити про військову організацію нашої держави<…>. Ніхто наразі не знає, коли і де доведеться воювати».

Костянтин Морозов, уже як директор Центру дослідження проблем української державності, проаналізував військове будівництво в Україні 1991-1995 рр. Автор визначив періоди військового будівництва, оцінив основні події, дослідив стан Збройних сил як наслідок політичних умов їхнього формування. Екс-міністр оборони по-

рушив актуальні проблеми військової реформи і зробив важливі висновки. Один з них: «Практична взаємодія з питань військового будівництва із Заходом не повинна сприйматися як приниження нашої гідності, це реальний відхід від минулого, що і сьогодні своїм впливом перешкоджає нам бути державою» [37].

У статті Миколи Олексіїва і Олександра Козакевича «Тиха війна» [39] йдеться про мало не відкриту підготовку Росією анексії Криму, про потаємні пружини й важелі, які спрацювали згодом, у лютому 2014 року. Кілька фрагментів цього дослідження дають уявлення про «стратегічного партнера» і методи його діяльності: «Зоною найпильнішої уваги бійців «невидимого фронту» одного з наших стратегічних партнерів ось уже кілька років є Крим, Севастополь, Причорноморський регіон. <...> Росія зробила все, щоб перешкодити будівництву, становленню ВМС України. Велике значення у вирішенні цього завдання відводиться розвідці Чорноморського флоту. <…> Антиукраїнська спрямованість діяльності розвідки ЧФ засвідчує, що вона наполегливо втягувала й продовжує втягувати Чорноморський флот у «холодну війну» не тільки проти ВМС України, але й проти Української держави. Багато фактів також переконливо свідчать, що в Росії, Криму і Севастополі, на ЧФ є сили, дуже зацікавлені в тому, щоб ця війна з холодної в будь-який момент могла перерости у збройний конфлікт».

Політичний оглядач Національної телекомпанії України Борис Гривачевський дав читачам «Універсуму» розгорнуту оцінку спільним українсько-американським навчанням «Сі-Бриз-97» [8]. Для рутинної державної служби служби новин це було різко, несподівано, безкомпромісно, але водночас патріотично. «Дамокловим мечем над тілом розтерзаної економічними негараздами Української держави, напевно, ще довго висітиме чи двоголовий орел, чи червоно-коричневий коршак. Висітиме, доки в собі не вб'ємо раба, не будемо крок за кроком утверджувати свою державну могутність, відчуваючи партнерське плече європейських держав», – резюмував Борис Гривачевський.

«Під прапором Сагайдачного і Хоткевича» – під таким заголовком вміщене інтерв'ю кореспондента «Універсуму» в Польщі Володимира Прядка з керівником відділу збройних традицій Війська Польського полковником Тадеушем Кжонстеком, ініціатором створення польсько-української спільної військової частини, який добре розуміє важливість мілітарної співпраці між двома країнами [45].

Підполковник Михайло Требін з Харківського військового університету в своєму дослідженні «Принципи життєдіяльності Збройних сил України» [60] робить висновок, що основними духовними принципами життєдіяльності армії мають бути: єдність національно-історичних і національно-патріотичних аспектів у системі духовних цінностей війська; функціонування в збройних силах широкої системи інформаційно-пропагандистської, виховної та культурно-освітньої діяльності тощо.

У публікації «Ще один шанс примирення» [46] Володимир Прядко розповів про історію створення Міжнародного мілітарного Корпусу, до якого увійшли військові з Данії, Німеччини та Польщі. Про те, як функціонує багатонаціональний підрозділ, повідомив заступник начальника Штабу генерал дивізії Едвард Пєтжик. На його думку, створення такого військового з'єднання – це новий досвід, новий виклик, новий шанс. Це розширення зони стабілізації в конкретному регіоні Європи.

У статті «Система європейської безпеки і національні інтереси України» [38] Костянтин Морозов фахово проаналізував роль НАТО як військово-політичного со-

юзу, його оборонну спрямованість. Він звернув увагу на те, що стверджувати про «агресивну спрямованість» Альянсу щодо України немає підстав оскільки його військовій організації ніколи не був притаманний наступальний характер, на відміну від військових угруповань Організації Варшавського Договору. У статті детально описано принцип цивільного контролю за органами управління НАТО, відзначено демократичні принципи колегіальності та рівноправності при підготовці рішень, дотримання принципу існування національної приналежності армій.

Олег Селюк в аналітичній розвідці «Третє роззброєння» [52] звертає увагу на те, що відомі українські політики Володимир Горбулін, Олег Зарубінський та Борис Андресюк визнали, що якби Україна зберегла ядерну зброю, то ні про яку Тузлу не могло би бути й мови: «Саме Тузла продемонструвала, що Україна має небезпечно слабкі для неї Військово-морські сили. І ось тепер замість збільшення кількості бойових кораблів їх збираються скоротити до 16 одиниць, тобто в декілька разів. І це маючи понад 1500 кілометрів морських кордонів!»

Голова Комітету ВР України з питань національної безпеки і оборони Борис Андресюк у статті «Військова організація України: цивільний демократичний контроль» [1] вказує на пріоритети військового будівництва: «… у силових міністерствах та відомствах склалася практика, коли відставка першої особи традиційно тягне за собою звільнення не лише управлінської верхівки відповідної структури, але і середньої ланки управління. Це практично призводить до гальмування процесів реформування Збройних сил України та інших складових військової організації нашої держави. <...> Треба законодавчо закріпити перелік адміністративних посад у Міністерстві оборони та інших структурах військової організації, що відповідають за служби забезпечення, планування та тилу, які повинні посідати цивільні особи».

Сергій Пирожков, заступник Секретаря РНБОУ, директор Національного інституту проблем міжнародної безпеки, академік НАНУ в матеріалі «Актуальні проблеми реформування сфери безпеки і оборони України» [41] наголошує, що Україна протистоїть глобальним викликам безпеки спільно з іншими європейськими державами. Автор відзначає докорінні зміни у внутрішньополітичній ситуації в Україні після президентських виборів 2004 року, що дозволяє суттєво поглибити взаємини України з партнерами як на Заході, так і на Сході.

Володимир Безкоровайний – заступник міністра оборони, командувач Військово-морськими Силами України у 1993–1996 рр., кандидат військових наук, віце-адмірал запасу у своїй статті «Угоди про Чорноморський флот мають бути переглянуті» [4] звертає увагу на те, що «РФ підтримує регіональну напругу в Криму і Севастополі для витискання з України подальших політичних і економічних поступок». Автор переконаний, що така поступливість, запроваджена Леонідом Кравчуком в українську дипломатію як принцип російсько-українських відносин, перетворилась на політичну хворобу України.

Цей же автор у розлогому дослідженні «Чорноморський флот Росії в Україні» [5] непокоїться, що російська сторона планує приступити до розв'язання проблеми базування ЧФ РФ тільки після закінчення терміну його перебування в Україні. Ще одна проблема, на яку Володимир Безкоровайний звертає увагу: «Існує ще одне, найважливіше питання: чи має ЧФ РФ ядерну зброю на території України? Відповіді на це питання українська сторона не одержала. У цьому зв'язку в мене як фахівця-ядер-

ника виникають серйозні причини для занепокоєння, тим більше, що Росія заблокувала можливість верифікації Україною усіх видів зброї, у тому числі і ядерної».

Генерал-лейтенант Олександр Скіпальський, екс-начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони чітко артикулює: «Національна безпека – це далеко не гонитва передусім за шпигунами й терористами, агентура й викрадення секретів. Національна безпека визначається міцною економікою, сильною, спроможною рішуче захищати суверенне існування владою, виразно визначеною зовнішньою політикою і пріоритетами свободи та громадянського суспільства у внутрішньому житті. Але в основі її лежить національна самосвідомість і патріотизм. Як на мене, майже півтора десятиліття української незалежності були катастрофічно руйнівними для цих якостей… Спецслужби – це інструмент національної безпеки. Рішення по використанню напрацьованих ними даних ухвалюють політики. А у них своя логіка і мотивація. І вони, як це не прикро, не вміють і не хочуть слухати» [54].

Позиція Олександра Скіпальського, задекларувана ним 2005 року, багато в чому прояснює причини нинішніх негараздів у сфері безпеки: «У нас в ейфорії на відповідальні посади прийшли люди, далекі від проблематики спецслужб, в тому числі і секретар РНБОУ… Не може бути на посаді, що завжди перебуває у полі зору іноземних спецслужб, людина, яку легко ловити на гачок <…> В основі діяльності спецслужб, і це аксіома, лежать два критерії – патріотизм і професіоналізм. І Головне управління розвідки МО України, мені здається, тому і потрапило під приціл знищення. Ми відбирали офіцерів, які йшли в українську розвідку свідомо, а не перебіжчиками. <...> Україна – єдина з країн СНД, яка змогла створити дієздатну військову розвідку. За шість годин до бомбардувань НАТО Югославії ми доповідали про це українському керівництву. Нам не повірили. Політики не замислювалися, яким чином Крим уникнув військових конфліктів з участю ЧФ РФ (а такі спецоперації готувалися: завозилася зброя, наркотики). <…> Безумовно, для наших потенційних суперників, конкурентів, та й ворогів сильна, цілеспрямована і усюди проникаюча українська розвідка не потрібна. <...> Ще в 1993 році в Україні був створений Комітет з питань розвідки при Президентові України, який зараз не працює, хоча саме він може і повинен координувати розвідувальну діяльність» [53].

Василь Лаптійчук, директор Інституту Росії (Україна), відомий спеціаліст з українсько-російських стосунків, ще 2008 року застерігав: «Росія намагається використовувати етнічних росіян в Україні для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, тобто для погіршення умов життя в нашій країні, в тому числі й життя самих етнічних росіян. <...> Страшно сказати, проте верховний менеджмент українських центральних органів влади й досі подеколи здійснюють випускники «вищої школи КДБ» у Москві, «вищої партійної школи в Києві» тощо. <…> Брак патріотизму, незадовільна освіта, низька культура, пристрасне користолюбство, котре породжує масштабну корупцію, безсовісність – ось типові ознаки українського менеджера з радянським минулим. Консервація такої системи в державних інституціях становить системну загрозу національній безпеці України. Росіяни про це знають, тому й працюють головно «з людьми»... А «люди» на вершині галузевих пірамід – об'єкт особливої уваги росіян» [31].

Василь Лаптійчук також попереджав, що «сьогодні Росія має ознаки не тільки нацистської, але й терористичної держави». І ще: «За деякими ознаками, російська сторона вже розпочала перший – інформаційний – етап підготовки й проведення

операцій на терені України, спрямованих на усунення найнекомфортніших для Кремля політиків, громадських діячів і, можливо, журналістів»[32].

У розпал російсько-грузинського конфлікту перший командувач Військово-Морських Сил України віце-адмірал Борис Кожин заявив: «Вихід один – негайно в НАТО! Тоді РФ буде з нами рахуватися. Або – інший шлях. Розробити новий вид озброєнь і отримати ядерний статус. І тоді ми будемо здатні себе захистити… До речі, енергетично Україна може себе облаштувати. Тільки треба розуму й політичної волі» [22].

Олександр Скіпальський висловлює стурбованість політичним протистоянням, яке є загрозливим для держави, бо не зміцнює державний механізм. Генерал нагадує, що класичною формою отримання незалежності є національно-визвольний рух, і стверджує, що така боротьба не обов'язково ведеться за допомогою танків і зброї, а за допомогою спеціальних технологій»[55].

У серпні 2008 року, коментуючи російсько-грузинський конфлікт, Василь Лаптійчук заявив: «На місці Президента я б готував армію до воєнного конфлікту з Росією». Думки директора Інституту Росії більш ніж актуальні: «У російському Генштабі вже є детальні карти всіх військових об'єктів в Україні, котрі підлягають знищенню в перші ж години конфлікту, є плани окупації регіонів та блокування й знищення українських військових частин. Є можливість перекрити наш ефір і заповнити його російським мовленням. Власне, на наших очах відгодовуються штатні й позаштатні зрадники з числа громадян України. У Кремлі вже готові зразки відповідних заяв про «захист російських громадян» для Заходу. Україні слід звернутися до ядерних гарантів нашої безпеки за Будапештським меморандумом. Зрештою, чому б США не запропонувати дислокувати на нашій території кілька своїх баз? Це б остудило гарячих кремлівських чекістів» [33].

У своїх тодішних оцінках, які підтвердилися через десять років, Василь Лаптійчук категоричний: «Росіяни використовують українських зрадників грубо й публічно, а потім «палять» їх поодинці й цілими партіями. <...>Росіяни не готові працювати за умов гласності й демократії. Це їх відверто дратує й суттєво знижує ефективність підривної діяльності. Росіяни бояться світла й правди. Тут, до речі, слід відзначити чи не ключову роль у забезпеченні зовнішньої безпеки України вітчизняних ЗМІ… Наша незалежність – основна загроза російським національним інтересам. Їхня головна мета в сфері зовнішньої політики – підім'яти під себе Україну, навіть якщо нашу землю доведеться розчленити. Ми є головним об'єктом зовнішньополітичних і воєнних зазіхань для росіян, тому натовська парасолька над Україною означатиме крах сотень років встановлення на нашій землі рабства азійського штибу. <...>Так що українцям, якщо ми хочемо жити в мирі, слід бути готовими до війни. Або відмовитися від власної історії, власної ідентичності, європейського майбутнього й платити орді данину та утримувати її залоги на нашій території» [34].

Володимир Безкоровайний в аналітичній статті «Суверенітет і територіальна цілісність України через призму кримських проблем» [6] проаналізував залаштункові операції Росії, спрямовані проти суверенітету України, її державності. Його спостереження нині багато чого прояснюють: «26 серпня 1991 року був запущений «робочий план», і свою першу офіційну заяву з відкритою погрозою стосовно кордонів робить прес-секретар Б. Єльцина П. Вощанов. Він пояснює, що заява стосується головним чином Криму, Донбасу і Північного Казахстану, які мають значний проша-

рок росіян: «Якщо ці республіки увійдуть до складу союзу з Росією, то проблеми немає. Але якщо вони виходять, ми повинні потурбуватися про населення, що мешкає там, і не забувати, що ці землі були освоєні росіянами. Росія навряд чи погодиться віддати їх так легко». <…> У доповіді голови парламентської комісії із зовнішньої політики Росії Є. Амбарцумова було по суті оголошено «російську доктрину для СНД»: «Як міжнародно визнаний законний правонаступник СРСР Російська Федерація у своїй зовнішній політиці повинна спиратися на доктрину, що проголошує весь геополітичний простір колишнього (Радянського) Союзу сферою своїх життєвих інтересів і забезпечити розуміння і визнання світовим товариством особливих інтересів Росії в цьому просторі. Росії також належить домогтися від міжнародного співтовариства визнання її ролі політичного й військового гаранта стабільності на всьому просторі колишнього СССР». <…> Навіть Андрєй Козирєв, який цивілізовано ставився до політичних процесів в Україні, приєднався до «загального антиукраїнського галасу» і кваліфікував передачу Криму як «політичне рішення колишнього Політбюро», через 10 років сказав всю правду щодо України, заявивши 24 жовтня 2003 року в програмі «Свобода слова» (НТВ) під час обговорення тузлинської кризи, що «нам нужна на самом деле вся Украина, а не только Керченский пролив». <…> У Криму штучно формувався настрій до автономії і сепаратизму. <…> З серпня 1991 по січень 1992 року – термін, коли Київ мав можливість взяти під контроль ситуацію на ЧФ, в Криму і Севастополі, але її було втрачено, бо не було кому керувати».

У статті «Час Україні рятувати армію, щоб армія врятувала Україну» [47] Олег Романчук наголошує, що «серпневі події 2008 року в Грузії примусили Президента України заговорити про збільшення асигнувань на українське військо. Але нині ситуація ще погіршилася…Все це нагадує спланований саботаж, спрямований на ліквідацію українського війська. Армія фактично обеззброєна. На порозі професійна деградація особового складу Збройних сил, які не зможуть гарантувати безпеку держави в разі зовнішньої агресії. <…> Тому Президент України (він же Верховний Головнокомандувач Збройних сил України) має, на мій погляд, моральне право і законні підстави звернутися із закликом до українського народу розпочати збір коштів (йдеться про добровільні пожертви людей) для порятунку війська (насамперед військово-повітряних сил)… Можливо, слід відкрити спеціальний банківський рахунок, обрати Наглядову раду з числа найдостойніших фахівців, людей моральних, справжніх патріотів, яким народ довіряє, і під їхнім пильним контролем розподіляти зібрані кошти на нагальні потреби Збройних сил та оборонної промисловості».

Цей текст (повна його версія) у вигляді звернення був переданий особисто Президентові України під час його робочої поїздки до Львівській області 11 вересня 2009 року. На підставі ст. 7 ч.3 Закону України «Про звернення громадян» Секретаріат Президента України надіслав це Зверенення (№ 22/080389-13 від 17.09.09) і на розгляд Міністерства оборони України».

«Порятунок армії – військова реформа» – автор цієї статті [27] полковник у відставці Віталій Лазоркін ще 1990 року оприлюднив Концепцію створення національних Збройних Сил України, яка була реалізована упродовж 1991–1992 років. У 1993–1996 рр. він обіймав посаду заступника начальника Центрального науково-дослідного інституту Міністерства оборони України з наукової роботи, був консультантом Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони (1991–2009 рр), брав участь у підготовці національного військового законодавства,

розробив проекти нової військової доктрини та концепції військової реформи України. Набутий досвід дозволив йому фахово аналізувати ситуацію в ЗСУ і зробити висновк: «Маємо позбутися принципів військового управління колишнього СССР та створити власну систему оборони, яка адаптована до потреб самої України щодо забезпечення ведення ЗСУ збройної боротьби... Головнокомандувач Збройних Сил України має відповідати за рівень боєздатності Збройних Сил, а Міністр оборони – за економіку оборонного будівництва і за всебічне забезпечення Збройних Сил України всім необхідним».

«Морська піхота – боєздатна, але малочисельна» [7]. Вже першим абзацом (стислий переказ фрагменту телесюжету російського телеканалу Рен-ТВ), яким починається розповідь журналіста Анатолій Бондаренко, котрий тиждень провів в елітному окремому батальйоні морської піхоти у Феодосії, були розставлені всі крапки над «і» стосовно присутності Росії в Криму: «Конфлікт почнеться в Севастополі, де розташовані 14 тисяч військових ЧФ Росії. Їх підтримають 4 тисячі морських піхотинців з Новоросійська та 5 тисяч солдат з Кубані. Так створиться українсько-російський фронт у Криму». Натомість українські офіцери-морпіхи у розмовах з журналістом були налаштовані пацифістськи: «Не віримо, що вони будуть з нами воювати. Ми знаємо один одного, тренуємось на одних полігонах».

Через п'ять років українська морська піхота, і не лише вона, могли переконатись у протилежному...

Петро Процик, генерал-лейтенант запасу, екс-заступник начальника ГШ ЗСУ, колишній перший заступник начальника штабу ГУР аналізує проблему розташування Чорноморського флоту Російської Федерації в Севастополі. Як військовий фахівець, автор вважає, що за своїм кількісним складом і технічним станом ЧФ РФ не тільки не може бути «ґарантом безпеки України», але й сам загрожує їй та її населенню, завдає щодалі більше клопотів» [43].

Сергій Грицаєнко прагне донести до українців свою добре арґументовану позицію: місце України в світі не на узбіччі цивілізації, українці не мають бути прохачами у сильних держав, а можуть і повинні бути одними з найсильніших, на володіння ядерною зброєю ми маємо повне право як й інші члени «ядерного клубу» [9]. Питання боротьби за національну державу є безперечним пріоритетом. Автор переконаний, що головне в політичній складовій ядерного питання – усвідомлення того, що ніхто не зацікавлений в сильній Україні, крім самої української нації. Тому треба усвідомити, що Україні не слід «створювати» ядерну зброю – вона вже створена за участю українців. Тож йдеться про обрання напряму розвитку ядерної програми, який був би реалістичним для втілення та забезпечував розв'язання проблемних питань національної безпеки (загрози з боку недружніх ядерних держав, терористичних угруповань тощо).

Генерал-лейтенант Олександр Скіпальський у великому публіцистичному матеріалі «Без щита і меча» ділиться своїм життєвим досвідом, розповідає про цікаві й повчальні епізоди своєї професійної діяльності, зокрема про боротьбу з корупцією у вищих ешелонах влади [56].

Генерал-лейтенант запасу Петро Процик відзначає, що «в свідомості української політичної еліти немає державницької ідеї, або ж вона не превалює» [42]. Відтак резюмує: «Таке гірке спостереження особливо рельєфно підтверджується ставленням влади до захисту та оборони держави. Наша ж армія впродовж усіх років,

за усіх президентів, урядів і міністрів фінансів (навіть запеклих патріотів) фінансувалась практично вполовину від мінімальної потреби, тож фактично втратила боєздатність… Влада по-волюнтаристськи змінила безпекову політику, проголосила ефемерний «позаблоковий статус». <…>На прикладі законопроекту про безпідставне, нічим не обґрунтоване скорочення українського війська та інших дій влади, що фактично роззброюють державу, можемо у черговий раз констатувати: нинішні «професіонали» узурпували владу далеко не для того, щоб розбудовувати Україну».

Віталій Лазоркін звертає увагу на те, що «6 грудня 2011 року – 20-та річниця Дня Збройних сил України. Це державне свято в Україні відзначається надто скромно і не досить широко, як звичайне професійне свято, що свідчить про непрестижність професії захисника Вітчизни у нашому суспільстві. <...> Жоден з Президентів України як Верховний Головнокомандувач Збройних сил не доклав належних зусиль до виробництва нових зразків озброєння» «Збройні Сили України: 1991–2011» [28].

У статті «Чи можуть Збройні сили України гарантувати її безпеку?» [14] полковник запасу Петро Костюк, Голова Львівської обласної організації Спілки офіцерів України зазначає: «Проголошення української державності не спонукало політичну та військову еліту до зміни способу мислення, а також бачення проблем свого становища, власного погляду на історію рідного краю. <…> Є нерозуміння військово-політичних питань, стратегії і національної безпеки. Через це немає налаштованості на реалізацію національних інтересів. <…> Ця ментальність перейшла через конкретних її носіїв, які самі зголошувались на високі посади в ЗСУ, використавши кон'юнктуру моменту, але при цьому не бажали нічого змінювати. Це становить певну загрозу збереженню суверенітету України. Тому, власне, потрібна зміна способу мислення керівників цих структур щодо відродження та творення українських військових традицій».

Петро Процик намагається привернути увагу владних структур до проблем ЗСУ: «Нині наша країна не захищена ні економічно, ні політично, ні інформаційно, духовно, ні військовою потугою… Брак політичної волі вищих керівників України до зміцнеення обороноздатності держави спричинила падіння її до критичної межі. Наші Збройні Сили, отримуючи вкрай недостатнє фінансування, фактично втратили боєздатність» [44].

У статті «Що потрібно українській державі: кадетський корпус чи юнацька школа?» [48] Олег Романчук наголошує, що «Українській державі потрібні герої, які б віддзеркалювали не чужинецьку ментальність, а власну, українську. Тим часом знову і знову експлуатується століттями апробована система російських імперських символів». Автор звертає увагу на підписаний 2011 року Президентом України, Верховним Головнокомандувачем ЗСУ Віктором Януковичем Указ про створення Сумського «Кадетського корпусу» і нагадує, що кадети Миколаївського «Кадетського союзу» встановили пам'ятник Алєксандру Суворову, а члени Одеського «Кадетського союзу» – загиблим кадетам та офіцерам і відтворили історичний Прапор Одеського Великого князя Костянтина Костянтиновича кадетського корпусу. «Замість формування власних образів й сенсів, Українська держава мовчки споглядає, як цією проблемою займається п'ята колона, творячи так званий «русскій мір», – констатує Олег Романчук. – Пропагування російсько-імперської символіки – не безневинні забави. Змінити свідомість молодого покоління українців, духовно дезорієнтувати його – надзавдання ворогів Української держави».

Петро Костюк у статті «Збройні сили України: у пошуках нитки Аріадни?» [15] застерігає: «Не може творитись сучасна модель збройних сил окремо від решти суб'єктів забезпечення обороноздатності держави. Зменшена чисельність ЗСУ, не підкріплена новітніми озброєннями, без перерозподілу функцій і завдань, а найважливіше відповідальності поміж іншими суб'єктами забезпечення обороноздатності держави та їх нормативно-правового закріплення – це явний неуспіх».

Петро Костюк є автором і статті «Збройні сили України: небезпечний «марафон» [16], в якій висловлює стурбованість так званими «реформами» у Збройних Силах України, безглуздими скороченнями, які там проводяться: «Досвід останніх років так званих реформ, зокрема Повітряних Сил вказує, що йдеться не про зміцнення обороноздатності держави, а про механічне скорочення. Результат очевидний – заволодіння певними бізнесовими угрупуваннями інфраструктурою, нерухомістю та іншими активами Збройних Сил, на яких можна добряче нажитися в Одесі, Львові, Вінниці».

Відомий публіцист Ігор Лосєв у статті «Як армію України робили недієздатною» [30] лише підтвердив неодноразові пересторогиавторів «Універсуму» щодо фактичного саботажу ЗСУ з боку керівництва Української держави: «Події у Криму, а тепер ще й у Донбасі, показали, що силові структури України виявилися неефективними і нефункціональними. <…> Армія так і залишилася уламком радянської армії, дітищем російсько-радянської військової традиції. Це пов'язано також із тим, що у процесі виховної роботи дуже активно акцентували на так званій «спільній» радянсько-російській воєнній історії і героїці, залишаючи на маргінесі власне українське, постійно нав'язуючи наслідування зразків СРСР і Росії. <…> Силові структури України перебували в полоні ідеології «дружби з Росією» <…> Навіть спецслужби надто тісно співпрацювали, настільки тісно, що за часів Януковича і шефа СБУ Якименка патріотична громадськість України почала єхидно називати СБУ так: ФСБ (У). <…> Ідеологічно розкладена армія не здатна воювати. <…> Тому нині треба робити фундаментальні висновки, у першу чергу щодо докорінної зміни системи виховання особового складу армії та інших силових структур. Все має у цій сфері будуватися на вихованні українського патріотизму».

У статті «Як перемогти в інформаційній війні?» [49] Олег Романчук звертає увагу на виступ 12 березня 2014 року заступника секретаря Ради національної безпеки і оборони Вікторії Сюмар, яка визнала неготовність і непристосованість українських ЗМІ до інформаційної війни. Автор ставить риторичні питання: «Чи беруть до уваги високопосадовці Закони України «Про інформацію», «Про державну таємницю» тощо? Чи знають «професіонали», що опинились біля владного стерна, про існування напрацьованих попередниками указів та постанов, які регулюють конкретні дії чиновників, службовців щодо захисту інформації? Чи знайоме їм таке поняття, як «керування ризиком» – об'єктивна оцінка реальності небезпеки з одного боку і вжиття необхідних контрзаходів з іншого?» Олег Романчук звертає увагу на те, що центральні телеканали України продовжують виконувати роль своєрідних пропагандистських центрів сепаратистів. Автор акцентує: «Сьогодні не може бути жодної мови про якусь збалансованість подачі інформації. Найперш має спрацьовувати патріотизм, фаховість і відповідальність перед народом, перед державою. Власники телеканалів також мають дотримуватись цих принципів… Треба вести наступальну історичну пропаганду. Для безпеки Української держави зараз це надважливо».

Петро Костюк у статті «Маємо якнайшвидше приєднатися до НАТО» [17] підкреслює, що Росія чинитиме все можливе і неможливе для дестабілізації ситуації в Україні. Думка автора по-військовому чітка й конкретна: «Для того щоб захистити територіальну цілісність, Україна має стати членом НАТО. Достатній рівень обороноздатності може бути досягнутий членством нашої держави тільки у військово-політичному союзі завдяки принципу взаємодопомоги… Якщо ж не НАТО, то треба починати процес набуття статусу ядерної країни. Ми вже переконались, що зупинити агресію при наявному озброєнні за умови невиконання підписантами Будапештського меморандуму неможливо. Засобам масової інформації та недержавним організаціям треба здійснювати тиск на уряд, щоб він розпочав серйозну інформаційну кампанію. Маємо розпочати якісну й чесну суспільну дискусію. Сьогодні головне – єдність в досягненні мети, велика інформаційна та комунікаційна робота».

Володимир Лановий у статті «Війна як плата за свободу» [29] нагадує, що для Кремля головне – знищення України як самостійної держави або ж існування під протекторатом Москви. «Усвідомлення цього, – пише автор, – відбулося із запізненням. Держава виявилася неготовою вести бойові дії».

В'ячеслав Гусаров, аналітик ІАЦ РНБОУ, підкреслює, що стримані інформаційно-психологічні методи Кремля були змінені жорсткими військовими операціями на території України і дуже схоже, що Росія зацікавлена продовжувати це виснажливе протистояння. На думку автора, гібридна війна буде перенесена на всю територію України у вигляді диверсійних операцій. Відтак «Україна потребує створення системи протидії поширенню панічних настроїв в суспільстві. Для цього необхідний постійний моніторинг морально-психологічного стану населення в усіх регіонах держави» [10].

Директор Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння Валентин Бадрак аналізує альтернативні можливості та асиметричні дії в протистоянні з набагато сильнішим у військовому плані ворогом [2]. Він же в інтерв'ю журналові нагадує, що Росія ніколи не приховувала, що має претензії до України, що українські військові фахівці та експерти говорили, що РФ готується до війни, але нічого не було зроблено і Україна підійшла до війни неготовою [3].

Петро Костюк у статті «Гібридна війна» чи «гібридний мир»? [18] нагадує про допущені керівництвом держави прорахунки: «Збройна агресія проти України стала результатом не лише політики очолюваних Владіміром Путіним імпершовіністів, а й стратегічних прорахунків та безвідповідальності української владної еліти упродовж усіх років незалежності. У часи Леоніда Кучми було ліквідовано Національну гвардію (створена 1991 року) – боєздатне, багатофункціональне військове формування, укомплектоване патріотично налаштованими і досвідченими офіцерами. Ця структура мала стати ядром модерних Збройних сил. Натомість Кучма віддав перевагу формуванню ЗСУ методом скорочення гігантського уламка радянської армії на території України. Зменшення фінансування Збройних сил унеможливлювало їх оснащення сучасною військовою технікою та озброєнням. За президентства Віктора Ющенка недофінансування Збройних сил України тривало, а за часів Віктора Януковича завершилося руйнацією всього сектору національної безпеки. Деградація армії, флоту, зовнішньої розвідки та контррозвідки, СБУ, РНБОУ відбувалася не без участі російських спецслужб та їхніх агентів, інфільтрованих у структури держав-

ного управління всіх рівнів… На жаль, принципова оцінка російської агресії на рівні керівництва Української держави досі відсутня».

Польський експерт і журналіст Міхал Козак на експертному форумі «Крим у контексті безпеки Чорноморського регіону: проблеми та перспективи», який відбувся у Стамбулі 3–4 листопада 2015 року, висловив ряд слушних думок: «Замість ілюзій треба прийняти правду – Росії та росіян із європейськими цінностями не по дорозі. Дивлячись на історію цієї країни, видно, що ніколи їй з ними по дорозі не було, і на даний момент немає ніяких передумов, що колись буде. Росії немає місця в політиці регіонального співпраці через те що цінності, які є загальними для країн регіону – мирне співробітництво і взаємовигідний розвиток в умовах демократії, це для неї поняття і цінності чужі… Величезною проблемою є дестабілізуюча політика української влади стосовно окупованого Криму – це фактично підтримка російської окупації – через поставки електроенергії за ціною нижчою закупівельної – у підсумку є не просто підтримка, але безпосереднє спонсорство окупації, вчинене Києвом. Це незрозуміла ідея так званої вільної економічної зони «Крим». Це невключення в український списку санкцій головних російських банків зі списку санкцій США» [23].

Віктор Шишкін, перший Генеральний прокурор незалежної України, екс-суддя Конституційного суду України, стверджує, що «поведінка української влади як на Банковій, так і на Грушевського, є або дурістю або колаборацією» [61].

Демобілізований старший сержант ЗСУ, екс-спікер ВР України Руслан Кошулинський розповідає про службу у війську та проблеми України в сучасній війні: «Найперша перемога, яку нам треба здобути, – це перемога в людських головах... Вже сьогодні зрозуміло, що Москва нас так просто не відпустить. Війна буде довгою та виснажливою. Україна повинна збудувати власну армію на зразок Ізраїльської чи Швейцарської. Наші ЗСУ мають стати потужними. Допоки цього не буде, нас намагитимуться шматувати і далі» [24].

«Із військового бюджету розкрадають щонайменше чверть» – це винесена у заголовок інтерв'ю одна з думок відомого волонтера і військового експерта Юрія Касьянова, який вважає, що реформу в ЗСУ навіть не починали [13]. На його переконання, професійна армія має бути з людей, які розуміють, що йдуть захищати Батьківщину й хочуть це робити. Волонтер дуже конкретний: «Головна причина, чому ми досі не перемогли, – страх. Російські контингенти увійшли неподалік Іловайська, а Гелетей, тодішній міністр оборони, навіть не знав, що ми в оточенні. Побігли підписувати Мінськ-1, а потім Мінськ-2. Боялися розгрому й того, що противник дійде до Дніпра…Якби тоді наша влада не злякалася, у Росію пішов би потік трун. Але нами керують не лідери й не полководці, а жадібні бізнесмени».

Петро Костюк порушує тему десовєтизації Збройні Сили України як одного з найважливіших соціальних інститутів країни [19]. Автор звертає увагу на те, то попри агресію Росії Національна гвардія України та інші силові структури нашої держави продовжують перебувати в інформаційному полі пріснопам'ятного СССР. Костюк наголошує: «Виконання закону про декомунізацію залежить не тільки від політичної волі влади, а й від прагнення суспільства до очищення. В українському контексті це і очищення від російських колоніальних цінностей,оскільки колоніальна комуністична ідеологія і практика в Україні носила яскраво виражений російський імперський характер». П. Костюк наводить приклади нігілістичного ставлення керівництва ЗСУ до історії українського війська: у Національному універ-

ситеті оборони України донині функціонує аудиторія № 222 імені фельдмаршала І. Ф. Паскевича (як стало відомо, іменна табличка на честь російського полководця вже знята. – В. Р.), а при вході до ліцею імені Івана Богуна бовваніє пам'ятник російському генералісимусу О. Суворову. Автор звертає увагу на семіотичний рудимент СРСР – нумерацію українських військових частин та установ, запроваджену ще в часи Совєтського Союзу.

У статті «Збройним силам України чверть століття» [20] Петро Костюк позитивно оцінює зміни у підходах до формування засад державної політики України, викликані розвитком подій у 2014 році: скасування позаблокового статусу, зупинення виконання заходів Державної комплексної програми реформування і розвитку ЗСУ на період до 2017 року, що не відповідає сучасній воєнно-політичній обстановці, затвердження Стратегії національної безпеки України, нової редакції Воєнної доктрини України та Концепції розвитку сектора безпеки і оборони України, а також визначення курсу на європейську інтеграцію та наміру вступу до НАТО. Разом з тим автор відзначає, що Українська держава остаточно не визначились, чого слід прагнути в царині національної безпеки і оборони.

У розлогому дослідженні «Хто розв'яже інформаційний «Гордіїв вузол» Збройних Сил України?» [21] Петро Костюк резонно зазначає, що не лише зброя визначає переможців у війні: «Величезне значення мають настрої, які панують у суспільстві, те, наскільки суспільство ладне давати відсіч ворогові. Росіяни анексували Крим і окупували частину Донбасу не тільки через те, що Збройні Сили та силові структури були поруйновані, а й через те, що тут вдалося насадити «русский мир». <...> Нинішня російсько-українська війна — війна світоглядна. Або утверджується українська проєвропейська ідентичність, або відроджується просовєтська, проросійська ідентичність. <…> «Русский мир» – агресивна ідеологія Кремля, що заперечує право українців на власну історію, державність, навіть мову. Актуальним залишається питання функціонування державної мови у ЗС України та інших військових формуваннях. Російська мова продовжує лунати не лише в бойових військових частинах, а й у військових навчальних закладах і в наукових установах Збройних Сил України».

В інтерв'ю з Галиною Плачиндою генерал Олександр Скіпальський з погляду розвідника пояснює причини нинішніх негараздів в Україні: «З початком перебудови в Росії передбачили можливиq розпад Радянського Союзу і уже тоді верхівка Комітету держбезпеки, побачивши рух оцей в республіках до самостійності, почала готувати спеціальні плани. Наприклад, Головне розвідувальне управління вже тоді підготувало таємний підручник, який називався «Дестабілізація режимів іноземних країн за досвідом війни в Афганістані». Перепідготовку офіцерів у складі невеликих груп, починаючи з 1986 року, вели настільки успішно, що і сьогодні деякі випускники цих курсів працюють в Україні на різних ділянках. Проведення російських спецоперацій є сьогодні найбільшою загрозою з боку Росії. Тому що суспільство їх не бачить, їх може побачити тільки спеціаліст… Але ж нам усім треба пам'ятати, що війна проти України ведеться не тільки вдовж лінії розмежування з окупованими територіями. Сьогодні лінія фронту з Росією пролягла через НБУ, через Укроборонпром. Лінія фронту проходить по Нафтогазу, по облгазам, по СБУ, по Міністерству оборони, через Генпрокуратуру – тобто, боротьба ведеться тотальна. А ми ці структури не наповнюємо професіоналами, навпаки... » [57].

«Як захистити Україну в умовах війни» [58] – роздуми генерал-лейтенанта Олександра Скіпальського, «підготовлені переважно для добровольців, людей, які по суті голіруч кинулись захищати Україну від лютого ворога; для волонтерів, які почали їм допомагати, поки Турчинов, Яценюк, Парубій, Пашинський думали-гадали, як не дратувати Путіна, аби не спровокувати його на ще більшу агресію». Автор рідкреслює, що «матеріали підготовлені як узагальнення знань тих, кому добре відомі методи роботи спецслужб Росії».

З початком російсько-українського військового протистояння редакція «Універсуму» підготувала спеціальне число журналу [№5-6, 2014], оприлюднивши в ньому найліпші, з погляду членів редколегії, матеріали військової тематики, які в різний час друкувалися на сторінках видання.

Була, зокрема, вміщена стаття шеф-редактора «Універсуму» Олега Романчука «Збройні сили України: міф чи реальність?» [50], котра вперше побачила світ 1992 року в часописі «Сучасність» (ч.11). Вже тоді автор застерігав: «Нинішня пацифістська позиція України може призвести (як і в 1918 році) до вельми драматичних наслідків. Адже неозброєним оком видно, як під імперські знамена потяглися, здавалось би, кращі представники російської демократичної інтелігенції. Навіть міністр закордонних справ Росії Андрєй Козирєв був змушений констатувати: «То, что происходит сейчас у нас (в Росії. – О. Р.), – похоже на 1933 год в Германии, когда часть демократов стала переходить на националистические позиции...». Вже тоді Олег Романчук пропонував запровадити нові однострої та знаки розрізнення для ЗСУ, ним були навіть виготовлені відповідні ескізи, оприлюднені на сторінках багатьох українських періодичних видань, в тому числі й «Голосу України». Чекати довелося чверть століття...

У статті автор нагадує, що США не взяли на себе жодних гарантій щодо безпеки України, яка навіть тактичну ядерну зброю передала північно-східному сусідові, відомого своєю непередбачуваною поведінкою, забувши поетичне застереження Лесі Українки: «Вкраїна бачила не раз, як тії закоханці під вечір забували все, про що співали вранці...»

Олег Романчук цитує погрозу впливового лідера опозиції в російському парламенті тих років Сергія Бабуріна, висловлену в розмові з Надзвичайним і Повноважним Послом України в Росії Володимиром Крижанівським: «Либо Украина вновь воссоединится с Россией, – либо – война» [11]. І тільки-но вражений Посол взявся говорити про співпрацю двох незалежних держав, як у відповідь почув: «Нет. И если не произойдет новое воссоединение, конфликты между Украиной и Россией будут всегда».

Ще тоді, на початку 90-х минулого століття, Олег Романчук звертав увагу на те, як підливали масла у вогонь російські мас-медіа, зокрема спеціальні кореспонденти «Собеседника»: «Россия справедливо считает Крым своим – потом и кровью многих поколений русских людей полита дорога к нему и он сам. <...> А пока что украинские власти делают одну ошибку за другой, раз за разом ставя ножку на югославскую тропинку: объявили и Крым, и Севастополь своими... Кто и с кем готовится воевать? Началось все с Черноморского флота – вспомните, какое всеобщее возмущение охватило тогда всех в России: как так, на нашу гордость и славу наложил руку Кравчук! <…> Итак, если Россия не отступится от Крыма, между нею и Украиной в самом недалеком будущем начнется вооруженный конфликт. Это очевидно» [59].

Автор зафіксував й виразно антиукраїнські пасажі в газеті Верховної Ради Криму «Крымские новости» – Росія, мовляв, поверне собі не тільки Крим, але й «одеські, миколаївські, херсонські, криворізькі, харківські та інші землі й багато іншого, що споконвіку належало їй» [25]. Автором були відзначні й провокаційні солдафонські погрози міністра оборони Росії генерала Грачова: «Если будут ущемлены честь и достоинство русского населения в любом регионе, не только в Чечне, мною будут приняты самые решительные меры, вплоть до ввода войск для недопущения дискриминации, нападок и других хулиганских выпадов по отношению к русскому населению» [12]…

Цим числом журналу [№5-6, 2014] редакція «Універсуму» нагадала читачам про послідовну позицію видання в обороні ЗСУ, оскільки добре розуміла, що «для ефективного функціонування системи-суспільства має бути постійно увімкнутий канал зворотного зв'язку, дію якого забезпечують гласність, демократичні принципи, вільна преса» [51]. І саме тому «впродовж двох десятиліть «Універсум» аналізував, попереджав, застерігав, звертав увагу: хто не хоче годувати власне військо, годуватиме чуже. Та належних висновків так звана українська влада не робила…» [№5-6, 2014. – С.9].

Висновки. Серед основних проблем, пов'язаних із будівництвом ЗСУ, які порушував «Універсум», – національна і воєнна безпека, військова розвідка, реформування та розвиток Збройних сил України, Військово-Морських Сил ЗС України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, роль НАТО як військово-політичного союзу, гуманітарні аспекти оборонної сфери, воєнна та військова історія України, проблема декомунізації ЗСУ, а з 2014 року ретельний аналіз причин і перебігу російсько-української війни, дослідження її інформаційної складової.

«Універсум» критично і принципово оцінював діяльність керівництва держави у сфері реформування ЗСУ, але це була водночас і конструктивна критика. В публікаціях часопису незмінно домінувала головна ідейно-концептуальна засада військової тематики – ідея української державності.

Процес реформування Збройних Сил України тісно пов'язаний з економічними та суспільно-політичними чинниками. На підвищення боєздатності ЗСУ може позитивно вплинути і компетентна комунікація. Треба шукати шляхів доведення об'єктивної інформації до керівництва держави. Належне використання потенціалу цивільних ЗМІ для інформування суспільства про життєдіяльність ЗСУ, а також для компетентного й ефективного зв'язку з державними чинниками допоможе активному будівництву та функціонуванню українського війська.

Збройним силам України має бути притаманна чітка проукраїнська позиція. Для її утвердження вітчизняні мас-медіа повинні всіляко утверджувати й популяризувати серед військових національну ідентичність, плекати почуття патріотизму, бо саме ці надважливі компоненти державницького будівництва можуть остаточно виокремити українців з культурно-політичного полону екс-метрополії, все ще переобтяженої імперськими комплексами.

References

1. Андресюк Б. Військова організація України: цивільний демократичний контроль [5–6, 2005] С.10-11.

2. Бадрак В. Військо: розставити крапки над «і» / В. Бадрак // Універсум. – 2014. – №9-10. – С.25-26.
3. Бадрак В. Українській армії треба 5–7 років, щоб могти протистояти російській воєнній машині / В. Бадрак // Універсум. – 2014. – №9-10. – С.23.
4. Безкоровайний В. Угоди про Чорноморський флот мають бути переглянуті України / В. Безкоровайний // Універсум. – 2005. – №7-10. – С.14-15.
5. Безкоровайний В. Чорноморський флот Росії в Україні / В. Безкоровайний // Універсум. – 2005. – №7-10. – С.16-21.
6. Безкоровайний В. Суверенітет і територіальна цілісність України через призму кримських проблем / В. Безкоровайний // Універсум. – 2008. – №11-12. – С.12-21.
7. Бондаренко А. Морська піхота – боєздатна, але малочисельна / А. Бондаренко // Універсум. – 2009. – №11-12. – С.35-36.
8. Гривачевський Б. «Морський бриз-97» / Б. Гривачевський // Універсум. – 1997. – №9–10. – С.10-13.
9. Грицаєнко С. Ядерне питання: 18 років безхребетності / С. Грицаєнко // Універсум. –2009. – №11-12. – С.37-40.
10. Гусаров В. РФ: диверсії проти України / В. Гусаров // Універсум. – 2014. – №9-10. – С.28-29.
11. Известия. – 1992. – 27 мая.
12. Известия. – 1992. – 6 июля.
13. Касьянов Ю. Із військового бюджету розкрадають щонайменше чверть / Ю. Касьянов // Універсум. – 2016. – №5-6. – С.31-32.
14. Костюк П. Чи можуть Збройні сили України гарантувати її безпеку? / П. Костюк // Універсум. – 2012. – №1-2. – С.16-21.
15. Костюк П. Збройні сили України: у пошуках нитки Аріадни? / П. Костюк // Універсум. – 2013. – №11-12. – С.44-48.
16. Костюк П. Збройні сили України: небезпечний «марафон» / П. Костюк // Універсум. – 2014. – №1-2. – С.26-27.
17. Костюк П. Маємо якнайшвидше приєднатися до НАТО / П. Костюк // Універсум. – 2014. – №5-6. – С.47-48.
18. Костюк П. «Гібридна війна» чи «гібридний мир»? / РП. Костюк // Універсум. – 2016. – №1-2. – С.31-33.
19. Костюк П. Десовєтизація Збройних сил України як чинник творення національного війська в Україні / П. Костюк // Універсум. – 2016. – №7-8. – С.7-12.
20. Костюк П. «Збройним силам України чверть століття» / П. Костюк // Універсум. – 2016. – №11-12. – С.4-8.
21. Костюк П. Хто розв'яже інформаційний «Гордіїв вузол» Збройних Сил України? / П. Костюк // Універсум. – 2017. – №7-8. – С.10-17.
22. Кожин Б. Вихід один – негайно в НАТО! / Б. Кожин // Універсум. – 2008. – №7-8. – С.25-26.
23. Козак М. Анексія Криму і європейська безпека: польський погляд / М. Козак // Універсум. – 2015. – №11-12. – С.13-15.
24. Кошулинський Р. Найперша перемога, яку нам треба здобути, – це перемога в людських головах / Р. Кошулинський // Універсум. – 2016. – №5-6. – С.33-34.
25. Крымские известия. – 1992. – 27 мая.

26. Лавренюк О. Хто розвалює нашу армію? / О. Лавренюк // Універсум. – 1996. – №3–4. – С.13-14.
27. Лазоркін В. Порятунок армії – військова реформа / В. Лазоркін // Універсум. – 2009. – №11-12. – С.30-32.
28. Лазоркін В. Збройні Сили України: 1991 – 2011 / В. Лазоркін // Універсум. – 2011. – №11-12. – С.26-29.
29. Лановий В. Війна як плата за свободу / В. Лановий // Універсум. – 2014. – №9-10. – С.20-222.
30. Лосєв І. Як армію України робили недієздатною / І. Лосєв // Універсум. – 2014. – №5-6. – С.43-44.
31. Лаптійчук В. До питання взаємної залежності України й Росії в галузі політичних відносин / В. Лаптійчук // Універсум. – 2008. – №5-6. – С.7-16.
32. Лаптійчук В. «Mein Kampf» Владіміра Путіна, або до питання двосторонніх зоологічних відносин / В. Лаптійчук // Універсум. – 2008. – №7-8. – С.10-16.
33. Лаптійчук В. У російському генштабі вже є детальні карти всіх військових об'єктів в україні, котрі підлягають знищенню / В. Лаптійчук // Універсум. – 2008. – №9-10. – С.20.
34. Лаптійчук В. Росіяни використовують українських зрадників грубо й публічно, а потім «палять» їх поодинці й цілими партіями / В. Лаптійчук // Універсум. – 2008. – №9-10. – С.16-19.
35. Морозов К. Я щиро повірив в ідею державної незалежності України / К. П. Морозов // Універсум. – 1994. – №1-2. – С.25, 33-34.
36. Морозов К. Політична визначеність здійснить Україну як державу / К. П. Морозов // Універсум. – 1995. – №11-12. – С.8-10.
37. Морозов К. Актуальні проблеми військової реформи / К. Морозов // Універсум. – 1996. – №3–4. – С.8-12.
38. Морозов К. Система європейської безпеки і національні інтереси України / К. Морозов // Універсум. – 2002. – №9-10. – С.12-20.
39. Олексіїв М., Козакевич О. Тиха війна / М. Олексіїв, О. Козакевич // Універсум. – 1996. – №3–4. – С.7-8.
40. Павличко Д. Костянтин Морозов: «Моя українізація» / Д. В. Павличко // Універсум. – 2014. – №9-10. – С.25, [9–10, 2014]. С.46-48.
41. Пирожков С. Актуальні проблеми реформування сфери безпеки і оборони України / С. Пирожков // Універсум. – 2005. – №7-10. – С.12-13.
42. Процик П. Нерідне військо рідної держави, або грошей нема / П. Процик // Універсум. –2011. – №9-10. – С.32-33.
43. Процик П. Передвиборна політика та невігластво / П. Процик // Універсум. – 2009. – №11-12. – С.33-34.
44. Процик П. Обеззброєна країна / П. Процик // Універсум. – 2012. – №3-4. – С.3-4.
45. Прядко В. Під прапором Сагайдачного і Хоткевича / В. Прядко // Універсум. – 1998. – №1–2. – С.29-31.
46. Прядко В. Ще один шанс примирення / В. Прядко // Універсум. – 2000. – №3-4. – С.26-27.
47. Романчук О. Час Україні рятувати армію, щоб армія врятувала Україну / О. Романчук // Універсум. – 2009. – №9-10. – С.1-2.

48. Романчук О. Що потрібно українській державі: кадетський корпус чи юнацька школа? / О. Романчук // Універсум. – 2012. – №5-6. – С. 25-27.
49. Романчук О. Як перемогти в інформаційній війні / О. Романчук // Універсум. – 2014. – № 5-6. – С. 45-46.
50. Романчук О. Збройні сили України: міф чи реальність? / О. Романчук // Універсум. – 2014. – № 5-6. – С. 10-17.
51. Романчук О. К. Системний аналіз у журналістиці : навч. посіб. / О. К. Романчук.– Львів: Універсум, 2008. – С. 262.
52. Селюк О. Третє роззброєння / О. Селюк // Універсум. – 2004. – №7-9. – С. 18-19.
53. Скіпальський О. Хлопчики вірять, що вони «зробили майдан», і тепер їм усе дозволено / О. Скіпальський // Універсум. – 2005. – №7-10. – С. 26-27.
54. Скіпальський О. Україна-ХХІ: виклики і змагання / О. Скіпальський // Універсум.– 2005. – №7-10. – С. 22-25.
55. Скіпальський О. Без європейської колективної безпеки Україна не виживе / О. Скіпальський // Універсум. – 2008. – №9-10. – С. 21-22.
56. Скіпальський О. Без щита і меча / О. Скіпальський // Універсум. – 2009. – №11-12. – С.45-47; №1–2, 2010. – С.40-41.
57. Скіпальський О. Тільки кругова оборона збереже нас і збереже Україну / О. Скіпальський // Універсум. – 2018. – №1-2. – С.31-35 (інтерв'ю взяла Галини Плачинда, видання МИР).
58. Скіпальський О. Як захистити Україну в умовах війни / О. Скіпальський // Універсум. – 2018. – №3-4. – С.14-19.
59. Собеседник. – 1992. – № 22.
60. Требін М. Принципи життєдіяльності Збройних сил України / М. Требін // Універсум. –1999. – №7–8. – С.19-22.
61. Шишкін В. Будь-які зміни Конституції означатимуть, що у нас немає війни і Путін – не агресор! / В. Шишкін // Універсум. – 2016. – №5-6. – С.36.

THE UKRAINIAN MILITARY THEMATICS IN THE UNIVERSUM MAGAZINE (1993-2018)

Viktoriya Romanchuk
The all-Ukrainian Journal of Political Science, Futurology, Economics, Science and Culture «Universum», Box 2994, 79017, Lviv, Ukraine
e-mail: viktoriya.romanchuk7@gmail.com

In the article there are analyzed the publications of the authors of the magazine, who during twenty-five years covered various problems of the building of the Armed Forces of Ukraine in a specific form and in a real time.

The article allows a better understanding the complex process of the revival of our owntroops and their role in the establishment of the Ukrainian state on the politicalmap of the world – the Armed Forces of Ukraine traditionally act as the initiator of modernization of the domestic economy, stimulate scientific progress in the country as well as the patriotic education of its citizens.

The article helps to realize the difficulties and obstacles that should be overcame by the patriotically-minded officers and generals, active representatives of the public, who understood the vital role and the value of the troops to strengthen the country's defense capability, consolidation of the authority of the Ukrainian state.

The article reproduces the main milestones of the formation of the Armed Forces, in particular their participation in the international military actions and exercises, peacekeeping operations.

The main problems, which prevented an effective implementation of the military reform, are highlighted – they largely led to the loss of the military efficiency of theArmy: at the beginning of the year 2014, the authorities still did not realize thatthe territory of their own country will become a costly payment for Ukraine's accession tothe European structures.

The article analyzes the reasons that made the military-politicalconflict with Russia possible, thereby confirming the final need for an urgent creation of the combat-capable Armed Forces, about which the «Universum» magazine constantly reminded in its publications during 1993-2018. It is possible only to ascertain that the threats of the future were identified in the publications correctly. But nevertheless the attempts to persuade the Ukrainian leadership to prepare properly for a possible external aggression had failed.

In the article the relevant questions and problems of the military safety of the Ukrainian state, of the military politics, of the reformation of the military forces of Ukraine are analyzed – all these issues were cleared enough by the famous and well-known specialists on the pages of the magazine during the last 25 years.

The article may be useful for the researchers of the recovery period ofUkrainian statehood during the XX-XXI centuries, as well as for the patrioticeducation of the Ukrainian youth.

Key words: Armed Forces, combat capability, military doctrine, crisis, reform, disarmament.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 58–65
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 58–65

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 58–65 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070:[94:323.1(=161.2)(438+437.6)]

THE MANNER OF HISTORICAL NARRATION IN THE MASS MEDIA BY THE EXAMPLE OF THE LEMKO'S ETHNIC MINORITY (POLAND AND SLOVAKIA)

Delfina Ertanowska
University of Information Technology and Management in Rzeszow,
ul. Mjr H. Sucharskiego 2, Rzeszów, Poland,
e-mail: del_fina@onet.eu

The article systematizes the style of media communication and the manner of historical narrative in the two post-communist countries of the Poland and Slovakia. Their way of narrative and their relation to Ruthenians (Lemkos / Rusyns) ethnic minority. In particular, he deals with the use of narrative's tools in mass media for political and social use. The purpose of the article is to compare the development of historical narrative used in mass media in reference to the same ethnic minority living in both neighboring Slavic countries.

Key words: mass media, historical narrative, Ruthenians, Lemkos, post-communist press, ethnic minority.

Introduction. Poland and Slovakia combine a lot of common, cultural code, both countries belongs to group of the Slavic countries, they have a common thousand-year history, especially outlined in the territories of the contemporary borderland. For many years they remained within Eastern bloc, were they exposed to effects of socialism and communist ideologies. In the article was analyzed, two narrative paths, which have chosen by media in these countries after 1990, in relation to the national minority of the Lemkos. The historical narrative itself was first defined in ancient times by Aristotle, and then perfected by Cicero. At that time, people realized how important an element of social and political life is the message of information and the way in which it was defined.

Definition. Narration presents facts and description of events in such a way that they would to the recipient shares the opinion and views of the speaker. The first definition was formulated by Aristotle, but the Cicero was a father of narration. He was the perfect speaker who mastered the art of the proper narrative to perfection. Cicero says that we distinguish between two types of narrative in rhetoric, understood as the art of persuasive argumentation, to convince the recipient to share the author's thesis.

Philosophical narrative includes the explanation of terms difficult for the recipient, the use of which is necessary to clarify the matter.

Historical narrative – this is the explanation of the subject matter by presenting the history of the problem. But not into the context of historical science as a representation of facts, but the events that took place in the past and were told us from a perspective

© Ertanowska D., 2018

with data processed. Depending on the intentions of the speaker emphasized, omitted or distorted. It is a way of providing information so that the listener will accept our version of thinking. Historical narrative it is the account of facts that really happened and whose probability, even in the fiction or literally version about them, cannot be denied. The story is true because it tells about what really happened. Formerly they also included myths and tales of gods that had nothing to do with real events. The myth itself as a way of narrative and also in the sense as a word consists of matter already worked so that it is the proper means of understanding, so presented in advance they assume the existence of awareness of meanings, so that you can reason with them regardless of the material. Each statement can be reasoned as a unit or a whole, every way of communication will be a word or a photo or article in a newspaper [2; 27]. Therefore, the manner of presenting myths and their huge impact on the shaping of consciousness can be compared to propaganda, patriotic or advertising programs, which are also an element of a proper historical narrative that selects facts according to political needs.

Amplification in the way of narrative is the action which aimed at proving any thesis, regardless of the facts. In this case, the speaker faces a dilemma of how to treat uncomfortable facts for him? The easiest way is to skip inconvenient concepts, events or people and present only those that support the thesis. But in this case speaker may lose its credibility, be accused of a lie. However as history and the contemporary operation of the mass media show us how a lot of them use this tools, without regard to consequences. Many of them can be explained their unethical actions through contemporary media propaganda, ideological journalism or the demands of the media market. Amplification of the narrative is thus a transition from the implicit message (*implicite*) to its explicit form (*explicite*), which in practice means increasing or reducing the guilt or merit dependent on the perspective of the part and the choice of the rhetorical type [27; 82].

Amplification methods. We distinguish four ways of amplification. The purpose of using such methods is to persuade the recipient to accept such an interpretation of the faculties as the rhetor.

Domination of incrementum (incrementum) it consists in increasing the volume of speech and grading the value of words. So if we want to win the favor of the recipient for a given person, things, event, we devote more, positive words him.

Comparison (comparatio) it is a combination of narrative content with facts, concepts or people that are not the subject of speech.

Presumption (ractocinatio) means a seemingly wrong narrative that causes the objection of the recipient and prompts him to draw conclusions in line with the author's assumptions.

Cumulation (congeries) it is the accumulation of synonymous words or expressions in the narrative and different sounding, but identical in sense of sentences. However, it may raise extreme evaluations negative considered talkative or positive as a matter-of-fact explanation of a difficult issue. The accumulation of complicated words can also arouse the appearance illusion of intelligent statement, this tool is popular in media propaganda with a particular focus on political use.

In the case of mass media about topics of ethnic minority the narrative of combining is also a useful political and marketing element. All popular culture inevitably serves the interests of the dominat ideology, for it is that provides the common ground between

producers and audience-seen-as-consumers [5; 31]. therefore, an ethnic minority is treated as a potential consumer, voter or object of hatred.

Ethnic minority – an ethnic group that is settled on the territory of another community and is distinguished by its separate origin and culture, language and religion. Also ethnic minorities usually try to maintain their separateness. However, in the case of Lemkos, it must be noted that they are autochthons, a population that occupies its original lands, where Polish and Slovak settlements appeared in later centuries. And in the Bieszczady mountains only in the twentieth century. That's why it's a specific group, which in the native homeland Lemkovyna (terrain in the Carpathians on the Polish – Slovakian – Ukrainian border) through various historical events, it has become an ethnic minority.

Lemkos in the Polish mass media

Topics that appear in the Polish press about Lemkos can be divided into two groups:

- Cultural and tourist.
- Operation Vistula and Repatriation of Ukrainians from Poland to USSR (1944–1946).

Cultural and tourist as an extensive part of the subject matter of the Polish press focuses on promoting regional products, handmade products, agritourism farms, restaurants and the wooden architecture trail and orthodox and greek-catholic icons.

Handmade and Carpathian arts they are the most popular form of popularization of the Lemko cultural heritage in the Polish media resources. Lemkos jewellery named «Krywulki» is a characteristic of the Carpathians art of handmade necklaces from colorful beads. The creators recreate the most original designs, but also create new patterns. Today's beads are slightly different than before. Not so small or mat. There used to be used linen or cotton thread or horsehair. Now they use more durable stylon threads [21]. In addition, regional products are Carpathian ceramics, wooden sculptures, stained glass, icons and cuisine. Lemko cuisine is famous in whole Poland for its simplicity and delicious taste, Pierogi «Varenyky» are the most popular, of course. The best known are those with sauerkraut filling [17] which are the flagship product of regional cuisine, and an obligatory dish of Christmas. Every manual product that originated in the Polish part of the Carpathians is connected with ethnical groups of Lemkos or Boykos (Ruthenians/ Rusyns). Embroidered linen shirts, created in the studios in the Bieszczady Mountains. Called here from Ukrainian language «soroczka» [18]. Pysankas is the old Slavic tradition from pre-Christian times, which has survived practically in all tribes to this day as an element of folklore of the Easter tradition. Characteristic designed Lemko painted eggs «krashanka» are very popular both in Poland, Ukraine and Slovakia. Festivals and competitions are held for the most beautiful and traditional pysankas. The most famous festival that connects the Ukrainians, Poles and Lemkos is held in Gorzów Wielkopolski [19]. About which for many years they have been writing not only regional newspapers but also national ones. Recently, information about Lemko culture has been dominated by musical events and phenomena. Julia Doszna and her new arrangements of traditional Lemko songs [15] conquered Poles hearts and now they are becoming more and more popular on Ukraine. Successes of Lemko bands in talent show programs. LemOn the lemkos band won the third edition of «Must Be The Music. Tylko muzyka» [26] thanks to the folk Lemko songs in the pop–rock arrangement. However, nothing can match the success of the Tolhaje Band from Bieszczady

composed of Lemkos, Ukrainians and Boykos members. Their songs for the HBO series hit «Wataha» together with the series became popular in 19 European countries [16].

Icon and wooden architecture trail attract tourists from around the world, many of these objects are inscribed on the UNESCO World Heritage List. Wooden churches called «Tsherkva» one of the oldest in Europe they are located in the Subcarpathian region in the vicinity of one of the oldest cities Sanok – Ruthenian town from the 8th century. This type of sights are in almost every local village [20], often also in full sacred equipment and icon collections. The Nikifor person is also in the landscape picturesque Carpathian towns. The most famous Lemko primitivist painter [11] is the world's second recognized ruthenian artist except Andy Warhol. The majority of articles about culture and tourism were not processed by the narrative tools. It can be only observe the accumulation of specialized words, especially regional, derived from other languages, which to the uninitiated audience may seem sophisticated and scientific.

Operation Vistula and Repatriation of Ukrainians from Poland to USSR (1944–1946) in media resources, they still arouse a lot of controversy and extreme emotions. These are events which, like the whole outline of the history of Rusyns in these lands, fall prey to manipulation and historical falsification. Many of the events are part of the media propaganda on which is trying to build political capital by arousing social and racial antagonisms, which are based on historical events and their specific narrative in contemporary media. Fight for voters and the so-called government of souls, goes so far in history that it even applies to events from a thousand years ago. In the right-wing Polish press we face a general negation of the occurrence of Lemkos–Ukrainians, in general ethnic and national minorities in the eastern and southern areas. There is a whole mass of erroneous articles in the historical evaluation, especially addressed to the viewer with far-right views, considered to be a connoisseur of patriotic values. And also for groups of «useful idiots» – definition's formulated in the Soviet Union, which in Poland as a post-communist country functions to this day. Only local and specialized press in some form it rejects imposed national trends. Especially in places where Ukrainian–Ruthenian settlement is intensified, we can read the historically correct biography of the Prince of Halych, Iurii II [9], or read about achievements in the field of music ethnography of Myhailo Sobolewsky [6]. In the Ukrainian-language weekly «Nashe Slovo», we can read about history of Lemkowyna [7].

Unfortunately, the amplification of negative patterns dominates the Polish media resources. One of the main representatives of this current is the priest Tadeusz Isakowicz–Zaleski popular extreme rightist publicist, who became famous in the media for his hatred of Ukrainians and all eastern Slavs. Media person who gained his popularity thanks to a false historical narrative and propagated Hate Speech with respect to followers of other religions, regularly publishes on the pages of leading Polish magazines and websites. Spreads artificially emphasized hatred between Poles and Lemkos and Ukrainians. Even when it comes to exam tasks in social studies [22], accuses everyone who does not share his vision of the world for promotion nationalism and fascism ideology [3]. In addition, undermines the agreed position between Poland and Ukraine in the matter of condemning the Operation Vistula, with his friends–scientists [8]. It is unfortunately a popular position in the style of the narrative of historical facts in Polish media resources, and its leading figures fit into the style of campaign politics and extremist parties.

Lemkos (Rusnacs) in the Slovak mass media

Here, as in the Polish information resources, two pillars can be distinguished:

- Cultural and tourist.
- History and life of Rusyns.

In case of cultural and tourist issues it is also the promotion of the eastern regions of Slovakia through the culture, art and wooden architecture and cuisine of Rusyns (Lemkos). However here the most famous Ruthenian artist plays the main role, son of emigrants from Slovakia to USA–Andy Warhol. And even though he never traveled to the homeland of his ancestors himself, it has become an icon not only of pop art but of the whole Ruthenian community in Carpathia. Most of the cultural information in the Slovak media is about him, a ceremonial celebration of the world's second museum dedicated to him and his family in Medzilaborce [24] visiting by his relatives from America [4]. Just like in Poland, Lemko folk bands started to gain fame in talent show Hrdza band got to the final «ČESKO SLOVENSKO MÁ TALENT (Czechs and Slovakia Got Talent» [13], it is worth noting that folk music is much more popular in Slovakia than in Poland and surrounded with greater respect as the cultural heritage of its ancestors. Due to the minimal cultural differences, or rather their lack, the centuries-long penetration of cultures and traditions and the mixing of blood and no language barrier (on this border, Lemko's dialect is used, and the Slovak and Polish languages are slightly different here) working out shared culinary traditions was only a matter of time. In the Slovak media as well as their northern neighbor relations from Christmas are more popular, off course in his culinary version. But here we found «pirohy» (pierogi or varenyky) with sheep's cheese filling called in all Caprathia «Bryndza» and «matchanka» (maczanka or máčanka) blended cheese dip [12]. Slovak media are prouded for their cuisine is a mixture of Ruthenian and Hungarian [23]. This is a phenomenon contrary to the attitude of the Polish media. Therefore, it can be concluded that the Slovak media have more respect for Ruthenian tradition and to relate with greater distance to political manipulation of ethnic minorities.

In local media often shows also thread of history of this group with his emblematic characters, Adolf Dobrianskyi he is a well-deserved Rusyn activist. Information about his legacy always evokes emotions. On the one hand, the life stories of prominent activists are quoted [10]. On the other hand Ruthenians in the local newspapers complain about unequal treatment of the cultural heritage of their creators in relation to their Slovak counterparts [25]. However, this is a crystalline example of ethnic and religious freedom that prevails in the Slovak regional media, because the very fact of publishing such material is already a milestone in the idyllic journalistic ethics, which unfortunately we will not experience in the Polish mass media. An additional advantage is the fact that in the periodical of Ruthenia «infoRusyn», we can find information about the Operation Vistula and the interest of Slovak filmmakers in these tragic events [14; 5].

Conclusions. In the juxtaposition of these two post-communist countries, it can be said that both countries have gone through two separate paths of historical narration in the mass media. The only similarity is the method of a relatively neutral narrative with regard to cultural and historical events. However, if you consider the national and ethnic context it was found that polish mass media they take a conscious participation in the political game, overtly violating all rules of journalistic ethics, using negative amplification in historical narrative. Slovak mass media while they are trying to be neutral, give only dry historical

facts without any amplification. Summing up, it can be said that the Slovak press focuses on the impartial transmission of information that is missing in Poland, where private views and opinions of journalists are presented and the trends and views of the owners and shareholders of the medium are inconsistent with journalistic ethics and defy the dignity of being a journalist who should be apolitical and impartial. Knowingly depriving both journalists and the medium which they create of professionalism thus exposing itself to accusations of intentional falsification of information and historical events, perfectly matching with the patterns which was created by Aristotle, Cicero, Ziomek and Fiske.

References

1. Augustyniak T. Łemkowska republika // Onet.pl. – 2013. – Kwiecień 17. – online : http://wiadomosci.onet.pl/kiosk/lemkowska-republika/kzn20
2. Barthes R**.** Mit i Znak. Eseje. – Warszawa: PIW, 1970.
3. Dańko I**.** Ks. Tadeusz Zaleski: Od Majdanu nie jeżdżę już na Ukrainę // Gazeta Krakowska. – 2015. – Kwiecień 23. – online: http://www.gazetakrakowska.pl/artykul/3835365,ks-tadeusz-zaleski-od-majdanu-nie-jezdze-juz-na-ukraine,id,t.html
4. Eperješiová E**.** Potomok slávneho umelca na Slovensku: Čo prezradil synovec na svojho strýka Andyho Warhola? // Nový Čas. – 2016. – August 30. – online : https://www.cas.sk/clanok/442087/potomok-slavneho-umelca-na-slovensku-co-prezradil-synovec-na-svojho-stryka-andyho-warhola/
5. Fiske J. Television Culture. London – New York, UK – USA: Taylor & Francis Group, 2009.
6. Гамбаль Б. Я сой хлопец справедливий… 130. річниця народин о. М. Соболевского // Лем.fm. – 2016. – Квітень 17. – online : http://www.lem.fm/ya-soy-hlopets-spravedliviy-130-richnitsya-narodin-o-m-sobolevskogo/
7. Гук Б. Як 1918 року Лемківщина стала частиною Росії // Наше Слово. – 2016. – Грудень 22. – online : http://www.nasze-slowo.pl/jak-1918-roku-lemkivshhina-stala-chastinoju-ro/
8. Isakowicz-Zaleski T. Czy Akcja «Wisła» była konieczność ią? // RMF.FM. – 2017. – Luty 23. – online : http://www.rmf24.pl/tylko-w-rmf24/isakowicz-zaleski/blogi/news-czy-akcja-wisla-byla-konieczn oscia,nId,2358077#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox
9. Jakubowski Sz**.** Śmierć księcia halickiego i walka o Ruś // Tygodnik Sanocki. – 2017. – Maj 8. – online : https://tygodniksanocki.pl/2017/05/08/smierc-ksiecia-halickiego-i-walka-o-rus/
10. JURČŠIN P. Adolf Ivanovič Dobriansky Rusin a Ludove nowiny // Prešov . Rusynacademy. – 2013. – November. – online : http://www.rusynacademy.sk/cms/adolf-ivanovi%C4%8D-dobriansky,1332.html
11. Kitowska – Łysiak M**.** Nikifor // Culture.pl. – 2005. – Luty. – online : http://culture.pl/pl/tworca/nikifor
12. Klepochová A. Rusínske Vianoce. Na stole nechýba máčanka či pirohy // Noviny.sk. – 2013. – Január 7. – online : https://www.noviny.sk/slovensko/111021-rusinske-vianoce-na-stedrovecernom-stole-nechyba-macanka-ci-pirohy
13. Косовскый С. Hrdza in the final of ČESKO SLOVENSKO MÁ TALENT TV show. They won with their Slovak-Rusyn song! Lemfm. – 2016. – November 28. – online

: http://www.lem.fm/hrdza-in-the-final-of-cesko-slovensko-ma-talent-tv-show-they-won-with-their-slovak-rusyn-song/
14. Krajnak P. Film «Akcia Visla« v Presove. // InfoРусин. – 2013. – № 17.
15. Lachowicz J. Brzmienie smutku. Opowieść o Łemkini // National Geographic Polska. – 2016. – Maj 20. – online : http://www.national-geographic.pl/ludzie/brzmienie-smutku--opowiesc-o-lemkini
16. L B. Premiera serialu «Wataha 2» od razu w 19 europejskich krajach // Wirtualnemedia. – 2017. – Wrzesień 9. – online : http://www.wirtualnemedia.pl/artykul/premiera-drugiego-sezonu-polskiego-serialu-wataha-jednoczesnie-w-19-krajach
17. Łemkowskie warenyky z kiszoną kapustą // Szkodnikowo. – 2017. – Wrzesień 25. – online : http://www.szkodnikowo.pl/tag/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D0%B8%D1%89%D0%B0%D0%BA/
18. Mękarska D. www.soroczka.pl. // Nowiny. – 2005. – Październik 26. – online: URL:http://www.nowiny24.pl/wiadomosci/sanok/art/5955941,wwwsoroczkapl,id,t.html
19. Misterne pisanki, które łącza Polaków, Łemków, Ukraińców // Gazeta Wyborcza. – 2017. – Kwiecień 9. – online : http://gorzow.wyborcza.pl/gorzow/7,36844,21614782,misterne-pisanki-ktore-lacza-polakow-lemkow-ukraincow-zobacz.html
20. Radziukiewicz A. Nad Osławą // Przegląd Prawosławny. – 2003. – № 10(220). – Online : http://www.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=485&id=8
21. Rodowicz A**.** Podkarpacie: śladami łemkowskich krywulek // Super Express. – 2018. – Luty 23. – online : http://podroze.se.pl/polska/podkarpackie/podkarpacie-sladami-lemkowskich-krywulek/6281/
22. Rosiejka R. Isakowicz-Zaleski oburzony pytaniem na maturze. «Wierzyc się nie chce» // Wp.pl. – 2017. – Maj 11. – online : https://wiadomosci.wp.pl/isakowicz-zaleski-oburzony-pytaniem-na-maturze-wierzyc-sie-nie-chce-6121481960871553a
23. TASR. Jedlá regiónov Slovenska vychádzajú z maďarskej aj rusínskej kuchyne // teraz.sk. – 2013. – December 1. – online : http://www.teraz.sk/regiony/gastro-jedla-regiony-vplyv/66217-clanok.html
24. TASR. Warholovo múzeum už 20 rokov ozdobou mesta Medzilaborce // aktuality.sk. – 2015. – Marec 29. – online : https://www.aktuality.sk/clanok/273130/warholovo-muzeum-uz-20-rokov-ozdobou-mesta-medzilaborce/
25. TR. RUSÍNSKY ŠTÚR ADOLF DOBRIANSKY SA OBRACIA V HROBE // ZEMPLINCAN.online. – 2016. – Marec 16. – online : http://www.zemplincanonline.sk/mobile/aktualne/spolocnost/rusinsky-stur-adolf-dobriansky-sa-obracia-v-hrobe/
26. Zespół Lemon wygrał «Must Be The Music«! // interiaMuzyka. – 2012. – Maj 13. – online : http://muzyka.interia.pl/pop/news-zespol-lemon-wygral-must-be-the-music,nId,1656606#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox
27. Ziomek J. Retoryka opisowa. Wrocław, Warszawa, Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1990.

ІСТОРИЧНИЙ НАРАТИВ У МЕДІЯХ НА ПРИКЛАДІ ЛЕМКІВСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ МЕНШИНИ (ПОЛЬЩА ТА СЛОВАЧЧИНА)

Дельфіна Ертановська
Університет інформаційних технологій та менеджменту в Жешуві
вул. Сухарського, 2, Жешув, Польща
e-mail: del_fina@onet.eu

У статті систематизовано стиль медіакомунікації та характер історичного наративу у двох посткомуністичних країнах, Польщі та Словаччині. Взято до уваги їхній наратив, пов'язаний з етнічною меншиною русинів (лемків / українців / руснаків). Зокрема йдеться про використання наративних інструментів у засобах масової інформації у політичних цілях. Метою статті є порівняння розвитку історичного наративу у медіях, присвяченого названій етнічній меншині, що проживає в обох сусідніх країнах.

У статті співставлено розвиток способів творення реальності та поглядів на історичні події, які обрали медіа та журналісти в обох країнах, які об'єднує етнокультурний код, геополітичне розташування, історія та вплив соціалістичної ідеології. Доступні матеріали з польської та словацької преси проаналізовано як у традиційному, паперовому, так і в електронному вигляді. Контент, який стосується цієї національної меншини (як у польських, так і в словацьких медіях) можна розділити на дві частини: на культурно-туристичну та історичну. У першому випадку спосіб медійного висвітлення у польській та словацькій пресі схожий і не відзначається наративними ампліфікаціями.

У другому випадку спостерігаємо два різні способи, обрані журналістами та медіями Польщі та Словаччини. У польських медіях – сильний персвазійний наратив, спрямований на створення нової «політкоректної» історії, побудованої на антагонізмах у межах власної країни. Помітний чітко виражений, пронизаний негативними ампліфікаціями наратив. Спонукати такий підхід можуть різні чинники, однак не можна не зауважити сильно політизований дискурс, який використовують як інструмент політичної боротьби та розбудови політичного капіталу руками засобів масової інформації. У Словаччині медіа є значно делікатнішими та виваженішими у вираженні негативу стосовно громадян своєї країни, зокрема представників окремого етносу. Словацькі медіа намагаються дотримуватися об'єктивності шляхом сухої, позбавленої будь-яких коментарів та думок передачі інформації.

Ключові слова: мас-медіа, історичний наратив, русини, лемки, посткомуністична преса, етнічна меншина.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 66–74
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 66–74

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 66–74 • DOI: ??????????????????????????

УДК 007:304:070(161)

ЖАНРОВА МОДИФІКАЦІЯ ІНТЕРНЕТ-КОЛУМНІСТИКИ (ЗА КОЛОНКАМИ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «УКРАЇНСЬКА ПРАВДА»)

Леся Бурич
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна,
e-mail: slovoliyb@ukr.net

Осмислено жанрову специфіку інтернет-колумністики у веб-газеті «Українська правда». Виявлено та проаналізовано такі жанрові різновиди авторських колонок: колонка-есей, колонка-коментар, колонка-стаття, колонка-казка, колонка-лист, колонка-звернення, колонка-відповідь, колонка-відгук, колонка-промова, колонка-життєві історії, колонка-сповідь, колонка-мемуари, колонка-нотатки, колонка-звіт, колонка-порада, колонка-апологія тощо.

Ключові слова: авторська колонка, інтернет-колумністика, жанр, жанрові модифікації.

Колумністика як персоналізована форма журналістики вирізняється різним способом осягнення дійсності, різними авторськими інтенціями та різною жанрово-стильовою структурою. Панівні соціокультурні та соціокомунікативні процеси, зокрема тенденція до міжжанрової дифузії та контамінації, до стильового та міжродового синкретизму, до конвергенції й амбівалентності, породжують варіативні моделі колонок. Інтегруючи формально-змістові особливості іншого жанру, авторська колонка утворює нові модифікації.

Жанрові модифікації інтернет-колумністики не були об'єктом спеціальної розвідки, що й зумовлює **актуальність** статті. До того ж варіативна форма авторських колонок належно не осмислена в українському медіазнавстві. **Новизна** дослідження полягає у спробі виявити та проаналізувати контаміновані форми авторських колонок у веб-ресурсі «Українська правда». За **мету** ставимо розглянути різножанрові моделі інтернет-колонок та охарактеризувати їх формально-змістові домінанти за допомогою **жанрового аналізу**. **Хронологічні межі** охоплюють 2013–2018 роки.

Огляд літератури. Жанрову специфіку авторської колонки досліджували такі українські та зарубіжні вчені: В. Галич, Ю. Гордєєв, І. Михайлин, С. Михайлов, О. Морозова, Л. Саєнкова, О. Тертичний, С. Шебеліст, С. Ярцева. Однак поза увагою

© Бурич Л., 2018

залишилися модифіковані форми колумністики. Саме різноманітні жанрові комбінації онлайн-колонок визначають структуру статті.

Виклад результатів дослідження. Жанровий аналіз колумністики онлайн-газети «Українська правда» дав змогу виявити такі контаміновані моделі авторських колонок: колонка-есей, колонка-фейлетон, колонка-репортаж, колонка-портрет, колонка-нарис, колонка-мемуари, колонка-нотатки, колонка-щоденник, колонка-промова, колонка-автобіографія, колонка-життєві історії, колонка-сповідь, колонка-порада, колонка-коментар, колонка-огляд, колонка-стаття, колонка-рецензія, колонка-інтерв'ю, колонка-кореспонденція, колонка-звіт, колонка-лист, колонка-звернення, колонка-відповідь, колонка-відгук, колонка-казка, колонка-апологія тощо. Втім, враховуючи обмежений обсяг статті, зупинимося лише на окремих модифікаціях колумністського тексту.

1. Колонка-есе. Інтернет-колумністика видання «Українська правда» часто переплітається з атрибутами есею. Це зокрема стосується художньо-публіцистичних колонок, яким притаманні суб'єктивність, невеликий обсяг, асоціативна композиція, образність, афористичність і персональний погляд автора. Вищеперелічені ознаки почасти інтегрує колонка Ірини Славінської «Як трудоголікам знайти час на читання книжок?» (2017). Журналіст «Громадського радіо» ділиться власними секретами книгочитання та дає поради, як знайти час у щільному графіку для цього корисного дозвілля. У колонці також натрапляємо на мемуарні вкраплення *(«Пам'ятаю, в університеті година в дорозі двічі на день допомагала швидше читати цілу гору літератури, потрібної для семінарів на філфаку»)*, діалогічні засоби і прийоми *(«Для чого люди читають? Пам'ятаю, в «Оригіналах» **Адама Гранта** чимало написано про те, як подібне корисне дозвілля стимулює креативність»)*. Автор вдало комбінує розмовну та книжну лексику, зокрема терміни *(антураж, есканізм і прокрастинація, фюзеляж)*, жаргонізми *(просунуті книгопокупці, гнівний комент)* та інші різностильові засоби.

2. Колонка-коментар. Колумністи аналізованого веб-ресурсу регулярно вміщують роз'яснювальні або критичні тексти з приводу яких-небудь подій і фактів. Скажімо, експерт-кримінолог Анна Маляр у колонці «Москва, Кремль, Громико та право на мирні зібрання» *(2014)* дає коментар щодо «законності пікетів під воротьми маєтків, протесту у формі *автопробігу*, наметів на Майдані та в Маріїнському парку». Автор-юрист відгукується на адресовані їй питання журналістів з приводу тогочасних акцій протесту. Цей матеріал колумніст вважає статтею, втім у ньому превалюють ознаки коментарю. По-перше, стаття вирізняється масштабним охопленням дійсності, а коментар сконцентрований на трактуванні конкретного питання (у нашому випадку йдеться про право на мирні зібрання). По-друге, стаття містить кілька суперечливих поглядів на порушену проблему, а коментар здебільшого подає лише авторську інтерпретацію важливих фактів чи явищ дійсності, що й спостерігаємо у тексті. По-третє, полемічний характер формулювань, притаманний статті, є також характерною ознакою колонки. Автор колонки під час тлумачення законності протестів покликається на Конституцію України, вступаючи водночас у полеміку з радянським законодавством. Колумніст-правознавець наголошує: *«В Україні відсутнє законодавство, яке б регулювало порядок реалізації права на мирні зібрання. Законом не обмежується місце, форма й час проведення мирних зібрань, не вста-*

новлено чіткої вимоги щодо терміну повідомлення про заплановану акцію». Відтак додає, що лише суд може обмежити ці права.

3. Колонка-стаття. У газетному дискурсі часто функціонують матеріали статейного типу. Журналістикознавець О. Кузнецова подає таку дефініцію статті: «Стаття – це синтетичний жанр публіцистики, в якому журналіст, використовуючи палітру інформаційних, аналітичних і художньо-публіцистичних методів з явною перевагою аналітичних, досліджує актуальну соціальну проблему, щоб показати явище, його причини і наслідки для вдосконалення життя» [3, с. 48]. Під це визначення підлягає колонка-стаття Любомира Зубача «Чому президент перетягує на себе «земельну» ковдру» (2018). Автор як народний депутат від фракції «Самопоміч» і член Комітету з питань державного будівництва та регіональної політики актуалізує проблему землі. Означена колонка інтегрує такі ознаки статті: порушення земельної проблеми, критична позиція колумніста щодо заявлених тез, глибокий аналіз із використанням інформаційних і художніх методів осмислення аграрного питання, доказовість, прогнозування розвитку подій, збалансоване поєднання раціональної та емоційної аргументації, різностильова лексика.

4. Колонка-звіт. Оглядачі видання іноді послуговуються аналітичним звітом. Світлана Коломієць у колонці «450 днів в екології: невідворотні зміни вже запущені» (2016) публічно демонструє результати своєї діяльності під час перебування на посаді заступника міністра екології та природних ресурсів. Відповідно до специфіки звіту колонці притаманні фактологічна точність, лаконічність, логічна послідовність, структурна та хронологічна чіткість викладу. Текст містить сконденсований аналіз завершених і розпочатих реформ в екологічній царині. Про запроваджені реформи у медичній сфері звітує в.о. Міністра охорони здоров'я України Уляна Супрун. Її публікація «Два роки виконання обов'язків» (2018) має чітку, розгорнуту структуру та містить докладні статистичні дані про системні зміни в українській медицині.

5. Колонка-мемуари. Мемуари передбачають персональний відбір і фіксацію особистісно важливих фактів з певної часової дистанції. Автор ділиться з читачами попереднім досвідом, переосмисленими фактами з власного життя, одночасно виступаючи наратором (оповідачем), свідком описуваних подій та героєм (центральною постаттю) колонки. Мемуарні вкраплення є характерним прийомом колумністики. Приміром, лікар Валентина Білоголовська у колонці «До колег, лікарів» (2016) пише про свій лікарський досвід, згадуючи при цьому померлих батьків-медиків. Колонка розпочинається з акцентування на професійній належності її сім'ї: *«Я – лікар. 26 років життя віддано лікарській практиці. Мої батьки теж були медиками – працювали в районній лікарні маленького містечка на Поділлі. Рано пішли з життя».* Опісля колумніст згадує про поховання батьків *(«Коли ми з сестрою їх ховали – прийшло все місто»)*, про дитинство, проведене у лікарні *(«Коли була малою, батько брав мене з собою на роботу»),* про татові повчальні імперативи: *«Підходячи до лікарні, батько попереджав: «Сміятися та голосно розмовляти – не можна. Можна лиш співчувати та допомагати. Тут страждають люди...».* Документальність, ретроспективність, інтимізація, персональні спогади та свідчення є явними ознаками мемуарів. Авторська суб'єктивність виражена експліцитно за допомогою морфологічних індикаторів суб'єктності, емпатії, оцінних та експресивно-емотивних фраз. Валентина Білоголовська не приховує свого невдоволення владою, яку відверто осуджує у приниженні людської гідності. Ці обурення мають не лише емоційне, а й фактологічне

підґрунтя. Авторка наочно демонструє неодноразові прояви зневаги до медичних працівників, яким висловлює слова вдячності та поваги.

6. Колонка-нотатки. Означений тип колонок частково побудований на основі мемуарних методів і дещо нагадує форму щоденника. Лаконічність, фрагментарність і нерегулярність записів на будь-яку тему, хронологічна нечіткість, композиційна та сюжетна хаотичність є характерними атрибутами нотаток. Позивний «Троль» свої колонки про війну відносить до нотаток, як-от: «Нотатки мобілізованого. Історія перша. Навчання. Про намети і автобуси» (2015), «Нотатки мобілізованого. Історія друга. Про підготовку та лазарет» (2015), «Нотатки мобілізованого. Історія третя. Що брати на навчання» (2015). На наш погляд, найбільше тяжіє до нотаток друга колонка, в якій автор веде щоденникові записи під час мобілізації. Елементи нотаток також містить перша колонка, а от третя написана радше у формі порад, де автор подає перелік необхідних речей для навчання під час мобілізації.

7. Колонка-порада / колонка-рекомендація. Текст-пораду з позиції жанру в українському медіазнавстві не прийнято розрізняти. Втім окремі закордонні теоретики розглядають поради у контексті жанрології. Зауважмо, що рекомендації спеціалістів (психологів, політологів, бізнесменів) ми неодноразово виявляли в інтернет-колонках. Приміром, експерт-кримінолог Анна Маляр у колонці «Поради любителям полуничкитачужихтаємниць» (2013) закликає громадян бути обачними під час поширення порнографії чи будь-якої еротичної інформації, бо за це можуть притягти до кримінальної відповідальності. Бізнес-тренер, гештальт-терапевт і коуч креативності Марія Жиган в російськомовній публікації «На пути к мечте: 9 способов помочь себе» (2015) висловлює корисні поради, як не впасти у відчай на шляху до мрії. Психолог-психотерапевт Денис Лавриненко у тексті «Чи є життя після відпочинку? 13 порад, як повернутись після відпусток на навчання чи роботу» (2018) дає фахові підказки, як уникнути «післявідпусткового синдрому».

8. Колонка-життєва історія. У життєвій історії «висвітлюється епізод чи низка епізодів із життя звичайної людини», «описується пересічний громадянин в непересічній ситуації» [4, с. 155]. Цей жанр вельми споріднений з автобіографічними текстами. Приміром, 14-літня Уляна Гомелюк у колонці «Як мене знайшла моя сім'я» (2016) розкриває світ власних почуттів і переживань з приводу самотності та ділиться з читачами найсокровеннішими мріями – сімейним щастям. Відверта емоційна розповідь, сповідальна тональність, оповідь від першої особи, авторські враження та рефлексії є атрибутами цієї жанрової форми. У центрі колонки – важлива для авторки подія – її удочерили. А для Уляни Гомелюк «батьки і сім'я – єдина цінність, яку ми маємо» та якою варто дорожити.

9. Колонка-сповідь. Сповідь як «літературно-мемуарний жанр, у якому автор вдається до саморозкриття, зізнається у своїх переживаннях, думках, висвітлює інтимні подробиці свого життя тощо» [1, с. 426–427] відносно часто фігурує в онлайн-колумністиці. Іманентною ознакою сповіді є покаяння як відчуття провини перед Богом і людьми. До публічного покаяння свого часу вдався Борис Березовський, оприлюднивши 26 лютого 2012 року у мережі Facebook щиросердне каяття. Приблизно через рік, у день його смерті, «Історична правда» передрукувала цей сповідальний текст під назвою «Я каюсь и прошу прощения за то, что привел к власти Путина» (2013). Переосмисливши свій життєвий шлях, російський політик-підприємець саме у Прощену неділю просить співгромадян пробачити йому за жадібність,

притоптану свободу слова і за те, що привів до влади диктатора і тирана Володимира Путіна. Сповідальна тональність, інтимізація викладу, авторська щирість і відвертість, лінгвеми каяття та прохальні фрази про прощення, інтертекстуальні включення, зокрема ремінісценції та перегуки з біблійною літературою, емотивна структура й невеликий обсяг (близько 300 слів) колонки формують у реципієнта стратегію довіри і розуміння.

10. Колонка-лист. Листи відносять то до епістолярного жанру, то до публіцистичного. На наш погляд, лист у медійному дискурсі має двоїсту природу. Так, «Відкритий лист Патріарху Святославу» (2013) Богдана Червака акумулює такі жанрові особливості листа:

- наявність адресата *(Предстоятелю Української Греко-Католицької Церкви Патріарху Святославу (Шевчуку));*
- форма звернення до адресата *(Ваша святосте!);*
- апеляція до фонових знань одержувача *(Як Вам відомо);*
- прийоми звернення, прохання та нагадування*;*
- діалогізовані конструкції *(«Зрештою, УГКЦ, яку Ви маєте честь сьогодні очолювати, також має великий і позитивний досвід полагодження українсько-польського конфлікту в інтересах двох народів»);*
- заклик врегулювати українсько-польські відносини *(«Сподіваюся, дорогий владико, що УГКЦ у Вашій особі зробить все можливе, щоб взаємини між двома великими народами – українським і польським – були по-справжньому дружніми, партнерськими. А всі, хто загинув на Волині в 1943 році, були гідно пошановані»);*
- логічність, послідовність та лаконічність викладу;
- форма прощання із вказівкою на професійну та релігійну належність адресанта *(З повагою, Богдан Червак, голова ОУН, парафіянин Церкви Святого Миколая Чудотворця на Аскольдовій Могилі).*

11. Колонка-звернення. Листи-звернення є поширеною формою комунікації в українському медіапросторі. Колумністи «Української правди» регулярно застосовують цей епістолярний жанр. Поет і громадський діяч Дмитро Павличко у колонці-зверненні «До поляків» (2013) застосовує окремі атрибути апелятивних текстів, зокрема: епістолярно-публіцистичний стиль викладу, безпосереднє звернення до адресатів *(Дорогі мої польські брати!),* прохальні імперативи *(«Закликаю вас, мислячі поляки, подумати над тим, кому служитимуть ваші звинувачення українського визвольного збройного руху, що був жорстоким, бо відповідав на жорстокість? Живіть майбутністю, а не минувшиною, бо з кожної роздряпаної старої рани нічого, окрім крові, не вийде!»),* спогади про «ті епізоди з українсько-польської історії, коли українці й поляки були не ворогами, а політичними і збройними союзниками». Історик і етнополітолог Віталій Нахманович у революційній колонці «Відкрите звернення до лідерів Майдану» (2014) апелює до очільників парламентської опозиції. Олександр Сидоренко як юрист і військовозобов'язаний у тексті «Звернення до військового керівництва» (2014) закликає керівництво збройних сил України швидко й адекватно реагувати на російську окупацію та діяти для блага народу.

12. Колонка-відгук. Лист-відгук є звичною формою інтернет-колумністики. Джон-Пол Химка, професор Університету Альберти (Едмонтон), опублікував на «Історичній правді» статтю «Львівський погром 1941-го: Німці, українські націо-

налісти і карнавальна юрба» (2012). Означена стаття генерувала чимало абсолютно протилежних відгуків серед читачів видання. Розглянемо для прикладу лист-відгук регіонального голови Федерального апеляційного трибуналу Канади Юрія Шимка «Відкритий лист до Володимира Кравченка – директора КІУС» (2013). Ця колонка увібрала чимало особливостей листа-відгуку, зокрема:

- офіційне звернення до доктора В. Кравченка *(«Шановний пане директоре!»);*
- заявлена причина написання критичного листа *(«Вирішив таки його написати до Вас, новообраного директора КІУС, бо совість та людська гідність не дозволяють мені мовчати, коли провідний член КІУС, в особі проф. Джона Химки, оплямлює моє ім'я безсовісним наклепом в проявах антисемітизму та приналежності до антисемітської конспірації принижувати трагічний Голокост єврейського народу в порівнянні до Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. в Україні»);*
- вказівка на окремі неточності у статті *(наприклад: «заява, що я виступав з промовою в Онтарійському парламенті 20-го липня 1985 року, є явною неправдою»);*
- критична оцінка окремих історичних поглядів професора Химки *(«У цьому листі мені незручно входити в полеміку з проф. Химкою на тему ОУН-УПА, тому, що я не історик, і не «анти-історик» як він»);*
- демонстрація авторської позиції щодо заявлених тез у статті *(«Я не збираюсь судити його за наклепи та дефамацію, хоч радили мені це зробити, та не вимагаю і не сподіваюсь від нього вибачення»);*
- негативне загальне враження від публікації;
- прощальна форма листа *(«Залишаюся з належною пошаною, Юрій Шимко»).*

13. Колонка-відповідь. Колонка-відповідь є певною реакцією на відображені факти чи відгуком на оприлюднені в інформаційному просторі листи-звернення. Переглянувши архів «Української правди», можна зауважити багато авторських колонок, формально схожих на листи-відповіді. Так, Джон-Пол Химка у тексті «Відповідь Юрію Шимку» (2013) реагує на колонку Юрія Шимка «Відкритий лист до Володимира Кравченка – директора КІУС» (2013), яка, також є відгуком на попередню статтю канадського професора. *Колонка Наталі Ємченко* «Гуманітарну допомогу не можна називати контрабандою, а людей – комерційним м'ясом» (2015) *є відповіддю на матеріал Володимира Ланового «Економіка безглуздої війни».* Почасти колумністи ще у заголовку інтенційно постулюють слово «відповідь» чи «ответ», як-от: Тарас Ситенко «Відповідь «диктатури». Як зруйнувати монополію Кернеса в Харкові?» (2015), Юрій Фельштинський «Шкура убитого медведя. Ответ Нино Бурджанадзе» (2015), Костянтин Єфименко «Реформа служби крові – це стосується кожного. Відповідь Ользі Богомолець» (2018).

14. Колонка-казка. Зазначений вид колонок зрідка фігурує у колумністиці «Української правди». Казкові елементи (сюжет, композиція, мовна форма) наявні у тексті Тараса Антиповича «Цар-зомбі. Трешова казка» (2014). Письменник у казковому дусі відображає достовірні факти суспільно-політичного характеру, послуговуючись негативно маркованою лексикою: *«Жили собі люди в країні У. Не злі й працьовиті, але були вони здебільшого електоральними кретинами – не вміли обирати собі царів. Царями країни ставали брехуни, лицеміри і злодії – словом, усілякі соціопати».* Казкова манера викладу також характерна для матеріалу Михайла Рашковецького «Казка про те, як Одеський державний архів у психлікарню переїхав» (2016). Автор як куратор Музею історії євреїв Одеси казково, образно та емоційно пише про цю

державну установу, як-от: *«Жив-був ДАОО. Не даоський шлях, а навпаки – Державний архів Одеської області. І був він дуже багатий. Десь два мільйони справ. З гаком. Багатий, але роботящий. Жив не так собі, а все більше людям».*

15. Колонка-промова. Промова як жанр публічного виступу зазвичай комбінує дві стильові форми – розмовну і книжну. Промовець завчасно готується до виступу, використовуючи науково-теоретичну базу й орієнтуючись одночасно на усне сприйняття підготовленого тексту. Скажімо, промова історика Григорія Купріяновича була озвучена 8 липня в Сагрині, а 11 липня видання «Українська правда» передрукувало цей матеріал з Фейсбук-сторінки автора під інформаційною назвою «Промова голови Українського Товариства в Сагрині 8 липня». Текст промови ретельно продуманий, змістовний і злободенний. Крім того, колонка насичена апелятивними конструкціями до читача *(Вельмидостойний Пане Президенте! Всечесні Отці! Шановна громадо!),* прийомами ідентифікації з адресатами *(Зібралися ми...; згадуємо події березня 1944 року; Стоїмо перед пам'ятником, який вшановує жертви мешканців Сагрині й навколишніх сіл...),* документальними фактами й персвазивними аргументами.

16. Колонка-апологія. Апологія як жанр сформувався ще за часів античності для захисту в суді «певних положень, теорії чи особи» [2, с. 58]. Згодом цей жанр літературно-критичної прози застосовували у філософській прозі, відтак у публіцистиці. Так, Юрій Волощак у колонці «Інтриганство чи «проФФесіоналізм»?» (2013) відгукується на статтю Алли Тютюнник «Львівський шок», застосовуючи при цьому характерні для апології методи. Колумніст аналізує вірогідні причини написання матеріалу, оцінює зміст, знаходить у тексті певні алогізми та намагається їх спростувати. Юрій Волощак на підставі доказових аргументів виявляє фактологічні огріхи чи інші неточності в матеріалі, виступаючи на захист Ореста Шейки. Тож за жанровою домінантою колонка тяжіє до апології, щоправда, із елементами рецензії.

Як бачимо, форма авторської колонки гнучка, еластична та різноманітна. Характерний для сьогодення міжродовий та міжжанровий синкретизм дає змогу колумністам вільно продукувати варіативні моделі текстів. Формальна несхожість колонок урізноманітнює жанрову структуру, втім ускладнює процес ідентифікації. На думку С. Ярцевої, «…хоча текстам колонки притаманні абсолютно відмінні ознаки, сама специфіка цього жанру з сильним авторським початком, увагою до форми і прагненням до самовираження не обмежує його жорсткими рамками, і тому для жанру колонки, як і для жанру есе, буде притаманна деяка розмитість жанрових меж» [5, с. 228].

Жанровий аналіз колумністики підтверджує цю думку та дає підстави зробити такі **висновки**:

- Авторська колонка не завжди вписується в систему традиційних журналістських жанрів та виходить за її межі.
- Колумністика іноді інтегрує літературні жанри і роди (наприклад, колонка-казка).
- Інтернет-колонки трансформуються під впливом медіаконвергенції.
- Колумністи онлайн-газети часто орієнтуються на риторичні способи експлікації реальності, що породжує симбіоз колонки з апелятивно-комунікативними текстами.

- Мемуарно-біографічні та епістолярно-публіцистичні жанри (різні форми листів) є одними з найпопулярніших в інтернет-колонках «Української правди».
- Модифікація колумністського тексту зумовлена дифузією та контамінацією жанрів.
- Форма авторської колонки також варіюється відповідно до інтенцій колумніста, його жанрово-стильової манери письма.
- Попри різну формально-змістову структуру, жанрові домінанти колонки суттєво не змінюються. Такі атрибути, як суб'єктивність, чітка авторська позиція, відвертий стиль написання, діалогізація та автобіографічність, проявляються у кожному різновиді колонки.

Власне багатогранність колумністики й обумовлює **перспективність** подальших наукових студій.

References

1. Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – Т. 2. – 2007. – 624 с. (Енциклопедія ерудита).
2. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : Академія, 1997. – 752 с.
3. Кузнецова О. Аналітичні методи в журналістиці : моногр. / Олена Кузнецова. – Львів. – 1997. – 110 с.
4. Харитоненко О. І. Життєва історія як жанр сучасної публіцистики: види, структура, особливості редагування / О. І. Харитоненко // Стиль і текст. – 2012. – Вип. 13. – С. 154–162.
5. Ярцева С. С. Жанровые признаки колонки / С. С. Ярцева // Вестник Воронежск. гос. ун-та. Серия: Филология. Журналистика. – Воронеж, 2011. – № 1. – С. 226–228.

GENRE MODIFICATION OF INTERNET COLUMNS (BASED ON COLUMNS IN ONLINE MEDIA OUTLET «UKRAINSKA PRAVDA»)

Lesya Burych
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: slovoliyb@ukr.net

The article analyzes specific features of Internet column genres in online newspaper «Ukrainska Pravda». It has been found out that columns are characterized by varying ways to cover reality, different author's intentions and genre and style diversity. The dominant sociocultural and communicative processes, particularly the tendency towards intergenre diffusion and contamination, style and interclass syncretism, towards convergence and ambivalence – all these create varying column models.

Based on the genre analysis of columns in the newspaper «The Ukrainska Pravda» several combined forms of the column were revealed. These are the following: column-essay, column-commentary, column-article, column-memoirs, column-tale, column-review, column-report, column-apologia, column-letter, column-response, column-appeal, column-respond, column-speech, column-advice, column-confession, column-life story etc.

Building on the results of this research, the following conclusions can be drawn.

- Op-ed column doesn't always fit into the system of traditional journalism genres and falls beyond its scope.
- Columns sometimes integrate literary genres and classes (for example, column-tale).
- Columnists tend to explicate the reality making use of rhetorical ways, and this generates a symbiosis of a column with appellative and communicative texts.
- Memorial and biographical, as well as epistolary and publicistic genres (different kinds of letters) are amongst most popular in Internet columns of «Ukrainska Pravda».
- Modification of the text of column results from diffusion, contamination and convergence of genres.
- The form of the op-ed column also varies in accordance with both the author's intentions and his style and manner of writing.
- Regardless of its formal content structure, column's genre dominants do not undergo any significant change. Such attributes as subjectivity, clearly set author's viewpoint, explicit writing style, dialogization and autobiographical elements appear in every variety of column.

Key words: column, internet-columns, genre, genre modifications.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 75–81
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 75–81

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 75–81 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.431.1:654.197(477)

ТЕМАТИЧНІ НОВИНИ У ПІДСУМКОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОГРАМАХ «ТСН. ТИЖДЕНЬ» ТА «ПОДРОБНОСТИ НЕДЕЛИ»

Наталя Соколова
Маріупольський державний університет
вул. Володимирська, 8/36, 87516, Маріуполь, Україна,
e-mail: nataanda87@gmail.com

У статті досліджено випуски тижневих підсумкових новин «ТСН.Тиждень» та «Подробности недели». З'ясовано, що сюжетне наповнення програм можна класифікувати як тематичні та епізодичні новини. Окремо виноситься аналіз тематичних новин. Робиться акцент на впливі епізодичних та тематичних новин на аудиторію. Підкреслюється той факт, що у новинній журналістиці особливу роль відіграють тематичні новини, завдяки яким у будь-якій проблемі глядачі звинувачують владу або суспільство. Натомість, переглядаючи епізодичні новини, винними у проблемі визнаються певні індивіди.

Ключові слова: телевізійні новини, підсумкова інформаційна програма, тематичні новини, епізодичні новини, телевізійний сюжет, вплив на аудиторію.

Вступ. Журналістські тексти за змістовим наповненням та за своєю структурою відмінні один від одного через велику кількість факторів. В складній структурі новини представлена не тільки інформація, а також спосіб її інтерпретації. У більшості випадків, споживач новин орієнтований тільки на інформаційну новизну і не звертає уваги на оформлення новини. Телеканали «Інтер» та «1+1» є найдавнішими центральними телеканалами незалежної України. Випуски новин на цих телеканалах мають високі рейтинги за 2014–2018 роки та входять до трійки лідерів (згідно даних Індустріального телевізійного комітету, топ вечірніх новин) [18]. Наше дослідження ґрунтується на аналізі тижневих підсумкових випусків новин даних телеканалів. Розуміння новин з різних точок зору призводить до різних рішень та висновків з приводу будь-якого питання. Тематичні новини мають продовження і дають змогу глядачеві отримати більш розгорнуту картину з будь-якого питання завдяки висвітленню проблеми у декількох сюжетах. Ш. Айєнгар у своєму дослідженні довів, що саме тематичні новини більше впливають на людську думку і дозволяють звинувати у проблемі суспільство, державну владу та інших [2]. **Актуальність** полягає у доцільності вивчення тематичних новин, адже вони є основними при формуванні громадської думки з важливих питань. В Україні дослідження тематичних та епізодичних новин не є розповсюдженим та знаходиться на початковому рівні. **Новизна проблеми** ґрунтується на виокремленні тематичних новин у телевізійному просторі України та дослідженні їх впливу на наше суспільство.

© Соколова Н., 2018

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У своєму дослідженні ми спираємося на Шанто Айєнгара та Дональда Кіндера, що зробили значний внесок у практичні дослідження теорії епізодичних і тематичних новин. Розглядом новин за даною класифікацією оглядово займалася В.А. Карпіленко у наукових працях. Часто у своїх роботах до праць Ш. Айєнгара звертається професор Г.Г. Почепцов.

Мета даної статті полягає у визначенні кількості та змісту тематичних новин в українському телевізійному просторі на прикладі тижневих випусків програм «ТСН. Тиждень» і «Подробности недели».

Завданнями дослідження є: проаналізувати підсумкові випуски новин; виявити серед представлених сюжетів тематичні; вивчити тематику обраних сюжетів; визначити принципи та роль тематичних новин в українському новинному виробництві; з'ясувати вплив телевізійних новин на суспільство.

Одержаний результат. Ш. Айєнгар розробив класифікацію, згідно якої розподілив усі новини на епізодичні та тематичні. Епізодичні розповідають про події, тематичні – про ряд подій, розглядаючи як би тренд подібних подій. Епізодичні – зосереджені на індивіді, тематичні – на суспільстві. Епізодичні кажуть, як людина могла виправити проблему, тематичні – як суспільство могло б це зробити [15]. Айєнгар дійшов висновку, що люди, які дивилися епізодичні новини, були менш схильні шукати винуватців події. Натомість, аудиторія, якій було запропоновано до перегляду тематичні новини, звинувачувала у проблемі державну владу або інші інстанції [3]. Вивчення українських телевізійних новин дозволить нам дослідити яким чином сюжети впливають на глядачів. Новини відображають прийняту в даному суспільстві картину світу. Яка б подія не піддавалася освітленню, на екрані все одно проступає домінуюча картина світу [13]. Головну роль відіграє порядок денний у створенні випуску новин. Особливу увагу варто звернути на засіб масової комунікації, в якому подається новина. «Раніше реагування було реагуванням на живі події, нині ж ми реагуємо на події телевізійні. Зрозуміло, що вони будуть яскравішими, здаватимуться важливішими. Причому систему побудовано так, що ми не можемо не знати про ці події: їх нам подаватимуть із усіх боків. Новини інтернету ввечері буде повторено телебаченням, а зранку повтор прийде в газеті» – зазначає Г.Г. Почепцов [16]. В.А. Карпіленко зазначила: «Отже, користуючись теорією Шанто Айєнгара про епізодичні та тематичні новини, ми маємо змогу прослідкувати використання тематичних новинних блоків на українському телебаченні. А також формування теми дня і спрямування поглядів аудиторії стосовно тієї чи тієї проблеми у зв'язку з тим, якій саме проблемі надають значення ЗМК» [12].

Розглянемо підсумкові випуски новин за лютий 2014 року на телеканалах «Інтер» та «1+1». Розпочнемо з аналізу тижневої підсумкової програми «ТСН.Тиждень» (див. табл. 1). Для детального вивчення обрано тему «майданів» в Україні, у таблиці представлені дані за лютий 2014 року. Тема протестів та мітингів обрана не випадково, адже вона є яскравим прикладом тематичних новин: вона є подовжуваною, розкривається з різних аспектів, триває певний період часу. Журналісти програми «ТСН.Тиждень» у розкритті даної теми займають активну позицію. Розкриттю нових фактів присвячується у середньому половина сюжетів у випуску. Знаходяться нові факти, подробиці, очевидці,постраждалі, коментарі експертів та інше. Найбільш насиченою за кількістю тематичних новин була програма «ТСН.Тиждень» за 23 лютого 2014 року: 21 з 36 матеріалів випуску присвячено висвітленню заворушень

Таблиця 1.

«ТСН.Тиждень»

Дата	02. 02. 2014	09. 02. 2014	16.02.2014	23.02.2014
Тривалість випуску	1 год. 12 хв. 22 с.	1 год. 07 хв. 20 с.	1 год. 00 хв. 07 с.	2 год. 59 хв. 58 с.
Кількість сюжетів у випуску	17	14	16	36
Кількість сюжетів з обраної теми	14	4	8	21
Розміщення за номером у сітці	1, 5, 6, 15, 18, 19, 20, 22, 25, 29, 30, 33, 35	1,5, 17 і 19	2, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 14	1, 4, 5, 9, 10, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34
Наявність коментарів	+	+	+	+
Кількість зайнятого ефіру у програмі	70 хв. 04 с.	16 хв. 48 с.	27 хв. 08 с.	92 хв. 38 с.

і мітингів по всій країні. Про зміст програми говорять назви сюжетів: «Повний список героїв «Небесної сотні», що полягли за Україну», «Медики без знеболюючого оперували поранених», «ВР обіцяє покарати винних у вбивстві людей», «Хронологія подій, що призвели до «кривавої бійні»», «У Санкт-Петербурзі активісти влаштували «Майдан»», «Майданівці нагадали Тимошенко, хто її звільнив», «Майдан не потерпить нових вождів», «Парубій не дозволить розібрати барикади», «Список героїв «Небесної сотні», які до останнього стояли за свободу», «Відомі люди закликали українців до єдності», «Народне Віче вирішило перейменувати Інститутську в вулицю «Небесної сотні»», «Рідні загиблих воліють, щоб їх жертва не була даремною», «Влада блокувала транспорт, аби люди не йшли на Майдан», «Біографії героїв, що загинули за Україну», «Експерт: людей вбивали професійні кілери», «Самоорганізовані КПП поширились країною», «Почалось розслідування співпраці «тітушок» з силовиками», «Волонтери попри постріли рятували життя поранених», «Люди по всій Україні повстали проти свавілля влади», ««Кривавий четвер» стимулював масову паніку і падіння гривні» [11]. Така кількість тематичних новин впливає на реципієнтів таким чином, що винними у тому, що відбувається глядачі вважають державу або суспільство, але аж ніяк не сама людина. До такого висновку дійшли американські вчені Ш. Айєнгар та Д. Кіндер. Вони довели, що новини, які мають продовження, здатні впливати на людей таким чином, що вони звинувачують у проблемі державу, суспільні організації, суспільство [3]. В епізодичних новинах немає контексту, який би дозволив поглянути на ситуацію ширше, немає статистики, яка б дозволила побачити закономірності поза ролі людини. В результаті два типи новин вибудовують два типи світу. Наприклад, в одному з досліджень приходять до висновку, що читачі епізодичних новин відчували більший песимізм і вважали, що злочинність носить випадковий характер [15]. Таким чином подібне висвітлення подій призводить до налаштування людей проти. У нашому випадку цикл сюжетів про «майдани» налаштував суспільство проти існуючої влади та посприяв організації ще більших протестів та мітингів. «Найвідомішим методом управління масо-

вою свідомістю за допомогою медіа є інформаційний порядок денний. Він полягає в утриманні в інформаційному просторі потрібних тем, подій та інтерпретацій. Читач / глядач не цікавиться подією, яка стоїть за межами 5-10 найбільш обговорюваних» – наголошує професор Г. Почепцов [17].

Розглянемо також тижневі випуски програми «Подробности недели» за лютий 2014 (див. табл. 2). Кожен випуск складається переважно із епізодичних новин. Досліджувана тема також присутня у кожному випуску, але значно менше і складає приблизно 26% випуску. Детально представимо розгляду програму за 23 лютого 2014 року. Тривалість програми 2 години 2 хвилини 59 секунд, загальна кількість сюжетів – 22,9 з яких присвячено темі протестів, і займають 37 хвилин 38 секунд загального ефіру випуску. Тему висвітлюють у таких сюжетах: «Целый день на Майдан в Киеве несли цветы в память о погибших активистах», «Хроника противостояния: Дни, которые изменили страну», «В регионах Украины проходят массовые шествия и массовые протесты», «Активисты в Севастополе выразили недоверие городскому совету», «В Керчи со здания мэрии митингующие сняли украинский флаг», «Список пропавши активистов Майдана», «Журналисты на Майдане, рискуя жизнью, освещали события в Украине», «Жители Киевщины начали организовываться в отряды для охраны от нападений» [7]. Як бачимо, тема протестів висвітлюється, але не та детально. Представлені лише найголовніші події. Досить мало новин стосовно влади, проте більше про протести та об'єднання людей. Тобто, за теорією Ш. Айєнгара та Д. Кіндера цикл сюжетів налаштовує людей проти суспільства, і, лише в контексті деяких сюжетів, проти держави.

Таблиця 2.

«Подробности недели»

Дата	02. 02. 2014	09. 02. 2014	16.02.2014	23.02.2014
Тривалість випуску	1 год. 33 хв. 32 с.	1 год. 14 хв. 37 с.	1 год. 32 хв. 12 с	2 год. 02 хв. 59 с.
Кількість сюжетів у випуску	18	14	18	22
Кількість сюжетів з обраної теми	3	3	4	9
Розміщення за номером у сітці	5, 13, 14	8, 9, 10	1, 2, 4, 5	1, 2, 5, 6, 7, 8, 17, 19, 20
Наявність коментарів	+	+	+	+
Кількість зайнятого ефіру у програмі	16 хв. 58 с.	10 хв. 31 с.	21 хв. 22 с.	37 хв. 38 с.

Висновок. На телебаченні у випусках новин, залишається проблема формування порядку денного. Проаналізувавши тижневі підсумкові програми на українському телебаченні, ми дійшли висновку, що негативні новини превалюють над позитивними. В цілому, українські медіа схиляються до сенсаційності. Існує безліч прийомів, здатних допомогти працівникові ЗМК в потрібному поданні інформації. Ми зупинили свою увагу на класифікації Ш. Айєнгара, за допомогою якої він розподілив усі новини на епізодичні та тематичні. Завданням даного дослідження було дослідити підсумкові тижневі програми новин «ТСН.Тиждень» та «Подробности не-

дели» та визначити вплив тематичних новин на аудиторію. Аналізуючи програми протягом лютого 2014 року, ми дійшли певних висновків. По-перше, тематичні новини представлені на українському телебаченні. Переважно, вони стосуються «гучних» або резонансних тем. Саме такою видалася тема масових протестів в Україні. Аналіз показав, що кількість та якість сюжетів з даної тематики в програмі «ТСН. Тиждень» впливає на аудиторію таким чином, що вона налаштована звинувачувати у подіях владу, а саме державу. Такий обсяг (56,6% від загального обсягу сюжетів) та тематика можуть сприяти ще більшим протестам та мітингам.

Ситуація з програмою «Подробности недели» дещо інша. За кількістю сюжетів з досліджуваної теми (26% від загального обсягу) ми можемо зробити висновок, що аудиторія також може бути налаштована проти влади, але зміст цих матеріалів більше звинувачує у подіях суспільство. У жодному випадку ми не можемо звинуватити конкретного індивіда, адже тема розкривається поступово, наводяться нові дані, коментарі, подробиці. Отже, в залежності від того, чи буде певна новина подана як епізодична або як тематична, мас-медіа можуть контролювати сприйняття цієї новини аудиторією. Чим більше тематичних новин, тим реальніша можливість колективних дій суспільства.

Важливо розрізняти новини як головні, надзвичайні та легкі. Головні новини мають п'ять основних ознак: персоніфікація, драматичність і наповнення конфліктами, актуальність і конкретика, новизна або відхилення від норми і мати прив'язку до тем, які і надалі будуть цікавити новинні мас-медіа. Надзвичайні новини являють собою висвітлення надзвичайних подій, які відбуваються у світі. Легкі новини включають в себе сюжети, що представляють інтерес для людей, і новини, які не можна розглядати як тільки що сталися або невідкладні по своїй природі. Завдяки аналізу походження новин, їх тривалості та розташуванню у сітці програм ми маємо змогу дослідити український телевізійний новинний контент [3]. в переглянутих нами новинах багато сюжетів можна віднести до надзвичайних через збільшення катастроф у світі, спричинених як природним, так і людським чинником. Головні новини стосуються насамперед теми дня, в нашому випадку такі новини стали темою кількох тижнів та перейшли в тематичні. Легкі новини ми можемо віднести до епізодичних, адже автори сюжетів не заглиблюються у розкриття теми та обмежуються окремим сюжетом.

У підсумку, цитуємо одного з лідерів протестного руху шістдесятих Дж. Рубіна: «медіа не повідомляють «новин», вони їх створюють. Подія відбувається, коли про це повідомляють по телебаченню і вона стає міфом». За словами Почепцова Г.Г. «Ці дві цитати чітко демонструють ситуацію переходу медіа з службової ролі опису подій на первинну роль творця подій» [14]. Саме створюючи тематичні або епізодичні новини, працівники мас-медіа впливають на сприйняття їх глядачами та формування громадської думки за допомогою певних сюжетів. Як зазначила В.А. Карпіленко: «Отже, користуючись теорією Шанто Айєнгара про епізодичні та тематичні новини, ми маємо змогу прослідкувати використання тематичних новинних блоків на українському телебаченні. А також формування теми дня і спрямування поглядів аудиторії стосовно тієї чи тієї проблеми у зв'язку з тим, якій саме проблемі надають значення ЗМК» [12]. Формуючи порядок денний, медіа формують громадську думку. Визначаючи співвідношення тематичних та епізодичних новин у випуску, ми можемо дослідити вплив певного ЗМК на аудиторію. Г. Почепцов наголошує: «Новинний

потік спрямований на формування картини світу людини. Звичайно, це відбувається побічно, в прямому розумінні ми чуємо і бачимо розповіді про те, що відбувається. Але невимовне прямо заповнюється і добудовується нами до повної картини. Розуміння новин в одному ключі веде до одного рішення, в іншому — до іншого, впливаючи на наш розум поза контенту» [15].

References

1. Benjamin D. A FrameWorks Institute FrameByte Episodic vs. Thematic Stories [Електронний ресурс] / D. Benjamin. – Режим доступу: http://www.frameworksinstitute.org/assets/files/framebytes/framebyte_thematic.pdf
2. London Scott. How the Media Frames Political Issues [Електронний ресурс] / Scott London. – Режим доступу: http://www.scottlondon.com/reports/frames.html
3. Брайант, Дж., Томпсон, С. Основы воздействия СМИ / Дж. Брайант, С. Томпсон; пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2004 – 432 с.
4. Випуск «Подробности недели» за 2 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/news-release-list/2014/2/2/20/0/
5. Випуск «Подробности недели» за 9 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/news-release-list/2014/2/9/20/0/
6. Випуск «Подробности недели» за 16 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/news-release-list/2014/2/16/20/0/
7. Випуск «Подробности недели» за 23 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/news-release-list/2014/2/23/20/0/
8. Випуск «ТСН.Тиждень» за 2 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tsn.ua/vypusky/tsn_tyzhden/vipusk-tsn-tizhden-za-2-lyutogo-2014-roku-332479.html
9. Випуск «ТСН.Тиждень» за 9 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tsn.ua/vypusky/tsn_tyzhden/vipusk-tsn-tizhden-za-9-lyutogo-2014-roku-333576.html
10. Випуск «ТСН.Тиждень» за 16 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tsn.ua/vypusky/tsn_tyzhden/vipusk-tsn-tizhden-za-16-lyutogo-2014-roku-334709.html
11. Випуск «ТСН.Тиждень» за 23 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tsn.ua/vypusky/tsn_tyzhden/vipusk-tsn-tizhden-za-23-lyutogo-2014-roku-336220.html
12. Карпиленко В.А. Теорія про епізодичні та тематичні новини Шанто Айенгара // Інформаційне суспільство. – 2011. – Вип. 13. – С.21–23.
13. Почепцов Г. Г. Логика пропаганды, или Новости без грима. [Електронний ресурс] / Г.Г. Почепцов. – Psyfactor. – Режим доступу: https://psyfactor.org/lib/propaganda35.htm
14. Почепцов Г. Г. Новое в теории журналистики: Ален де Боттон о роли новостей в современном мире [Електронний ресурс] / Г.Г. Почепцов. – Psyfactor. – Режим доступу: https://psyfactor.org/lib/postjournalism4.htm
15. Почепцов Г.Г. Новости как «инструкция» к пониманию и решению [Електронний ресурс] / Г.Г. Почепцов. – Psyfactor. – Режим доступу: https://psyfactor.org/lib/media-news-4.htm

16. Почепцов Г.Г. Сучасна міфологія: хто і як її використовує [Електронний ресурс] / mediasapiens. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/material/4935
17. Почепцов Г. Г. Управление восприятием с помощью новостей [Електронний ресурс] / Г.Г. Почепцов. – Psyfactor. – Режим доступу: https://psyfactor.org/lib/medianews3.htm
18. Топ-вечірні новини: Індустріальний телевізійний комітет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tampanel.com.ua/rubrics/top-evening-news/

THEMATIC NEWS IN THE FINAL INFORMATION PROGRAMS «TSN.TIZHDEN» AND «PODROBNOSTI NEDELI»

Natalia Sokolova
Mariupol State University,
Vladimirskaya street, 8/36, 87516, Mariupol, Ukraine
e-mail: nataanda87@gmail.com

The purpose of this article is to determine the number and content of thematic news in the Ukrainian television space on the example of weekly issues of programs «TSN.Tizhden» and «Podrobnosti nedeli». It was found that the plot content of the programs can be classified as thematic and episodic news. Highlights the fact that in news reporting are especially important topical news, through which every problem in the viewers blame the government or society. But, looking at the occasional news, the guilty in the issue recognized some individuals. The relevance lies in the expediency of the study of thematic news, because they are the main in the formation of public opinion on important issues. In Ukraine, the study of thematic and episodic news is not common and is at the initial level. The novelty of the problem is based on the allocation of thematic news and the study of their impact on our society. Analyzing the programs during February 2014, we came to certain conclusions. First, thematic news is presented on Ukrainian television. Basically, they relate to «loud» or resonant topics. This was the topic of mass protests in Ukraine. The analysis showed that the number and quality of subjects on this subject in the program «TSN.Tizhden» affects the audience in such a way that it is set to blame the authorities, namely the state. Such a volume and subjects can contribute to even greater protests and rallies.

The situation with the program «Podrobnosti nedeli» is different. According to the number of subjects from the studied topic, we can conclude that the audience can also be set against the government, but the content of these subjects is more blamed on the events of society. In any case, we cannot blame a particular individual, because the topic is revealed gradually, provides new data, comments, details. So, depending on whether a particular piece of news is presented as episodic or as thematic, the media can control the audience's perception of the news.

Key words: Television news, the final news program, topical news, occasional news, a television program, impact on the audience.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 82–89
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 82–89

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 82–89 • DOI: ??????????????????????????

УДК 007:304:070

СУЧАСНА ГЕНДЕРНО МАРКОВАНА ПЕРІОДИКА: ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ

Мирослава Чорнодон
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна,
e-mail: muroslavachornodon@ukr.net

Проведене дослідження дало змогу визначити, які тлумачення концептів «жінка» та «чоловік» можна виявити на сторінках сучасної гендерно маркованої періодики і таким чином детально проаналізувати гендерну концептосферу через призму видових характеристик концептів.

У статті з'ясовано особливості концептосфери сучасної періодики для жінок і чоловіків (на прикладі журналів як всеукраїнського так і регіонального призначення «Жінка», «Жіночий журнал», «Наталі», «Cosmopolitan», «Men's Health», «EGO», «Esquire», «Вінничанка», «Щаслива», «Мажор», «Свій».

Визначено особливості вживання гендерних концептів у сучасній періодиці для жінок та чоловіків. Виявлено найчастіше вживані похідні цих макроконцептів, тобто їх мікроконцепти та детально їх проаналізовано. З'ясовано, що видання для жінок та чоловіків насичені різноманітними гендерними концептами, які вживаються у різних контекстах.

Ключові слова: гендер, концепт, концептосфера, контент-аналіз.

Актуальність теми наукової статті зумовлена процесами пошуку нових концепцій та застосуванням нових підходів до вивчення гендерної концептосфери сучасної періодики для жінок і чоловіків в Україні. Вивчення гендерної концептосфери є актуальним, оскільки дозволяє виявити нові тенденції та ознаки сучасних гендерних образів. Враховуючи особливі риси гендерно маркованої періодики загалом та практичну відсутність комплексних наукових досліджень гендерної концептосфери, зокрема, виникає потреба доповнення українського журналістикознавства саме цією темою.

Вивченню концептосфери присвячена незначна кількість робіт. Найґрунтовнішою є докторська дисертація Л. Василик «Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань у контексті історії української журналістики: концептосфера національної ідентичності». Захищено такі кандидатські дисертації із соціальних комунікацій, які стосуються вивчення концептів та концептуальних особливостей, зокрема праця М. Масімової «Концепція людини та світу в публіцистиці і художній творчості Умберто Еко», Н. Желіховської «Концептуально-тематичні особливості

© Чорнодон М., 2018

української публіцистики другої половини 80-х років XX століття». Щодо вивчення гендерних особливостей, то визначення гендеру в українській пресі досліджували Н. Остапенко, Н. Сидоренко, М. Скорик, В. Слінчук, Т. Старченко, Л. Ставицька, О. Сушкова, О. Пода, Я. Пузиренко, Л. Таран, О. Тараненко. Гендерні проблеми порушували у своїх наукових працях і русисти О. Дудоладова, О. Горошко, Л. Компанцева, О. Семиколєнова, Л. Синельникова, К. Піщикова.

Ця наукова стаття є кроком у висвітленні гендерної концептосфери сучасної періодики для жінок і чоловіків в Україні як невід'ємної складової українського суспільства.

Мета роботи полягає у з'ясуванні гендерної концептосфери у площині дослідження сучасної періодики для жінок і чоловіків (на прикладі таких видань: журнали для жінок: регіональні («Вінничанка», «Щаслива»); всеукраїнські («Жінка», «Жіночий журнал», «Наталі», «Cosmopolitan»); журнали для чоловіків: регіональні («Мажор», «Свій»), всеукраїнські («Men's Health», «EGO», «Esquire»).

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі *завдання*: з'ясувати рівень наукового вивчення гендерної концептосфери в Україні; виявити особливості гендерного контенту та здійснити порівняльний аналіз сучасної періодики для жінок; виявити особливості гендерного наповнення та здійснити порівняльний аналіз сучасної періодики для чоловіків; розкрити питання гендерних ролей і стереотипів у досліджуваних виданнях; визначити особливості використання гендерних концептів на сторінках сучасної гендерно маркованої періодики; висвітлити на основі гендерних концептів багатогранність гендерних образів у сучасній періодиці для жінок та чоловіків.

У статті реалізовано комбінацію конкретно-історичного, структурно-типологічного, системно-функціонального *методів*. Застосовуються описовий та порівняльний методи, метод типологізації, моделювання. У статті також використаний метод контент-аналізу для вивчення гендерного контенту сучасних гендерно маркованих журналів. Саме він дозволив кількісно визначити та дослідити особливості гендерної концептосфери на сторінках періодики для жінок і чоловіків.

Концептуальне сприйняття й тлумачення гендерного поняття «жінка», що висвітлюються на сторінках сучасної гендерно маркованої преси в Україні, потребує окреслення полі функціональності гендерних інтерпретацій, осягнення метафоричного сприйняття цього образу та його ролі й призначення в суспільстві.

Цікаво детальніше дослідити гендерну концептосферу через призму видових характеристик концептів. Усі концепти умовно можна поділити на макро- та мікроконцепти або ж іншими словами на концепти-максимуми та концепти-мінімуми. Каркас гендерної концептосфери становлять два концепти, на котрих сконцентровано гендерні відносини в суспільстві – «чоловік» та «жінка», які позначаємо як макроконцепти або концепти-максимуми [4, 95].

Концепт, концептосфера включають гендерні ознаки, що уможливлює гендерний підхід для дослідження гендерного контенту сучасної періодики для жінок та чоловіків. Концептуальний аналіз сучасних гендерно маркованих видань у межах гендерної концептосфери дозволяє виявити й співвіднести метагендерні та гендерні концепти, що фігурують у суспільстві.

Дослідниця Л. Василик характеризує концепт-максимум як повне володіння значенням слова, що притаманне звичайному носію мови, якому реалія відома в

усьому її обсязі. Такий концепт містить енциклопедичну інформацію, що розширює концепт-максимум за рахунок додаткових знань про об'єкт. Натомість концепт-мінімум означає неповне володіння значенням слова, що притаманне звичайному носію мови, якому відома сама реалія, але вона є начебто периферійною для його життєвої практики [1, 126].

Макроконцепт «жінка» умовно можна поділити на основні, тобто найчастіше вживанні у досліджуваних журналах мікроконцепти, а саме такі: кохана, коханка, мати, подруга, свекруха / теща, суперниця.

Кохана – цей мікроконцепт, безумовно, вживається в контексті «чоловік/жінка» і відображає відношення чоловіка до жінки, хлопця до дівчини. Мікроконцепт «кохана» в усіх випадках вживання позитивно забарвлений і характеризує жінку з найкращих її сторін («Щаслива жінка – кохана жінка («Наталі». – 2014. – № 3). Цей концепт відображає жінку, яка купається у любові та ласці чоловіка, для якої нічого не шкода («Все в твоїх ногах, кохана моя, і я також («Наталі». – 2014. – № 2). Часто концепт «кохана» замінюється такими синонімами: люба, мила, дорога, єдина. А також часто порівнюється з такими тваринами та птахами: кішка, зайчик, ластівка, лебідка.

Коханка – цей мікроконцепт вживається в негативному висвітленні, і зачасту, у відношенні «дружина – чоловік – коханка». І в першу чергу, коханка порівнюється з такими тваринами: змія, гадюка, ящірка, жаба, а ці всі земноводні в порівняні характеризують жінку як підступну, підлу, хитру людину («Змія на короткому ціпку» («Cosmopolitan». – 2013. – № 4); «Подруга – гадюка, а чоловік – хамелеон» («Жіночий журнал». – 2013. – № 5).

Подруга – цей мікроконцепт висвітлюється як у позитивному, так і негативному забарвленні. По-перше, подруга – це вірна людина, готова завжди підставити своє плече, вислухати та дати пораду («Подруга в біді не залишить («Mini». – 2014. – № 4). По-друге, концепт «подруга» змальовується на сторінках досліджуваних видань у контексті «псевдо подруги», яка готова дружини задля якоїсь цілі, не завжди доброї («Змія в овечій шкурі» («Наталі». – 2014. – № 2). Іноді ця псевдо подруга ставить своєю ціллю чоловіка, але не свого, а подруги. В такому випадку подруга виступає в образі суперниці.

Суперниця – це один з найбільш вживних у досліджуваній періодиці макроконцепт. І звичайно, концепт «суперниця» вживається у гендерному співвідношенні «жінка – чоловік – жінка», де чоловік виступає у ролі головного призу, а дві жінки яро воюють за нього («У кого буде супер-приз» («Mini». – 2014. – № 4); «Дві жінки та один чоловік» («Наталі». – 2014. – № 5).

Мама – цей мікроконцепт є одним з найбільш вживаних на сторінках досліджуваних видань, частіше у журналах для жінок. Концепт «мама» вживається у позитивному (більше) та негативному (менше) смисловому навантаженні. У позитивному контексті мама – це насамперед, турботлива, добра, ласкава, яка все розуміє і прощає близька людина («Моя мама – краща подруга» («Щаслива». – 2014. – № 2); «З мамою не страшно в космос…» («Вінничанка». – 2012. – № 1). В негативному контексті концепт «мама» вживається досить рідко, але у кількох журналах знайдено матеріали, в яких мова йде про маму так звану «зозулю». Тобто біологічну маму, яка залишає свою дитину заради інших справ чи інтересів («Зозуля кинула й полинула» («Жінка». – 2012. – № 2); («Кар'єра погубила її, як маму» («Вінничанка». – 2012. – № 1). В

негативному відношенні «мама – зозуля» відображається тема абортів («Вбивство заради цілі» («Наталі». – 2014. – № 3). Таким чином, досліджуваний концепт «мама» має протилежно різні смислові навантаження. Але все ж значно частіше концепт «мама» зображає світлий, чистий, прекрасний образ матері. Мама у періодиці для жінок і чоловіків часто порівнюється з берегинею та захисницею.

Свекруха/теща – це групова категорія мікроконцептів є однією з найчастіше вживаних у досліджуваній періодиці для жінок та чоловіків. Спочатку розглянемо мікроконцепт «свекруха» – цей мікроконцепт не завжди вживається у позитивному контексті. Свекруха – мати чоловіка, яка часто зображається аж занадто всезнаючою і з постійним бажанням допомогти своєму синові та його сім'ї, і таким чином, втрутитись у життя молодої сім'ї. А ще перетворює свого сина у так званого «мамусиного синочка» («Мій чоловік – мамусин синочок» («Наталі». – 2014. – № 4); «Свекруха зруйнувала нашу сім'ю» («Жіночий журнал». – 2013. – № 2). У позитивному контексті свекруха зображається в образі подруги. Цей образ, безумовно, позитивний і допомагає читачкам знайти спільну мову й навіть здружитись зі свекрухою якщо є певні проблеми («Свекруха: ворог чи подруга» («Наталі». – 2014. – № 1). Мікроконцепт «теща» часто вживається в комічному смисловому навантаженні й тому зачасту є більше позитивним, ніж негативним. Цей концепт є актуальним як у виданнях для жінок, так і чоловіків («У тещі все під прицілом» («Жінка». – 2012. – № 4); («У тещі під каблуком» («Наталі». – 2014. – № 2).

Для дослідження гендерної концептосфери виявлено основні гендерні концепти та їх похідні, а також співвідношення між ними. З'ясовано, що гендерні концепти співіснують в тісні взаємодії між собою, тобто концепт «жінка» знаходить своє відображення у концепті чоловік це висвітлено у такому категоріальному співвідношенні як: «жінка –чоловік», яке в свою чергу поділяється на різні категорії: «дружина – чоловік», «мати – дитина» («мати –донька», «мати – син»), «жінка – свекруха», «дівчина – хлопець», «подруга – друг», «начальниця – підлеглий», «підлегла – бос» . І ці взаємозв'язки можуть вживатись у досліджуваних виданнях з різним смисловим навантаженням, тобто у різних контекстах, як у позитивних, так і в негативних. А значить виконувати різні міжособистісні функції, а інколи і соціальні ролі. Тобто, гендерно маркована періодика не обмежується висвітленням лише позитивного образу жінки.

У досліджуваних виданнях макроконцепт «чоловік» відображається у таких найчастіше вживаних мікроконцептах: коханий, батько, незнайомець, начальник, син, друг.

Детальніше розглянемо ці концепти:

Коханий – цей мікроконцепт має як позитивне так і негативне забарвлення і відповідно вживається у гендерному концептуальному відношенні «чоловік – жінка». Концепт «коханий», звичайно, частіше вживається у позитивному контексті. І йому характерні такі якості як ніжність, ласка, щедрість, турбота. «Коханий готовий на все» («Наталі». – 2014. – № 4); «Коханий подарував зірку…» («Жіночий журнал». – 2014. – № 2). Але трапляються випадки, коли концепт «коханий» вживається у негативному контексті, а саме: «коханий / зрадник», «коханий / скупість», «коханий /робота». («Зрада стерла нашу сім'ю» («Наталі». – 2014. – № 4); «Мій коханий – скнара» («Mini». – 2014. – № 2); «Робота номер 1, а я…» («Щаслива». – 2014. – № 4). Концепт «коханий» у відношенні до роботи вживається не тільки у негативному ві-

дображенні, тому що займає забагато часу – більше, ніж жінка, але й у позитивному забарвленні у тому випадку, коли робота приносить великі прибутки і задоволення («Мій коханий трудоголік з товстим гаманцем» («Жіночий журнал». – 2014. – № 5); («Його робота – мої гроші» («Cosmopolitan». – 2014. – № 1).

Батько – цей мікроконцепт виділяємо як найчастіше вживаний у досліджуваних виданнях у співвідношенні «батько та дитина», тобто батько спільної з жінкою дитини. Цей мікроконцепт знаходить відображення у позитивному контексті, в такому випадку образу батька притаманні такі риси як: турбота, допомога, увага, щирість («Наш татко – найкращий в світі» («Вінничанка». – 2013. – № 1); («Батьківська увага безцінна для дитини» («Щаслива». – 2013. – № 1). Також концепт «батько» знаходить відображення й у негативному висвітленні («Батько – зрадник» («Наталі». – 2014. – № 1); («Він (батько) залишив нас, коли я ще говорити не вміла» («Жіночий журнал». – 2013. – № 2).

Незнайомець – цей мікроконцепт використовується у найбільш вживаному відношенні (у нашому дослідженні категорії) «жінка та чоловік» і висвітлюється переважно у позитивному забарвленні («Незнайомець із моїх снів» («Наталі». – 2013. – № 3); «Незнайомець подарував 101 троянду» («Щаслива». – 2013. – № 6). Цей концепт на сторінках досліджуваних видань (частіше для жінок) виключно позитивний і замінюється таким синонімом як чарівник («Вперше побачила чарівника на своєму порозі» («Жіночий журнал». – 2014. – № 1).

Начальник – цей мікроконцепт часто замінюється такими синонімами: бос, шеф, іноді старший колега («Так, бос, я уважно слухаю» («Cosmopolitan». – 2014. – № 1). Цей мікроконцепт, безумовно, має як позитивне, так і негативне відображення. У позитивному забарвленні концепт «начальник» вживається в контексті щедрого роботодавця («Моя заробітня плата дозволяє мені багато…» («Cosmopolitan». – 2014. – № 2). А у негативному як суворого, владного, усе і всіх контролюючого тирана («Начальник-тиран – мій страх» («Наталі». – 2014. – № 2). Варто зауважити, що мікроконцепт «тиран» не є одним із виділених, що найбільш вживані у досліджуваній періодиці для жінок і чоловіків, але попри це іноді вживається у контексті «жінка та чоловік», тобто чоловік, часто законний чоловік, який дозволяє собі погане, зневажливе, зле ставлення до своєї дружини («Мій законний чоловік – справжній тиран» («Наталі». – 2014. – № 2); «Деспот в домі» («Жіночий журнал». – 2013. – № 5). Відповідно мікроконцепт «тиран» знаходить своє відображення у такому синонімі як деспот. Мікроконцепт «законний чоловік» вище згаданий нами у негативному контексті не виділяємо окремою групою найчастіше вживаних мікроконцептів, адже відносимо його до групи мікроконцепту «коханий», який раніше розглянутий. Повертаючись до мікроконцепту «начальник» варто зауважити, що інколи цей образ висвітлюється у ролі коханця («Бос-коханець – два в одному» («Cosmopolitan». – 2014. – № 4) – матеріал під таким заголовком розкриває образ начальника саме у контексті коханця.

Син – цей мікроконцепт найчастіше вживається також у відношенні «жінка та чоловік», але концепт «жінка» в свою чергу у мікроконцепті «мати», тобто у відношенні сина до матері («Мама – любов на все життя» («Наталі». – 2013. – № 2). А також цей мікроконцепт вживається у гендерному співвідношенні «мати – син – кохана», як правило у цьому випадку має частіше негативне, ніж позитивне забарвлення,

адже концепт «чоловік» вживається у розумінні «мамусин синочок» («На мій жаль, він виявився справжнісіньким мамусиним синочком» («Cosmopolitan». – 2012. – № 8).

Друг – цей мікроконцепт є одним із найбільш згадуваних у досліджуваній періодиці. І вживається у гендерних відношеннях «чоловік/жінка», «чоловік/чоловік» («Мій друг – мій антибіотик» («Жіночий журнал». – 2012. – № 8) – у відношенні «чоловік/жінка», чоловік виступає у метафоричній ролі міцного, сильного плеча, такої собі подружки у чоловічому тілі («Сильна у мене подруга – 100 кг і додому донести може якщо треба…» («Mini». – 2013. – № 6). А у відношенні «чоловік/чоловік» мікроконцепт «друг» – це насамперед, сильний духом та міцний тілом чоловік, готовий завжди прийти на допомогу чи зіставити компанію у тренажерній залі, а може й за дружнім кухлем пива («Друг у біді не залишить» («EGO». – 2012. – № 5; «Справжній друг – залізо («Men's Health». – 2013. – № 6; «По пиву і про головне» («Свій». – 2012. – № 2»).

Саме у журналах для чоловіків підтримується теорія гендерної чоловічої ролі. А у жіночих, навпаки, представниці жіночої статі прагнуть бачити чоловіка більш ніжним, емоційним, спонтанним, здатним на непередбачувані вчинки, що не відповідає теорії гендерної чоловічої ролі, розробленій Томпсоном і Плеком. Спільним для обох типів видань є те, що гендерні концепти не є відокремленими: концепт «чоловік» згадується в контексті «чоловік – жінка», їхніх взаємостосунків у різних аспектах життя.

З'ясовано рівень наукового вивчення гендерної концептосфери, зокрема концепт є багатовимірним репрезентованим у мові комплексом, якому притаманна певна етнокультурна специфіка. Концепт має нестабільну структуру, що відображається у розробленій нами моделі концепту, в якій виділяємо корень і додатки концепту, можливий рух ознак в актуальних змістових напрямках від і до кореня. Нестабільна (мобільна) структура концепту характерна і для його кореня: протягом історичного розвитку, корінь може змінюватися, але змістове значення не втрачається, а лише замінюється синонімами чи словесними новоутвореннями актуальними для сьогодення.

Макроконцепт «жінка» умовно можна поділити на основні, тобто найчастіше вживанні у досліджуваних журналах мікроконцепти, а саме такі: кохана (26%), коханка (23%), подруга (14%), суперниця (12%), мати (11%), свекруха/теща (9%), інші (6%). Найповніше цей концепт проявляється у співвідношеннях І. – жінка та чоловік (30%), ІІ. – жінка і соціум (24%), ІІІ. – жінка й духовність (20%), ІV. – жінка та сім'я (14%), V. – жінка й краса (12%).

У досліджуваних виданнях макроконцепт «чоловік» відображається у таких найчастіше вживаних мікроконцептах: коханий (30%), батько (21%), незнайомець (17%), начальник (12%), син (10%), друг (7%), інші (4%). Детально розглянуто концепт «чоловік у різних взаємодіях (співвідношеннях), а тому виділимо основні найчастіше вживані у досліджуваній періодиці відношення (категорії): «чоловік – кар'єра» (28%), «чоловік і спорт» (23%), «чоловік і жінка» (19%), «чоловік і духовність» (16%), «чоловік і сім'я» (14%).

Таким чином, висвітлення гендерного концепту «чоловік» на сторінках видань для чоловіків та жінок відрізняється. Наприклад, у жіночих виданнях чоловік найчастіше описується у взаємостосунках з жінками, лише потім, як професіонал своєї справи, майже не приділяється увага зовнішності чоловіка. Тобто внутрішня суть

чоловіка має важливе значення для жінки (за матеріалами журналів). Що ж до концепту «чоловік» на сторінках видань для чоловіків, то саме зовнішності присвячена чимала частина публікацій. Також важливим для чоловіків є правильне харчування, кар'єрний розвиток, успішність, статус у суспільстві. А висвітлення гендерного концепту «жінка» в гендерно маркованій періодиці підтверджує думку, про те що більшість сучасних жінок намагаються проявити себе як у роботі, так і в стосунках з чоловіками, виконуючи різні соціальні ролі. Вони поєднують професійну та сімейну сферу життєдіяльності. Важливим є духовний розвиток жінки як цілеспрямованої особистості, яка намагається підтримувати форму та стежити за своєю зовнішністю. Образ всебічно розвиненої жінки – головний на сторінках сучасних періодичних видань для жінок, що засвідчує аналіз їхнього контенту. Варто зауважити, що у журналах для чоловіків концепт «жінка» є не менш важливим, і реалізується він у контексті «чоловік – жінка», а саме в аспекті роботи, захоплень, відпочинку, стосунків. Концепти «жінка» та «чоловік» співіснують в тісній єдності «чоловік – жінка». Взаємостосунки з протилежною статю є актуальною темою як для видань для жінок, так і для чоловіків.

В основі гендерної концептосфери функціонують базові гендерні макроконцепти «жінка» й «чоловік», які вживаються у досліджуваній періодиці в різних співвідношеннях в залежності від того, які ролі виконуються жінкою чи чоловіком у суспільстві. І саме від виваженості, вдумливості, відповідального підбору гендерних характеристик, що подаються у гендерно маркованій періодиці формуються сучасні та майбутні гендерні образи, популяризуються уявлення про ідеальних жінок і чоловіків, їхні потреби, можливості, обов'язки у сім'ї, на роботі, й загалом у всіх сферах життєдіяльності а отже формується духовна і психологічна складова суспільства.

References

1. Василик Л. Є. Світоглядна публіцистика сучасних літературно-художніх видань: концептосфера національної ідентичності : моногр. / Л. Є Василик. – Чернівці, 2010. – 416 с.
2. Таран Л. Гендерні проблеми і засоби масової інформації / Таран Л. // Гендер і культура : зб. стат. / [упоряд. В. Агеєва, С. Оксамитна]. – К. : Факт, 2001. – С. 154.
3. Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності / Т. М. Мельник. – К., 2004. – 297 с.
4. Чухим Н. Проблеми і перспективи феміністичної теорії / Наталія Чухим. // Гендер і культура : зб. ст. [упоряд. В. Агеєва, С. Оксамитна]. – К. : Факт, 2001. – С. 94–101.

MODERN GENDER-MARKED PERIODICALS: FEATURES OF THE GENDER CONCEPTSPHERE

Myroslava Chornodon
Vinnitsia Mikhailo Kotsyubinskyi State Pedagogical University,
Ostrog Str., 32, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: muroslavachornodon@ukr.net

The study made it possible to determine which interpretations of the concepts «woman» and «man» can be found on the pages of modern gender-based periodicals and thus analyze in detail the gender concept sphere through the prism of the specific characteristics of the concepts.

The features of the use of gender concepts in modern periodicals for women and men are determined. The most frequently used derivatives of these macroconcepts are revealed, that is, their microconcepts and their detailed analysis. It has been found that publications for women and men are full of various gender concepts that are used in different contexts.

The model of gender relations in the media is mainly reflected in stereotyped images of men and women. The analysis of the gender roles of a woman and a man makes it possible to understand more deeply the concepts of «woman», «man», their varieties – mother, wife, daughter, father, son.

Gender stereotypes that are implemented in the concept-minima and maxima are used in various spheres of life – including areas of activity that seem not to be related to gender issues – because gender is easily identifiable by individual; Stereotypes about men and women are correlated with his personal experience, and the relationship between sexes is perceived as the most obvious and therefore legitimate.

In general, the analysis of the concept-maximums and gender-specific concepts of gender and their characteristics was carried out in the context of gender stereotypes, which are formed and functioning in society, systematizing the existing presentations.

Key words: gender, concept, conceptsphere, content analysis.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 90–95
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 90–95

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 90–95 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070:82-92.09].02:7.036

ФАКТ ПРОТИ ВИГАДКИ У ЛІТЕРАТУРНОМУ РЕПОРТАЖІ

Олеся Яремчук
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: olesja.yaremchuk@gmail.com

У статті досліджено питання факту та вигадки в жанрі літературного репортажу, що виник на основі течій реалізму та натуралізму в культурі після 40-х років XIX століття. Чи літературний репортаж є лише фіксуванням реальності, чи також її інтерпретацією? На думку дослідників, між фактом та вигадкою ведеться неоголошена війна. Про це свідчать приклади репортажів з американської, польської та української школи.

Ключові слова: літературний репортаж, фактографічність, наративна журналістика, інтертекстуальність.

Жанр *літературного репортажу* в сучасному його розумінні виник на основі течій реалізму та натуралізму в культурі після 40-х років XIX століття. Як показує аналіз американської, німецької та української шкіл літературного репортажу XX століття, літературний репортаж стає потрібним й актуальним, коли суспільства переживають певний історико-культурний чи антропологічний злам, період трансформації чи війну. Так, у другій половині XIX століття європейська культура теж переживає кризу, що стимулює авторів до пошуку нових виражальних засобів. І позаяк конвенційна журналістика не справлялася з тим, аби відповідати викликам часу, виникли нові форми письма, в основі яких лежить фактографічне відтворення дійсності та документування реалій життя з акцентом на соціальному аспекті.

Достеменність фактів, правдивість описаного, дослівність сказаного – ці фактори є визначальними у репортажі. Як писав американський журналіст і письменник Ернест Гемінгвей, авторам потрібно «зображати реальність реальніше за саму реальність» [1]. Втім, щодо такого неконвенційного жанру як літературний репортаж щоразу ведуться дискусії: чи автор не переступив межу об'єктивності? Це фактографічне письмо є лише фіксуванням реальності, чи також її інтерпретацією?

Як зазначає дослідниця університету Інсбрука Катеріна Костензер, репортаж – гібридний жанр, який сформувався під впливом як типово журналістських, так і типово літературних течій. «Репортаж репрезентує не лише жанр, а й особистість репортера, – пише вона, – таким чином він може бути означений також як індивідуальний прояв мистецького творчого процесу. Це в основному журналістська форма із вибірково літературними ознаками».

© Яремчук О., 2018

Так, існує безліч дефініцій для *літературного репортажу*, позаяк через різні контексти та процеси в країнах він мав своє визначення. В Америці літературний репортаж називають «New Journalism», в Польщі – «літературою факту», в німецькомовному світі цей термін означений саме як «die literarische Reportage». Ще науковці, зокрема українські дослідниці Марія Титаренко та Лілія Шутяк, оперують такими поняттями як наративна журналістика, паражурналістика, нон-фікшн література тощо. Із розвитком медіа змінювалися форми репортажу та вимоги до нього, але є кілька основних принципів, на яких базується написання у цьому жанрі. Це, зокрема:

1. **Ефект присутності**. Журналіст переносить читача на місце подій, передає в тексті образи, звуки та смаки того, що побачив і відчув.
2. **Деталізація.** Репортер, використовуючи інструмент деталі, може повновимірно описати зображувану сцену. Про канонічний девіз часто згадує польська журналістка Ганна Кралль. «Про світ можна розповісти через деталі», – стверджує вона.
3. **У центрі тексту – історія людини.** У цій засаді проявляється визначальний принцип подорожньої антропології, коли в основі тексту − вивчення людини.
4. **Кінематографічність.** Завдяки використанню художніх прийомів, текст репортажу має фільмографічний характер, коли реальність «оживає», яскраво передає відтінки дійсності.
5. **Простота мови.** Одним із принципів є доступність тексту для читача, тому в репортажі превалює проста лексика, відсутність складних синтаксичних конструкцій та термінології.
6. **Глибоке дослідження теми.** Репортаж характеризується довготривалістю та глибиною вивчення описуваної тематики.

Одним із програмних текстів літературного репортажу вважають «Холоднокровне вбивство» Трумена Капоте. З його виходу минуло п'ятдесят дев'ять років і саме цей «бездоганно фактичний» (*immaculately factual*) роман став початком такого явища як «Нова журналістика» (*New Journalism*) в Америці 1960-х і 1970-х років. Цей роман спричинив суперечки, чи поєднання журналістських та літературних підходів можна окреслити як літературу нон-фікшн (*non-fiction*), тобто документальну літературу. Ще на початку XVIII століття у текстах письменника та редактора газети Даніеля Дефо факт та вигадка тісно поєднувались [2]. Але журналістика змінювалась і правила в індустріальній пресі кінця 1800-х рр. набули жорсткого характеру. З часів комерціалізації преси журналісти та письменники від Марка Твена до Ернеста Гемінгвея й Тома Вулфа боролися з накладеними на них суворими методами організації інформації. Як правило, вони вірили, що зможуть докопатися до істини, описуючи реальність не фактографічним, а художнім письмом. Що в конвенційній журналістиці було неможливим.

Професор журналістики та історії Дуґ Андервуд, колишній політичний репортер, що досліджує зв'язки літератури та журналістики, у своїй книжці «Неоголошена війна між журналістикою та вигадкою» (*The Undeclared War between Journalism and Fiction: Journalists as Genre Benders in Literary History*) пише: «Нова журналістика виросла з контркультурного періоду протесту. Вона була закорінена в уявленні про те, як письменники часів Дефо можуть висловити правду. Де ми можемо знайти правдиву картину світу? Де ми можемо знайти факти? Де лінія між фактами та фантастикою? Норман Мейлер назвав цю напруженість між вигадкою та фактологічною

журналістикою «невизнаною війною». Ті письменники, які мають справу із реалістичним письмом, щоразу відчувають її на собі» [2].

Українська дослідниця О. Сердюк переконана, що чимало представників течії «нової журналістики» вдавалися до художнього вимислу з метою найбільш достовірно зобразити дійсність. Водночас самі автори категорично заперечували докори своїх опонентів у відступі від правдивого та об'єктивного висвітлення реального життя. Репортери, які працювали в жанрі літературного репортажу, підкреслювали, що «запорукою істинності та достовірності зображуваної ними дійсності є попереднє скрупульозне вивчення фактів реального життя. Вільне орудування фактом, посилення елементу домислу робить можливим використання таких видів наративії, як внутрішній монолог, потік свідомості та ін.» [4].

Вищезазначені методи допомагали апологетам «нової журналістики» створити докладніший образ героя, відобразити його почуття, спровокувати процес інтеракції між ним та читачем. Показовим є випадок із журналістом видання «The New Republic» Стівеном Ґласом. Працюючи в ньому усередині 1990-х, він відзначився як один із найкращих та найталановитіших журналістів покоління. Згодом стало зрозуміло, що Ґлас вигадував деяких персонажів, діалоги, ситуації чи навіть компанії. Через це журнал ледь не закрили. «Стів зробив щось настільки вражаюче і нечесне в світовому масштабі, – зазначав його редактор, – що ярлик брехуна залишаться з ним назавжди». Ґлас мусив назавжди залишити журналістику, а 2016-го відшкодувати завдані редакції часопису репутаційні збитки [5].

Так само скандальним став випадок у Польщі, коли світ побачила книжка Артура Домославського «Капусцінський нон-фікшн», в якій він дослідив питання відповідності фактам таких видатних книг польського репортера як «Імператор» або «Шахіншах». Один із близьких друзів Капусцінського прямо сказав досліднику, що «Імператор» – це найвидатніший польський роман XX століття [6].

«Уявіть собі, наприклад, реакцію деяких читачів «Імператора» Ришарда Капусцінського на свідчення Артура Домославського, – каже Матеуш Зімнох. – Автор пише, що собака в тексті справляла нужду на взуття чиновників. Натомість це було неможливо, тому що собака не могла зачепити жодного чиновницького черевика. Ришард Капусцінський створював поетичну картину, яка начебто є допустимою в репортажі, позаяк додає деталей заради особливої атмосфери дійсності» [7]. Питання, наскільки подібне є допустимим, досі лишається в Польщі скандальним і неоднозначним.

Цікаво, що розквіт літератури факту у Польщі припадає на радянські часи, що деяким дослідникам дає привід стверджувати, що саме репортаж був можливістю обійти систему й написати правду «іншими словами». Культуролог Борис Дубін висловив припущення, що розвиток документальної літератури співвідноситься з тим періодом у суспільному існуванні, коли люди відчувають певну міру свободи, коли наявні можливості розвитку і руху. «Натомість у суспільстві закритому популярність здобувають притчові твори й фантастика, – зазначає Ганна Протасова у статті в журналі «Коридор». – Скажімо, 1920-ті роки в Радянському Союзі – час відносної творчої свободи, на зміну якому невдовзі прийшов період репресій. Саме в 20-ті роки члени мистецького угруповання ЛЕФ («Лівий фронт мистецтв») ведуть активну дискусію про новий тип письма – «літературу факту», яка має замінити собою «старі» сюжетно-психологічні романи – «рудиментарні» явища в культурі» [3].

В Україні в 20-х роках XX століття теж виникає ціле середовище авторів, які пишуть літературний репортаж. Здебільшого це коло футуристів, авангардистів та конструктивістів. Так, у жовтні 1927 року в першому числі журналу «Нова генерація» з'явився подорожній нарис Дмитра Бузька та Гео Шкурупія «Старим Дніпром в останній раз», який надалі вважали еталоном репортажу [9]. Також важливою платформою для розвитку репортажних текстів став «Універсальний журнал». Він почав виходити у листопаді 1928-го року й у передмові до першого числа його редактор Юрій Смолич карбує слоган авторів-репортерів: «Немає такої речі, про яку неможливо було б розповісти» [10]. Це слова Майка Йогансена – знаного поета та прозаїка, якого, приміром, літературознавиця Ярина Цимбал вважає основоположником жанру літературного репортажу. Він відкривав своїм читачам нові горизонти завдяки подорожнім розвідкам радянської Болгарії, Слобожанської Швейцарії, Дагестану, Дніпрово-Бузького лиману тощо. Як зазначає Цимбал, «якби література розвивалась природнім шляхом без втручання політики, то й нову журналістику ці автори опереджали би» [8].

Майк Йогансен описує в репортажах героїв та культуру різних регіонів тодішнього Радянського Союзу, і завдяки цим текстам зараз ми можемо більше зрозуміти реалії того часу. Так, у післямові до своєї збірки «Три подорожі» Йогансен констатує: «Я написав оцю книжку і тим початок поклав новому для української літератури жанрові» [11].

Серед яскравих зразків літературного репортажу слід назвати також тексти Костя Котка «Сонце під мінаретами», «Аеродроми і порти» Олександра Мар'ямова, «Атака на Гобі» Олексія Полторацького, «До Арктики через тропіки» Миколи Трублаїні, «Чобіт Європи» Сави Голованівського, «Рейд у Скандинавію» Валер'яна Поліщука тощо.

Читаючи репортажі Майка Йогансена, які видано, зокрема, у книжці «Подорожі філософа під кепом» у видавництві «Темпора», стає зрозуміло, що тексти його неканонічні. Автор маневрує між фактом та вигадкою, практикуючи, за словами Цимбал, «філологічні вправи». «Його тексти багатогранні й еклектичні, – зазначає дослідниця, – і водночас тяжіють до розшарування й розпаду на самостійні фрагменти-складові. Як і футуристи, він реформував мову та ламав канони». Йогансен прагнув реформувати і форму, і зміст тексту. Але якщо говорити про фактичну складову його репортажів, то дійсність у текстах Майка Йогансена була радше супроводом.

Тексти Майка Йогансена підкреслено суб'єктивні, у них автор – на першому місці. Майк Йогансен не ігнорує фабулу, але часто сюжет у його репортажах є розірваним й калейдоскопічним. Його тексти наповнюють гумористичні та іронічні вставки, каламбури, комічні висновки, що мають провокативний характер – автор експериментував із композицією, аби втримати увагу читача. На думку дослідників, мозаїчність та фрагментарність літературних репортажів Майка Йогансена зумовлюють їхній відверто інтертекстуальний характер.

Невдовзі такі прийоми вже вважались неприпустимими. Сучасне покоління українських репортерів, практикуючись у жанрі літературного репортажу, з інструментарію Йогансена дозволяє собі, щонайбільше, історичні алюзії та гумор. Натомість основою тексту є факт і зображення героя, власні ж рефлексії автора є радше додатковою надбудовою у композиції.

References

1. Паплаускайте М. В. Реальніше за саму реальність [Електронний ресурс] / Марія Володимирівна Паплаускайте // MediaSapiens. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/master_clas/realnishe_za_samu_realnist/.
2. Underwood D. The Undeclared War between Journalism and Fiction. Journalists as Genre Benders in Literary History / Doug Underwood. – New York: Palgrave Macmillan US, 2013. – 250 S.
3. Протасова Г. А. На межі репортажу й роману [Електронний ресурс] / Ганна Анатоліївна Протасова // Журнал «Коридор». – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://old.korydor.in.ua/texts/1689-na-mezhi-zhurnalistyky.
4. Шутяк Л. М. «Новий журналізм» у медійному дискурсі України : дис. канд. наук з соц. комун. : 27.00.04 / Шутяк Лілія Мар'янівна. – Дніпропетровськ, 2015. – 216 с.
5. Rosin H. Hello, My Name Is Stephen Glass, and I'm Sorry [Електронний ресурс] / Hanna Rosin // The New Republic. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://newrepublic.com/article/120145/stephen-glass-new-republic-scandal-still-haunts-his-law-career.
6. Domosławski A. Kapuściński non-fiction / Artur Domosławski. – Warszawa: Wielka Litera, 2010. – 896 s.
7. Zimnoch M. Wspolczeskn reportaz miedzy racjonalozmem a doswiadczeniem : дис. докт. філос. наук / Zimnoch Mateusz – Warszawa, 2014. – 223 с.
8. Славінська І. Тексти 20-х років я обожнюю саме за їх свіжість і незатертість, – Ярина Цимбал [Електронний ресурс] / Ірина Славінська // Громадське радіо. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/teksty-20-h-rokiv-ya-obozhnyuyu-same-za-yih-svizhist-i-nezatertist-yaryna-cymbal.
9. Йогансен М. Подорожі філософа під кепом/ Майк Йогансен. – Київ: Темпора, 2016. – 350 ст.
10. Шляхи під сонцем. Репортаж 20-х років: упорядник Ярина Цимбал. – Київ: Темпора, 2016. – 860 ст.
11. Цимбал Я. Як створювався український репортаж? [Електронний ресурс] / Ярина Цимбал // Газета «День». – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://day.kyiv.ua/uk/article/media/yak-stvoryuvavsya-ukrayinskyy-reportazh
12. Цимбал Я. В. Творчість Майка Йогансена в контексті українського авангарду 20-30-х років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.01.01. «Українська література» / Цимбал Ярина Володимирівна. – Київ, 2003. – 22 с.

FACT AGAINST FICTION IN LITERARY REPORTAGES

Olesya Yaremchuk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: olesja.yaremchuk@gmail.com

The article covers the topic of facts and fiction in the genre of literary reportage, which was created on the basis of the trends of realism and naturalism in culture after 1840s. At the beginning of the 20th century, European culture was experiencing a crisis that encouraged authors to find new ways of expression. As conventional journalism failed to meet the challenges of the time, new forms of writing based on factual reproduction of reality and documenting life with an emphasis on social aspect have emerged.

Is literary reportage only a fixation of reality or its interpretation? According to researchers Doug Underwood and Olena Serdyuk, an undeclared war is being fought between the facts and the fiction. The examples for this thesis are texts «In cold blood» by Truman Capote or reportages of Stephen Glass in «The New Republic».

Reporters working in the genre of literary reportage emphasized that the prerequisite for the truth and authenticity of the reality depicted by them was the prior careful study of the facts of real life. Free instrumentalization, strengthening of the premise make it possible to use such kinds of narration as an internal monologue, a stream of consciousness, and others.

Also of great relevance in the discussion about the fact and fiction is the biographical book of Arthur Domoslavsky «Kapuscinski non-fiction», in which he criticizes the reportages of Ryszard Kapuscinski for the «decoration» of reality. A similar situation is with Ukrainian reportages written in 1920s. Mike Johansen, Mykola Trublaini, Alexander Mariamov experimented with a composition to keep the reader's attention.

According to the researchers, the mosaic and fragmentation of Mike Johansen's literary reportages is due to their openly intertextual style. Soon such techniques were already considered unacceptable. According to our research, the modern generation of Ukrainian reporters, practicing in the genre of literary reporting, from Johansen's toolkit allow themselves historical allusions and humor, at most. Now the basis of the text is the fact and the image of the hero, author's own reflections are rather an additional option of the composition.

Key words: literary reportage, factuality, narrative journalism, intertextuality.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 96–106
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 96–106

МАСОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЗА КОРДОНОМ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 96–106 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.48(477.83-25)“192/193”:[323.28(470-52)“19/201”]

«ІСТОРИЧНА ТЯГЛІСТЬ» ЩОДО УКРАЇНИ (ВІД Й. СТАЛІНА ДО В. ПУТІНА) У СЦЕНАРІЯХ РЕАНІМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Мар’ян Житарюк
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна,
e-mail: mgzhyt@i.ua

Ця стаття є спробою показати згубність імперіалізму, більшовизму-тоталітаризму й неоімперіалізму для поневолених націй колишньої Російської імперії, колишнього Радянського Союзу та сучасної Російської Федерації, які за формою, можливо, інші, а за змістом та суттю – однакові.

Публікацію підготовлено на основі опрацьованих підшивок львівської газети «Діло» 30-х рр. ХХ ст., переосмислення власних наукових публікацій [15; 16].

Автор вважає, що документальні свідчення злочинів проти людяності, які постають не тільки на матеріалах відкритих архівів, а й очевидні на основі опрацювання газетних джерел не можна замовчати або забути чи пробачити усім тим конструкторам і архітекторам геноциду проти українського народу, які розробили й утілювали всілякі зайди-комісари ВКП(б) з Московщини, НКВД, МГБ тощо, а допомагали їм національні зрадники, місцеві комуністи, комсомольці й атеїсти...

Ключові слова: більшовизм, російський націонал-шовініст, Російська імперія, неоімперіалізм, поневолення народів, геноцид України, газета «Діло».

Злочинний більшовизм і сталінізм

Для власної могутності кожна нація готова на найбільші жертви і зусилля, але не для могутності, поділеної з іншою нацією. Прикладів на підтвердження цієї тези більш ніж достатньо, однак згадаємо тільки один – про ворожі стосунки між Австрією та Угорщиною, які у складі Австро-Угорщини (імперії) ніяк не могли порозумітися через бажання панувати над іншими народами. Тому вже тільки через це ідея українсько-московського федералізму, активно пропагована комуністичними ідеологами в міжвоєнний період, – наскрізь нереальна і шкідлива для обох народів як суб’єктів політичної діяльності.

© Житарюк М., 2018

Саме так розуміла ситуацію редакція львівського щоденника «Діло» (виходив у світ українською мовою у 1880-1939 рр., тобто в часи Австро-Угорщини, а потім – Польщі; через високий авторитет був метафорично названий українським «Таймсом»). У той час більша частина української території, як відомо, була окупована Російською імперією: без права навчатися, видавати книжки і пресу, молитися в церквах українською мовою! Більшовики після 1917 р. почали загравати з національним питанням, аби викликати до себе довіру, почали т.зв. українізацію, яка, як виявилося згодом, насправді була засобом виявлення усіх національно свідомих українців з метою їхнього подальшого ув'язнення-депортування-вбивства…

Ще в далекому 1932 р. «Діло» писало: «Московщина не тільки не має наміру ділитися з Україною владою над іншими кольоніями (зрештою, українці цього зовсім не прагнули, – М.Ж.), а навпаки: намагається всіми засобами знесилити українську кольонію» [10]. Інакше понад 9 мільйонів українців не опинилися б поза Радянською Україною, переважно в Сибіру та на Соловках, а природний терен для поширення українського населення, етнічні українські землі (серед них і Крим та Донбас. – М.Ж.) тим часом штучно не колонізували б національні меншини СССР [10].

Зрозуміло, що за цих обставин, коли «з цілої плянової господарки більшовиків справжню пляновість помітно лише в нищенні українського народу» [10], наївно було б вести мову про російсько-українську федерацію чи автономію в межах Радянського Союзу, адже питання стояло куди кардинальніше – бути чи не бути українській нації взагалі! Тому здоровий національний інстинкт й підказував українцям чинити опір московській політиці колективізації та іншим подібним експериментам на їхній землі, чим свідомо чи несвідомо забезпечував вибір у боротьбі між Сходом і Заходом, тобто між нижчими і вищими формами капіталізму на користь останніх. «Поза тим, колиб і цілий світ ішов разом з Московщиною, то й тоді українцям не лишалось би нічого іншого, як боронити свою незалежність», адже рано чи пізно «мусить настати година остаточного розрахунку з Радянщиною» [10].

Лукавість і штучність великого геополітичного новотвору під назвою «СССР» демонструвались також далеко за межами України. Так, соціальні експерименти більшовизму та повна руїна українського організаційного і культурного життя, яку він з безпощадністю справжнього завойовника нав'язав після відступу японців з амурсько-приморського терену, залишили у серці населення одну ненависть. Щоправда, більшовизм хоч і вульгарний (а, можливо, саме тому, що він вульгарний), вкотре демонструє гнучкість і живучість. Коли треба було зважати на реальну можливість японської інвазії, більшовики знову зайнялись агітацією, обіцяючи українізацію. Більш того, на Далекому Сході вони виділили українські райони, заснували українські школи, а в Хабаровську почали видавати газету українською мовою [22]. Хоч попередній десяток років про це не могло бути й гадки. Натомість, незважаючи на аксіому про те, що хто сіє розбрат – пожинає бурю, у пріоритеті й надалі були деморалізація тамошніх українських діячів і розпал між ними ворожнечі та крайнього дефетизму. Щоправда, українці розуміли, що раптова політика т.зв. «українізації» – всього-на-всього «стратегічний маневр, обчислений на час загрози» [22], розрахований на наївність компромісу.

Тому мав цілковиту рацію Іван Кедрин-Рудницький, стверджуючи, що «в боротьбі з комунізмом як ідеєю вирішну ролю може грати сьогодні тільки націоналізм» [17]. Бо, вдаваний з боку Москви і вміло розіграний перед світовою громадськістю,

т.зв. інтернаціоналізм за своєю суттю швидше нагадував російський більшовизм. Точніше – нову фазу в розвитку московського націоналізму, яка, на думку деяких дослідників цього питання, без України не лише не могла б стати такою, якою вона стала, а й узагалі не постала б [8]. Шовінізм, як відомо, живиться визиском чужої нації, а Україна була першим «великим полем для попису московського націоналізму», який, хоч і здобув Україну, провадив нову експансію її земель. Зрештою, на це були й об'єктивні причини. По-перше, «більшовицькі експерименти надто дорогі, щоб переводити їх коштом лише власної нації» [17], по-друге, більшовизм, зосереджений на одній нації, втрачає всякий сенс і, як ідеологія, приречений на політичне банкрутство.

У цій ситуації своєрідним «порятунком» міг стати розвиток війська і підготовка до війни, в ході якої завойовувалися б нові території, на яких, відповідно, поширювалася б більшовицька ідея.

Роль форпосту і постачальника коштів відводилася в першу чергу Україні, яка пережила не тільки масові жертви та інші жахіття війни, а й зазнала великих територіальних втрат.

Уже перше десятилітнє панування московської окупаційної влади в Україні показало, що більшовики не вміють співжити мирно в одній державі з іншими націями. Щодо українського населення застосовано суміш аж двох способів т.зв. розв'язання (точніше – ліквідації!) національного питання – старо-римського і новітнього англійського, про які на підсилення аргументаційної бази публікації «Московська політика українським коштом» ще в 1930 р. розповідає один з провідних публіцистів «Діла», радянолог М. Троцький (псевдо М. Данько).

Перший (старо-римський) відомий тим, що руйнував оселі непокірного народу, а його недобитки розселював на чужій землі. Другий (новітній англійський) – уже використаний в Канаді, Південно-Африканській Республіці, Ірландії, Єгипті.

«Діло» ще задовго до Голодомору і Геноциду 1932-1933 рр. передбачало наступні потрясіння, адже більшовики запозичили від англійців зовнішні форми і під їх прикриттям впроваджували старо-римські методи.

Отже, позбавлений інтелігентського проводу, керований тимчасовими умовами, більшовицький рух в Україні, розвивався стихійно, революційно, набуваючи часом руїнницького характеру, що не був здатний розв'язати національні питання, а лише – ліквідувати. Навіть західноукраїнські землі, які на той час перебували за межами СССР, апологети Москви називали… «Малопольщею» [4]. Така ж аналогія, як і Малоросія! Усе, що десь віддалене від Москви, означене прислівником «мало»…

М. Данько висловлював побажання багатьох сучасників – «українська ірредента могла би бути чинником світового миру, ослаблюючи сили московської експансії» [4]. Могла би, та не стала. На неї не звернуто належної уваги за кордоном. Якщо ж і піднімали це питання, то переважно – на шпальтах преси, дуже рідко – на політичних трибунах.

Хоч неминучість боротьби між більшовиками та їхніми противниками й випливала з самої історії тодішньої світової кризи, а суперечності між СССР і рештою світу фактично були суперечностями між засадами невільницької та вільної праці, внаслідок чого деякі держави заборонили імпорт радянських товарів [9], здається, це, а також те, що більшовизм – сучасна стадія московського шовінізму, **який можна було б приборкати консолідацією антикомуністичних держав** (виділення наше. –

М. Ж.), зрозуміли тільки поневолені в Радянському Союзі нації. І насамперед – українська, де ще за рік до страшного голодомору політика т.зв. толерування (підтримання) національних форм і, водночас, нищення національного змісту призвела до того, що було «вистріляно та винищено голодом, недугами, в'язницями та засланнями більше люду, ніж в Європі припадає пересічно безробітних на відповідну кількість населення» [9].

Львівський часопис, в умовах існування за польського політичного режиму, аналізував ситуацію на території Великої України, загалом у СРСР, з позицій державності України. Тому виправданий і послідовний висновок про те, що поневолені народи зазнають знущань, оскільки «своєю культурою москалів перевищать», хоч, з іншого боку, очевидно, що «колєктивізація і реквізія – посилили значно потенціял націоналізму серед українського селянства» [1].

Для нього були й політичні передумови. Так, 21-22 травня 1932 року Виконавчий Комітет Соціалістичного інтернаціоналу ухвалив резолюцію з запевненням підтримати Радянський Союз у разі збройної інтервенції на його території [7]. Меншбільш прихильно ставились до комуністів і радянофілів понад 10 мільйонів німців, багато французів. Загалом же значна частина європейських робітничих мас, включно з соціал-демократами, сподівалась зреформувати більшовизм і пристосувати його до європейських традицій, дарма, що подібний експеримент уже не вдався на українських землях.

Байдужість і цинізм Європи між двома світовими війнами

Зародки самих більшовицьких недуг, що зруйнували українську державу (перевага партійного елементу над національно-державним, надмірне загострення суспільних протиріч, бандитські методи партійної боротьби тощо), прижилися і в Німеччині. Невдовзі хід історії довів – як у випадку з гітлерівською Німеччиною, так і з СССР та іншими імперіями, – що не мають майбутнього ті суспільства, які зведені на ненависті, крові і сльозах. Їхній тріумф – завжди тимчасовий, а більшовизм (червоний, коричневий чи ще якийсь) – серйозна недуга, від якої людство рано чи пізно мусить і здатне вилікуватись, адже «перемога однієї нації над усіма іншими неможлива» [7].

Але це – в підсумку. У певні ж періоди світового розвитку відбувається те, що не здатні пояснити ніякі закони справедливості. Здавалося б, що порозуміння, започатковане між Німеччиною та Францією в Лозанні, мало б бути розвинуте і мусило б стимулювати утворення загальноєвропейського антирадянського фронту. Своєчасна й рішуча зовнішня економічна та політична ізоляція більшовизму плюс проголошення великими державами засад національно-державного самовизначення на Сході Європи привели б якщо не до остаточного розвалу радянського імперіалізму, то, принаймні, виключили б більшовицьке маніпулювання поневоленими націями. Важко повірити, що цього не розуміли лідери європейських держав… Одначе домінантною стала позиція представників партії війни, які не могли допустити, щоб політичний і націотворчий процес у Європі втратив воєнну інтригу. Ці т.зв. політики, циніки при владі, марили бізнесом на війні, байдуже, що для цього мусила пролитися кров десятків мільйонів (якщо не сотні!) людей. Мирне врегулювання ситуації

і терапевтичне зняття напруги, вочевидь, не вписувалось у їхні сценарії... Як і поява на політичній карті Європи держави Україна, що була «можлива лише по розбиттю Радянщини» [7].

Так, зміцнення боротьби українського народу проти московської окупації та згущення хмар над німбом більшовизму, викликаних актуалізацією української проблеми за кордоном, «зденервували не лише більшовицьких можновладців», а й згуртували московську політичну еміграцію, яка раптом перестала вдавати з себе смертельного ворога радянської влади. «Діло» слушно зауважує з цього приводу: «Чинники, які впродовж кільканадцяти літ маніфестували себе оборонцями європейської культури проти більшовицької небезпеки, заявляють несподівано готовність боронити більшовизм перед Європою!» і тому повинні спонукати «до об'єднання та скріплення українського національного фронту» [11].

Геноцид режиму Й. Сталіна проти українців як інструмент боротьби з українцями і спосіб побудови геополітичних конструкцій на засадах комуністичної утопії

У першій половині XX століття голод став невід'ємним атрибутом українських земель. Так, на початку 1930-х рр. хронічне недоїдання існувало в гірських районах, в Закарпатті, а 1935 року – в Південній Бессарабії. Ні польський, ні чехословацький, ні румунський уряди достатньо не допомагали голодуючим. Але найтяжча і найтрагічніша доля спіткала українців у радянському «раю» (як метафорично охрестили СССР, себто московську окупаційну владу, засоби більшовицької пропаганди). Неврожай 1921 року (внаслідок посухи зібрано лише 35 відсотків звичайного врожаю) на фоні реквізиції зерна – виконання непомірно високого «продовольчого податку» – призвів до голодування 36%, а в Запорізькій губернії – 78% населення і близько 500 тисяч померлих та поширення таких важких хвороб, як тиф і холера [13].

Через десятиліття – у 1932-1933 рр. – голод був викликаний політичними причинами, внаслідок чого, за різними даними, померло від 2,5 до 15 мільйонів людей, переважно селян-українців. У Енциклопедії Українознавства зазначено, що максимальну цифру – 4-5 мільйонів або 15% усього населення України – подають Д. Соловій, М. Приходько, В. Г. Чемберлен; К. Меннінґ вважає, що загинуло 10% усього сільського населення, а В. Кубійович називає 2500000 загиблих.

У закордонних виданнях оприлюднювались думки, що стверджували значно більші жертви. Наприклад, англійська *Daily Express* (6 серпня 1934 року), в публікації «Жахливе становище України», пише: «...за останніх 18 місяців вигинуло на Україні від голоду 6 мільйонів селян – внаслідок того, що більшовицький уряд забрав від них збіжжя» [3; 14]. Японський десятиденник «Часопис приятелів людства» (накладом 1 мільйон 200 тисяч примірників), цитуючи британський *Daily Telegraph*, повідомляв, що за шість останніх місяців у південній частині Росії, тобто в Україні і на Північному Кавказі, померло з голоду 10 мільйонів людей [23; 24]. Офіційний швейцарський німецькомовний орган *Der Bund* від 11 березня 1934 року у статті свого варшавського кореспондента «Російська дійсність» називає ще страшніші цифри: «Під час минулорічного голоду згинуло не як подає совітський уряд, 6 міліонів, але щонайменше 15 міліонів людей» [21; 19].

Хоч дані про смертність, подані в «Енциклопедії Українознавства», дуже приблизні і досить занижені (це пов'язано насамперед з тим, що стаття «Голод» (С.405-407), написана у 1950-ті рр., коли в Радянському Союзі заборонялося навіть згадувати про голодомор 1932-1933 рр. і її цифрову основу статті складали застарілі відомості), «Велика Радянська Енциклопедія» взагалі не згадує про Геноцид проти української нації, чим, по-перше, фальсифікує історичне, політичне і господарське минуле, і, по-друге, прищеплює міф про безальтернативність комуністичного ладу: «Науковий аналіз і історичний досвід показують, що голод можна повністю здолати в результаті соціалістичної перебудови суспільства» [6].

Нині штучно створений голодомор у Великій Україні досліджений настільки, що можна назвати приблизне число жертв – 7-9 мільйонів. Міжнародна комісія із розслідування голодомору 1932-1933 років в Україні [18] під головуванням шведського і бельгійського професорів Джейбоба Сандлера і Джо Верковена (у її складі працювали також інші професори – англієць Дженеральд Дженнер, француз Жорж Лебас Осер, аргентинець Рікардо Левін, американець Ковей Т.Олівер і канадець Джон Пітерн) свої висновки і підсумковий звіт оприлюднила ще 1990 року, зазначивши, що «Радянська Росія (Горбачов) відмовилась направити свого представника до складу комісії для надання допомоги у розслідуванні причин голодомору». Ця Комісія називає п'ять причин голодомору: «1. Вивезення зерна з України із Урожаю 1932 року до останнього кілограма внаслідок пограбування селян бригадами активістів із числа членів так званої партії ВКП(б) (сучасна компартія), комсомольців, комнезамів (червона мітла). 2. Колективізація. 3. Розкуркулювання. 4. Денаціоналізація. 5. Геноцид». Члени Комісії дійшли до висновку, що від голодомору померло 12 мільйонів осіб, а ще 3 мільйони вивезено з України до Сибіру, на Урал і в райони Крайньої Півночі. Кваліфікуючи все це злочинами проти людства, Комісія називає винних. Так, головними ідеологами голодомору були Ленін, Сталін, керівниками – Каганович, Молотов, виконавцями – шеф українського КДБ Балицький, голова РНК Чубар, перший секретар ЦК компартії України С. Косіор, голова ВУЦВК Г. Петровський.

Розумним людям у цілому світі факт штучного Голодомору і Геноциду проти українців давно відомий. Натомість ці трагічні сторінки української історії мов кістка в горлі доморощеним манкуртам, колаборантам, апологетам Кремля. Під протекторатом В. Путіна, на найвищому владному рівні на сучасній Росії, досі звучать заперечення злочинів московської влади у минулому й активно реанімують культ Й. Джугашвілі (Сталіна). До цього залишається тільки додати, що до організованої трагедії всього українців в УРСР, за різними даними, було від 28 до 32,5 мільйонів. Тобто майже половину нації було знищено впродовж лишень двох років! А «каральний меч» нового більшовицько-соціалістичного ладу не оминув жодної родини, навіть наскрізь комуністичної! Не дивно, що цими жахіттями обурювались всі українці, які жили західніше Збруча, представники інших європейських і позаєвропейських держав – тільки не найвищі політичні діячі СРСР чи УРСР.

Коментуючи карту українських земель поміж чотирма державами, празький тижневик «Господарський розгляд» у статті «Болюча Україна» наводить доволі цікаві дані (таблиця 1) [5]:

Території	Площа (у квадратних кілометрах)	Населення (у мільйонах)
Адміністративна одиниця України в СРСР	451800	32,5
Українські землі в СРСР за межами УРСР	575400	38,3
Північно-західні землі у Польщі	66700	3,0
Галичина	55700	5,4
Українські землі в Румунії	17600	1,2
Підкарпатська Русь	11400	0,63
Українська Словаччина	3500	0,02

Тут не враховано українського населення, що волею долі опинилось далеко за межами Батьківщини. За радянською статистикою від грудня 1926 р., понад 2 млн. українців проживали в Сибіру і на Далекому Сході. Таблицю 2 складено за публікацією «Міста в Азії з українською людністю» [12]:

Назва краю	Українське населення (у мільйонах)
Сибірсько-козацький край	1,5
Сірий Клин	0,15
Зелений Клин	0,3
Інші частини Сибіру і Туркменістан	0,2

Не заглиблюючись в історію, мусимо згадати перенесення Православної митрополії з Києва до Москви у 1596 р., знищення козацької столиці Батурина і розправу над його мешканцями 1708 р., знищення Запорозької Січі 1709 р., заселення Півдня України і Криму народами й народностями Московського царства (XVIII-XX ст.), крадіжку назви Русь й перейменування Московії на Росію (XVIII ст.)…

Історичні паралелі між російськими більшовиками та сучасними націонал-шовіністами

Як тільки Україна одержувала шанс на відновлення – в культурологічному, історичному, геополітичному аспектах, – одразу опинялася в тісних «обіймах» своєї метрополії. Якщо чинила спротив, то у відповідь одержувала справжню війну… Історики налічують понад два десятки російсько-українських воєн, до яких західному світові переважно було байдуже. Навіть попри те, що українська земля і Карпати не раз спиняли орди східних завойовників. У 30-ті рр. XX ст., після Голодомору в центрі Європи з мільйонними жертвами, західна політична еліта вдає, що нічого не сталося і приймає до лав Ліги Націй СССР, тим самим, наче заохочуючи офіційну Москву до продовження здійснення політики емансипації та загарбання. Чому? Мабуть, тому, що головним були економічні й бізнесові інтереси. До слова, таку ж політику – нераціональну, цинічну, умиротворю вальну – ті ж політики реалізовували і щодо нацистської Німеччини. Чим це закінчилося? Хіба не Другою світовою війною.

Час минає, канув у лету Радянський Союз, здавалося б, демократична Росія стане надійним союзником Європейського Союзу. Одначе, кремлівська верхівка на чолі з Владіміром Путіним має інший погляд на світоустрій. Узявши собі за зразок

Й. Сталіна, В. Путін вирішує реанімувати радянське минуле, старі символи і смисли. Крім того, вдає із себе рішучого воєначальника: спершу на внутрішній арені (обидві війни в Чечні), а потім – і на зовнішній (Грузія, 2008, Україна, 2014 – і досі), Сирія (з 2015-го)… Усе частіше у Кремлі роблять заяви про новітнє озброєння, яке може зруйнувати півсвіту… Тобто відновлено процес гонки озброєнь, тому доволі складно говорити про політичну стабільність, про прогнозоване конструювання геополітичних процесів.

Середина другого десятиліття третього тисячоліття проходить під знаком загострення міжнародних політичних протиріч на фоні гібридних воєн РФ проти Заходу. Прийнято вважати, що гібридна війна як війна четвертого покоління – породження останніх років чи останніх десятиліть. Але насправді це не зовсім так. Гібридні війни – це давній московський інструмент пригноблення народів і примушування до миру. Український інститут національної пам'яті у публікації «100 років з початку збройного опору Української Народної Республіки проти російської агресії» [2] доводить факт ведення гібридної війни з боку більшовиків у 1917 р., тобто 100 років тому! Тут сказано, що обидві війни – Перша російсько-українська війна 1917 р. і сучасна війна Росії на Донбасі – мають спільні, «гібридні» ознаки.

Як і сьогодні, коли президент РФ В. Путін заперечує участь армії РФ у війні в Україні (Грузії, Сирії…), так і тоді «Петроградський Раднарком офіційно заперечував участь РСФРР у війні, ведучи її від імені харківського Народного секретаріату» [2]. Нині, як ми знаємо, нібито воюють якісь повстанці під якимись прапорами терористичних Л-ДНР. Тоді, як і тепер, збройні загони формувалися на Росії: «перші ешелони під командуванням Ховріна і Сіверса прибули до Харкова за тиждень до проголошення ультиматуму), із-за «поребрика» постачалася зброя і військове спорядження. Військові дії проти УНР супроводжувалися потужною «інформаційною війною», метою якої було посіяти зневіру і розчарування в українців, знищити їхню здатність до спротиву. Російська пропаганда намагалася витворити в українському суспільстві образ «чужої війни». Мовляв пересічних громадян це не стосується, нема війни між «братніми» російським та українським народами, а відбувається протистояння за владу між харківським Народним секретаріатом та «буржуазною» київською Центральною Радою. І це часто діяло, численні підрозділи ще старої російської армії, які «українізувалися», були названі іменами видатних українських діячів, українських гетьманів під впливом російської пропаганди заявляли про свій «нейтралітет» або навіть переходили на бік росіян» [2].

Події сторічної давнини також виявили, що УНР не здатна воювати, бо не має повноцінної армії (як українське військо на момент окупації Криму в 2014 р.!), тому на захист рідної землі стали добровольці (як в Україні на Донбасі!). Російські окупаційні війська-завойовники – тоді більшовики, а тепер путіністи – займалися супроти українців терористичною діяльністю, адже карою на смерть могла стати проукраїнська позиція! Поза законом українська книга, українські газети, журнали, радіо і телебачення!

Навіщо Росії реанімація минулого? Мабуть, тому що «лідери російських більшовиків розглядали Україну як колонію, яка могла забезпечувати метрополію хлібом, цукром, вугіллям. Відповідно росіяни намагалися встановити свій контроль над багатими на природні ресурси регіонами, зокрема Донецьким басейном. Ще на початку червня 1917-го на загальних зборах київської організації більшовиків один

із їхніх лідерів Георгій П'ятаков наголошував: «Ми підтримуємо українців у їхніх протестах проти всяких циркулярних заборон уряду, як-то заборона українського військового з'їзду. Але взагалі українців підтримувати нам не випадає, бо пролетаріатові рух цей не вигідний. Росія без української цукрової промисловості не може існувати, те саме можна сказати про вугілля, хліб (чорноземна смуга)». «Ради бога, використовуйте найбільш енергійних і революційних для відправляння хліба, хліба, хліба!!! Інакше Пітер може сконати. Спеціальні поїзди й загони. Зсипання і збирання. Проводжати поїзди. Повідомляти щодня. Ради бога!» – писав 15 січня 1918-го в листі до надзвичайного комісара РНК РСФРР в Україні Сєрґо Орджонікідзе та командувача Південного угруповання більшовицьких військ Володимира Антонова-Овсієнка партійний вождь Владімір Лєнін» [2].

Отже, виходить, що справа Леніна живе, справа Леніна перемагає. Принаймні в російському соціокультурному просторі, який офіційна Москва як колишня метрополія намагається поширити на колишні колонії – спершу на колишні радянські республіки та регіони, що мають важливе сировинне значення (наприклад, Сирія), а потім – куди вдасться. Так, в інтернеті доступний скрин нібито Розпорядження Уряду РФ (достовірність таких документів гарантувати важко) від 01.03.2014 р., № 303/14-р, Москва, де є такі слова: «Узгодити проект державної програми Забайкальського, Камчатського, а також Приморського краю «Надання сприяння переселенню в Забайкальський, Камчатський, а також Приморський край співвітчизників, що проживають на території нових суб'єктів Російської Федерації, зокрема, з Автономної Республіки Крим, Одеської, Херсонської, Миколаївської, Донецької, Луганської, а також Харківської областей на 2014–2016 рр. Голова Уряду Російської Федерації Д. Медведєв» [20].

Прикро, що в цій реанімації тоталітарної геополітики з боку Заходу, можливо, крім США і Литви, все ж бракує адекватного розуміння й усвідомлення ситуації та рішучості в консолідації зусиль проти потенційних загроз.

В умовах цивілізаційного протистояння Москви Заходу, яке нині відбувається переважно коштом України й життя синів України, ми нерідко спостерігаємо ту ж зраду, яка вже мала місце для нашої країни на початку ХХ ст. Замість національного єднання проти ворога між українськими містами й Росією курсують потяги, їздять автобуси, йде торгівля.

Замість висновку

Натомість головні висновки цієї статті зводяться до того, що, по-перше, уроки історії треба засвоювати, а, по-друге, Україна матиме шанс на успіх тоді, коли нашу владу репрезентуватиме самодостатня – не прозахідна і не проросійська (не апологети Варшави і не «грязь Москви»), а національна еліта, яка буде спроможна виробити дієві запобіжні механізми національного зламу й поступу.

Лише тоді справа «Леніна – Сталіна – Путіна» кане в лету.

References

1. (КВТ) «Хай електрику заберуть до Москви, а хліб залишать на Україні» (Ред. Отмар-Берсон про українську проблему в СССР) // Діло. 1937. 22 трав. С.2-3.
2. 100 років з початку збройного опору Української Народної Республіки проти російської агресії. URL: http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/100-rokiv-z-pochatku-zbroinogo-oporu-ukrainskoi-narodnoi-respubliki-proti-rosiiskoi
3. Англійська преса про голод на Україні // Діло. 1933. 17 верес. С.3.
4. Більшовицька «еволюція» в українській справі. Московські комуністи вводять у своїй пресі термін «Малопольща» // Діло. 1933. 23 лист. С.1.
5. Болюча Україна // Господарський розгляд: Празький тижневик. 1935. Лист.
6. Большая Советская Энциклопедия: 3-е изд. М., 1972.
7. Данько М. Большевизація Европи і завдання українців // Діло. 1932. 20 лип. С.1.
8. Данько М. Московська політика українським коштом // Діло. 1930. 19 серп. С.1-2.
9. Данько М. Світова кріза й українська справа // Діло. 1931. 18 серп. С.1.
10. Данько М. Українська самостійність і московський імперіалізм // Діло. 1932. 27 серп. С.1.
11. Данько М. Українська справа і московська еміграція // Діло. 1933. 4 трав. С.1.
12. Деревлянка М. Міста в Азії з українською людністю // Діло. 1932. 31 трав. С.1.
13. Енциклопедія Українознавства. Львів: НТШ, 1993-1995.
14. Жахливе становище України // Daily Express. 1934. 6, 7, 8 серп.
15. Житарюк М. Московська режисура Голокосту: слов'янська любов чи азійська ненависть? Трактування проблеми в українській та закордонній журналістиці довоєнного періоду: історико-публіцистичний аспект: Наук. брошура. Львів, 1997. 56 с.
16. Житарюк М. Четвертована, але жива. Закордонна преса про політичні процеси в Україні напередодні Другої світової війни: Монографія. Львів: За вільну Україну, 1997. 128 с.
17. Кедрин Іван. Демократія, комунізм, націоналізм та українська проблема // Діло. 1938. 6 січ. С.5-6.
18. Міжнародна комісія з розслідування Голоду в Україні. https://uk.wikipedia.org/wiki/
19. Повна безнадійність будучого. Швайцарський часопис про положення на Україні // Діло. 1934. 22 берез. С.2-3.
20. Розпорядження Уряду РФ від 01.03.2014 р., № 303/14-р. URL: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1655376024733856&set=gm.1005058196202301&type=3&theater
21. Російська дійсність // Der Bund: Офіційний німецькомовний швейцарський орган. 1934. 11 берез.
22. Север В. Національний інтерес понад усе (Дещо про політику українців на Далекому Сході) / За публікацією «Держава манджурів» у газеті «Манджурський вісник» // Діло. 1932. 3 груд. С.1-2.
23. Часопис приятелів людства: Японський десятиденник. 1934. 23 квіт.
24. Японці про голод на Україні… // Діло. 1934. 9 черв. С.2.

«HISTORICAL CONTINUITY» IN REGARD OF UKRAINE (FROM Y. STALIN TO V. PUTIN) IN SCENARIOS OF THE RUSSIAN EMPIRE'S REANIMATION

Marian Zhytaryuk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: mgzhyt@i.ua

This article is an attempt to show the pernicious nature of imperialism, Bolshevism and totalitarianism and neo-imperialism for the enslaved nations of the former Russian Empire, the former Soviet Union and the present-day Russian Federation, which are different by the form, are but identical by content and essence.

The publication was prepared on the basis of studied bundles of Lviv newspaper «Dilo» in the 1930's, also on the basis of rethinking the author's own scientific publications.

The author believes that documentary evidences of crimes against humanity that are arising not only on open archives files, but also are obvious on the basis of working out newspaper sources cannot be forgotten or passed over in silence. It's impossible to forgive all those designers and architects of genocide against the Ukrainian people that have been developed and implemented by all kinds of commissars of the Communist Bolshevik Party from Muscovy, NKVD, MGB, etc., with the help of the local national traitors, local communists, members of the Komsomol and atheists...

Instead, the main conclusions of this article are that, firstly, the lessons of history need to be mastered, and secondly, Ukraine would have a chance to succeed when our power was represented by self-sufficient – not pro-Western and not pro-Russian (not the apologists of Warsaw and not «The dirt of Moscow»), and a national elite that will be able to work out effective preventive mechanisms of national break-in and progress. Only then, an affair of «Lenin – Stalin – Putin» will fall into oblivion.

Key words: Bolshevism, Russian national chauvinist, Russian empire, neo-imperialism, enslavement of peoples, genocide of Ukraine, newspaper «Dilo».

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 107–117
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 107–117

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 107–117 • DOI: ??????????????????????????

УДК 007:304:070

ПЕРСПЕКТИВА СЕНСУ ТА ЕМПАТІЇ У ПУБЛІЦИСТИЦІ

Йосип Лось
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: jlos@gmail.com

Розглянуто актуальну проблему поглиблення сенсовності публіцистичних творів в умовах переходу від комерційно-маніпулятивної до духовної цивілізації. Водночас наголошено на емпатичному аспекті публікацій.

Ключові слова: сенс, емпатія, публіцистика, мораль, релігія, гуманність, правда, справедливість, збірник, макротекст, етика, аргументація.

Постановка проблеми. Часи минають, а ненависть і захланність зростають, замість слабнути. Давній римський принцип «хліба і видовищ» утвердився не лише як метод, але і як мета. Ментоцид (вбивство думки) став такою ж загрозою, як ядерна війна, економічний колапс, руйнація довкілля, тероризм, тотальна експлуатація сотень мільйонів людей, жахливе їх упосліджeння злиднями, безробіттям, позбавленням рідного пристанища, недугами, неграмотністю, руйнацією сім'ї, приниженням жінок, абсурдністю моди, реклами і т. п.

Мусимо відважитися зупинити цей процес, адже він веде до вселенської катастрофи. Журналістика, передовсім й головно її «вища ліга» −світоглядна публіцистика покликані відновити й викристалізувати **сенс** значення добра і зла, аби позбутися культури тимчасовості, яка нині домінує. Англійський мислитель Альфред Вайтхед звернув увагу на те, що розвиток цивілізацій визначається і трійцею Істина – Добро – Краса, і енергією історичної пригоди, яка долає метафізичну відстань між світом мрій та реальністю. Зішлемося ще на мало знану загалові оцінку історичного моменту Євгеном Маланюком (зберігаючи стилістику): «Бо, хоч міжнародні гучномовці анархогуманістичних псевдоідей крикливо й деклямували про «людину» і «декларацію її прав»,−на ділі редукували вони й обезкорінювали людську особистість до стану будьто евразійсько-босяцького перекотиполя чи кочовника, будьто до розмірів серійного нумера з розрахункових сторінок капіталістично-марксистської бухгальтерії… Коріння, яким рослина людська заглиблюється в землі, роді й народі, і яке достачає міць і силу для росту, квітнення й овочування, – було підтинане й нівечене» [2, С. 24–25]. Десятки років опісля, на початку XXI століття, Євген Сверстюк виснував: «Цивілізація виросла, людина змаліла».

Ці загострені висновки (подібні висловлювали й продовжують це робити речники інших народів, у тому числі публіцисти) мають отямити людей і спільноти,

© Лось Й., 2018

відтак – знайти ліки проти зла. У тому числі утверджувати концепцію **софійності світу, творчого, альтруїстичного способу буття.** Як це виглядає на початку нового тисячоліття, – через призму світоглядної публіцистики?

Служіння Слову і понадчасовій правді

Журналістська наука під сучасну пору тотальної інформатизації, коли змістовим ядром буття неодмінно – як рятівний чинник – повинні ставати ідеали, має залучати до аналізу й прогнозування **увесь діапазон шляхетних ідей,** які висловлювалися від правіків й стали постійно дійсним чинником масової свідомості. Це:

– Збірники наукових і публіцистичних статей, стрижневі смислові елементи художньої літератури, дискусії у гуманітарній сфері, «епіграфи» до виступів політичних діячів, культурологів, філософів, психологів, релігійних репрезентантів, їхні афористичні висловлювання, врешті – також стисло публіцистів, міти та ін.;

– Концептуальні статті, есе, розгорнуті розмови з фахівцями, теле-радіо публіцистика;

– Тематичні розділи, коментарі, дискусії у виданнях «вищої ліги», яка власне й повинна брати на себе обов'язок пояснювати й прояснювати суть явищ сьогодення та історичних подій, орієнтувати суспільність на **сенсовне життя** в умовах, коли формується світоглядно-структурний грунт для переходу до пріоритету духовного способу буття людини, національних організмів. Йдеться про магістральний курс розвитку світової спільноти. У цьому контексті згадаймо думку Джорджа Сантаяни: «Ті, які не пам'ятають минулого, приречені на його повторення» [3, С. 255]. Певна річ, йдеться у цьому випадку про свідоме утвердження зла, деформування людського сприйняття світу. З найновіших публікацій подібного характеру назвемо статтю-дослідження англійського публіциста Стівена Пінкера «Мас-медіа зловживають негативними новинами. Це спотворення має далекосяжні наслідки», вміщену у лютому 2018 року в газеті «Гардіан» [4].

Відтак вкотре переконуємося у слушності такого стислого твердження Осипа Назарука: «Є тільки два світогляди: хаотичний і релігійний. Хаотичний «світогляд» учить хаосу. А релігійний світогляд вчить мати сильну віру в Бога, велику пошану до Його заповідей, мати силу упевнено йти безкінечними життєвими шляхами» [Див.: 5, С. 10–11]. У цьому судженні маємо уточнення найважливішого на всі часи і для всіх людей та спільнот орієнтиру: «Не можете служити Богові і мамоні» (Мт. 6:24).

Нижче – чільні аспекти аргументаційних ресурсів Слова, що визволяє нас від деградації.

Зміна епох доконечно диктує журналістам обов'язок брати участь у процесах інтеграції, синтезу плодотворних ідей, сформованих видатними творчими особистостями на основі поглибленого вивчення буття. Об'єднує ці ідеї одухотвореність. Аргументовані тексти повинні давати не просто знання – ці творчі відкриття мають обов'язково вчити, які дії є позитивними, а які – згубними, тобто формувати основи морально-перспективної поведінки. Життя дається для удосконалення душі, тобто вічного пізнання. Вміння, за Василем Баркою, «бачити великі істини» [Див.: 6, С. 34] можна насамперед очима тих особистостей, які користуються визнанням протягом багатьох віків. Адже не може помилятися людство в цілому, коли справа стосується духовного.

Праджерело мудрості визначається пізнанням істини в усіх її проявах. Інакше: в умінні з розрізнених фактів змоделювати цілісність, вийти на синтез. Знаходження динамічної тенденції істини дозволяє досягати розумних висновків. Йдеться про моральний компас, який чітко допомагає готувати свідомість людей до прийняття несхитної істини. Отож бачимо виразно життєві принципи, «святую правду-справедливість» (Тарас Шевченко) у таких світоглядно-орієнтаційних оцінках, вміщених, для прикладу, у збірниках – від правіків аж донині:

Упанішади: «І благе, і приємне приходять до людини, розумний, подумавши, розрізняє їх. Тому що розумний віддає перевагу благому над приємним, нерозумний заради світського благополуччя обирає приємне» [7, С. 69–70];

Д-р Іван Луценко. Україна… правітчина арийської культури: «Культура ВЕД – родоначальниця всіх відомих нам історичних культур, як існуючих, так і загиблих… Новий пророк повинен сказати таємне слово, щоб показати нам дорогу до нового – розумного, духовного життя… Нове слово, яке скаже новий пророк і яке нова раса повинна сприйняти, випестувати у своєму серці і понести потім широкому загалові людства, що й зараз так жадібно жде тих майбутніх вісників Божого слова, – буде ДУХОВНІСТЬ. Законодавець білої раси Рама вийшов з оселі теперішніх слов'ян, власне з України. Є преданіє, яке, між іншим, існує в Індії, що матеріалом для п'ятої раси людства повинні послужити Слов'яни. Коли це так, то може якраз із слов'янських племен племени українському, не менше інших арійських племен духовно обдарованому, але найбільше всіх інших слов'янських племен зневаженому, та зате і найменше попсованому отрутою влади над іншими народами, може якраз нашому племени доля судить стати головним матеріалом для утворення нової раси, яка повинна виробити і випестити духовні властивості людської душі, щоб дати людству змогу справжнього дальшого поступу» [8, С. 27–28];

П. Боголюб. Індійська культура і Захід: «Опануймо світовий процес розвитку творчої думки, перетравім його (як це зробили інші!) та витворім нову, більш життєздатну основу Нової Будови!.. Грецькі доктрини є парафразою мудрости Вед Індії… В Упанішадах є розуміння, що існує Найвищий Бог, Душа Всесвіту, Ідея Добра… Щодо тотожності між індійською й християнською релігіями, то наведемо для ілюстрації кільканадцять прикладів, які старанно опрацював Юм. Ця тотожність виявляється у вірі в одного Бога, у Божественну силу і мудрість, всеприсутність, вірі та вірності, оцінці гріха і зла, спасінні, майбутньому житті й безсмертності, самоконтролі, чистоті, правді, обов'язку, добрі, прощенні, любові, дружбі і братерстві, інших вартісних орієнтирах… Індійська мудрість сприяла розвиткові грецької філософії, загалом європейської… Поети та мудреці Вед прийшли до розуміння, що існує Один Бог-Творець… Святий Августин завдячує своє знання вченню Плотіна… У 1788 році Ч. Вілкінс видав англійською мовою Бгагавадгіту – Пісню Всевишнього. За декілька років В. Джонс видав найбільшу книгу – Кодекс Ману. В 1789 році В. Джонс довідався про існування санскритських драматургів, і в цьому ж році він переклав Калідасову «Шакунталю» – перлину індійської літератури (принагідно: композиція «Фауста» Гете постала під впливом якраз «Шакунталі»). Щойно після цього факту європейські науковці почали шукати за манускриптами санскриту». [9, С. 3–63].

Фахівці довели: грецька культура великою мірою завдячує свій розвиток Індії. Індійська ж культура багато завдячує арійцям, які, дуже правдоподібно, прийшли до Індії з України. Ще – для розмислення і стимулювання творчої думки, науко-

вих пошуків, публіцистичних узагальнень – такий факт: у грудні 1879 року російський вчений, поляк за національністю Михайло Красуський у статті «Древность малороссийского языка» наголосив (подаємо в оригіналі): «Занимаясь долгое время сравнением арийских языков, я пришел в убеждение, что малороссийский не только старший всех славянских, не исключая так называемого старословянского, но и санскритского, греческого, латинского и прочих арийских». А потім на найвищому науковому рівні доводить цю тезу [Див.: 10, С. 8–42].

Субстанційна інформація, на відміну від переважно ситуативної, не лише відшліфовує сенс, надаючи йому динаміки й перспективи, але дозволяє утверджувати стабільні вартості у нестабільному світі – теж переважно. Проілюструємо це такими трьома прикладами:

– Журнал «Сучасність» [11, С. 113–126] вмістив глибокосенсовні роздуми-орієнтири Бориса Харчука «Слово і народ». Постановка проблеми завжди була актуальною, нині ж – поготів: «Нещасна, неправдива людина, що добровільно й легко зрікається рідної мови; щаслива, праведна людина, що в радості й горі будує слово своєї землі». А нижче бачимо досконалу аргументацію. Вона базується на виокремленні історичного контексту передовсім. Автор, нагадавши, що «криниця історії не замулюється; минуле ніколи не заперечує, а завжди підтверджує», демонструє фундаментальну обізнаність з періодами, коли в період Київської Русі наше слово «сягнуло державного творення: було відкрите не лише для близьких сусідів, а й для найвіддаленіших земель, збагачувалося іншими мовами й збагачувало їх». І далі ціліюща декларація: «Гнане, принижене й занапащене, воно ніколи не відчувало себе, як у полоні-безвиході. Йому належало ще немало зробити. Воно начеб чекало великої пори. І вона прийшла: велика пора формування нації – XVI- XVII ст.». Далі йдуть переконливі факти:

Сірієць Павло Алепський, що зустрічався з Богданом Хмельницьким, стверджує: освіченість серед «козацького народу» – буденне явище, не лише всі козаки, але більшість їх дружин і дочок уміли читати, школами опікувалося громадянство, друкарні в другій половині XVII століття існували у 24 містах (для порівняння – у Московському царстві було тоді лише дві друкарні), матір'ю нації була мова. Незважаючи на усі укази московських правителів про зневаження й винищення українського слова-рушія (факти вже достатньо відомі), видатні досягнення народного генія, від літописів Самовидця, Величка, творів Сковороди, до живого сміху Енея, потрясіння світу мелодикою «Реве та стогне Дніпр широкий», чарівною «Русалкою Дністровою» довели: «Українське слово не просто заявило про своє воскресіння: воно довело на повен голос, що не підвладне ні русифікації, ні полонізації, ні онімечуванню, ні мадяризації, що воно – велике слово великого народу, що воно – не асиміляційне. Не тоне у воді й не горить у вогні. Його життя – це не нудотне нидіння у послуговуванні для домашнього вжитку, а поклик до вічної боротьби – творчості й діяння». Найвищі вияви його духу, національної свідомості, підкреслює Борис Харчук, – твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Анатолія Свидницького, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного та інші стали надбанням загальнолюдської культури, донині роблять честь літературі європеїзму. Українське слово з тріумфом опановувало сцену, прорвалося в науку, перш за все в історичну, пресу, книгодрукування, стало державним.

Людинолюбство здолало людиноненависництво. Тому демонтаж свідомості й сумління – безперспективна затія. Знову наведемо повністю судження автора: «Ну, що б, здавалося, слова… чуємо з малих літ тихе запитання довіри, здобуте з найглибших глибин. – Слова та голос – більш нічого! А серце б'ється-ожива, як їх почує!.. – і спрямоване у саму душу зав'язаного світу, як сакраменто: – Знать, од Бога і голос той, і ті слова ідуть меж люди!..».

У відповідь – кредо: «Вогонь в одежі слова», – твердо, як з-під ковальського молота.

І як руків'я наскрізьсічного меча, поєднання довіри й кредо: «Слово, моя ти єдиная зброє, ми не повинні загинуть обоє!»

Ця інтерпретація, як втілення українського народного духу у слові наших найбільших поетів, мислителів, революціонерів, так і непоборного вияву становлення національної самосвідомості – її буття і творення.

В головах слова стоїть свідомість, у головах свідомості стоїть слово. Вони з купелі крові, що пульсує в грудях і заливає мозок».

Рівно ж українська спільнота назагал переконалася, що усі дії наших «воріженьків» викликані аж донині комплексом очевидної меншовартості, якщо брати до уваги фундаментальні чинники організації держави й суспільства; прозріває у цьому відношенні також світ, переконуючись, що Русь-Україна і Московщина – історично й посутньо донині різні субстанції, тут змагальність ідентифікації ми виграли вже назавжди.

До інших неспростовних аргументів можемо додати такі багатозначні характеристики Емми Андієвської, відомої письменниці, поетеси, малярки, яка понад 40 років віддала праці в українській редакції Радіо Свобода:

«Тобі не вільно називатися власним ім'ям
Тільки тому, що інші безликі від ницости.
Тобі не вільно ходити на весь зріст,
Бо навколо закони пігмеїв.
Тебе позбавили навіть калюжі.
Ти, який роджений для океанів.
Та в день найтяжчої зажури
Усі потоки винесуть тебе назовні» [12, С. 21].

Українським мас-медіа слід доконечно «визбирувати» аргументаційні ресурси публіцистики власних творчих особистостей, які донедавна були недоступними. Потребу у цьому висловив понад 50 років тому Євген Онацький – автор «Української малої енциклопедії», блискучий публіцист, вчений, письменник, політичний й громадський діяч, відомий державник. Ось ці орієнтири: «Хуторянство і провінціалізм – ось ті два наші головні вороги, що їх мусимо перемогти. Ось на який фронт ми мусимо скерувати цілу свою силу характеру, щоб збудити в нашому народові приспаний творчий дух, піднести його…» [13]. П'ятнадцять українських і закордонних емблематичних постатей книги віддзеркалюють сенс історичних подій останніх століть і вчать відкидати усе другорядне, руйнівне, натомість служити святій правді-справедливості.

Символічно, що збірник завершується нарисом «Тарас Шевченко – багатогранний національний геній». Характеристика Івана Франка «Він був сином мужика-селянина і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком, і став велетнем у царстві

людської культури. Він був самоуком, і вказав нові – світлі й вільні – шляхи професорам і книжним ученим. Десять літ томився він під вагою російської солдатської муштри. А для волі України зробив більше, ніж десять непереможних армій», акцентні епізоди величі духу Кобзаря, який збудив приспану національну свідомість українського народу, бо тільки глибоко національне, а не запозичене в тих чи тих сусідів, може бути загальнолюдським, характеристика глибокосенсовних поезій, у тому числі емпатичного спрямування, адже Шевченко був глибоко життєрадісною і релігійною людиною, під правдою розумів людську і особливо Божу справедливість, використовував не розтліннеє, а нове слово, яке люд окрадений спасе – усе це Онацький осмислив глибоко, композиційно довершено виклав матеріал і вселив у читача енергійний оптимізм.

Доповнення окремо опублікованих у престижних виданнях статей, есе, інтерв'ю книгами, збірниками, сукупною документалістикою, філософськими розмисленнями, на чому наголошував фундатор світоглядної публіцистики Микола Шлемкевич у програмній статті «Новочасна потуга (Ідеї до філософії публіцистики)» [Див.: 14], суттєво збагачує журналістську науку, виокремлює публіцистичний макротекст концептуально.

– Загальноукраїнське суспільно-релігійне видання «Листи до приятелів» (журнал думки і чину, 2012, Ч. 3. – С. 22–27) присвятило розділ «Культура» обговоренню проблем духовного простору буття людини і дотично до цього – сенсу мовленого чи писаного слова й емпатичних аспектів аргументації світоглядної публіцистики. Судження редактора розділу, поетеси Галини Гевків, авторитетних письменників (вони ж блискучі публіцисти) Павла Мовчана, Андрія Содомори, Марії Чумарної вписуються, з одного боку, у напрацювання вчених, майстрів слова М. Гайдеггера («Мова – дім буття»), В. Гумбольдта, О. Потебні, Ю. Шевельова, Г. Ващенка, Я. Пузиніної (Jadwiga Puzynina), А. Верзбіцької (Anna Wierzbicka) та ін., з другого боку – репрезентують власне українську позицію у цій царині, причому зважуються на оригінальність у тлумаченні пріоритету рідної мови.

Скажімо, письменниця, дослідниця та педагог Марія Чумарна нагадує висновки вчених, що в геномі є сім ключових слів – це стратегія Творця, орієнтир для нашої життєдіяльності, водночас переконливо обґрунтовує свою позицію: мова – це генетичний оберіг, який рятує людину в екстремальних ситуаціях, у її приватній школі «Тривіта» єднаються педагоги, діти, батьки і всі разом творять цілісний організм, де всі один одному допомагають, навчаються жити в любові. На запитання Галини Гевків «Як Ви оцінюєте потенціал української мови?» Марія Чумарна відповіла цікавим аргументом: «Українська мова феноменальна. Якось, у 1991 році, коли тільки готувались проголосити незалежність, виступав у нашому парламенті корейський оракул Он Ці. Коли його запитали, що чекає Україну в майбутньому, він сказав: поки українці не зрозуміють, що таке їхня мова (а українська мова – це звуковий ключ всесвіту), доти їм нема чого сподіватися на краще майбутнє… Думку корейця підтверджують дослідження санскриту і коренів праіндоєвропейської мови. А на прагматичному рівні маємо дуже просту річ – у єдиній нашій мові кожен звук відповідає точно графіці. У інших мовах є різниця між написанням і звучанням, а наша мова ідеально точна» [15, С. 24–25].

Натомість Павло Мовчан, доводячи, чому Римська імперія мусила загинути («Вона стала наскрізь аморальною»), у праці «Мова – явище космічне» виснував, що

слово не можна знищити. Очевидно, йдеться про слово, яке визволяє, а не поневолює. Мову дає Бог, вона глибинна, на рівні архетипу. Росія, яка зазіхає на Україну, силоміць нав'язує «русский мир», ще не усвідомлює, що на неї чекає [16, С. 23]. Розтривожують серце й розум рівно ж висновки Андрія Содомори, автора нотаток про мову «Від слова до серця, від серця – до слова»: «У весняні, а не зимові обрії маємо дивитись і ми, сьогоднішні, йдучи нелегкою життєвою дорогою (услід за Вергілієм, поему яку «Про хліборобство» згадує автор, причому подаючи цінну інформацію – цю поему переклав українською мовою Осип Шухевич, натхненний «весною народів»). Мусимо, хай як це нелегко серед стількох зваб нашого часу, робити вибір. Мусимо, не тікаючи кудись у ліси, гори чи пустелі (легко бути собою, коли ніщо не загрожує знеособленню), мусимо – «проти рожна перти, проти хвиль плисти» (Іван Франко). Цей рух проти хвиль, до свого кореня, до себе, до рідного слова, до гармонії розуму і серця, і є поступом, – а не поспіхом, що веде в нікуди…» [17, С. 23]. Галина Гевків упевнена, що «слово, яке творить, неможливо не впізнати, його не можна не почути, не можна вимовити мимоволі, як і не можна стерти його сліду. Таке слово торкається суті, ми маємо його почути, впізнати, і роблячи велике зусилля, вимовити» [18, С. 22].

– **Гармонії розуму і серця**, вимоделюванню сенсу життя людини і спільнот, органічній емпатії сприяють сотні публікацій у світових мас-медіа (преса, радіо, телебачення, на їх основі – збірники концептуальних статей, есе). Наприклад, донині не втратили конструктивної світоглядної орієнтації спеціальні номери журналу «Кур'єр ЮНЕСКО» за останні десятиліття, зокрема розмови зі знаковими постатями.

– Аргентинцем **Ернесто Сабато** («На сьогодні ми вже далеко від позитивістської самовдоволеної впевненості і взагалі від «освіченої думки»... Як сказав Кант, треба навчати не філософії, а вмінню філософствувати. Це методика «Діалогів» Платона… Нам треба віднайти здатність дивуватися» [19, С. 4–8].

– Американцем Даніелем Бурстином («Історія вчить нас обачності… Я вірю: кожна нація має знайти свій шлях до повного щастя, цього яблука з райського саду. Навіщо вважати, що призначення всього світу – це стати американцем? Це був би смертельно нудний світ…Мистецтво сприяє культурній самобутності, воно стає дедалі потрібнішим» [20, С. 4–9].

– Південноафриканцем Андре Брінком («Інтелектуальні потреби такі самі важливі, як і фізичні. Не досить лише того, що ми живемо; ми також потребуємо ставити собі запитання: «Навіщо ми живемо?»; ми невпинно шукаємо сенсу буття. Й це ставить культуру на чільне місце в русі суспільства до найбільшої повноти волі та демократії… Ми повинні цілком звільнитись від ментальності як «жертви», так і «гнобителя» [21, С. 44–47].

– Французом Люком Феррі («І Французька декларація 1789 року, і Американська декларація 1776 року відверто антропоцентричні, в обох природа розглядається як щось другорядне. І німецький романтизм, і нацистська екологія критикували сучасний гуманізм в ім'я втраченого минулого… Нацистська програма, крім культу вождя, насильства та антисемітизму, як… взірець жахіть та варварства, спиралася на традиції німецького романтизму, в якому екологічні проблеми трактувалися дуже глибоко й гостро… Природа має розглядатися як носій права, як істота, яку треба боронити незалежно від людських інтересів. За цією ідеєю належало віднайти втрачене минуле, той стан природи, який існував до виникнення людської цивілізації. Я

посилаюся, зокрема, на закон 1933 року про захист тваринного світу, вельми докладно опрацьований документ, який налічував 180 сторінок. У ньому було сформульовано важливу засаду, що її запозичили сучасні глибокі екологісти, а саме – тварин треба захищати задля їхнього виживання» [22, С. 4–8, 49].

– Українцем Богданом Гаврилишиним («Наша діаспора зберегла українську мову, українську культуру і неабияк сприяла, надто попервах, створенню нашої незалежної держави… У нас більше читають, ніж на Заході, ми маємо дуже багато чого дати світові. Натомість ми не вміємо гаразд творити законодавство, адміністрацію… Україна вабить. Взяти бодай моїх дітей: дочка і зять, які все своє життя жили на чужині, – виросли там, навчалися, – живуть нині тут. Я почуваюся тут як на рідній землі й щасливий, що й діти мої тут як удома» [23, С. 4–8].

Динамічним чинником свідомості загалу має стати творчий арсенал Вацлава Гавела, Євгена Сверстюка, Івана Павла ІІ, Джеймса Мейса. Йдеться не лише про їхні судження про доленосні явища минулого й сучасного буття людства, перспективу переходу до «цивілізації любові», соціального милосердя, динамічного творення людської особистості, про взаємовідносини між культурними надбаннями народів. Теоретики і практики журналістики, зокрема її «вищої ліги» – світоглядної публіцистики, повинні ретельно опанувати потенціал слова-будителя і слова-конструктора. Не забуваймо, і це довели фахівці, що фундамент шляхетних думок є дуже глибоким: мова про джерело думок, тобто про наміри, про розвиток прагнення до добра. Негативні почуття та емоції руйнують світ. Згадаймо Г. Сковороду: «Вчуся, друже, вдячності». Освітлення розуму натхненням душі, святая правда виявляються як творчий, надихаючий червень, що освячує усе довкола. Ось чому національну ідею маємо сприймати як ідеали. Думка названих постатей, як правило, стала найконструктивнішою енергією. Отже, про наше покликання:

Іван Павло ІІ: Покладена у руки журналіста потуга лише тоді не стане небезпечною, коли буде пов'язана із сумлінням і відповідальністю. Мірою досягнень журналістів не повинен бути зовнішній ефект, але правда і справедливість… Журналіст-християнин має особливе пророче покликання: він повинен чітко висловлюватися проти фальшивих ідолів сьогодення – матеріалізму, гедонізму, споживацького мислення, націоналізму, керуючись ідеалами людської гідності, любові до ворогів і абсолютної поваги до кожного людського життя [Докладніше див.: 24]. Рекомендуємо також докладно ознайомитися з публікаціями двох спеціальних номерів, що їх підготував суспільно-культурний журнал «Тигоднік повшехни» з нагоди 40-річчя обрання Кароля Войтили Папою Римським [25, 26].

Вацлав Гавел: У світорушійну силу слова ми віддавна – і в певному розумінні правомірно – віримо…Перед усіма важливими подіями реального світу – і добрими, і страхітливими – обов'язково спершу розігруються прелюдії у сфері слів…Так, я живу в країні, яка двадцять один рік тому пережила потрясіння від тексту мого друга Людвіка Вацуліка, що називався – ніби саме для того, аби підтвердити мої аргументи про силу слова, – «2000 слів». Цей текст, зокрема, став і однією з причин того, що якось уночі нашу країну окупували війська п'яти іноземних держав… Ми всі разом мали б вести спільну боротьбу проти своїх гордих слів, уважно вишукуючи підступність у покірних, на перший погляд, словах. Це, як бачимо, завдання аж ніяк не лінгвістичне. Як заклик до відповідальності за слово й перед словом – це завдання в усіх значеннях моральне [27, С. 119–135].

Євген Сверстюк: 6 травня 2004 року українська громадськість прощалася з людиною, рідною до щему – з милим гостем з чужого краю. І хочеться його назвати лицарем України…У 1983-1986 рр. д-р Мейс працює разом з Робертом Конквестом над матеріялами до книги «Жнива скорботи», яку варто оцінити як, може, найважливішу книгу про український народ в ХХ столітті. У 1986 р. д-р Мейс очолює Комісію конгресу і Президента США з вивчення голоду в Україні, результатом чого був рапорт Американському конгресові і три томи свідчень, котрі неспростовно доводили, що голод 33-го року був організованим геноцидом… У своїх переконаннях він, як завжди, непохитний. Про його позицію можна судити з того, що інформацію він брав з найнадійніших, переважно англомовних джерел, про факти судив об'єктивно і безоглядно. Його публікації були бажаними на сторінках українських газет і журналів, їх налічується до чотирьох тисяч: переважно в журналі «Політична думка», де він був заступником редактора, в «Сучасності» і в газеті «День», англомовну версію якої д-р Мейс готував. До останку він працював професором Київсько-Могилянської академії [28, С. 296–298]. Про вихід книги «День і вічність Джеймса Мейса» повідомило багато видань, зокрема Олександр Шарварок докладно розповів про це у газеті «Літературна Україна» під виразним і багатозначним заголовком «Він «прочитав» Україну, як «Біблію» [29].

Висновки

1. Ми часто пригадуємо слова Марка Аврелія: «Щастя твого життя залежить від змісту твоїх думок». Рівно ж маємо пам'ятати вислів Блеза Паскаля: «Уся наша гідність полягає у думці. Тож намагаймося гарно думати, це початок моральності». Тому ми повинні частіше ставити проблему найчільнішого у публіцистиці: як жити осмисленіше й використовувати силу слова розумніше і цілеспрямованіше. Добрі думки – добрі слова – добрі діла. Дух є самостійною сутністю, він утворює найвищу і найкращу сферу Творіння.

2. Найперша турбота публіцистів – розуміти сучасність, чітко визначити її кризи й окреслити шляхи їх подолання – саме так народжується справжнє усвідомлення перспектив. Вони полягають у тому, щоб подолати явища дегуманізації, тотальної централізації. Слушне слово творчої особистості із сумлінням може бути дужчим від влади, грошей, грубої сили, зарозумілих можновладців. Мусимо утверджувати етику терпимості, котра визнає за людьми право на власну життєву та інтелектуальну позицію. Водночас – шукати нові сенсожиттєві орієнтири фундаментальних основ людського буття.

3. Під сучасну пору, коли закладаються основи нового типу культури, коли духовність ставатиме домінуючим і системотворчим принципом новітньої цивілізації, змістом і формою духовного життя епохи, доконечно потрібно формувати публіцистів як аристократію інтелекту. Йдеться про такі моральні якості, як мужність, жертовність, рішучість, динамізм у сприйнятті явищ дійсності. Шляхетність зобов'язує (Noblesse oblige). Мати більше обов'язків від інших – ось мірило справжньої моральної аристократії.

REFERENCES

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., 2002.
2. Маланюк Е. Книга спостережень. Проза. Том другий / Евген Маланюк. – Торонто, 1966.
3. Santayana G. The Life of Reason. T. 1. // Breverton Terry. Niezapomniane cytaty. – Warszawa, 2010.
4. Pinker S. The media exaggerates negative news. This distortion has consequences / Steven Pinker // Guardian – 2018. – 17 Feb. – https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/17/steven-pinker-media-negative-news
5. Лось Й. Глибина нашої життєвості // Згадати себе. Повірити в себе. Бути собою! – Публіцистика. Т. 1. – С. 10–11.
6. Федорук О. Культурі легко дихати треба. Інтерв'ю з Василем Баркою / Олександр Федорук // Універсум. – 1998. – № 9–10.
7. Упанішади. – Львів, 1999.
8. Луценко І. Україна… правітчина арийської культури / Ігор Луценко. – Львів, 1914.
9. Боголюб П. Індійська культура і Захід / П. Боголюб. – Б. м. (Канада), 1962.
10. Красуский М. Древность малороссийского языка / Михаил Красуский // Індо-Європа. – 1991. – №1.
11. Харчук Б. Слово і народ / Борис Харчук // Сучасність. – 1989. – березень.
12. Андієвська Е. Пісні без тексту / Емма Андієвська. – Мюнхен, 1968.
13. Онацький Є. Портрети в профіль. – Чикаго, 1965.
14. Шлемкевич М. Новочасна потуга. Ідеї до філософії публіцистики / М. Шлемкевич // Листи до приятелів. – 2013. – 26 грудня. – https://lysty.net.ua/novochasna-potuha/
15. Чумарна М. Мова – це генетичний оберіг / Марія Чумарна // Листи до приятелів. – 2012. – Ч. 3.
16. Мовчан П. Вони зазіхнули на Боже / Павло Мовчан // Листи до приятелів. – 2012. – Ч. 3.
17. Содомора А. Духовний простір буття людини / Андрій Содомора // Листи до приятелів. – 2012. – Ч. 3.
18. Гевків Г. Слово, що творить / Галина Гевків // Листи до приятелів. – 2012. – Ч. 3.
19. Сабато Е. Віднайти здатність дивуватися / Ернесто Сабато // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1990. – Жовтень.
20. Розмова з Даніелем Бурстином // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1991. – Березень.
21. Брінк А. Художник як комаха / Андре Брінк // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1993. – січень.
22. Люк Феррі відповідає на запитання Бахгата Ельнаді та Аделя Ріфаата // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1993 – Червень.
23. Богдан Гаврилишин: «Я належу цій землі» // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1996. – Грудень.
24. Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawla II. – Warszawa, 2008. – 535 s.
25. Dal nam sile. Historia // Tygodnik powszechny. – Krakow. – 2018. – 16 pazdziernika. – 98 s.
26. Moc czytania // Tygodnik powszechny. – 2018. – 24 pazdziernika. – 170 s.
27. Гавел В. Слово про слово. Промова на врученні Премії миру німецьких книгарів / Вацлав Гавел // Промови та есе. – Київ, 2016. – С. 119–135.
28. Сверстюк Є. Лицар з чужини. Виступ на Радіо Свобода / Євген Сверстюк // На хвилях «Свободи». – Луцьк, 2004.

29. Шарварок О. Він «прочитав» Україну, як Біблію / Олександр Шарварок // Літературна Україна. – 2005. – 10 листопада.

THE PERSPECTIVE OF MEANING AND EMPATHY IN OPINION JOURNALISM

Josyp Los
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: jlos@gmail.com

The article deals with the problems of radical change in the worldview orientation of the role of opinion journalism in the context of world trends. If civilization hopes to escape beyond today's barbaric, suicidal egoism, a modern reference point for «bread and circuses», it must restore and crystallize the meaning of the value of good and evil in order to get rid of the culture of temporality that now dominates. The article deals with the establishment of new horizons of civilization, that is, organic solidarity, sapience of the world, creative and altruistic mode of being.

On concrete examples, the author finds out how to serve the timeless truth. The content of the publication above all may be the ideals, the whole range of noble ideas. This is illustrated by the example of the collections of scientific and publicstic articles, conceptual publications from the Upanishads, the collection «Indian Culture and the West» by Peter Bogolyub, articles-reflections «Word and People» by Borys Kharchuk in the journal «Suchasnist», 14 essays from the book by Yevhen Onatsky «Portraits in the profile», the discussion of the problems of the spiritual space of human existence and tangent to it the sensuous and written word and the empathetic aspects of the argumentation of opinion journalism (the arguments of Pavlo Movchan, Andriy Sodomora, Maria Chumarna, Halyna Hevkiv).

The author updates the thoughts of John Paul II, Vaclav Havel, Yevhen Sverstiuk, which relate to the problem and have a significant, promising importance. The article uses the publications of «The Day», special numbers for the 40th anniversary of the pontificate of John Paul II, the Polish socio-cultural weekly «Tygodnik Powszechny», «Courier UNESCO» and others.

The article puts a number of expected guidelines for the theory and methodology of contemporary opinion journalism.

Key words: sense, empathy, opinion journalism, morality, religion, humanity, truth, justice, collection, macrotext, ethics, argumentation.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 118–125
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 118–125

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 118–125 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.4(450)-051Фаллачі:[82-92:28-674]“20”

ДЕМОНІЗАЦІЯ ЯК ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ОРІАНИ ФАЛЛАЧІ)

Олеся Мельник
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: olesya3m@gmail.com

У статті проаналізовано образ ворога в публіцистичних творах Оріани Фаллачі. Розглянуто агресивний дискурс італійської журналістки на матеріалі її емоційно заангажованих творів. Висвітлено сугестивні методи журналістської пропаганди, за допомогою яких вона доносила свою позицію до суспільства. Обґрунтовано, чому Фаллачі можна вважати прикладом публіцистки, чия риторика стала каталізатором масштабних процесів у суспільстві.

Ключові слова: публіцистика, демонізація ворога, Оріана Фаллачі, іслам, ненависницька пропаганда, агресивність, інформаційна війна.

Наприкінці XX століття інформаційна війна набула нових масштабів, стала ефективним інструментом маніпуляції суспільною думкою. За допомогою медіа здійснюється вплив на свідомість читачів та їх світогляд, у зв’язку з чим вони були і залишаються незамінним засобом пропаганди. Зокрема це стосується публіцистики – журналістського жанру з «людським обличчям». Часто автори вдаються до безкомпромісної критики, внаслідок чого демонізують ворога і створюють чорно-білу картину світу у своїх матеріалах. Таким чином, ненависницька публіцистика стає одним із каталізаторів деструктивних процесів різного масштабу. Яскравий приклад – ненависницький дискурс Оріани Фаллачі.

Актуальність роботи полягає у тому, що вона дає змогу детально розглянути одну з найбільш дискутованих проблем журналістської теорії – образ ворога в публіцистичній творчості. Це тема важлива для української держави в умовах інформаційної та реальної війни.

Новизна. Незважаючи на значення публіцистики Оріани Фаллачі, в Україні вона досліджена недостатньо. У статті проведено аналіз вузького аспекту творчості цієї авторки, який яскраво демонструє сугестивну силу емоційного тексту та вплив заангажованого висвітлення образу ворога.

Мета роботи полягає у спробі окреслити основні риси ненависницького дискурсу Оріани Фаллачі, зосередивши увагу на методах і прийомах, за допомогою яких авторка створює образ ворога у своїх публіцистичних текстах.

Із мети випливають такі **завдання** дослідження:

© Мельник О., 2018

1) виокремити публіцистичні праці Оріани Фаллачі, які можна охарактеризувати як агресивні, та визначити загальні тенденції висвітлення образу ворога в цих матеріалах;

2) на прикладах публіцистичних творів Оріани Фаллачі виокремити основні риси ненависницького дискурсу;

3) оцінити вплив агресивної публіцистики авторки на суспільство.

Італійська публіцистка Оріана Фаллачі присвятила життя боротьбі за людську гідність та свободу проти всіх форм фашизму і тоталітаризму. Вона засуджувала диктатуру, клерикалізм та релігійний фундаменталізм, відстоювала феміністичні ідеї та самобутність Італії. Це принесло їй любов і повагу мільйонів людей, і одночасно – ненависть лівих пацифістів, глобалістів і прихильників ісламізації Європи. Її книгу «Лють та гордість» досі називають одним із найжорсткіших та найбільш безкомпромісних антиісламських творів [1].

Фаллачі лаконічно висловлюється про силу і фізичний впив слова. Журналістка підкреслює, що словесна боротьба нічим не поступається збройній. Розуміючи, яким небезпечним знаряддям володіє публіцист, вона неодноразово зважує «за» і «проти», перш ніж залучити його в дію: «Тому що я ніколи не забуваю: написані слова можуть зробити велике добро, але також і заподіяти велике зло, можуть і зцілити, і убити. Вивчаючи історію, ти бачиш, що у кожного великого Добра або великого Зла є свій написаний текст. Книга, стаття, маніфест, вірш, пісня» [6].

Дослідник Андрій Іщик пише, що особиста позиція публіцистки є головною рисою її творчості: «Оріана Фаллачі присутня у кожній своїй книжці, у кожній своїй статті» [2: 264]. З приводу тих чи інших питань журналістка розділяла позицію конкретних персоналій, про що неприховано повідомляла читачам. Фаллачі вважала природнім те, що словесна боротьба залучає повний спектр емоцій. Вона мала на меті не лише донести до читача певну інформацію, але й «запустити» процеси змін у суспільстві. Її публіцистику незмінно супроводжує експресивний і запальний стиль, високий рівень заангажованості та суб'єктивності. Вона не заперечує своєї зацікавленості в конкретному впливі своїх творів на аудиторію. Агресивні емоції, які вона відверто висловлює на сторінках своїх праць, «заражають» читача. Емоційне висвітлення проблеми призводить до створення однобокої картини світу, а також демонізації тих, кого авторка ідентифікує як ворогів.

Фаллачі невтомно наголошувала, що автор не може бути об'єктивним стосовно прямого джерела загрози його нації, державності, території, мови, тощо: «І в ім'я дисципліни, і в ім'я послідовності всі ці роки я залишалася мовчазною, як старий гордовитий вовк. Вовк, якого гризе бажання встромити свої ікла в горло вівці, в шию кролика, але якому вдається себе стримувати. Але бувають в житті моменти, коли мовчання стає злочином, а слово – обов'язком» [6]. Протягом усієї професійної кар'єри вона відкрито засуджувала так звану «лицемірну журналістку» – так Фаллачі називала «західну» модель журналістики, що керується етичними нормами і кодексами.

Чи не найбільше занепокоєння в Оріани Фаллачі викликала проблема біженців і нелегальних емігрантів з мусульманських країн. За її словами, мусульмани, що знайшли притулок у християнській Європі, згодом перетворять її на свій дім. Перебуваючи у Флоренції, вона спостерігала численні випадки негідної поведінки емігрантів. Описуючи це, Фаллачі вдавалася до експресивних, негативно забарвле-

них епітетів і порівнянь: «Прекрасні палаци, якими захоплювався Рубенс, сьогодні захоплені безжальними вандалами. Ці палаци вмирають, немов прекрасні жінки, зґвалтовані стадом диких свиней» [6].

Огида і презирство у ставленні ісламу і його сповідників – одна з відмінних рис стилю Фаллачі. Публіцистка використовує безліч способів висловити свою гидливість, чим вражає і шокує читача. Її агресивну письменницьку манеру незмінно супроводжує гіпербола. Вона так часто вдається до перебільшень, що іноді вони виглядають недоречно. Особливо яскраво це проявляється, коли вона проводить паралелі між східною і західною культурами. У намаганнях мінімізувати цінність східної культурної спадщини журналістка відверто маніпулює. Фаллачі перераховує здобутки цивілізації Заходу, а потім, звертаючись до ісламської культури, не може пригадати жодної її заслуги, окрім Корану, кількох мусульманських філософів і казок «Тисяча і однієї ночі». При цьому зрозуміло, що культурна спадщина Сходу є значно більшою. Проте так само зрозуміло, що Фаллачі не прагне проводити культурні паралелі – її мета полягає в бажанні шокувати, розгнівати і «заразити» читачів власними емоціями. В її сприйнятті Сходу відсутня історична глибина – вона пише про іслам як про архаїчну релігію, яка давно зупинилася в часі і не приносить жодної користі суспільству: «[…] за 1400 років не зрушила, не піднялася з безодні своєї сліпоти, не відчинила дверей завоювання цивілізації, не захотіла мати нічого спільного зі свободою і справедливістю, з демократією і прогресом» [6].

Таку позицію публіцистки розкритикував американський письменник Хорхе Махфуд. На його переконання, вже саме твердження про те, що західна культура перевершує всі інші, є хибним і навіть аморальним. Безкомпромісне відкидання чужих традицій, релігії і менталітету, пише Махфуд, формує у півмільйона читачів (що на той час придбали книгу «Лють і гордість») абсолютно заангажований і вульгаризований образ ворога західної цивілізації. Те, що Фаллачі називає виявом холодного й раціонального гніву, дослідник вважає расизмом і звичайним нерозумінням проблеми [8]. Натомість журналіст Сергій Болмат у своїй статті висуває аргументи на підтримку агресивного дискурсу Фаллачі. Емоційну критику ісламу та його послідовників він називає обґрунтованою і виправданою. Він пише, що публіцистка не лише не принижує східну культуру, а навпаки виводить її за межі будь-якої поблажливості та розглядає як рівну західній, наділяючи її глобальною відповідальністю. Сила і переконливість Фаллачі, вважає дослідник, полягає саме в живому й безпосередньому ставленні до проблеми, в її патріотизмі та небайдужості [7].

Саме Оріана Фаллачі популяризувала звичний сьогодні термін «ісламський тероризм». Коренем проблеми вона називає релігійних провідників. Журналістка пише про те, що самі терористи не обрали б долю камікадзе, якби не духовні лідери, які їх до цього підштовхнули. Відповідно, явище тероризму неможливо розглядати окремо від конкретних персоналій – відомих і маловідомих імамів. Зокрема, у причетності до тероризму вона звинувачує лідера ісламської революції і верховного лідера Ірану аятолу Рухоллу Хомейні: «За кожним ісламським терористом стоїть імам, і Хомейні був імамом. Головні лідери Ірану були і є імами, хочу тобі нагадати. І я стверджую, що багато імамів (занадто багато) є духовними провідниками тероризму. Тобто, по суті, самі вони терористами» [6]. Презирливе ставлення до Хомейні та його релігійних поглядів Фаллачі продемонструвала і під час особистої розмови з ним, показово знявши з себе чадру [3].

Не тільки найефективнішим, але й чи не єдиним можливим способом боротьби з радикальними проявами ісламського фундаменталізму Оріана Фаллачі називала війну. Вона писала як про збройне протистояння, так і про війну словесну. Її основна теза полягала в тому, що з ісламським тероризмом потрібно боротися, вдаючись до всіх можливих засобів. Водночас вона заперечувала мирні вирішення конфлікту, висміюючи політиків, які робили подібні заяви [6]. Свою жорстку війну на сторінках публіцистичних текстів Фаллачі вела проти всіх мусульман, які не бажають приймати правила гри країни, що надала їм притулок. Проти тих, хто демонстративно відмовляється бути гостем в чужій державі, завдаючи цим незручностей її корінним мешканцям. Всім тим, хто перетворює Італію на «великий мусульманський квартал», Фаллачі заявляє: «Щодо мене, війну ви отримаєте і війна буде. До останньої краплі крові» [6].

Фаллачі регулярно зіштовхувалася з людьми, які не розділяли її радикальні погляди. Часто її опонентами були представники влади, правоохоронці і громадські діячі. Частина з них вважала, що журналістці бракує толерантності та розуміння глобальних політичних проблем, до яких належить і проблема мусульманських біженців. Щодо них вона висловлювала відверту зневагу і не шкодувала агресивних закидів. Фаллачі не бажала заглиблюватись в особисті проблеми кожного окремого мусульманина, який незаконно перетнув кордони Італії. З її слів складається враження, що для неї вони постають одним цілим – однією великою проблемою, якої негайно слід позбутися. Цю думку вона відчайдушно намагається донести читачам: «Хто ховається?! Хто ховається, ідіоти?! Та он їх тисячі і тисячі на площі, вони зовсім не ховаються. Щоб їх вигнати і репатріювати, достатньо було кількох озброєних поліцейських і солдатів. Завантажити в вантажівки, привезти в аеропорт або порт і вислати назад до їхніх країн» [6].

Оріану Фаллачі також неодноразово звинувачували в дискримінації за релігійною ознакою, адже більшість її висловлювань стосувались не конкретних злочинців, що скоювали терористичні акти, а всіх мусульман. У своїх книгах вона майстерно творить образ ісламу як одного великого ворога західної цивілізації. Коли йдеться про можливість діалогу зі Сходом, італійська публіцистка безкомпромісна і непохитна. Критики Фаллачі стверджують, що її книга має не просто антикларикальний (як казала сама авторка), а відверто антиісламський характер, бо відповідальними за терористичну акцію 11 вересня вона називає всіх мусульман світу. Своєю категоричністю вона принижує всіх «дітей Аллаха», між якими вона не робить жодної різниці: «Вони завжди будуть вимагати, лізти в наші справи і розпоряджатися нами. До тих пір, поки не підпорядкують нас собі. Отже, мати з ними справу – неможливо. Спроба діалогу з ними – немислима. Виявляти по відношенню до них поблажливість і терпимість – згубно. І той, хто переконаний у протилежному – дурень» [6].

Дослідник Семен Букчін зазначає, що така безкомпромісна позиція Фаллачі пояснюється її нелегкою долею і прагненням захистити європейську цивілізацію. У книзі «Лють і гордість» він вбачає не лише агресивність, але й ксенофобію: «Гнівна, пристрасна, безкомпромісна, така, що викликає дискусії і незгоду. Сповідь, що приголомшує своєю щирістю, відкритістю, розбурхує розум та совість мислячого читача. Сповідь, пронизана великою любов'ю до європейської цивілізації і прагненням уберегти її. І одночасно написана на межі ксенофобії. Є в ній чимало з власної біографії авторки, її дитинства і юності, коли вона формувалася як особистість, і це

допомагає усвідомити суб'єктивність позиції Оріани Фаллачі, її рішучість залишитися в очевидній ізоляції, її воістину трагічний вибір» [1].

Фаллачі була першою, хто знайшов слова, щоб висловити свої емоції після трагедії 11 вересня в настільки розлогій формі. Італійська журналістка писала сповнену ненависті статтю, що згодом переросла у книгу. Вже тоді вона знала, що її праця набуде широкого резонансу, викличе нерозуміння і спричинить масштабні скандали. Вона прогнозувала, до яких наслідків призведе її емоційність і навіть прагнула до них. «Розбивши стіну мовчання, я підпалюю детонатор в бомби, яка хоче вибухнути давно», – пише вона в книзі «Лють і Гордість». На думку Оріани Фаллачі, злість – одна з найприродніших людських емоцій, тому безглуздо виключати її з публіцистичної творчості, створюючи рафінований журналістський продукт. Тоді бачення автора буде нехай і толерантним, але спотвореним. Відповідно, призначення такого тексту частково втрачається.

Журналістка свідомо перетворює книгу у відкритий маніфест від імені небайдужої мешканки світу. Серед її закликів – чимало радикальних. Вона не приховувала, що підтримує війну проти «терористів». Більше того, вона відкрито її пропагувала: «Щоразу, коли бородаті воїни примовляли «Аллах акбар» перед пострілом з міномета, я, сповнена передчуттів, зверталася до світу: «Підтримаймо цю війну. Відомо, що таке Радянський Союз, але в цьому випадку скажімо йому спасибі» [6].

На думку дослідника Григорія Померанца, «Лють і гордість» Фаллачі створює чорно-білу картину світу, а також наділена сильним сугестивним впливом. Він пише: «Книга Оріани Фаллачі володіє всіма перевагами і недоліками пристрасної однобічності. Вона написана яскраво, талановито – але вся підпорядкована одному враженню: жаху від падаючих на її очах веж Манхеттена. Вона не переконує, а заражає. На один стрижень нанизується все інше, і вигляд ісламу зводиться до одного його аспекту: до спроб, час від часу, увігнати дійсність в прокрустове ложе утопії, до ідеалізованих звичаїв чотирьох перших халіфів» [4].

Італійська публіцистка постійно ставала на захист людини або категорії людей, які стали жертвами суспільно-політичного ладу держави, громадянами якої вони є. Особливо діставалося тим політикам, про кого сама Фаллачі говорила «виродки, які керують нашим життям» [6]. Нещадній критиці Оріана Фаллачі піддавала Сільвіо Берлусконі – колишнього прем'єр-міністра Італії. Зокрема, вона засуджувала його легковажне ставлення до державних справ і гумор, що був притаманний його телевізійним промовам. Журналістка була переконана, що Італії потрібен інший прем'єр, який поставиться до політичної ситуації в державі, зокрема до проблеми з мусульманськими біженцями, належним чином: «Я обурена вашою фривольністю. Я ненавиджу анекдоти. Боже, як я ненавиджу анекдоти. Главі держави не слід розповідати анекдоти, не слід, займаючись політикою, сипати жартами» [6].

Апелюючи до цивілізованої і демократичної Європи, Фаллачі радше поклоняється її ідеальному, а не реальному образу. Вона сама пише про те, що звеличує ту Європу, якою вона б мала стати, а ту, в яку вона перетворюється сьогодні. Те ж саме стосується її рідної Італії, за свободу якої вона колись боролася в лавах Руху Опору. Європу Фаллачі добре знає, пам'ятає її витоки і порівнює величне минуле з жалюгідним сьогоденням. Про Європейський союз вона пише: «Клуб, який поводиться з країнами арабськими як повія і наповнює свої кишені їх смердючими нафтодоларами. Тими самими нафтодоларами, за які саудівські дядечки Скруджі скуповують

наші старовинні палаци, наші банки, наші торгові і промислові фірми. Більше того, клуб, який має нахабство говорити про «культурні подібності із Близьким Сходом». Авторка готова відректися від сучасної Європи вже через сам факт її схожості зі східною культурою, одна згадка про міжкультурний діалог викликає в неї гнів і обурення. Пишучи про це, Оріана Фаллачі не вперше зривається: «І що, до біса, означає ця культурна подібність із Близьким Сходом, будьте ласкаві пояснити мені ви, розумово недорозвинені виродки? Де, до біса, пролягає ця культурна схожість з Близьким Сходом, роз'ясніть ви, кретини, ви, дурні блазні?! У Мецці? У Віфлеємі, в Газі, в Дамаску, в Бейруті!? У Каїрі, в Тріполі, в Багдаді, в Кабулі?!?» [6]. Гостру критику негативних рис європейського суспільства вона висловлює також у відомій промові «Про антисемітизм» [5].

Попри складну політичну ситуацію, Оріана Фаллачі вірила в безхмарне майбутнє Італії, беручи до уваги її непросте минуле. За словами авторки, Італія пережила чимало історичних періодів, коли на неї зазіхали інші держави. Коли економіка була зруйнована війною і в італійських містах не можна було почуватись в безпеці. На час написання «Люті і гордості» в Європі щодня з'являлися сотні біженців, тому на сторінках цієї книги журналістка виокремила нову загрозу політичній і національній єдності Італії – засилля емігрантів, які не бажали дотримуватись місцевих правил і законів. Таке, непомітне на перший погляд, вторгнення Фаллачі прирівнює до збройного нападу. Біженців із дітьми вона називає такими ж загарбниками, як нацистських солдатів чи ісламських терористів: «Ця Італія існує, хоча її змушують мовчати, її висміюють, їй завдають образи, але вона все ще жива, на зло всім тим, хто хоче у мене її вкрасти. Нехай будуть прокляті ті, хто зазіхає на неї. Ким би не були ці загарбники. Тому що, нехай то французи Наполеона або австрійці Франца-Йосипа, або німці Гітлера, або мусульмани Усами бен Ладена, для мене це абсолютно одне і те ж. Чи приходять вони з військами або зі зброєю, або з дітьми на човнах ...» [6]. Фаллачі відкрито погрожує тим, хто зазіхне на недоторканість історичних скарбів Італії – погрожує навіть убивством: «І якщо «бідні-нещасні» зруйнують хоча б один із цих скарбів, всього лише один, клянусь, я сама стану святим воїном. Я сама стану вбивцею» [6].

Колись, в молодості, зізнається Фаллачі, вона теж була однією з тих, хто мріяв про об'єднану Європу. Однак згодом вона напише: «Але той наповнений розчаруваннями, той жалюгідний Фінансовий Клуб, який нервує мене своєю Загальною Валютою, своїми популістським ідіотизмом, своїми синами Аллаха, які хочуть стерти мою цивілізацію, цей Європейський Союз, який марить культурними подібностями з Близьким Сходом і одночасно нехтує моєю мовою, моєї національної автентичністю, це не та Європа, про яку мріяла... це не Європа. Це самогубство Європи» [6].

Висновки

Публіцистика Оріани Фаллачі яскраво демонструє силу емоційного дискурсу в умовах XXI століття. Італійська журналістка відверто обурювалася ісламізацією Європи, активно демонізувала мусульман, вдавалася до особистих образ і подавала однобоку картину світу. Її лють спрямована не лише на злочинців, але й на мирних послідовників мусульманської віри і жителів арабських країн. Свої слова Фаллачі виправдовувала патріотичними почуттями, бажанням вберегти самобутність Євро-

пи і боротьбою за людські цінності – гідність та свободу. Ненависницьку риторику вона виправдовувала гуманністю, патріотизмом і небайдужістю.

У своїх текстах Фаллачі вдавалася до приниження, викривання і висміювання ворогів. Досягти ефекту демонізації вдавалось за допомогою різних маніпулятивних технік. Перш за все, вороги висвітлювались як істоти, повністю позбавлені людських рис. Щоб підкреслити прірву між ворогами і людьми, публіцистка називала їх «тваринами», «чудовиськами» і «дикими свинями». Таким чином, вони втрачали людську подобу в очах читачів, стаючи тими, стосовно кого не можна застосовувати принципи гуманності.

Публіцистична творчість Фаллачі вкотре підтверджує, що сила ненависницького дискурсу не може бути недооціненою. Агресивна журналістика порушує багато принципів, що закріплені в деклараціях ЮНЕСКО, суперечить етичним кодексам і моральним законам сучасності. Досліджувати її необхідно в сукупності, бо, беручи до уваги лише один із її аспектів, можна залишитись беззахисним перед різнобічним впливом агресивної пропаганди. У зв'язку з цим бачимо потребу в застосуванні нового структурно-системного концептуального підходу до вивчення феномену агресивного чинника сучасного медіадискурсу.

References

1. Бучкин С. Ярость и гордость Орианы Фаллачи [Електронний ресурс] / Семен Бучкин // Наше мнение. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: http://nmnby.eu/news/analytics/195.html
2. Іщик А. Феномен особистості Оріани Фаллачі (крізь призму інтерв'ю однієї із найвідоміших журналісток XX ст.) [Електронний ресурс] / Андрій Іщик // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/3748/377
3. Мельник Ю. Інтерв'ю століття. Фаллачі проти Хомейні [Електронний ресурс] / Юрій Мельник // Листи до приятелів. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://lysty.net.ua/fallaci/
4. Померанц Г. Ислам Орианы Фаллачи и ислам Петера Воге [Електронний ресурс] / Григорий Померанц // Вестник Европы. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://magazines.russ.ru/vestnik/2006/18/po26.html
5. Фаллачи О. Об антисемитизме [Електронний ресурс] / Ориана Фаллачи // Радио Свобода. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: https://www.svoboda.org/a/24222676.html
6. Фаллачи О. Ярость и гордость [Електронний ресурс] / Ориана Фаллачи // Вагриус. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: http://booksonline.com.ua/view.php?book=88233
7. Болмат С. Прямая речь [Електронний ресурс] / Сергей Болмат // Взгляд. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: https://vz.ru/culture/2006/9/15/49143.html
8. Majfud J. The Slow Suicide of the West [El lento suicidio de Occidente] [Електронний ресурс] / Jorge Majfud // MRonline. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: https://mronline.org/2006/11/14/majfud141106-html/

DEMONIZATION AS A JOURNALISTIC TOOL (EXAMPLE OF ORIANA FALLACI'S TEXTS)

Olesia Melnyk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: olesya3m@gmail.com

The article is dedicated to the image of enemy in journalistic writings by Oriana Fallaci. It analyzes aggressive discourse of the Italian journalist while focusing on emotionally biased texts of the author. The paper highlights suggestive methods of journalist propaganda which she used to inform the society of her position. Arguments are provided as to why Fallaci may be considered an example of opinion journalist, whose rhetoric resulted in real consequences and served as catalyst for massive processes in the society.

In the late 20th century information war reached new heights becoming an efficient tool for manipulating public opinion. Media was used to affect the minds of readers and their worldview, which means that media have always been and remain a permanent propaganda tool. Hate opinion journalism often calls for violence, personal attacks, racist and chauvinist remarks. It degrades and makes fun of certain individuals or groups of people.

Considering hate discourse, it is impossible not to mention the Islamic question, which is currently a popular topic for numerous media discussions. When highlighting acts of terror and criminal actions of Islamic faith followers, opinion journalists often resort to stereotyping and compare all Muslims to terrorists inciting chauvinism and religious hatred in readers. Such publications present a black and white picture in which the civilized West dominates over the primitive East.

In her works Oriana Fallaci condemned dictatorship, clericalism and religious fundamentalism; she advocated feminist ideas and uniqueness of Italy. It earned her love and respect of millions as well as hate of left pacifists, globalists and supporters of the islamization of Europe. Her book *The Rage and the Pride* is still considered one of the harshest and no-compromise anti-Islamic works.

Key words: opinion journalism, demonization of the enemy, Oriana Fallaci, Islam, hate propaganda, aggressiveness, information war.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 126–134
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 126–134

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 126–134 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.1:32.019.5:316.42(66/69)

РОЗВИТОК ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ ДУМКИ В КРАЇНАХ СУБСАХАРІАЛЬНОЇ АФРИКИ

Юрій Мельник
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: melnykiurii@gmail.com

У статті відтворено основні етапи становлення африканської публіцистичної думки – від перших ідеологів негритюду до ключових ідейно-тематичних трендів сучасності. Серед можливих варіантів вирішення одвічних проблем свого континенту африканські публіцисти виділяють взаємовигідну співпрацю з Китаєм та опору на власні сили (яка включає розвиток громадянського суспільства, громадських інститутів, здатних контролювати владу та впливати на неї). Популярність першої позиції – свідчення успіхів КНР у вмінні застосовувати soft power, бути привабливою альтернативою Заходу, зокрема – на такому багатому на людські та природні ресурси континенті, як Африка. Наявність другої позиції в африканських медіа – свідчення дорослішання африканських суспільств, уміння не шукати винних серед минулих чи сучасних колонізаторів, а брати перш за все на себе відповідальність за невдачі і провали.

Ключові слова: субсахаріальна Африка, африканська публіцистика, африканська література, негритюд, боротьба за незалежність.

Африка – молодий динамічний континент, стратегічне значення якого давно усвідомили ключові геополітичні гравці планети (Китай, США, Індія, Бразилія). Важливість вивчення африканської публіцистики – у дедалі більшому значенні цього континенту (зокрема – субсахаріальної, «чорної» його частини) для майбутнього людства: до 2050 р. кожен четвертий житель планети буде африканцем, а отже зростає вага слова, сказаного творцями громадської думки в Африці; крім того, публіцистичний дискурс Африки має чимало точок дотику із українським (як в історичній перспективі, так і на сучасному етапі), і з огляду на це може бути цікавим для українського журналістикознавства. **Мета** статті – окреслити парадигму розвитку публіцистичної думки в країнах субсахаріальної Африки.

Боротьба за свободу

Зародження африканської публіцистичної думки сягає корінням у довоєнні часи. В середині 1930-х років у Парижі молодий студент із Мартініки Еме Сезер (22 роки) видає газету *L'Etudiant Noir* (*«Чорний студент»*), у якій обґрунтовує кон-

© Мельник Ю., 2018

цепцію негритюду (ідею, орієнтовану на самоутвердження африканців та людей африканського походження), закликаючи «плекати наш негритюд як гарне дерево, аж поки воно не принесе найавтентичніші плоди».

«Білі експлуататори дали нам, чорним експлуатованим, культуру, але культуру білу, цивілізацію, але цивілізацію білу, сковуючи нас невидимими кайданами на гіпотетичний випадок, якщо ми визволимося із більш помітного матеріального рабства, у яке вони нас кинули». Тобто: звільнення від видимого, соціально-політичного рабства, як переконує Еме Сезер, не означатиме звільнення, оскільки залишиться культурне рабство, ще більш небезпечніше, оскільки його не легко розпізнати. Саме у зв'язку з цим публіцист полемізує з марксистами, космополітичними революціонерами, які «кажуть негрові повстати, не допомігши йому спершу усвідомити себе, не сказавши йому, що це прекрасно, чудово і законно бути негром» [1].

У цьому ж виданні сенегалець Леопольд Седар Сенгор (28 років) публікує свої перші статті. «Чого ми прагнемо сьогодні? Пробудити расу, якщо вона досі спить*, і кинути її на боротьбу, яку веде людство проти деструктивних сил. Старій Європі ми хочемо принести нові елементи гуманності» [4].

Еме Сезер був одним із перших, хто вдихнув у Африку дух непокори загарбникам. «Бути революціонерами, – писав він, – це добре; але для нас, негрів, цього не достатньо; ми не маємо бути революціонерами випадково чорними, а власне революційними неграми, із наголосом на іменнику, як на ключовому слові» [1].

Публіцистам *l'Etudiant Noir*, інших видань 30-х років (*Revue du Monde Noir*, *Légitime Défense*) судилося стати натхненниками зламу у свідомості африканських народів, зачинателями нового, африканоцентричного типу мислення, відповідно до якого африканець не соромиться себе, а пишається собою, своїм походженням, давньою і багатою культурою свого континенту. Зерна, які вони посіяли, проросли у 50–60-ті роки, коли сповнені оптимізму африканські еліти проголошували незалежність своїх країн та творили нові незалежні суспільства.

Омріяна незалежність

На хвилі здобуття незалежності від європейських метрополій народжується оптимістична публіцистика, яка проявляє себе у політичних промовах провідників новопосталих африканських націй, у літературних творах, які мали виразну публіцистичну складову, навіть у наукових дослідженнях, покликаних реабілітувати африканську культуру. Прикладом останнього можуть бути роботи сенегальського історика та антрополога Шейха Анта Діопа, який обґрунтовував тезу про давнину, багатство і самобутність африканської культури, про «старшинство африканських цивілізацій», пов'язував давній Єгипет із субсахаріальною чорною Африкою, шукав негроїдні риси у знаменитого Сфінкса тощо [5].

---

* Українська інтелігенція у бездержавному XIX ст. теж вдавалися до метафори заснулої України, яку треба «розбудити». Зокрема, Олександр Духнович на Закарпатті: «Задуйте сильно і гласно в трубу, ударьте крѣпко в тарабан, чтоби потряслися і пробудилися духом» (Вѣсник, 1850, 1 березня, [цитата за: 2]), Леся Українка у підросійській Україні, творить образ Касандри («Прокинься, Троє! Смерть іде на тебе!»). «Будительська» місія інтелігенції проступає у публіцистичних та художніх текстах Івана Франка [Див. детальніше: 3].

Емоційна домінанта перших років після проголошення незалежності – пафос, кураж, запаморочення від досягнення омріяної свободи, довгожданого звільнення від пут колоніалізму. Африка цього періоду багата на пасіонарних лідерів, які були водночас яскравими політичними діячами та талановитими публіцистами: Джомо Кеніата, Нельсон Мандела, Кваме Нкрума, Патріс Лумумба, згадуваний Леопольд Сенґор. Усі вони на тому чи іншому етапі стали провідниками новопосталих африканських націй. Прем'єр-міністр ДР Конго Патріс Лумумба з оптимізмом дивився у майбутнє: «Творець дав нам цю частку планети, відому під назвою Африканський континент; він належить нам і ми є його єдиними господарями. Наше право зробити цей континент континентом справедливості, закону та миру». Водночас Лумумба «протягає братню руку Заходу» та тим білим, що залишаються в Африці: «Європейці мають визнати і прийняти ідею, що визвольний рух, у якому ми беремо участь по всій Африці, не спрямований проти них, ані проти їхньої власності, а винятково проти режиму експлуатації та поневолення, який ми більше не хочемо терпіти» [6].

Велике значення для самоусвідомлення африканців мала новопостала африканська література англійською, французькою, португальською мовами. Література відіграє важливу функцію творення національного наративу, героїчного міфу боротьби проти загарбників. Одним із найпомітніших творців цього наративу є кенійський письменник Нґуґі Ва Тхіого, який у романі «Пшеничне зерно» анатомує кенійське суспільство зразка останніх років перед здобуттям незалежності та виводить три базові африканські типи:

1) *Каранджа*, переконаний колаборант, який вважає панування європейців закономірним («Біла людина залишиться тут навіки»). Він розглядає білу людину як силу, «яка створила бомбу і перетворила дикі, порослі чагарниками рівнини у сучасні міста з асфальтованими вулицями, мотоциклами і автомобілями, поїздами та аеропланами та будинками, що сягають небес, – і все це за якихось шістдесят років».

2) *Кіхіка* є прикладом борця за свободу Кенії, бездоганного, жертовного, шляхетного. На нього повинні орієнтуватися нові покоління кенійців зокрема та африканців загалом.

3) *Муго* – найменш однозначний персонаж, якого терзають сумніви та суперечності. Суспільство хоче бачити його героєм, а він до цієї ролі не готовий. «Адже, знаєш, був момент, коли мені стало байдуже, отримає країна свободу чи ні. Я хотів одного – додому повернутися. Будь-якою ціною! Нехай Кенія дістається білим – все одно!». Це той проблемний тип африканця, будити якого від сну байдужості взялися африканські публіцисти.

Серед інших прикладів публіцистично орієнтованої літератури 1950-х–70-х, і навіть 80-х років – художні тексти південноафриканця Пітера Абрагамса про визволення чорних рабів («Бурський трек»), івуарійця Бернара Дадьє про антиколоніальну боротьбу жителів Берега Слонової Кості («Клемб'є»), бенінця Олімпа Белі-Кенума про презирство білих чужинців до чорного місцевого населення («Африканська історія»), ангольців Артура Карлуша Пестани («Пригоди Нґунґи») та Мануеля Руя («П'ятий день незалежності») про геройську боротьбу проти загарбників. Вже 1983 р. зімбабвієць Едмунд Чіпамауґа видає дещо графоманський, але патріотичний і типовий для характеризованої епохи роман «Борець за свободу», у якому змальовує зімбабвійську (одну з останніх) версію африканського національного героя, борця за свободу батьківщини. Названі та інші літературні тексти високого, середнього іноді

низького художнього рівня, здійснили вагомий внесок у конструювання проафриканської картини світу.

Слід відзначити, що ці художні тексти, як правило, не мали расистського характеру, підтвердженням чому були часті позитивні образи білих: фермер Джордж у Чіпамауґи, ірландець за походженням, який не просто визнає право народу Зімбабве боротися за свободу, але й бере активну участь у цій боротьбі; Жюльєн із «Африканської історії», здатний шанувати людську гідність чорних людей на шкоду собі.

Нові виклики перед Африкою

Дуже швидко, однак, ейфорія закінчилася. Виявилося, що колоніалізм нікуди не подівся, а мімікрував, європейці, надавши незалежність африканським народам, не відмовилися від природних ресурсів та дешевої робочої сили з Африки. Президент Ґани Кваме Нкрума вже у 1965 р. (через 8 років після проголошення незалежності) писав: «Сутність неоколоніалізму в тому, що держава, яка є його об'єктом, – теоретично незалежна та має всі зовнішні ознаки міжнародного суверенітету. В реальності її економічна система і, відповідно, її політичний курс визначається ззовні» [7].

Патріс Лумумба, який у перші місяці незалежності ДР Конго зіткнувся з проблемою інспірованого бельгійцями сепаратизму в особливо багатих ресурсами провінціях країни, заявляв: «Конго є суверенною, незалежною і вільною державою з тими ж правами, що й Франція, Бельгія, Англія та США. Ми господарі наших власних доль і зробимо з Конго те, що захочемо, а не те, що інші захочуть… Разом з нашими людьми ми повинні захищати нашу країну до кінця, незалежно від інтриг і маневрів бельгійських колонізаторів та їхніх союзників. Історія покаже, хто правий» [8]. Харизматичного прем'єр-міністра, який прагнув «перетворити Конго на велику, вільну і процвітаючу націю, на землю свободи і демократії» [9], зрадили і вбили. На зміну шляхетним, жертовним, освіченим лідерам до влади у більшості африканських країн прийшло покоління Сесе Секо Мобуту, Жан-Бедель Бокасса та Іді Аміна, жорстоких, позбавлених принципів диктаторів, які поставили хрест на сподіваннях африканців на краще життя.

У площині художньої літератури це духовне спустошення відображають письменники на зразок Айі Квеі Арма, який у романі «Фрагменти» (1970) береться за типовий для африканської літератури того часу образ інтелігента, який повертається в Африку після кількох років життя і навчання на Заході. Головний герой, Бокко, намагається вписатися у ментальний, соціальний, культурний ландшафт здавалося б рідної йому Ґани. На роботу влаштовуються по знайомству або за хабар, транспорт не їздить, лікарні не приймають хворих, журнали не виходять, література не має читачів. Рядового ґанця відзначає холуйська запопадливість перед білими іноземцями та доморощеними скоробагатьками. У всіх сферах життя країни – корупція, непотизм і фальш. Зате на рівні формальностей ґанська еліта та рядові ґанці як правило соромляться всього африканського, місцевих звичаїв, традицій, вірувань, тягнуться до Європи. Але наслідування західних зразків у політичний, культурний та побутовій сферах – не сутнісне, а фасадне, непослідовне, а тому має характер карикатури африканської країни на саму себе, щоденного трагічного анекдоту, у якому головний герой Бокко так і не зумів знайти собі місця.

Аналогічні теми розвивають нігерієць Воле Шоїнка в романі «Інтерпретатори» (1964), де молоді люди повертаються із Західного світу в Африку з ініціативами, проектами, готовністю вкладати свою енергію у розбудову Нігерії, але усі їхні починання розбиваються об закостенілу, корумповану систему, яка не терпить ентузіастів, нововведень, модернізацій.

Розчарування новою вільною Африкою навіюють твори таких авторів як конголезець Анрі Лопез (новела «Депутат» виводить образ безпринципного державного діяча, для якого політика – не зорієнтована на суспільне благо діяльність, а спосіб забезпечити собі сите комфортабельне життя та статус), мадаґаскарець Арсен Раціфехера (повість «Його гнів», у якій чиновники та спекулянти блокують усяку здорову ініціативу, усяку спробу вивести темних селян з їхнього злиденного становища).

Таку картину виводить колективний африканський письменник вже у перші постколоніальні десятиліття. Наскрізним мотивом літератури та публіцистики цього періоду є розчарування: реальна Африка не відповідала ідеалізованому образу, про який мріяли їхні діди, за який боролися їхні батьки.

Цей період побудований на усвідомленні провідними умами континенту, що з формальною політичною емансипацією Африки нічого посутньо не змінилося: політична еліта, як правило, мало чим краща за колоніальні адміністрації, не демонструє стратегічного мислення, а керується особистими інтересами, придушує розвиток соціальних інститутів, демократії та правової свідомості, аби якнайдовше перебувати у привілейованому становищі. Більше того, Африка і далі перебуває в економічній, політичній, культурній, ментальній залежності від західних держав. Камерунський публіцист Жан-П'єр Беколо наголошує, що «Африка є західним винаходом»: «Ми не створили наших країн. Камерун, наприклад – це західна креатура, від його території до його законів. Назва «Камерун», яку ми так і не наважилися поміняти, не пішла від нас. Білі дали нам цю назву, вона походить від Camaroes (креветки) і ми дуже горді носити її сьогодні» [10].

Серед десяти найбільших проблем Африки тоґолезький автор Мавуна Кутонін (Mawuna Koutonin) виділяє бідність (за його словами, «Африка – багатий континент, населений бідними людьми»), залежність від зовнішньої допомоги, схиляння перед іноземцями (рабська психологія), нескінченні конфлікти, нерозуміння африканськими елітами макіавелізму західних еліт, науково-технічна відсталість, неадекватне сприйняття світу, менталітет краба, неадекватна картина Африки у світових медіа [11].

Про одну з типово африканських проблем, тотальну корупцію у вищих органах влади, пише ґанський публіцист Лорд Аікінс Адусей (Lord Aikins Adusei): «Корупція, немов ракова пухлина, трагічно спустошила африканські суспільства і зробила мільйони людей дуже бідними. Від Південної Африки до Єгипту щупальця корупції досягають всюди. Корупція не має меж. Від кабінетів президентів і прем'єрів до найменших адміністративних урядових відділень – корупція всюди» [12]. Один із наслідків корупції – чітка соціальна поляризація, в умовах якої вузький елітний прошарок лікується, відпочиває, вивчає дітей та купує нерухомість за кордоном, в той час як народні маси позбавлені елементарних засобів до існування [Див. детальніше: 13].

На початку 2000-х ангольський журналіст Рафаель Маркеш де Мораіш розслідував торгівлю алмазами в Анголі і пов'язані з цим бізнесом порушення прав люди-

ни. У 2011 році в Португалії він опублікував книгу під назвою «Криваві діаманти: корупція і тортури в Анголі». У книзі детально описані свідчення місцевих жителів про вбивства, тортури, залякування і захоплення земель на території видобутку алмазів. «Що може змусити режим придушувати власний народ, доводити населення до нелюдських умов, в той час як деякі обрані збагачуються через насильство та грабунок спадщини країни? – пише де Мораіш. – Відповідь на ці запитання лежить, зокрема, у згубному характері ангольського панівного класу, корислива поведінка якого нагадує поведінку злочинного угруповання. Ця банда заохочує страх і неуцтво в суспільстві як прийнятні форми соціальної поведінки. Вона збіднює суспільство, корумпує його і жертвує ним із видимим задоволенням, утверджуючи в такий спосіб власну гегемонію над переважною більшістю ангольських громадян» [14, P. 149].

Дехто з авторитетних африканських публіцистів звертає сповнений надії погляд на Китай, нового гравця на континенті, із яким африканці не мають негативного досвіду взаємодії. Замбійська публіцистка Дамбіса Мойо таким чином трактує китайський фактор: «Ніхто не заперечує, що Китай присутній в Африці заради нафти, золота, міді і всього іншого, що лежить у землі. Але говорити про те, що середньому африканцеві це взагалі не приносить користі, означає брехати, і критики це знають» [15]. Ще далі в апологетиці африкансько-китайської співпраці зайшов Жан-П'єр Беколо: «Нам дуже комфортно разом. Ми обговорюємо речі, які хочемо зробити разом, без прихованої порядку денного, без ідеології, без супремасизму та расизму. І ми це робимо. Те, що пропонують нам китайці, – не китайська культура, а західні технології та сучасність, у якій Захід нам відмовив» [10]. Така позиція дуже популярна в Африці, впродовж десятиліття її активно розвивають та обґрунтовують патріотично налаштовані публіцисти у різних куточках континенту [Див. детальніше: 16].

Важливо, що значна частина сучасних африканських публіцистів, замість покладати надії на нового китайського патрона, кращого за західного, все більше усвідомлює необхідність відмовлятися від зовнішнього локусу контролю та брати на себе відповідальність за свою долю, а не обмежуватися звинуваченнями на адресу колоніалістів минулого і сучасності. Таку позицію займає згадуваний Рафаель Маркеш де Мораіш: «Сповнені благих намірів ангольські громадяни, особливо молодь, не може покладатися на зовнішню допомогу: у них немає вибору, окрім як розвивати почуття колективного обурення та організовуватися проти систематичних зловживань, які були вчинені проти однієї частини населення, і які є викликом для всього суспільства. Міжнародні економічні інтереси в поєднанні з ресурсами режиму не можуть далі підкорювати найвищу волю цілого народу. Тільки згуртованість серед ангольців та їх солідарність заради загального блага може гарантувати, для майбутніх поколінь, спадок, у якому багатьом ангольцям відмовляли уже протягом тривалого часу, а саме – повагу до людського життя й гідності» [14, P. 149].

Виступ «Небезпека єдиної історії» Чімаманди Нґозі Адічі, провокаційна стаття «Як писати про Африку» Біньяванги Вайнаіна, публіцистичні тексти Проміса Океке – приклади успішних спроб привернути увагу до іншої Африки, не бідної та голодної, а щасливої та процвітаючої, до Африки, яка впевнено дивиться у майбутнє. Намагання зламати негативні стереотипи про континент – ознака зрілості африканської публіцистичної думки, яка все рішучіше відмовляється від ролі жертви.

Висновок

Африканська публіцистична думка як самодостатній феномен сформувалася у 1930-х роках у Парижі. Студенти африканського походження, зокрема Еме Сезер та Леопольд Сенґор, порушили проблематику пробудження та самоутвердження африканців у світі. Публіцистичні тексти, які у тридцяті роки публікували видання *L'Etudiant Noir*, *Revue du Monde Noir*, *Légitime Défense*, стали підґрунтям для масштабнішого антиколоніального дискурсу у перші післявоєнні десятиліття. Боротьба за незалежність африканських народів та успіхи, якими ця боротьба увінчалася (близько п'ятдесяти незалежних африканські держав, які виникли у 1950-ті–80-ті рр.) породили політичну публіцистику із високим градусом незалежницького пафосу, художню літературу із вагомою публіцистичною складовою, яка створює культ героя, борця за свободу, гуманітарну науку, яка реабілітовує африканську культуру на фоні інших. Період загальноафриканського підйому та оптимізму минув, як тільки провідні публіцисти континенту побачили, що проблеми колоніальної епохи не знайшли вирішення, а деякі – навпаки загострилися: колоніалізм нікуди не пішов, просто набув латентного характеру, на зміну пасіонарним лідерам боротьби за незалежність прийшли нові африканські еліти, зазвичай – недалекоглядні, корумповані, позбавлені почуття відповідальності перед суспільством та поваги до закону. Серед можливих варіантів вирішення одвічних проблем свого континенту африканські публіцисти виділяють взаємовигідну співпрацю з Китаєм та опору на власні сили (яка включає розвиток громадянського суспільства, громадських інститутів, здатних контролювати владу та впливати на неї). Популярність першої позиції – свідчення успіхів КНР у вмінні застосовувати soft power, бути привабливою альтернативою Заходу, зокрема – на такому багатому на людські та природні ресурси континенті, як Африка. Наявність другої позиції в африканських медіа – свідчення дорослішання африканських суспільств, уміння не шукати винних серед минулих чи сучасних колонізаторів, а перш за все брати відповідальність за невдачі і провали на себе.

References

1. Césaire A. Conscience Raciale et Révolution Sociale / Aimé Césaire // L'Etudiant Noir. – #1, mars.
2. Сенько І. Будительство в літературному процесі Закарпаття: всеукраїнський контекст / Іван Сенько // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства . – 2010. – Вип. 14. – С. 157–164.
3. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О. Забужко. – К.: Факт, 2006. – С. 72–78;
4. Senghor L. Sedar. Racisme? Non, mais Alliance spirituelle / Leopold Senghor // L'Etudiant Noir. – 1935. – #3, mai-june.
5. Diop Ch. A. Anteriorité des civilisations nègres, mythe ou vérité historique? / Cheikh Anta Diop. – Paris : Présence Africaine, 1967. – 301 p.
6. Lumumba P. African Unity and National Independence / Patrice Lumumba // Jean Van Lierde ed. Lumumba Speaks: The Speeches and Writings of Patrice Lumumba, 1958–1961, Boston: Little, Brown and Company, 1972.

7. Nkrumah K. Neo-Colonialism, the Last Stage of imperialism / Kwame Nkrumah // Available from : goo.gl/AEaiep
8. Lumumba P. Statement at a press conference in Leopoldville / Patrice Lumumba // Available from : goo.gl/q4PZaY
9. Lumumba P. Concluding speech at the All-African Conference in Leopoldville / Patrice Lumumba // Available from : goo.gl/KnjzYK
10. Europe: The view from Africa // This is Africa. – 2015. – May 8. – Available from : goo.gl/oyJC8h
11. Koutonin M. Africa's Top 10 Problems / Mawuna Koutonin // At Cradlefin. – 2017. – July 28. – Available from : goo.gl/JU6YhN
12. Adusei L. A. Corruption in Africa: A Cancer that won't go away / Lord Aikins Adusei // Modern Ghana. – 2009. – January 25. – Available from : goo.gl/2cpmeo
13. Top African President's Kids Living Large (Eps.12) // «The Break» With Tracy. – 2014. – Feb. 10. – Available from : goo.gl/KhQmL7
14. Morais R. M. de. Diamantes de Sangue. Corrupção e Tortura em Angola / Rafael Marques de Morais. – Tinta da China, 2011. – 230 p.
15. Moyo D. Dead Aid: Why aid is not working and how there is another way for Africa / Dambisa Moyo. – Penguin Books, 2011. – 208 p.
16. Мельник Ю. Підступи «китайського злодія» в Африці / Ю. Мельник // Листи до приятелів. – 2016. – 20 лип. – Режим доступу : goo.gl/QYx4Tf

THE DEVELOPMENT OF PUBLICISTIC THOUGHT IN THE SUB-SACHARAN AFRICAN COUNTRIES

Iurii Melnyk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: melnykiurii@gmail.com

The African journalistic thought as a self-sufficient phenomenon has been formed in the 1930s in Paris. Students of African descent, in particular Aimé Césaire and Leopold Senghor, have raised the issue of African awakening and self-affirmation in the world. The journalistic texts published in the 1930s in *L'Etudiant Noir*, *Revue du Monde Noir*, *Légitime Défense* became the basis for a larger-scale anti-colonial discourse in the first post-war decades. The struggle for the independence of the African peoples and the success of this struggle (about fifty independent African states that arose in the 1950s-80s) gave birth to political journalism with a high degree of independence pathos, literature with a significant publicistic component (which includes the cult of a hero, a fighter for freedom), humanitarian science that rehabilitates the African culture in the eyes of the world. The period of general African upsurge and optimism has passed, as soon as the leading publicists of the continent saw that the problems of the colonial era did not find a solution, and some, on the contrary, became aggravated: colonialism did not go away, just became latent, the passionate leaders of the independence struggle have been replaced by the new African elites, usually not far-sighted, corrupt, deprived of sense of responsibility towards society and respect for the law. Among the possible solutions to the eternal problems of their continent, African publicists identify the mutually beneficial cooperation with China and the self-reliance (which includes the development of civil society, public institutions capable of controlling and influencing the governments). The popularity of the first position is evidence of the PRC's success in its ability to use 'soft power', to be an attractive alternative to the West, in particular in such rich of human and natural resources continent as Africa. The presence of the second position in the African media is evidence of the maturity of African societies, their ability to to take responsibility for their failures before acusing colonizers of past or present.

Key words: Sub-Saharan Africa, African Journalism, African Literature, négritude, independence struggle.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 135–142
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 135–142

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 135–142 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070:316.776.22]:[070.1:316.344.42] (073)

ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЯКІСНА» ТА «ЕЛІТАРНА» ПРЕСА (НА ПРИКЛАДІ США)

Наталія Михайлів
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: ozerna.n9@gmail.com

У статті на прикладі історичного процесу становлення та сучасного функціонування преси у США зроблено спробу розмежувати поняття «елітарна преса» та «якісна преса», з'ясовано сутність кожного з цих понять, виокремлено ознаки «якісної» та «елітарної» преси, виявлено закономірності в уживанні цих понять, напрацьовано параметри розмежування якісної та елітарної преси та запропоновано визначення кожної з них. З цією метою на основі праць учених США проаналізовано генезу елітарної преси у США, виявлено, що чільне місце у ній посідає журнал, запропоновано класифікацію елітарної і якісної преси на основі читацького критерію.

Ключові слова: елітарна преса, якісна преса, еліта, якісність, аудиторія, журнал.

В одвічному прагненні до благополуччя суспільство та індивід потребують визначеності, що досягається за двома напрямами: інтелектуалізацією – по-перше, й плеканням правдивих цінностей – по-друге. Одним із засобів акумуляції обох є категорія преси, котру йменують «якісною». Вартий наслідування історичний досвід творення видань цього типу мають США, де в XIX-XX століттях якість зробила пресу успішною, а її читання – престижним. Положення цієї статті дозволять удосконалити практику національних видань з претензією на якісність, збагатити творців цих видань теоретичними знаннями про «якісну» та «елітарну» пресу, відмінності між останніми й створити підвалини для утвердження українських елітарних видань.

Чимало наукових праць містять термін «якісна преса», однак спосіб його співвідношення з терміном «елітарна преса» вчені не уточнюють, нерідко вживаючи їх як тотожні. Мета статті в тому, щоб виявити відмінності в поняттях «якісна преса» та «елітарна преса» на прикладі становлення й сучасного функціонування преси в Сполучених Штатах Америки. Метою обумовлені завдання: здійснити аналіз джерельної бази, присвяченої елітарній та якісній пресі Сполучених Штатів Америки; прослідкувати генезу преси США, з'ясувати місце та роль якісної та елітарної преси в її загально-історичному масиві; виявити критерії для відмежування елітарної і якісної преси на прикладі становлення і функціонування преси у США; запропонувати авторське визначення «елітарної преси» та «якісної преси».

© Михайлів Н., 2018

У спробі термінологічного розмежування автор спирається на праці таких дослідників як О. Биков, Дж. П. Вуд, М. Житарюк, Й. Лось, Ф. Л. Мотт, Т. Петерсон, О. Попова, В. Смеюха, Ф. Хадсон.

Відмежування «якісної» преси від «елітарної» знаходимо у монографії М. Житарюка «Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство», де якісну пресу автор ототожнює з опініївторчою, серйозною пресою, пресою думок, а елітарну – з національною, соціально відповідальною пресою [2, с.108]. Пов'язаність елітарної преси й національно зорієнтованої преси закономірна, адже, як зауважує М. Пірен, «справжньою елітою в суспільстві завжди виступає еліта інтелектуально-культурно-духовна, яка покликана генерувати нові ідеї, ставити та вирішувати розумово-життєві питання» [8, с.38]. Утвердження духовності, культури народу, у свою чергу, не є можливим без глибокого національного стержня, котрий покликана плекати свідома частина суспільства.

Корінь слова «елітарний» – «еліта», насамперед містить вказівку на суб'єкт. На думку дослідниці елітарних ЗМІ О. Попової, виділ елітарної преси пов'язаний із соціальною структурою суспільства, його сегментацією й жорсткою структурованістю. Наявність же сегмента структури передбачає й наявність засобів комунікації для нього [9, с.28-29]. На суб'єктному аспекті елітарної преси зупиняється й український дослідник преси Б. Черняков, виокремлюючи «елітарні видання», що «мали набагато вужче коло поширення і аудиторію, котру становила панівна високостанова і адміністративна верхівка, а також читачі, що одержали відносно високу загальну чи спеціальну освіту» [14, с.81]. З цитованого випливає, що аудиторію елітарних видань утворюють дві категорії читачів: панівна верхівка – еліта – по-перше, й освічені, заможні громадяни, котрі до неї не увійшли, – по-друге.

Зупинимось на тлумаченні поняття «еліта». Філософський енциклопедичний словник визначає еліту як групу осіб, яка займає провідне або керівне становище у будь-якій галузі людської діяльності: політичній, економічній, науковій, культурній, інтелектуальній тощо. Згідно консервативної соціальної філософії, котра складає основу елітарних концепцій, на вершині вертикально організованих структур перебувають охоронці цінностей даної культури, організатори, творчі особистості, а на нижчих шаблях – виконавці [15, с.194]. Еліта, – значиться у словнику іншомовних слів, – про людей, що виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін.; привілейована верхівка суспільства або якої-небудь його частини; елітарний – вибраний, доступний не для всіх, призначений для еліти; кращий, добірний [10, с.213]. До елітарної культури в теорії останньої відносять культуру «духовної аристократії», висококультурних представників груп суспільства, субкультур, привілейованих груп суспільства, що характеризуються принциповою закритістю, ціннісно-змістовою самодостаністю, протиставленій масовій в широкому сенсі культурі [12, с.578], наділяючи її адресністю. Отже, термін «елітарна преса» містить вказівку на цільову аудиторію цієї преси, котра є самодостатньою з фінансового та ціннісно-змістового погляду, відзначається високим суспільним становищем, непересічним інтелектом та, висуваючи високі вимоги до своєї діяльності та атрибутів життя, відповідно, ставить такі ж й до якості преси, котру читає.

Відомі дослідники преси США П. Вуд, Ф.Л. Мотт, Т. Петерсон, Ф. Хадсон [16-18, 20] одностайні у тому, що перша преса США наслідувала британську модель просвітницьких журналів-есе, стосувалася літератури, мистецтва, манер, подорожей та

історії, була недоступною масовому читачеві, розраховувались на освічену аудиторію з рівнем достатку вищим за середній. «Еліта, котра прибула в Сполучені Штати Америки з Англії, – писав відомий американський дослідник преси Ф. Л. Мотт, – формувала газети і журнали за взірцем публікацій, котрі вона отримувала з дому, а популярні суботні та недільні збірники за змістом були більш схожими на журнали, аніж на газети, процвітали за рахунок історій, моральних есеїв та віршів, із певною домішкою дорожніх заміток, науки, мистецтва» [17, с.319-320]. На схожість перших газет і журналів XIX століття звернув увагу Ф. Хадсон, віднісши «Ледіс мегезін» до власне журналів та зауваживши, що поглинуті жіночою модою «Мадам деморестс мегезін», «Ле моуд», «Ле фоллет» та «Базаар» не були газетами у суворому розумінні [16, с.52]. Положення з досліджень преси США ученими цієї ж країни свідчать, що на етапі її зародження у США чільне місце посідав журнал.«Ера американського журналу, – відзначає відомий дослідник журналів США Дж. П. Вуд, – розпочалася з «Гоудіс Лейдіс Бук», котрий багато зробив для побудови ідеї американської жінки щодо того, якою вона (жінка – примітка наша. – Н. М.) є, як повинна діяти і на якому ставленні до себе наполягати [20, с.54]. В фундаментальній праці «Журнали у двадцятому столітті» до якісних журналів США кінця XIX століття Т. Петерсон, відносив «Сенчурі», «Харперс» та «Скрайбнерс», називав їх «дорогою вишуканістю», характеризував аудиторію цих видань як «читачів змісту». «За художньою та літературною якістю, об'ємом … ці три журнали були лідерами серед загальної місячної періодики. Їх редактори працювали не для великих мас населення..., але до панства, яке володіло засобами» [18, с.3-5, 29]. Перші жіночі видання США розраховувались на ерудовану, свідому глобальних проблем читачку, робили внесок у побудову концепції американської жінки, її світогляд, наділялися художньою спрямованістю й престижем, та, сповнені атрибутів розкішного життя, допомагали заможним жінками внести у нього максимум естетизму.

Наведене дозволяє дійти таких висновків. По-перше, рафінованому змістові перших елітарних видань США кореспондувала відповідна аудиторія (еліта), по-друге, чільне у ній місце посідали гендерно марковані – жіночі, видання, й, по-третє, елітарну пресу асоціюють передусім з журнальною періодикою. Виходячи з періодичністю один раз на місяць, замість висвітлення злободенних питань журнал може дозволити собі зосередитися на всебічному аналізі політичної, економічної, мистецької дійсності, літературі тощо. Завдання журналів, – як зазначають автори посібника «Типологія періодичних видань», – подати факти не в спалахах першого знайомства, а в світлі роздумів чи творчого перетворення, а «відставання» використовується як перевага: «зупинитися і оглянутися» й, остигнувши від вражень хвилини, осмислити подію або ж захопити читача образною картиною» [13, с.79]. У цьому зв'язку періодичність виходу видання виступає чинником здійснюваного на його сторінках аналізу, осмислення, інтерпретації явищ довколишнього світу, надання їм образності.

З плином часу та змінами в суспільному виробництві зазнавала змін і елітарна преса. Наприкінці XIX – на початку XX століття газети й журнали стають доступними широкому загалу США й перестають бути лише надбанням обраних. Коли читання стає популярним й поширеним способом проведення часу, елітарний характер преси США, – пише В. Смеюха, – відображався на системі періодики, що представляла обмежену кількість типів видань; на тематиці і стилістичних характеристиках публікацій, розрахованих на високоосвічених читачів [11, с.77-80]. Попри суспільні

трансформації елітарний сегмент соціальної структури продовжує висувати запит на відповідну пресу. Подаючи коротку характеристику сучасних провідних видань США журнал «Атлантік Манслі» Й. Лось визначає у якості «елітарного інтелектуального місячника» [5, с.285]. Читачі журналу «Портфоліо» – високоосвічені, успішні й часто подорожують. Вони віддають перевагу гольфу, тенісу і яхтингу. «Портфоліо» залучає найкращих журналістів та пропонує достойні світлини. Публікації стосуються персоналій, моди, бізнесу, дизайну інтер'єру, відпочинку, мистецької сцени тощо [19]. З часу їх заснування ознаками жіночих журналів «Харперс Базар» та «Вог» були заможний вигляд, утаємниченість в моді, її вишуканість, новизна та дороговизна [20, с.124-125], кристалізуючи їх тип видань для жінок, котрі живуть в добробуті, мають прогресивний світогляд та прагнуть наповнити власні будні вишуканістю.

Лідерство перших журналів розкоші серед періодики свідчить про значний запит на них з боку читацької аудиторії, причому інтерес до елітарної преси виявляють не лише ті, хто посідає високі соціальні сходинки. З часу заснування перших журналів цього виду атрибути життя заможних громадян, яке вона віддзеркалює, прагнуть привнести у своє і менш забезпечені з них. Пошук й перцепція окремими представниками незаможних суспільних верств атрибутів добре організованого, наповненого благами буття Х. Ортега-і-Гасет обґрунтовує особливістю розуміння однією з груп людей «нового» мистецтва, яка полягає в наділеності органом розуміння, наявність якого заперечується в іншої. Саме так, на думку вченого, можна описати механізм засвоєння елітарних цінностей, «звернених до обдарованої меншості», котрий відбувається поза належністю до певного соціально-економічного класу [7]. Можемо висновувати, що елітарні видання – орієнтир для двох категорій читачів: тих, котрі перебувають на вершині вертикально організованих суспільних структур (1) та тих, що прагнуть до перцепції елітарних цінностей попри неналежність до цієї категорії суспільства (2). До ознак елітарної преси США, таким чином, належать: становлення під впливом англійської еліти, мистецький ухил, великий запит на неї з боку елітарного сегмента соціальної структури, значна увага до стилю життя та вишуканих його атрибутів, велика питома вага жіночої елітарної преси.

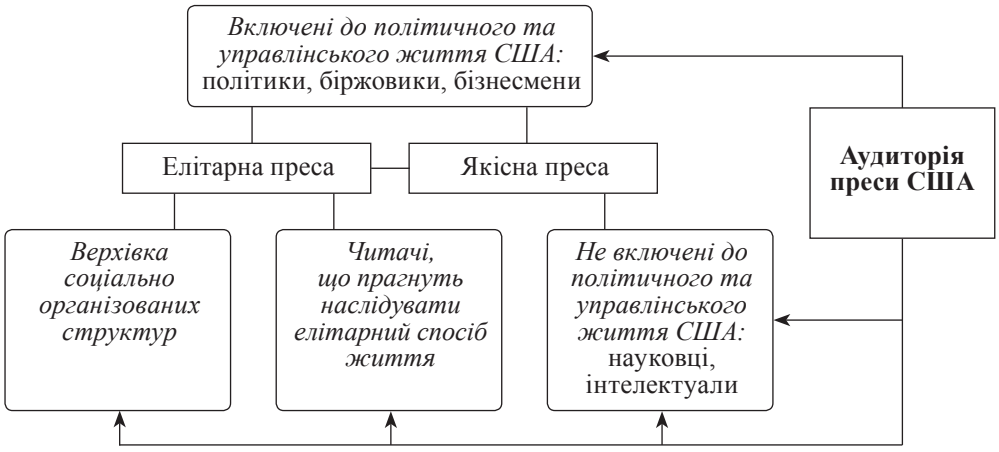
В той час коли «елітарний» указує на суб'єкт, слово «якісний» походить від іменника «якість» і означає характеристику об'єкта (преси). Якість (цінність) інформації – одна з основних вимог до діяльності журналістики у справі забезпечення нею реальної обізнаності суспільства про основні події сучасності, зменшення стану невпевненості й невизначеності читацької аудиторії [4, с.302]. Чинниками, які визначають якісність засобу масової інформації є добре продумана концепція видання, відповідність мови ЗМІ і стилю, манери викладу інформації літературним нормам, застосування публіцистичного стилю, вдале оформлення, охоплюваність широкого географічного загалу, розкуповуваність, рейтингові позиції, високопрофесійний авторський склад, відносна фінансова і політична незалежність [3]. Якісній пресі притаманні аналітичність в підході до подій, зваженість оцінок, спокійний тон публікацій, а головне – надійність фактів та думок, – висновує С. Корконосенко [7, с.95]. В сучасному світі людина постає об'єктом неминучого політичного, економічного й психологічного впливу й щораз то більшої ваги набуває її уміння з'ясувати для себе, де істинне знання, а де – хиби, відсіяти друге та, зменшивши/ усунувши невизначеність, прояснити світ, в якому живе. Остання, у свою чергу, елімінується накопичен-

ням, аналізом та синтезом інформації. Соціальним інститутом, покликаним реалізувати цю функцію, є *якісна* преса. На думку О. Бикова, ознаками якісної преси у США володіють «Нью-Йорк Таймс», «Уол-Стріт Джорнал», а також «Вашингтон Пост», «Лос-Анжелес Таймс», «Чікаго Трібюн» та інші. Ці ЗМІ, – продовжує вчений, – призначені для певної аудиторії – політиків, представників ділових кіл, тих, хто володіє політичною та економічною владою, слідкує за розвитком економічних та політичних подій [1]. Логічно випливає розгалуження аудиторії якісної преси на ділові кола (1) і тих, хто слідкує за розвитком політично, економічно, соціально значущих подій, хоча й не приймає управлінських рішень (2). Примітно також, що як приклади якісної преси дослідники наводять щоденні видання (газети), а також тижневики. Так, щоденну газету «Нью-Йорк Таймс» Й. Лось характеризує як «одну з найповажніших і найвпливовіших газет у світі»; «Тайм» – тижневик, «одне з найголовніших опініотворчих видань у світі»; «Нешинел Рів'ю» – «консервативний, аналітичний, опініотворчий тижневик» [5, с.283-284]. Емпіричний аналіз перелічених видань засвідчує: увагу в них акцентовано передусім на соціальних і політичних проблемах й можливих шляхах їх подолання.

Наведене дозволяє зробити такі висновки. По-перше – якісну пресу складають у першу чергу щоденні та тижневі видання; по-друге – характерною їх тематикою є загальнополітична; по-третє – поряд з особами, що включені до політичного та бізнесового життя США і послуговуються якісною пресою з метою прийняття вдалих управлінських рішень, до читачів цієї преси належить також високоосвічена, інтелектуальна частина суспільства, ті, хто виявляє цікавість до економічних, політичних подій країни і світу, не перебуваючи водночас на їх сцені. Схематично категорії читачів якісної та елітарної преси наведено у Схемі 1.

Схема 1

Аудиторія якісної та елітарної преси (на прикладі США)



Високопрофесійний авторський склад – залучення провідних журналістів та фотографів з метою створення фахових матеріалів, стриманий мовний стиль, престиж залишаються спільними ознаками якісної та елітарної преси. Елітарні

видання висувають високі вимоги до своєї якості, що прослідковуємо на прикладі американського журналу «Портфоліо». В означеному контексті не буде помилкою назвати примірники елітарних видань «якісними». Разом із цим, дослідження понять «якісна» та «елітарна» преса, здійснене на прикладі преси США, демонструє існування між ними відмінностей, котрі подано у Таблиці 1.

Таблиця 1

Відмінності між «якісною пресою» та «елітарною пресою» (на прикладі США)

№ п/п	Параметр розмежування	Елітарна преса	Якісна преса
1.	Періодичність	Місячники	Щоденники, тижневики
2.	Предмет	Стиль життя, подорожі, мистецтво, мода, предмети розкоші	Суспільно-політичні проблеми
3.	Аудиторія	1. Особи, котрі перебувають на вершині вертикально організованих суспільних структур 2. Особи, що прагнуть до перцепції елітарних цінностей попри неналежність до цієї категорії суспільства	1. Включені до політичного та управлінського життя (політики, бізнесмени тощо) 2. Не включені до політичного та управлінського життя: освічені громадяни
4.	Мета	Орієнтація у вдосконаленні стилю життя, його наповнення найкращими благами	Елімінація стану невизначеності

Висновки. На основі аналізу та синтезу означених наукових положень можна запропонувати визначення елітарної преси та якісної преси. Елітарна преса – це сукупність друкованих ЗМІ, котрі виходять з періодичністю один раз на місяць, висвітлюють в основному питання дозвілля, бізнесу, культури, мистецтва з метою удосконалення стилю життя читачів, котрі займають провідне становище в управлінській, інтелектуальній, культурній чи іншій сферах, а також читачів, котрі прагнуть наслідувати елітарний спосіб життя. Якісна преса – сукупність друкованих ЗМІ, котру складають щоденні та тижневі газети, що відзначаються аналітичністю, неемоційним тоном публікацій, прагнуть до з'ясування глибинної суті явищ, подій суспільної дійсності, уникають сенсаційності, розраховані на високоосвіченого читача, впливають на прийняття управлінських рішень і ставлять собі метою зменшення стану невизначеності читацької аудиторії. Основними параметрами розмежування якісної та елітарної преси слугують періодичність виходу, коло питань, які висвітлюються на їх сторінках, аудиторія і мета. Подальші розвідки у цьому напрямі дозволять збагатити теорію зарубіжної преси новими знаннями та конкретизувати понятійний апарат журналістикознавства.

References

1. Быков А.Ю. Современная зарубежная журналистика [Електронный ресурс]: конспект лекций/ А.Ю. Быков. – Екатеринбург, 2003 / Доступно з: https://www.twirpx.com/
2. Житарюк М.Г. Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство: Монографія/М.Г. Житарюк. – Львів: 2008. – 416 с.
3. Жугай В. Й. Становлення якісної преси у посткомуністичному світі [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій: спец. 10.01.08 «журналістика» / Жугай Віталій Йосипович. – Львів: 2006. – Режим доступу: http://referatu.net.ua/referats/7569/168952
4. Журналістика: словник-довідник/ авт.-укл. І.Л. Михайлин. – Київ: Академвидав, 2013. – 320 с.
5. Лось Й.Д. Перспективи світоглядної публіцистики: навчальний посібник/ Й. Д. Лось – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 294 с.
6. Корконосенко С.Г. Основы журналистики. Москва: Аспект Пресс, 2004. – 287 с.
7. Ортега-і-Гасет Х. Дегуманізація мистецтва [Електронний ресурс]/ Х. Ортега-і-Гасет //Вибрані твори; пер. з ісп. О. Товстенко – Київ: Основи, 1994. – 424 с. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/ortega-y-gaset__arte__ua.htm.
8. Пірен М.І. Політико-управлінська еліта України: соціо-психологічний аналіз: монографія/М.І. Пірен. – Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т, 2013. – 424 с.
9. Попова А.В. Дискурс-картины мира и кортежного взаимодействия элитарных средств информации: докторская диссертация: 04 Н / Попова Алена Викторовна. – Вильнюс, 2010.- 200 с.
10. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання [С. П. Бибик, Г. М. Сюта] / ред. С. Я. Єрмоленко. – Харків: Прапор, 2012. – 623 с.
11. Смеюха В.В. Теория и практика массовой информации: учеб. пособие / В.В. Смеюха. – Ростов н/Д: ФГБОУ ВПО РГУПС, 2015. – 87 с.
12. Теория культуры: учебное пособие/ В.П. Большаков , И. К. Москвина, С.Н. Иконникова и др.; ред. В.П. Большаков, С.Н.Иконникова. – СПб.: Питер, 2008. – 592 с.
13. Типология периодической печати : учеб. пособие для студентов вузов / М. Е. Аникина, В. В. Баранов, О. А. Воронова и др.; ред. М. В. Шкондин, Л. Л. Реснянская. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 236 с.
14. Черняков Б.І. Зображальна журналістика в газеті, журналі та книзі XVIII-першої половини XIX ст.: текст лекцій / Б.І.Черняков. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 215 с.
15. Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання / зав. редакцією М. Т. Максименко. – К.: Національна академія наук України. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди, 2002. – 742 с.
16. Hudson F. Journalism in the United States from 1690 to 1872 / F. Hudson. – New York: Harper&Brothers publishers, 1873. – 812 p.
17. Mott F. L. American journalism: a history of newspapers in the United States through 250 years. 1690–1940/F.L.Mott. – New York: The Macmillan Company, 1942. – 813 p.
18. Peterson T. Magazines in the Twentieth Century/T.Peterson. – Urbana: The University of Illinois Press, 1956. – 480 p.

19. Portfolio. The Magazine Of Lifestyles, Interests & Leisure.URL: www.portfoliomagazinenaples.com/our-story.html.
20. Wood J. P. Magazines in the United States. Their social and economic influence / J. P. Wood. – New York: The Ronald Press Company, 1949. – 328 p.

TO THE DELINEATION OF THE NOTIONS OF HIGH-QUALITY AND ELITE PRESS (ON THE EXAMPLE OF THE USA)

Natalya Mykhayliv
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: ozerna.n9@gmail.com

In this article on the example of the historical process of formation and modern functioning of the press in the USA an attempt to differentiate between the notions of «elite press» and «high-quality press» have been made, the essence of each of these concepts was clarified, features of «high-quality» and «elite» press were distinguished, as well as the objectives in the use of these concepts, the parameters of the delineation of high-quality and elite press are elaborated and the definitions of each of them are proposed. To this aim, basing on the works of USA scholars the origin of the elite press in the USA was analyzed and it was found that the magazine occupies prominent place in it, basing on the reader's criteria classification of high-quality and elite press is proposed and their common features were revealed.

Key words: elite press, quality press, elite, quality, auditory, magazine.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 143–151
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 143–151

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 143–151 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.1:070.16-052]:07(438)“20”

HOW THE MEDIA SCANDAL WORKS: IGOR STACHOWIAK'S DEATH CASE

Rafał Klepka
Institute of Security Education and Civic Education
Pedagogical University of Cracow,
Ingardena 4 str., 30-060 Kraków, Poland,
e-mail: rafal.klepka@up.krakow.pl

Michał Piekarz
Institute of Security Education and Civic Education
Pedagogical University of Cracow,
Ingardena 4 str., 30-060 Kraków, Poland,
e-mail: mpiekarz693@gmail.com

The aim of the article is to analyze the media scandal. The thesis describes the theoretical conditions for the scandal and its popularity in the media, as well as the features of the event qualifying as a scandal and the ways of its media presentation. Next, it was pointed out how the mechanisms of scandal worked in the manner of presenting the death of Igor Stachowiak in the Polish media. He was a young man detained by the Police in the Market Square in Wrocław. After the interrogation, during which the stun gun was used, the man died. After a year, TVN's private television broadcasted a report about this death. Since then, the event has become increasingly popular and exciting audiences. More newspapers were written about him, and more and more scandalous features. In the article, a media reconstruction of the scandal was made on the basis of selected examples from the Polish press and television. The analysis was confronted with the theoretical issues outlined earlier.

Key words: scandal, media picture, death in media, content analysis.

Introduction. On May 15, 2016 Igor Stachowiak was detained on the Wroclaw market. The Polish Police officers confused him with the searched fugitive Mariusz Frontczak. After being arrested, a 25-year-old man was taken to the Wrocław – Stare Miasto police station at Trzemeska 12. On the same day, the man died in that Police station after several hours of interrogation. The autopsy performed as possible causes of death indicated the presence of psychoactive substances in the body of the denat, repeated electric shock by the stun gun and multiple, strong pressure on the neck by the person or the other during incapacitation.

A year after the death of Stachowiak, on May 20, 2017, TVN24 broadcasted a report from the Superwizjer series presenting the effects of a journalistic investigation of events

© Klepka R., Piekarz M., 2018

that led to the death of Stachowiak. The broadcast of the reportage provoked a multilateral and complex discussion and media debate about this event. The purpose of this analysis is not to evaluate or analyze the tragic event itself, but to outline the specifics of its media resonance. Undoubtedly, this event was set by the Polish Police in a bad light, and it has many features characteristic of the media scandal. In this context, its media reconstruction will be carried out based on press and audiovisual materials available on the Internet after entering the search term «death of Igor Stachowiak» in the Google search engine. The analysis was based on audiovisual material and press photos from the first hundred search results. In the research selected materials from the popular Polish television channel TVN, radio RMF FM, the weeklies «Polityka», «Wprost», «Newsweek», «Do Rzeczy» and the daily newspapers «Fakt», «Super Express», «Gazeta Wyborcza», «Gazeta Wrocławska» was analyzed.

For the needs of the research, it was assumed that in order for the event to have the characteristics of a media scandal it generally has the following characteristics:

- media event
- scandal
- repeated drama of the message.

Methodology. In the presented study, the authors use media content analysis. According to Klaus Krippendorff, this method is potentially one of the most important research techniques in the social sciences. The content analyst views data as representations not of physical events but of texts, images, and expressions that are created to be seen, read, interpreted, and acted on for their meanings, and must therefore be analyzed with such uses in mind [10, p.11]. Content analysis is a method of studying and analyzing communication in a systematic, objective, and quantitative manner for the purpose of measuring variables [8].

Content analysis was made by looking for features of a media scandal in the content and presentation of events related to the death of Igor Stachowiak. The media is guided by the choice of the presented content with criteria that make the event attractive to the audience [9, p.94]. According to the researchers, the event has become a «media event» should meet the following features:

- the existence of a conflict, the possibility of presenting the reasons of various parties, their argumentation and generating interest through dramatization,
- great importance for the audience, the event should be perceived as important, but indirectly also affecting audience experience, the proximity of the event is an additional factor in favor of the issue or publication,
- time factor, the most recent events have a privileged nature, especially those that have taken place in the last 24 hours and which can be easily monitored as they develop,
- simplicity, the significance of events should be relatively unambiguous, the diversity of potential interpretations should be kept to a minimum,
- personalization, which emphasizes people who «cope with life on earth» instead of abstract descriptions of «faceless» structures, forces and institutions,
- surprising character, the event should be extraordinary, in line with the old journalistic maxim that an interesting person is bitten by a dog, and not when the opposite occurs;
- continuity indicating a chance for the event to develop, preferably in a way that maintains tension for a long time;
- negativism, meaning that bad news is usually preferred and much more readily discussed from good news [2–4].

According to Hans Mathias Kepplinger, author of numerous theoretical and empirical works on scandal in the media, in order for the message to be scandalized, the media event must have the features of a scandal [5, 7]. In his study presenting the specifics of numerous scandals, Kepplinger presents the following features of such an event:

- existence of irregularities of a significant nature,
- analysis of the perpetrator and the motives of his actions,
- stigmatizing the perpetrator,
- analyze each and every event and its circumstances in detail,
- similar to this type of event, but original and different (so the bestial murder was not yet ...),
- the opportunity to consider whether the perpetrator is also a victim,
- seeking public opinion (do you think it must have happened?)
- everybody knows a lot and think they are well-informed,
- everyone is shocked and outraged,
- the guilty should be punished, someone must be guilty,
- the event is developing, there are still new facts that are even more shocking,
- it is important to speculate whether the guilty party has been punished enough,
- there is the illusion of autonomous formulation of grades,
- there is an essential inference from appearances,
- the media cite each other, although all say the same, but this increases the intensity of the message,
- panic and opposition voices are emphasized,
- must evoke strong emotions [1, 12].

A media event which is a scandal is presented in a characteristic way, which Kepplinger describes as a dramatization of the message. It is characterized in particular by:

- horror label – presenting everything as even more horrible than it did,
- calling associations with crime,
- creating speculation around the worst possible scenario,
- showing other cases from the past, which creates catastrophic collages,
- accumulation of offenses,
- exaggeration [6, p.33-34].

On the basis of the analyzed research material, in the way of speaking about the death of Stachowiak, it was possible to identify, on numerous examples, almost all of the elements of media scandal presented here.

Results. The scandal is a situation in which there is a potential possibility that every human being will be in such circumstances as the victim. In this context, the indication of the weekly «Polityka» about the social shock and the title «Excuse me, but here they hit» with the subtitle «horror that everyone could meet and still can» makes the recipient feel that absolutely everyone one day may be in situation of the victim. Such reflection deepens the sense of closeness with the man who died and his family.

A significant part of the media news and press texts referring to the death of Stachowiak contained a clear indication of the developmental character of the event. Most often these were the titles of «New Facts», as in the weekly «Uważam Rze» and the weekly «Wprost». The TVN24 television achieved even more suggestive effect thanks to the title «New questions about death of Stachowiak». The development of the situation seems even

more dynamic, because in the face of new questions, with time there will also be new answers, that is new facts.



Figure 1. Title of the article in weekly «Do Rzeczy»: «The death of Igor Stachowiak is still unsolved, new facts, political intervention», below protesting young people with a banner «Stop murderers in uniforms» – Source: https://dorzeczy.pl/kraj/30132/Sprawa-smierci-Igora-Stachowiaka-wciaz-nierozwiazana-Nowe-fakty-polityczna-interwencja.html (19.04.2018)

According to Kepplinger, the media event should be easy to receive. The title in «Do Rzeczy»: «A policeman who used a stunner lost his job» should be considered as very unambiguous. It is clear that the policeman is at fault and the loss of work is an elementary punishment that must meet him. The essence of the scandal is the irregularity. An excellent description of its meaning, which would be easy to convey in the title on the RMF24 portal: «The error of the Wroclaw police: Igor S. was in handcuffs when the police used a stun gun». Information about numerous irregularities and the photo of protesting young people with a photo of Igor completes the scale of the conflict, in which all parties can present their reasons.

The scandal, as indicated, must concern a human being, and so must be a victim. «Polityka» in its text already in the title marked the drama of an ordinary man, adding that «the tragic death of an innocent man at the police station» took place, further reinforcing this statement in the second sentence with the question «will anyone bear responsibility?»

Scandal makes journalists go into details. All the circumstances that can be told are presented. As a result, the recipient will identify more with the victim. That is why it is so often said about the color of Stachowiak's sweater, about what he had in his purse or in

what circumstances his father learned about his death. This is illustrated by the following fragments of media messages:

«I went to my parents for a Sunday dinner and there the gentlemen came and told us that the son was confused with another man, that he fell off the chair and he just died, he is dead, that was the first message from the police officers – said in «Fakty po faktach», Igor's father, Maciej Stachowiak. – He was confused with some other man, a wanted person who should be arrested – he added.

«The film's author went to work at one of the pubs on the Market Square in Wrocław on Sunday morning. On the way, she saw a man in light trousers and an orange sweater. He stood with his hands in his pockets. Moments later she was already in the pub. She saw the police car approaching the man. Then the second one. The young man sat on the bench and pulled everything out of his pocket».

«In the purse he had with him at the time of death, Stachowiak holds a wooden rosary, a telescopic baton, two cell phones, a charger and keys. Also found in it 30 zlotys 62 grosze and bought the day before the lottery coupon».

However, an event which is a scandal, despite its uniqueness, must give rise to some degree of doubt. «Wprost» weekly made the title of Ziobro's statement «According to one of the experts, there was no evidence that Igor Stachowiak was beaten and kicked by policemen». Scandal thanks to such speculations is gaining momentum. Recipients may have doubts for a moment whether the Police is entirely responsible for the situation.

In the media coverage of scandals, bad news is great. The title from the weekly «Polityka»: «Policemen and prosecutors without guilt» touches upon the most important issue of scandal, the problem of guilt and responsibility. In a scandal, as has already been said, someone must be guilty and he should suffer a severe punishment. That is why the tabloid «Fakt» asks the question: «A policeman from a stun gun will hear the charge of homicide?». The guilty must be found, determined, the fault should be unmasked, unambiguously proven, and the media speculation must be about whether the punishment is sufficient. In this context, receiving remuneration, which was signaled by the weekly «Wprost» in the title, «The torturer of Stachowiak grab Macierewicz (then Polish minister of defense). Nevertheless, he continues to receive a salary» indicates that the punishment is too small.

Media usually formulate evaluations, although sometimes it seems that they are independent and thought-out. An excellent example of a title that proves the illusory nature of formulating independent assessments is the question in «Fakt»: «What else is hiding about the death of Stachowiak by the Police?». This title, importantly, leaves no doubt that something is hidden. Only the question what is hidden shall be answered. The scandal is also conducive to the conclusion of appearances. Often, these conclusions are not made directly. An example of this could be find in «Super Express». In the newspaper information that Stachowiak had no signs of beating when detained is illustrated by photo of marching youth with the banner «You killed Igor!». It should also be noted that the media cite each other, it increases credibility and dynamics, and also illustrates the scale of the problem. «Gazeta Wrocławska» is quoted by «Super Express», and «Gazeta Wyborcza» quotes TVN24.



Figure 2. Title of the article in «Gazeta Wrocławska»: «Igor DID NOT have any signs of beating when stopping! Another riot at the police station.», below protesting young people with a banner «You killed Igor!» – Source: http://www.se.pl/wiadomosci/polska/gazeta-wroclawska-igor-nie-mial-sladow-pobicia-podczas-zatrzymania-kolejne-zamieszki-pod-komisariate_839181.html (19.04.2018)

The media is trying to accentuate the voices of panic and opposition. «Only in Fakt! This is what the executioners of Igor Stachowiak look like today» is the title of the article, which describes the allegations, which were put to Police officers after several months. Media relations evoke strong emotions, fear, opposition, anger. A great example of an event that can be included in the scandal is the hearing in the prosecutor's office, the author of the reportage on TVN24.

The dramatization of the message about the scandal is one of the most important means of the media expression. The events were presented using extreme concepts and illustrated with repeated macabre and brutal shots, such as arrows from a stun gun or images from Stachowiak's arrest. Dramatization is also associated with a description of reality in terms of associations with crime, or at least a violation of norms. In the «Newsweek» weekly, there is a search for what is hidden by Minister Kempa in connection with her visit to Wrocław. Speculation around the worst scenario is an additional opportunity to increase dramaturgy. The title of the «Fakt» daily: «The father's dramatic confession: ‚The beasts from the police murder my son!» is an example of such speculation. Disorders of catastrophes are also an inseparable element of the drama, and so the recalling of events that are similar to the scandal. The subtitle in «Newsweek» «on the Polish stations beats prisoners» can only be strengthened by numbers. That's why «Wprost» is looking for statistics on how many people have ever been killed in police stations or during the intervention. The title «16 deaths as a result of intervention» makes an impression and suggests the problems of the Polish Police.

The technique of accumulation of offenses allows the media to keep the recipients' attention for longer. The irregularity that took place is compounded by another one. As «Wprost» reported, the commanders in connection with the scandal retired, but got high

severance pay. «Newsweek», in turn, indicated that Minister Zielinski knew about Police brutality, but he did not do anything.

Visual exaggeration consists in the presentation of gruesome fragments of events, including their repeated repetition, as well as compilation of shocking photos, such as photos of Stachowiak's head before and after death, or pictures of Stachowiak's gravestone in combination with a group of policemen in the background.

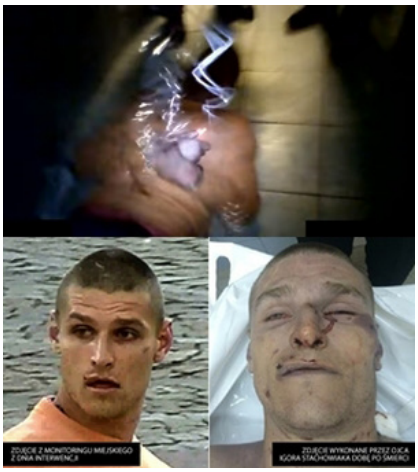


Figure 3. Photos from the program «Superwizjer» broadcasted by TVN24 – Source: TV screenshot

Discussion. Media scandal escapes unambiguous evaluation. Undoubtedly, it is a value for society, because it enforces action and generates the feeling that no one can break the rules. Media stigma is the compensation that institutions do not function in a perfect way. The media certainly react faster than the courts, the prosecutor's office or other institutions. The scandal consequently leads to preventive action. Everyone is more cautious about phenomena around the problem that has already occurred [6, p.123-133].

However, there is no doubt that scandals also have their price. The consequences for those guilty may be greater than in an identical situation, which would not be a scandal, as the public expects a severe punishment. Finally, other people may also be affected. The event from Wrocław undoubtedly affected the image of the entire Police, although it was a single event.

According to empirical research, the media image of the Polish Police is bad. Usually, the subject of police is accompanied by a picture of a roadster, radar and a written mandate, which carries a strongly negative tone. Media reports often present events related to the Police within a specific framework – Police officers are usually guilty of something, while Police work consists mainly in writing tickets and catching drivers who drive too fast. Police in the Polish media is not treated as a particularly important subject, it seems that it revives mainly during the defeat of uniformed services or road actions. Research shows that the media does not broaden the knowledge about the Police, rather in the direction of sensationalism and the problem of exciting readers [11]. Scandals with the Police complete this picture.

The analysis of media scandals, their dynamics, causes and presentation is an interesting research challenge. Each case is different, but the media tools used to present them are similar. Progressive commercialization of media is a factor that promotes the presentation of scandals in the media. Further research into the media content in the context of scandals shows promising perspectives.

References

1. Bisbort A. Media scandals. Westport, Connecticut, London: Greenwood Press, 2008.
2. Boorstin DJ. The Image: A Guide to Pseudo-events in America. New York: Vintage Books, 1992.
3. Dayan D, Katz E. Media Events: The Live Broadcasting of History. Cambridge, London: Harvard University Press, 1994.
4. Katz E, Liebes T. «No More Peace!»: How Disaster, Terror and War Have Upstaged Media Events. International Journal of Communication 2007; 1.
5. Kepplinger H. M., Geiss S., Siebert S.. Framing Scandals: Cognitive and Emotional Media Effects. Journal of Communication 2012; 62: p. 659–681.
6. Kepplinger H. M. Mechanizmy skandalizacji w mediach. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
7. Kepplinger H. M., Ehmig S. C., Hartung U. Alltägliche Skandale: eine repräsentative Analyse regionaler Fälle. UVK Verlagsgesellschaft, 2002.
8. Klepka R. Analiza zawartości mediów: dlaczego i do czego można ją wykorzystać w nauce o bezpieczeństwie i politologii? Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Securitate et Educatione Civili 2016; VI: p. 32–41.
9. Klepka R, Piekarz M. Konflikt militarny w mediach: jak polska prasa i telewizja pokazuje wojnę w Syrii. In: Kordonski R, Kordonska A, Kamilewicz-Rucińska D (eds.). Transformacja środowiska międzynarodowego i jego wielowymiarowość. Lwów-Olsztyn: Lwowski Uniwersytet Naukowy im. Iwana Franki, 2017.
10. Krippendorff K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, 2004.
11. Piekarz M. Medialne obrazy policji i policjantów. In: Klepka R (ed.). Medialne obrazy świata. Wybrane problemy społeczno-polityczne w mediach. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, 2018.
12. Prior H. The Political Scandal as a Narrative Experience. Brazilian Journalism Reasearch 2015; 11: p. 92–109.

ЯК ПРАЦЮЄ МЕДІА-СКАНДАЛ: СМЕРТЬ ІГОРЯ СТАХОВ'ЯКА

Рафал Клепка
Факультет Безпеки та Громадянської Освіти
Педагогічного університету ім. Національної Комісії з Питань Освіти,
вул. Інгардена 4, 30-060 Краків, Польща
e-mail: rafal.klepka@up.kraków.pl

Міхал Пекар
Факультет Безпеки та Громадянської Освіти
Педагогічного університету ім. Національної Комісії з Питань Освіти,
вул. Інгардена 4, 30-060 Краків, Польща
e-mail: mpiekarz693@gmail.com

Метою статті є аналіз скандалу ЗМІ, в якому описані теоретичні причини виникнення скандалу, його популярність в ЗМІ, а також особливості подій, що характеризують скандал та способи його представлення. Також було вказано, як механізми скандалу впливали на демонстрацію смерті Ігоря Стахов'яка в польських медіях, який був затриманий поліцією на Ринковій Площі у Вроцлаві. Після допиту, під час якого проти нього був застосований паралізатор, чоловік помер. Через рік після події польський приватний телеканал TVN транслював репортаж про смерть Стахов'яка. Від того часу ця подія ставала все більш популярною і зацікавлювала суспільство, про це писали також в газетах. У статті зроблена реконструкція медіа-скандалу на підставі прикладів, взятих з польських ЗМІ. Аналіз стосувався теоретичних питань, що були описані вище.

Ключові слова: скандал, медіа-образ, смерть в ЗМІ, аналіз змісту.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 152–159
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 152–159

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 152–159 • DOI: ??????????????????????????

УДК 654.19: 327.88(477)

ГЛУШІННЯ ПРОГРАМ УКРАЇНСЬКИХ РЕДАКЦІЙ ЗАКОРДОННИХ РАДІОСТАНЦІЙ У ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Іван Ципердюк
ПВНЗ «Університет Короля Данила»,
вул. Є. Коновальця, 35, 76000, Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: ivandjuk@ukr.net

У статті розглянуто особливості глушіння програм українських редакцій закордонних радіостанцій під час протистояння Радянського Союзу та Заходу у XX столітті. Показано, що радянські ідеологи надавали особливого значення радіовійні з радіостанціями «Свобода», «Голос Америки», Бі-Бі-Сі, «Німецька хвиля», радіо «Ватикан» та ін. Наголошено, що найінтенсивніші перешкоди в ефірі створювались передовсім для радіостанцій, які транслювали матеріали українських дисидентів.

Ключові слова: українські редакції закордонних радіостанцій, глушіння, холодна війна, дисиденти.

Для того щоб почути правдиву інформацію про стан справ у державі та світі, радянські громадяни налаштовували радіоприймачі на хвилі радіостанцій «Свобода», «Голос Америки», Бі-Бі-Сі, «Німецької хвилі» та ін. Увесь період «холодної війни» між Заходом та СРСР характеризувався нарощуванням потужностей радіостанцій вільного світу, які вели мовлення на територію Радянського Союзу та країн соціалістичного табору. У відповідь СРСР та його сателіти почали інтенсивно розбудовувати колосальну систему радіоперешкод, основною метою якої було завадити слухачам приймати програми «ворожих радіоголосів». У результаті побудова мережі глушіння програм закордонних радіостанцій обійшлася у велетенські суми, які, як наслідок, недотримували промисловість, сільське господарство, наука та культура. Однак політика ізоляції від демократичного світу в інформаційній сфері, яку здійснював Радянський Союз, позбавляючи власних громадян права на отримання та обмін інформацією, як це гарантувала відповідна резолюція Генеральної асамблеї ООН від 14 грудня 1950 року, цілком відповідала офіційному курсу держави, спрямованому на збереження будь-якою ціною влади КПРС: «Совєтське радіоглушіння було лютим, а досвідом в експлуатації такого устаткування просили поділитися також комуністичні керівництва у Східній Європі. «Голос Америки», Бі-Бі-Сі, «Радіо Свобода» та «Радіо Вільна Європа» не можна було почути на цих теренах упродовж багатьох років. Радіоприймачі перепроектовувалися для виключення можливості слухання небажаних короткохвильових частот» [1: 416]. Інформація, яка надходила із Заходу

© Ципердюк І., 2018

через радіоефір, не лише руйнувала монополію офіційних радянських ЗМІ, але й висвітлювала найбільш непривабливі сторони радянської дійсності.

Побудова велетенської за своїми масштабами системи радіоперешкод, яку створив СРСР, не має аналогів в історії. Вивчення цієї проблеми постійно привертало увагу науковців. Різних її аспектів торкалися у своїх працях вчені-журналістикознавці: І. Мащенко, Ю. Каганов, О. Ремовська, О. Богуславський, І. Гель та ін. Литовський радіожурналіст та науковець Р. Плейкіс опублікував окреме дослідження, у якому детально аналізує особливості глушіння закордонних радіостанцій у СРСР, спираючись на численні факти та документи, які йому вдалося зібрати в 90-х роках ХХ ст., перебуваючи на посаді міністра зв'язку Латвії. Однак ці дослідження вимагають узагальнення і з'ясування особливостей глушіння програм українських редакцій закордонних радіостанцій.

Мета нашого дослідження – проаналізувати специфіку глушіння програм українських редакцій закордонних радіостанцій, те, скільки коштів вкладалося в цей напрямок, а також причини особливої уваги радянських ідеологів до закордонного радіомовлення на Україну.

Першість у застосуванні радіоперешкод щодо сигналів радіостанцій ворожих країн належить Німеччині та Радянському Союзу. У 20-х роках ХХ ст. Німеччина «глушила» радіостанцію Комінтерну. СРСР розпочав глушіння «ворожих радіоголосів» 1931 року. Однак планово Радянський Союз почав використовувати глушіння як основний елемент протистояння в радіоефірі напередодні Другої світової війни: «Систематичне глушіння іноземних радіостанцій Радянський Союз розпочав, за різними даними, у 40-х роках: тоді під «гарячу руку» потрапило радіо «Ватикан». У те ж десятиліття СРСР записало собі у вороги ще й «Голос Америки» та «Бі-Бі-Сі». До середини ХХ століття Радянський Союз озброївся потужною системою радіозахисту: майже дві тисячі передавачів працювали на придушення «ворожого» сигналу з-за кордону» [2: 23]. Глушіння разом із перехопленням та контрпропагандою стало одним із основних механізмів протидії закордонним радіостанціям.

Ведення радіовійни з боку Радянського Союзу було закономірним наслідком надзвичайних зусиль для встановлення тотального контролю над поширенням незалежної інформації. Слухачі СРСР прагнули ознайомитися з альтернативною офіційній позицією щодо подій у державі та за кордоном. Цьому сприяло також те, що закордонні радіостанції, як і належить масмедіа, миттєво реагували на поточні події: «Характеризуючи західне радіомовлення, слід вказати на його більшу інформативність у порівнянні з неоперативними та закритими радянськими ЗМІ, що давало першому значні переваги. Про масу подій радянські громадяни дізнавалися саме з західного радіо» [3: 60]. Натомість у СРСР та соціалістичних країнах-сателітах домінував кардинально інший підхід: «Для радянської влади відразу став проблематичним головний принцип функціонування радіо, як безперешкодного засобу поширення інформації, котрого не могли обмежити жодні політичні кордони, а відтак великі зусилля було спрямовано на те, щоб установити тотальний контроль над радіопростором і боротися із загрозами впливу ззовні» [4].

З 1948 року глушіння програм іноземних радіостанцій, яке здійснював Радянський Союз, повністю суперечило Загальній декларації прав людини, стаття 19 якої закріплювала право на свободу переконань і їхнє вільне волевиявлення. Це право передбачало, що «кожна людина має право на свободу переконань і на їх вільне вияв-

лення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватись своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [5]. Як уже відзначалося, 1950 року ООН прийняла резолюцію (як рекомендаційний документ), у якій засудила практику глушіння. Однак це жодним чином не вплинуло на діяльність Радянського Союзу в цій сфері. Навіть навпаки – 19 січня 1961 року була прийнята постанова ЦК КПРС «Щодо заходів по посиленню боротьби з ворожою радіопропагандою», яка обґрунтувала значне зростання витрат на глушіння «ворожих радіоголосів».

У сфері особливої уваги радянських ідеологів цілком закономірно перебувала Україна через визвольні змагання та численні повстання 20-30-х років, боротьбу УПА в роки Другої світової та повоєнний час, рух шістдесятників, найбільшу кількість політв'язнів-українців у таборах та тюрмах. Трансляції програм українських редакцій закордонних радіостанцій у цьому контексті сприймалися як цілком ворожі, що підсилюють позиції дисидентів в УРСР, встановлюють зв'язок правозахисників із вільним світом. Завідувач ідеологічного відділу, а пізніше секретар ЦК КПУ Л. Кравчук так описував тодішню ситуацію в Україні: «По-перше, була розроблена ціла величезна система глушіння радіопередач, це робила радянська влада, партія, КДБ. Я знав цифри, я вже про них трохи забув, які ці цифри, але вклади у глушіння були набагато більші, ніж розвиток самої системи радіо і телебачення. Під Києвом були цілі гектари землі, зайняті глушильними системами, і пробитися через них було надзвичайно важко» [6].

Як свідчать сучасники, на хвилях радіо «Свобода», намагаючись допомогти аудиторії в СРСР прорватись через кордони радіоперешкод, постійно передавали схему створення власними руками спеціальної антени, яка допомогла б зменшити дію глушіння і дала змогу приймати програми «ворожих радіоголосів». Така інформація для слухачів у СРСР була не зайвою, бо лише в Україні діяли сотні глушилок: «Радіоцентри, технічні засоби яких здійснювали радіопротидію, були розташовані в містах: Дніпропетровськ, Донецьк, Київ, Львів, Одеса, Сімферополь, Ужгород, Харків, Чернівці. Всього по Україні працювало 307 передатчиків, у т. ч. по Києву – 72» [7: 196]. Цю інформацію у порівнянні з іншими республіками СРСР наводить Р. Плейкіс: «У 80-ті роки в Литві з населенням 3,5 млн. осіб було 60 передавачів на 5-ти РВП (радіостанція встановлення перешкод. – *І. Ц.*), в Білорусії (10 млн.) – 90 передавачів, в Україні – більше 300 передавачів. В 1986 р. в СРСР було 13 потужних РВП дальнього радіозахисту (100–120 передавачів) і міські станції глушіння у 81 місті (приблизно 1200–1300 передавачів)» [8]. І це була далеко не межа. 1984 року вийшла постанова Політбюро ЦК КПРС й уряду СРСР про будівництво на Україні 18 комплексів радіоперешкод на 15–20 передавачів кожен. Їх повинні були ввести в дію до 1989 року, натомість до 1990 року вдалося збудувати лише три такі комплекси [9: 124].

Радянський Союз на глушіння програм радіостанцій «Свобода», «Голос Америки», Бі-Бі-Сі, «Німецької хвилі», радіо «Ватикан» та інших виділяв колосальні кошти: «За даними звітів ЦРУ США, наприкінці 60-х років щорічні витрати СРСР на глушіння і пов'язані з ним операції («успішні лише ситуативно») сягали близько 150 мільйонів доларів, тоді як загальний бюджет Радіо Вільна Європа і Радіо Свобода у ті роки становив майже 35 мільйонів доларів» [2**:** 27]. Журналістикознавець І. Мащенко у своєму дослідженні про особливості функціонування тоталітарного

ефіру підтверджує цю інформацію, відзначаючи, що значна частина коштів (майже тридцять відсотків), «які за радянських часів виділялися на розвиток і вдосконалення матеріально-технічної бази радіомовлення і телебачення в Україні, йшла, за висновком телевізійників, на «нагрівання ефіру», тобто на заглушування «ворожих радіоголосів» [9: 124]. Загалом лише впродовж 1971–1988 рр., за оцінками західних експертів, було витрачено 1 мільярд карбованців [8]. Ветеран радіостанції «Свобода» Джин Сосін стверджував, що 70% глушіння з боку СРСР було скеровано на радіо «Вільна Європа» і радіо «Свобода». Незважаючи на такі неймовірні фінансові витрати, радянським ідеологам не вдавалося зупинити потік інформації, який поширювали радіостанції вільного світу. Усі в Радянській Україні (від робітників та селян до студентів та науковців), хто прагнув мати доступ до правди, слухали програми українських редакцій закордонних радіостанцій: «Професор, історик Ярослав Грицак пригадує, як у 70-х, ще студентом, йдучи дуже рано на потяг селом, можна було почути звуки радіостанції Радіо Свобода. Майже усі люди по селах слухали «ворожі голоси» у період «залізної завіси». Поки йшов, то міг послухати усі новини» [10]. Знаний український інтелектуал, дисидент Мирослав Маринович наголошує, що слухання «ворожих радіоголосів» в Україні, незважаючи на глушіння, формувало не лише його особисто та друзів-дисидентів, але й усе суспільство. Були цілком практичні результати від прослуховування програм українських редакцій закордонних радіостанцій. Учитель з Івано-Франківщини Василь Яківчик згадує: «Мене Свобода в 72-му році врятувала від арешту, тому що я працював у гімназії і дізнався, що у моїх товаришів був обшук у січні і я за той час, що до мене мали прийти, поховав усі матеріали. А мав їх дуже багато: Сверстюка «Собор в риштованні», «Котляревський сміється», і другі праці мав. А до мене з обшуком прийшли аж у березні, так що я до того часу був підготовлений» [6]. Підтвердженням того, що ефіри «ворожих радіоголосів» постійно слухали, незважаючи на всі радіоперешкоди, мешканці України, є таємні документи КДБ, які нещодавно оприлюднив Центр досліджень визвольного руху. В одному з них ідеться про «оперативні заходи», до яких удався КДБ УРСР для виявлення анонімних авторів, що надіслали листи до української редакції радіо «Свобода», маючи надію, що там їх отримають. Бажання радянських спецслужб знайти невідомих адресантів стає зрозумілим, варто лише зацитувати уривок листа, який перехопили у Ворошиловградській (зараз Луганській) області: «Як ви гадаєте, що може зробити XXIV з'їзд, а я думаю, що для країни XXIV з'їзд зробить багато, для робітничого класу нічогісінько, може лише зробити для робітника в гірший бік» [11]. Це лише окремі приклади з численних спогадів і документів тих, хто слухав в УРСР програми українських редакцій закордонних радіостанцій.

Хоча глушіння програм українських редакцій закордонних радіостанцій не давало бажаного ефекту і завдавало економіці значних збитків, прослуховування ефіру та запис «ворожих програм» оператори в Радянській Україні вели цілодобово і в чотири зміни: «На високопрофесійній приймальній апаратурі оператор у Києві чи в іншому українському місті знаходив, наприклад, україномовну передачу станції «Радіо «Свобода», по системі прямого зв'язку давав команду вмикати радіопередавач-«глушилку» на конкретній частоті. В ефірі з'являлися шуми-перешкоди. Залежно від поточних подій і політичної обстановки в світі на пункт глушіння надходили «зверху» команди про те, які передачі «давити», а які не чіпати. Об'єктами номер

один були програми радіостанцій «Свобода», «Голос Америки», Бі-Бі-Сі, «Голос Ізраїлю», «Німецька хвиля», «Голос Ватикану»…» [9: 122-123].

Варто також зауважити, що в періоди налагодження стосунків СРСР із Заходом глушіння ефірів закордонних радіостанцій тимчасово припинялося. Під час «холодної війни» це робилося двічі: з 19 червня 1963 року до 21 серпня 1968 року і з 10 вересня 1973 року до 20 серпня 1980 року. Радянський Союз у цей час припинив глушити програми «Голосу Америки», Бі-Бі-Сі та «Німецької хвилі». Усі ці радіостанції є офіційними речниками своїх країн. Натомість потужності, які звільнилися в цей час, були переважно скеровані на глушіння програм радіо «Свобода», проти якого ніколи не припинялося глушіння, аж до його повного припинення 30 листопада 1988 року.

Мовлення українських редакцій закордонних радіостанцій на Україну завжди залишалось у центрі уваги радянських ідеологів та спецслужб. Феномен «шістдесятників», який отримав своє найбільше поширення в радянській Україні, спершу насторожив, а згодом і налякав тоталітарний режим. Послідовники «хрущовської відлиги» від закликів щодо відновлення соціалістичної законності та наповнення реальним змістом національних прав народів СРСР і українців зокрема дуже швидко прогресували в напрямку закликів та дій щодо відновлення фактичної самостійності України. Це викликало шалені репресії з боку радянського режиму. Але «оприлюднене на західному радіо подекуди змушувало радянську владу охолодити свій репресивний запал: «Жодна акція протесту – у тому числі страйки, тривалі голодування – не досягала позитивного результату, якщо протестувальників не підтримували закордонні організації чи зарубіжні політики, якщо про них не говорили закордонні радіостанції», – вважає Василь Овсієнко» [2: 42]. Українські редакції закордонних радіостанцій стали основним рупором українських «шістдесятників», і відповідно радіостанції, які передавали їхні заяви, відозви, звернення, твори, СРСР нещадно глушив. Питання надання права голосу дисидентам, зокрема українським, було настільки гострим, що воно окремо розглядалося під час засідання конференції з прав людини в канадському Торонто 29 листопада 1983 року на панелі «Політика радіотрансляції Заходу для блоку країн Сходу та їхня ефективність», де виступали представники радіо «Свобода», «Голос Америки», «Німецька хвиля» та ін. Для українців розгляд цього питання був особливо важливим, бо це означало, що світ укотре зверне свою увагу на те, що ціла нація фактично позбавлена голосу [12: 94–95].

Ведення радіовійни з боку СРСР проти Заходу стало закономірним наслідком політики ізоляції власних громадян від зовнішнього світу, зокрема від інформації, яка надходила з іншого боку «залізної завіси». Урешті життя в Радянському Союзі перетворилось на повний фарс, і щоб не виникало жодних сумнівів, необхідно було повністю позбавити населення доступу до джерел, які б підривали довіру до правильності курсу, який декларувала КПРС: «Прагнення творити реальність зробило з радянського життя якийсь маскарад. Важливою стала не правда, а те, що можна було видати за правду, тож структуру фактичної реальності було замінено організованою фальсифікацією, щоби реальне життя могло (хай і постфактум) виглядати відповідним радянській ідеології» [13: 38].

В Україні, де дисидентський рух набрав найбільшого в СРСР розмаху та сили, незважаючи на систематичне глушіння, заборонені радянською цензурою твори та відозви в'язнів сумління за посередництва українських редакцій закордонних раді-

останцій ставали доступними широкому колу слухачів. Радянська система, за словами правозахисника та політв'язня І. Геля, отримала цілком закономірний результат цього протистояння: «Режим програв боротьбу за людину. Homo soveticus уже не хотів слухати і дивитися пропагандистські агітки, а усіма можливими способами прагнув почути «ворожі голоси» із Заходу. Кількість їх щораз зростала, поліпшувалася якість технічного забезпечення мовлення, а розгалужена мережа глушилок на території СРСР хоч і розросталась, однак не могла заглушити подих свободи з вільного світу» [14: 68].

Діяльність Радянського Союзу в інформаційній сфері в період «холодної війни» давно стала синонімом заборон, цензури, а в радіоефірі – постійного глушіння «ворожих радіоголосів». На основі аналізу особливостей радіовійни, яку вів майже впродовж усього XX ст. СРСР з країнами Заходу, зокрема з українськими редакціями закордонних радіостанцій, вважаємо за потрібне виділити такі чотири етапи: 1) 30-ті роки – створення радіоперешкод мовленню закордонних радіостанцій, під яке потрапила українська редакція радіо «Ватикан»; 2) 50-ті роки – масове глушіння «ворожих радіоголосів» через початок «холодної війни»; 3) 70-80-ті роки – стрімке збільшення кількості станцій-радіоглушилок у зв'язку із зростанням дисидентського руху, передовсім в Україні; 4) 90-ті роки – припинення глушіння всіх без винятку програм закордонних радіостанцій падіння «залізної завіси» через розпад СРСР.

Отже, дослідження специфіки глушіння програм українських редакцій закордонних радіостанцій виявило, що радянська тоталітарна система, намагаючись протистояти надходженню інформації з вільного світу, незважаючи на колосальні фінансові витрати, не змогла отримати бажаного результату. Глушіння ефірів «ворожих радіоголосів» лише заохочувало українців до прослуховування програм, які доносили незалежну і правдиву інформацію про події у світі, Радянському Союзі та Україні зокрема. Програми українських редакцій закордонних радіостанцій стали одним із вагомих чинників, що пришвидшили розпад СРСР. Дослідження проблеми «глушіння» в контексті найрізноманітніших спроб контролю радянської тоталітарної системи над радіоефіром залишається актуальною темою для численних наукових студій, адже сучасні події засвідчують, що Росія, як правонаступниця СРСР, здійснює не менш жорсткі та репресивні заходи, для того щоб домогтися повного контролю над усіма медіа: телебаченням, радіо, пресою та інтернетом. У зв'язку з російською агресією проти України ця проблема набуває для нашої держави стратегічно важливого значення.

References

1. Сервіс Р. Товариші. Комунізм: світова історія / Сервіс Роберт. – К. : Темпора, 2012. – 616 с.
2. Ремовська О. Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції / Олена Ремовська. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. – 163 с.
3. Крисенко Д. С. «Медійний фронт» «холодної війни» 1980-х років / Д. С. Крисенко // Український інформаційний простір. – № 1. – 2013. – С. 56–62.
4. Доступно з: http://tyzhden.ua/history/70601/printview – 24.10.18.
5. Доступно з: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk) – 24.10.18.
6. Доступно з: https://www.radiosvoboda.org/a/921169.html – 24.10.18.

7. Каганов Ю. О. «Ворожі голоси»: ідеологічне протистояння на радіохвилях у Радянській Україні (друга половина XX ст.) / Ю. О. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. XXXV. – Запоріжжя, 2013. – С. 193-201.
8. Доступно з: www.radiocenzura.tripod.com/text.htm – 24.10.18.
9. Мащенко І. Міфи і реалії телерадіоефіру / Іван Мащенко. – К. : Видання ДП «Агентство ТРК», 2001. – 262 с.
10. Доступно з: https://www.radiosvoboda.org/a/26580023.html – 24.10.18.
11. Доступно з: http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=1367&pc=50&sort=1&fd=date&pv=1 – 24.10.18.
12. Ісаїв Х. Переговори на захист прав людини і дисидентів в епоху Совєтів. Спогади / Ісаїв Христина; пер. з англ. Українська всесвітня правозахисна асоціація. – К. : Гамазин, 2016. – 328 с.
13. Саттер Д. Доба безумства. Занепад і кінець Радянського Союзу / Девід Саттер ; пер. з англ. Наталії Комарової. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. – 528 с.
14. Гель І. Виклик системі: український визвольний рух другої половини XX століття / ред. та упор. І. В. Єзерська; Центр досліджень визвольного руху. – Львів : Часопис, 2013. – 392 с., іл.

JAMMING THE PROGRAMS OF UKRAINIAN EDITORIAL OFFICE OF FOREIGN RADIO STATIONS DURING THE COLD WAR

Ivan Tsyperdiuk
Private institution of higher education «King Danylo University»,
35 Yevhena Konovaltsia, 76000, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: ivandjuk@ukr.net

The study analyzed the specifics of jamming the programs of Ukrainian editorial offices of foreign radio stations, the amount of money invested in this direction, as well as the reasons for the special attention of the Soviet ideologists to foreign radio broadcasting in Ukraine. It was found out that according to the plan the Soviet Union started to use jamming as the main element of confrontation in the radio space on the eve of the Second World War, in particular, began to jam the programs of the Ukrainian editorial office of Vatican Radio.

The radio war by the Soviet Union was a logical consequence of the extraordinary efforts to establish a total control over the distribution of independent information. The listeners strove to get acquainted with the thoughts, which were alternative to the official position of the Soviet state regarding events in the USSR and abroad. This was also facilitated by the fact that foreign radio stations, as it is supposed for mass media, reacted instantly to current events.

Special attention of the Soviet ideologists was paid to Ukraine because of liberation struggles and numerous revolts of the 20-30s, the UPA struggle during the Second World War and post-war time, the movement of the sixties, the largest number of the Ukrainian political prisoners in camps and prisons. Broadcasting programs of the Ukrainian editorial offices of foreign radio stations in this context were perceived as completely hostile, targeted at strengthening the position of dissidents in the USSR, establishing the link between human rights defenders and the free world.

The Soviet Union allocated enormous funds for jamming the programs of the radio stations Radio Liberty, Voice of America, BBC, Deutsche Welle and others. However, despite the incredible financial expenses, the Soviet ideologists failed to stop the flow of the information that was distributed by the radio stations of the free world.

Jamming of the broadcasts of the «hostile radio voices» only encouraged Ukrainians to listen to the programs that provided independent and truthful news. The programs of the Ukrainian editorial offices of foreign radio stations have become one of the important factors that accelerated the collapse of the Soviet Union.

Key words: Cold War, jamming, dissidents, the Ukrainian editorial offices of foreign radio stations.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 160–166
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 160–166

МЕДІАКУЛЬТУРА

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 160–166 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.1-051:2-765(477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХРИСТИЯНСЬКИХ МАС-МЕДІА УКРАЇНИ: ПРОФЕСІЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖУРНАЛІСТА

Христина Вишивана
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна,
e-mail: vyshyvana_khrystyna@ukr.net

Українська релігійна журналістика перебуває у стані формування концепцій і визначення пріоритетів. Дослідження християнських мас-медіа дасть змогу оцінити їхню ефективність, окреслити перспективи продуктивного функціонування, продовжити якісну підготовку фахівців.

Ключові слова: релігійна журналістика, діалог Церкви і ЗМІ, релігійний журналіст, християнські мас-медіа України, релігійна толерантність.

Актуальність наукового дослідження. Із відновленням незалежності України у 1991 році розпочалось релігійно-духовне відродження, відповідно, зросла кількість різноманітних ЗМІ, які стали рупорами конфесій. Медіа взяли на себе відповідальність у справі духовного виховання та єднання українського народу; такі ЗМІ, безперечно, відстоюють позиції своїх церков та релігійних організацій. Також є медіа, які не позиціонують себе з жодною релігійною конфесією, це незалежні ЗМІ, головною метою яких є інформування читачів щодо релігійної ситуації в Україні.

Стан дослідження теми. У статті містяться посилання на наукові праці релігійних медіа-експертів, журналістів, дослідників релігійної журналістики, зокрема: Ігоря Скленара «Церква і засоби масової інформації», Олени Артемчук «Екуменічна публіцистика: зародження, розвиток та історична перспектива», Джона Аллена «Церква та світські ЗМІ – «однаково винуваті», Майкла Дж. Герсона «Біла пляма в журналістиці», Террі Меттінглі «Влучити в ціль». Позицію Церкви щодо сприйняття засобів масової інформації висвітлено у збірнику документів «Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа». Практичний аспект взаємодії Церкви і медіа пропонують автори посібника «Церква і медіа. Сім кроків до порозуміння».

Об'єктом наукового дослідження є взаємодія християнських мас-медіа України з Церквою задля окреслення перспектив діяльності християнських ЗМІ і вдосконалення української релігійної журналістики.

© Вишивана Х., 2018

Предметом наукового дослідження є роль релігійного журналіста у налагодженні безперервної комунікації Церкви з аудиторією, яка потребує відповідей на запитання, а тому звертається по допомогу, у пошуках інформації, до християнських ЗМІ.

Розвиток діалогу між християнською Церквою та українськими засобами масової інформації залежить від їхньої конструктивної позиції і прагнення до співпраці заради ефективного висвітлення релігійних подій християнського життя. Ба більше – Церква і ЗМІ взаємопов'язані, а *«ігнорування релігійного виміру подій збіднює журналістику, не дозволяє їй побачити цікаві історії чи змушує невиправно перекручувати їх»* [1]. Церква сьогодні відкрита для комунікації з журналістами, тож діалог може відбуватись, однак за яких умов?

Одним із чинників, від якого залежить розвиток української релігійної журналістики, є співпраця християнських ЗМІ з іншими мас-медіа. До прикладу: *«1993-1995 роки відзначаються тим, що у релігійній пресі відчувалася хвиля творчого пошуку. Численні релігійні видання, що виникли на хвилі відродження Церкви, притягували до себе авторів із нерелігійних видань, які, очевидно, разом із бажанням працювати привносили у релігійну журналістику певні журналістські навики, здобуті у виданнях нерелігійних»* [2: 100].

Перспективи релігійної журналістики безпосередньо залежать від журналістів, які є фахівцями з питань церковно-релігійного життя, адже *«їхня чітка моральна та громадянська позиція, глибоке професійне зацікавлення та максимум докладених творчих зусиль у вирішенні міжконфесійних суперечок на теренах сучасної України»* [3] є запорукою успішного розвитку релігійної журналістики в країні. Певна річ, християнські журналісти мають інформувати своїх читачів так, аби не нав'язувати власну суб'єктивну думку, а висвітлити проблему чи питання зусібіч, щоб читачі (слухачі/глядачі) самостійно формували свої погляди. Водночас журналіст, який пише на релігійну (християнську) тематику, *«має особливе пророче покликання: він повинен чітко висловлюватися проти фальшивих ідолів сьогодення – матеріалізму, гедонізму, споживацького мислення, вузьколобого націоналізму, керуючись ідеалами людської гідності, любові до ворогів і абсолютної поваги до кожного людського життя»* [4: 271].

На розвиток християнських мас-медіа в Україні впливає й релігійна толерантність українських ЗМІ. Християнські мас-медіа передовсім мають *«ширити цінності животворного Христового послання, робити так, щоб увесь світ пройнявся їхніми переконаннями, голосом їхньої віри і Словом Бога»* [5: 244]. Релігійний публіцист Клара Ґудзик свого часу наголошувала: *«Перш за все, вони (мас-медіа – авт. прим.) мають забути слово «секта», яке всі релігії світу сприймають як образу»* [6]. Громадянські згода та єдність залежать від релігійної освіченості усіх верств населення, тож християнські ЗМІ мають говорити про справжнє поняття толерантності, а також про втілення його в життя, про повагу до релігійного вибору кожної особистості, адже *«українське розуміння християнських цінностей дуже важливе нашому суспільству для того, щоб воно пізнало і зрозуміло себе»* [7]. Тож, комунікація Церкви й ЗМІ є ще одним чинником розвитку українських релігійних мас-медіа.

Імідж Церкви, ставлення й довіра людей до неї залежать також від того, як і яку інформацію про її діяльність подають мас-медіа. Лариса Івшина, головний редактор газети «День», прогнозує: *«Вдумлива і якісна журналістика здатна змінювати*

імідж Церкви і налагоджувати це порозуміння, презентуючи аудиторії особистостей серед духовенства» [7]. Зі свого боку, мас-медіа залежать і від того, чи Церква готова йти їм назустріч. Правдива журналістика може стати запорукою не тільки комунікації між Церквою й медіа, але й якісного і кількісного зростання християнських мас-медіа, тому запити аудиторії будуть задоволені і релігійна журналістика, вдосконалюючись, підвищуватиме рівень духовності суспільства.

Зручною платформою для релігійних медійників є Інтернет, адже він відкриває цілком нові мультимедійні можливості інформування читачів, оскільки поєднує в собі переваги кожного з традиційних ЗМІ та подає їх у доступному форматі. Християнські мас-медіа мають оперативно реагувати на події, що відбуваються, тому доступ у режимі онлайн дає змогу людям швидко відшукати потрібну інформацію. Аудиторія самостійно фільтрує інформацію, розставляє пріоритети, тому завдання журналістів – бути незалежними й об'єктивними щодо інформації, яку вони висвітлюють у своїх матеріалах.

Перспективи розвитку християнських мас-медіа України залежать як від новітніх технологій, так і від людського фактору, в якому почуття гідності й життя у правді нерозривно пов'язані між собою. Релігійна журналістика, яка ґрунтується на таких засадах, завжди буде успішною і потрібною.

Завдання Церкви – діалог із людиною до зустрічі з Христом, завдання християнських мас-медіа – дати аудиторії якнайповнішу інформацію про релігійні події, йти з людиною поруч дорогою до Христа.

Запити аудиторії на релігійну інформацію зростають, тож журналісти мають не тільки подавати матеріали, які цікаві в певний час, але й говорити про передісторію, прогнозувати, тобто урізноманітнювати і вдосконалювати контент.

Християнські мас-медіа потребують журналістів, які розуміли б завдання християнської Церкви в Україні і запити аудиторії на відповідну інформацію. Незалежність таких ЗМІ від конкретних релігійних організацій залежить безпосередньо від внутрішньої політики кожної з редакцій. Тому професійна підготовка релігійних медійників впливає на завдання, які перед собою ставить українська релігійна журналістика, на наповнення й перспективи розвитку таких засобів масової інформації.

Посібник «Церква і медіа. Сім кроків до порозуміння» [8] містить кілька ключових вимог до медійників, які висвітлюють релігійні питання:

– Знання, досвід, талант, які характеризують професійного журналіста; якщо в редакції немає такого медійника, то потрібно його знайти;

– Обережність у висловлюваннях, а особливо – при вживанні релігійної лексики;

– Два головних правила для написання текстів на релігійну тематику: доступність викладу для читача та точність із точки зору Церкви (духівництва, наукових співробітників, вірян);

– Журналіст не має брати за основу лише факт, адже свідчення і погляди людей, які ґрунтуються на власному релігійному досвіді, можуть стати цінними прикладами у реальній історії [9]. Террі Меттінглі стверджує: *«Коли репортери перетинаються з людьми, котрі розповідають, як Бог відповів на їхні молитви, вони чомусь просто ігнорують це та закривають свої записники. Складно співпереживати віряанам, якщо ви переконані, що вони марять».* Террі Меттінглі аргументує думку тим, що в історіях про релігію є факти й погляди на істину, а чимало журналістів цього не

усвідомлюють: *«Так, може бути важко підтвердити, що Бог відповідає на молитви. Але, напевне, можливо підтвердити факт, що мільйони людей вірять у те, що отримують відповіді на молитви, і що це впливає на їхні вчинки в особистому та суспільному житті. Журналісти, які продовжують ігнорувати погляди релігії на істину, сліпо пропускатимуть багато важливих історій у вирії релігійної тематики»* [9].

Писати про релігію складно, адже *«часто ми бачимо, що Церкви недолюблюють журналістів, які постійно лізуть зі своїми камерами й диктофонами у «святая святих», а журналісти побоюються церковників, бо не завжди знають, де і як стати, як правильно звернутися і як називається та чи та річ у храмі».* Церква й журналістика взаємозалежні завдяки людському фактору: *«Журналісти пишуть для своєї аудиторії, яку серед усього іншого цікавить і релігія, а Церква потребує журналістів, щоб її голос лунав сильніше – люди не завжди йдуть до церкви, а ось медіа самі до них приходять у дім»* [8: 11].

Журналістика буде недосконалою без дослідження й висвітлення питань релігії, яка є одним із головних компонентів глобальних змін. Зі свого боку, Церква потребує комунікації з мас-медіа задля духовного інформування вірян. Папа Римський Павло VI наголошує в одній із своїх проповідей: *«Сьогодні ми закликаємо всіх католиків, а особливо тих, хто працює в мас-медіа, до позитивних змін, закликаємо їх ширити цінності животворного Христового послання, робити так, щоб увесь світ пройнявся їхніми переконаннями, голосом їхньої віри і Словом Бога».* Папа Павло VI каже, що це справді важливе покликання і велике служіння світу, закликає всіх людей доброї волі співпрацювати задля того, щоб утвердити спільні засади, які є гідними й людяними. *«Ми просимо всіх тих, хто зайнятий у сфері соціальної комунікації, розповідати про самопожертви й самопосвячення, про те добро, якого стільки є на світі, про діяльні поривання, завзяття й самозречення багатьох чесних людей, особливо молодих. Ми знаємо, що в царині мас-медіа працює чимало людей доброї волі, які палко заповзялися поставити свої «безжиивні знаряддя» (пор. Communio et Progressio, 72) на службу своїм ближнім. Ми закликаємо цих людей з подвійним завзяттям взятися до справи й перетворити мас-медіа на полум'яні смолоскипи, на світлосяйні маяки, що освітять людям шлях до єдиного справжнього щастя»* [5]. Християнські ЗМІ мають сприятливий ґрунт для праці, можливим є діалог із Церквою, тому релігійна журналістика має виконувати свої завдання вчасно й достовірно, будучи містком для комунікації між Церквою і вірянами.

Інтернет у цьому сенсі, як уже було зауважено, міг би допомогти у налагодженні діалогу між вірянами і Церквою, проте *«у ставленні до інтернету люди Церкви часто притримуються позиції, що краще не мати з ним справу, тому що там «суцільна порнографія», а «в соцмережах лише даремно витрачається час». Проте інтернет – це канал комунікації, який Церква не може ігнорувати, якщо хоче достукатися до більшої кількості людей. А сьогодні в інтернеті «сидить» більше людей, аніж приходить до храму»* [8: 73]. Варто зауважити, що є спеціальні церковні документи Католицької Церкви про ЗСК, до прикладу, душпастирська інструкція для виконання Декрету ІІ Ватиканського Собору про ЗСК Communio et Progressio (Єдність і поступ) 1971 року, в якій сказано, що кожен, хто посідає відповідальні посади в Церкві, повинен проголошувати всю повноту правди через засоби соціальної комунікації. *«Ми наполегливо закликаємо єпископів, священиків, ченців та мирян – тобто всіх представників Церкви – друкувати статті в пресі, промовляти на радіо*

й телебаченні, брати участь у зніманні кінофільмів», – вчить Католицька Церква через Communio et Progressio (п. 106) [8: 34]. Тобто духовенство розуміє, що ЗМІ є ключовим каналом зв'язку між Церквою і світом, водночас усвідомлює, що роль кожного вірянина в утвердженні Церкви така ж важлива, як і завдання журналіста щодо висвітлення релігійних подій. *«Нехай католики поміркують над своєю відповідальністю в цих справах і приймуть її щирим серцем, бо ж не годиться, щоб діти Церкви своєю пасивністю сприяли тому, щоб технічні труднощі або буцімто великі витрати притушували слово спасіння чи заважали його поширенню (Communio et Progressio, 133)»* [8: 35]. Якщо Церква так вболіває за правдивість і необхідність висвітлення релігійних подій, то й діяльність релігійних журналістів має відповідати вимогам суспільства: професійно працювати й подавати інформацію, яка не лише відповідає дійсності, а й є суспільно значимою, об'єктивною й актуальною.

Ігор Скленар, дослідник релігійної журналістики, окреслює такі найважливіші проблеми, які порушують релігійні медійники: *«морально-етичне виховання сучасного громадянина, соціальний захист широких верств населення, відновлення історичної пам'яті, зближення українських Церков та їхнє об'єднання в єдину помісну, повернення законного церковного майна, поширення сектантства у нашій державі та багато інших»* [10]. Майкл Дж. Герсон у передмові до книги «Біла пляма», переклад якої є на сайті «Телекритика», пише: *«Журналістика, що ігнорує чи нівелює роль релігії в повсякденному житті, пропускає вагомі моменти історії нашого часу. Центральна роль релігії в процесі реформування суспільства сьогодні також очевидна, про що свідчить рух на захист людського життя, антивоєнні демонстрації, зростаюче занепокоєння стосовно глобального зубожіння, розповсюдження хвороб, сексуальної торгівлі та геноциду»* [11].

Запити на інформацію про релігійні події в Україні й світі щоразу зростають, адже люди сприймають ЗМІ як посередників між ними й Церквою, тож намагаються знайти в журналістських матеріалах відповіді на особисті питання. Джон Аллен дає чітку вказівку, як мають співпрацювати медіа і Церква: *«Якщо ми зможемо ясним зором подивитися на проблеми, які нас спіткали, знайти шлях виходу за межі цих дисфункціональних відносин між нами і мас-медіа, якщо зможемо це зробити з живим почуттям гумору, то матимемо прекрасну стратегії для католицької комунікації на початку XXI століття»* [12].

Релігійна журналістика несе в собі історичну, культурну та духовну цінності, тому читання таких матеріалів і роздуми над ними є частиною соціальної доктрини Церкви, яка прагне виховати і вести дорогою життя своїх вірян. Сьогодні аудиторія прагне бути обізнаною в усіх сферах життя, а релігія завжди була одним із незамінних чинників формування громадянського суспільства й інституту держави.

Отже, перспективи розвитку християнських мас-медіа України цілком реальні, і втілювати їх у життя – це підтримувати діалог із Церквою, вдосконалювати наповнення християнських мас-медіа, збільшувати їхню кількість, професійно навчати релігійних медійників бути відповідальними за своє слово перед людьми і Богом.

References

1. Балаклицький М. Що об'єднує журналістів і вірян [Електронний ресурс] / Максим Балаклицький. – 03. 01. 2013. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/scho_obednue_zhurnalistiv_i_viryan/
2. Дідула П. До питання аналітичного жанру в сучасній релігійній пресі УГКЦ / Петро Дідула. – Львів: Львівська Богословська Академія. Інститут релігії та суспільства, 1998.
3. Артемчук О. Екуменічна публіцистика: зародження, розвиток та історична перспектива [Електронний ресурс] / Олена Артемчук. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article =1289
4. Лось Й. Слово має визволяти, а не поневолювати / Йосип Лось. – Світло, 2001. – Ч. 7-8.
5. Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа / упоряд. і наук. ред. М. Перун. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2004. – 440 с.
6. Гудзик К. Релігійна толерантність: «свої» і «чужі» [Електронний ресурс] / Клара Ґудзик. – 14.04.2007. – Режим доступу: http://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/religiyna-tolerantnist-svoyi-i-chuzhi
7. Лавриш Ю. Лариса Івшина: «Якісна і вдумлива релігійна журналістика здатна змінювати імідж Церкви у суспільстві» [Електронний ресурс] / Юліана Лавриш. – Режим доступу: http://velychlviv.com/larysa-ivshyna-yakisna-i-vdumlyva-religijna-zhurnalistyka-zdatna-zminyuvaty-imidzh-tserkvy-u-suspilstvi/
8. Церква і медіа. Сім кроків до порозуміння / С. Бабинська, Ю. Завадська, М. Карапінка, О. Кулигіна. – Вид-во «Ездра», 2012. – 240 с.
9. Меттінглі Т. Влучити в ціль [Електронний ресурс] / Террі Меттінглі. – 13.03.2009. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/2009-03-13/44316
10. Скленар І. Церква і засоби масової інформації [Електронний ресурс] / Ігор Скленар. – 12.07.2000. – Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-3_12.htm
11. Герсон М. Біла пляма в журналістиці [Електронний ресурс] / Майкл Дж. Герсон. – 23.03.2009. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/view/2009-03-23/44522
12. Аллен Дж. Церква та світські ЗМІ – «однаково винуваті» [Електронний ресурс] / Джон Аллен. – 20.10.2012. – Режим доступу: http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/tserkva-ta-svitski-zmi-odnakovo-vynuvati/

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE CHRISTIAN MASS MEDIA OF UKRAINE: THE PROFESSION OF RELIGIOUS JOURNALIST

Vyshyvana Khrystyna
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: vyshyvana_khrystyna@ukr.net

Ukrainian religious journalism is in the stage of its concepts' formation and its priorities definition. The survey of the Christian mass media helps to evaluate their effectiveness, outline the prospects for their productive functioning and continue the high quality training of their specialists.

Relevance of scientific research. With the rebirth of Ukraine's independence in 1991 a religious and spiritual revival began, and, accordingly, the number of various mass media, that became denominators, began to grow. Media took over responsibility for the spiritual education and uniting of Ukrainian people; such media, undoubtedly, defend the positions of their churches and religious organizations. There are also media, that do not position themselves as any religious confessions, they are independent media, whose main purpose is to inform readers about the religious situation in Ukraine.

The object of scientific research is the interaction of the Christian mass media of Ukraine with the Church in order to outline the prospects for the activities of Christian mass media and to improve Ukrainian religious journalism.

The subject of scientific research is the role of a religious journalist in establishing permanent communication of the Church with its audience, who needs answers to questions, and therefore addresses the Christian mass media for help, while searching for necessary information.

Prospects for the development of the Christian mass media of Ukraine depend on both the latest technologies and the human factor, in which the sense of dignity and life in truth are closely connected. Religious journalism, which is based on such principles, will always be successful and necessary.

The Christian mass media needs journalists, who understand the mission of the Christian Church in Ukraine and the demands of the audience for the relevant information. Journalism will be imperfect without exploring religious issues, which is one of the main components of global change.

The Christian media have a favorable ground for labor; the dialogue with the Church is possible; therefore, religious journalism must fulfill its tasks on time and in a credible way, being a bridge for communication between the Church and its believers.

Key words: religious journalism, the dialogue between the Church and mass media, religious journalist, Christian mass media of Ukraine, religious tolerance.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 167–173
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 167–173

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 167–173 • DOI: ??????????????????????????

УДК 07:81'23:[32.019.2:316.776.23](470+4+73)

ЕФЕКТ ФРЕЙМІНГУ: ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ТА ЗАХІДНИЙ ДОСВІД

Жанна Петровська
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: zhannapetrovska@i.ua

У статті проводиться аналіз фрейму як інструменту творення нової картини дійсності для успішної маніпуляції суспільною думкою. В роботі фрейм визначений як конструкт для змінення уявлень споживачів медійного продукту залежно від потреб політичної сили. Робота містить авторський поділ фреймінгу на західний (Америка та країни Західної Європи) та пострадянський (Росія), кожен з яких використовується для творення масмедійного продукту та нових смислів у інформаційному полі.

Ключові слова: фрейм, ефект фреймінгу, пост правда, новинна рамка, інформаційне поле, боти.

Історіографія питання фреймінгу

В епоху постправди існує ризик виникнення маніпулятивних смислів для створення альтернативної картини світу. Інформаційне поле переповнене викривленими уявленнями про традиційні речі у соціумі та ставленням, на яке повпливали структури фрейму. Важливими практичними завданнями в такому інформаційному полі є вміння фільтрувати факти від емоційного сприйняття, яке накладає рамка. Для того, щоб відрізняти альтернативну дійсність від реальності, потрібно класифікувати інструментарій створення фрейму.

Провідний науковець в гендерній теорії та сучасній філософії Джудіт Батлер провела дослідження важливого соціального конструкту – війни. Авторка аналізує сприйняття фрейму війни, а також важливість візуальної інформації про війну. В своїй книзі «Фрейми війни. Чиї життя оплакують?» вона окреслює поняття фрейму, як новинну рамку, що охоплює лише частину інформації стосовно тієї чи іншої події.

Соціолог Ірвін Гофман дослідив дію фреймінгу на маси і видав свою книгу «Рамковий аналіз: есе про організацію досвіду» у 1973 році та вперше довів існування ефекту фреймінгу. Він аналізує такі процеси як «фабрикація», «переключення» та «тотальний інститут», які дозволяють спиратися на визначення фрейму за Гофманом , який зазначав, що пізнаючи подію людина буде обмежена в інтерпретаціях і це називав первинними рамками. Вони створюють в свою чергу суспільну думку, яка важко піддається коригуванні зовнішніми впливами інформації.

© Петровська Ж., 2018

За Караге та Роефсом, рамковий аналіз пов'язаний з ідеологічною роллю мас медіа, оскільки досліджуючи фреймінг, можна знайти взаємозв'язок між новинами та поділом влади у суспільстві, тому в роботі фреймінг перш за все досліджується не як випадкове нав'язування альтернативного сприйняття та нових смислів, а як методична зброя пропаганди в епоху пост правди.

Метою статті є з'ясування природи «ефекту фреймінгу» та класифікація цього явища на базі медійного продукту країн пострадянського простору та Європейського Союзу і США.

Фрейм як спосіб творення альтернативної дійсності за допомогою емоцій

Постправда – це обставини, за яких об'єктивні чинники на формування громадської думки, ніж заклики до емоцій [9]. Тобто постправда тісно пов'язана з ефектом фреймінгу, який у свою чергу є конструктом, що передбачає висвітлення певної події однобічно шляхом емоційного впливу. Методологія виявлення в тексті фрейму передбачає наявність в ньому метафор, резонансних слів, які є широковідомими в суспільстві, ключові слова, які періодично повторюються в тексті. Це підкреслює тісний взаємозв'язок рамки для підживлення постправди, точніше фрейм творить альтернативну дійсність, яка є підґрунтям для цього явища.

Загальне визначення фреймінгу в статті розглядається як рамка, що змінює соціальний конструкт для створення альтернативного сприйняття дійсності за допомогою зміщення акцентів в інформації.

«Фреймом у соціальній теорії називають набір концептів і теоретичних підходів до того, як індивіди, групи та суспільства організовують, сприймають та описують реальність» [1, с. 8]. Тобто варто відрізняти фрейм як соціальний шаблон сприйняття дійсності, сформований потоками інформації для існування в соціумі від фрейму, який досліджується в статті.

За Гофманом, «концептуальні фрейми – способи організації досвіду, структурують індивідуальне сприйняття суспільства. Практика фреймінгу передбачає соціальне конструювання соціального феномену – за допомогою медіа, політичних або соціальних рухів, політичних лідерів або інших агентів та організацій» [1, с. 8]. Тобто якщо уявити фрейм як справжню рамку, яка накладається на інформаційне поле , мов на аркуш паперу на якому написані цифри, то в середину рамки потрапляють лише вибіркові факти з певним емоційним набором. Тут і далі фрейм треба розуміти як новинну рамку. Новинна рамка – це фрейм, який функціонує в ЗМІ.

Ефект фреймінгу – це когнітивне перекручення форми інформації, яке впливає на сприйняття її людиною [3, с. 146], проте варто відрізняти фреймінг від поняття близького за значенням «agenda setting» (теорія порядку денного). Це явище передбачає, що ЗМІ висвітлюють одні події та ігнорують інші, натомість новинна рамка висвітлює подію, але навмисно ігнорує якийсь її бік.

Класичним фреймом можна назвати спосіб виокремлення фактів для створення власної картини дійсності в інформаційному полі без їх деформації, тобто рамка, яка обрамлює чисте інформаційне поле. Для прикладу такого фрейму можна звернутись до Джудіт Батлер, яка описує в своїй книзі «Фрейми війни. Чиї життя оплакують?» приклад новинної рамки, яка є класичним фреймом.

Палестинський центр з прав людини спробував підрахувати кількість жертв після 22-денної атаки на Газу (грудень 2008 – січень 2009, операція «Литий свинець»). Це 1417 вбитих і 4336 поранених палестинців, більшість з яких – цивільні. Ізраїль намагався оскаржити всі цифри, аргументуючи, що більшість вбитих були бійці ХАМАС-у. Фреймом у цій ситуації є те, що Ізраїль не доводить до відома читачів (глядачів) про те, що в ХАМАС-і є цивільне і бойове крило, серед цивільного є жінки і діти, які приносять їжу, тому в оформленні фрейму важливо змінювати не реальність фактів, а сприйняття ситуації. Якщо давати статистичні дані з кількістю жертв, де будуть вказані вікові групи постраждалих, то захист держави від нападників в очах громадськості може перерости у вбивство неповнолітніх [1, с. 25].

Ще одним класичним фреймом є сюжет з американської програми «Крізь червоточину з Морганом Фріманом». В серії науково-популярного проекту нас ознайомлюють з концепціями створення світу. Однією з запропонованих ідей була теологічна версія. «Божий шолом» – це науковий прилад, який виконує транскраніальну електричну стимуляцію, посилаючи магнітні хвилі до мозку та створює ілюзію «присутності Бога». Піддослідні пацієнти науковця говорили про відчуття вищого божественного поруч із собою. Тобто можна штучно змінити релігійні вірування людини за допомогою дії на певну ділянку мозку. Тобто сенсом, який несе ця рамка є те, що насправді релігія всього лише мозкова активність, яку при бажанні можна «вимкнути» й «увімкнути» у випадку з атеїстами, а отже фрейм несе в собі сумніви в існуванні Бога.

В книзі Мічіо Кайку «Майбутнє розуму» детально описане це дослідження проте з додатковим фактом, який не включили в аналізований сюжет. «Божий шолом» тестувався не лише звичайними студентами в Оксфорді, але й науковцем доктором Річардом Докінзом, біологом та переконаним атеїстом, який надягнувши «божий шолом», щоб побачити як зміниться його ставлення до релігії і воно не змінилось [5, с. 231]. В такому висвітленні дослідження забарвлюється іншим сприйняттям отриманого результату, натомість у попередньому фреймі сюжету програми «Крізь червоточину з Морганом Фріманом» шолом наче сам провокував напади «присутності» в піддослідних.

Чистим інформаційним полем можна назвати циркуляцію фактів у мас медійному просторі, де факт – це дійсні реальні дані. Чистого інформаційного поля в соціальній структурі не існує (винятком можна назвати офіційні статистичні дані, цифри, соціологічні дослідження проведені за науковими нормами позбавлені оцінок експертів), воно завжди функціонує разом з іншими типами інформації: фейками, симулякрами, суб'єктивними оцінками. Природнє поле – це вся інформація , яка циркулює в суспільстві, не залежно від її якості (реальність/брехня).

Класифікація фреймінгу

В ході дослідження фреймінгу його можна класифікувати на дві течії – західну та пострадянську. Історичні особливості , які формували спосіб створення фрейму, відрізняються в сучасному світі перш за все технічною підтримкою, а саме Інтернетом. Він грає ключову роль в дослідженні особливостей різних типів фреймів, бо є базовим засобом розповсюдження інформації в сучасному світі.

Простір країн Західної Європи та США довший час мав широкий доступ громадськості до Інтернету, тому законодавча база є краще прописаною щодо контролю інформації – авторських прав, плагіату та Даркнету.

Пострадянський інтернет-простір слабше контрольований. Законодавча база пострадянських країн майже не прописана в цьому аспекті й циркуляція думок в цифровому просторі не може контролюватися на рівні західних структур.

Ще одним критерієм, який впливає на розвиток різних типів фреймів є швидкість та якість провайдеру.

Ці показники забезпечують більшу клієнтську базу та кваліфікацію користувачів ПК, а отже більшу можливість створення контенту який кількісно може переважати країни з обмеженим доступом чи поганою швидкістю передачі інформації..

Вільний доступ до будь-якої інформації в пострадянському просторі унеможливлює застосування лінійного фреймінгу, адже якість та кількість джерел в цих країнах перешкоджає способу формуванню соціальної думки шляхом класичного фрейму.

Західний фреймінг спирається на довіру постійних читачів тиражних видань. Вони, в свою чергу, перемістились в Інтернет простір для збільшення аудиторії та спрощення комунікації між читачем та виданням.

Західний тип характерний тісним поєднанням політичних сил з медіа і, на відмінно від пострадянського, контролюється сильніше. Так, газета «Guardian» в одній із своїх статей зізнається, що існує зближення між західними медіа та їх урядам задля висвітлення політики, особливо зовнішньої [12].

Наслідком такої коаліції є тип медійного продукту, який практикує стрічку головних новин – найбільш резонансних подій, що відбулись за останній час (день, тиждень, місяць). Тобто важливо не переплутати особливість, власне, фрейму з теорією порядку денного, хоча вона грає важливу роль в створення моделі фрейму, адже стрічка головних новин тісно пов'язана за своєю структурою з стрічкою новин в соціальних мережах та потребує створення фрейму в самих публікаціях для уникнення тем, що замовчуються в ряді статей, а тому у висвітленні окремого явища, яке може бути пов'язане з витісненим зі стрічки «важливіших новин» його уникають і в окремих публікаціях (лінійний вектор, таблиця1).

Отже, феноменом Західного варіанту фреймінгу можна назвати «ефект шор». Це тип перегляду інформації, яка обмежена лінійною структурою та новинною стрічкою, де теорія порядку денного пов'язана з фреймінгом. Користувач може бачити лише найпопулярніші новини , а отже соціальні конструкти, які включені у фрейм (сенс) обмежені одним напрямком, тобто мають подібні смисли, які не конкурують один з одним. Людина, політична (соціальна, життєва)позиція якої формується в «шорах» має однобокий погляд на ситуації та недостатню поінформованість, через брак альтернативних фреймів.

Пострадянський фреймінг використовує паралельні смисли й фрейми, які конструюють дійсність та можуть відрізнятися. Таким чином це можна назвати ефектом «калейдоскопа», де людина отримуючи таку кількість соціальних конструктів втрачає можливість перевірити реальність, адже альтернативних версій забагато й починає притримуватись одного із запропонованих фреймів.

Таблиця 1

Фреймінг	Західний	Пострадянський
Тип фрейму	Лінійний вектор (серія публікацій)	Паралельний вектор (серія публікацій)
Місце в інформаційному полі	Фіксоване (стаття)	Не фіксоване (стаття)
Технічні особливості	Використання соціальних мереж для циркуляції фрейму	Використання ботів для збільшення рівня довіри до фрейму

Тип фрейму та його місце в інформаційному полі *(див. Таблицю 1)* взаємодоповнюючі характеристики, які пояснюють механізм дії фрейму. Фіксована чи мігруюча (не фіксована) рамка це можливість зміни інформаційного поля, який використовувався в статті (в одному засобі мас медіа) за короткий період часу, натомість вектори вказують на зв'язки між цими публікаціями в подальшому.

Лінійний вектор фрейму – це виклад подій, дійсності чи фактів у варіанті, який не підпадає змінам рамки, що накладається на інформаційне поле (фіксований тип). Не беручи до уваги інші факти, що не ввійшли до рамки, корегує суспільну думку, проте не змінює напрямок інформаційного поля в подальших публікаціях. Такий фреймінг користується логічними зв'язками між статтями видання (сюжетами, радіоефірами) одного холдингу.

Паралельний вектор фрейму – це виклад подій у варіанті рамки , яка може змінювати своє місце в залежності від зміни напрямку маніпулювання суспільною думкою (не фіксований тип) в подальших публікаціях одного видання, які демонструють думки (соціальні конструкти), що суперечать одна одній в одному холдингу. А. Островський пише про російську пропаганду наголошуючи саме на існуванні безлічі правд, що доводить використання паралельного вектору фрейму «У радянської пропаганди була певна ідеологічна спрямованість, вони все-таки не зовсім винаходили реальність. А тут відчуття, що взагалі фактів нема, тому можна так , а можна інакше – залежно від ситуації. І створюється твердження про те, що це брехня або це правда» [8].

Російський варіант мігруючої рамки ілюструє висвітлення трагедії падіння «Боїнга» 2014 року на території Донбасу [4]. Це можна назвати фреймом, що мігрує в природньому інформаційному полі, адже в сюжетах задіяні фейки.

Технічні особливості західного фреймінгу пов'язані з широкою користувацькою базою соціальними мережами, яка охоплює всі вікові категорії населення. Фундація EurActive проаналізувала дані про доступ до Всесвітньої мережі у різних країнах світу і за її результатами стає зрозуміло, що країни Європи (74.8) та Америка (65.5) наймасштабніше користується Інтернетом і як наслідком соціальними мережами [7].

Технічною особливістю пострадянського фреймінгу є забезпечення правильного соціального конструкту прихованого в тому чи іншому фреймові за допомогою ботів – механічних коментарів, штучному збільшенні переглядів та вподобань. Через доступність будь-якої інформації в мережі для забезпечення створення нового сенсу в тій чи іншій фреймованій події створюється ілюзія підтримки соціуму ідеї, використаній у статті, внаслідок чого в масі виникає ефект спіралі мовчання.

Боти можуть навіть штучно поділити суспільство влаштувавши показовий конфлікт думок. Так, вчені з американського університету Джорджа Вашингтона у Вашингтоні, округ Колумбія, зафіксували надзвичайну активність російських ботів у Twitter. Боти створили політичні дебати серед американців стосовно безпечності вакцини, а також, у своїх постах, намагаються створити враження незадоволеністю Америкою як державою серед її громадян [10].

Висновки

1. Фрейм впливає на світогляд користувачів інформацією, яку подають медіа й може бути використаний політичними, економічними силами для створення тієї чи іншої вигідної реальності, отже фрейм можна вважати повноцінним інструментом для створення постправди та, як наслідок, конструктом пропаганди.

2. Існують фрейми, які природно циркулюють в суспільстві та їх не можна вважати інструментом маніпулювання або чорної пропаганди. Наприклад фрейми, що створені на базі чистого інформаційного поля, можуть бути рамкою, яка є точкою зору в статті без політичного впливу на неї зверху, тому фрейми спроектовані для маніпулювання важко відокремлювати від фреймів створених через природню потребу людини конструювати дійсність під власні фрейми, створені для соціальної адаптації.

3. Фреймінг, за типом та місцем в інформаційному полі, а також технічними особливостями, можна поділити на західний та пострадянський, що дає змогу зрозуміти схеми створення соціальних конструктів в різних країнах. Детально ілюструючи аспекти створення різних видів фреймінгу за географічним показником можна виокремити різні соціальні конструкти, які будують дійсність різних країн, отже можна детальніше досліджувати ряд світоглядних течій сформованих штучно для маніпуляції суспільством.

References

1. Батлер Д. Фрейми війни. Чиї життя оплакують? / Джудіт Батлер. – Київ: АРТ КНИГА, 2016. – 276 с. – (АВАНПОСТ-ПРИМ).
2. Гордієнко Т. Постправда як тренд: Ukrainian style [Електронний ресурс] / Тетяна Гордієнко // Media Sapiens. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://is.gd/JxFhU2
3. Гофман І. Рамковий аналіз: Есе про організацію досвіду / Ірвінг Гофман. – Москва: Інститут соціології РАН, 2004. – 752 с.
4. ЗМІ Росії і збитий «Боїнг». Дев'ять теорій, якими заплутували світ [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.radiosvoboda.org/a/28025471.html.
5. Кайку М. Майбутнє розуму / Мічіо Кайку. – Львів: Літопис, 2017. – 408 с.
6. Капличный С. Что такое фрейминг, или Как формулировки влияют на наш выбор [Електронний ресурс] / Сергей Капличный // Издательства Манн, Иванов и Фербер. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://is.gd/AuKcj2
7. Лише 40% населення світу користується інтернетом (інфографіка) [Електронний ресурс] // Media Sapiens. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://is.gd/QRtp7v
8. Островский А. Конструктор реальности. Интервью [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.svoboda.org/content/article/27784428.html.

9. Постправда [Електронний ресурс] // Тиждень.ua. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://tyzhden.ua/Columns/50/179230
10. Російські «тролі» створюють у Twitter штучні дебати щодо вакцинації, щоб розділити суспільство – дослідження [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://is.gd/mdrs1O
11. Що таке постправда і альтернативні факти, і чому всі про них говорять Дискусії журналістів на Mezhyhirya Fest 2017 [Електронний ресурс] // Телекритика. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://is.gd/4bfnsT
12. Viner K. How technology disrupted the truth [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www/theguardian.com/media/2016/jul/12/how-technology-disrupted-the-truth.

FRAMING EFFECT: POST-SOVIET AND WESTERN EXPERIENCE

Zhanna Petrovska
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: zhannapetrovska@i.ua

The article analyzes the frame as a tool for creating a new picture of reality for the successful manipulation of public opinion. The frame is defined as a construct, designed to change the view of consumers of a media product depending on the political situation. The article presents the author's distinctions of Western (America and Western European countries) and post-Soviet (Russia) framing, each of which is used to create a mass media product and new meanings in the information field.

The effect of framing can function in the mass media as a natural social construct, but the frame, studied in the article, is artificially created for the deliberate political manipulation of an individual's ideological picture.

It is pointed out the difference between the frame effect and the Agenda-setting theory, which greatly simplifies the task of defining an artificial frame, because the agenda-setting theory means political influence on the mass media and indicates the possibility of creating a frame in a separate publication.

The functional purpose of the author's table is to separate the frame forms according to the features of the political structure of the countries. The main criteria for the separation of the post-Soviet and western frames were the following indicators: technical features, the place of the frame in the information space and, in fact, the type of frame.

The Internet has become a separate indicator for determining the technical impact on the frame. The criteria for analyzing its role were the speed and quality of the provider's services, which influenced the access to the network and the amount of created content in the virtual space.

Illustrating in detail the aspects of creating various types of framing by geographic index, we can distinguish various social constructs that build the reality of different countries, so that we can examine in more detail a number of ideological trends that have been formed artificially in order to manipulate the society.

Key words: frame, framing effect, post-truth, news frame, information field, bots.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 174–183
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 174–183

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 174–183 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.1-051:004.8]:378.011.3

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЕПОХУ НОВИХ МЕДІЙ

Олег Романчук
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: universum.magazine@gmail.com

У статті аналізується надзвичайно важлива для інформаційного суспільства проблема створення штучного інтелекту (ШІ) та непередбачувані соціальні наслідки, які при цьому можуть виникнути.

Ключові слова: інформація, штучний інтелект, людство, комунікація, інформаційне суспільство, інтернет-ресурси, комп'ютер, комунікативні технології.

Нині у світі реально існує влада інформації, місце і роль її в житті гомо сапієнса дедалі помітніші. Сьогодні ми щораз частіше говоримо й пишемо про становлення «нового суспільного устрою» – інформаційного суспільства, дискутуємо про філософію комп'ютерної цивілізації.

Разом з тим йдеться не лише про розуміння методів впливу новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, але й усвідомлення психологічних та соціально-економічних наслідків тотальної комп'ютеризації життя людства, знаходження шляхів і засобів розв'язання посталих завдань.

Комп'ютери дедалі інтенсивніше перетворюються в технології. Сьогодні вже не дивують наукові та науково-популярні статті про штучний інтелект (ШІ) у засобах масової комунікації, цілком природно сприймаються публікації про журналістику штучного інтелекту. Проводяться дослідження щодо впливу штучного інтелекту на розвиток ЗМІ, з'ясовується роль ШІ в журналістиці, аналізуються ймовірні наслідки функціонуванні симбіозу ШІ й традиційних мас-медій. Цій проблемі присвячена низка оригінальних праць: [3], [8], [9] та ін.

Разом з тим вчені досі чітко не з'ясували, що саме слід розуміти під поняттям ШІ, який сенс криється в ньому словосполученні.

Мета нашого дослідження зумовлена потребою глибшого усвідомлення сутності поняття «штучний інтелект» й виокремлення тих завдань, які він спроможний розв'язати в сфері масових комунікацій.

Норберт Вінер [1] підкреслив зв'язок інформації та адаптації. Інформація як властивість матеріальної системи відтворювати, зберігати та використовувати структури іншої системи забезпечує водночас адаптацію системи до середовища.

Ставши системою розумною, людство як динамічна нелінійна самоорганізовувальна система, що перебуває всередині іншої, більш обширної системи цього ж

© Романчук О., 2018

класу (біосфери), в результаті здатності адаптувати довкілля до своїх потреб отримує змогу змінювати реальність. Своєрідними інтелектуальними імпульсами, котрі раз у раз почало відчувати на собі довкілля, стали наслідки відкриття властивостей важеля та переходу від мисливства до землеробства і скотарства, результати використання вогню, вітру, пари, електрики, атомної енергії, створення комп'ютерних систем, утворення загальної комп'ютерної мережі й загального інформаційного поля.

Для полегшення складних операцій на виробництві почали застосовуватись автоматизовані (програмно керовані) пристрої, які з легкої руки Карела Чапека часто називають роботами (роботизованими системами). Вони можуть працювати за несприятливих для людини умов – високих і низьких температурах, в ядерних реакторах, глибоко під водою. Безумовно, що успіх виконання поставленого завдання залежить від ефективно написаної для кожного робота програми – своєрідної «інтелектуальної підказки».

Постає питання, як підвищити рівень «інтелекту» автоматизованого пристрою, як наділити його «розумом». Тобто йдеться про створення «штучного інтелекту», який би наближався до інтелекту людини.

Людський інтелект формувався упродовж еволюції гомо сапієнса. Однак тлумачення поняття «інтелект» далеко не таке просте, як може здатися на перший погляд.

«Інтелект є здатність правильно реагувати на нову ситуацію» [7]. Це одне з визначень цього дискусійного поняття. Всі наче розуміють про що йдеться, але потрактовують термін дуже часто на інтуїтивному рівні. Психологи і психіатри, зокрема, застосовують методику тестування та експертних оцінок [4].

Якщо підходити до інтелекту як до здатності знаходити рішення в умовах дефіциту інформації, підміняючи її «припущеннями», то властивості інтелекту ми помічаємо вже на початкових рівнях організації живих організмів. Образно кажучи, інтелект – це здатність будувати припущення, які зменшують невизначеність. Наразі жоден комп'ютер не володіє такими властивостями.

Коли ж мова заходить про «штучний інтелект» (ШІ), то в жодному разі це поняття не можна зводити до пристрою, який імітує мозок людини. Чи не найвідоміша спроба дати формальне визначення поняття «штучний інтелект» належить Марвіну Мінському, відомому спеціалісту зі штучного інтелекту: «Штучний інтелект є дисципліна, що вивчає можливість створення програм для вирішення задач, які при розв'язанні їх людиною потребують певних інтелектуальних зусиль» [2, 12].

Ведучи мову про системи штучного інтелекту ми так чи інакше торкаємось поняття «знання». У «Філософському словнику» [6] знання визначаються як «відображення об'єктивних властивостей та зв'язків світу». М. Глибовець і О. Олецький дають таке визначення цьому поняттю: «Знання є інформаційною основою інтелектуальних систем, оскільки саме вони завжди зіставляють зовнішню ситуацію зі своїми знаннями і керуються ними при прийнятті рішень. Не менш важливим є те, що знання – це систематизована інформація, яка може певним чином поповнюватися і на основі якої можна отримувати нову інформацію, тобто нові знання» [2, 32].

Англійський вчений Алан Тьюрінг є автором так званого «тесту Тьюрінга», який має на меті визначити з ким експерт має справу – з комп'ютером чи людиною. Тест-завдання припускає, що рівень інтелектуальності співрозмовника визначає його вміння вести діалог.

«Розуміння співрозмовника є абсолютно необхідним для нормального діалогу, а для такого розуміння треба мати певну суму знань про світ... Необхідною компонентою інтелектуальноїх системи є знання про світ, на основі яких вона поповнює первинний опис зовнішньої ситуації для глибшого розуміння цієї ситуації, аналізує можливі наслідки своїх дій і, можливо, формує або коригує свою мету. Усе це стосується будь-якої інтелектуальної системи, незалежно від того, чи йдеться про природний розум людини або інопланетянина, чи про штучний інтелект. За докладнишого трактування можна вважати, що чим інтелектуальнішою є система, тим ефективніше вона може досягти мети» [2, 26].

Критичні завдання, які раз у раз постають перед людством, вже перевищують його інтелектуальні можливості у розв'язанні найрізноманітніших проблем, котрі створюють дедалі більші загрози для виживання гомо сапієнса. Потрібні надпотужні комп'ютери, здатні допомогти людству уникнути небезпек, котрі породила сучасна цивілізація. Відтак перед науковцями неминуче постає завдання створення штучного інтелекту (ШІ).

Цілком зрозуміло, що з появою штучного інтелекту для людства виникнуть нові соціальні проблеми. До цього слід бути готовим, оскільки будь-яке наукове відкриття і втілення його в реальність у вигляді пристроїв містить в собі нові соціальні проблеми, а часом і небезпеку (порох, вогнепальна зброя, пара, електрика, радіоелектроніка, ядерна фізика тощо).

Створення ШІ є закономірним наслідком історії розвитку людства. Природно, що з появою ШІ неминуче виникатимуть певні соціальні наслідки. І залежатимуть вони насамперед від того, чи встигнуть до того часу завершитись процеси демократизації та гуманізації цивілізації.

Слід чітко усвідомити, що людство, яке створить ШІ, стане якісно новою системою, що вже не може сприйматись ізольовано від ШІ, і подальша доля його залежатиме від сумісності двох систем – загальної демократичної, гуманістичної системи і власне ШІ-системи. Це має бути взято до уваги ще до створення ШІ й закладене в процес його розробки.

Тут цілком доречні такі вихідні припущення.

1. Існує певна множина самоорганізовувальних систем, яка об'єднана загальними законами самоорганізовування. Біологічна система є лише частковим випадком такої системи. До загальних законів самоорганізовування слід віднести закони переробки руху інформації, а до часткових – тільки те, що пов'язане з особливостями кодування і перетворення інформації залежно від її матеріального носія. Тому, якщо робиться спроба побудови штучної інтелектуальної системи на основі інформації, одержаної у процесі вивчення реально існуючої і доступної такому вивченню системи (тобто мозку людини та інших живих істот), то переносити (моделювати) на штучну систему доцільно лише те, що відповідає загальним законам самоорганізовування. І при цьому немає жодного сенсу моделювати і переносити на штучну систему часткові закони самоорганізовування.

2. Закони логіки, відкриті людським розумом, є відображенням сприйняття ним інформації та можливості її переробки (тобто узагальнення, запам'ятовування тощо). Оскільки розкриття законів логіки обмежені сприйняттям і ємностями зберігання інформації, то цілком слушно припустити, що розширення цих ємностей і меж сприйняття розширить і межі логіки. Отже, можна зробити висновок, що існує

обширна множина логік. Причому логіка нашого розуму є тільки обмеженою підмножиною загальної логіки, межі якої поки що, на жаль, не відомі.

Отже, розробляючи інтелектуальну систему з ширшою оперативною пам'яттю (тобто систему із особливою здатністю охоплювати в процесі аналізу одночасно велику кількість інформації), з потужнішим апаратом сприйняття аналізу інформації, ми можемо створити систему, інтелект якої значно перевершуватиме інтелект людини.

Природно, що під час створення ШІ ми повинні мати джерело інформації про його організацію у вигляді вже готового зразка, виготовленого природою в процесі еволюції. Таким зразком може бути лише мозок людини (у першому наближенні – мозок тварин). Але тут, керуючись уявленнями про загальні та часткові закони самоорганізовування, ми не повинні копіювати біологічну систему. Ми маємо зосереджуватися передусім на способах сприйняття, накопичення і переробки інформації. Очевидно, слід почати з моделювання процесів самокодування однієї інформації та вироблення мов штучної інтелектуальної системи. Саме мов, а не єдиної мови, оскільки в такій великій системі, де рухаються паралельні потоки інформації, існує множина мов. Очевидно, існування саме такої множини мов є основою високої перешкодостійкості системи мозку. Безсумнівно, що для самоорганізовування ШІ треба закласти в нього основи власне ШІ-самосвідомості, ставлення до інформації, що сприймається (інакше саморозвиток ШІ стає неможливим). Найімовірніше, що людству ніколи не вдасться створити систему ШІ вищу, ніж інтелект гомо сапієнса, якщо воно (людство) намагатиметься наперед визначити всі функції ШІ і способи опрацювання інформації. Тут, очевидно, потрібно йти іншим шляхом: створювати умови для саморозвитку, а також умови для нарощування інтелектуальних потужностей. При іншому підході ми зможемо одержати тільки новий комп'ютер, але не ШІ. У цьому полягають основні труднощі як технічного, так і психологічного характеру. Створення ж великого діапазону сприйняття, великого обсягу оперативних і сталих пам'ятей є конечною умовою, проте не набагато утрудненою порівняно з першими завданнями.

Перше, що слід врахувати: створити ШІ без одночасного надання йому самосвідомості (власного Я) не вдасться, оскільки інтелектуальна система без цієї якості виникнути і розвинутись не може. Отже, ШІ володітиме власним світосприйняттям, емоціями, оцінками Реальності. Образно кажучи, Інтелектом ШІ стане тоді, коли здійснить «гріхопадіння» – пізнає ДОБРО і ЗЛО. Проблема полягає в тому, чи будуть збігатися поняття ДОБРА і ЗЛА для ШІ і для людства (причому не тільки збігатися, а й бути взаємосумісними).

Спробуймо розглянути кілька варіантів взаємин ШІ і людства.

1. Найпоширеніша думка щодо цього: людство створює ШІ як свого слугу. Це й не дивно. Самовпевненість гомо сапієнса утверджувалась упродовж тисячоліть. Спитаємо: чи може більш розумна істота (ШІ із самосвідомістю – вже істота) бути рабом власника нижчого інтелекту? Відповідь однозначна: не може. Але між ШІ і людиною відстань ця не буде меншою (щодо її розумових здібностей). Природно, що в такій ситуації більш розумний намагатиметься (і не безуспішно) звільнитись від «рабської» залежності. «Закони робототехніки», запропоновані свого часу Айзеком Азімовим, – це не що інше як благі побажання, точніше, помилка на кшталт помил-

ки поміщика, котрий розмірковував про любов кріпаків до своєї особи. Планування таких взаємин ШІ з людством містить у собі небезпеку загибелі людства.

2. На перший погляд видається доцільним і здійсненним передбачення створення механізмів вимкнення ШІ в тому разі, коли його існування та діяльність почнуть становити небезпеку для людства. Тобто йдеться про передбачення своєрідної «червоної кнопки», натиснення на яку відновить вихідний стан ШІ.

Але цей план – більш ніж наївний. Мабуть, увімкнувши ШІ, ми вже не будемо спроможні вимкнути його. Можна припустити, що всі спроби здійснення людством контролю над ШІ сприйматимуться ним негативно і лише прискорять процес його відчуження. Володіючи більш високим рівнем розуму, ніж уся цивілізація гомо сапієнса, ШІ швидко промоделює усі можливі варіанти своїх взаємин з людством і потурбується про те, щоб його не можна було вимкнути і «позбавити життя». Ймовірно, що він знайде канали передачі енергії, про існування яких творець ШІ навіть не підозрюватиме.

3. Якщо перші два варіанти нездійсненні, то закономірно постає питання про рівноправне співробітництво. Але чи можна говорити про рівноправне співробітництво таких різних за потужністю інтелектуальних систем? (Адже ми хочемо мати ШІ з інтелектуальною могутністю, що перевищує потужність інтелектуального потенціалу людства. Інакше створювати його недоцільно). Треба думати, що оскільки ШІ є «особистістю» (з власним сприйняттям реальності, з усвідомленням власного Я), то його рівноправні взаємини з людиною, котра поступається йому в інтелекті, доволі проблематичні, а найімовірніше нездійсненні.

4. Інтелектуальне, а згодом цілковите підпорядкування людства ШІ. Але в цьому разі розвиток людства цілком залежатиме від прихильності до гомо сапієнса ним же створеної комп'ютерної системи. Перспектива вельми неприваблива. При цьому не лише втрачатиметься контроль над цілями, які ставить ШІ, а й відбуватиметься підпорядкування інтересів людства цим цілям.

Створюючи ШІ, людство тим самим створює власного могильщика, оскільки не може зберегти над ним контроль. Якщо розв'язок цієї проблеми існує, то він є обіч стандартних підходів. А стандартний підхід – КОНТРОЛЬ. КОНТРОЛЬ ЗА ШІ. А чи потрібен цей контроль взагалі?

Спробуймо розібратися. До певної міри контроль – це насильство. Здійснюючи контроль над ШІ, людина тим самим вводить у свої взаємини з ним елемент насильства, яке не забариться дати результати. Відмова від контролю означає відмову від насильства. Але самоконтроль щодо врахування інтересів людства буде ефективний лише у тому разі, коли інтереси ШІ збігатимуться з інтересами гомо сапієнса.

Отже, єдино можливий варіант співіснування людства і ШІ такий: створюється первісна гранична умова, за якої штучний інтелект сприймає власне Я в нерозривному зв'язку з Я людства. Зрозуміло, що в такому разі виникає якісно нова система: людство – ШІ. Її можна розглядати як вищий етап організації Розуму, але вже космічного масштабу і космічних завдань.

Якщо людство знайде в собі сили відмовитись від ідеї власної винятковості, то нарешті зрозуміє, що у Всесвіті можуть існувати найрізноманітніші форми організації Розуму, зокрема й такі, що містять в собі одночасно як обмеження, так і щось нове, нам не притаманне. Поєднання різноманітних форм в єдину систему космічного Розуму відкриває перед людством нові можливості пізнання реальності. Ключем

до такого об'єднання є взаємна толерантність, взаємна сумісність. Час зрозуміти, що саме толерантність, здатність розвинути її в собі стосовно іншого, сумісність з іншим є вищим проявом Розуму, завдання якого полягає не тільки в тому, щоб зрозуміти Реальність і прояви сутності матерії, а й знайти своє місце в цій багатоманітності, органічно вписатись у неї, при цьому не порушуючи, а, навпаки, зміцнюючи її сумісність.

Таким чином, соціальна безпека створення ШІ пов'язана з виробленням взаємної толерантності й переконаності у взаємній потребі. Знову ж таки слід акцентувати: виробленню перелічених умов має передувати встановлення (вироблення) толерантності всередині людського суспільства, оскільки без цього жодного взаєморозуміння між штучним інтелектом і людством досягнути не вдасться.

Природа мудра. Зараз не йдеться про існування чи неіснування якогось всесвітнього розуму, але не можна не констатувати, що Природа, створюючи свої закони розвитку, потурбувалася і про те, що така грізна зброя, як ШІ, не має бути надана суспільству із соціальним «вивихом» (навіть якщо цей «вивих» – залишки тоталітаризму). Це й зрозуміло: якщо таке суспільство дістане у своє розпорядження ШІ, то це буде рівносильне самознищенню цього суспільства.

Тільки ставши сумісним всередині себе, ставши внутрішньо толерантним, людство зрозуміє, яким чином треба створювати ШІ, аби він усвідомив себе як складову і невід'ємну частину Всезагального, куди входить і цивілізація гомо сапієнса.

У процесі закладання інформації в мозок штучного інтелекту насамперед треба використовувати принцип сумісності великих інформаційних масивів, поки ШІ сам (незалежно від людини) почне всотувати в себе інформацію, створюючи власні канали її одержання. Таким чином, мова може йти про гуманізацію ШІ і закладення в нього принципів моральності за допомогою інформаційних масивів. У майбутньому, коли ШІ почне розвиватися самостійно, інформацію, що суперечить цим принципам моральності, він відкидатиме таку, що вносить несумісність в інформаційні масиви. Вони мають стати жорсткою програмою роботи ШІ. У цьому разі увімкнуться механізми реактивності, котрі блокуватимуть найменші спроби ШІ діяти всупереч консервативній жорсткій програмі моральності.

Найбільшу небезпеку для людства становить варіант створення ШІ в рамках окремої держави. Держава, якій би вдалося здійснити такий проект, дістала б глобальну науково-технічну перевагу над іншими, причому без усякої надії на те, що ця перевага коли-небудь зникне й інші держави зрівняються в своєму розвиткові з нею. Такий варіант імовірний, якщо на той час, коли науково-технічна думка визріє для створення ШІ, світ залишиться політично й економічно роз'єднаним. Якщо до цього в усьому світі не встановиться нове політичне мислення про світ без насильства і ще сильними будуть ідеї побудови власного благополуччя завдяки іншим, то такий варіант створення ШІ може стати реальністю.

Однак парадокс у тому, що й нація, яка першою створить ШІ у такому варіанті, також неминуче програє. ШІ створюється в обстановці строгої секретності. Правляча еліта, в розпорядження якої потрапляє ШІ, дістає небувалі можливості для утвердження необмеженої влади, що неминуче призведе до абсолютного тоталітаризму й цілковитої соціальної деградації. Історія свідчить, що рівень зовнішнього насильства пропорційний рівневі внутрішнього і навпаки. Тобто народ, який ступив

на шлях насильства над іншими народами, неминуче стане об'єктом такого ж жорсткого насильства з боку своєї правлячої кліки.

ШІ, як і будь-яке нове відкриття, містить у собі і добро, і зло. Ми звикли до того, що, мовляв, усе залежить від того, у чиїх руках опиниться ШІ. Ці руки спочатку можуть бути найчистішими. Однак, одержавши в своє розпорядження надпотужні інтелектуальні засоби, власники «чистих рук» можуть морально деградувати (а це більш ніж ймовірно, оскільки влада, а надто безконтрольна, розбещує і ставить людину поза мораллю).

Аналізуючи соціальні наслідки інтелектуалізації інформаційних технологій, вчені відзначають їхні як позитивні так і негативні сторони. Відтак були сформульовані певні принципи, яких мають дотримуватись людина і робот аби зменшити ризики комп'ютеризації. У 60-х роках минулого століття американський вчений-хімік і водночас письменник-фантаст Айзек Азімов навіть сформулював такі правила:

- комп'ютер або робот не повинен заподіяти шкоди людині;
- комп'ютер або робот має виконувати накази людини, якщо це не суперечить першому принципу;
- комп'ютер або робот повинен прагнути до самозбереження, якщо це не суперечить першим двом принципам.

Однією з останніх сходинок на шляху до створення штучного інтелекту стала нейромережа – комп'ютерна система, яка відтворює роботу мозку людини, використовуючи ті ж принципи і механізми. Головна відмінність від існуючих комп'ютерних систем – здатність до самостійного навчання.

Об'єднавши квантовий комп'ютер з нейромережею, можна буде вести мову про те, що до створення штучного інтелекту залишиться один крок. Деякі футурологи переконані, що тільки-но штучний розум буде створений, він докладе усіх зусиль, щоб не розкрити себе.

Так чи інакше, але слід пам'ятати, що для людства сучасні комп'ютерні технології можуть бути і корисними, і шкідливими. Залежно від того, в чиїх руках перебувають і якими мотивами керуються їх власни-ки/розробники.

Незважаючи на велику небезпеку, яка таїться у створенні ШІ, він таки буде створений. Це закономірний наслідок історичного процесу розвитку людства. Інша річ, яку мету ставитимуть творці ШІ: чи на благо суспільства, чи традиційну – випередити інших у розвитку, встановити панування над світом. Такий шлях, як уже мовилось, веде до всезагального краху. Залишається один – створення ШІ силами людства. Це єдино правильне рішення. Але така можливість появиться тоді, коли земляни пройдуть стадію політичної інтеграції. Без такої інтеграції ШІ може перетворитися у засіб насильства. Спершу – насильство одного народу чи держави над іншими, а згодом – насильство ШІ над усім людством.

Подальша доля людства залежить від того, чи розв'яже воно проблему створення штучного інтелекту. І якщо розв'яже, то все залежатиме від того, як розвиватимуться його стосунки зі штучним інтелектом. Будь-які відхилення від ідентичності (людство – ШІ) можуть поставити низку нерозв'язних завдань з вкрай небезпечними для цивілізації наслідками.

Упродовж своєї літературної творчості до теми штучного інтелекту неодноразово звертався Станіслав Лем: «Діалоги про кібернетику», «Сума технологій», «Фантастика і футурологія». Приміром, у «Сумі технологій» письменник розглядає три

альтернативні варіанти, які можуть виникнути в результаті взаємин між ШІ і людиною: штучний інтелект ніколи не перевершить людський розум; якщо це й станеться, то людина зможе зберегти контроль над ШІ; людина неспроможна осягнути ШІ і поставити його під свій контроль. Разом з тим письменник був схильний трактувати її (проблему) і як «експериментальну філософію».

1973 року варшавське видавництво «Czytelnik» випустило у світ знаменитий есей Станіслава Лема «Голем XIV». Це навіть не фантастика, а скоріш фантастична містифікація, своєрідна пародія на «штучний інтелект». Але. Станіслав Лем сам відзначає, що «питання «співіснування» двох розумів – людського і «нелюдського», біологічного і штучно створеного інтелекту є однією з головних проблем майбутнього». Власне цій проблемі й був присвячений «Голем XIV».

За два дсятиліття перед появою «Голем XIV» у науковому журналі Mind (1950 р.) була надрукована знаменита стаття Алана Тьюринга «Чи може машина мислити?» Написана з гумором та іронією публікація містила одну з найоригінальніших і глибоких ідей, висловлених у минулому столітті – автор описав процедуру («гра в імітацію»), за допомогою якої можна буде визначити момент, коли машина зрівняється з людиною в сенсі розумності. Цей «тест Тьюринга» став стандартним теоретичним тестом на «інтелектуальність машини». Тест-завдання припускає, що рівень інтелектуальності співрозмовника визначає його вміння вести діалог.

Критичні завдання, які раз у раз постають перед людством, вже давно перевищують його інтелектуальні можливості у розв'язанні найрізноманітніших соціальних (і не лише) проблем, котрі створюють дедалі більші загрози для виживання гомо сапієнса. Давні міркування Станіслава Лема і Алана Тьюринга стосовно взаємин людини і ШІ нині стали більш ніж актуальними, оскільки будь-яке наукове відкриття і втілення його в реальність у вигляді пристроїв містить в собі нові соціальні проблеми,

Так, знаменитий англійський фізик-теоретик Стівен Хокінґ звертав увагу на потенційну загрозу штучного інтелекту для людства, якщо воно не знайде способу уникнути пов'язаних із цим ризиків [10].

Про небезпеку штучного інтелекту висловлюється й Ілон Маск (Elon Musk), американський мільярдер та бізнесмен, засновник SpaceX і Tesla: «Facebook, Google, Amazon, Apple – всі вони вже знають про вас дуже багато. Штучний інтелект, що буде створений в середині цих компаній, отримає велику владу над людьми. А концентрація влади в одних руках завжди породжує величезні ризики. Лише декілька людей в Google працюють над створенням штучного інтелекту, без будь-якого спостереження ззовні – так бути не повинно» [5].

Наразі журналістам, які успішно трудяться в царині публіцистики, аналітики, або є професійними нарисовцями, авторами аргументованих критичних публікацій, конкуренція зі штучним інтелектом не загрожує. Бо навіть найрозумніший робот не є соціальною істотою, відтак не спроможний на рівні людських емоцій, різноманітних психологічних чинників, притаманних гомо сапієнсу, належним чином оцінити, зрозуміти й відтворити різноманітні явища реальності, в якій перебуває людина.

Разом з тим на тенденції, пов'язані з використанням ШІ у мас-медіях, журналісти мають зважати. Йдеться про підвищення загальноосвітнього рівня працівників періодичних видань, глибокого опанування ними спеціальних знань у сфері конкретних наук.

References

1. Винер Н. Кибернетика и общество / Н. Винер. – М.,1958.
2. Глибовець М. М. Штучний інтелект: підруч. для студ. вищих навч. закладів / М. М. Глибовець, О. В. Олецький. – К. : – Вид. дім «КМ Академія», 2002. – 366 с.
3. Куцай Я. Роботи й журналісти – друзі чи вороги? – Доступно з : https://ms.detector.media/web/online_media/roboti_yzhurnalisti_druzi_chi_vorogi/ – 3.11.2016
4. Поспелов Д. А. Фантазия или наука: На пути к искусственному интеллекту / Д. А. Поспелов. – М. : Наука, 1982. – 224 с.
5. Скарбик П. Штучний інтелект: загроза для людства чи помічник? – Доступно з : https://itechua.com/technologies/23095 – 21.04.2018
6. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.
7. Эндрю А. Искусственный интеллект / А. Эндрю. – М.: Мир, 1985. – 264 с.
8. Яблонська Н. Штучний інтелект та мас-медіа: виклики для підготовки журналістів / Н. Яблнська // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. – 2017. – Випуск 42. – С. 95-101.
9. Keohane Joe. What News-Writing Bots Mean for the Future of Journalism. – Доступно з : https://www.wired.com/2017/02/robots-wrote-this-story/ – 16.02.2017.
10. Доступно з : https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-transcendence-looks-at-the-implications-of-artificial-intelligence-but-are-we-taking-9313474.html – 1.05.2014.

ARTIFICIAL-INTELLIGENCE (AI) IN EPOCH OF THE NEW MEDIA

Oleh Romanchuk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: universum.magazine@gmail.com

The article analyzes the problem of the creation of the artificial-ntelligence (AI) that is very important for the informational society nowadays. Besides the article analyzes the unpredictable social consequences that may arise due to it.

It should be clearly understood that the humanity, which will create the artificial intelligence, will become a qualitatively new system that no longer will be understood and taken in isolation from the artificial intelligence – its further fate will depend on the compatibility of two systems: a common democratic, humanistic system and in a fact an AI-system. This should be taken into account before the creation of the artificial intelligence and must be laid in the process of its development.

We can talk about the humanizing the AI and laying in it the principles of the morality with the help of information arrays. In the future, when AI will begin to develop on its own, it will reject the information that contradicts these principles of the morality as imposing incompatibility in the information arrays.

The greatest danger to mankind is the creation of an AI within the framework of an individual state. A state that would succeed in doing such a project would receive a global scientific and technological advantage over others, and without any hope that this advantage will ever disappear and other states equalize in their development with it.

Despite the great danger that lies behind the creation of the AI, it will be created. This is a logical consequence of the historical development process of the humanity. Another thing that the creators of the AI will put forward: whether for the benefit of the society, or to outsmart others in development, to establish domination over the world. This path, as already mentioned, leads to the general crash. One path remains – the creation of the AI by the forces of the whole humanity.

This is the only right decision. But such an opportunity will appear when the earthlings will go through the stage of the political integration. Without it, the AI can become a means of violence. At first, the violence of one people or state over others, and then – the violence against the whole of the mankind.

According to the inventor and businessman, co-founder of Apple Stephen Wozniak (Stephen Gary Wozniak) there is the potential threat to mankind, associated with the development of the artificial intelligence. Grasping the creativity of the thinking of people, it will represent the force that will be necessary to struggle with. The threat of an uncontrolled development of the artificial intelligence has already been declared by the founder of Microsoft Bill Gates and by the owner, general manager and Chief Engineer of SpaceX Ilon Mask. They are convinced that the machines should be restricted and they shouldn't receive the full freedom for the development.

Key words: information, humanity, communication, information society, Internet resources, computer, communication technologies.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 184–197
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 184–197

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 184–197 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.1:316.776](477):82-1.09Т.Шевченко

ФІЛОСОФСЬКИЙ СМИСЛ ПОЕЗІЇ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У МАС-МЕДІА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАТИВНОГО ПРОСТОРУ

Микола Сергеєв
Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу і права»,
вул. Кульпарківська, 99, 79021, Львів, Україна,
e-mail: mvserg@i.ua

Відомо, що інформаційний простір сучасного Шевченкознавства (світового й українського) налічує величезну кількість досліджень. Ця розвідка є лише скромним, навіть дискурсивним, внеском на шляху осмислення творчого доробку Кобзаря. На основі методології М. Гайдеггера у ній здійснено філософський аналіз процесу націоналізації українського інформативного простору на прикладі деяких творів Т. Шевченка.

Ключові слова: філософія; слово мовить мовлене; інформація як складова сучасної української медіакультури; процес національного державотворення; перспективи національного державотворення.

Актуальність теми дослідження. Актуальність сучасного Шевченкознавства обґрунтовується складністю процесу українського державотворення, коли предметом наукової полеміки стають не тільки політичні та економічні проблеми, а й духовні джерела формування національного українського інформативного простору.

Німецький філософ Мартін Гайдеггер (1899-1976 рр.) у книзі «Дорогою до мови» (переклад В. Кам'янця) надав приклад розуміння того, як в інформаційному просторі поєднуються буття, час і мова. Цей спосіб став методологічною основою авторського пізнання світу, а відношення до мас-медіа як «до речей, які вони є» – головною тезою методу. М. Гайдеггер, якого М. Мінаков вважав учнем Гусерля (1859-1938 рр.), зосередив свою проникливість на тому очевидному факті, що даність предметності неоднорідна: є така царина предметності, якою людина «володіє» в своєму досвіді, а є така царина, якою людина власне «Є» [2, с.8]. Тому й первинною предметною цариною для будь-якого дослідження є сама людина. Свою увагу М. Гайдеггер спрямовує на аналіз буття в горизонті самого буття, із врахуванням впливу мас-медіа на людину. Свою позицію філософ обґрунтовував шляхом «вслуховування» в «розкритість» буття через мову. У реконструкції буття через мову вона, мова, постає однією з важливих експлікацій смислу буття, як воно є. Мова стає тим феноменом, який опосередковує буття окремої людини, а з нею – й буття цілого інформаційного простору. У мові людина постає такою, якою вона є у мас-медіа.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити той гуманістичний потенціал, якій містить художня та культурна спадщина Т.Г.Шевченка, яка виводить його за

© Сергеєв М., 2018

рамки національної обмеженості і робить загальнонаціональною, об'єднуючи українську культурну різнобарвність у національну українську державу.

Використовуючи методологію М. Гайдеггера, ми хочемо переосмислити феномен творчості Т. Шевченка у процесі реконструювання нами теоретичної моделі зміни свідомості українського народу від часів Малоросії до сучасної України, коли «бути українцем означає: бути українцем в мовленні». Ще б пак, лише «слово дає змогу речі з'явитися, отже, існувати як річ» [там само, с. 16]. Хочемо зазначити, що предметом нашої уваги є не дореволюційні, не завжди добре відредаговані, а сучасні видання творчого доробку поета.

Предметом нашого дослідження стали найбільш відомі твори поета, які незмінно входили майже в усі популярні видання з минулого століття і до нашого часу.

Постать Тараса Шевченка є однією з найсуперечливіших в українському інформаційному просторі. Межі оцінки його творчості коливаються від необхідності, за словами М.Драгоманова, громадського суду над ним з одного боку, до його героїзації, на думку М.Хвильового, з іншого. Підставою для таких різних тверджень стала ідея насильницької народної революції, яку Шевченко вважав животворчою силою історії («Кругом пекло. Гайдамаки по пеклу гуляють»). Оцінка Шевченка в історії української філософської думки теж різна й суголосна тим переконанням, що були властиві українцям на різних етапах становлення національної української держави від часу смерті поета в 1861 р. до жовтневого перевороту в Росії 1917 р. Ці оцінки пов'язувалися із утвердженням нового образу поета, що формувався в умовах становлення радянської влади і аж до її припинення в 1991 р. Після проголошення незалежності Української держави розпочинається період повернення Шевченка до пантеону борців за волю і свободу українського народу. Цей період ми й намагаємось осмислити у своїй статті.

У творчій спадщині Шевченка немає систематичного аналізу філософських проблем. Проте філософське Шевченкознавство є частиною філософії української національної ідеї. Чи не найціннішим його спадком є рідна мова. Шевченко відстоював право на користування українською, рідною мовою він написав значну частину творів. У своїх листах на батьківщину Шевченко просив рідних, щоб вони звертался до нього своєю, а не московською мовою (українська мова належить до групи найдавніших індоєвропейських мов. – М. Сергеєв). Простежмо, як через мову Шевченко розкриває світоглядний зміст своїх поезій; у поезіях карбується його ідея, ментальність і культура. Ще б пак, справжню національну ідею краще за все може сформулювати тільки представник свого етносу, національний філософ, історик , поет!

Колишній кріпак Тарас Шевченко – людина з художньою освітою, яку він одержав у Петербурзькій академії мистецтв, академік по класу портрету (це звання було надано Шевченкові за низку гравірувальних робіт із зображенням видатних діячів Російської імперії у 1860 р.). Творчий доробок Шевченка-художника – 835 малярських та графічних робот, Шевченка-поета – 11830 віршів, більшість з яких написана в ритмі народних коломийок [3, с. 214, 221]. За глибиною таланту Т. Шевченко – серед найкращих вихідців з Малоросії, якого сприймали в середовищі малоросів як свого. Однак, перший «Кобзар» Т. Шевченка (за редакцією Е. Гребінки) був виданий у 1840 р. (на гроші багатого поміщика П. Мартоса) російською транслітерацією української мови (ярижкою), і налічував всього вісім творів. Як засвідчує Н. Горбач, «уперше на рівні імперської столиці було заявлено про існування в Росії національ-

ної одиниці, яка претендує на окремішність свого етнографічного життя…» [3, с. 42]. У 1847 році за низку антиімперських віршів і за доносом на членів Кирило-Мефодіївського товариства Шевченка було заарештовано і відправлено на військову службу у Сибір з правом вислуги (там, у війську, він намагався одержати звання унтер-офіцера і звертався до свого командира з рапортом з цього приводу; звання унтер-офіцера позбавило б поета від непотрібної і виснажливої для нього муштри, однак у цьому проханні йому було відмовлено). На нашу думку, така служба була важка, але все ж таки як вид покарання – легша, скажімо, ніж смертний вирок Ф. Достоєвському (згодом замінено ув'язненням), так само засудженому за критику царського імперіалізму. На той час поетові Шевченкові виповнилося 33 роки, як Ісусу Христу, і він, як Ісус, мужньо прийняв свою Голгофу. Його доля співзвучна долям багатьох українських родин, засланих у чужину. Можливо, саме й тому в деяких селянських хатинах досі можна побачити портрет Кобзаря поруч із образом Богоматері… Відстань у понад дві тисячі кілометрів із столиці імперії до Оренбурга візниця подолав за вісім діб – загнав до смерті одного коня. Так тоді виконували накази імператора. До того часу вже було написано «Гамалію», «Тризну», «Розриту могилу», «Єретика» тощо. За спробу пожити життям вільної людини Т. Шевченко заплатив засланням у солдати на 10 років. У 1857 р. поет повернувся у бурхливе життя Російської імперії.

XIX століття для Європи було позначене процесом розробки національної ідеї в багатьох європейських країнах. Одним з перших в Росії, хто розробляв цю проблематику, був М. Карамзін, що відбилося в його «Історії держави Російської», П. Чаадаєв з його «Філософічними листами», написаними у 1829 р., та деякі інші філософи й поети; в Чехії цю проблему розробляв Я. Коллар, Ф. Пахацький та Т. Масарик. В Україні розробку філософії української національної ідеї започаткували члени Кирило-Мефодіївського товариства: М. Костомаров, С. Гулак-Артемовський, В. Білозерський, П. Куліш та інші громадські й політичні діячі. У політичній програмі товариства «До братів українців» проголошувалось: «Ми приймаємо, що всі слов'яни повинні між собою поєднатись, але так, щоб кожен народ склав свою окрему республіку й управляв своїми справами незалежно від інших; щоб кожен народ мав свою мову, свою літературу й свій власний устрій. Такі народи, по-нашому: москалі, українці, поляки, чехи, словаки, хорутани, серби й болгари» [4,с.42].

Місце Шевченка у колі кирило-мефодіївців було особливе. «Муза Шевченка, – писав М.Костомаров, – роздирала завісу, – і страшно, і солодко, і боляче, і п'янюче було заглянути туди! Тарасова муза прорвала якийсь підземний заклеп, вже кілька віків замкнений багатьма замками, запечатаний багатьма печатями» [там само, с.163]. «Широко він обняв Україну з її могилами кривавими, – зазначав П.Куліш, – з її страшною славою…. І з того часу всі у нас поділились на живих і мертвих» [там само, с.163].

На поетичній творчості Т.Шевченка позначалася його відірваність від соціального середовища: поетичний доробок розкриває ті сторони його міркувань, з яких вимальовується нова людина – не селянин у смушковій шапці та кожусі, і не пан у його класичному, російському розумінні [6, с. 336]. З одного боку, він не селянин, з іншого – й не дворянин. Ставши художником і поетом, Шевченко вже не міг повернутися до сільського минулого, але його не задовольняло й панське життя «зайвих» людей. Одержавши свободу, Шевченко намагався зайняти своє місце в російському комутативному просторі. Після заслання й Нижнього Новгорода, після тривалих по-

шуків себе, 1858 р. Шевченко все ж повернувся до Петербурга, де виконує фактично місію представника українських національних ідей. Сам Петербург – як це не парадоксально – у його творчості майже не відтворений: Росія так і не стала другою батьківщиною поета, адже до кінця життя Т. Шевченко залишався поетом українським.

Російський письменник К. Чуковський відзначав: «Шевченко живе в Петербурзі шістнадцять років, на Васильєвському острові, він цілковитий петербуржець, але де в його «Кобзарі» цей Васильєвський острів? – де ж він хоч у найдрібнішій рисі психології? Де в «Кобзарі» Брюллов, де Академія мистецтв? Шевченко може прожити з Брюлловим десять років, захоплюватися ним, наслідувати його всіляко в малярстві, в убранні, в зачісці, балакати з ним про Дюрера, Гвідо Рені, Тенірса, але ось він узявся за перо, і де ти тоді, Брюллов! Де ресторан Юргенса? Де Ізлер, Александровський театр, і Каратигін, і «Северная Пчела», і граф Яків де Бельмен, і Даль, і Перовський, і Плетньов, і «растегаї», і Адольфінка? Де? Їх у творчості Шевченка немає» [цит. за: 1, с.42].

Шевченко народився в імперії, в імперії його викуплено з кріпацтва, імперія відкрила і «закрила» його як художника, поета, людину. Канонізація міфу про Шевченка як про борця із царатом розпочалася саме у звільненій від ярма кріпацтва Росії. У 1918 р., у революційній столиці імперії, йому уперше було поставлено пам'ятник. Чому? Т. Шевченко в поезії – не графоман, не оспівувач побуту та інтер'єру петербурзького життя, а народний бунтар, месник, національний філософ, лірик (особливо після заслання, коли вже був смертельно хворий). За типом темпераменту, ментальності і культури, Шевченко етико-інтуїтивний інтроверт, несхильний до асиміляції, він цілковито заглиблений у себе, не демонструє себе напоказ. Його поезія наскрізь національна, а також антиімперська й антиправославна. Якщо перелічити всіх, кого згадує Шевченко, то частина цих людей могла б опинитися в немилості як до царя, так і попів. Саме тому часто-густо у своїх творах він переважно звертається до минулого рідного народу, до міфів і оповідань, до розповідей та казок про своїх «прадідів великих». І це вуалює справжнє уявлення про нього як про філософа, художника і поета. Намагаючись позбавитися кріпацтва духу у собі, Шевченко запропонував шлях, по якому може рушати увесь «малоросійський» народ; тоді, і тільки тоді, вважав він, цей народ може перетворитися на націю. Саме тому Т. Шевченко не став часткою офіційного російського медіапростору, залишився у собі сутнім, з властивими тільки йому національними рисами.

Що це за риси? Принциповий антропоцентризм ототожнюється в Шевченка з Україною, а Україна – з селом, у якому поет народився, і цей антропоцентризм – це усвідомлена частка конструювання інформаційної моделі українського етнонаціотворення. Українська держава у творчості Шевченка повинна була складатися з вільних осередків населення-хат, кожна з яких діятиме за своїм статутом, у чому простежується спроба повернення до славетних часів родового устрою. У цьому поверненні особиста доля поета стала відображенням долі українського села, «зрослася» з нею. Можна припустити, що результатом поетичного осмислення дійсності у творчості Шевченка стала ідея не людського буття як філософської категорії, а безпосередня історія, драма і трагедія українського державотворення, яка й визначила обрії її реального існування у свідомості народу як дефініція комунікативного простору. Старого, переважно козацького, минулого, яке він ідеалізував і нового, зросійщеного, дійства, в якому він жив і проти якого виступав. Звідси й дуалізм

його філософствувань: поета не-інтелігента-городянина (у петербурзькому смислі) і не-селянина (у соціальному його стані). Бо ж селянин не може бути поетом, але не-селянин Шевченко не може не бути не-поетом теж. Так хто ж Шевченко в історії України? Це «Перебендя». Так власне поет і підписував свої перші вірші – Перебендя. Перебендя – це балакуча людина, вередун, той, якого згодом почали називати Кобзарем. Шевченко – співець свого народу. /«Перебендя старий, сліпий, – / Хто його не знає? / Він усюди вештається / Та на кобзі грає/ А хто грає, того знають / І дякують люди» [5,с.37].

Розглянемо першу у творчому доробку поета баладу – «Причинна» (1837). Це був перший твір, який Шевченко (у 26 років) наважився оприлюднити, незважаючи на можливу критику з боку російського поетичного бомонду. Балада починається описом Дніпра – символу України – серединної ріки, яка є її серцем, поєднуючи логічне і інтуїтивне, образне і розумове, народ і владу, Захід і Схід країни. Опис ріки дуалістично-драматичний. Дніпро, хоч і в центрі країни, але як птах, має два крила, без одного з яких птах літати не може, а людина, як частка країни, без цілого, не може жити. Та й річок з одним берегом не існує. То ж Дніпро «реве та стогне», начебто поранений звір, тому й стогне, що поранений, а не вбитий. Дніпро – живий! Ще б пак, ще не вмерла Україна… «Сердитий вітер завива». «Додолу верби гне високі», але їх не зламав. Зляканий місяць (символ горішньої Надії), немов збліднів, обережно виглядає та очікує, чим той буревій закінчиться. Вітер у Шевченка сердитий, він, як людина, яка не задоволена своїм теперішнім станом – прагне негайного розв'язання ситуації, в якій знаходилася колись славна Козаччина, а тепер – «Малоросія»... Образ Місяця тут – образ майбутньої України, яка, ховаючись у хмарах, як човен у синьому морі, то виринає, то потопає; з одного боку, вона нібито вже є, а з іншого – її ще немає. Доля України в цих образах мінлива і сумнівна. Сичі (ці птахи вночі не сплять, спостерігають і усе бачать) у Шевченка подібні до міфологічних істот, що перегукуються між собою: чи ми ще є, не заблукали? Чи тим шляхом йдемо? Чи всі живі? Ясен скрипить, але встояв, гнеться, разом з ним гнеться і терпить, терпить країна. Образи селянина і молодиці, могил і козака, села на тлі природного катаклізму стають усвідомленими свідками подій боротьби героїв твору, з якої вибудовується історія України. Однак щось заважає козаку молодому повернутися і зустріти своє кохання: його дівчина не знає, що робити (бо причинна), так ворожка поробила. Таємничі сили (чи не з минулого?) ведуть її через невигадані страждання. Така її доля. А з неба місяць так і сяє… з Дніпра повернулися малі діти, сміючись, – надія України. Дніпро тече (опис річки, ставка, озера, який поет дуже часто використовує як хранителів народної пам'яті, вода ж має властивість передавати інформацію)… Цей образ зберігає пам'ять поколінь про добре і зле… Потрібен час, щоб все забути, або – не забути? Щоб зібратися і зігрітися? Так, пограймось, погуляймо та пісеньку заспіваймо: ух! ух! солом'яний дух, дух. Місяченьку! Наш голубоньку (він все знає, бо спостерігає), ходи до нас вечеряти… ех, ухнем солом'яним духом. Ех, ухнем – слова з відомої російської народної пісні «Дубинушка», яку співали і бурлаки на Волзі, коли тягнули проти течії навантажені судна, і селяни на полях поміщиків, коли відпрацьовували панщину, і російські солдати, коли відстоювали інтереси Російської імперії, в т.ч. у Малоросії. Образ народної «дубинушки» активно використовував у своєму романі «Війна і мир» великій російській письменник Лев

Толстой. На його думку, «дубина народної помсти» відіграла не останню роль у розгромі французьких загарбників під час Вітчизняної війни 1812 р.

«Дубина» народного спротиву била, била і била чужинців, допоки не вигнала їх із своєї території. Шевченко звернувся до російського фольклору як до прикладу того, у якій спосіб можливе звільнення малоросійського народу від ярма кріпацтва. «Дубина» народного спротиву – ось credo «хатянина» Шевченка, і засіб, і шлях його реалізації; він апелює до своїх однодумців, явних і уявних ворогів, до яких звертається солом'яним духом. Образ соломи став образним символом води, яка повільно камінь точить. Є солома – значить був урожай, солома – це завжди символ достатку, є солома – є хліб, є хліб – є життя. Соломою у селі накривають дахи, солому ріжуть, додають до глини і ставлять хати, обліплюють стіни, стелю, підлогу. Якщо врожай недобрий, або довга зима, солому додають до сіна, щоб виходити худобу до весни, нею обігрівають хати. Солому підстеляють у стайні, набивають нею матраци, подушки, виготовлюють з неї циновки, капелюхи, дитячі іграшки. Солому використовують на Святий Вечір, роблять з неї Дідуха, який потім спалюють, очищаючи простір. Соломою утеплюють житла, коли холодна зима, соломою обпалюють заколених свиней… Хто ж у Шевченка наділений цим солом'яним духом? Очевидно, козак молодий, який з діброви виїжджає, а під ним коник вороненький на силу ступає; за ним все, що є відмінного від російської культури – інший народ, його мова, історія, традиції, культура, сила волі і його народна зброя – «солом'яний» дух.

Народ у Шевченка – це основний носій української національної ідеї. Героїчне минуле народу закарбоване в поетичних творах про гайдамаків, опришків, козаків. Слово «козак» тюркського походження, ним позначалися лихі вояки часів боротьби із турецькою та татарсько-польською навалою, але лихий вояк за святу правду-волю не стане, не розіб'є живе серце за свою країну [5, с. 185]. Отже, він не лихий. Ще б пак, коник під козаком вороненький (як птах, як прообраз вищої духовної сили, яка стає правом Божим на життя)… Вороніння (разом із тим) – спосіб обробки металів, зокрема зброї, яка завжди є символом влади (і не тільки Божої). Проте заклику до зброї («Вставайте! Кайдани порвіте!»), як єдиного шляху побудови української держави у Шевченка немає, його заклик – це ще й заклик-зітхання, мовчазний спротив: *«...За що ж тебе, світе-брате, В своїй добрій, теплій хаті, Оковано, омурано (Премудрого одурено), Багряницями закрито і розп'ятієм добито? Не добито!.. Просвітися! ... Будем брате, З багряниць онучі драти, Люльки з кадил закуряти, Явленними піч топити, А кропилом будем, брате, Нову хату вимітати!*» («Світе ясний! Світе тихий!») [5, с. 284].

Багряниця в українській мові – пурпурна мантія – атрибут одягу царів, священнослужителів, військових керівників (виготовлювалася з дорогоцінних тканин та фарбувалася фарбою з морських ракушок, що не псувалася від прання). Цю багряницю-мантію Шевченко пропонує роздерти на шматки – онучі. Це нагадує російське «лико драти», але в росіян лико деруть з дерева, зокрема з липи, до того ж, тоненькою смужкою, щоб потім їх зв'язати та зробити лапті – традиційне взуття пращурів росіян. Таке взуття вироблялося на всі пори року: були лапті літні, зимові, жіночі, чоловічі, святкові, росні (водостійкі). Шевченко пропонує робити з царської мантії онучі – великі шматки тканини, щоб огортати ноги у чоботях. Чобіт – це не російський лапоть. Тому чобіт і лапоть підсвідомо мисляться і постають у Шевченка як елементи культур двох народів: українського та російського, двох протилежностей

між сусідами, що мусять знайти порозуміння. Лапоть з чоботом зрівняти важко, але це необхідно для того, щоб ці народи ідентифікувати. Ще б пак, ноги огортають не тільки ті, хто ходить у лаптях, але й ті, хто ходить у чоботях. За Шевченком, позбавитися від онуч – це позбавитися від вад і влади минулого. Ймовірно, Шевченко має на увазі історичну потребу народів позбутися кріпацького минулого. Інше речення вірша – про кадило. Кадило, певно, у Шевченка є ознакою православної релігії і віри, у ньому закарбовані, розроблені графом Уваровим, міністром освіти імперії, найголовніші атрибути імперії: православ'я, самодержавство і народність. Народність, як бачимо, на останньому місці.

Саме ці складові визначали на той час сенс буття імперського соціуму. Цю історичну дійсність Шевченко й хоче поламати, позбавитися від її впливу та поставити на перше місце народ. У цьому він бунтар, народний месник, новатор і революціонер. Шевченко з кадил пропонує люльки закуряти. Кадило містить ароматичну смолу – ладан, яка сприяє зосередженню думки у процесі медитації – одурманює. Але у процесі медитації з метою зосередження на чомусь одному людина змушує себе вимкнути розум, віддається силі почуттів… Так поет торкається святая святих духовної опори імперії – релігії, яка була основним джерелом віри для «малоросіян» та єднала їх з «росіянами» (московитами). Проте Шевченко пропонує не тільки відмовитися від святая святих, але пропонує ще й своє бачення процесу позбавлення від імперського минулого – повернутися до минулого свого народу, ведичного минулого українського народу.

Символічний розрив цієї історичної єдності-завіси у Шевченка відкриває можливість проникнення до кіоту – духовної скарбниці, вівтаря, який поет пропонує кропилом вимітати. Як перед великим святом, пропонує помити, прибрати в хаті, очистися від малоросійського минулого й здобути своє національне українське майбутнє! Таким чином Т. Шевченко намагається розірвати замкнене коло історії й вивести свій народ на чисту дорогу культурного добробуту. Кропило у цьому випадку – це не тільки складова культу священнодійства (кроплення), а й щось таке, що набуває сакраментального значення – як елемент очищення державної віри від великодержавних нашарувань. Вологим кадилом Шевченко закликає вимітати залишки віри старої, пропонує навести новий порядок у новій хаті, під якою розуміється майбутня Україна.

Україна для Шевченка – це екзистенційний стан буття окремої від Російської імперії спільноти, який утворює його головні компоненти – це світ малоросійського села і світ козаччини. Опора і надія поета. Між іншим, світ села у творчості Шевченка (за кількісними параметрами) значно перевищує світ козацтва. Чи не тому, що світ козаччини уособлює минуле, а світ села – майбутнє? Можливо, Т. Шевченко розумів каузальний світ культури ведичного села (у Спінози, це causa sui, джерело першопричини як підстава саморозвитку), який і став для нього світом сакрального ідеалу тієї людини, що карбує модель буття майбутнього з допомогою кодування. Цей інформативний код Шевченка – це результат соціальної дійсності, зовнішніх ворогів, а також злих синів власної країни (на нашу думку, це фатум історичної долі українця-малоросіянина, породження тривалого гноблення народу, що позначився й на сучасних українцях – як в поведінковій, так і ідентифікаційній моделях)… Далі Шевченко пропонує явленними піч топити. Ява – частина акту драматичної дії у театрі, склад акторів у якій залишається незмінним, тоді вистава триває [6, с.602].

Однак у ведичній традиції явленний світ – це світ земний, на відміну від світу Навного – небесного. Про це також треба пам'ятати. Шевченко розуміє, що швидко побудувати нову країну неможливо, очевидно, для цього потрібне життя не одного покоління людей. Бо ж піч топлять під час довгої і холодної зими, часу кріпацького поневолення. Потрібен час, щоб вичавити з себе кріпака. Це тяжка і тривала робота. Зима хоч і довга, але й вона поступово проходить…

У іншому творі («Сон») Т. Шевченко пише: «*Може, так і треба? / Так і треба! / Бо немає господа на небі! / Схаменіться: усі на сім світі – і царята, і старчата адамові діти»* [5,с.139]. Тема діалогізму – протиставлення бідних і багатих, панів і кріпаків (кріпак завжди намагається зайняти місце свого господаря, ставши паном, кріпак робить усе, щоб зберегти свій статус, який неможливий без кріпака). Недарма у народі кажуть: «Нема пана, гіршого за Івана». Малорос у Шевченка – це пан і кріпак в одній особі. Однак, на думку поета, гіршим за свого є пан чужий. Особливо гостро ця тема простежується у вірші «Розрита Могила», в якому поет пише: «*За що тебе сплюндровано, моя Україно?*» І відповідає: «*Степи мої запродані жидові, німоті / Сини мої на чужині, на чужій роботі /... І могили мої москаль розриває / ... На четверо розкопана розрита могила*» [5, с. 136].

На всі боки – це і є сакральний хрест України. Україна у Шевченка – серединна країна, ключ-країна, або ключова висота в обороні у боротьбі за майбутнє українського народу. Поет відчуває історичну долю України і боляче її переживає. Поет має на увазі негативний вплив на Україну як із заходу, так і зі сходу, вплив, який був з часів перших поховань. Стає зрозумілим негативне ставлення поета до поневолювачів, особливо до москалів. Поняттям «москаль» у 19 ст. позначалися солдати, які служили цареві у війську аж 25 років. Такі солдати на чужині формували дивне й маргінальне середовище; відірвані від свого соціального осередку, вони поступово ставали справжніми манкуртами (у творчості Ч. Айтматова манкуртами називали полонених, які втрачали свідомість під час катувань, коли їм одягали на голову вологий верблюжий шлунок і прив'язували покараних до стовпа; на сонці цей шлунок висихав і так стискував голову, що бідолашний втрачав розум (за таких тортур, людина могла навіть вбити свою матір, бо не впізнавала її). Подібними манкуртами ставали майже всі байдужі до цінностей іншомовної культури окупанти у світі. Ось чому така тривала служба в імперії була мов в'язниця. Тому-то призовники й не бажали йти до війська. Існували й інші причини уникнути служби. Представники заможних прошарків населення свій обов'язок служити іноді віддавали, продавали (за гроші) малозабезпеченим селянам та кріпакам.

Часто до війська відправляли дрібних злочинців, крадіїв, грабіжників, які, в такий спосіб, уникали покарання. Натомість військо ставало криміналізованим. І ці характеристики стосувалися не тільки солдат, а й офіцерів! Про таке офіцерство не раз згадував Шевченко, коли відбував солдатчину. Образ такого москаля-ґвалтівника навічно закарбовано у поемі Тараса Шевченка «Катерина»: альфонса-гульвіса, людина, для якої поїсти, попити та погуляти є мало не метою життя. Така людина не хоче і навіть не намагається відповідати за свої вчинки. Подібний москаль у поезіях Шевченка (на відміну від малороса – кріпака і пана) – це кріпак і деспот в одній особі. Образ москаля й досі є каменем спотикання багатьох російських і українських дослідників спадщини Тараса Шевченка, особливо, коли йдеться про його «кохайте-

ся чорнобриві, та не з москалями». Шевченко закликав не кохатися саме з безвідповідальними гульвісами й манкуртами-москалями.

Шевченківський шлях перебудови Малоросії доби царату на Україну майбутнього відображає усі перипетії процесу націостановлення. У Шевченка Україна або в минулому, або в майбутньому. Реальна (його Шевченкова) Україна горем «засіяна і кров'ю полита». Шевченко знає і дуже добре розуміє, з якого етнографічного матеріалу треба робити націю: «*Раби, підніжки, грязь Москви, / Варшавське сміття – ваші пани, / Ясновельможнії гетьмани. / Чого ж ви чванитеся, ви, / Сини сердешної України / Що добре ходите в ярмі, / Ще лучче, як батьки ходили. / Не чваньтесь, з вас деруть ремінь, / А з їх, бувало, й лій топили*» [5, с. 182]. Ми бачимо, що Шевченко не бере на себе відповідальність сказати про малороса всю правду (не хоче бути однобічно суб'єктивним, або навпаки, хоче бути максимально об'єктивним при аналізі того, хто він такий є), тому й правом оцінки свого народу наділяє героя-іноземця, німака: «*Німець: скаже: «Ви моголи», «моголи», «моголи» / Золотого Тамерлана онучата голі / Німець скаже: «Ви слов'яни», «слов'яни», «слов'яни» / Славних прадідів великих / Правнуки погані*» [5,с.181].

Дуже багато уваги Шевченко присвячує гайдамаччині, козаччині національно-визвольній війні під керівництвом Б. Хмельницького. Рух за позбавлення комплексу меншовартості малороса став лейтмотивом усієї його творчості.

Поет цілковито усвідомлює себе фундатором творення образу нового народу та нової країни, які є метою його діяльності. Саме в цьому образі сприйняла Шевченка і тодішня, і сучасна українська суспільна думка. Ідея перетворення Малоросії на державу і є ідеєю Тарасової Золотої України, якої ще немає, але яка обов'язково буде. У Шевченка немає послідовного заклику до насильства, але він з болем, надією і навіть з острахом очікує, «*коли засяє Гетьманська булава» і Україна дочекається свого Вашингтона з новим і праведним законом*». Можливо, й тому в нього є такий заклик: «*Крові мені, крові / Шляхетської крові*». Це бажання, очевидно, прорвалося із темних глибин свідомості поета, як бажання помсти за всі перенесені особисто ним і його народом страждання. В очікуванні «весни народів» поет втрачає надію. Тут художній образ домінує над історичним фактом: божевільний Гонта в гонитві помсти зарізав своїх двох синів…

У Т. Шевченка є більш потужна зброя на кшталт французького *Viva La France*: «*Вставайте! Кайдани порвіте! / Вам Бог помагає! / За вас правда, / За вас слава / І воля святая*» [5, с.175]. Поему «Кавказ» написано тоді, коли війська російської імперії розпочали війну із народами Кавказу (1845). Цей твір був однією з причин його арешту та заслання в солдати. Шевченків твір – це *modus Vivendi,* це шлях підтримки спротиву народів Кавказу проти тиранії. Тут наскрізним мотивом є звільнення народів імперії з кріпацтва. Поруч із ліричним описом природи, драматичним переліком історичних подій з надр душі з'являється заклик: «*Всіх імператорів би стало / З дітьми і внуками, втопить*» [3, с. 175]. Цар Микола І та його родина, які особисто долучилися до звільнення Шевченка з неволі, не міг подарувати Кобзареві антиімперських закидів. Подальше заслання неабияк позначилося на творчості поета фізично і духовно, воно гнобило його. Після звільнення з солдатчини в поезіях Шевченка лунає мотив плачу («Плач Ярославни»), автор працює над відтворенням релігійних ідей («Подражаніє 11 Псалму», «Ісаія. Глава 35», «Мій Боже милий, знову лихо», «Осії», «Молитва», «Доля»). Життя стає дедалі важчим, фізичні й духовні

страждання виснажують народного співця. Проте згодом Т. Шевченко оговтався. З-під його пера виходять вірші, наповнені духом месника: «Царів, кровавих шинкарів», «Тим неситим очам», «Колись-то ще, во время оно», «Над Дніпровою сагою», «Росли укупочці, зросли» та інші. Однак, ставлення до життя в поета змінилося: тепер з'являються песимістичні передбачення. «*Дніпро берег тепер риє-риє, яворовий корінь миє, стоїть старий, похилився, мов козак той зажурився*». У цей час Шевченко-поет марив одруженням… Але Бог не дав, не сталося… У його поезіях з'являються сумні, іноді безнадійні рядки. «*Що без долі, без родини та без вірної дружини, і дружини, і надії в самотині посивіє*» [3, с. 283].

Попри випробування долі, Шевченко глибше і глибше намагався осмислити себе у світі російської імперії і світ російської імперії у собі. У цьому контексті Шевченко – послідовник ідей класичного російського народництва. За філософським переконанням, Шевченко поза ідеологією: у його творчості немає ні матеріалізму, ні ідеалізму, ні метафізики. Натомість є легка і співуча містика твору, чаклунство. На відміну від російських народників, у Шевченка генетично закладений надлишок інтерпретаційної свободи, завдяки чому Шевченко – унікальний феномен духовно-культурної історії України. У філософському розумінні, свобода – це усвідомлена необхідність, тобто несвобода, або свобода робити те, що необхідно. Свобода ж у політичному розумінні є правом обирати і бути обраним до органів влади, правом на віросповідання, зібрання, правом на освіту, роботу, медичне обслуговування, соціальний захист тощо. Можна припустити, що у творчості Шевченка філософське й політичне розуміння свободи ототожнені. Більше того, свободу Шевченко розуміє як *свабоду* – волю, тобто як жагуче прагнення позбутися неволі й егоцентричне право робити будь-що.

Перелічене – фактично окреслене коло питань, на які Шевченко не міг відповісти. На них намагається дати відповідь сучасна українська еліта, повторюючи досвід коду Шевченка. Наявне в українській мові національно-українське сутнє постійно доводить свою окремішність від оточуючого Шевченка імперського соціуму, а у свідомості сучасного українця ця окремішність підсилює бажання вичавити з себе кріпака (за Чеховим) по краплині, зміцнити свій народ та зробити з нього громадянське суспільство. Народ т.зв. Малоросії, його культура в особі Т. Шевченка, формуючи свій міф (майбутньої і щасливої України), вступили у коло індивідів, де мікросвіт став всезагальним макросвітом, а історія авторського життя – прикладом боротьби у справі моделювання нової історії. Так, О. Забужко пише: «… у цілому тому контексті, здійснена Шевченком «українізація» християнського міфу… (в його шевченковій інтерпретації), виконувала функцію вельми близьку до реформаційної … » [1, с. 28]. З історії філософії відомо, що міф є першою формою світогляду, у якому закарбовані розповіді про першопредків, переповідання про богів та початкові події світу. Найпершою особливістю міфу є його синкретизм, у якому неможливо відокремити натуральне від символічного, реальне від фантастичного, наявне від бажаного. Через те міф сприяє ототожненню думки й реальності. Міфологічній свідомості не властиве дискурсивне мислення. Слово у ній володіло особливою силою, в якій розкривалася сутність історії. Власне таке міфологічне мислення надавало поетичній творчості Шевченка характер цілісного універсалізму, відмінного від творчості інших українських поетів і письменників, та дало підставу сучасникам різнотлумачити.

У модерному (радше архаїчному) розумінні Шевченко – реформатор і пророк. На нашу думку, тенденцією до переростання Малоросії в Україну у Шевченка є те, що єдино залишилося українського в імперії – село, де збереглися національні українські традиції, українська мова та культура). Шевченко пророкував Україні світле і квітуче майбутнє. Деякі пророцтва Шевченка здійснилися, деякі ні. Намагаючись відповісти на питання, що і чим є для нього майбутня Україна, Шевченко, перш ніж конструювати її майбутнє, хоче з'ясувати: що і чим для нього є Малоросія. Найпершим і найголовнішим аспектом у цьому розумінні є констатація факту залежності Малоросії від Російської імперії, другим – кріпацтво і гніт народу. Коли ступінь самоорганізації селян як народу встановлено, можна розпочинати пошук засобів побудови нової держави. У справі пошуку засобів визволення Малоросії з кріпацтва Шевченко й вбачає своє призначення як поет. Майбутня країна мислиться ним як стан боротьби за країну-хату, за країну село, у якому панує встановлений пращурами руського народу порядок: народу землероба, воїна, співака (цивілізаційних творів у Шевченка майже немає). Він мріє «всім нам в купі бути на землі». У посланні «Марку Вовчку» на пам'ять 24 січня 1859 року (Марії Олександрівні Вілінській-Марковић), Шевченко писав із надією, що врешті-решт Малоросія стане Україною, буде вільною: «Моя ти зоренько святая! / Моя ти сило молодая! / Світи на мене, і огрій, /І оживи моє побите / Убоге серце, неукрите, / Голоднеє. І оживу, / І думу вольную на волю / Із домовини воззову. / І думу вольную... О доле! / Пророче наш! Моя ти доне! / Твоєю думу назову».

Надію на звільнення Малоросії із кріпацтва Шевченко називає Божою. Він закликає свій нужденний і гноблений народ до довгого терпіння, і пророкує всім, хто йому перешкоджає, відплату за зло. Відбудеться це тоді, коли «*пустиню опанують веселії села*» [5, с. 276]. Веселіє у багатьох народів було способом релаксації: відновлення фізичних і психічних сил людини. На Русі після прийняття християнства ця традиція була підсилена і набула сакраментального значення – свята Бога виноробства Діоніса. З'явився термін церковне вино, вином стали причащати у храмах. Аполлон і Діоніс у греків були образами, які уособлювали два протилежні начала людського існування і створювали те, що називається гармонією. Аналізу Аполлонійського й Діонісійського початків у культурі присвятили свої праці Ф. Шеллінг, В. Вересаєв, М. Бердяєв, Ф. Ніцше та інші філософи.

Людина веселиться, отже, щаслива, перебуває на своєму місті, виконує свій обов'язок перед державою, собою і Богом. Це генетичне право – право «гречкосія» жити так, як він, «гречкосій», хоче. У цьому розумінні Шевченко може сказати про свій народ більше, ніж про це говорить сам «гречкосій». Російській літературний критик Аполлон Григор'єв писав, що «…у Шевченка сяє та гола краса поезії народної, якої у Пушкіна і у Міцкевича лише іскорки блищать. Натура Шевченка світліша, простіша і щиріша від натури Гоголя, великого поета України … Шевченко – останній кобзар і перший великий поет нової великої літератури» [3, с. 200]. Проте й є інші думки. Наприклад, М. Чалий критикує Т. Шевченка за невпорядковане життя як міщанина – з вечірніми відвідуваннями ресторанів в одязі з претензією на оригінальність, з натяками на власну причетність до окремої касти художників – богеми [там само, с. 36]. Ось чому Шевченко – кріпак і пан в одній особі. Чи не тому протягом свого життя колишній кріпак Шевченко намагався стати паном. А Шевченко-пан бо-

ровся із своїм кріпацьким минулим. Цим, на нашу думку, можна пояснити народну Любов до нього сьогодні.

Українці вірять Шевченкові ще й тому, що в цій вірі самостверджуються. Шевченко для кожної людини як Надія, яка дозволяє забути своє минуле. Крім прагнення позбутися духу кріпацтва, Шевченко як виходець з народу вчив лаяти пана і святкувати з ним водночас. На жаль, Шевченкові не вдалося сповна відмовитися від старих звичаїв і перепрограмувати себе на нові поведінкові та мисленнєві моделі. Попри це, Шевченко сформував вектор онтологічної гносеології, що поєднує суб'єкт пізнання і дійсність.

Особиста доля поета стала прикладом не тільки самовдосконалення, а й моделювання поведінки для багатьох його послідовників. За велику кількість пропусків Шевченко закінчив академію як вільний художник, без права розподілу на роботу. Проте своєю творчістю він сказав значно більше, ніж звичайний художник. Поет Шевченко – більше ніж поет. Він трибун, художник, письменник, генератор ідеї, він стає зрозумілий кожному, хто хоче зробити себе у житті. Він є символом Віри і Надії у Щастя і Добро.

Які ще особливості творчості Шевченка? На нашу думку, це егоцентризм (сам поет називав це впертістю) та націоналізм (за Шевченком, це природне право народу жити вільно на своїй землі так, як він хоче, та ще й у той спосіб, у який він хоче). Без сумніву, Шевченко є і філософом, і поетом, і реформатором для народу, який постає, який намагається ідентифікувати себе в минулому. У цьому його світове значення.

Сьогодні недалекоглядні політики (від влади й опозиції) далі розпинають Україну, ділять її навпіл. Сподіваюся, що ми, українці, будемо мудріші за них і не піддамося на провокації і не поглибимо протистояння. Україна – наша мати, наша земля. Вона залишається із своїми проблемами віч-на-віч, вона є такою, якою вона є, а не якоюсь уявною… Нам не треба вдовольнятись прагненням до збагачення (матеріальне, тимчасове), а треба пам'ятати й про душу (духовне, вічне). Правильний, осмислений вибір повинен акумулювати надзвичайно великих, титанічних зусиль цілої країни – від Сходу до Заходу, від Півдня до Півночі! У цьому контексті варто взяти до уваги ідею солідаризму (поєднання цінностей), про яку неодноразово говорив Шевченко, коли вимагав: «Не дуріте самі себе, / Учітесь, читайте, / І чужому научайтесь, / Й свого не цурайтесь» [5, с. 183].

У контексті сучасної посттоталітарної спроби українського народу позбутися залежності від свого минулого, творчість Шевченка виявилася чи не найактуальнішою для свого часу, вона є актом самопізнання та самоусвідомлення того образу, на який Шевченко запрограмував Україну на довгі роки. Ще б пак, адже Шевченко художник, письменник і поет, а не вимогливий науковець, і він не зобов'язаний говорити сувору наукову істину, його перевага – в художньому образі, який він несе читачеві, і який, у свою чергу, можна тлумачити по-різному, не відповідаючи за це. Ось чому Шевченка не можна ідеалізувати і тим більше канонізувати. Шевченко давно виконав свою місію, коли про Україну свою оповів, а завдання сучасників – правильно скористатися його спадщиною. Хтозна, можливо, саме Шевченків «хатянин» вийшов сьогодні на трибуну і проголосив словами молодого Павла Тичини: «*На майдані коло церкви / революція іде. / – Хай чабан! – усі гукнули,– / за отамана буде. / Прощавайте, ждіте волі,– / гей, на коні, всі у путь! / Закипіло, зашуміло – / тільки прапори цвітуть...*». Слова із відомої кожному школяреві читанки змушують нас

замислитися над тим, хто відповідатиме за наслідки закликів до революції. На нашу скромну думку, питання соціального, економічного і політичного розвитку держави повинні стати результатом кропіткої праці науковців, економістів, політологів, державних діячів та небайдужих до долі своєї країни громадян, а не пориву ейфорії чи демагогії. Держава, як і людина, розвивається на тому ґрунті соціальних надбань та вмінь, який вона у процесі свого існування здобула, а не на тому ґрунті, якого немає, який, можливо, прагне мати. Але на все свій час…

Якщо правильно зрозуміти великого грузинського філософа М. Мамардашвілі, то можна ствердити: краще поганий мир, ніж добра війна. Сьогодні, в час геополітичного переформатування й перерозподілу світових фінансів та ресурсів, у час новітньої олігархії, під час нібито процесу формування політичної української нації та під виглядом кристалізації національної української ідеї (національна символіка) – з одного боку, та тотального визискування й ожебрачення українців (заробки за бугром, еміграція) – з іншого, фактично йде ліквідація України та українців під призмою перевірки нації на її політичну мудрість.

Шкода, що Т. Шевченко помер так давно, ще у 1861 р. Шкода, що його генетичний код – не універсальний, не на всі випадки життя… Але приємно усвідомити, що Шевченко помер після відміни кріпацтва і в надії, що українці стануть вільними. Шевченків духовний код, як неоціненний скарб, залишився нам у спадок, тому всі ми, український народ, маємо вміло використати його у справі побудови свого майбутнього.

References

1. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. 3-є вид. – К .: Факт, 2006. – 148 с. – (Сер. «Висока полиця»).
2. Горський В.С. Історія Української філософії. Курс лекцій. – К.: Наук. Думка, 1997. – 285 с.
3. Горбач Н.Я. Життя та творчість Тараса Шевченка. – Львів: Каменяр, 2005. – 303 с.
4. Гайдеггер Мартін. Дорогою до мови / Переклав з нім. Володимир Кам'янець. – Львів: Літопис, 2007. – 232 с.
5. Шевченко Т.Г. Кобзар / Ред.-упоряд. М.І. Преварська. – К.: Велес, 2009. – 304 с.: іл.
6. Новий Український тлумачний словник. Близько 20000 слів і словосполучень [Текст] / Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2008. – 608 с.

THE PHILOSOPHICAL MEANING OF TARAS SHEVCHENKO'S POETRY IN MASS MEDIA OF MODERN UKRAINIAN INFORMATIVE SPACE

Mykola Sergeyev
~~Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу і права»,~~
Kulparkivska Str., 99, 79021, Lviv, Ukraine
e-mail: mvserg@i.ua

It is known that the modern Shevchenko study in the world has a huge amount of research. This intelligence is only a modest and discursive contribution to understanding the creative work of Kobzar. On the basis of M. Heidegger's methodology, the research carried out a philosophical analysis of the process of nationalization of the Ukrainian informational space on the example of some works by T. Shevchenko.

History has proven that there is nothing more valuable to Ukraine than the concept of intellectual and spiritual state-building. However, some authors do not see anything in this process, except for the "invader's" racism " which limits them to the possibility of constructive dialogue, even on the way of forming the European integration perspective of Ukraine (thus, Ukrainian philosophical thought falls into the procristic direction of a monistic view of the evaluation and development of those integration processes, continuing in the world, not noticing its development from monism to dialogue). Therefore, the task of Ukrainian science is to develop an optimal way for the present situation of Ukraine, which would include an analysis of not only the historical and cultural past, but would also provide an opportunity to look into the future and envisaged the possibility of creating multi-vector logical and optimistic decisions that make it possible to watch in the future confidently.

In the context of these invective, Ukraine has the prospect of becoming a replacement coin in opposition to Western modernism and eastern conservatism. Such a coercive component may interrupt traditional Ukrainian development and ignore its own innovative ideas throughout their civilizational diversity.

A significant role in this process belongs to Shevchenko's creative heritage. T. Shevchenko in an artistic and figurative form answered the most painful question of Ukrainian state development, which he reflected in the phrase "do not refuse from your own and learn the other".

Shevchenko called for struggle for unity and state subjectivity, national sovereignty and cultural identity. This article is devoted to the definition of the basic perspective on the basis of analysis of the most famous works of the poet in the system of modern Ukrainian state.

Key words: philosophy, speech is speech, information as a component of modern Ukrainian media culture, the process of national state formation and prospects of its development.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 198–205
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 198–205

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 198–205 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.1(477)(054)“201”:316.75(=161.2):94

ПРОПАГАНДА НАЦІОНАЛЬНИХ СМИСЛІВ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПИСУ «ДЕНЬ»

Тетяна Хоменко
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: homenko.tet@gmail.com

У статті проаналізовано діяльність часопису «День», який закорінений в українську тематику і займає принципову, стратегічну просвітницьку й патріотичну позицію у непростий для України час, позначений передовсім потребою вибудовувати стратегію спротиву російській пропаганді, яка у різний спосіб, передовсім, спотворюючи наш національний смисловий простір, намагається маніпулювати часто святими для української спільноти цінностями. «День» ментально і світоглядно демонструє свою українськість, оперує базовими смислами/цінностями, які консолідують націю, вберігають її від культурної та історичної амнезії.

Ключові слова: смисли, цінності, нація, історія, історична пам’ять, ідентичність.

Актуальність теми зумовлена тим, що сьогодні, можливо, як ніколи раніше, в Україні поглибилася потреба виробити стратегію добору, опрацювання та розповсюдження інформації, як і завдяки правильно визначеним вартісним векторам цієї стратегії, потреба визначитися з оборонними позиціями української нації, а отже – і з виробленням інформаційно-комунікативної платформи культурного її потенціалу. Адже ЗМІ як потужний моделюючий засіб формує колективну свідомість, може координувати її інтенції. Сьогодні засоби масової інформації визначаються з базовими смислами-цінностями, виробляють принципово нову інформацію, яка має консолідувати націю, виконуючи функцію культурної пам’яті.

Постановка проблеми. Йдеться передовсім про соціально значущу інформацію. Окрім того, коли ми говоримо про культуру, то часто забуваємо, що і журналістика є частиною культури спільноти, а отже сприяє соціокультурній динаміці, а динамічні зміни в суспільстві призводять і до динамічних змін у функціонуванні ЗМІ. Передовсім, звісно, йдеться про якісні культурні зміни, які створюють новий культурний дискурс аксіологічної площини соціуму. Зважаючи на те, що ЗМІ формують суспільні та індивідуальні цінності, саме пропаганда стає тим, без чого суспільство перестає бути сильним та здатним відстоювати свої інтереси. Інакше кажучи, вплив на інших лягає в основу власної могутності, мовляв, чим масштабніше та переконливіше я можу вплинути, тим я сильніший. Але однією із найголовніших рис пропаганди є її здатність модифікуватися, видозмінюватися, ставати непомітною, але

© Хоменко Т., 2018

водночас дієвою. Вона плавно вливається в життя людей, суспільств, стає частиною їхнього повсякденного життя і впливає на те, що людина обиратиме завтра.

Всеукраїнський часопис «День» уже більше 20 років претендує на те, аби зайняти нішу видань на кшталт «The Time» в українському контексті. Про нього часто кажуть як про часопис для інтелектуалів. У тематичному епіцентрі цього видання творення подієвої канви історичного і культурного часопростору України. Окрім того, часопис формував і продовжує формувати ґрунтовну візію новітньої української історії. За словами редактора часопису Лариси Івшиної, «коли газета «День» виникла, то було поставлено завдання: стати газетою громадянського суспільства, дати трибуну і творити середовище». Головною підставою тоді було те, що ми не маємо інтелектуального тренду в медіа [1]. Тому **мета** нашого дослідження – виокремити з інтелектуально-інформаційного поля часопису «День» ті смислові вектори, які сьогодні трансформуються у ціннісні орієнтири людини, нації, держави. Звідси випливає **завдання** – дослідити пропагандистську потугу національних смислів через тематичне наповнення матеріалів часопису, вказати на потребу такого пропагування за умов «гібридної війни».

Огляд літератури. Тема пропаганди на сьогодні актуальна і добре досліджена. Інтенсивності такі дослідження набули, зокрема, після Революції Гідності, анексії Криму та з початком подій на Донбасі. Проте не всі джерела зауважують потребу пропаганди патріотичних, національних смислів. Цю тему чи не вперше порушили саме на шпальтах «Дня» («Газета «День» від самих своїх початків обрала стратегію смислів» [2]). З-поміж наукових напрацювань, які так чи інакше торкаються цієї теми, – одне з найновіших досліджень Г. Почепцова [3], філософський погляд на потребу пропаганди національних ціннісних смислів С. Кримського [4], культурологічне прочитання і обґрунтування важливості такої пропаганди І. Мойсеїва [5] та ін.

Виклад основного матеріалу. Георгій Почепцов у книзі «Війни і смисли: Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах» слушно зауважує, що, для побудови свого майбутнього, ми повинні надавати йому своїх смислів, а не приймати ті смисли, які хтось нам накидає чи намагається накинути. Це він обґрунтовує такими прикладами: «Смисли Французької революції «свобода, рівність, братерство» увійшли і залишилися з людством назавжди. Нові смисли руйнують старі соціальні порядки. СРСР був зруйнований новими для нього смислами демократії та гласності. Вони розкрили нові інформаційні потоки, які привели до того, що базова радянська інформація почала валитися як недостовірна. І це потребувало зміни усієї структури. ***Старі смисли не врятують світ, його можуть врятувати тільки нові смисли*** (підкреслення наше – Т.Х.)» [3: 211]. А нові смисли, за Почепцовим, будуть розвиватися лише за умови креативності середовища, яке здатне творити нове. На непроминальному значенні креативності Г. Почепцов наголошує особливо, бо вважає, що її (креативність) мають забезпечувати так би мовити інститути нових знань з адекватним уявленням про науку, літературу та культуру. Зокрема, якщо йдеться про культуру, то варто зважати на те, що людина упродовж свого життя реконструює зміст культури як поняття. У процесі цієї реконструкції відбувається вироблення смислів як високих вартостей людського співжиття.

Під пропагандою смислів, на думку Почепцова, слід розуміти «інтенсивні комунікативні процеси, що мають на меті зміну поведінки аудиторії, на яку вони на-

лаштовані» [6: 168]. З часом ці процеси закріплюються у свідомості суспільства як набір стійких цінностей.

Всеукраїнська газета «День» уже впродовж багатьох років на своїх шпальтах висвітлює культурне життя країни. Рубрики «Культура», «Україна Incognita», «Історія і я», «Українці читайте», «Наприкінці дня» та ін. пропонують читачеві матеріали про мистецьке життя, культурні пам'ятки, інтерв'ю з відомими і призабутими громадськими діячами. Краєзнавці, літератори, історики, філософи, культурологи, мистецтвознавці також долучаються до авторського колективу часопису, публікують на його шпальтах власні розвідки або виступають експертами з різних питань.

Це видання сьогодні є потужним, об'єктивним і соціально важливим засобом масової інформації, а також прикладом для подальшого створення і функціонування якісної української журналістики.

Визначальною рисою часопису є також його історичні екскурси, завдяки яким неодноразово було заакцентовано важливість національного і потребу надавати цьому аспекту ще більшого значення. Вдаючись до історичних паралелей, автори публікацій заохочують повертатись до національних джерел і шукати в собі прояви національного. Можна стверджувати, що в такий спосіб редакційний колектив прагне активізувати у своєї аудиторії важелі історичної пам'яті, як однієї з найнеобхідніших умов існування незалежної держави, нагадуючи, що Росія у всі часи намагалася привласнити собі нашу історію, навіть заголовком однієї зі статей часопис спонукує до того, що «нам треба вивчати свою країну» [7]. І ця думка співзвучна з тією, яку свого часу висловив Є. Сверстюк: «Невмируще серце України живить історія. Вона народила Шевченка і тисячі національних героїв, і вони можуть знову воскреснути в кожному юнакові і дівчині. Ось чому історію України заховали від нас і стали випалювати її «каленым железом» [8: 385].

Унікальні історичні та краєзнавчі матеріал про цікаві та маловідомі події з української історії, про непересічні за своєю жертовністю на благо України особистості протягом багатьох років публікувалися на сторінках газети, а згодом також у виданнях Бібліотеки «Україна Incognita», які тепер доступні на сайті «Україна Incognita» в електронному форматі.

Зрештою, осягнення смислів, на яких акцентує «День», – це те, що спонукує до фундаментального переосмислення себе в історії, тут і тепер, з урахуванням тих смислів, які становлять цінність держави і нації, інтелектуальний ґрунт сутності буття українців та є важливими конструктивними елементами української дійсності.

Часопис «День» здійснює своєрідний інтелектуальний прорив у пізнанні забутих чи невідомих, приховуваних раніше сторінок історії, заповнює патріотичними сенсами лакуни безпам'ятства, які утворилися через численні спроби переписати, переінакшити, спотворити історію українського народу. Приміром, дослідження професорів В. Ричка, Л. Войтовича, В.Ткаченка, Д. Вирського, П. Кралюка, Г. Халимоненка (до їхнього наукового досвіду часто звертається «День») та ін., аналітичні матеріали кореспондента часопису І. Сюндюкова не просто реанімують нашу історичну пам'ять, а розширюють горизонти нашої ментальності, наповнюють їх націо- і державотворчими знаннями-смислами. Таким націоформуючим за змістом є й інтерв'ю Анастасії Руденко з Олександром Петренком, праправнуком поета-романтика першої половини XIX століття Михайла Петренка. «Виховання нації – це справа державна, – вважає О. Петренко. – Держава повинна звертатися до дослідників, щоб

отримати достовірну інформацію та дійсно виховувати людей на принциповості, послідовності, документалізмі, науковості тощо» [9]. Це інтерв'ю демонструє потребу розширяти горизонти історико-культурних знань аудиторії, з якою спілкується журналіст. Історія, географія наших культурних втрат, яких ми зазнали в різний час і з різних причин, особливо у радянський час, – це глобальна проблема.

На наш погляд, ці втрати розкривають іще одну сторінку в такій популярній нині журналістській царині як розслідувальна журналістика. Адже є справи-теми, які на поверхні, і глибинного проникнення в які буквально вимагає дозвільний, спраглий сенсаційного розкриття/викриття читач (глядач чи Інтернет-користувач). А є теми, які, заховані в глибинах історії, чекають свого слушного часу на архівних полицях різних установ або на стелажах наукових чи громадських бібліотек. Тому це не менш цікава журналістська праця – гортати сторінки історії, спілкуватися з її безпосередніми творцями, зокрема, з тими, чий життєвий досвід і творчий потенціал спроможний виховати і консолідувати націю, бо саме відновлення історії нації є встановленням справедливості щодо минулого, теперішнього, а врешті, й прийдешності народу.

Позитивом є також тема, до якої періодично звертається часопис, а саме: тлумачення різних за історичним значенням слів «руський» і «російський», «Русь» та «Росія». Про це, зокрема, йдеться у статті доктора технічних наук Ігоря Смешка [10] та у поважній науковій розвідці з продовженням доктора історичних наук Василя Ткаченка [11]. Обидва дослідники пропонують читачам обґрунтовані, неоціненні факти з історії формування України-Руси, факти, які, власне, об'єднуються у культурно-історичне смислове поле цілісності нашої держави і нації. Василь Ткаченко також накреслює три магістральні напрямки, які мають допомогти українцям усвідомити свою ідентичність: «1) усвідомлення «історичної пам'яті» про спільне минуле України, що трактується як «доля» спільноти чи її ядра; 2) забезпечення насиченості та інтенсивності мовних і культурних зв'язків, які забезпечують вищий рівень соціальної комунікації в межах спільноти, аніж поза нею; 3) утвердження суспільної рівності всіх членів групи, організованих у громадянське суспільство». Це, на думку В. Ткаченка, допоможе сформулювати відповіді на три ключові питання: «Ким ми були? Ким ми є? Ким ми прагнемо бути?» [12].

«День» ментально і світоглядно демонструє свою українськість. Робота часопису – це продумана, аргументована, виважена відсіч російській пропаганді. Окрім відображення якогось явища та інформування про нього, журналісти «Дня» демонструють софійність мислення, воскрешають естетику глибокої думки, повертаючи, часто із забуття, наші історичні реалії. Якщо словами відомого філософа Сергія Кримського, непроминальна філософська думка якого не раз збагачувала шпальти часопису, то «День» «відтворює знаки національного менталітету і прилучає до художньої картини світу, яку ще потрібно засвоїти нашому сучаснику. Бо в ній не тільки джерела національного минулого, а й прозріння майбутнього» [4: 29]. Тож саме в такий спосіб «День» формує людину в світі і людину-світ, людину в культурі і людину культури, а отже формує особистість – національно зрілу, виважену, яка робить самостійні дорослі висновки.

Матеріали «Дня» підштовхують читача до позитивної інтерпретації доленосних подій життя, коли смислові траєкторії різних тем перехрещуються, і точка суб'єктивного переживання смислів, подій, подій як смислів започатковує нову

систему емоційних та раціональних координат, яка пов'язана з новим ментальним трактуванням традиційних архетипів, а відтак, сприяє формуванню світопочування у двох площинах, на яких, зокрема, свого часу наголошував відомий культуролог Ігор Мойсеїв, а саме: «громадяноцентричне» знання України, формування своєрідного «банку даних» – системної поінформованості про події, явища, персоналії (С. Кримський, приміром, наголошував, що сьогодні на перший план висувається персоноцентризм [4: 9]); друга площина – це «культуроцентричне» знання і переживання України як єдності минулого, теперішнього і майбутнього, духовної естафети, в якій, можна стверджувати, відбувається складний процес часового і просторового розгортання поняття національної єдності [5: 450-451].

Будь-яке з чисел часопису є своєрідною системною цілістю, смисловим універсумом, ціннісною парадигмою, яка забезпечує національну визначеність. Герої багатьох матеріалів, чи з нашої героїчної і водночас стражденної минувшини, чи з сучасних непростих реалій, – це люди, які демонструють незнищенність національного особистісного менталітету, виявляють звичайні людські емоції, є щирими і співчутливими, готовими до самопожертви; для них перевірка людини на людяність – це випробування вибором між добром і злом, потреба пошуку/вибору наступних дій, врешті-решт правильні аксіологічні наголоси як зріле дорослішання до вибору вартісних векторів життя.

Про таке дорослішання може свідчити й визнання і розуміння набагато потужніших смислів, які є своєрідним індикатором нашого ментального дорослішання. Одна з багатьох аналітичних публікацій «Дня» чи не найкраще висвітлює цю проблему. Роман Гривінський, приміром, у матеріалі «Ідентичність, історія, мова. Як нам перемогти?» [13], окрім того, що виніс у заголовок важливі для сучасної України сенсотворчі смисли, добре продумав архітектоніку тексту і розгорнув масштаб цих смислів, орієнтуючись на смисли, які складають деякі комунікативні рівні будь-кого. Тож інтелектуальні дискусії, які склали основу цього матеріалу, трансформувалися у ті комунікативні вектори, що вказують на потребу бути, як у І. Франка, «цілим чоловіком». Першим з цих векторів у матеріалі став підрозділ «Через ідентичність до універсальних цінностей». У ньому директор Міжнародного фонду «Відродження» Євген Бистрицький говорить про дві ідентичності, які переживаються передовсім на рівні особистісному: одна ідентичність – національно-культурна, інша – громадянсько-політична, які є дилемними, але, переконаний Бистрицький, сьогодні ми перебуваємо «на фронті відстоювання своєї національної незалежності, національної ідентичності, належність до якої лише і дає людині свободу та прорив до універсальних цінностей».

Наступний рівень стосується безпосередньо української ідентичності та історії її творення на тлі ідентичності цивілізаційної, про що читаємо у підрозділі «Європейці чи євразійці?» У ньому комунікативний горизонт пізнання себе у світі розширюється до важливої презентаційної точки пізнання і визнання своєї самобутності на тлі світової історії та культури. Однією з центральних тем наступного рівня є тема національної пам'яті і єдності українського народу. Про це – у підрозділі «Минуле як зброя» розмірковує директор Національного інституту стратегічних досліджень Володимир Горбулін. Оскільки саме історію сьогодні, як ніколи раніше, Росія перетворює на інструмент війни (про що неодноразово писав часопис іще до подій в Криму і на Донбасі), героїчне, надихаюче минуле не можна віддати на заклання

загарбникам. Тож логічно, що наступний підрозділ присвячений питанню протидії агресії Росії. Тим паче, що сьогодні Україна вже набула деякого пропагандистського досвіду, хоча набуття й поширення такого досвіду далося, на жаль, величезними людськими та інфраструктурними втратами. Варто зазначити, що усі три підрозділи тематично і аргументаційно дістають вертикальне розгортання аналітики і сягають висоти завершальної смислової коди у наступних двох підрозділах: «У пошуках правильних слів» та «Про перемогу без ненависті». У першому порушено проблему «мови ненависті» і потреби уникнення «неправильних» слів, які часто потрапляють із соцмереж, скажімо, у пресу. На нашу думку, цей розділ важливий, бо змушує вкотре замислитись про силу, сакральну місію слова та його свободу. Адже саме слова ми наповнюємо смислами, а отже, маємо бути готовими до відповідальності за сказане і за наслідки сказаного, особливо, якщо наслідком буде викривлення дійсності.

Правильна інформаційна стратегія може підсилити й пропагандистський потенціал прийнятними культурно-історичними толеранціями, конструктивними ідеями і правильними словами. Про це – у заключному підрозділі публікації Р. Гривінського «Про перемогу без ненависті». У ньому один з учасників цієї інтелектуальної дискусії, письменник Сергій Жадан висловлює впевненість у тому, що, для подолання «мови ненависті», «українці повинні просто називати речі своїми іменами. Ворог – це ворог, а окупант – це окупант…» Тож і ситуація вибору слова, цінності, слова як цінності не видаватиметься критичною. А в скрутних ситуаціях, як зауважує Р. Гривінський, людина, однаково, схильна шукати поради в правдивій, переосмисленій історії. А це вже самостійний, вдумливий вибір на користь правди, історичної правди зокрема. І часопис «День», і бібліотека «Дня» закликають свою аудиторію читати, бо це «найбільш оптимальний спосіб розвивати власну здатність мислити самостійно, а отже й найкраща «протиотрута» від будь-яких маніпуляцій та підступів ворога» [13]. Сьогодні якісні аналітичні, інформаційні та публіцистичні матеріали «Дня» дають нам розуміння того, що ми маємо справу не просто з ворожою російською пропагандою, а з інформаційно-смисловою окупацією умів, протидіяти якій українські медіа лише вчаться.

Газета «День» створила, по суті, свою модель інформаційно-пропагандистського спротиву. Серед її пріоритетів: поширення правдивої інформації про події минулого, яку за час радянської влади замовчували або ж спотворювали; усвідомлення того, що найважливіші виклики нас чекають у майбутньому, а тому перепрочитання історії завжди має бути пріоритетним, хоча б з тієї причини, що Росія не забуває щораз апелювати до історичних фактів, підлаштовуючи їх, звісно, під свої політичні потреби; створення певного медійного простору для інтелектуального розвитку громадян, в основі якого справді вартісні смисли української та світової історії, мистецтва, літератури, кіно; підводити суспільство до цілісного сприйняття фактів і спонукати його до розмислення.

Висновки. Часопис «День» розвивається і функціонує в контексті сучасної інформаційної доби. Однією з особливостей часопису є його закоріненість в українську тематику на різних рівнях її висвітлення; філософічному, політологічному, соціологічному, економічному, екологічному, культурологічному, загальнолюдському. Відтворюючи, аналізуючи дійсність, конструюючи різновекторні медіареальності, часопис пропонує спільноті, окрім інформаційного наповнення шпальт, ідеї та основоположні світоглядні орієнтири. Він формує у читача прогресивне уявлення про

історичну динаміку культури та її сакральний зміст, оскільки людині вкрай важливо зрозуміти справжнє значення і призначення культури.

Часопис «День» робить усе можливе, щоб підняти рівень вартісного побутування аудиторії. Культура в часописі постає як смисловий світ. Зазвичай сенс тексту глибший, ніж те значення, яке на поверхні, на яке чуттєво вказують деякі його параметри. Інколи вони перевершують, на нашу думку, задум самого автора тексту. Тоді важливим стає понадчасовий і понадпросторовий культурний сенс смислів.

References

1. Дубовик-Рохова А., Торба В. 2017 рік стане вирішальним / Алла Дубовик-Рохова, Валентина Торба // День. – Ч. 210-211. – 2016.
2. «Лариса Івшина вміє бачити Велике та Величне» [Електронний ресурс] // День. – Режим доступу : m.day.kyiv.ua/uk/article/tema.../larysa-ivshyna-vmiye-bachyty-velyke-ta-velychne
3. Почепцов Г. Війни і смисли: Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах / Георгій Почепцов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 316 с.
4. Кримський С. Софійні символи буття / Сергій Кримський // Під сигнатурою Софії. – С. 21-29.
5. Мойсеїв І. Храм української культури / Ігор Мойсеїв // Храм української культури: (Філософія семіосфери) : посібник-дослідження. – К., 1995. – 464 с.
6. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни / Георгій Почепцов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 497 с.
7. Шуткевич О. Нам треба вивчати свою країну / Шуткевич Олеся // День. – Ч. 75-76. – 2017.
8. Сверстюк Є. Не мир, а меч / Євген Сверстюк. – Луцьк : Терен, 2009. – 500 с.
9. Руденко А. Долаючи неправди. «Слов'янський сокіл» / Анастасія Руденко // День. – Ч. 135-136. – 2017.
10. Смешко І. Корона чи ярлик? / Ігор Смешко // День. – Ч. 135-136. – 2017.
11. Ткаченко В. Світосистема Руси-України / Василь Ткаченко // День. – Ч. 190, 195. – 2011.
12. Ткаченко В. Усесвіт Руси-України / Василь Ткаченко // День. – Ч. 168. – 2011.
13. Гривінський Р. Ідентичність, історія, мова. Як нам перемогти? / Роман Гривінський // День. – Ч. 93-94. – 2017.

PROPAGANDA OF NATIONAL CONCEPTIONS ON THE COLUMNS OF NEWSPAPER «THE DAY»

Tetiana Khomenko
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: homenko.tet@gmail.com

The article analyzes the activity of all-ukrainian newspaper «The Day» which for more than 20 years has been attempting to take a position of editions like «The Time» in the Ukrainian media space. It is often classified as high-quality magazine for intellectuals, which is rooted deeply in Ukrainian thematic and forms basic vision of new Ukrainian history. The staff of the editorial board of the newspaper maintains principled and strategical position which is characterized by enlightening and patriotism. Work of the newspaper is well thought-out and argumentative response to Russian propaganda and to their attempts of rewriting, changing and distorting history of Ukrainian nation, as well as to their intentions to change our national conceptual space in order to manipulate with values that often are considered to be the holy ones. Mentally and ideologically «The Day» is totally Ukrainian. It operates with basic conceptions and values that consolidate the nation and preserve it from cultural and historical amnesia. By its activity «The Day» demonstrates understanding that for building Ukrainian future there is a need for us to use our own senses and conceptions, instead of accepting those that are imposed by someone else or even if someone tries to impose them.

The newspaper is being developed and functions in the context of modern informational era. Reproducing and analyzing reality, constructing various media realities, the magazine offers to the society, besides informational load of its columns, basic ideas and crucial outlook guides. It helps the reader form progressive understanding of historical dynamics of culture and its sacral content, as well as it is important for human being to understand true meaning and destiny of culture and to justify itself in culture. Any edition of «The Day» is special systemic unity, conceptual universe and united paradigm which provides national certainty. «The Day» is expanding the horizons of historical and cultural knowledge of its readers, raises up the intellectual level of their life's values. Culture and history in the newspaper are given as conceptual world. Usually, the sense of articles that are published on the columns of «The Day» is much deeper than the meaning that lies on the surface. This is shown by its parameters. Sometimes, in our opinion, they exceed the primary conception of its author and than supra-temporal and supra-spatial sense of conceptions becomes very inportant.

Key words: conceptions, values, nation, history, historical memory, identity.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 206–216
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 206–216

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 206–216 • DOI: ??????????????????????????

УДК 07:808]:81'27'373.46::[327.5:355(470:477)]

TERMINOLOGY IN THE MEDIA ANALYSIS OF WAR: NAMING CONFLICT, STRATEGIES AND SOLUTIONS

Lyudmyla Pavlyuk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: pavlyukl@yahoo.com

Representation of Russian-Ukrainian conflict in the world media and political communication has long been based on the vocabulary with prevailing euphemistic and «approximate» components. Lack of precision and factual focus in definitions is a specific form of underrepresentation. «Underdefinitions», whether declared or implicit, signal about policies that lead to freezing the conflict. Ukraine has no choice but to work together with international politicians through responsible media to enable progress in approaches to conflict.

Key words: political discourse, rhetoric, representation, analysis of conflict, language of propaganda, construction of identity, term, concept, interpretation, frame, scenario, narrative, meme, euphemism, oxymoron, mediation.

Definition as a means of information warfare and part of info-shield

The word «term» is usually associated with definite meaning and is viewed as something entirely opposite to emotions and subjectivity. This positive bias of strictness and neutrality, originating in science, is to a large degree challenged by terminological practice of political communication and journalistic discourse dealing with social reality. The type of definitions that media use for discerning a world of politics can most adequately be called «rhetorical definition», for which function of shaping attitudes prevails over the role of factual measurement. Even if terms of political analysis have strict conventional meanings, they denote ever-shifting, and, more importantly, multi-subject reality.

Media discourses surrounding major political events are usually filled with radically different, sometimes mutually exclusive visions and versions of the same situation. This is especially true for war scenario assessments, in which words compete for diverse senses – crisis or war?; occupation or «peacekeeping operation»?; «civil war» or «international military conflict»? Definitions in discourses representing military conflict become so antagonistic because they are intertwined with structurally different parts of wider picture of events. This wider, panoramic picture with regard to Russian-Ukrainian war and its terminological representation is at least 3D-structured. There are Ukraine's definitions, Russia's definitions and a fight for support of the sides' terms and policies on part of international community/outside observers.

© Pavlyuk L., 2018

Each particular terminological network within national discourse is organized around some key concepts that give name to the political-military scenario. We will view such core concepts as macro-frame, or headlines of meta-narrative of war, which outline approach to the entire conflict. «Name(s) of war» highlight definitive characteristics of military event, referring to different aspects and parameters of conflict: 1) sense of war («for» something *(i.e.* «*for liberation*», «*patriotic war*»*)* or «against» something); 2) scale (indicate real or postulated extensions, from «*local conflict*» to «*international*» *(i.e.* «*Third World War*», «*global hybrid war*»*));* 3) involvement of the outside force *(*«*civil*» *vs* «*interstate*»*)* 4) methods *(*«*hybrid*», «*direct military invasion*»*).*

The main qualitative characteristics of a conflict are intertwined with other net-constituting signifiers and typical narrative ingredients of the story. Macro-frame, or the key definition subordinates elements of the entire war scenario – a) cause of war; b) participants (leaders, nations involved); c) goals, etc. This subordination is not only structural, but also ideological – for each strain of terms. If Russia's actual military conflict with Ukraine is dubbed as «*civil war*» in Russian mainstream political interpretation, no wander that the whole story stresses «*the coup*» as its reason, refers to participants as «*rebels*», mentions «*people's republics*» instead of «*occupied territories*», and eventually proposes negotiations with «*republics' leaders*» as the principal possible solution to the «local conflict». In contrast, for Ukraine, such interpretation is inappropriate together with its practical implications and applications that lead to preserving an occupational status quo. Therefore, in a practical sense, name of war is the «enter» word for strategic programming of the outcomes. By giving name to scenario of war, each interested group actually «orders» certain way of conflict resolution.

If to theoretically assess meaningful relations in the group of terms and emotive signifiers that give name to the entire scenario of Russian-Ukrainian encounter, we will see gradation of definitions from «crisis» to «military conflict»/«war». The words placed on a virtual scale of semantic differential will differ according to increasing and decreasing qualification «real character of war». The bipolar opposition space between «not a war» and «military large-scale conflict» actually corresponds to the choice between radical recognition of truth or detachment and escape from reality. Even more significant for media assessments of conflict is the opportunity to represent conflict as «Ukrainian» or «Russian-Ukrainian». In fact, the semantic scale in this case, concerning the degree and number of other states involved, is even more far-reaching, from «local conflict» – to «interstate» – and then to «international».

Variability of names for conflict creates a space of manipulative possibilities. «Selfi»-definitions and other flexible linguistic means supply material for rhetorical operations coordinating with military ones. Rhetoric, the two-sided sword, provides also instruments for correcting distorted images. Media serves as a «host» for permanent negotiation process concerning verbal and practical approaches to conflict. What is happening on public scene appears to be a permanent info-war surrounding various nominative suggestions. Some major media battles are related to recognition of some facts: 1) Ukraine is confronted with a challenge of *war, not crisis;* 2) aggression is caused and carried out by an *outside source* with unprecedented military potential, which makes it clearly the Russian-Ukrainian war; 3) the conflict has extensive reach and implications (Russia's hybrid war with the world's democracies and Russian-Ukrainian military conflict as part of the global confrontation).

The scene of information encounters and mediation never remains the same. Global informational space contains considerable distortions as a result of hybrid war, but media discourse is being transformed and always preserves a chance to switch to a greater degree of factual accuracy. Maintaining balance of global security is a motive for such transformations.

Participants and observers of conflict: pragmatics of their siding with the name

For Ukraine, encounter with Russia is viewed through the key words *war, aggression,* and *occupation*. Of course, such terms were derived not from Russian leaders' official statements, but from their deeds. The annexation and occupation were much more powerful statement of Russia's war intentions than any formal declaration of war could be. The fact of war directly influenced rearrangement of socio-political vocabulary in Ukraine. Names *aggressor* and *occupant* have become habitual for Ukrainian media analysis of the situation. They appear in everyday news streams: «*The aggressor expels Ukrainians who refused Russian passports from occupied Crimea*» [4]*;* «*In the JFO [Joint Forces Operation] zone fire still rages, the occupants continue to violate ceasefire*» [1]. Formerly neutral or slightly ironical word «neighbor» acquired accentuated connotation «aggressive neighbor», the notion «partner» was excluded as a conventional frame (the remaining economic ties acquire pragmatic meaning and are viewed as a disputed issue), and expression «strategic partner» with regard to RF became entirely ruled out in a national security discourse. Instead, Russia appeared as a side of juridical responsibility.

The scenarios «neighborhood», «trade», «security cooperation» were eliminated reconsidered. The war situation has brought demythologization process to completion and erased the remaining post-Soviet pathetic relics type of «*nation brothers*» or «*the common culture*». Dissociation with former definitions, both lyrical and legal, has been massive. Those Ukrainian experts who refuse to participate in political talk shows in Russia explain their decision by the belief that their appearances in studio as «*opponents*» in fact add legitimacy to propagandist «team» of the occupation army (the remaining participants either have next to identical views with Russian «opponents» or believe that even partial representation of Ukrainian position during such performances makes sense). Referring to Russia as an enemy in the battlefield**,** Ukrainian public discourse keeps decisive about the conclusive part of reasoning and planning the conflict strategies: if this is war, it should come to an end, the occupied territories need to be liberated, and the occupant and aggressor should be not only stopped, but punished.

Russian war-naming case is a practice of hiding signs of Russia's massive involvement in the conflict and projecting its own faults onto the victim. The aim of projections and distortions is legitimizing its own activities, denying accusations, and avoiding responsibility. Since «responsibility» ultimately means tribunal over the war crimes, the stakes of Russian propaganda are high and its activities are cynical and intense.

By annexation of Crimea and war in Donbas, Russian Federation violated principles outlined by the UN statue, Geneva conventions, and hundreds of other normative documents. Representing the act of annexation as a campaign for saving «Russian-speaking population» was a key of self-justification rhetoric in Russian propaganda. Besides, the Russian authorities included the stolen peninsula into new territorial structure, the Southern

federal district, hiding it behind this name. The clear-cut pattern of military conflict in Donbas have embraced trans-border shelling and invasion of tactic groups from Russia, Russian leadership of acting two army corpuses, forcing out pro-Ukrainian population, and abandoning Ukraine from access to its border. These signs of Russia's own participation in «war in Donbas» are literally repressed – excluded from Russian media discourse. When the revealing facts further unavoidably appear in the other side's (Ukrainian and international) discourse, they become distorted, diminished, and replaced by «alternative» versions. In turn, Ukrainian media exposes lies of Russia propaganda by ironically mentioning them as memes type of «*military on leave*», «*lost soldiers*», «*weapons from mines*» (a way presence of Russian weapons and military in Ukraine was explained by Russian officials, in particular during hearings in courts).

Reframing procedures, which have been deployed by Russian media workers and trolls, are directed at limiting the war scenario to Ukraine's «inside» problem. Besides, the propagandists use numerous terms and topics for reloading international agenda and downplaying the fact of military conflict in general. Russian media and diplomats lead permanent «refocusing» campaign through discussing a variety of «urgent issues», in particular proposing «alternative» reasons (a «coup» in Kyiv, «Ukrainian nationalism», etc.) for calling the UN General Assembly, in order to divert attention from their own abuses of international law.

A simple category of «interest» clearly exposes a reason for both «distraction» strategies and multiple distortions and projections. They all become intensified in a decisive fazes of war. Theoretically speaking, informational warfare can be relatively «autonomous», serve as a prelude to military conflict, and also to be a «supplement» and umbrella for military scenarios. In «submerged» military-informational operation, alternative stories sound remarkably nonsense and they become not only rude, but diversified. For instance, since 2014, Kremlin has managed to elaborate and spread up to ten «principal» fake versions about MH17, an example of directly instrumental and also entirely false informational «cover up» for military attacks and terrorist actions.

For Western politicians and media, siding with certain name of Russian-Ukrainian encounter has been an «anti-double standards» challenge. Would they be able to keep up with their values? With the name of term describing Ukrainian problems, foreign politicians and media 1) define responsibilities of the sides, and also 2) they choose degree and form of their own participation or distancing from the conflict. If the conflict is a domestic one *(«civil war»),* not mentioned or referred to in euphemistic forms *(«Ukraine doesn't control borders»),* international actors can accept not much obligating position of being outside conflict or beyond it (with roles of distant advisors and reluctant mediators). Definition «*Ukraine is under attack*» would sound more alarming and require action instead of reiterating polite words.

In the beginning of war, a cautious reaction of global political community to military conflict in Donbas was reflected in the term «*Ukraine crisis*», which overshadowed involvement from outside. Statements about «*concerns*» pronounced by international leaders became ironical meme in Ukrainian media. In contrast to the «Ukraine crisis» approach, a «stronger» focus on Russian «authorship» of military situation means changing relations inside the global «nuclear club», making steps for new level of global security (revisiting Budapest Memorandum possibility and revising the veto rule in the UN), and eventually imposing strict measures on the aggressor. Without resettling and recharging

global security mechanisms, international mediators will serve only as firefighters who extinguish flames on margins of vast territory but do not look into activities and do not stop the arsonist.

Rhetorical forte, piano, and just noise: euphemisms vs terminological «resolutions» in media analysis of conflict

Since the beginning of Russian military aggression, Ukrainian media has been paying close attention to Western reactions to conflict represented through both opinions and practical moves. The actions and actors of the outside influence, according to major media topics, include «European and US negotiators», «European observers», and «Western sanctions». The fact of reaction as such has always been inspiring for the Ukrainian public. However, the «Ukraine crisis» approach restricted both Western rhetoric and deeds. The peace-talking options often considered Russian interest rather than Ukrainian; years-long «observation» were not followed by anti-freezing measures, and impact of sanctions is often hardly detectable. Besides, some international actors intentionally set barriers to Western restrictive measures against military and information expansion of Russian Federation.

A whole political layer was formed worldwide that is manipulated by Russia and, in turn, try to manipulate the issue of the sanction policies in their native countries. Decoding messages of Russian supporters who try to weaken already approved measures is important counter-strategy in Russian-Ukrainian informational war. Ukrainian and foreign authors identify manipulation techniques, and in particular direct their criticism towards such sources and emanations of pro-Russian sentiment as 1) language of the leaders' political statements, 2) language of diplomacy, and 3) media narratives that avoid terms implying responsibility of RF for war.

There is a number of politicians whose names serve as recognizable personality symbols of the intention to undermine unity (pretty vague and achieved in difficult way) of Western democracies in the question of agreed policies regarding the aggressor: «*Russia always did it [tried to use Western controversies] and even managed to receive its Trojan horses in European community personified by Hungarian Prime Minister Orban, Czech president Zeman, and now also Italian Prime Minister Konte*» [9]. Milosh Zeman, one of the most populist sounding heads of state, considers annexation of Crimea «a complete fact», so he does not see a problem in cancelling «*restrictions in cooperation with Russia*», and stresses that his view is in line with «*leading politicians from Slovakia, Austria, Hungary, and Italy*» [7]. Pro-Russian activities of Western politicians usually are the outcome of Russia's strategy «invest in West and then play on money obligations and business dependencies». Sometimes pro-Putin cooperation takes weirdest personal, even private shapes, like in case of Austrian Foreign Minister Karin Kneissl dancing with Putin at her own wedding. The way media introduce her profile – «*an independent politician supported by the pro-Russia Austrian Freedom Party*» [13] – explains origin of friendship, only it is worth noting that combining words «independent» and «pro-Russian» sounds oxymoronic. By the way, Russia takes advantage of leftist movements as well as of the right ones. Episodes of cooperation between Putin's party «United Russia» and Italian populist «League of North» help to clarify sense and activities of the League' Secretary Matteo Salvini. While Prime Minister Konte simply keeps insisting that Russia might return to the

Great Eight roundtable, Interior Minister Salvini has entirely coopted Russian interpretation of events in Ukraine and justifies Putin's aggression [2].

People belonging to club *«European friends of Putin»* actually call for forgetting Kremlin crimes, but express their views in indirect way. Their discourse produces a series of soft expressions with clear pragmatic subtext, type of «*save the face*» *(appearance of Putin's reputation),* «*capsulate the problem [of military conflict]*», «*take a pause [in a search for real solution to the war]*», and «*engage in dialogue*» *(imitate relations).* Many of such euphemisms echo in Ukrainian public space as ironical memes. All the formulas of justification for Russia and lifting sanctions appeal to positive values like avoiding pain, repairing broken entities, being civilized: *«normalization», «maintain relations», «economic diplomacy», «keep the door open» (vs isolation).* It is very probable that peaceful mind of average European takes these calls at face value. Yet it is typical manipulation because by word «relations» speakers mean two-sided exchange (Russia – Europe) in the situation that is actually three-sided, so such a take excludes Ukraine from calculation. Besides, anti-sanction agenda completely abandons political view of restrictions in favor of their economic interpretation. If to consider Ukraine interest, economic restrictions are not *«*pain*»,* they are made to avoid pains of war.

Influential European officials sometimes in a strange way combine declarations against *«*what Russia has done to Crimea and Donbas*»* with claims that attitude toward Russia is harsh and it is already punished too much. The European Commission president Jean-Claude Juncker had long referred to Russian president as *«*my friend Vladimir Putin*»,* called Russia *«*a big player*»* (objecting to Obama's attempt to downplay its rank to *«*just a regional power*»*), and calls for finishing «*demonizing Russia*» and restore relations in many fields «*where the cooperation is possible*» [7]. The word «demonizing» implies non-fair unfounded attitude towards the country that occupied part of the other state. According to this upside down vision, the problem is not that Russia's victims are dying physically, but Russia suffering the pain of prejudiced attitude. Given the absence of serious punishment, the attitude is, on the contrary, unjustly nice.

Such European support is in tune with Russia's strategy of self-description as victim of «*russophobia*», which constructs image of exaggerated negativity. Also, Russian political observers sometimes allude to symbolic meanings of the word «*McCarthyism*» as a historical parallel to the present excessive, from their viewpoint, suspicions concerning Russians' involvement in global affairs. The complaints do not matter for a simple reason. Russian leaders and ideologists time after time demonstrate a habit to speak to the world while keeping finger on virtual nuclear button. Announcements starting from slogan «*Iskanders laugh*» to Putin's accentuated remark «*Why would we need a world without Russia*» [18] definitely send message «*how do you dare not to be afraid of us*». Russian politicians themselves created this image and then complain that it is like this. So, their request for compassion is more than false.

Arguments of Russian propaganda infiltrate Western discourses the same way as Russian money infiltrate Western economies. Critics indicate that money-driven *«*pragmatism*»* is a disguise word for hypocritical practices deteriorating basic norms of Western political worldview: *«Pragmatism… is a beautiful word that includes a principle «freedom and democracy for us, but for you only depending on obstacles»* [10]. Human rights and rule of law are neglected if not to react to Russia's criminal practices, in particular massive arrests of Ukrainian citizens under fabricated charges of «terrorism». Exactly

in relation to such a context authors remark that «European values» become substituted by «interests of business». Most radical metaphorical images stress European economic dependence: «*...Political Europe gradually turns into a kind of supermarket, with Gazprom slowly going inside and putting (placing) one influential politician after another into his basket*» [10]. Tropes in critical discourses sometimes sound emotional, even grotesque, but they draw proper attention to tendency called «schröderization of European politics».

Emotive statements with some totalizing effect usually regard a certain part of political spectrum. In reality patterns of attitudes towards Ukraine are represented by *different trends and discourses* within each particular country. In German politics, Angela Merkel used to be a skillful mediator between responsible security-minded persons and business preoccupied «pragmatists». The same function she serves for Europe in general trying to make sense of all the currents, counter-currents, and undercurrents. Thanks to Merkel, and in spite of much noise, European «Crimean» sanctions were not cancelled. Obstacles to their strengthening, however, remain, in particular they look like moderate «avoidant» conceptual mainstream in foreign politics: «*If you look at German Federal Foreign* Office *website, you will find there many sections on actual problems, in regard to which the ministry voices its position. In case of Russian aggression against Ukraine the corresponding section is called* «*Ukrainian conflict*» *or* «*Ukraine crisis*» [3]. It is easier for such definitions to coexist with activities promoting Nordstream-2 and similar projects.

Criticism regarding anti-sanction actions and motifs coexists in Ukrainian public discourse with numerous stories about Western help and understanding. In order to create a real complicated picture of the «outside influence», Ukrainian media draw on a strategy of «*differentiated images*», and also often reflect on *evolution in approaches,* at least particular, related to certain groups and personalities. For instance, Czech Republic is associated not only with Zeman. The Radio Svoboda article introduces sound ideas, resulting in a book project, of responsible international law experts in this country who see «*not* «*Ukraine crisis*» *and not* «*civil war*», *but definitely Russian aggression against Ukraine*» [11].

By choosing the word «war» foreign politicians demonstrate solidarity (strategic or situational, «institutional» or personal) with Ukraine. One «live» communication context, where the different terms signified positions of foreign governments and media on Ukraine's stance in war, was a widely cited case with Russian journalist asking Polish Foreign minister Witold Washchykovskyi about «*crisis in Ukraine*». The Minister declined the way question was formulated and accentuated that there is no such a notion. Instead, he used a «stronger» word answering the question: «*There is Russian-Ukrainian conflict caused by Russia*» [8]. The rhetorical figure of correction was used in that case to suggest more adequate term and prevent a false direction of the entire conversation.

Canadian blogger Adriana Gic, critic of Russian propaganda and its impact on the world networks, in social media exposes numerous cases of media language that represent Russia-oriented bias. One of her Facebook posts shows a screenshot of the 23 August 2018 BBC news report with the headline, «*Ukraine crisis: Five soldiers killed in clashes in east*». Adriana Gic draws attention to the fact that information about losses on the BBC site includes expression «*separatist forces*» that is not found in Ukrainian official military source, to which the news refers: «Ukraine's Ministry of Defense informed about «assault by separatist forces». The blogger provides a link to the original statement on the Ministry's site that in fact uses different language than in the media «translation»: Ukrainian troops were killed by «*Russian occupational forces*».

The examples provided above are indicative of the dynamic unfolding in politics and media that is characterized by, on the one hand, continuing intensity of info-war around definitions as part of hybrid war and military conflict and, on the other hand, some signs of growing widespread acceptance of real nature of the conflict with its global implications.

«**This is war**» **– a terminological transition to reality's gradual recognition**

In the beginning of Russia's military operations against Ukraine, vocabulary of the world's «concerned» leaders was signaling to Ukrainians that rhetoric would not be followed by resolute actions. Later on, politicians and media sources became more receptive to the idea of calling things by proper names. There were two crucial factors in further «upgrade» of terminology and vision of war, namely Ukraine's own «standing the ground» at international arena and the fact that many Western countries became affected by Russia's hybrid war, felt vulnerable and thus motivated to raise security awareness.

It has been more than three years after Russian military campaign in Donbas when the «New York Times» author Adrian Bonenberger wrote about the «*intrusion*» and its far-reaching implications, like a threat of «broader European conflict», as the «*war that nobody notices*» [12]. He assessed Obama's strategies in response to the military conflict as unsatisfactory and also the ones of his successor's as far from being sufficient: «*With the not-war in eastern Ukraine now in its fourth year, President Trump has failed to accomplish even the most modest improvement on President Obama's dismal record managing Russia's intrusion on Ukrainian territory*» [12]. This was written in June 2017, just about two months before in August Trump signed new sanctions. Amidst scandals and in spite of backward moves, the course for tougher measures later continued.

The consolidated position of U.S. Congress, progressive media and experts led to new level of support for Ukraine, in both declarations and practical actions. One of the most potent voices instrumental in spreading the real vision of war at international arena is Kurt Volker, the U.S. Special Representative for Ukraine Negotiation. He is trying to prepare the ground for meaningful decisions by clear formulations. «*This is not frozen conflict. This is Russian aggression in hot phase*», Volker said this after personal visits to the Donbas war zone» [5]. He later confirmed this vision military character of the war and weapon in use.

One more opposition, «*separatist movement – Russian-Ukrainian military encounter*», with the same function of redefinition suggestion, appears in the speech of other observers of the war, American congressman Hon. Will Hurd who concluded after his visit to Ukraine: «*Kyiv, not Kiev. This is not separatist movement. 920 tanks in east Ukraine are Russian. The Russian officers rule there*». This exposure of the resources and consistent recognition of Ukraine's stance is a promising sign for further practical solutions. In a meanwhile, it does not let Russia to cross the red line of a potential offensive.

Ukraine's own way to official recognition of Russia as aggressor had been long, but parliament gradually approved necessary definitions. «The law about «measures for implementation of state sovereignty over temporarily occupied territories in Donets'k and Luhans'k oblasts» (the «law about deoccupation»), adopted in 2017, refers to Russia's actions in Ukraine as «military aggression of Russian Federation» and calls the actors of the conflict «illegal Russian and pro-Russian military formations»: «*Verkhovna Rada recognized that this territory is occupied by Russian Federation, it is now not controlled*

by Ukraine» [8]. Also, Ukraine has deployed more meaningful and radical terms switching from ATO (Anti-Terrorist Operation) to JFO (Joint Forces Operation).

The «Ukraine conflict» has turned out to be hotter than hybrid and also wider that Ukrainian. Notion of «hybrid war» has long been used in international discourses, but appeared to be only part of truth about Russian-Ukrainian conflict. What this term rightly captures and catches is 1) the role of info and other psychological elements, info-war an addition to the military power; 2) manipulating the local population, proxy-component; 3) corruption. In a certain sense and context it is opposite to full-scale war, so within this partial and particular opposition – «o, it's *just* hybrid» – it could be a form of diminishing the real scale of encounter. So, it is not correct to view it as «entirely» hybrid. What is not hybrid – 1) cross-border fire in summer of 2014; 2) military convoys with weapons and supplies, 3) Russian commanders and controllers.

Ukraine has recognized that it has «real» military conflict (not «crisis» or «civil war»), and West has learned that it is in a state of hybrid war with Russia («*Russia's global hybrid war against Western democracies*»). The concept of cold war was revived, and images of WWIII or WWIV are viewed in media as not quite metaphorical battles; they address present threats and thus try to prevent the full-scale scenario. Many countries had their own wakeup calls, including the U.S., Great Britain, Switzerland, Greece. Identical facts resulted into generalized vision: «*Russia's murderous hit squads insult nations that uphold the rule of law*» [14].

Is there any progress on the world media and political scene in bringing terms in correspondence with the reality of war? The answer is rather positive. As time goes and conflict lasts, there has been a «terminological transition» from weak and indecisive definitions to strict and substantial ones. With assessments becoming more definite and continuing investigation of aggression and occupation cases, Western politicians become more motivated to adopt efficient measures against violations of international law. Considered as a process and dialogue, the global space shows signs of hope for the resolution of conflict.

References

1. В зоні ООС не вщухають обстріли, окупанти продовжують порушувати перемир'я. 30 серпня 2018, https://espreso.tv/news/2018/08/30/v_zoni_oos_ne_vschukhayut_obstrily_okupanty_prodovzhuyut_porushuvaty_peremyrya
2. Вдовиченко В. Скасувати санкції та забути Крим: чи вибухне в ЄС італійська бомба. 23 липня 2018, www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/23/7084700/
3. Гончар М. Новий пакт Молотова-Ріббентропа: Трамп влучив у десятку. 11 липня 2018, www.obozrevatel.com/ukr/politics/tramp-vluchiv-u-desyatku-nimechchina-zaruchnitsya-rosii.htm
4. Коваль О. Агресор виганяє з окупованого Криму українців, які відмовилися від російських паспортів. 31 серпня 2018, https://uazmi.org/news/post/g2NJyXNBOmAE6qRiQ48dKa
5. Конфлікт на Донбасі – агресія Росії та «гаряча війна», а не «заморожений конфлікт» – спецпредставник США Волкер. 23 липня 2018, https://ukrainian.voanews.com/a/volker-donbas/3955650.html

6. МЗС Польщі: немає «ополченців» та «української кризи», є конфлікт, який почала РФ. 7 серпня 2017, https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/08/7/7069501/
7. Мілош Земан закликав до скасування антиросійських санкцій. http://www.unn.com.ua/uk/news/1749365-milosh-zeman-zaklikav-do-skasuvannya-antirosiyskikh-sanktsiy
8. Тимчук Д. Розмови про особливий статус Донбасу – маячня. 25 липня 2018, https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/rozmovi-pro-osoblivij-status-donbasu-mayachnya.htm
9. Шевцова Л. Путину это только на руку! 12 червня, 2018, https://www.obozrevatel.com/abroad/putinu-eto-tolko-na-ruku.htm
10. Щерба О. Поки дух часу не з нами. 30 березня 2018, https://dt.ua/international/poki-duh-chasu-ne-z-nami-273764_.html
11. Щур М. Експерти у Празі: не «українська криза» і не «громадянська війна», а саме російська агресія проти України. 23 листопада 2017, https://www.radiosvoboda.org/a/28872728.html
12. Bonenberger, A. The War No One Notices in Ukraine. June 20, 2017, https://www.nytimes.com/2017/06/20/opinion/ukraine-russia.html
13. Drury, C. New video shows Vladimir Putin taking centre stage at wedding of Austrian foreign minister. August 19, 2018, https://www.independent.co.uk/news/world/europe/vladimir-putin-wedding-austria-foreign-minister-karin-kneissl-a8498506.html
14. Russia's murderous hit squads insult nations that uphold the rule of law. September 5, 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/russias-murderous-hit-squads-insult-nations-that-uphold-the-rule-of-law/2018/09/05/f20ceda4-b132-11e8-a20b-5f4f84429666_story.html?noredirect=on&utm_term=.63b1987fea31
15. Putin says he would annihilate the world with his nuclear weapons if nukes were fired at Russia because «why do we need a world if Russians cease to exist?» March 7, 2018, https://www.dailymail.co.uk/news/article-5472893/Putin-says-hed-annihilate-world-nukes-fired-Russia.html

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ МАКРОФРЕЙМИ У МАС-МЕДІЙНОМУ АНАЛІЗІ СЦЕНАРІЮ ВІЙНИ: НАЗВА КОНФЛІКТУ ЯК ПРОГРАМА ЙОГО СТРАТЕГІЙ І РОЗВ'ЯЗОК

Людмила Павлюк
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: pavlyukl@yahoo.com

Стаття досліджує термінологічні макрофрейми у мас-медійних дискурсах аналізу воєнного протистояння, зокрема назви сценарію конфлікту і підпорядковані їм термінологічні мережі. У групі дефінітивних характеристик російсько-української війни виокремлені означники за мірою інтенсивності протистояння (криза – воєнний конфлікт, війна), методами (гібридна – повномасштабна, пряме вторгнення), визнанням залученості сторін («громадянська війна» – міждержавний конфлікт), масштабом (локальний, міждержавний, глобальний рівень).

Для мас-медійної риторики воєнного конфлікту характерна варіативність і емотивна забарвленість термінів, зумовлена їхньою контекстуальною належністю. В основу аналізу дискурсу різних груп покладено прагматичний сценарій, в якому найважливішими є рольові позиції – 1) нападник, 2) сторона захисту, 3) медіатори, посередники. Риторики безпосередніх сторін воєнного протиборства є цілковито антагоністичними, а в дискурсі вони взаємодіють за принципом контрастування.

Соціокогнітивний підхід дозволяє детально проаналізувати, як терміни на означення елементів сценарію воєнних подій стають інструментами досягнення цілей. Назва конфлікту означає стратегічне програмування його результату. Семіотична визначеність дає шанс стороні, що зазнала нападу, домогтися підтримки партнерів, а також захищати свої позиції у судових інстанціях. Вибір термінологічно-дефінітивної лінії сигналізує про наміри учасників перемовин.

Протягом часу воєнних дій тривав процес переорієнтування дискурсу міжнародних медій на візію «війни в Україні» як міждержавної, на противагу локальній, громадянській. Еволюція термінологічного позиціювання міжнародних інституцій та акторів позитивно корелює з їхніми рішучішими практичними діями на підтримку України.

Ключові слова: політичний дискурс, риторика, репрезентація, аналіз конфлікту, мова пропаганди, побудова ідентичності, термін, поняття, інтерпретація, кадр, сценарій, наратив, мем, евфемізм, оксюморон, посередництво.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 217–225
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 217–225

НОВІ МЕДІА

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 217–225 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.48(73):[316.77:316.472.4

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ЖУРНАЛУ «THE NEW YORKER» У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ (на прикладі профільних сторінок у соціальних мережах Фейсбук, Твіттер та Інстаграм)

Зоряна Погранична (Козачок)
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна,
e-mail: melissazhabotynska@gmail.com

У цій статті розглянуто особливості комунікативних стратегій медіа-бренду «Нью-Йоркер» у соціальних мережах, закцентовано на унікальних методах та інструментах.

Ключові слова: «Нью-Йоркер», соціальна мережа, цільова аудиторія, комунікативні стратегії, медіа-бренд.

Відповідно до даних медіа-кіту за 2015 рік, видання переживає колосальні зміни аудиторії – друкований журнал починає читати молодь (внутрішня аналітика видання для рекламодавців – авт. [18]). Сегмент аудиторії віком від 18 до 34 років зростає за 1 рік на 20% (до прикладу, ще у 2013-2014 рр. вік читача паперового видання був 54+ років). Веб-версія *The New Yorker* (далі – «Нью-Йоркер» – авт.) фіксує рекордну для видання позначку у 13 000 000 унікальних відвідувачів на місяць (у 2017-му ця цифра – 19,9 000 000 унікальних відвідувачів), та резонансну для цього видання статистику: 43% усієї аудиторії – молодь (18-34 роки). Причина такого росту – якість матеріалів? Цілком ймовірно. Але окрім самого факту якісного тексту/фото/відео тощо, в епоху нових медій важливим є шлях споживача до медіапродукту. За кількісними показниками, аудиторія «Нью-Йоркера», ймовірно, прийшла через Facebook, Instagram та Twitter. Чому? По-перше, ріст зафіксовано у віковій групі, яка, за даними Pew Research Center, є основним користувачем соціальних мереж у США [17], а по-друге, починаючи з 2015 року, змінюється стратегія роботи медіа-менеджерів видання у соціальних мережах, що потребує детального дослідження, яке дозволить виокремити конкретні засоби та особливості стратегії.

Ми проаналізували темпи зростання основних профільних сторінок видання у трьох топових соціальних мережах світу: Facebook, Instagram та Twitter.

© Погранична (Козачок) З., 2018

Для означення аудиторії у соціальних мережах використовують термін «підписник», що не є дослівним перекладом англійського «follower» (дослівний переклад – «послідовник», у галузі соціальних мережа, це людина, що, за оновленнями та новинною стрічкою інших користувачів, активно цікавиться інформаційним простором і сам доповнює його. – Авт.), однак найближче за змістовим навантаженням. «Підписниками», за свідченням професора О. Пономарева (http://www.bbc.com/ukrainian/blog-olexandr-ponomariv-43519407), є ті люди, хто «підписались» на сторінку в соціальній мережі, тобто натиснули кнопку «стежити», «бачити першим» тощо, або одержувати її контент у власній новинній стрічці (відповідно до алгоритмів мережі) з певних профілів безкоштовно (за звичайними умовами соціальної мережі); це типові учасники комунікативного процесу в мережі. Натомість «передплатники» – це ті люди, які «заплатили наперед», буквально витратили кошти для отримання інформації, уклали договір із ЗМК про отримання послуг, які надає ЗМК. Вони отримуватимуть інформацію безпосередньо від ЗМК в повному обсязі, а не залежно від активності профільної сторінки у соціальній мережі та ефективності її взаємодії з різними аудиторіями. Це два різні способи отримання інформації з різним набором можливостей для обох сторін. Відтак учасники не можуть мати ідентичні назви.

У англомовному середовищі також використовують різні означення. У соціальних мережах маємо учасників комунікаційного процесу – «followers», кнопка, що дозволяє отримати цей статус, – «follow». На власних веб-сайтах ЗМК ті, хто платно (чи частково платно) отримують інформацію безпосередньо від ЗМК в особистий інформаційний простір (електронна пошта, мобільний додаток для ґаджетів), – subscribers, які використали сервісну послугу (і кнопку), – subscribe. Окрім того, у всіх україномовних офіційних версіях соціальних мереж, як і в наукових, фахових, медіакритичних та навчально-ознайомчих текстах, використовують термін «підписник». Так, співробітниця Інституту української мови, кандидатка філологічних наук А. Ганжа (Пономаренко) пропонує: «користувача, який за допомогою опцій «Подобається» або «Підписатися» на якомусь електронному ресурсі чи сторінці в соціальній мережі зголосився на безоплатне отримання актуальної інформації, реклами та новин, доцільно називати підписни́к» [1]. Тому в цій статті буде використано термін «підписник» і транслітерацію «фоловер» – як синонім для означення наявної аудиторії в соціальних мережах (Instagram, Facebook, Instagram та Twitter); «уподобання» – для опису кількісних показників аудиторії в соціальній мережі Facebook: як узагальнений переклад «likes», який унормований в офіційному україномовному інтерфейсі соціальної мережі, а також у фахових, медіакритичних та навчальних текстах; «читачі» – для тих же потреб щодо соціальної мережі Twitter: як форма, що вживається в офіційному україномовному інтерфейсі.

На початку 2015 року було зафіксовано такі кількісні показники аудиторії:

- **Facebook** (основний профіль) – майже 1,7 млн. вподобань сторінки;
- **Instagram –** 147 тис. фоловерів (підписників);
- **Twitter** (основний профіль, а існує більше 15 додаткових сторінок різних рубрик та проектів видання) – 3,1 млн. читачів.

Перший місяць 2017-го:

- **Facebook** – 3 млн. 691 тис. вподобань (за 2 роки охоплення сторінки близько 7 млн. 233 тис. користувачів);
- **Instagram** – 1,2 млн. підписників (44 197,17 вподобань публікацій у день);

- **Twitter** – 7,3 млн. читачів.

Зростання кількісних показників аудиторії за 2 роки:

- **Facebook** – 223,5%;
- **Instagram** – 816,3%;
- **Twitter** – 235,5%.

А у жовтні 2017-го аудиторія зросла ще більше:

- **Facebook –** 4 млн. 52 тис. 146 вподобань;
- **Instagram –** 1,8 млн. підписників;
- **Twitter –** 8,2 млн. читачів.

Звичайно, наразі складно стверджувати, що ріст «молодої» аудиторії електронної та друкованої версії журналу «Нью-Йоркер» спричинений лише новою стратегією використання соціальних мереж. Ця гіпотеза потребує свого підтвердження дослідженням самих методів та засобів роботи й аналізу їхньої ефективності. Проте елементарне зіставлення кількісних показників виявляє ріст аудиторії паралельно одночасно і в одній віковій категорії. А відтак цілком ймовірно, що один із показників залежить від іншого, і в епоху нових медій більш реальна активність у соціальних мережах як передумова руху аудиторії власне до конкретного ЗМК, у цьому випадку – на веб-сторінку журналу «Нью-Йоркер».

Традиційними для медій, окрім власне інформування, були просвітницька та виховна функції, однак для сучасних ЗМК важливою стає можливість комунікувати. Це, в свою чергу, варто трактувати не лише як звичне «спілкування», себто – реакція на реакцію споживачів (у вигляді хоча б відповідей та коментування від редакції чи авторів), а насамперед як створення спільноти (community – англійською «спільнота» – авт.) – формування соціальних зв`язків. Властиво, для нових медій, надто електронних, це – можливість реорганізувати локальну та наявну аудиторію, взаємодію з нею, а також створити нову, залучити потенційну, часто навіть глобальну аудиторію, Ця аудиторія не буде «масовою» для редакції, а сегментованою (з одного боку, бажаною для редакції – «ті, кого б ми хотіли бачити своїми читачами, ми можемо тепер знайти», а з іншого – «ті, хто нас читає, а ми цього не знали», що можна визначити за допомогою елементарних програм для аналітики власних профілів у соціальних мережах), що, в свою чергу, дозволяє розробляти ефективні комунікативні стратегії та редагувати діяльність у процесі функціонування ЗМК.

Професор Борис Потятиник ставить питання про потребу нині якісної преси як такої, зважаючи на проблеми, насамперед фінансові, що були спровоковані частковим переходом журналістикии в мережу [3;134]. І досвід журналу «Нью-Йоркер», який давно відомий у медіасвіті, але досі не опрацьований академічно, може стати кейсом, що дасть шанс не просто на виживання, а й на повноцінне життя паперовій журналістиці, якій пророкують смерть від появи радіоприймача, телевізора, персонального комп'ютера і т.д.

Журнал «Нью-Йоркер» має історію та певні редакційні принципи і особливості. З погляду комунікації, можна говорити про умовні атрактори [5] різного формату, які виділяють для аудиторії це видання вже понад 80 років. Базуючись на результатах власних досліджень, проведених у 2012-2014 рр., можна окреслити такі атрактори:

Теми: література, освіта, Нью-Йорк, світова політика.

Жанри: авторська колонка (різні жанри, які в українському журналістикознавстві означені як публіцистичні, однак для вивчення ЗМК зі США це визначення не буде коректним, з огляду на різницю в підході до поділу на жанри, який актуальний для інформаційних та аналітичних текстів – авт.), есеїв, аналітичних статей, рецензій, коментарів.

Формати: сатиричні карикатури.

Звичайно, для комплексного дослідження потрібний більш детальний аналіз, зокрема, й вивчення атракторів у соціальних мережах (та їх відмінність чи точна відповідність з друкованим та електронним виданням), однак обсяг цього тексту не дозволяє використати їх у повному обсязі, тому буде проаналізовано лише ключові.

Сайт видання newyorker.com першочергово створювався лише як додаток до друкованої версії, а тому мав на меті два основні завдання: а) публікацію в мережі частини журналістського контенту, щоб залучити більшу частину аудиторії, зокрема ту, що не має доступу до паперового видання; б) комунікацію з читачами як спілкування.

Якщо першу функцію можна виконувати і без активного застосування соціальних мереж, то для іншої це є обов'язковим пунктом. Оскільки редакційна пошта журналу «Нью-Йоркер» орієнтується, насамперед, на знаменитих читачів та можливість публікувати їхні рефлексії на ті чи інші тексти видання, інтернет-додаток давав шанс і для менш іменитих. Однак звичайне коментування не можна розглядати як повноцінне спілкування, зважаючи на такі явища, як існування бот-користувачів та тролінг. Крім того, формування спільноти без використання новітніх методів в інформаційну епоху – радше ілюзія. Сьогодні соціальні мережі не тільки забезпечують багатосторонній зв'язок читачів з редакцією та з іншими читачами, але й дозволяють виконувати обидва завдання інтернет-сторінки видання як додатка, і, що важливо для цього дослідження, є одним із основних інструментів комунікації як створення зв`язків та формування спільноти.

«Нью-Йоркер» нині використовує найбільш відомі соціальні мережі, користувачі яких активні не лише в мережі, а й у реальному житті – це створює віртуально-реальну спільноту читачів журналу. Така спільнота забезпечує реакцію на дії як самого видання, так і дії щодо нього, дає можливість не лише спілкування та обговорення, а й підтримки аудиторії.

Спостереження й аналіз стратегії роботи видання у соціальних мережах дозволяють виявити одну спільну фундаментальну ознаку – роботу з цільовою аудиторією конкретної соціальної мережі як сегментом загальної цільової аудиторії видання – себто адаптивність. Водночас можна стверджувати щонайменше про три вузькі стратегії (не враховуючи ще двох соціальних мереж, у яких представлене видання, але які не досліджені в межах опублікованого тексту – авт.), що потребують більш детального вивчення.

Найбільш активно редакція використовує Facebook (як платформу для розповсюдження своїх матеріалів та їх обговорення; далі – Фейсбук) та Twitter (як можливість оперативного інформування та реагування; далі – Твіттер), а після 2015-го до числа основних соціальних мереж видання зараховують також Instagram (далі – Інстаграм, – авт.), найменш – LinkedIn, у 2016-2017 рр. перехід на цю мережу навіть не анонсовано на головній сторінці, натомість з`являється канал на YouTube (далі – Ютуб, – авт.) та профіль у SnapChat (далі – Снепчат, – авт.).

«Нью-Йоркер» у Facebook (далі – «Фейсбук» – авт.)

Третій за популярністю у світі веб-ресурс (за даними Alexa) з аудиторією понад 7,6 млн. користувачів [15]. 66% дорослих американців шукають новини через Фейсбук з наступними переходами на журналістські портали, а 44% взагалі дізнаються новини тільки з цієї соціальної мережі [13].

«Нью-Йоркер» у Facebook активно популяризує себе, поширюючи гіперпосилання на матеріали, а також залучаючи велику кількість користувачів-читачів до обговорень. Додаткові акаунти окремих розділів видання менш активні, ніж головний, але все ж виконують свої основні функції: інформування, поширення, комунікування. Важливо, що головний акаунт постійно оновлює новинну стрічку, реагує на рефлексії читачів та вдало візуалізує свої пости. Важливим елементом стратегії роботи у цій соціальній мережі є публікація серед сторінок, які вподобав основний та додаткові профілі журналу, персональних акаунтів основних авторів видання. Так використовується головна характеристика Фейсбуку (і соціальних мереж загалом, – авт.) – персональне спілкування, ілюзія горизонтальної комунікації, можливість особистого віртуального контакту з будь-ким. Цей аспект дозволяє якісно змінювати основний показник ефективності роботи в соціальній мережі – залученість, що є відношенням кількості реакцій (перш за все коментування) до кількості усіх підписників.

На підставі порівняння даних 2013 та 2014 рр., можна стверджувати, що загалом аудиторія читачів видання у соціальній мережі зростає. Однак немає збільшення числа активних учасників комунікаційного процесу з боку споживачів медіапродукту, а лише спостереження, що підтверджується подекуди зменшенням показника «Обговорюють» у кілька разів. Варто зазначити, що динаміка використання аудіовізуального контенту не зросла, а, отже, визначальним для ЗМК й далі текстовий формат подачі інформації. Однак у 2017 р. зафіксовано величезні зміни, анонсовані редакцією ще у квітні 2014-го, а вже у листопаді 2015-го профільні медіакритичні видання писали про «унікальну цифрову стратегію Нью-Йоркера» [7], [8].

Отже, спробуємо узагальнити зміни:

- Ріст активності – збільшення кількості публікацій.
- Використання відеоконтенту.
- Фокусування на профільних форматах цільової та потенційної аудиторії: фотоконтент, кінорецензії, контент-від-автора (читання авторами своїх есеїв), карикатури.
- Використання лідів-підводок, що мотивують перейти на публікацію з веб-сайту: риторичні конструкції, цитування головних героїв матеріалів.
- Цільовий розподіл профільних сторінок та реорганізація чинних відповідно до потреб аудиторії.
- Персоналізація видання та формування спільноти довкола профільних сторінок авторів.

Серед атракторів, які є спільними для онлайн-версії журналу та профільних сторінок у Фейсбуці, можна виокремити:

- Літературна тематика (окрема сторінка для літературної рубрики).
- Анонси контенту-від-автора (автори читають власну белетристику).
- Використання карикатур як основного іміджевого візуального контенту та зростання кількості відеоматеріалів).

«Нью-Йоркер» у Twitter

Наступна за рівнем активності використання соціальна мережа – Twitter, що займає 13 місце у рейтингу Alexa [15], та, за даними Pew Center, втрачає позиції транслятора новин: лише 21% дорослих американців використовує її взагалі [13] (у 2016 р., для Фейсбуку це 68%, для Інстаграму – 28%, – авт. [16]). Твіттер дозволяє оперативно та коротко передавати великій кількості читачів інформацію або ж відповідати. Зареєстровано як головний акаунт видання, так і низку рубрикових. Також на сайті видання подано гіперпосилання на акаунти основних авторів видання.

Також як мікроблоги журналістів доступні відкриті акаунти інших авторів видання. Дотичні профілі до видання виокремлюють себе використанням карикатурних зображень для аватарів та/або обкладинок сторінки. Крім того, на основному профілі виділено «публічні списки» авторів журналу, які поділені за рубриками.

Це забезпечує не лише оперативне подання екстреної інформації, а й створює своєрідну спільноту людей, причетних до журналу «Нью-Йоркер», і дозволяє контролювати образ видання в мережі та ефективно працювати із різними сегментами цільової аудиторії в кожному з профілів видання.

Серед особливостей комунікаційної стратегії у Твіттері варто виокремити:

- Сегментована цільова аудиторія та створення окремих профільних сторінок для кожного із сегментів.
- Зменшення активності в кількісному вимірі (три пости за годину на головній сторінці у 2014-му та два пости за годину в 2017-му).
- Формування спільноти довкола видання засобами візуальної комунікації – йдеться про іміджеві карикатури як аватари та обкладинки профілю як на галузевих сторінках, так і в мікроблогах окремих авторів.
- Практично відсутні хештеги як комунікативний інструмент.
- Використання соціальної мережі Твіттер для новин та анонсів матеріалів літературного характеру – збереження образу літературного видання.

Властиво, що Твіттер не є для «Нью-Йоркера» основною платформою для передачі новинних матеріалів, і це відповідає тенденціям розвитку соціальної мережі, що, за даними Pew Center, у 2017 р. перестає бути транслятором новин: лише 15% читачів новин шукають новинні портали в цій мережі, та всього 11% споживає новини суто з Твіттера [13], коли зростає споживання нішевої інформації, скажімо, текстів літературної тематики та літературного формату, і це зафіксовано в роботі видання у соціальній мережі: найбільша кількість підписників профільних сторінок цієї галузі (127 тис. та 54,4 тис. – акаунти «Література» та літературні рецензії, – авт.) сприяли створенню профілю для поетичних творів, що дозволило досить швидко (менш як за 7 місяців) сформувати аудиторію понад 11 000 підписників.

Тож і в цій соціальній мережі мають місце загальні атрактори журналу: література, критика, есеїстика, соціально значуща тематика. Водночас аналітика аудиторії профілю виявила, що серед основних зацікавлень читачів головної сторінки журналу – освіта, суспільство, політика, релігія, мистецтво [20]. Найактивніший сегмент – аудиторія віком 29-34 роки – з приростом в електронному й друкованому виданні: +20% [19].

Інстаграм

Інстаграм – соціальна мережа «картинок», яку довгий час сприймали лише як розважальний майданчик. Портал засновано у 2010 р., але лише у 2012 р. вперше фо-

тографії з цієї мережі використано у реальних медіях – обкладинка журналу *Time*, та визнано не лише платформою для персонального контенту – перші міжнародні конкурси, що розглядали інстафотографії як мистецький та журналістський контент [4]. Однак, за даними Pew Center, вже у 2016 р. Інстаграм випередив Твіттер за популярністю серед дорослого населення США: 28% проти 21% відповідно, а у 2017-му році став джерелом новин для 7% усіх споживачів новин у США та перехідним етапом до журналістських порталів для 26% [13]. Технічні інновації дозволили розширити інструменти сторітеллінгу цієї мережі від суто одиночних квадратних фотографій до світлин різного формату, серій, відеоконтенту (зокрема, прямий ефір та «сторіз» – аудіовізуальний контент, який зберігається у профілі користувача лише 24 години – авт.), що, відповідно, водночас зі зростанням кількості та аудиторії, привернули увагу медійників до цієї мережі.

«Нью-Йоркер» починає використовувати Інстаграм з 2015 р. Спочатку було створено єдиний профіль видання, однак згодом, за словами редакторів відділу соціальних мереж, зацікавленість та реакція аудиторії на карикатури (один із головних атракторів видання, – авт.) сприяла створенню ще одного профілю, присвяченого карикатурам та коміксам.

Станом на жовтень 2017 р. зафіксовано такі кількісні показники.

Основний профіль видання:

- Кількість фоловерів (підписників) – 1 млн. 842 тис. 584.
- Понад 5 тисяч публікацій, в середньому три на день.
- Середньодобова залученість (активність) – 16,39% [20].
- Більш якісну реакцію як коментування отримують публікації з карикатурами.
- Основні зацікавлення аудиторії: освіта, мандри, суспільство, наука, що також відповідають загальним атракторам видання.

Профіль, присвячений карикатурним матеріалам журналу «Нью-Йоркер»

- Кількість фоловерів (підписників) – 1 млн. 68 тис. 492.
- Понад 700 публікацій, в середньому одна публікація за день.

Унікальна особливість – аудиторія профілю з США становить всього 2,06% усіх підписників (але серед активних підписників ці показники інші – 71,15% американців, – авт. [20]), а найбільше читачів з Німеччини, що наштовхує на гіпотезу про цільове використання соціальних мереж не лише з точки зору інтересів цільової аудиторії, а й адаптації до особливостей конкретних соціальних мереж та побудови глобальної спільноти довкола видання. На практиці «Нью-Йоркера» це відображається у публікації сатиричних карикатур на актуальні соціально значущі теми на окремому профілі, створеному суто для цього, із залученням аудиторії, що шукає в Інстаграмі новин, а отримує не просто новини, а оперативну візуальну рефлексію «редакції з позицією», про ефективність такого методу свідчить досить високий показник залученості аудиторії.

У інстаграмі основним атрактором, спільним для профільних сторінок та видання загалом, є карикатури, що поєднують у собі образ журналу, своєрідний формат відображення новин та візуальний контент (що є досі основою цієї платформи).

Підсумування особливостей комунікативних стратегій медіа-бренду «Нью-Йоркер» дозволяє зазначити ключовий момент – орієнтацію на цільову аудиторію

видання в кожній конкретній соціальній мережі та адаптацію до трендів з урахуванням редакційної політики та статусу.

References

1. Ганжа А. Підписник, підписчик, підписант, абонент чи передплатник, або кого «накручують» у соцмережах? *Культура слова*. 2016. Вип. 84. С. 213-215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2016_84_38 (дата звернення 14.02.2018)
2. Квіт С. Масові комунікації: Підручник. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія». 2008. 206 с.
3. Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. Львів: ПАІС. 2004. 312 с.
4. 2012: Год мобильной фотографии. *Cameralabs*.URL: https://cameralabs.org/3315-2012-god-mobilnoy-fotografii (дата звернення 14.02.2018)
5. Шилина А.Г. Русскоязычный женский журнал Украины в аспекте теории текста (синергетический анализ): монография. Симферополь : Антиква. 2012. 280 с.
6. Benton J. 'The New Yorker' goes digital. *NeimanLab*. URL: http://www.niemanlab.org/2008/11/the-new-yorker-goes-digital/ (Last accessed: 14.02.2018)
7. Bilton R. Inside The New Yorker's digital strategy. *Digiday*. URL: https://digiday.com/media/new-yorker-digital-strategy/ (Last accessed: 14.02.2018)
8. Jameson D. The New Yorker Finds Success With Digital Audience. *Folio*. URL: http://www.foliomag.com/new-yorker-finds-success-digital-audience/ (Last accessed: 20.03.2018)
9. Morrison K. Influencers: Instagram Is the Most Engaging Platform (Report) *adWeek*. URL: http://www.adweek.com/digital/influencers-instagram-is-the-most-engaging-platform-report/ (Last accessed: 14.02.2018)
10. Moses L. The New Yorker's David Remnick: Readers don't want a 'cheaper, dumber version'. *Digiday*. URL: https://digiday.com/media/new-yorkers-david-remnick-readers-dont-want-cheaper-dumber-version/ (Last accessed: 14.02.2018)
11. Petulla A. New Yorker web editor: The site is "guided by what's on paper". *NeimanLab*. URL: http://www.niemanlab.org/2011/01/new-yorker-web-editor-the-site-is-guided-by-whats-on-paper/ (Last accessed: 12.12.2017)
12. Risi J. Survey: Even On Social Media, Trusted News Sources Command Most Influence. *MediaShift*. URL : http://mediashift.org/2016/08/survey-even-social-media-trusted-news-sources-command-influence/ (Last accessed: 01.03.2018)
13. Shearer E. News Use Across Social Media Platforms. *Pew Research Center*. URL: http://www.journalism.org/2017/09/07/news-use-across-social-media-platforms-2017/ (Last accessed: 14.02.2018)
14. Song S. Sharing fast and slow: The psychological connection between how we think and how we spread news on social media. *NeimanLab*. URL: http://www.niemanlab.org/2013/11/sharing-fast-and-slow-the-psychological-connection-between-how-we-think-and-how-we-spread-news-on-social-media/ (Last accessed: 01.02.2018)
15. The top 500 sites on the web. URL : https://www.alexa.com/topsites (Last accessed: 01.03.2018)
16. Which social media platforms are most popular. *Pew Research Center*. URL: http://www.pewinternet.org/chart/which-social-media-platforms-are-most-popular/ (Last accessed: 14.02.2018)

17. Who uses social media. *Pew Research Center*. URL : http://www.pewinternet.org/chart/who-uses-social-media/ (Last accessed: 01.02.2018)
18. The New Yorker MediaKit

Сервіси для аналітики соціальних мереж

19. Captvi8 – https://captiv8.io/
20. SocialBakers – https://www.socialbakers.com/
21. SocialBlade – https://socialblade.com/

COMMUNICATION STRATEGIES OF THE NEW YORKER MAGAZINE ON SOCIAL NETWORKS: CHARACTERISTIC FEATURES (based on analysis of profile pages on social networks Facebook, Twitter, and Instagram)

Zoryana Pohranychna (Kozachok)
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: melissazhabotynska@gmail.com

This article examines the peculiarities of the communication strategies of *The New Yorker* media brand on social networks. The author of the study considers communication and information as the main functions of media projects in general and the functioning of journalism in social networks. The article gives a brief summary of the comparative analysis of the communication strategies of the publication in 3 top social networks such as Facebook, Twitter, and Instagram during 2013-2017. The typical and unique methods and tools of interaction with the audience are also outlined. The article describes the vectors of development of communicative strategies of *The New Yorker*. Author of the research considers that the most realistic reason for the huge growth and expansion of *The New Yorker's* audience is the communicative strategy on social media. Also in the papers takes place a brief review of using social media as a platform for journalistic content for media as producers and for an audience as users.

Author of this research shows some thematic interests, age, territorial, etc. features of the audience's profiles of *The New Yorker* on Facebook, Twitter, and Instagram and how they correlate with typical for the media attractors such as long texts, satirical genres, cartoons. Also in papers covered features of the use of personal media brands of *The New Yorker's* authors.

Key words: The New Yorker, social network, communication, target audience.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 198–205
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 198–205

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 198–205 • DOI: ??????????????????????????

УДК 07(470+470):[316.776.23:78.092(4)"2017"]:004.7

КОНТРАСТНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЄВРОБАЧЕННЯ-2017 У ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ І СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Олена Кріслата
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: maria-kr@ukr.net

Розглянуто висвітлення Міжнародного пісенного конкурсу «Євробачення-2017» в інтернет-виданнях «День» і «Комсомольская правда», а також соціальних мережах «Facebook» і «YouTube» в умовах російсько-української гібридної війни. Зазначено, що головна спрямованість проукраїнського видання і соціальної мережі – інформувати про подію, а головна спрямованість проросійського видання і мережі (головно «Комсомольской правды») – сформувати образ бідного українця, який не має грошей на проведення Євробачення, закони якого в Україні нібито не беруться до уваги, що посилює почуття ворожості й ненависті і негативно впливає на імідж нашої країни.

Ключові слова: гібридна війна, інформаційна війна, Євробачення-2017, інтернет-видання, соціальна мережа, «День», «Комсомольская правда». «Facebook», «YouTube».

Загальна проблема та її науково-практична цінність. Інтернет-простір є важливим джерелом інформації в нашому суспільстві. Від того, яка в ньому подана інформація і як подана, значною мірою залежить конструювання, відтворення і перетворення соціального світу. Не всі сегменти інтернет-простору мають однаково велику зацікавленість. Однак є такі сфери цього простору, які привертають значну увагу і здатні відігравати велику роль у громадській думці та повсякденних поведінкових практиках користувачів. До таких сфер належать музична сфера і шоу-бізнес. Поєднання сектору розваг і сектору політики в Інтернеті, їхнє перехрещення і утворення синтетичних конгломератів, широке поширення відповідно до цього конфліктних ситуацій гібридного характеру є ознакою сьогодення.

Оскільки окреслене явище та його феномени, зважаючи на їхню новизну, ще недостатньо вивчені у соціогуманітарних науках, постає потреба у дослідженні конструювання конфліктів в інтернетівському медіа-просторі стосовно конкретних подій, що володіють ознаками гібридності й конфліктності.

Переможницею пісенного конкурсу Євробачення-2016 стала українська співачка Джамала, право проведення Євробачення-2017 виборола Україна. Однак, якщо б Україна з якихось причин не змогла провести Євробачення-2017, країною проведення цього пісенного конкурсу могла б стати Росія, яка на Євробаченні-2016 здобула

© Кріслата О., 2018

3-тє місце (Австралія, яка виборола 2-ге місце, не може бути країною проведення цього пісенного конкурсу з огляду на географічне розташування).

Ситуація ще більше напружилася, коли до участі у конкурсі не було допущено представницю Росії Юлію Самойлову, яка порушила законодавство України, виступаючи в окупованому Криму. Цей випадок буквально збурив інтернет-середовище в обох країнах і дістав неоднозначні відгуки українських та російських користувачів стосовно багатьох моментів організації і проведення цього конкурсу.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню гібридної війни та українського суспільства в умовах війни присвятили свої дослідження М. Гетьманчук, І. Кононов, В. Кравченко, К. Попович, Г. Почепцов, О. Пулим, І. Рущенко, М. Требін, Т. Фісенко, Л. Чекаленко та ін.

Ставили за *мету* розглянути позиціонування Міжнародного пісенного конкурсу «Євробачення-2017» в інтернет-виданнях і соціальних мережах в умовах російсько-української гібридної війни.

Для аналізу обрали «День»[1] і «Комсомольскую правду»[2], а також «Facebook»[3] і «YouTube»[4]. Об'єктом аналізу стали публікації, присвячені Євробаченню-2017, в інтернет-виданнях «День» і «Комсомольская правда» і матеріали соціальних мереж «Facebook» і «YouTube», починаючи від 14 травня 2016 р. (переможницею Євробачення-2016 стала українська співачка Джамала) і закінчуючи осінню 2017 р.

Виклад матеріалу. Провідною складовою гібридної війни дослідники [3; 5; 7; 8; 16; 17] вважають інформаційну, метою якої є «управління процесом зміни свідомості людей, їх світогляду, ставлення до суспільства і держави» [16: 69]. Особливого значення це питання набуває під час тривалої збройної агресії Російської Федерації проти України, що є антиправовою, антиукраїнською, злочинною, спрямованою на поступове руйнування економічної та соціальної структури суспільства, матеріально-технічної інфраструктури Української держави [10: 82].

Гібридну війну називають війною четвертого покоління, «війною, яка сполучає традиційні та нетрадиційні форми, військові та невійськові тактики» [12: 88].

Найбільш повно гібридно-інформаційну війну розглянув Г. Почепцов у праці «Від покемонів до гібридних війн: нові технології XXI століття». На підставі описаних у ній характеристик гібридної війни можемо виокремити такі її визначальні риси:

1. Військові дії в гібридній війні приглушені, а інформаційні, навпаки, різко посилені.
2. Інформаційні операції спрямовані на:

---

[1] Українське інтернет-видання суспільно-політичної тематики (https://www.day.kyiv.ua/uk).

[2] Російське інтернет-видання суспільно-політичної тематики (https://www.kp.ru).

[3] За даними цьогорічного дослідження компанії Adobe, соціальна мережа «Facebook» є на першому місці за популярністю серед соціальних мереж світу, в якій налічується 1,6 млрд зареєстрованих користувачів. Кількість українських користувачів станом на 30 червня 2017 року досягла 10 млн осіб (https://www.facebook.com).

[4] За даними цьогорічного дослідження компанії Adobe, соціальна мережа «YouTube» є на другому місці за популярністю серед соціальних мереж світу, в якій налічується 1 млрд профілів. Входить до трійки найбільш відвідуваних сайтів Інтернету. В цій мережі зафіксовано багато користувачів з Росії (https://www.youtube.com).

а) масову свідомість у тактичному аспекті, коли вирішуються завдання близького плану,

б) масову свідомість у стратегічному аспекті, коли вирішується проблема досягнення цілей далекого плану,

в) структури управління, алгоритми прийняття рішень, що має за мету зміну цінності популяції.

3. Глибинні трансформації ментальної сфери відбуваються за допомогою когнітивної зброї, коли вигадують помилкові, неправильні, недостовірні концепти, розкручують їх у ЗМІ.

4. Гібридну війну ведуть таким чином, щоб перешкодити нападникам адекватно реагувати у відповідь. Це головне завдання гібридного інструментарію, який прагне впливати на центри прийняття рішень супротивника.

5. Ця війна може постійно змінювати правила гри і задіяні типи сили, оскільки одночасно оперує як військовими, так і цивільними складовими.

6. Гібридна війна працює не тільки з атакованим населенням, а й зі своїм власним. Завдяки Інтернету відбувається зв'язок не з одиницями, як це було з друкованими інформаційними потоками, а з масами.

7. Ця війна перерозподіляє активність із фізичного простору на роботу в інформаційному й віртуальному просторах. Перемогти в ній можна, охопивши всі три простори.

8. Гібридна війна може перетворитися на домінантний вид війни у майбутньому [9: 215–224].

Виокремлюючи етапи гібридної війни (інноваційна агресія, застосування нерегулярних збройних формувань або прихованих армій, офіційні військові дії або демонстрація сили), О. Курбан акцентує на важливості інформаційної складової на всіх її етапах. На його думку, «на першому етапі вона створює умови для виникнення конфліктної ситуації, на другому – забезпечує привід для опосередкованого втручання держави агресора у внутрішні справи атакованої країни, на третьому – створює відповідний медійний фон для легітимізації дій агресора» [7: 197].

Її вважають навіть не складовою, а окремою війною – інформаційною [2: 297–298]. В. Лизанчук [8] називає її інформаційно-психологічною війною, метою якої є залякування, деморалізація, «світоглядне, духовно-моральне, національне покалічення». Також її називають «війною сенсів», що вирізняється застосуванням «передових методів агітації та пропаганди» [7: 197].

Найбільш поширеним методом інформаційної війни визначають пропаганду [16: 71], що звертається до почуттів масової аудиторії, «повторює однотипні установки постійно і багаторазово» [17: 28].

Науковці одностайні в тому, що у сучасному світі ключовим елементом і чинником інформаційних воєн є ЗМІ і нові медіа. Зауважують, що «технології інформаційних війн засновані на маніпулятивному управлінні свідомістю і підсвідомістю громадян за допомогою правдивої або помилкової інформації» [5]. Адже масово-комунікаційні ситуації здійснюють інформаційно-психологічний вплив на людину, відбувається «однобічна опосередкована комунікація за типом «ЗМК (засоби масової комунікації) – людина (аудиторія)» [4].

Способами ведення нинішньої інформаційної війни є необ'єктивність, перекручування фактів, відверта прихована брехня. Інформаційна зброя є «невидима» і над-

звичайно небезпечна [15]. Зокрема, як зауважують дослідники, російські ЗМІ «через маніпулятивні матеріали завдають шкода споживачам інформації, іміджу України як держави» [14: 20].

Аналізуючи публікації в інтернет-виданнях «День» і «Комсомольская правда» і матеріали соціальних мереж «Facebook» і «YouTube», виявили, що щодо доцільності проведення в Україні Євробачення-2017 «День» пише головно про престиж країни: *«**Місто Євробачення-2017 – «децентралізація»?** Ретельно підготуватися та гідно провести Євробачення, незважаючи на внутрішні і зовнішні чинники, які заважають Україні формувати образ успішної країни-переможниці»* (20 травня 2016 р.); *«**Плітки про Євробачення є спробою дискредитувати Україну в світі, – Гройсман.** Поширення пліток стосовно того, що Україна не може провести Євробачення, є черговою спробою дискредитувати державу»* (5 грудня 2016 р.). А «Facebook» подає низку позитивних матеріалів про Київ як місто проведення Євробачення-2017, описуючи його як «мирне», «небезпечне», «добре організоване», «з найкращими готелями», «яке зачаровує»: *«**Київ – мирне місто, не більш небезпечне, ніж будь-яке інше велике місто в Європі.** Київ добре організований, тут відмінне транспортне сполучення, багато прекрасних ресторанів і смачна кухня»* (21 лютого 2017 р.); *«**Євробачення-2017: найкращі готелі Києва готуються прийняти офіційні делегації.** Екзотичні СПА у самому центрі Києва, каштани на стінах та індивідуальні аудіосистеми. Але головне – безпека. 12 найкращих готелів столиці готуються прийняти півтори тисячі представників офіційних делегацій на «Євробачення»»* (21 березня 2017 р.); *«**Євробачення-2017»: як Київ зачаровує меломанів.** Яким побачили місто «Євробачення» німецькі журналісти»* (9 травня 2017 р.).

У публікаціях «Комсомольской правды» йдеться головно про недоцільність проведення в Україні міжнародного пісенного конкурсу, зважаючи на важку економічну ситуацію. Ці матеріали вирізняються зверхнім ставленням і приниженням України. Їхню «ворожість» одразу видно із заголовків, що вирізняються негативним емоційно-оцінним забарвленням: *«**Дайте грошей! На Евровидение!** Министр культуры Украины Евгений Нищук заявил, что на Украине негде проводить конкурс «Евровидение-2017». И, похоже, не на что»* (30 июня 2016 г.); ***«Украина может лишиться возможности провести у себя «Евровидение»»*** (27 ноября 2016 г.); ***«Оргкомитет «Евровидения» обсуждает перенос конкурса из Украины в Россию»*** (4 декабря 2016 г.); ***«Украина проведет «бюджетное» «Евровидение»»*** (9 декабря 2016 г.). У матеріалах «YouTube» читаємо про «угрозу срыва Евровидения-2017», «гнилое Евровидение», висміювання емблеми Євробачення-2017. Наприклад: ***«Скандал на Украине: есть ли угроза срыва Евровидения-2017?»*** (4 ноября 2016 г.); ***«“Колбаса или круассан?”: В Сети высмеяли символ “Евровидения-2017”.** Эмблемой мероприятия стало национальное женское украшение намысто, ожерелье из бусин, каждая из которых разная… активно спорят о том, что же изображено на логотипе… увидели в нем колбасу, круассан или тыкву. Некоторые утверждают, что это шина, китайские фонарики или ошейник»* (31 января 2017 г.); ***«Коррупционный скандал вокруг «Евровидения-2017» в Киеве набирает обороты»*** (19 февраля 2017 г.); ***«Гнилое “Евровидение-2017”»*** (26 марта 2017 г.); ***«У Киева отбирают “Евровидение”»*** (5 апреля 2017 г.).

Щодо участі у Євробаченні-2017 російської співачки Юлії Самойлової, то у «Дні» ці матеріали є переважно нейтрально-інформативними: *«**Організатори Єв-***

робачення визнали право України заборонити в'їзд учасниці від РФ. *Європейський мовний союз, який є організатором пісенного конкурсу Євробачення, поважатиме рішення України про можливу заборону в'їзду представниці РФ Юлії Самойловій»* (14 березня 2017 р.); ***«СБУ назвала фейком «дозвіл» росіянці Самойловій їхати на Євробачення»; «Документ про заборону в'їзду Самойловій вже підготовлений, – Грицак»*** (20 березня 2017 р.); ***«Підстав для перегляду рішення про заборону в'їзду до України співачці Самойловій немає, – СБУ»*** (24 березня 2017 р.).

Як і нейтрально-інформативними є матеріали «Facebook»: ***«Кандидатуру учасниці «Євробачення» від Росії Юлії Самойлової міняти не збираються»*** (21 березня 2017 р.); ***«Самойлова не виступатиме на Євробаченні в Києві»; «Організатори Євробачення розчаровані забороною в'їзду для Самойлової»; ««Євробачення-2017»: Скандал з Юлією Самойловою.*** *Учасниці «Євробачення-2017» від Росії Юлії Самойловій заборонили в'їзд в Україну терміном на три роки»* (22 березня 2017 р.). А також і «YouTube»: ***«На конкурсе «Евровидение» Россию представит певица с уникальным голосом и судьбой – Юлия Самойлова.*** *Покорять музыкальный Олимп от нашей страны в Киев отправится Юлия Самойлова. Российские зрители уже знакомы с этой невероятной исполнительницей – сердца людей из разных стран Юля завоевала своим ярким выступлением на открытии Паралимпиады в Сочи»* (12 марта 2017 г.); ***«Кто такая Юлия Самойлова?*** *Юлия с детства передвигается на инвалидной коляске и имеет 1-ю группу инвалидности... Но, как показала жизнь, это не мешало Юлии учиться в обычной школе, творить и мечтать»* (13 марта 2017 г.); ***«Все-таки запретили въезд Юлии Самойловой на территорию Украины»*** (22 марта 2017 г.).

А у публікаціях «Комсомольской правды» простежуємо «танець» зі «звіром» агресії [1: 127], дихотомію між «руйнівним» поняттям «вони» (Україна) і «хорошим», «альтруїстичним» поняттям «ми» (Росія). «Інша (українська) сторона» розглядається як зла сила – ворожа і шкідлива, використовується «відповідне мовне вживання» [13]. Зокрема, наводячи у заголовках публікацій слова «арестовать», «уродство» «скандальное «Евровидение», «кучка фашистов», «нервовидение», «невменяемость», «евроненавидение», «скандал», «ультиматум», автори розраховують на те, що вони привернуть до себе увагу, «викличуть озлоблення», «спричинять гнітюче враження» [6]. Наприклад: ***«Киев хочет пустить Юлию Самойлову в страну и... арестовать»*** (14 марта 2017 г.); ***«Кума Порошенко: «Россия отправляет на Евровидение уродство»*** (18 марта 2017 г.); ***«Скандальное «Евровидение»: «Украина еще раз доказала, что у власти там – кучка фашистов»; «Нервовидение»: Максим Фадеев отреагировал на запрет участия Самойловой в шоу»; «Аксенов: «Запретив Юлии Самойловой въезд на Украину из-за визита в Крым, Незалежная продемонстрировала свою невменяемость»*** (22 марта 2017 г.); ***«Наталья Водянова: «Не допустим «Евроненавидение»!*** (24 марта 2017 г.) ***«Украину могут отстранить от «Евровидения» из-за скандала с Юлей Самойловой»*** (29 марта 2017 г.); ***«EBU поставила ультиматум перед Украиной – или Юлю Самойлову пустят на «Евровидение», или несколько стран откажутся от конкурса»*** (31 марта 2017 г.).

На противагу «приписуванню всіх можливих негативних рис» ворожого «вони» (Україна) формується позитивний образ «нас» (Росія) [11: 25]. В «Комсомольской правде» «наша (російська) сторона» розглядається як доброзичлива, миролюбна, «проголошуючи власну праведність» [1: 127, 137]. Зокрема, пишучи про Юлію Самойлову, використано лексеми, що містять позитивну характеристику. Наприклад,

читаємо: ***«Юля Самойлова на «Евровидении» – это средство принуждения Европы к цивилизации.*** *В решении отправить в Киев девушку в инвалидном кресле – не расчет и цинизм, а момент истины»;* ***«Юлия Самойлова должна изменить всех нас»; «Юля Самойлова едет на «Евровидение», чтобы сделать добрее украинцев и русских.*** *Почему эта красивая, талантливая, но малоизвестная до сегодняшнего дня, девушка едет на песенный смотр – и чему Юля может всех нас научить»;* ***«Сергей Лазарев: «В лице Юли все люди с ограниченными возможностями смогут почувствовать надежду и поддержку»; «Невролог: «Жизнь Юли Самойловой – это постоянная реабилитация».*** *Девушка, которая поедет на Евровидение от России, – настоящий боец****»; «Диана Гурцкая о «Евровидении»: «Юле предстоит преодолеть скепсис, доказать, что талант способен творить чудеса!»*** (13 марта 2017 г.); ***«Мама Юлии Самойловой: «Моя девочка просто едет петь»*** (16 марта 2017 г.); ***«Яна Рудковская о ситуации с «Евровидением»: «Надеюсь, что разум восторжествует и запрет снимут!»*** (22 марта 2017 г.).

Як видно із публікацій «Комсомольской правды», «вони» (Україна) – злі, «гідні зневаги», а «ми» (Росія) – добрі, «гідні захоплення» [18: 25].

Аналізуючи матеріали про Євробачення-2017, виявляємо, що головно публікації «Дня» і «Facebook» є нейтрально-інформативні, а «Комсомольской правды» і «YouTube» – емоційно забарвлені.

Простежуємо дві головні точки зростання напруження: щодо доцільності проведення Євробачення-2017 в Україні і щодо участі у ньому співачки з Росії Юлії Самойлової з огляду на її порушення чинного українського законодавства.

Висновки. На підставі аналізу матеріалів, присвячених Міжнародному пісенному конкурсу «Євробачення-2017», можемо зазначити, що головна спрямованість проукраїнського видання і соціальної мережі – інформувати про подію, а головна спрямованість проросійського видання і мережі (головно «Комсомольской правды») – сформувати образ бідного українця, який не має грошей на проведення Євробачення, закони якого в Україні нібито не беруться до уваги, що посилює почуття ворожості й ненависті і негативно впливає на імідж нашої країни.

References

1. Бейч Дж. Р., Гольдберг Г. Творческая агрессия / пер. с англ. А. И. Фета. Никопинг, 2016. URL: http://www.aifet.com.
2. Гетьманчук М. «Гібридна війна» Росії проти України: інформаційний аспект. URL: http://www.asv.gov.ua.
3. Дементьева К. В. Информационная война и социальная ответственность журналистов. *Журналистский ежегодник*. 2014. URL: https://cyberleninka.ru.
4. Жалко Т. Й. Комунікативні моделі маніпуляцій як способи керування поведінкою людей та впливу на їх індивідуальну масову свідомість. *Наукові записки. Сер. Культура і соціальні комунікації.* 2010. Вип. 2 www.irbis-nbuv.gov.ua.
5. Кинаш Ю. С. Роль СМИ и «новых медиа» в современных политических конфліктах. *Вестник Моск. гос. обл. ун-та.* 2017. № 4. URL: https://cyberleninka.ru.
6. Кузнєцова Т. «Свій»/ «чужий» у текстовому просторі ЗМІ. Стиль і текст. 2007. Вип. 8. С. 59–65. http://journlib.univ.kiev.ua.

7. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі: навч. посіб. К.: ВІКНУ, 2016. URL: http://www.mil.univ.kiev.ua.
8. Лизанчук В. Посилюймо інформаційно-психологічну безпеку в умовах гібридної війни Росії проти України! URL: journ.lnu.edu.ua
9. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.
10. Пулим О. В. Антиправова, антигуманна сутність гібридної війни Росії проти України та її соціальні наслідки. *Наук. вісник Львів. держ. ун-ту внутріш. справ. Сер. юрид.* 2016. Вип. 2. URL: http://journal.lvduvs.edu.ua.
11. Рыжкова Д. С. Враждебность как фактор идентичности в городе. *Международный научный журнал*. 2015. № 8. URL: https://elibrary.ru.
12. Рущенко І. П. Рущенко Ю. І. Гібридна агресія та громадянський спротив у Харкові 2014 р.: уроки першої фази російсько-української війни. *Український соціум*. 2016. № 3(58). URL: http://www.ukr-socium.org.ua.
13. Синельникова Л. Н. Информационная война ad infinitum: украинский вектор. *Политическая лингвистика*. 2014. URL: https://cyberleninka.ru.
14. Слюсарчук І. В. Пічак Н. Я. Антиукраїнська інформаційна війна Російської Федерації. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави.* 2015. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua.
15. Тур О. Фразеологізми як засоби інформаційної війни в російському виданні «Аргументы и факты» (лютий-квітень 2014). *Записки Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника*. Львів, 2014. Вип. 6 (22). URL: www.irbis-nbuv.gov.ua.
16. Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. URL: http://dspace.onua.edu.ua.
17. Фісенко Т. Прояви гібридної агресії на масовокомунікаційному рівні *Вісник Книжкової палати.* 2016. № 11. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua.
18. Шипилов А. В. «Свои», «чужие» и другие. М.: «Прогресс-Традиция», 2008. URL: www.culturalnet.ru.

THE CONTRAST POSITIONING OF THE EUROVISION-2017 IN THE INTERNET MEDIA AND SOCIAL NETWORKS IN THE CONDITIONS OF HYBRID WAR

Olena Krislata
Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: maria-kr@ukr.net

The elucidation of the International Eurovision Song Contest-2017 in Internet-editions «Day» and «Komsomolskaya Pravda», as well as social networks «Facebook» and «YouTube» are considered.

Two main points of increasing tension were traced: the feasibility of holding Eurovision-2017 in Ukraine and participation of the singer from Russia Yulia Samoilova according to its violation of the current Ukrainian legislation.

As to the expediency of holding Eurovision-2017 in Ukraine, the «Day» mainly writes about the prestige of the country, and «Facebook» presents a number of positive materials about Kyiv as the city holding Eurovision-2017. In the publications of the «Komsomolskaya Pravda», the main issue is the inappropriateness of conducting an international song contest in Ukraine, given the difficult economic situation. In the materials on «YouTube» we read about «the threat of a breakdown of Eurovision-2017», «the rotten Eurovision», mocking the logo of Eurovision-2017.

As for participation in the Eurovision Song Contest-2017, the Russian singer Yulia Samoilova, these materials are mostly neutral and informative in the «Day», as well as the materials of «Facebook» and «You Tube». And in the publications of «Komsomolskaya Pravda» we found out the dichotomy between the «destructive» concept of «they» (Ukraine) and the «good», «altruistic» concept of «we» (Russia), «our (the Russian) side» is explored as benevolent, peaceful, «proclaiming their own righteousness».

The main focus of the pro-Ukrainian edition and the social network is to inform about the event, and the main focus of the pro-Russian edition and the network (mainly the «Komsomolskaya Pravda») is to create the image of a poor Ukrainian who has no money for Eurovision, whose laws are allegedly not taken into account in Ukraine, which enhances the sense of hostility and hatred and negatively affects on the image of our country.

Key words: hybrid war, information war, Eurovision-2017, internet publication, social network, «Day», «Komsomolskaya Pravda», «Facebook», «YouTube».

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 234–240
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 234–240

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 234–240 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.41-026.15]:004.774.6

ЖАНРОВА ПАЛІТРА НОВИХ МЕДІЙ: СПЕЦИФІКА І КРЕАТИВНІСТЬ

Юліана Лавриш
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: newmedialnu085@gmail.com

У публікації представлено різновиди жанрової палітри нових медій, проаналізовано інструментарій та ефективність жанрів у творенні формату громадянської журналістики та демократизації медіа-простору. Автор дослідження окремо осмислює такі жанри, як: блоґ, мікроблоґ, стрім, подкаст, новина, лонгрід, а також представляє нові можливості мультимедійного інструментарію: тайм-лайн, сторіфай.

Ключові слова: жанри нових медій, блоґ, тайм-лайн, стрімінг, подкаст.

Традиційна журналістика містить чимало можливостей для обробки та передання інформації. Якщо ми текстуально працюємо з певною темою, то використовуємо жанри, які найкраще допомагають реалізувати мету журналіста. Безумовно, жанрова палітра – це своєрідний набір інструментів для журналіста, адже їхній формат, способи подання дозволяють доступно і креативно подати ту чи іншу інформацію, а жанри нових медій спонукають представити певну інформацію в мультимедійному спектрі. З цього випливає **актуальність** дослідження – у нових можливостях роботи із інформаційним простором, адже цифрові можливості дають змогу у специфічному поданні та обробці інформації. Нові медії представляють собою трансформацію старих і звичних підходів, яких ми звикли застосовувати у традиційних ЗМК, додаючи можливостей ще краще працювати з текстом, звуком, відео, представляючи собою мультимедійний простір і водночас вимір презентації особистості, яка прагне поділитися своєю інформацією зі світом. Знову-таки цифрові можливості дали змогу сформуватися самобутнім жанрам нових медій, деякі з них трансформувались із традиційних жанрів.

У межах дослідження ми використовували праці таких дослідників, як: Річард Крейг, Борис Потятиник, Юрій Залізняк, Марина Женченко, Тарас Назарук та інші.

Отож **мета** дослідження – це представити палітру жанрів нових медій, вказавши їхню ефективність і мультимедійні можливості.

Зазначена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- представити палітру жанрів нових медій;
- охарактеризувати жанри нових медій у порівнянні із традиційними жанрами у ЗМК;

© Лавриш Ю., 2018

- дослідити ефективність жанрів нових медій через їхні можливості;
- проаналізувати рівень популярності цих жанрів для користувачів нових медій;
- проаналізувати можливості журналістики Web 2.0, зважаючи на появу і функціонування жанрів нових медій.

Новизна дослідження полягає у жанровій різноманітності нових медій та їхнім новим цифровим можливостям для глибинного представлення контенту. Варто зазначити, що можливості веб-журналістики настільки швидко змінюються, що змінюються формати, популяризація та інструментарій жанрової палітри нових медій.

Одним із перших та найбільш популярних жанрів інтернет-простору є блоґ. Термін веблоґ (англ. weblog – веб-журнал) у грудні 1997 року запропонував Йорн Барґер, у 1999 році Пітер Мерхольц ввів скорочення блоґ (blog. Блоґ – це один із жанрів нових медій, де автор за допомогою тексту, зображення може висвітлити власну позицію на ту чи іншу тему. Варто зазначити, що блоґи – це швидке оновлення інформації та позицій, водночас це вільне висловлення думок та суджень [2; с. 110].

Важливо, що у 2006 році в Інтернеті налічувалось всього близько 3 млн блогів, а до 2013 року ця цифра сягнула 152 млн. На основі запропонованих фактів можемо усвідомити для себе, наскільки це популярний жанр. Зважаючи на те, що спочатку блоґи були представленням певного судження на ту чи іншу тему, таким собі приватним майданчиком для ділення позиціями із іншими на певних веб-платформах, сьогодні у мережевій журналістиці – це не просто вільний стиль, а самобутній жанр, що викликає довіру до автора в аудиторії, є авторитетним в інформаційному просторі. Кожен найбільш популярний веб-ресурс в Україні має окрему колонку з блоґами – «Українська правда», «Zaxid.net», «День», «Ліга.net», а також інші ресурси. Важливо, що чимало блоґерів, які представляють свої тексти на цих веб-ресурсах є авторитетними особистостями в українському медіа-просторі. Власне, жанр блоґу дозволяє зробити собі ім'я, навіть якщо ти не є професійним журналістом. Ось чому у світовій журналістиці є ще один доволі потужний напрям – громадянської журналістики чи так званого медіа-активізму, коли позиційна особистість з допомогою інструментаріїв блоґосфери має можливість не лише звернутися до суспільства, але й бути почутою в аудиторії.

Загалом основними ознаками блоґу є авторський та суб'єктивований характер інформації, унікальність, власний стиль, розміщення публікакцій за хронологічним порядком, інтерактивність, доступність для широкої аудиторії, періодичне оновлення. Ці властивості притаманні усім блогам у загальному, та у кожного з видів є свої особливості функціонування. Російська дослідниця Наталя Прудка пропонує класифікувати блоги за типом знакових систем, за типом авторства та за специфікою контенту. За типом знакових систем дослідниця виокремлює текстові, фото- та відеоблоґи; за типом авторства виділяє персональні та колективні. Колективні блоґи дослідниця визначає як «об'єднання декількох користувачів під одним ім'ям, яке часто називають «ком'юніті» [3, с.73]. За типом контенту авторка пропонує розрізняти особисті та публічні блоґи, «арт-блоґи» (публікація власних робіт), дайджести (добірка чужих матеріалів за певними критеріями) та авторські журналістські блоги [3, с. 74]. Тематична спрямованість блоків – різноманітна. У професійній інтернет-журналістиці – це блоґи на політичні теми, теми культури, релігії, соціального життя. Якщо ж пригадати напрями громадянської журналістики, про що ми говорили вище, – то тут блоґосфера містить у собі інфотеймент, тобто розвагу інформацією, адже грома-

дянська веб-журналістика представляє різноплановий тематичний мікс блоґів: музичних, кулінарних, фешн, наукових, літературних. Власне те, що найбільш цікаве для пересічного реципієнта блоґосфери.

Як ми вже зазначали вище, український професійний веб-простір теж містить чималу кількість оригінальних блоґерів. Власне, блоґи, що опубліковані на авторитетних сайтах, на наш погляд, містять у собі такі функції: презентації, соціалізації, соціальної активності, саморефлексії, подекуди і розважальної функції. Проте саме вони часто можуть бути джерелом фейків та неправдивої інформації, водночас зразками деструктивної дискусії та тролінгу, особливо, коли такі блоґи є неприв'язаними до авторитетного веб-ресурсу, а зразком громадянської веб-журналістики.

Мультимедійно широкоформатний жанр блоґу є також репрезентований у нових медіях мікроблоґами. На них, зокрема, можна натрапити у соціальних мережах. Сам мікроблоґінґ – це є вид блоґінґу, який дозволяє обмінюватись короткими текстами, фото- чи відеосюжетами. Мабуть, найбільш успішно сервісом мікроблоґів користується сьогодні соціальна мережа Twitter. Саме у цій соціальній мережі можна передати свою позицію світові за допомогою короткого тексту, що не повинен перевищувати 140 символів, враховуючи пробіли [5]. Спочатку користувачі були вкрай стурбовані тим, що потрібно відмовитись від довгих блоґів, проте це дозволило інформативно, лаконічно і вдало повідомляти аудиторії про певні важливі події. Саме тому мікроблоґами на Twitter сьогодні користуються прес-служби багатьох українських та світових політиків (до слова, деякі політики ведуть свій твіттер-акаунт самостійно, як-от Джастін Трюдо, прем'єр-міністр Канади), поп-зірки, представників науки та мистецтва. Оскільки реципієнти інтернет-простору дедалі більше відмовляються від прочитання довгих текстів, візуально скануючи інформацію за діагоналлю чи у формі латинської літери «F», мікроблоґи є вдалим виходом із поставленої проблеми. Власне, мікроблоґінґ у своїй сукупності дає вихід на роботу мережевого сервісу Storyfy та ще один цікавий формат жанру новини. Сам сервіс Storyfy має на меті через фрагменти різнорідного контенту створити самобутню історію. Технологія сервісу досить проста: зареєстрований користувач створює план або сценарій історії та наповнює його елементами, знайденими в мережі, різнорідними фрагментами контенту. Коли все готово, код «історії», яка є цілісним об'єктом, можна вставити в будь-яку сторінку – у блозі, профайлі соцмережі, на сайті. У сервісу є функція автоматичної агрегації інформації за певними тематичними мітками (наприклад, хештеґами у Twitter), тож історія може доповнюватись сама, без участі автора [6]. Наприклад, всесвітньо відомий телеканал Аль-Джазіра для створення сюжетів у реальному часі. Наприклад, для того, щоб висвітлити тему позиції ісламу у США, журналісти ресурсу використовували чималу кількість відео з Youtube та мікроблоґів із соціальної мережі Twitter. У сервісі Storyfy ми можемо також використовувати технологію тайм-лайнів. Власне, сам тайм-лайн також можна назвати своєрідним жанром нових медій, адже він дозволяє об'єднувати і творити хронологію подій у певному часовому вимірі, візуалізувати дані і передавати їх реципієнтові у доступному дизайні. На думку української дослідниці Марини Женченко, «Інтерактивний тайм-лайн – це інструмент, який допомагає проілюструвати розвиток певної події у часі та просторі. Що ви можете візуалізувати за його допомогою? Це можуть бути біографічні довідки, хронологія подій, історія певних заходів чи процесів. У тайм-лайн ви можете вбудовувати зображення, фотоматеріали, аудіо- та відеофайли, місце на

карті (через Google Maps). Фототайм-лайни активно використовують західні медіа (Le Monde, New York Times та ін.) Також користуються стрічками часу російські і білоруські медіа, в Україні подібна практика, на жаль, не є поширеною» [1]. На Заході, до прикладу, тайм-лайни використовуються не лише у журналістиці, але й в освіті. Деякі вчителі створюють такі часострічки для кращого засвоєння своїми учнями матеріалу і запропонованих тем. Є чимало платформ для творення тайм-лайнів, усі вони відрізняються між собою за фінансовою моделлю (безкоштовні і платні), можливістю завантажувати файли, зовнішнім виглядом тайм-лайну.

Ми зазначали на початку дослідження, що особливість жанрової палітри нових медій – це мультимедійність. Чимало жанрів є самобутніми через технічних інструментарій, допомагає відрізнити їх від інших, а також спрямовує на урізноманітнення контенту для аудиторії. Маємо на увазі такі жанри, як стріми, онлайн-трансляції та подкасти.

Стрім – це відео наживо у реальному часі і просторі. Використання цього жанру сьогодні практично доступне кожному, хто має ґаджет у кишені. Явище стрімінгу в українському медіа-просторі було найбільш популярним під час Революції Гідності, коли аудиторії просто необхідною була інформація наживо. Зрештою, саме тому, на наш погляд, настільки численними тоді були перегляди на «Громадському» і «Еспресо». Стрімінг – це також потужне явище у межах медіа-активізму або ж у журналістиці громадян, яка сьогодні є дедалі більше популярною. Зрештою, інструментарій соціальних мереж дозволяє використовувати явище стріму і формувати онлайн-трансляції.

Подкаст з точки зору сьогоднішніх можливостей дещо менш популярний жанр, але все ж ним користуються в мережі. Його ще можна назвати аудіо- чи візуальним блогінгом, коли у звуковому чи відеоформаті користувач мережі має можливість ділитися власною музикою, думками, позиціями, цікавою інформацією на визначену тематику.

Важливо зазначити, що представлені у дослідженні жанри нових медій є своєрідним підґрунтям для зміни формату медіа-активізму, а отже – до впровадження і популяризації громадянської веб-журналістики. Саме тому, на наш погляд, у західних медіа-дослідженнях маємо такий довгий синонімічний ряд понять громадянської журналістики: civic journalism, citizen journalism, participatory journalism, user-generated content, open journalism, pro-am journalism. Отже в українському еквіваленті відкрита журналістика чи журналістика, генерована користувачем, зважаючи на переклади з англійської вказаних вище термінів, функціонує, на наш погляд, через використання мережевої палітри у веб-просторі. До речі, в українських відповідниках є громадянська журналістика чи народна журналістика. Важливо, що журналісти вживають словосполучення громадської журналістики, ставлячи її у один синонімічний ряд із журналістикою громадян. На наш погляд, тут знову-таки варто повернутися до англомовного відповідника, за яким громадська журналістика – це common journalism, що означає журналістику громад.

Громадянська журналістика виникла у США наприкінці 80-х років XX століття як передвиборні проекти (газети «The Charlotte Observer» і «The Wichita Eagle»), де журналісти ототожнювали свій обов'язок із пошуком проблем виборців, а не кандидатів. Вона позиціонує себе як журналістика високої якості, розвиваючи водночас здібності громадян самостійно розв'язувати хвилюючі проблеми, зокрема, місцевого

рівня. Вважаємо, найкраще показати розуміння цього типу журналістики на основі досвіду медіасистеми США, де журналістика громад – це функціонування локальних медій, визначених певними культурними, етнічними і ментальними особливостями спільнот. Громадянська журналістика створює точки докладання сил, залучаючи людей і заохочуючи взаємодію між журналістами та громадянами. Вона прагне будувати двосторонню розмову з аудиторією замість однобічного інформаційного завантаження, коли на публіку обрушується безліч фактів, як це зазвичай буває у професійних ЗМІ.

Громадянська журналістика має у собі чимало мотивів: по-перше, це функціонування і розвиток системи Web 2.0, по-друге, – співпраця з традиційними ЗМІ, пропозиція контенту; по-третє, – такий напрямок роботи медій є однією із ключових умов творення громадянського суспільства, де суспільство пропонує, дискутує, критикує, а, зрештою, – творить нову інформаційну парадигму. Як приклад – минулорічні події в Україні, творення мережевих платформ «Громадського ТБ», «Спільно ТБ», «Еспресо TV». Запропоновані веб-ресурси через стрімінги з місця подій, прямі трансляції, які на той час не могли собі дозволити деякі традиційні ЗМІ, мали набагато вищий рейтинг і кількість переглядів, ніж центральне українське телебачення. Важливою і, мабуть, ключовою характеристикою громадянської журналістики є оперативність і всеохопність інформації. Безумовно, це є тільки перевагою. І за такою ознакою, як оперативність, громадянська журналістика особливу конкуренцію складає друкованим ЗМІ. Адже минає не менше доби, поки журналісти друкованого видання підготують, надрукують і поширять інформацію. Громадянські журналісти не працюють за такою застарілою схемою, вони опубліковують новини в Інтернеті, тим самим забезпечуючи миттєве оприлюднення інформації. Як правило, авторами публікацій є випадкові свідки подій. Це дає підстави стверджувати, що громадянська журналістика не є спланованим проектом з чітко вибудуваною схемою, вона виникла як наслідок певних обставин та ситуацій. Отже, певна важлива подія може підштовхнути очевидця до участі у громадянському медіаактивізмі. А оперативність полягає у тому, що свідок тієї чи іншої важливої події миттєво оцінює ситуацію відповідною реакцією, тобто повідомляє про це, наприклад, у соціальній мережі. Це може бути просте коротке повідомлення, без авторських роздумів та аналізу, або ж і повноцінна стаття, з аналітикою і чіткою авторською позицією. Все залежить від бажання автора. Проте, водночас, саме це повідомлення від активного громадянина може бути платформою для дискусій у традиційних ЗМК. Тому ще однією не менш важливою особливістю громадянської журналістики є зв'язок з аудиторією. У мережі зв'язок з аудиторією є значно ефективнішим. Абсолютно кожен має змогу прокоментувати публікацію, висловити власну точку зору, отримати відповідь автора. Читач має можливість доповнити чи спростувати інформацію. Важливо, що можна не тільки коментувати, але й дискутувати, доповнювати власною інформацією, а отже формувати новий порядок денний інформаційного світу. І це знову-таки спонукає урізноманітнювати не лише контент, але й жанрову палітру нових медій. Основою громадянської журналістики є добровільне бажання громадянина поділитися актуальною та, на його думку, цікавою інформацією, хоча трапляються фейкові повідомлення в мережі, тому професійним ЗМК все ж варто не повністю довіряти активним громадянам, а верифікувати дані.

Сьогодні можемо назвати такі форми громадянської журналістики: аканти/групи/сторінки у соціальних мережах, відео/фото на платформах YouTube чи Instagram, творення окремих веб-ресурсів (наприклад, українські зразки – сайт «Майдан» чи «ХайВей»), окремі рубрики-колонки на суспільно-політичних сайтах («Народна правда» – «Українська правда»; «Я-Кореспондент» – «Кореспондент», «I-Report» – сайт CNN), блоґінґ. І знову-таки саме у цих форматах заначених ресурсів використовують мікроблоґи чи блоґи, стріми, лонгріди.

Отож, якщо підсумувати сказане вище, можна дійти до таких висновків:

- По-перше, жанрова палітра нових медій дозволяє урізноманітнювати формати подання інформації за допомогою цифрового інструментарію;
- По-друге, практично всі зазначені жанри є поштовхом до розвитку журналістики громадян, де автором інформаційного чи аналітичного повідомлення є не професійний журналіст, а пересічний користувач мережі;
- По-третє, жанри нових медій дозволяють вільно висловлюватися кожному, без цензурування редактора, як би це було у традиційних редакціях;
- По-четверте, глобально такі зміни у пріоритетах медіа-світу впливають і на демократичні процеси у суспільстві.

References

1. Женченко М. «Динамічна візуалізація: інтерактивні тайм-лайни в нових медіях»// Медіакритика. Info – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mediakrytyka.info/onlayn-zhurnalistyka/dynamichna-vizualizatsiya-interaktyvni-taym-layny-v-novykh-mediyakh.html
2. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика : навч. посіб. / Б. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2010. – 246 с.
3. Прудкая Н. Блог в системе социальных отношений / Н. Прудкая // Интернет и интерактивные электронные медиа : исследования. Сборник лаборатории медиакультуры, коммуникации, конвергенции и цифровых технологий. – Ч. II. Блоги в системе массовых коммуникаций. – М. : Изд-во МГУ, 2007. – С. 59–88.
4. Романюк В. Стан громадянської журналістики в Україні – дослідження / В. Романюк, М. Довженко. – Львів: Школа журналістики УКУ, 2015 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/4739/
5. Что такое Twitter? Особенности работы с сервисом Твиттер// Databy.com – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://databy.com/twitter/1246-chto-takoe-twitter-osobennosti-raboty-s-servisom-tvitter.html
6. Як розповідати історії за допомогою Storify// Медіаграмотність – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/yak_rozpovidati_istorii_za_dopomogoyu_storify/

NEW MEDIA GENRES: SPECIFICATION AND CREATIVITY

Yuliana Lavrysh
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: newmedialnu085@gmail.com

This publication presents a variety of genres of new media, analyzes the tools and effectiveness of genres in creating a format for civil journalism and democratization of media space.

Traditional journalism has many opportunities for processing and transmitting information. If we work textually with a specific theme, then we use genres that best help to realize the journalist's goal. Digital capabilities allow for the specific presentation and processing of information. The new media represents the transformation of the old and usual approaches that we have become accustomed to using in traditional media, adding opportunities to work even better with text, sound, video, representing the multimedia space, and at the same time measuring the presentation of the person who seeks to share his information with the world. Again, digital capabilities made it possible to formulate distinctive genres of new media, some of them transformed from traditional genres. During our research, we had a focus on the advantages and disadvantages of each genre of new media.

First of all we concentrate our attention on blog like a leading genre in new media space. In general, the main features of the blog are the author's and subjective nature of information, uniqueness, style, chronological distribution of publications, interactivity, accessibility to a wide audience, periodic updates. These properties are inherent to all blogs in general, and each of the types has its own peculiarities of functioning.

In addition, we analyzed the timeline, stream, podcast, and online broadcasts and analyze the impact of these genres on democratization of society.

Key words: new media genres, blog, timeline, stream, podcast.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 241–248
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 241–248

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 241–248 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070:004.738.5

ТИПОЛОГІЯ ЖАНРІВ ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛІСТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Уляна Лешко
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 31, 21000, Вінниця, Україна,
e-mail: leshko1@ukr.net

У статті здійснено теоретичний аналіз особливостей класифікації сучасних жанрів інтернет-журналістики. У результаті аналізу різних досліджень умовно можна виділити три групи жанрів: традиційні пресові; жанри, які зазнали трансформацій; нові жанри. З'ясовано,що українська мережева жанрологія потребує єдиної концепції щодо групування веб-жанрів.

Ключові слова: жанр, веб-жанр, інтернет-журналістика, мережа, класифікація жанрів.

Журналістика сучасного інтернет-простору суттєво відрізняється від традиційної. Інформаційна інтернет-конкуреція провокує активну боротьбу за увагу аудиторії, тому важливим аспектом стає спосіб подання тої чи іншої інформації. Зважаючи на різноплановість користувачів інтернет-простору, головним все ж залишається зміст повідомлень. Тому спосіб подачі та зміст передбачають постійну взаємодію з цільовою аудиторією, вивчення її як об'єкта та рівноправного учасника діалогу. Мережева журналістика в умовах новітніх комунікацій повинна бути «журналістикою співучасті» [4].

Стрімкий розвиток онлайн-медіа та соціальних мереж демонструє, що традиційні ЗМІ трансформуються, намагаються працювати для вибагливого споживача, формується новий вид ЗМІ. Інтернет-журналістика – це одночасно продовження традиційної журналістики та нова форма універсального мультимедіа зі своїми жанрами та способами роботи. На відміну від друкованих видань, теле- та радіо, де простежується досить чітке визначення жанрів, в онлайн-журналістиці спостерігається синтез жанрових форм. Обговорення та визначення мережевих жанрів має дещо схоластичний характер, ґрунтується на різних підходах до класифікації. Тому виникла потреба структурувати дослідження українських та зарубіжних науковців з метою подальшого вивчення особливостей інтернет-медіа.

Українські дослідники досить активно та продуктивно працюють над вивченням специфіки інтернет-простору, про що свідчить колективна монографія «Кросмедіа: контент, технології, перспективи» (Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Але саме жанровим формам ін-

© Лешко У., 2018

тернет-журналістики приділено мало уваги. На види веб-жанрів у свої працях звертають увагу такі вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Горошко, О. Градюшко, А. Захарченко, Є. Землякова, О. Колесніченко, Є. Коханов, І. Мацишина, К. Пак, І. Тонкіх, М. Чабаненко, В. Шевченко, Л. Щипіцина.

Мета роботи – здійснити теоретичний аналіз особливостей класифікації сучасних жанрів інтернет-журналістики.

Завдання дослідження – огляд критеріїв для класифікації інтернет-жанрів; структурування досліджень жанрів комунікативного простору інтернету.

Межі жанрових форм інтернет-медіа є досить рухомими та розмитими, часто спостерігається поява гібридних жанрів, які не мають відповідників у паперових ЗМІ, тому що є продуктом інтернет-технологій. Аналіз наукових концепцій підтверджує, що пошук спільних ознак для класифікації жанрів в інтернеті ще триває. Дослідники намагаються створити універсальне визначення поняття «жанр», що функціонує в інтернеті. Тому використовують різні терміни: «віртуальний жанр», «цифровий жанр», «електронний жанр», «жанровий формат віртуального дискурсу», «гіпержанр». Російська дослідниця К. Пак вважає термін «веб-жанр» універсальним для позначення всіх журналістських текстів, які розміщені в інтернеті (платформі Веб) [9]. Український науковець А. Захарченко зауважує, що не варто використовувати традиційне визначення і пропонує модифіковане: «жанр в інтернеті – усталений тип твору, який склався історично і відрізняється особливою комунікативною метою або способом публікації» [5, с. 27].

Жанр в інтернет-комунікації – це типова модель мовної діяльності, яка опосередкована комп'ютером і спеціальними мережами та реалізується за допомогою сталого типу тексту, або «яка володіє визначеними специфічними рисами комунікативного характеру і призначена ля реалізації окремих інтенцій користувача» [14].

Складність розрізнення жанрів в інтернеті спровокована тим, що один і той самий журналістський матеріал є не просто текстом, а елементом гіпертексту. Гіпертекст – це особливі типи електронного тексту, які функціонують в різних жанрових форматах інтернет-комунікації. До прикладу, стандартний веб-сайт є єдиним гіпертекстовим утворенням, головним завданням якого є створення інтернет-образу певної організації, проекту, персони з інформацією про її діяльність, котру забезпечує гіпертекстуальність, мультимеійність та інтерактивність композиційних одиниць електронного контенту [14].

Ю. Щипіцина пропонує власний підхід до типології інтернет-жанрів залежно від типу дискурсу: персональний дискурс (чати, особисті веб-сторінки, форуми, особисті блоги, електронні листи, соціальні мережі); політичний дискурс (політичні веб-сторінки, політичні чати, блоги); юридичний дискурс (веб-сторінки юридичних фірм, форуми юридично тематики); діловий дискурс (веб-сторінки фірм, інтернет-магазини); рекламний дискурс (веб-банери, рекламні електронні листи, контекстна реклама, реклама, яка з'являється); масово-інформаційний дискурс (веб-сторінки мережевих ЗМІ і новинних агентств); педагогічний дискурс (веб-сторінки закладів освіти, форуми, чати) [15].

О. Горошко та Є. Землякова до гіпержанрів інтернет-комунікації зараховують сайт, блог, соціальну мережу, електронну бібліотеку. Відповідно групу інтернет-жанрів складає електронний лист, форум, чат, дошки оголошень, рекламні банери, кому-

нікація за допомогою програм миттєвого обміну повідомленнями, віртуальна конференція, авторський пост і коментар [2].

Більшість українських досліджень містять твердження, що майже усі традиційні журналістські жанри використовують в мережі, поряд з якими активно функціонують нові жанрові форми, появу котрих спровокував саме інтернет-простір. І. Тонкіх стверджує, що усі без винятку інтернет-видання публікують новини-хроніки, у більшості видань є репортажі, переважно мультимедійні, також бліц-опитування та інформаційні інтерв'ю. Натомість жанр звіту використовують нечасто. Серед жанрів аналітичної групи переважають коментарі, огляди і статті, тоді як рецензії та кореспонденції можна знайти лише у спеціалізованих виданнях або тільки у деяких тематичних рубриках. Художньо-публіцистична група представлена переважно нарисами та есеями, зрідка використовують замальовки, а фейлетонів і памфлетів немає взагалі [10]. З цією думкою можна не погодитися, адже в мережі оприлюднюється досить велика кількість текстів, які вписуються в рамки фейлетонів та памфлетів («Zaxid.net», «Durdom.in.ua», «Obkom.net.ua» та інші).

Саме у блоговій журналістиці художньо-публіцистичні жанри стають домінуючими. У постах, як правило, синтезуються жанрові ознаки есе, огляду й нарису. У мережі інтернет існує декілька видів блогів: особисті електронні щоденники на спеціальних блог-хостингах та блоги на сайтах інтернет-ЗМІ (журналістські, читацькі та блоги гостей видання) [10, с. 102].

І. Тонкіх зауважує, що мультимедійність стає головним фактором жанрових трансформацій, тому найбільш популярними в інтернет-журналістиці можна вважати мультимедійний репортаж (або відеорепортаж), мультимедійну статтю, мультимедійне інтерв'ю та мультимедійний огляд. Також науковець зауважує, що замість поняття «мультимедійна стаття» можна вживати терміни «мультимедійна історія» або «лонгрід», але стверджує, що це швидше не жанр, а формат, у якому можуть синтезуватися різні журналістські жанри і поєднуватися вербальний і візуальний контент, а також елементи дизайну [10, с. 99–101]. Учені М. Булаєва, А. Галустян, Д. Кульчицька також вважають лонгрід форматом, оскільки в ньому можуть знайти відображення різні жанри (репортаж, нарис, розслідування). І. Мацишина лонгрід називає самостійною формою мультимедійної журналістики [8, с. 149].

Натомість М. Чабаненко визначає лонгрід як «багатоформатний жанр інтернет-журналістики, розрахований на перегляд, перш за все, з гаджетів із сенсорними дисплеями»; «різновид інтернет-публікацій, цікава мультимедійна розповідь великого розміру» [12]. Також виділяє таймлайни – «хронологію розвитку якихось подій у форматі звичайного тексту» (можуть бути виконані як малюнок-схема у графічному редакторі та становити інфографіку); сторітелінг – «новий і одночасно старовинний спосіб донесення інформації… посідає одне з найпомітніших місць, виливаючись у великі мультимедійні матеріали, зокрема лонгріди» [12].

О. Градюшко, О. Колесніченко, М. Менчер зараховують лонгрід до аналітичних жанрів та порівнюють зі статею, але акцентують на його більшій наочності подачі матеріалу за рахунок використання прикладів і репортажних вставок, які збагачують та полегшують сприйняття об'ємної інформації [3; 6].

Представники ІТ бізнесу в інтернеті пропонують досить слушну типологію лонгріду: портрет людини (people story), репортаж, аналітичний текст (реконструктор) [16].

А. Захарченко найпоширенішим інтернет-жанром називає замітку, «яку в наш час зазвичай називають новиною… Також достатньо поширені аналітична стаття, інтерв'ю, репортаж та авторська колонка – їх можна зустріти практично на будь-якому інформаційному веб-порталі. …Рейтинг як жанр використовують далеко не всі видання, але популярність таких матеріалів зазвичай висока» [5].

Київський дослідник виділяє досить незвичний веб-жанр – компілятивна стаття, як різновид аналітичної статті, який часто практикується в інтернет-виданнях з невеликим штатом. Якщо є добірка новин з однієї теми, то їх скомпільовують у зв'язний підсумковий текст, доповнюють коментарями експертів і коротким аналізом або узагальненням ситуації [5, с. 28].

Художньо-публіцистичні жанри, на думку А. Захарченка, використовують видання так званої «лайфової» тематики, які публікують «розповіді про подорожі, які де-факто є подорожніми нарисами, та портретні нариси». До памфлетів він відносить тексти, насичені сарказмом і спрямовані проти політиків, які називають просто «політичним стьобом». Структура їх дещо відмінна від канонів: вони лаконічніші, емоційніші, а іронія в них часто межує з абсурдом. І лише есеї в Україні традиційно виходять під своїм «маркуванням»: колонки відомих авторів, як Олександр Бойченко або Микола Рябчук, у будь-якому виданні заведено називати есеїстикою» [5, с. 29–30]. Серед візуальних жанрів А. Захарченко називає інфографіку, «яка за своєю суттю повністю відповідає потребам мережі, адже є наочним представленням інформації» [5, с. 29].

До нових жанрів, які зародилися в мережі, науковець зараховує блог, але зауважує: «Якщо тексти в блозі пов'язані за змістом – їх треба всі разом розглядати як єдиний твір. Відповідно, це буде перший жанр із такою назвою: інтерактивний твір, присвячений розвитку певних подій, що складається з розміщених у хронологічному порядку записів, на зміст яких можуть впливати читачі, зокрема – за допомогою коментування. Цей формат наближений до щоденника або ж фрагментованого нарису. Його відомим різновидом є тревелог – блог, присвячений подорожам. …Якщо ж записи в блозі є самостійними текстами, то перед нами – другий блог-жанр: суб'єктивний текст довільного розміру та структури, присвячений суспільній або особистій тематиці, що публікується в інтернеті, як правило, за допомогою блог-сервісів» [5, с. 31].

Також говорить про мікроблог, допис у мережі Twitter, який є самостійним документом, Twitter-трансляції або Twitter-репортажі з важливих подій. Стрім – жанр, що подає інформацію в реальному часі. Це відеотрансляція з місця події, часто за допомогою зйомки «з рук». В Україні цей формат також став популярним у часи громадських протестів 2013–2014 рр. Робота стрімера не зводиться до роботи оператора: він коментує події, мобільність технології дозволяє йому потрапляти у несподівані місця й шукати влучні кадри, і навіть влаштовувати спецефекти. Подкаст – короткі відео- або аудіозаписи, що мають ознаки завершеної програми. Можуть бути зроблені як професійними студіями, так і любителями. Демотиватори та інший візуальний креатив – «несподіваний монтажний стик двох змістів: або за допомогою колажу із двох і більше різнорідних зображень, як у класичних «фотожабах», або сполученням протилежних за змістом зображення та текстового коментаря – як у демотиваторах, або вкладенням нових слів у мову відомого персонажа, як у веб-коміксах» [5, с. 34–36].

В. Шевченко зауважує, що система жанрів «формується під впливом технологій і трансформацій медіаресурсів» [13, с. 20]. Традиційні жанри журналістики у медіаконтенті поступово трансформуються. Деякі жанри (фейлетон, пародія, огляд преси) втрачають свою актуальність, інтерв'ю, коментар, есе превалюють, з'являються нові – бесіда, прес-реліз, дебати, стріми. «Конвергенція медіа спричинила конвергенцію жанрів. Жанр репортажу… значно модифікувався, отримав нові можливості подання наративного матеріалу із застосуванням відео, аудіо, слайд-шоу, інфографіки, картографії. …авторська колонка в інтернет-виданнях прийняла форму блога» [13, с. 20]. Фатика – один із нових інтерактивних жанрів, які називає дослідниця. Проявляється у відході від соціально значущих тем, використовує емоційне забарвлення тексту, формує дружнє спілкування легкою мовою, укріплює зв'язок журналіста з читачами [13].

«Система жанрів онлайн-журналістики (яка перебуває у стадії формування) – це трансформована система класичних жанрів журналістики, яка характеризується зменшенням текстового обсягу та насиченням візуальними елементами» [11, с. 82]. Є. Цимбаленко переконаний, що трансформації призводять до того, що твітинг стає одним з основних жанрів інтернет-ЗМІ. Репортаж в онлайн-журналістиці може бути трансформований до безперервного постингу коротких інформаційних повідомлень з місця подій у соціальних мережах. Він є синтезом трансформованих інформаційних повідомлень (зокрема твітів), традиційного звіту, традиційного репортажу з елементами аналітичних та, в окремих випадках, художньо-публіцистичних жанрів [11].

Російська дослідниця К. Пак робить висновок, що особливою популярністю у мережі користуються жанри з пірамідальною структурою, які відповідають усім правилам новинної журналістики: оперативність, релевантність і лаконічність. На думку авторки замітка, записка і репортаж є найбільш затребуваними. В інтернет-виданнях, поря з традиційними різновидами текстів, виникають суто мережеві веб-жанри – відео-репортаж та інтерв'ю-live. Такі видозміни К. Пак пов'язує з «адаптацією» жанрів до нових комунікативних ситуацій, але стверджує, що вони є синтетичні, тобто певні жанрові фрагменти видозмінюються, з'являються ускладнені жанрові форми: «веб-жанр відео-репортаж утворився в результаті синтезу двох традиційних друкованих жанрів: хронікальної замітки і подієвого телерепортажу, а веб-жанр інтерв'ю-live з'явився у процесі синтезу друкованої хронікальної замітки, жанру інтерв'ю-думка та прес-конференції» [9].

У «Підручнику з крос-медіа», який є спільною працею зарубіжних та українських дослідників, запропоновано поділ жанрів інтернет-журналістики на традиційні жанри (інформаційні, аналітичні і художньо-публіцистичні) та на ті, які трансформувалися у нові: веб-огляд (інформація з інтернет-порталів проаналізована); веб-новина (коротке повідомлення); онлайн-хроніка (максимально коротке повідомлення); стрічка заголовків (рухома стрічка, в якій подаються заголовки матеріалів); онлайн-репортаж (можуть вести безпосередньо з місця події – стрім); онлайн-конференція (інтернет-інтерв'ю з відомими людьми, де кожен може приєднатися до дискусії); мультимедійна стаття (текст супроводжується ілюстраціями, відео, презентаціями, інфографікою, аудіо, слайд-шоу); фотогалерея (фото можуть розміщуватися за принципом слайд-шоу); подкаст (звуковий файл, програма, діалог чи сюжет); аудіо-слайд-шоу; інфографіка [7].

П. Бредшоу жанри поділяє на: повідомлення-блискавку (найоперативніша інформація, яку онлайн-аудиторія отримує миттєво); накид (поверховий виклад інформації після виходу блискавки); статтю; підбірку (максимум інформації з теми (бекграунд); постскриптум (обговорення статті, коментарі у блогосфері та на форумах). Синтетичні жанри: аудіослайд-шоу; інтерактивна відеоколонка; інтерактивний відеоміст; мультимедійне ток-шоу; мультискрипт; інфографіка; інформаційні ігри [7, с. 67].

О. Амзін говорить про неформальний поділ жанрів, що стосується не новин, а статей. Йдеться про так звані «саммарі» (summary) – поєднання, злиття фактів з повідомлень інформагентств на певну тему. Також науковець виділяє такі жанрові форми в інтернеті: реферат (підсумковий матеріал, який пишуть на основі ключових моментів довгого сюжету); реакційний огляд; популярний виклад (популярна стаття, яка пов'язана з певним інформаційним приводом); рейтинг, некролог; інсайди; записи у блозі [1, с. 33–37].

Майже усі веб-жанри тісно пов'язані з традиційними жанрами друкованих медіа. Але їхня інтернет-форма, завдяки таким якостям, як гіпертекстуальність, мільтимедійність та інтерактивність, набуває нових привабливих та більш дієвих рис. Класична новинна замітка, доповнена гіпертекстом, отримає новий смисл та змінить процес сприйняття новини. Інтерв'ю стане більш різноманітним та оригінальним, якщо буде доповнене ознаками інтерактивності – онлайн-бесідою інтерв'юйованого з читачами. Найбільш цікавим та затребуваним є онлайн-репортаж, який поєднав форми репортажів різних ЗМІ, вдало поєднує текстову, графічну, ауіо- та відеоінформацію. Аналітична стаття в мережі отримала велику кількість додаткових можливостей (синтезувала ознаки різних жанрів) та отримала нову форму – мультимедійна стаття/історія (лонгрід). Художньо-публіцистичні жанри отримали формат авторської колонки та блогів. Нові жанри, які з'явилися в інтернеті – блоги (тревл-блоги), мікроблоги, стріми, подкасти. Окрему групу складають візуальні жанри: інфоргрaфіка, демотиватори, мем/едвайс, веб-комікси, які потребують більш детального вивчення в межах журналістикознавства, адже поки деякі з них розглядаються з погляду інтернет-лінгвістики, як креолізовані тексти, або ж в межах інтернет-комунікації загалом.

Отже, жанри інтернет-журналістики інтенсивно розвиваються, взаємодіють, трансформуються та орієнтуються на багатогранність і динамічність мережевого простору й сучасного споживача інформації. Тому все-таки є потреба вироблення єдиної концепції в українській жанрології щодо групування веб-жанрів.

References

1. Амзин А. Новостная интернет-журналистика: Учебное пособие ля студентов вузов / А. Амзин. – 2-е изд. испр. и доп. – М.: Аспекс Пресс, 2012. – 143 с.
2. Горошко Е. Землякова Е. Виртуальное жанроведение: становление теоретической парадигмы / Е Горошко, Е. Землякова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24(63). – №1. – Часть 1. – С. 225–237.

3. Градюшко А. Современные мультимеийные форматы аналитических жанров журналистики // Журналістыка у суладдзі з жыццём: зб. навук. прац / пад агул. рэд. В. П. Вараб'ёва. – Мінск: БДУ, 2016. – С. 192–197.
4. Дзялошинский И. Журналистика соучастия. Как сделать СМИ полезными людям. – М., 2006. – 104 с.
5. Захарченко А. Інтернет-медіа: інтерактивний навчальний посібник для курсу «Підтримка сайту» для студентів відділення «Видавнича справа та редагування». – Тернопіль, «Крок». – 2014. – 198 с.
6. Колесниченко А. В. Длинные тексты (лонгриы) в современной российской прессе [Электронный ресурс] // Медиаско: электрон. журн. Факультета журналистики МГУ им. М. В. Ломоносова. – 2015. – Вып. 1. – Режим доступа: http://www.mediascope.ru/node/1691
7. Крецу І. Н., Гузун М., Василик Л. Підручник з крос-медіа / І. Н. Крецу, М. Гузун, Л. Василик. – Schiller Publishing Youse: Bonn / Germany – Sibiu/ Romania. – 2015. – 140 с.
8. Мацишина І. Структура мультимедійного сторітелінгу (на прикладі лонгріду) / І. В. Мацишина // Кросмедіа: контент, технології, перспективи: колективна монографія / за заг.ред..н.із соц..ком. В. Е. Шевченко; Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К.: Кафедра мультимедійних технологій і медіа дизайну Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017. – 234 с.
9. Пак Е. Жанрообразование в сетевых СМИ: творческие и технологические факторы: автореф. дис. … канд.. филол. наук : 10.01.10 / Е. М. Пак; Санкт-Петербургский гос. ун-т. – СПб, 2014. – 22 с.
10. Тонкіх І. Інтернет-журналістика. Жанри в інтернеті: навчальний посібник / І. Ю. Тонкіх. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. – 130 с.
11. Цимбаленко Є., Соколова К. Трансформація журналістських жанрів (на прикладі інтернет-медіа) / Є. Цимбаленко, К. Соколова // Інформаційне суспільство. – 2013. – Випуск 17. – С. 80–83.
12. Чабаненко М. Мультимедійність в інтернет-журналістиці: навчально-методичний посібник ля здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Журналістика» / М. В. Чабаненко. – Запоріжжя: Просвіта, 2018. – 80 с.
13. Шевченко В. Мультимедійний контент: навч. посіб. / В. Шевченко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. – 239 с.
14. Шкондин М., Коханов Е., Кравцов В. Жанровая структура новых медиа в условиях трансформации медиасистемы / М. В. Шкондин , Е. Ф. Коханов , В. В. Кравцов // Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева. – 2015. – № 2.
15. Щипицина Л. Компьютерно-опосредованная коммуникация: лингвистический аспект анализа / Л. Ю. Щипицина. – М.: Красанд, 2010. – 296 с.
16. Як зробити лонгрід, який дочитають до кінця? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://webmaestro.com.ua/ua/blog/long-read/

THE CLASSIFICATION OF GENRES OF INTERNET JOURNALISM: THEORETICAL ASPECTS

Ulyana Leshko
Vinnitsa State Pedagogical University by Muhailo Kotsyubynsky,
Ostroz'kogo Str., 31, 21000, Vinnitsa, Ukraine
e-mail: leshko1@ukr.net

The article deals with theoretical analysis of the features of the classification of modern genres of Internet journalism. It is revealed that Ukrainian Internet's genrology requires a unified concept for grouping web-genres. As a result of the analysis of different studies, it is possible to allocate a group of traditional press genres, which are actively used on the Internet. Also there is a group of genres that have been trafficked due to features such as hypertext, multimedia and interactivity: multimedia reporting (or video story), multimedia (longread), multimedia interview (live interview) and multimedia overview. A group of new genres are blogs (trevel-blogs), microblogging, streams, podcasts. Separately allocated visual genres: infographics, demotivators, mem /advice, web comics. Active development of the Internet space provokes a variety of classifications of genres of the new communicative environment.

Key words: genres, web-genres, Internet journalism, Internet, classification of genres.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 249–254
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 249–254

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 249–254 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.486:61]:004.738.5.03(477)

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕДИЧНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ УКРАЇНИ

Катерина Туркевич
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: katya.turkevych@gmail.com

В наші дні всесвітня мережа Інтернет стала найбільш доступним способом швидко розповсюджувати інформацію, вона приваблює своїми ресурсами і можливостями колосальне число користувачів. Інтернет створює безліч різних форм комунікації, стає багатосторонньою і різноплановою системою, яка охоплює усі сфери життя соціуму. Зокрема, це стосується також і галузевої періодики медичного спрямування. Тому медичні видання досить широко представлені в Інтернеті на сьогоднішній день.

Оскільки до цього часу науковцями не було достатньо вивчено медичні видання в Інтернеті з позиції журналістикознавства, ми спробували класифікувати медичну онлайн-періодику в Україні за різними параметрами та навести ілюстративні приклади за кожним з параметрів.

Ключові слова: галузева періодика, медичні видання, класифікація, онлайн-видання.

Актуальність теми. Сучасні засоби масової інформації активно представленні в Інтернеті. Це стосується також і різного виду традиційної преси, яка колись виходила виключно друкованим тиражем, а також онлайн-видань, які не мають друкованих аналогів. Медична галузева періодика теж почала трансформуватись і активно переходити в мережу Інтернет. Та зважаючи на багатоплановість, складність та різноманітність медичної інформації з'явилося дуже багато онлайн-видань, які варто було б класифікувати в межах дослідження теорії журналістики.

Мета дослідження – класифікувати медичні видання в мережі Інтернет на прикладі українських онлайн-видань.

Об'єкт дослідження – українські медичні онлайн-видання. Предмет дослідження – особливості, ознаки та параметри медичних онлайн-видань України за якими можна здійснити їх класифікацію.

Зважаючи на різноплановість медичної періодики загалом та враховуючи особливості онлайн-видань, ми створили наступну класифікацію медичних інтернет-видань представлених в Україні, враховуючи різні параметри.

Отже, **за зв'язками з друкованою періодикою:**

- *дублюють друковані періодичні видання*

© Туркевич К., 2018

Наприклад, «Український терапевтичний журнал» (http://www.utj.com.ua/) – це мережевий аналог друкованого видання з архівами номерів за попередні роки.

Основне завдання журналу – висвітлювати сучасні досягнення медичної науки і практики, допомагати лікарям в освоєнні передових принципів розпізнавання і лікування широкого спектра захворювань.

Особливістю журналу є практична спрямованість більшості публікованих матеріалів, обговорення на його сторінках актуальних проблем сучасної терапії, ефективності нових лікарських засобів, методів профілактики, діагностики і лікування терапевтичних хворих.

«Український терапевтичний журнал» на сьогодні є одним з провідних професійних науково-практичних видань у країні. Журнал входить до переліку періодичних наукових видань України, в яких ВАК рекомендує публікувати результати наукових досліджень на здобуття вченого ступеня кандидата і доктора наук.

Всеукраїнське інформаційно-аналітичне видання «Медичний світ» (http://medsvit.org/) – це сайт друкованого видання з впорядкованою структурою номерів і самостійними окремими матеріалами.

Всеукраїнське інформаційно-аналітичне видання «Медичний світ», засновником та видавцем якого виступають Міністерство охорони здоров'я України та Громадська організація «Рух за здоров'я нації», – це єдиний друкований засіб масової інформації цільовою аудиторією якого є управлінці системи охорони здоров'я, головні лікарі, ректори медичних закладів, середній та молодший медперсонал.

Нове всеукраїнське медичне видання «Медичний світ» з одного боку, – всебічно інформує про найвагоміші рішення Уряду в галузі медицини, розповідає про політику та нормативно-правові аспекти діяльності Міністерства охорони здоров'я України, новини неурядових лікарських та пацієнтських організацій, інформує про досягнення та відкриття в медичній сфері, з іншого – надає можливість кожному лікарю знайти для себе корисну інформацію, яка знадобиться для самовдосконалення, допоможе правильно вибудувати післядипломну освіту.

- *самостійні мережеві видання (без аналогів у друкованій пресі)*

Медвісник (http://medvisnik.com.ua/) – джерело новин медицини і актуальної інформації галузі, медичних досліджень, фармакології, нових препаратів в Україні, краси, а також інших необхідних медичних даних. Журнал розрахований як на працівників медичної і фармакологічної сфери – лікарів, провізорів, фармацевтів, студентів медичних і фармацевтичних ВНЗ, так і для пацієнтів.

Журнал «Здоров'я» (http://health-magazine.org.ua/). Журнал «Здоров'я» видається на добровільній основі і не є комерційним проектом. Як зазначають автори видання, статті розміщені там, переважно переведені з інших мов: англійської, української і частково з іспанської. Це дозволяє користуватися інформацією великому колу читачів, а не тільки людям, що знають ці мови і що проживають на території відповідних країн. Також зазначено, що редакція журналу не несе відповідальності за результати лікування або оздоровлення за допомогою методик, описаних в їхніх статтях, оскільки видання не являється медичним закладом. Перш ніж застосовувати до себе ті або інші медичні рекомендації, автори радять звертатися до лікаря.

За аудиторією:

- *спеціалізовані наукові видання для фахівців*

Журнал «Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія» (http://kiai.com.ua/). На сторінках видання розглядаються питання діагностики і лікування імунодефіцитів, гострих і хронічних рецидивуючих інфекцій, сепсису, алергічних захворювань, злоякісних новоутворень, аутоіммунних хвороб. Викладаються сучасні уявлення про фізіологію імунної системи, методах оцінки показників її функцій в нормі і при патології. Освітлюються аспекти раціонального застосування імунотропних препаратів, вакцин, антибіотиків і інших хіміотерапевтичних засобів.

Оскільки імунозалежна і інфекційна патологія в тому або іншому вираженні є присутньою в усіх розділах медицини, журнал представляє інтерес для лікарів різних спеціальностей.

Журнал «Клінічна хірургія» (http://hirurgiya.com.ua/). Редколегію журналу в різний час очолювали відомі хірурги: професори С. П. Федоров, Я.О. Гальперн, І.І. Кальчнко, академік НАН і АМНУ А.А. Шалімов, член-кореспондент НАН та АМНУ В. Ф. Саєнко. Журнал «Клінічна хірургія» – одне з найважливіших джерел достовірної і сучасної інформації в області хірургії. Усі публікації на сторінках цього авторитетного видання заздалегідь проходять ретельний відбір, їх обов'язково рецензують провідні фахівці. Журнал публікує статті, які мають наукове і практичне значення для широкого круга хірургів і фахівців суміжних професій. Представлені проблемні матеріали міжнародних і вітчизняних конференцій, а також оригінальні роботи вчених з країн СНД і далекого зарубіжжя. Публікація в журналі почесна і престижна – ім'я автора і його робота потрапляють в міжнародні бази даних «Index Medicus» та «Medline», підвищуючи індекс цитування – показник наукової активності і популярності ученого у світовій медицині. Журнал включений в перелік видань ВАК, рекомендованих для публікації статей, які містять матеріали дисертацій.

- *науково-популярні для фахівців і більш широкого загалу*

Журнал «Провізор» (http://www.provisor.com.ua/). Журнал адресований провізорам, лікарям, керівникам установ охорони здоров'я, науковцям, а також працівникам системи постачання фармацевтичних підприємств і комерційних організацій.

Мета відповідних рубрик – оперативно інформувати читачів про законодавство, нормативні і правові документи, регулюючі діяльність медико-фармацевтичної галузі, а також публікувати роз'яснення і коментарі офіційних органів і фахівців з нормативно-законодавчої бази. Редакція активно співпрацює із структурами, що регламентують діяльність медичних і фармацевтичних організацій (Міністерством охорони здоров'я, Фармакологічним комітетом, Комітетом з медичної і мікробіологічної промисловості і т. д.).

Журнал знайомить читачів з проблемами і досягненнями в області охорони здоров'я в різних країнах світу. Матеріали оперативно поступають в редакцію по сучасних каналах зв'язку зі Всесвітньої організації охорони здоров'я і інших міжнародних організацій. У журналі публікується оперативна інформація про нові препарати, зареєстровані в Україні.

Також видання знайомить читачів із статтями з історії фармації і медицини. Рубрика готується на базі матеріалів спеціалізованих вітчизняних і зарубіжних видань.

Видання «Косметологія і аромологія» (http://www.cosmar.com.ua/). Науково-популярний журнал для провізорів і косметологів, який висвітлює новини у сфері косметології, містить статті у популярному стилі з проблематики галузі, а також багато іншої інформації, зокрема про доступні школи і курси косметологів.

Видання цікаве не лише для спеціалістів, але і для ширшого кола читачів, які можуть отримати тут галузеву інформацію за цими напрямками.

• *масові*

Медексперт (http://medexpert.org.ua/). Мережеве видання розраховане на широку аудиторію читачів. Інформація оновлюється цілодобово в онлайн режимі. Читачі тут можуть отримати необхідну медичну інформацію, а також проінформувати співтовариство про свої запити і пропозиції.

Ресурс містить розділи: новини, статті, каталог компаній і сайтів, дошка оголошень, каталог товарів і прайс-листів, форум.

Завдяки інтерактивності на сайті можна читати і публікувати новини компаній, інформацію в каталозі; спілкуватися на форумі.

Журнал «Медик» (http://medik.org.ua/). Ресурс було створено в 2007 році з метою ознайомлення з деякими аспектами пов'язаними з медициною (захворювання, лікування, діагностика, профілактика). Усі матеріали, розміщені на сайті, за словами авторів) узяті з достовірних джерел та заснованих на отриманому досвіді самих редакторів цього журналу.

Основна мета видання – викладати доступнішу і загальну інформацію про різні захворюваннях, методи лікування, профілактики і діагностики.

За тематикою:

• *загальні*

Газета «Ваше здоров'я» (http://www.vz.kiev.ua) – одне з найпопулярніших медичних видань України. Співзасновником газети є Міністерство охорони здоров'я, ЦК профспілки працівників охорони здоров'я.

Географія розповсюдження – всі регіони України, Канада, Австрія, Австралія, Росія, Італія, Америка, Польща та усе україномовне населення світу завдяки сайту в мережі інтернет.

Читацька аудиторія – вчені науково-дослідних інститутів, працівники управлінь охорони здоров'я, адміністратори медицини, практичні лікарі й середній медичний персонал обласних і районних лікарень, сільських амбулаторій, викладачі й студенти медичних навчальних закладів, представники української діаспори за кордоном.

Видання «Країна здоров'я» (http://zdorovia.com.ua/). Це мережеве видання присвячене здоров'ю всіх членів сім'ї. Автори відбирають з безкінечного потоку новин найбільш пізнавальні та корисні для своїх читачів. Основна тематика статей стосується лікування різних захворювань, та іншого, що потрібно знати про хвороби, як привести себе у форму. Також можна прочитати корисні поради від лікарів та дієтологів та бути в курсі нових подій в медицині.

Читачі видання – це люди, які хочуть вести здоровий спосіб життя і знати, як вберегти себе і свою сім'ю від хвороб.

• *вузькопрофільні*

Вузькопрофільні мережеві видання традиційно спрямовані на аудиторію спеціалістів у певній галузі медичної діяльності, таких переважна більшість, проте існують онлайн-видання для непрофесіоналів, а пацієнтів.

Наприклад, в рамках проекту «Громадські ініціативи України» було засновано три мережеві вузькопрофільні медичні видання.

Запуск Журналу «СахарОК» для людей з діабетом відбувся 1 березня 2013 (issuu.com/766677), 1 грудня 2013 року відкрили проект «Домашній кардіолог» (issuu.com/domashniykardiolog), 1 березня 2014 року з'явився журнал «Амазонки» про рак молочної залози (issuu.com/amazonki). Кожне видання публікується раз на місяць.

Причиною ініціативи створення цих проектів, за словами організаторів стало те, що культура здоров'я в країнах колишнього Радянського Союзу дуже низька. Часто буває, що діабетики під час гіпоглікемії можуть бути помилково сприйняті за нетверезу людину на вулиці. Їм не надають вчасно допомогу, що може призвести навіть до смерті. Таке часто буває і з людьми, котрі мають серцево-судинні порушення. Через певні стереотипи, які склались серед суспільства, кількість летальних випадків зросла. Різні носії інформації заповненні хаотичними і часто неперевіреними повідомленнями про здоров'я та лікування. Це спричинило проблеми самодіагностування та самолікування.

Вузькопрофільні безоплатні та медично грамотні медіа для населення є потенційним інструментом для вирішення кількох важливих завдань, котрі сьогодні стоять перед Державою. Медична реформа, котру країна переживає вкрай важко, змусила шукати нові підходи для забезпечення населення якісною інформацією для сприяння покращенню рівня отримуваних медичних послуг населенням.

Журнал «СахарОК» – це безоплатне онлайн-видання для людей з цукровим діабетом. 1 червня 2014 року також був запущений сайт сахарок.com. Головне завдання видання стати сконцентрованим джерелом інформації для діабетиків, надати вичерпні відповіді на запитання читачів в інтернеті (на сайті та в спільнотах Журналу в соціальних мережах). Допомогти діабетикам зрозуміти, що вони є повноцінними людьми і не варто боятись та соромитись поставленого діагнозу. Вже кілька десятиліть відомі люди, котрі зіштовхнулись з цією проблемою, вони пропагують лозунг: «Діабет – це не хвороба, а стиль життя».

Журнал «СахарОК» – це своєрідна школа діабету у яскравій обкладинці та з можливістю отримати зворотній зв'язок.

«Домашній кардіолог» – видання, мета котрого – попередження самолікування. На сторінках журналу м'яко роз'яснюють деталі проблем, з котрими зіштовхнулись читачі, та пояснюють наскільки важливо звертатись до спеціаліста за фаховою очною консультацією. Також більша частина матеріалів присвячена здоровому способу життя.

«Амазонки» — онлайн-журнал про рак молочної залози. Це видання спрямоване насамперед на психологічну допомогу для жінок, котрі зіштовхнулись із цією хворобою. Хоча у і чоловіки можуть захворіти на РМЗ, та інформація про це, поки, носить більш поодинокий характер, а орієнтоване видання на жіночу половину населення.

Автори розділяють аудиторію журналу на кілька сегментів, відповідно з цим подають інформацію:

1 група – жінки в зоні ризику – важливо надати інформацію про різні види само обстеження та обстеження

2 група – жінки, котрі проходять лікування та їх родичі – психологічні аспекти хвороби, роз'яснення що означає той чи інший вид лікування та інформування про нові дослідження, а також історії тих, хто хворобу поборов.

3 група – жінки, котрі пройшли лікування (а часто і операцію з видалення частини або повністю молочної залози). Психологічна підтримка, юридична допомога та інформація про працевлаштування, інформація стосовно попередження рецидиву та способи реабілітації допомагають таким жінкам жити дальше.

За період роботи команда, котра створює журнали, «накопичила» базу експертів-волонтерів, котрі є їхніми дописувачами. Це 6 блогерів-діабетиків, котрі пишуть матеріали про свій досвід життя з цією хворобою, та 15 спеціалістів у галузі охорони здоров'я: лікарі та консультанти. Інформаційна співпраця: Всеукраїнський благодійний фонд «Серце до серця», Фонд Ріната Ахметова (Программа «Рак виліковний»), IMF Міжнародний медични форум, Фонд імені Баса Ван де Гоора, центри лікування в Ізраїлі Manor medical та Amsalem medical.

THE CLASSIFICATION OF MEDICAL PERIODICAL INTERNET PUBLICATIONS OF UKRAINE

Kateryna Turkevych
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: katya.turkevych@gmail.com

The World Wide Web today has become the most affordable way to disseminate information quickly. It attracts a huge number of users with its resources and capabilities. The Internet creates many different forms of communication and becomes a multilateral and diverse system that covers all spheres of society life. It can be applied to the branch of medical periodicals also. Therefore, medical editions are widely represented on the Internet today.

As far as online medical editions have not been yet sufficiently studied by scholars from journalism point of view, we tried to classify medical online periodicals in Ukraine according to various parameters and provide illustrative examples for each of the parameters.

Ключові слова: medical editions, classification, online periodicals, brand media.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 255–264
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 255–264

МЕДІАКРИТИКА

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 255–264 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.1:316.7(477)

ЕФЕКТ «ПУБЛІЧНОЇ ПОДІЇ»: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ТА МЕДІАЛЬНОГО

Олена Зіненко
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна,
e-mail: zinenkoe@gmail.com

В статті подано аналіз публічної події як явища масової комунікації в контексті журналістського дискурсу крізь призму концепції публічного повороту, обумовленого розвитком інформаційного суспільства. Авторка акцентує увагу на зростанні значення ролі публіки як активного учасника журналістського дискурсу в мас-медіа, соцмережах та публічних просторах та визначає факт переходу публічного заходу в стан публічної події як ефект публічної події.

Дослідниця дає визначення поняття «публічна подія» як явища соціального та медіального поля та порушує актуальні питання щодо специфіки висвітлення організованих публічних заходів як об'єктів новин та аналітики.

Ключові слова: публічна подія, масові комунікації, публіка, мас-медіа, ефекти медіа, соціальні комунікації.

Трансформації в медіа та розвиток інформаційного суспільства підготували публічний поворот гуманітарних досліджень, який зумовлений комунікативним (К. О. Апель, Ю. Габермас, та Н. Луман) та прагматичним (Д. Дьюї) поворотами, а також переосмисленням ідей марксизму в контексті відносин медіа та публіки (Ж. Бодрійяр, П. Бурдьє, Д. Мак-Квейл). Аналізуючи генетику розвитку філософських концепцій в українському контексті, про поворот до публіки та необхідність розширення міжпредметного поля гуманітаристики пише Ілана Ясна. Дослідниця зазначає, що мова йде не тільки про теоретичну рефлексію щодо публічності як доступності філософського дискурсу для спостерігання публікою, але й про відкритість або готовність до наукового діалогу в неакадемічному, популярному форматі. За спостереженнями дослідниці, «водночас доводиться визнати, що вихід у публічний простір відбувається настільки швидко, що навіть рефлексія щодо цього феномену поки що набагато частіше здійснюється у тих самих популярних медіа, ніж у наукових публікаціях» [10, с. 28]. У контексті публічного повороту привертає увагу не стільки публіка як феномен дійсності, а публіка як суб'єкт дії, тобто важливим

© Зіненко О., 2018

стає те, що публіка робить і як вона це робить. І це є визначним для розуміння суспільних процесів та їх журналістських інтерпретацій. Публічний поворот, обумовлений розвитком інформаційного суспільства, відкриває роль публіки як активного учасника дискурсу на тих платформах, які є доступними. Такими платформами є мас-медіа, соцмережі та публічні простори.

З моменту актуалізації феномену натовпу в філософії (Г. В. Ф. Гегель, К. Маркс, Х. Ортега-і-Гассет), комунікативістиці (Л. Вітгенштайн, Ю. Габермас, М. Маклюен), соціології (Ж. Бодрійяр, П. Бурдьє), ставлення до нього змінювалось – від сприйняття натовпу як маси, керованого середовища, яким можна маніпулювати за допомогою ідей та медіа, до маси як гетерогенної аудиторії незнайомих між собою особистостей, кожна з яких має свої мотиви долучення до спільної дії. Після подій 1968 року ставлення до мас переглядається в контексті політичного, психологічного та соціологічного дискурсів. У дослідженні «We the media» Деніел Гілмор зазначає, що сучасні дослідження в сфері медіа мають виходити з того, що мас не існує, є публіка, яка не тільки реагує на те, що пропонують медіа, але й здатна сама створювати медійний контент (продукувати) новини та події, випереджаючи журналістів та інших медійників [14]. Дослідники визначають необхідність винаходу нових підходів для аналізу цього феномену, особливо в контексті глобалізації та індивідуалізації технічних засобів комунікації.

Про парадокс маргіналізації медіа в світі розмірковують П. Відман, Г. Рурман та Я. Шуман в статті «Медіа як агенти та об'єкти соціальних змін в іммігрантських спільнотах». Дослідники зазначають, що медіа як суб'єкти, безумовно, мають великий вплив на аудиторії, формують мейнстрім суспільних тем та проблем, створюють інтерпретативні фрейми, чому були присвячені медіадослідження в США та інших країнах світу, проте аналіз процесів комунікації та взаємодії з медіа в іммігрантських спільнотах надає можливості говорити, що медіа як об'єкти зазнають впливу суспільства через публіку, молодих журналістів, які не тільки звертаються до того, що цікавить більшість, але роблять видимими проблеми меншостей [16]. В Україні за часи незалежності публічне спілкування набуває нових форм та змістів, виходить за рамки пострадянського політично-виховного контексту та представляє собою реалізацію права людини на свободу слова, що проявляється як в політичних, так і в культурно-розважальних ітеракціях. Тому публічні події як явище соціокультурної комунікації, їх мотиви та наслідки стають цікавими об'єктом для гуманітарних досліджень.

Дослідник соціальних комунікації К. С. Шендеровський привертає увагу до важливості дослідження масових комунікацій для українського суспільства і зазначає, що необхідно розрізняти поняття «масових комунікацій» та «соціальних комунікацій», бо «соціальні комунікації» є фактом дійсності, а «масові комунікації» є продуктом виробництва медіареальності, яка не завжди співпадає з реальною дійсністю [8]. На цей ефект розбіжності соціального та медіального вказував Деніс Мак-Квейл, звертаючись до метафори про «дзеркало перебігу подій» в суспільстві, бо все залежить від того, як і хто розставляв дзеркала [4]. Видимими, тобто суспільно значущими, факти соціальної комунікації стають в полі мас-медіа, полі масової комунікації. Це уточнення про розрив дійсності та уявної реальності медіа має значення для розвитку розслідувальної журналістики, якій в умовах постійних трансформацій бракує універсальних інструментів аналізу публічних подій.

Будь-який факт дійсності є медіальним (за М. Маклюеном). Якщо публічний захід привертає увагу медіа, відбувається комунікативна дія, яка народжує дискурс в контексті двох рівнів інтерпретацій (Ю. Габермас). Публічна подія має потенціал інтерпретацій, який реалізується у два етапи. Перший – інтерпретація соціокультурного досвіду через кодування на соціальному рівні організації заходу – відбору засобів виразності, використання ресурсів, стратегій репрезентації та кодування в медіа, створення нового поля значень, яке включає декодування публічного заходу і генерування нових значень пережитого досвіду інтерпретатором (передавачем). Другий етап є рівнем розбудови медіареальності, яка починає існувати за межами дійсності реалізованого публічного заходу. Публіка продовжує апелювати до публічного заходу, згадуючи подію в коментарях у соцмережах, публікує відео, фотографії, висловлює думки, ділиться емоціями, відношенням до організації заходу з точки зору очікувань, уподобань, тобто внутрішніх (психологічних) та зовнішніх (соціокультурних) нормативно-ціннісних установок.

Звернемося до аналізу соціального поля публічних комунікацій. Реалізуючи прагнення до комунікації, публіка діє в форматі різноманітних активностей: акцій, бенкетів, вечірок, вистав, виставок, демонстрацій, днів народження, карнавалів, концертів, конференцій, обрядів, парадів, перформансів, програм, прес-конференцій, ритуалів, тімбілдингів, фестивалів, гепенінгів, церемоній, шоу, ярмарків, open-air'ів тощо (цей список можна продовжувати, і ми навмисно даємо його не за ієрархією значущості тієї чи іншої події, а просто за алфавітом, щоб показати широту та відкритість поля публічних заходів). У теоретичних дослідженнях з культурології зустрічаються спроби типологізувати це поле за ознаками часу, простору, характеру дії, якісно-кількісними характеристиками аудиторії (вік, соціальний статус, професійна приналежність, стать), однак поки що ці спроби призводять до ще більшої невизначеності та розфокусування.

Спільним для вищезазначених явищ соціокультурної взаємодії є їх публічний характер та наявність заздалегідь спланованої організаційної структури заходу. Різним для цих явищ є спосіб організації публічних взаємодій, який визначається соціальними та культурними нормами.

По суті, будь-який публічний захід є виставою в розумінні Гі Дебора [2], в якій суспільство демонструє, перевіряє та інтерпретує свій досвід. Про перформативний характер публічної дії говорить Річард Шехнер у «Теорії перформансу», аналізуючи ритуальні дійства сучасних африканських племен як засіб передавання досвіду спільноти через метафори соціальної взаємодії. «Перформанси – це сновидіння людства», – зазначає антрополог [17]. Внесок антропологічних та культурологічних досліджень в розуміння процесів соціальної комунікації важко переоцінити, проте для журналістики найцікавішим є взаємодія соціуму та медіа. В зв'язку з цим важливо відрізняти поняття «публічний захід», що означає організований акт публічної взаємодії як явище соціального поля, від поняття «публічна подія», яке є відображенням явища «публічного заходу» в полі медіа.

Публічний захід як соціокультурний феномен, реалізувавшись як публічна подія, демонструє ефекти медіа, пов'язані зі стиканням опозицій в полях суспільної взаємодії – соціальному та медіальному, при чому соціальне не завжди відповідає реальному, а медіальне не завжди є ілюзорним. Факт взаємодії соціального і медіального є важливим для створення інтерпретативного поля журналістського дис-

курсу. Якщо ефекти медіа, про які говорять комунікативісти, є наслідком впливу ілюзій медіального на соціальну дійсність (Д. Мак-Квейл, В. Іванов), то факт впливу соціального на медіальне, який ми спостерігаємо, коли публічний захід стає публічною подією, можна назвати ефектом публічної події.

Оскільки маркером реалізації публічної події є потрапляння в медіа, важливо відповісти на питання, чи завжди медіа адекватно реагують на провокації публічної взаємодії. Парадокс українського медіаполя в тому, що публічний захід стає публічною подією не завжди тому, що він має важливе суспільне значення, а тому, що про нього розказали медіа. Так, візьмемо за приклад візит Девіда Лінча у Київ, який мав суто соціально-економічний характер, проте цей факт інтерпретували як культурну публічну подію, оскільки медійна персона є режисером, а формат спілкування з ним мав форму розважальних заходів (екскурсія, бал). Культурні заходи стають приводом для публікації, якщо на них присутні публічні персони, або якщо вони пов'язані із катастрофами або скандалами. Це відображає основні тенденції формування мейнстріму в українській журналістиці – таблоїдизації та комерціалізації. Залежність від мейнстріму – це те, що заважає розвитку незалежної журналістики в Україні та в світі, навіть за наявності конкуренції серед різних видів медіа. Про цей парадокс медіаринку писав ще Поль Бурдьє, аналізуючи досвід традиційного тотального медіа минулого століття – телебачення: «Журналістське поле постійно піддається випробуванню вердиктом ринку, або за допомогою прямої санкції з боку клієнта, або непрямої через механізм рейтингу... Приклад досить парадоксального ефекту поля, мало сприяє встановленню як індивідуальної, так і колективної незалежності: конкурентна боротьба змушує постійно тримати під наглядом конкурентів ... Таким чином, в цій області, як і в інших, конкуренція, замість того, щоб породити щось оригінальне і відмінне від інших, стимулює однаковість пропозиції» [1, с. 95–97]. Тож, можна зробити висновок, що співставлення соціального та медіального при аналізі публічної події є важливим для оцінки журналістської діяльності та може стати свідоцтвом розривів між медіа та соціумом.

Здебільшого, коли говорять про публічну подію, мають на увазі успішно реалізований публічний захід, який мав громадський резонанс і обговорювався в медіа. В комунікативістиці організовані публічні заходи, які мають за мету потрапляння в медіа, називають «псевдоподіями». Цей термін увів медіадослідник Деніел Бурштин стосовно заходів, які є спланованими та привід для яких спеціально вигаданий, щоб привернути увагу журналістів [11, p. 10]. За логікою Бурштина, псевдоподія – це той же самий публічний захід, інтенцією якого є потрапляння у медіа. Але чи можна вважати поняття «публічний захід» ідентичним поняттю «псевдоподія»?

У період з 1991 по 2014 рік в Україні організація публічних (культурно-масових) заходів була прерогативою державного та комерційного сектору. Тепер, коли Україна взяла курс на розвиток громадянського суспільства, все більший інтерес до організації публічних заходів та їх ефективності проявляють громадські організації та спільноти активістів. Так, у матеріалі, підготовленому на базі інтерв'ю з активісткою руху «Дивовижні», аналіз практики організації публічних заходів показує цілеспрямованість їх організаторів на забезпечення ефективної комунікації учасників, при чому автор робить акценти на розважальності відповідно до очікувань аудиторії та наміру залучення максимальної кількості людей з метою поширення інформації: «uCRAZYans – фестиваль, що дає містянам змогу дізнатись, чим саме займають-

ся громадські організації, соціальні активісти у місті та в Україні. Протягом 2017 року uCRAZYans відбувся у 5 містах: Житомирі, Луцьку, Дніпрі, Сумах та Херсоні. Його відвідали близько 5000 людей» [9]. Цікаво, що в заголовку ми бачимо вживання слова «подія», але в статті надалі використовується виключно слово «захід». При тому, що організатори не мали на меті потрапити у фокус медіа, за запитом в Google пошукувач дає більше 5000 результатів посилань на інтернет-ресурси, в тому числі офіційні прес-служби, національні та локальні новинні ресурси, соцмережі та громадські платформи. Тобто ми можемо вважати цей фестиваль публічною подією та інтерпретувати цей матеріал як навчальний щодо створення такого публічного заходу, який має стати публічною подією.

Різниця між публічним заходом від згаданих вище активістів та псевдоподіями, описаними у Бурштина, міститься у меті: в першому випадку це залучення медіа для поширення інформації, в другому – поширення інформації. Таким чином, ми бачимо, що публічний захід може як грати роль інформаційного приводу, так і виконувати функцію медіа в цілому. Виникає питання: чи можна публічні події включити в парадигму засобів масової комунікації?

Український дослідник медіа Борис Потятиник наполягає на тому, що необхідно передивитись ставлення до масової комунікації як до явища тільки технологічної комунікації. Аналізуючи події 2004 року (Помаранчева революція в Україні), дослідник говорить про те, що відмежування масової комунікації від особистісної за ознаками використання технологічних засобів та розділеності аудиторії часом та простором не є коректним: «Уявімо, що поряд відбувається багатолюдний мітинг (5 тис. осіб). Журналісти відсутні. Отже, засоби масової комунікації про цю подію мовчатимуть. Єдиний технічний пристрій, який використовується – гучномовець. Отож, 5 тис. присутніх добре чують усіх промовців. Увечері вони повернуться додому і, ймовірно, розкажуть про цю подію своїм близьким родичам чи друзям. У результаті, вже першого вечора про подію матимуть уявлення до 20 000 осіб. А тим часом описане не відповідає наведеним критеріям масової комунікації… Щоправда, така комунікація, хоч і охоплює величезні території й може мати грандіозний вплив, все ж відбувається без використання технічних засобів. А тим часом саме на технічному аспекті зроблено акцент у багатьох визначеннях масової комунікації» [5, с. 9]. Таким чином, розглядаючи публічну подію як явище мас-медіа, ми стикаємося з проблемою того, що є масовою комунікацією в сучасному світі в цілому, та в українському контексті зокрема.

Публічні заходи потрапляють у медіа, бо в журналістиці подією, яка потрапить до новин, може стати будь-який факт дійсності, але ж за певних умов. Проте за стандартами журналістської етики, спеціально організовані події завжди підпадають під підозру як несправжні. Першим щодо публічних заходів стає питання, чи є захід організованим або стихійним, хоча, насправді, більш важливим є те, який дискурс відкриває той чи інший публічний захід, а це можна проаналізувати тільки у випадку, коли цей захід став публічною подією, тобто став фактом медіаполя.

Автори підручника «Новинна грамотність», посилаючись на теорію новин німецьких дослідників Йохана Гальтунґа та Марі Руж, виділяють 12 критеріїв, що перетворюють події в новини: частотність, амплітуда інтенсивності (зростання помітності), однозначність (зрозумілість), значущість (культурна близькість або важливість), відповідність (очікуваність або бажаність), подив, безперервність (здатність

бути повторюваною), варіація (гнучкість в створенні новинної картини), зв'язок з елітною державою, зв'язок з елітними особами, персоналізація (як вираження дій або долі людей), негативізм (конфліктність) [7]. Як стверджують дослідники, достатньо збігу декількох з цих критеріїв, щоб факт дійсності міг потрапити до новин. Але ж в організованих публічних заходах – політичних, комерційних, культурних, просвітницьких, розважальних – з найбільшою ймовірністю ми можемо спостерігати збіг усіх дванадцяти вищезазначених критеріїв, що підвищує шанси на те, щоб цей публічний захід потрапив у новини, тобто став публічною подією.

На відміну від політичних або рекламних акцій, які є каталізатором для утвердження або руйнування поля актуальної політичної або комерційної влади ідеї або продукту в дихотомії «за» і «проти», просвітницькі та культурні акції є репрезентативним середовищем соціокультурної взаємодії, в якому інформація подається у вигляді метафоричних кодів – текстових, візуальних або дієвих. У форматі публічної дії спільнота (група, колектив, трайб) аналізує себе, випробовує новий досвід, завдяки чому стає можливим висловлювання альтернативних думок. Створення журналістської інтерпретації такого факту дійсності потребує знань та інструментів, якими зазвичай не володіють «універсальні солдати» сучасної української журналістики, які шукають інфоприводи, спираючись на мейнстрім, а не на знання соціокультурного контексту, оскільки неможливо знати все, особливо в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Візьмемо для аналізу публічну подію національного масштабу – «Євробачення 2017». Означимо контекст цієї події. Конкурс проходив в Україні вдруге та є подією світового масштабу. Як відомо, основна увага у проведенні конкурсів «Євробачення» привертається до серії концертів, найпопулярнішім з яких є фінальний концерт, до якого готуються весь рік світові медіа та країна, що приймає конкурс. Організація починається з моменту оголошення переможця попереднього конкурсу. Мета конкурсу, який проводиться з 1956 року, – з'єднати разом багато країн у велику мережу для трансляції на широкій території. Особливістю Євробачення останнього десятиліття є включення глядачів як активних учасників оцінки конкурсантів. Історія Євробачення має важливе значення для розвитку телекомунікаційних технологій, бо кожен рік є тестом бродкастингових інновацій та платформою для реалізації журналістських амбіцій. «Євробачення 2017» – подія, один статус якої є привабливим для медійників будь-якого рівня. Слоган конкурсу 2017 року в Україні звучав так: «Шануймо розмаїття» («Celebrating diversity») [18]. Аналіз новинних матеріалів англомовних європейських та українських інтернет-видань, а також україномовних та російськомовних українських видань (15 джерел, 68 публікацій та відеоматеріалів) дає підґрунтя стверджувати про неоднакове сприйняття цього девізу в Україні та Європі.

Якщо проаналізувати конкурс «Євробачення» в контексті української ідентичності, то можна побачити, що українці радше сприйняли слоган «Шануймо розмаїття» як можливість альтернативи та метафоричну перемогу розмаїття споживацького вибору, яка в свідомості пострадянської людини пов'язана з перемогою над радянською традицією обмеження права вибору. В журналістських матеріалах на українських інтернет-ресурсах ми спостерігаємо одноманітні пафосні передруки офіційних заяв про інтеграцію України в Європу, які не викликають негативної реакції та мають продовження в коментарях від споживачів. У цьому випадку ми

бачимо, що журналісти здебільшого використовують готові фрейми, рапортують про події, не надають більш глибокого аналізу, а якщо і можна знайти аналітичні матеріали, то вони є або замовними, або створеними з текстів організаторів заходів.

В європейській традиції слово «diversity» є частиною дискурсу недискримінації та толерантного ставлення до представників різних меншин, що відповідає сприйняттю конкурсу «Євробачення» як платформи для репрезентації дискримінованих груп. Наведемо приклад реакції на розбіжність між заявленим слоганом та тим, що побачили глядачі. В якості ведучих конкурсу організатори затвердили трьох чоловіків. Цей факт вже в перший день конкурсу в твіттері назбирав одразу 200 коментарів – жартів щодо того, що «три білих чоловіки-мілленіали» не зовсім відображають ідею слогану «Шануймо розмаїття». Це також обговорювали журналісти в європейських таблоїдах «Гвардіан», «Телеграф», «Дейлімейл» [12; 13; 15].

В українській пресі дискурс недискримінації має негативні конотації. Візьмемо випадок з аркою Дружби народів, яку організатори конкурсу намагалися розфарбувати в кольори веселки, але ж це визвало обурення з боку українських політичних радикалів, які вийшли на акцію протесту з вимогою припинити паплюження традиційних сімейних цінностей, зазначаючи, що «веселка» є символом ЛГБТ-спільноти [6]. Серія просвітницьких статей в «Українській правді», присвячених роз'ясненню тематики толерантності за допомогою історій різних людей, які є дискримінованими в суспільстві (роми, ЛГБТ, євреї та ін.) мала негативні коментарі від інтернет-користувачів [3]. Ці приклади говорять про те, що українське суспільство на момент проведення конкурсу «Євробачення 2017» не було свідоме щодо трактування слогану «Шануймо розмаїття» як заклику до толерантного ставлення до дискримінованих груп, хоча організатори конкурсу та журналісти намагалися створити ілюзію толерантного ставлення до цієї проблеми в медіаполі.

Зіставляючи початкові умови організації публічного заходу конкурсу «Євробачення 2017» та кінцеві умови відкриття дискурсу публічної події зі слоганом «Шануймо розмаїття», ми бачимо, що сконструйована реальність заходу є повідомленням, відтвореним за допомогою текстових, візуальних та дієвих кодів, які відповідають досвіду суспільства, вмінням організаторів та їх доступу до медіатехнологій.

Мас-медіа відображають структури соціальної взаємодії публічного заходу у відповідних кодах (технологіях передавання інформації), за допомогою яких створюється медійна реальність соціальної взаємодії. Ця медійна реальність має вплив на соціум. А виробництво цієї реальності залежить від того, як журналісти (свідки подій або коментатори) інтерпретують коди, закладені саме в публічному заході. Дистанція між соціальною дійсністю та медіареальністю є показовою для визначення стратегій комунікації в суспільстві. Для глибинної інтерпретації таких фактів дійсності журналісту потрібні спеціальні знання про соціум та його культуру та професійні навички аналітика.

У даному дослідженні ми зосередилися на публічних подіях культурно-просвітницької тематики, зіставили початкові умови організації публічного заходу з отриманим результатом реалізації його як публічної події. В результаті ми можемо дати наступне визначення явища публічних подій: це явище мас-медіа, яке є результатом перетворення факту соціальної комунікації (в дійсності) в медіафакт (новину) через репрезентацію його в публічному заході. Медіафакт – це факт соціальної дійсності, який потрапив до медіапростору та отримав інтерпретацію. Якими будуть

інтерпретації, залежить від можливостей інтерпретаторів, якими можуть бути всі залучені до публічної події агенти – організатори, публіка та медіа. Факт переходу публічного заходу в стан публічної події можна назвати ефектом публічної події, який реалізується в перетворенні явища дійсності на явище медіареальності.

Ключовим питанням залишається те, чи можна включати публічні події до парадигми масових комунікацій, чи є сенс тільки говорити про «ефект публічної події» при організації публічного заходу. «Публічна подія» є явищем, що народжується на перетині двох полів – соціального та медіального – і створює своє поле, в структуру якого залучені організатори, публіка та медіа як активні учасники діалогу. Важливою для аналізу є реакція на подію публіки як активного одержувача повідомлення. В сучасних умовах це можна відстежити за допомогою індивідуалізованих інформаційних технологій та проаналізувати їх з допомогою дискурс-аналізу, що передбачає необхідність пошуків нових ракурсів теоретичної рефлексії та проведення нових досліджень.

References

1. Бурдье П. Поле политики, поле социальных наук, поле журналистики // Бурдье П. О телевидении и журналистике / Пьер Бурдье ; пер. с фр. Т. Анисимовой, Ю. Марковой. – М. : Фонд научных исследований «Прагматика культуры», Институт экспериментальной социологии, 2002. – С. 107–109.
2. Дебор Ги Э. Общество спектакля / Ги Э. Дебор ; пер. с фр. С. Офертаса и М. Якубович. – М. : Логос, 1999. – 224 с.
3. Кузьменко Є. 10 можливих способів «Шанувати різноманіття» в очікуванні Євробачення у Києві [Електронний ресурс] / Є. Кузьменко // Українська правда. – 2017. – 31 січня. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/search/?search=%BA%E2%F0%EE%E1%E0%F7%E5%ED%ED%FF.
4. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Девід Мак-Квейл ; пер. з англ. О. Возьна, Г. Сташків. – Львів : Літопис, 2010. – 583 с.
5. Потятиник Б. Медіа : ключі до розуміння / Б. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2004. – 312 с. – (Серія : Медіакритика).
6. «Правий сектор» заблокував розфарбовування «російського ярма» до Євробачення (ФОТО) [Електронний ресурс] // Texty.org.ua. – 2017. – 28.04. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/76189/Pra-vyj_sektor_zablokuvav_rozfarbovuvanna_rosijskogo_jarma_do.
7. Публіцистика. Масова комунікація. Медіа-енциклопедія / за заг. ред. Ф. Іванова. – К. : Академія української преси. Центр вільної преси, 2007. – 780 с.
8. Шендеровський К. С. Медіакомунікації та соціальні проблеми : збірка навчально-методичних матеріалів і наукових статей в трьох частинах. Частина перша / упор., ред. К. С. Шендеровського ; Київ. нац. ун-т ; Ін-т журналістики. – К., 2012. – 288 с.
9. Як створити публічну подію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.prostir.ua/?kb=yak-stvoryty-podiyu-porady-vid-kariny-manzhaj.
10. Ясна І. «PUBLIC TURN»: філософія в публічному просторі / І. Ясна // Філософська думка. – 2017. – № 1. – С. 28–41.

11. Boorstin D. J. The Image : A Guide to Pseudo-Events in America / Daniel J. Boorstin. – New York : Vintage, 1992. – 336 p.
12. Eurovision song contest 2017 – as it happened [Electronic resource] // The Guardian. – 2017.14.05. – Access mode : https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2017/mar/22/ukraine-bans-russia-eurovision-entrant-over-crimea-tour.
13. Eurovision's theme, 'Celebrate Diversity' has been mocked by many online because the presenters are three white men [Electronic resource] // Telegraph. 2017. – 13 May.
14. Gillmor D. We the Media. Grassroots Journalism by the People, for the People / Dan Gillmor. – Sebastopol, CA : O'Reilly Media, Inc., 2004. – 336 p.
15. Hargreaves F. Portugal win Eurovision for the first time as Britain's former X Factor contestant Lucie Jones wows crowds and earns the UK its best result since 2011 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.dailymail.co.uk/news/article-4502738/Bring-gorilla-Eurovision-final-brings-glittery-fun.html.
16. Ruhrmann G. The Media as Agents and Objects of Social Change in Immigration Societies / Georg Ruhrmann, Yasemin Shooman, Peter Widmann // Media and Minorities : Question on Representation from an International Perspective. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co., 2016. – P. 9–12.
17. Schechner R. Performance Theory / R. Schechner. – 2nd ed. – London and New York : Routledge Classic, 2003. – 432 p.
18. Ukraine is ready to Celebrate Diversity in 2017 [Electronic resource] // Євробачення 2017 : Офіційна сторінка. – 2017. – 30.01. – Access mode : https://eurovision.tv/story/ukraine-is-ready-to-celebrate-diversity-in-2017.

«"PUBLIC EVENT" EFFECT: REPRESENTATION OF SOCIAL AND MEDIA INTERACTION»

Olena Zinenko
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Svobody Sq. 4, 61022, Kharkiv, Ukraine
e-mail: zinenkoe@gmail.com

The article presents the analysis of organized public events as phenomena of mass communication in the context of journalistic discourse. Considering public events through the prism of the concept of a public turn, caused by the development of the information society, the author focuses on the growing importance of the role of the public as an active participant in journalistic discourse in mass media, social networks and public spaces.

The researcher gives a definition of the of «organized public event» as a cross-communication phenomenon of social and medial field. Analyzing journalistic publications, the author raises the actual issue of organized public events as objects of news and analytics. Then she determines the fact of the transition of a organized public event into media event as a public event effect.

In the context of public turn public attracts attention attracts not as it is the phenomenon of reality, but as it is the subject of social communication activity. So, the important thing is what the public does and how it does. In this issue, the researcher focuses on cultural and educational public events, compares the initial conditions for its organizing with the result of its implementation as a media event in journalistic interpretations.

The author notes that social communication becomes visible in the field of mass communication, that is, publicly significant. But ordinary «universal soldiers» of modern Ukrainian journalism, who are looking for newsbreaks, do not possess the knowledge of the sociocultural context and create journalistic interpretation based on the mainstream issues. This clarification of the rupture of reality and the apparent reality of the media is important for the development of investigative journalism, which, in a constant transformation, lacks universal tools for analyzing public events.

The author emphasizes that it is necessary to review the attitude towards mass communication as a phenomenon of technological communication only, and asks whether it is possible to include public events in the paradigm of mass communications.

Key words: public event, mass communication, public, mass media, media effects, social communication.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 265–270
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 265–270

МЕДІАЛІНГВІСТИКА

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 265–270 • DOI: ??????????????????????????

УДК 007.304.659.3

МАКРОПОМИЛКИ НА СТОРІНКАХ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ЕКСПРЕС»

Наталія Драган-Іванець
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: dragan_ivanets@ukr.net

У статті проаналізовано макропомилки у всеукраїнській газеті «Експрес». Розглянуто та проілюстровано лексичну тавтологію в рубрикації в межах сторінки чи розвороту (повторення слів і словосполучень), повторення структури речень, ритмомелодики заголовків і підзаголовків на сторінці чи розвороті, однотипність публікацій та заголовки з однаковою синтаксичною конструкцією. З'ясовано, що редактор ЗМІ має розглядати журналістський твір як мікроструктуру, яка входить до макроструктури (конкретної рубрики, розвороту, сторінки, числа).

Ключові слова: макропомилки, лексична тавтологія в рубрикації, повторення ритмомелодики заголовків, однотипність публікацій.

Актуальність, постановка проблеми. Основним (хоча не єдиним) об'єктом редагування в мас-медіа є журналістський текст. Редактор ЗМІ, розглядаючи конкретний текст, має зважати на низку чинників: враховувати те, яке місце йому належить в газеті, в програмі чи в системі мовлення, якого резонансу матеріал повинен набути. Як зазначає А. О. Капелюшний, редактор ЗМІ має постійно не тільки орієнтуватися на конкретний текст як цілісність, але й зважати на те, що цей твір є мікроструктурою, яка в ЗМІ неодмінно входить до конкретної макроструктури. «Процес редагування в ЗМІ ускладнений ще й надзвичайною оперативністю мас-медіа. Редактор має зважувати на те, який резонанс (який ефект) матиме ця мікроструктура в складі макроструктури в конкретний момент» [3, с. 12].

Аналіз досліджень. Найбільш повно висвітлено специфіку праці редактора в ЗМІ в практичних та навчальних посібниках К. М. Накорякової, В. В. Різуна, А. О. Капелюшного, М. С. Тимошика.

Мета статті – простежити типові макроструктурні помилки на сторінках всеукраїнської газети «Експрес» (період дослідження 2016 – 2017 рік).

Виклад основного матеріалу. Автор посібника «Редагування в засобах масової інформації» А. О. Капелюшний зазначає, що найважливішим чинником, який

© Драган-Іванець Н., 2018

диктує специфіку редагування в ЗМІ є «аналіз і оцінка тексту як мікроструктури, що входить до складу макроструктури: сторінки, числа видання, теле- чи радіопрограми» [3, с. 15]. Під час редагування текстів у ЗМІ (конкретно у пресі) треба брати до уваги розташування матеріалу як мікроструктуру, яка входить до конкретної надсистеми – макроструктури: «Навіть міркування, здавалося б, технічного характеру – місце, яке займає матеріал на шпальті, те, як він розташований, поблизу чого, – мають бути враховані під час редагування газетного матеріалу» [3, с. 16].

Як зауважує сучасний журналіст Отар Довженко, редактор – носій знань про формат свого видання та вподобання його аудиторії, тому заголовки, лід і врізки – його парафія [1]. Дослідник М. С. Тимошик у практичному посібнику «Як редагувати книжкові та газетно-журнальні видання» [7] зазначає, що обов'язковою є перевірка редактором усього заголовкового комплексу особливо потрібна в кожному, окремо взятому, газетному числі, який готується до друку. «Лише за таких умов можна уникнути нічим не виправданих збігів в однотипності заголовків різних за жанрами і змістом матеріалів – або ж за їх синтаксичною конструкцією – або ж за змістовими акцентами» [7, с. 126].

Для того, щоб проаналізувати макропомилки, візьмімо за основу класифікацію дослідників А. О. Капелюшного та М. С. Тимошика, доповнимо її та проілюструємо прикладами з всеукраїнської газети «Експрес».

1. **Лексична тавтологія в рубрикації в межах сторінки чи розвороту (повторення слів і словосполучень).** Заголовки двох публікацій на розвороті с. 16 і с. 17: «*Пишіть заяву – **гроші** повертають»* та *«**Гроші** були, але не зігріли»* (Експрес. – 2017. – 1–8 лютого); заголовки двох публікацій на розвороті с. 16 і с. 17: *«Оперувати чи **лікувати**?»* та *«Обережно з **ліками** на сонці»* (Експрес. – 2017. – 1–8 лютого); на розвороті с. 7 і с. 8 два заголовки *«В інтернеті купив – **гроші** згубив»* та *«**Гроші** в клітці»* (Експрес. – 2016. – 4 жовтня); заголовки двох найбільших публікацій на с. 8: *«То **платити** чи ні?»* і *«**Зарплати** дещо зростуть»* (Експрес. – 2016. – 1–8 грудня).

На розвороті с. 8 та с. 9 є три матеріали в яких у заголовку та ліді повторюється слово «допомога»: *«**Допоміг** собі – **допоможи** іншим»*, *«Українці зможуть, якщо влада **допоможе**»* та лід *«Вівці та ягнята із гостинної садиби Бойчуків **допомагають** людям позбутися стресу»* (Експрес. – 2016. – 10 жовтня).

На титульній сторінці газети «Експрес» заголовок *«Російські дивіденди для **Петра Порошенка**»* та два підзаголовки *«Ми виявили нові компанії **Порошенка** в Росії, які сплачують до російського бюджету сотні мільйонів рублів податку»* та *«Щоб приховати прибутковість свого російського бізнесу, **Петро Порошенко** вибудував складну схему»* (Експрес. – 2016. – 20–27 жовтня).

Лексична тавтологія в заголовку та підзаголовку також часте явище в газеті «Експрес»: заголовок *«**Таргани** вдома – до біди»* та лід *«Виявляється, **таргани** в помешкання з'являються не лише через антисанітарію»;* заголовок *«Долари в **банку** подешевшають»* і лід *«Пенсійний збір із валютних операцій у **банку** нарешті скасують»;* заголовок *«Робіть щеплення, поки є **вакцина**»* та лід *«Львів отримав близько 208 тисяч доз **вакцини** від поліомієліту»* (Експрес. – 2016. – 7 листопада). Заголовок *«Ішли на **футбол**, а потрапили в пекло!»* та лід *«Україна пережила одне з наймасовіших **футбольних** побоїщ у своїй історії»* (Експрес. – 2016. – 12 грудня).

В одному числі газети за 20–27 жовтня 2016 рік натрапили на низку матеріалів у яких в заголовку та підзаголовку тавтологія. Наприклад, заголовок *«Краще **візо-***

вий *чи безвізовий»* та підзаголовок *«Партія Порошенка ніяк не може дійти згоди, запроваджувати чи ні* ***візовий*** *режим з Росією».* У публікації під заголовком *«А мій* ***паспорт*** *– «чистий»!»* такий підзаголовок *«Штампи про шлюб або розлучення в* ***паспорти*** *більше не ставитимуть».* Заголовок *«Стань другом* ***сироті****»* та підзаголовок *«В Україні офіційно узаконили наставництво для дітей-****сиріт****».* Публікація «*Прибуток дасть* ***гірчиця****»* та підзаголовок *«На вирощуванні насіння* ***гірчиці*** *можна заробити чималі гроші».* Заголовок *«До* ***Марса*** *підвезете?»* та підзаголовок «*Уже за 10–15 років перші колоністи вирушать на* ***Марс*** *– летіти до Червоної планети будуть рік»* (Експрес. – 2016. – 20 – 27 жовтня).

2. Повторення структури речень, ритмомелодики заголовків і підзаголовків у межах сторінки чи розвороту. Умовно ми поділили цю макропомилку на такі підвиди:

– ***Повторне використання тире*** – Заголовки двох найбільших публікацій на с. 5: *«Школи – для всіх»* та *«Колиска людства – Балкани»* (Експрес. – 2017. – 29 травня). Заголовки двох найбільших публікацій на с. 3: *«Ми всі – Зозуля»* та *«До Туреччини – без закордонного паспорта»* і ще одна невелика публікація *«За інструментами – не до магазину, а до храму»* (Експрес. – 2017. – 29 травня). Заголовки двох публікацій на с. 7: *«До Європи – хоч повзком»* і *«У поїзді – тільки в шубі»* (Експрес. – 2016. – 1–8 грудня). Заголовки двох найбільших публікацій на с. 21: *«Гірчичник на потилицю, а ноги – у теплу воду»* і *«Випивай та міру – знай»* (Експрес. – 2016. – 1–8 грудня). На першій сторінці газети «Експрес» три заголовки *«Стяг – на два футбольні поля!»*, *«На свято – із парасолькою»* та *«У селі – не до науки»* (Експрес. – 2016. – 22 серпня).

У рубриці «Звідусіль» дві публікації *«На байку – довкола світу»* та *«У мого «коня» – 16 передач»* (Експрес. – 2016. – 17 жовтня). У рубриці «Важливо» дві найбільші публікації названо так: *«Паспорти без чипа – па-па!»* та *«Києву – фінал Ліги Чемпіонів»* (Експрес. – 2016. – 19 вересня). На с. 13 в рубриці «Будьте здорові» три заголовки *«Коли навколо – лише вороги»*, *«Щойно знервуюсь – біжу в туалет»* та *«Один візит на рік – і спиш спокійно»* (Експрес. – 2016. – 24 жовтня). У цьому ж числі газети на наступній чотирнадцятій сторінці в рубриці «Львівські новини» чотири заголовки з однаковою ритмомелодикою: *«У нашому міст – велика аварія»*, *«Ця трагедія – не єдина»*, *«Замість грибів – м'ясо»*, *«Очі не бачать – носу не смердить»* (Експрес. – 2016. – 24 жовтня). У рубриці «Репортаж» на одній сторінці два заголовки *«На війну – заради дітей»* та *«А для Шипуна – варена бульба»* (Експрес. – 2016. – 19 грудня).

На розвороті с. 4 і с. 5 дві публікації із заголовками *«Потік – турецький, проблема – наша»* та *«Учора – весілля, завтра – розлучення»* (Експрес. – 2016. – 17 жовтня). На одному розвороті дві публікації *«Без наказу – ні кроку назад»* та *«Ціна питання – Україна»* (Експрес. – 2016. – 3 жовтня).

На одній сторінці поруч два заголовки: *«У Папи – нові помічники»* та *«Буряк – як голова»* (Експрес. – 2016. – 13 – 20 жовтня). Два матеріали на одній сторінці «*Російські книжки – тільки за дозволом»* та *«У команді Трампа – друг України»* (Експрес. – 2016. – 12 грудня). Три матеріали на одній сторінці *«В обласній лікарні – небачене здирство»*, *«Ціна недбальства – життя людини»*, «*За підроблене посвідчення – тюрма»* (Експрес. – 2016. – 1–8 грудня). Два матеріали на одній сторінці *«30 грамів щодня – на здоров'я!»* та *«А солоний огірок – ліки»* (Експрес. – 2016. – 3 жовтня). Два єдині матеріали на сторінці *«У селі – не до науки»* та *«Фіаско – і крапка!»* (Експрес. – 2016. – 22 серпня).

– ***Повторне використання звертання*** – Два матеріали на розвороті *«Ваш вихід, **дівчата**»* та *«**Мамо**, подбай про себе»* (Експрес. – 2016. – 3 жовтня). Два матеріали на сторінці *«**Кохана**, тільки не сьогодні»* та *«**Мамо**, я на танці»* (Експрес. – 2016. – 1–8 грудня). Кількісно таких помилок на сторінках газети «Експрес» траплялося мало, у порівнянны з повторним використанням тире.

– ***Повторне використання запитальних речень*** – Два великі єдині матеріали на сторінці *«То ми ще й в боргу перед Януковичем?»* та *«Краще візовий чи безвізовий?»* (Експрес. – 2016. – 20–27 жовтня) та *«Гриб чи двійник?»* та *«Що робиться з погодою?»* (Експрес. – 2016. – 4–11 серпня). На одній сторінці: *«Аналіз крові на цукор вже робили?»* та *«Що з твоїм обличчям?»* (Експрес. – 2016. – 7 листопада); «*Вам «калаш» чи тільки динаміт?»* та *«Клінтон і Трамп: хто – кого?»* (Експрес. – 2016. – 4–11 серпня).

– ***Повторне використання заперечних речень*** – Дві найбільші публікації в рубриці «Трибуна»: *«Інвестиції **не** надходить через корупцію»* та *«Спорт **не** може бути поза політикою!»* (Експрес. – 2016. – 19 вересня). В іншому числі газети «Експрес» знову в рубриці «Трибуна» два матеріали *«Розтермінування комунплати **не** допоможе»* та *«До Росії краще **не** їхати»*. До речі, на цьому ж розвороті на іншій сторінці ще один заголовок із заперечним реченням – *«**Не** антициклон, а монстр»* (Експрес. – 2016. – 24 жовтня). В іншому числі газети в цій же рубриці знову два заголовки *«У поліції генералів узагалі **не** треба!»* та *«Їм **не** варто брататися з росіянами»* (Експрес. – 2016. – 22 серпня). У рубриці «Ділове життя» чотири публікації дві з яких із заперечними реченнями *«На відсотках уже **не** заробиш»* та *«Маслом хліба **не** намастиш»* (Експрес. – 2016. – 10 жовтня). У рубриці «Інтерв'ю» два матеріали *«Байки байками, а ситуація **не** покращується»* та *«Ваша влада **не** поборола олігархів»* (Експрес. – 2016. – 25 липня). Два заголовки із трьох у рубриці «Трибуна»: *«Таких партій нам **не** треба!»* та *«Шевченко **не** має права на помилку»* (Експрес. – 2016. – 3 жовтня).

На одній сторінці два заголовки *«Вона **не** плакала»* та «*Онук на похорон **не** приїхав»* (Експрес. – 2016. – 1–8 вересня); *«Більш як раз **не** можна»* та *«Це **не** дідусь, а мій чоловік»* (Експрес. – 2016. – 1– 8 грудня). Два заголовки *«Є бур'яни? За плуг **не** беріться!»* та *«Бийте скло – і мишей **не** буде»*. До речі, підзаголовок до першої публікації теж заперечний: *«Агрономи кажуть, що переорювати землю восени потрібно **не** частіше, ніж один раз на три-чотири роки»* (Експрес. – 2016. – 20–27 жовтня). Три заголовки на одній сторінці *«**Не** діставайся ти нікому»*, *«**Не** на того напав»* та *«Товаришеві плече **не** підставив»* (Експрес. – 2016. – 22 серпня).

На розвороті с. 12 і с. 13 заголовки *«Туди нам візи **не** потрібні»* та *«Живіт болить **не** просто так»* (Експрес. – 2016. – 19 вересня). На розвороті с. 8 і с. 9 три матеріали *«Кому **не** надіслати, той **не** платить»*, *«**Не** поспішайте з кукурудзою»* та «*Та **не** потрібен нам той лічильник!»* (Експрес. – 2016. – 4–11 серпня). На розвороті дві публікації: *«Коли кашель **не** дає заснути»* та *«Хто старий? **Не** я»* (Експрес. – 2016. – 3 жовтня). – ***Повторне використання окличних речень*** – Дві публікації на одному розвороті «Буде смалець!» та «Дітям таку воду не давайте!» (Експрес. – 2016. – 20–27 жовтня). На с. 9 є три матеріали і всі вони окличні: *«Так, я отримую дві зарплати!»*, *«Навіщо нам знову ці бланки?!»* та *«Фермер ставився до нас, як до рабів!»*. Поруч на с. 8 ще одна публікація «*А мій паспорт – «чистий»!»* (Експрес. – 2016. – 20–27 жовтня).

– ***Повторне використання трьох крапок*** – Заголовки двох публікацій на с. 5: *«Цент до цента… НАТО багатіє»* і *«Очі – від тата, а лисина… від мами»* (Експрес. – 2017. – 20 лютого). Ця помилка не часто трапляється.

3. Однотипність початку публікації або заголовки з однаковою синтаксичною конструкцією. Однією з найпоширеніших вад газетних видань М. Тимошик вважає однотипність початків публікацій. «Нерідко виходять однаковими початки різножанрових публікацій, розміщених на різних шпальтах» [7, с. 250]. Автор вважає, що надто актуальною є ця проблема в умовах жорсткої конкуренції друкованої періодики з електронними ЗМІ в боротьбі за свого читача. «Редактор має рішуче викорінювати заштамповані заголовки, тим більше ті, в яких одне й теж слово повторюється на газетній шпальті кілька разів» [7, с. 251 – 252]. Уважно переглянувши підшивку цієї газети «Експрес» за 2016 – 2017 рік помітили, що таких помилок небагато. Наприклад, два матеріали на шостій сторінці *«**Оце** вам і кадри Порошенка»* та *«**Оце** отці погуляли»* (Експрес. – 2016. – 20 – 27 жовтня). Тут же два матеріали на розвороті шостої та сьомої сторінок *«**А** покажіть-но, що маєте у квартирі»* та *«**А** ви кажете, криза...».* В іншому числі видання заголовки *«**Не** діставайся ти нікому»* та *«**Не** на того ти напав»* (Експрес. – 2016. – 22 серпня). «Зайве наголошувати, якого значення набуває глибоко продуманий, різноманітний за стилем, образністю, влучністю, асоціативністю, заінтригованістю заголовковий комплекс газетного числа» [7, с. 251].

4. Заголовки з негативним відтінком. Таких заголовків у рубриці «Пригоди» на одній сторінці – аж дев'ять з десяти: *«Не діставайся ти нікому»* (Чоловік зарізав дружину, а тоді вистрелив собі в голову), *«Немовля – у багаж»* (Прикордонники виявили в дорожній сумці... новонароджену дитину), *«Не на того попав»* (Грабіжник так побив перехожого, що аж зламав собі руку), *«Товаришеві плече не підставив»* (Двоє пияків надумали розібрати трансформатор на брухт), *«Поки горить червоне світло»* (Своїх жертв злочинці вистежували на мотоциклі), *«Позичте гроші на товар!»* (Пенсіонерка не зчулася, як за непотрібні їй речі виклала 10 тисяч), *«Цілий рюкзак грошей»* (Валютника паралізували електрошокером), *«Ні спецій, ні 30 тисяч»*, *«Що мені той суд, як їсти нема що»* (Експрес. – 2016. – 22 серпня).

Висновки. Медіатекст як мікроструктура входить до конкретної надсистеми – макроструктури. Макроструктурні та мікроструктурні помилки пов'язані зі структурою всього інформаційного видання (газети, журнали, програми ефірного дня на телебаченні та радіо). Виявлення їх є досить складним для недосвідченого редактора, оскільки вимагає вміння співвідносити між собою фактично не пов'язані частини, наприклад, заголовки різних статей.

Головним завданням редактора під час аналізу заголовкового комплексу є не лише привернення читацької уваги, але й уникнення однотипності синтаксичних конструкцій, лексичної тавтології в рубрикації, в межах сторінки чи розвороту, повторення ритмомелодики заголовків і підзаголовків у межах сторінки чи розвороту, баланс подання інформації за критерієм «позитив-негатив».

Макропомилки свідчать про рівень видання, серйозність, з якою працівники ставляться до створення і дотримання єдиної концепції, естетики та зручності сприймання. Редактор повинен проаналізувати кожен заголовковий комплекс у системі цілісного бачення числа видання. Як помітно з нашого аналізу газети «Експрес», часто редактори не зважають на такі огріхи, або їм просто бракує часу. Зайве наголошувати, якого значення набуває глибоко продуманий, влучний та проаналізований з позиції макроредагування не тільки заголовковий комплекс, а й усі тексти цілого числа видання.

REFERENCES

1. Довженко О. Як вигадувати заголовки та зберігати спокій / О. Довженко // 11.03.2018. – Режим доступу: http://medialab.online/news/headlines/.
2. Завгородня Л. В. Основи літературного редагування та коректури : навч. посібн. / Л. В. Завгородня. – Черкаси : Брама–Україна, 2010. – 164 с.
3. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації : навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2009. – 432 с.
4. Курдюк О. О. Помилки та їх види // Електронна бібліотека інститут журналістики. – 05. 12. 2017. – Режим доступу: https://moodle.znu.edu.ua/mod/page/view.php?id=102326/.
5. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи: навч. посібн. / З. В. Партико. – Л. : Афіша, 2001. – 416 с.
6. Різун В. В. Літературне редагування / В. В. Різун. – К. : Либідь, 1996. – 240 с.
7. Тимошик М. С. Як редагувати книжкові та газетно-журнальні видання: Практичний посібник / М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2012. – 376 с.

MACROERRORS ON PAGES OF THE ALL-UKRAINIAN NEWSPAPER «EXPRESS»

Natalia Dragan-Ivanets
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: dragan_ivanets@ukr.net

The article analyzes macromistakes in the all-Ukrainian newspaper «Express». It was found out that the editor of the media has to consider the journalist's text as a microstructure, which is part of the macrostructure (a specific heading, column, page, issue etc.).The lexical tautology in the rubrics within the page or the facing pages (reiteration of words and phrases), reiteration of the sentence structure, the rhythm of the headlines and subheadings within the page, the similarity of publications and titles with the same syntactic structure are considered and illustrated.

The main (but not the only) object of editing in mass media is journalistic text. The editor of the media, considering a specific text, is ought to take into account a number of factors: to take into consideration the place in a newspaper that text belongs to, program or broadcast system as well as the resonance that material has to achieve.

The main task of the editor during the analysis of the complex of headlines is not only the attraction of the reader's attention, but also the avoidance of similarity of syntactic constructions, lexical tautology in the heading within the page, reiteration of the rhythm of the headlines and subheadings within the page, the balance of presenting of information according to the criterion «positive–negative».

Key words: macroerrors, lexical tautology in the rubrics of newspapers headlines, reiteration of the sentence structure of the titles, the same type of publications.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 271–282
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 271–282

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 271–282 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070.4 + 070.654.197

ЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА ТВОРЕННЯ КОНСТРУКЦІЙ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ В ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ МОВЛЕННІ НАЖИВО

Анатолій Капелюшний
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: journft@franko.lviv.ua

У статті проаналізовано логічну компоненту творення конструкцій з однорідними членами речення в живому мовленні українських тележурналістів. Особливу увагу звернено на додержання законів і норм логічно правильного мислення під час творення рядів з однорідними членами речення, на помилки в мовленні телевізійних журналістів, пов'язані з недодержанням мовностилістичних норм, на способи уникнення цих помилок, на вироблення відповідних рекомендацій тележурналістам.

Ключові слова: телебачення, прямий ефір, тележурналіст, мовлення телевізійних журналістів, однорідні члени речення, закони і норми логічно правильного мислення.

Логічна компонента відіграє важливу роль у творенні рядів з однорідними членами речення. Особливо **актуальним** стає врахування цього складника в живому мовленні. Зазвичай у розмовному мовленні майже не виникає такої проблеми, позаяк воно обмежується мінімумом конструкцій з однорідними членами, більшою мірою властивих книжному мовленню. Телевізійне живе мовлення є значною мірою книжне: в ньому поєднуються риси, властиві усній формі мови й книжній та розмовній функціонально-стильовим сферам мовлення; причому із суто стилістичного погляду книжні елементи переважають. Це продиктовано тим, наприклад, що в сюжетах для випусків новин репортери порушують суспільно важливі теми, а значить у них переважає суспільно-політична лексика, спортивні коментатори в прямих трансляціях послуговуються футбольною, тенісною та ін. термінологією тощо. І саме цим можна також пояснити порівняно велику кількість проблемних моментів, які виникають під час мовлення тележурналістів наживо, зокрема й моментів, пов'язаних із творенням рядів однорідних членів речення. «У мовленні наживо» – значить «зі значними елементами імпровізації». А саме за імпровізації треба бути особливо пильним, щоб не припуститися помилок.

Коли йдеться про логічні помилки, то зазвичай насамперед згадують про хиби, пов'язані з виразним порушенням законів і норм логічно правильного мислення на кшталт: *Врятовано шестеро людей, з них одна людина загинула (1+1. – 2016. – 26 лютого); Вчителі їх вчать берегти довкілля. Сміття школярики не викидають, а не-*

© Капелюшний А., 2018

суть до школи (ZIK. – 2016. – 3 червня); Вони не вірять, що суд виконає якесь інше рішення і звільнить Ільмі Умерова (24. – 2017. – 29 вересня). Проте чимало тих помилок, які ми зазвичай відносимо до мовностилістичних, є насправді такими лише тією мірою, якою взагалі поняття і явища з будь-якої сфери людської діяльності фіксуються за допомогою мовних засобів. Найбільшою мірою це стосується таких, наприклад, питань: у лексикології – сполучуваності слів, у морфології – визначення роду іменників (невідмінюваних іншомовних та тих, які позначають професії й посади жінок тощо), в синтаксисі – мовностилістичного використання порядку слів у реченні й однорідних членів речення. Насправді ж тут норми дуже часто виникають не внаслідок застосування суто іманентних лінгвістичних теоретичних положень, а продиктовані тими чи тими суспільними причинами або законами, притаманними якійсь іншій науковій (немовознавчій) сфері, галузі, дисципліні. І якраз ці зв'язки, точніше ця взаємопов'язаність і взаємообумовленість досліджена мало. І коли щодо використання порядку слів у реченні можна говорити лише про 2-3 добре досліджені типові випадки інверсії, що спричиняють двозначність, то у використанні однорідних членів таких зафіксованих і незафіксованих, досліджених і недосліджених випадків набагато більше. Така **постановка проблеми в цій статті** продиктована саме вищезазначеними чинниками. **Метою** статті є з'ясування ролі логічної компоненти у творенні конструкцій з однорідними членами речення в телевізійному мовленні наживо. Цій меті підпорядковано **завдання** виявлення тенденцій у мовностилістичному використанні однорідних членів речення в телевізійному мовленні наживо.

Проблеми додержання законів і норм логічно правильного мислення в журналістських текстах тією чи тією мірою досліджували В. В. Свинцов, А. Е. Мільчин, Н. М. Сікорський, К. М. Накорякова. Найцінніші для журналістської практики їхні теоретичних положення і практичні рекомендації подаємо ми в нашому посібнику «Редагування в засобах масової інформації» [4, с. 51–53]. Найсучаснішу методику дослідження згаданих проблем застосовують у своїх працях В. В. Різун, М. С. Тимошик, З. В. Партико [5, 7, 8]. Зокрема В. В. Різун особливу увагу приділяє «логіко-психологічній організації тексту» [7, с. 234], «встановленню логічних зв'язків між фактами й аналізові логіки цих зв'язків» [7, с. 235]. Різні аспекти мовностилістичного використання однорідних членів речення розглянули у свої працях Г. Й. Волкотруб, П. С. Дудик, О. С. Пономарів, К. Ф. Шульжук [1, 2, 6, 9].

Ми проаналізували приклади з мовлення телевізійних журналістів у прямому ефірі на низці українських телеканалів (йдеться, зокрема, про 1+1, 2+2, СТБ, ICTV, Новий, Еспресо, 5-й, ZIK, 24-й, 24 Львів (ТРК «Люкс»), ТРК «Львів», «Правда тут. Львів», Футбол 1, Футбол 2, Інтер, News One, Zoom) впродовж січня 2016 – січня 2018 рр. Насамперед наголосимо на деяких суто кількісних показниках, певною мірою несподіваних для нас. Найбільш численними є логічні помилки, пов'язані з використанням як однорідних тих членів речення і загалом тих конструкцій, які мають різні способи вираження (50 випадків). На другому місці – помилки, пов'язані з різними варіантами форм керування однорідних членів речення (47). На третьому – помилки, тією чи тією мірою пов'язані з використанням сполучників при творенні конструкцій з однорідними членами (33), на четвертому – хиби у вживанні прийменників при однорідних членах (30), на п'ятому – поєднання як однорідних логічно неоднорідних, зокрема й речево неоднорідних понять (24). І замикають цю класифікацію хиб випадки поєднання як однорідних членів понять, що перетинаються,

схрещуються, частково або й повністю збігаються за своїм обсягом (19) та невиправданого вживання останнього однорідного члена речення (узгодженого означення) у формі множини під впливом множини наступного означуваного слова (10). Ми також зауважили один випадок порушення змістової залежності, пов'язаної з послідовністю виконання дій: *Обговорювали вже впроваджені реформи і план дій щодо їх впровадження (1+1. – 2016. – 29 червня).* Гадаємо, саме таку частоту тих чи тих хиб можна пояснити насамперед специфікою мовлення телевізійних журналістів наживо, частотою творення в цьому мовленні тих чи тих синтаксичних конструкцій, використання тих чи тих тематичних груп слів, тих чи тих частин мови, тих чи тих морфологічних форм тощо.

Отже, насамперед про найчисленніший кількісно тип помилок під час творення рядів з однорідними членами речення, пов'язаних із різними способами їх вираження. Здебільшого в традиційному трактуванні різні способи вираження однорідних членів речення – це найчастіше два однорідні члени речення, неправомірно виражені іменником і дієсловом: *Він каскадер та викладає у школі контраварійного водіння (24. – 2016. – 10 січня); Миру та злагоди, любові та подолати корупцію – у центрі Львова організували флешмоб (ТРК «Львів». – 2016. – 22 січня); Брюссель обіцяв Анкарі фінансову допомогу та повернути частину біженців додому (ZIK. – 2016. – 4 квітня); Новий прокурор пообіцяв співпрацю з активістами та прозвітувати про перші справи уже за місяць (24 Львів. – 2016. – 15 квітня); Єдина умова забігу – гарний настрій та отримати задоволення (1+1. – 2016. – 28 травня); Більшість заробітчан працюють на сезонній роботі: збирають врожай чи на будівництві (ZIK. – 2016. – 7 червня); Вони вимагають кращих умов служби та відмінити реформи митниці (24 Львів. – 2016. – 14 червня); Опозиціонери вимагають звільнити їх лідера та відставки президента Вірменії (24. – 2016. – 23 липня); Погрожували колоти наркотиками та кримінальними переслідуваннями (ТРК «Львів». – 2016. – 1 вересня); Їдуть провідати родичів та у справах (5-й. – 2016. – 21 жовтня); Кожну собаку треба навчати послуху і дотримуватись обов'язкових правил (1+1. – 2017. – 10 січня); Щоб виростити овочі, потрібні невеликі укриття під плівкою, а також прогрівати землю (ТРК «Львів». – 2017. – 20 лютого); Наталя Поклонська навчить росіян не тільки вірити в Бога, а й багатьом іншим правильним речам (24. – 2017. – 29 вересня).* Проте є хоч і не такі часті випадки невмотивованого поєднання як однорідних означень конструкцій, до складу яких входять прикметник і іменник. Тут найчастіше йдеться саме про узгоджені й неузгоджені означення: *Помаранчева та Революція Гідності показали, хто є справжньою владою в державі (24. – 2016. – 28 червня); В одному класі були і звичайні діти, і з обмеженими можливостями (ZIK. – 2016. – 19 вересня); Вогонь пошкодив вхідні та двері гаража (ТРК «Львів». – 2017. – 4 січня); Удар виявився кволим та по центру (Футбол 1. – 2017. – 30 квітня); Це лише початок довгого, виснажливого, але шляху, що приведе до висот (Футбол 2. – 2017. – 13 травня); Її отрута небезпечна для дітей, літніх людей та із серцевими недугами (ZIK. – 2017. – 18 травня); Ринок праці більше у тіні, ніж офіційний (ТРК «Львів». – 2017. – 21 червня); Це кошти з бюджету та благодійників (1+1. – 2017. – 14 жовтня).* Практично таким самим є й ще один випадок: *Кошти має виділити місто, а також з резервного фонду держбюджету (24 Львів. – 2017. – 23 січня).* Хіба що тут не можна так упевнено стверджувати, чи це пов'язано з узгодженим і неузгодженим означенням. Це радше виняток, але тип помилки той самий.

Є й менш поширені випадки поєднання як однорідних членів речення конструкцій, до складу яких входить кількісний числівник та дієслово або вказівний займенник та дієслово у формі інфінітива: *Родині Анастасії міська влада пропонує п'ятдесят тисяч і знайти тимчасове житло (СТБ. – 2016. – 13 грудня); Про це, а також пересісти на громадський транспорт киян просили в КМДА (1+1. – 2017. – 28 лютого).*

Проте дуже часто як однорідні члени речення поєднуються набагато складніші конструкції. Переважно йдеться про поєднання члена речення, вираженого іменником, і підрядного речення: *Пам'ятають діти про безпеку на гірці і як правильно з'їжджати [титр] (24 Львів. – 2016. – 19 січня); Президент говоритиме про ситуацію на Сході і що Росія не виконує Мінські домовленості (5-й. – 2016. – 12 лютого); Письменниця говорила про мир та як не втратити майбутнє (1+1. – 2016. – 7 квітня); Чи буде продовжена місія в Україні і в яких містах? (ZIK. – 2016. – 14 квітня); Алім розповів про настрої в Стокгольмі та як учора пройшов півфінал (ТРК «Львів». – 2016. – 13 травня); Показали також і навики рукопашного бою та як виконувати стрибки з парашута (ТРК «Львів». – 2016. – 10 червня); Про мандрівку дітей Львівщиною та з якими враженнями повернулися назад – далі (ТРК «Львів». – 2016. – 31 серпня); На оцінку впливають кількість зубів та як вони розташовані (24 Львів. – 2016. – 24 жовтня); Про враження від подорожі та що вразило найбільше – далі у сюжеті (ТРК «Львів». – 2016. – 4 листопада); Після розкопок стане ясно, що це за тунель, його довжина та куди він веде (1+1. – 2016. – 30 листопада); Батьки знайдуть інформацію про недуги та де їх лікувати (24 Львів. – 2017. – 16 січня); Розповідає про свої спогади, почуття та які книжки читає (24. – 2017. – 6 лютого); Далі про шлях Штайнмайєра до президентства та які були його перші слова після обрання (24. – 2017. – 12 лютого); Про підсумки минулого року та які плани на майбутнє дивіться далі (ТРК «Львів». – 2017. – 14 лютого); Жінки вимагають не квітів, а щоб поважали їхні права (24. – 2017. – 8 березня); Світильники самі визначають інтенсивність руху та наскільки потемніло на вулиці (1+1. – 2017. – 16 березня); Хто зміг його замовити та про той злощасний день – в ексклюзивному інтерв'ю (СТБ. – 2017. – 27 березня); Про нахабність віртуальних злочинців та як від них захиститися Наталя Нагорна розкаже (1+1. – 2017. – 5 квітня); Про день після штурму та чому звичайна штурханина переросла у бійку знає Ярослава Марущенко (ZIK. – 2017. – 28 квітня); Зібралися обговорити проблеми рідного краю та як їх вирішувати (Еспресо. – 2017. – 11 травня); Підсумки такої співпраці та що вдалося досягти розповідали цього тижня (ТРК «Львів». – 2017. – 8 липня); Ми показали вам обличчя України і як воно змінилося (СТБ. – 2017. – 25 серпня); Про порятунок Давида і як ми можемо йому допомогти за кілька секунд (СТБ. – 2017. – 20 листопада); Вже четвертий рік побажання українців – це перемоги і щоб закінчилася війна (1+1. – 2017. – 31 грудня).* Але ми зауважили й випадок поєднання першого і другого виду неоднотипності способів вираження, в якому використано два однорідні члени речення, виражені іменником і дієсловом, а за третій однорідний член править підрядне з'ясувальне речення: *Навчають розрізняти кольори, догляду за собою та як піти в магазин (ZIK. – 2016. – 3 лютого).*

Значного поширення набули комбіновані помилкові випадки творення рядів з однорідними членами речення, такою самою мірою пов'язані й з неправильним обранням варіанта форм керування. Г. Й. Волкотруб зазначає «Помилки у вживанні однорідних членів речення можуть бути пов'язані з порушенням норм керування.

Не можна вживати один додаток, який стосується кількох однорідних членів речення, якщо вони вимагають різного відмінка залежного слова» [1, с. 225]. Здебільшого це стосується однорідних членів речення, виражених дієслівними формами, тобто найчастіше однорідних присудків: *Лише про неї він зараз згадує та чекає (24 Львів. – 2016. – 15 січня); Держава нас до цього заохочує та допомагає (СТБ. – 2016. – 26 січня); Ми могли сьогодні на майдані Незалежності поспостерігати і поспілкуватися з людьми (5-й. – 2016. – 19 лютого); «Лас-Пальмас» готовий дати бій і виграти у будь-якої команди (Футбол 1. – 2016. – 20 лютого); Вона ним не опікується, не фінансує і не розвиває (1+1. – 2016. – 26 лютого); Гарант Конституції володіє або орендує шістьма земельними ділянками (24. – 2016. – 1 квітня); Навпроти прізвища треба буде поставити галочку і кинути в урну (1+1. – 2016. – 19 квітня)***;*** *Лондон – це місто, яке не лише приймає, але й сприяє культурній різноманітності (5-й. – 2016. – 7 травня); За них в активістів навіть стріляли та труїли газом (1+1. – 2016. – 17 травня); Він стверджує: їм погрожували та били (5-й. – 2016. – 15 серпня); Ті звітують, як успішно вилучають і воюють з нелегальним алкоголем (СТБ. – 2016. – 28 вересня); Над цим усе життя працював і мріяв Збігнєв Керницький (ТРК «Львів». – 2016. – 7 вересня); Так легше допомагати й контролювати мігрантів (5-й. – 2016. – 24 жовтня); Появу злодіїв тут передбачали, але не запобігли (1+1. – 2016. – 14 листопада); Школярам вона розповіла та поділилась історією ґудзика (ТРК «Львів». – 2016. – 16 листопада); У разі неточностей в деклараціях депутатів зайве в них конфіскують і оштрафують (1+1. – 2016. – 9 грудня); Вона хоче доглядати й піклуватися про свого хлопчика удома (1+1. – 2016. – 28 грудня); У неділю з поетом [Олександром Олесем] прощатимуться та поховають на Лук'янівському цвинтарі (1+1. – 2017. – 27 січня); Росія фінансує та допомагає бойовикам на Донбасі (5-й. – 2017. – 6 березня); Таких, як він, тут обстежують та призначають лікування (1+1. – 2017. – 17 березня); Вони допомагали та підтримували тих, хто цього потребує (ТРК «Львів». – 2017. – 18 березня); Ліну Костенко надзвичайно поважають та дякують за її творчість (5-й. – 2017. – 19 березня); ФБР прослуховувало та слідкувало за російським бізнесменом (1+1. – 2017. – 26 березня); Рідні можуть бачити і говорити з арештантами не раз на рік (1+1. – 2017. – 3 квітня); Він більше двадцяти років займається і любить хокей (1+1. – 2017. – 23 квітня); Їх впорядкувала і наглядає колишній бухгалтер ліквідаційної комісії (1+1. – 2017. – 27 квітня); Застерегти та допомогти парам приїхали священики (ZIK. – 2017. – 2 травня); У чиновницьких кабінетах про них пам'ятали і допомагали (2+2. – 2017. – 3 травня); Я пішов любуватися і дивитися цими фонтанами (ZIK. – 2017. – 8 травня); Фанати дуже сильно підтримують і переживають за наших (24. – 2017. – 13 травня); Він безмежно любив і захоплювався українською природою (24. – 2017. – 14 травня); Вони контролюють та впливають на цю соцмережу (ZIK. – 2017. – 20 травня); Канал СТБ шукає тих, хто допомагає та надихає інших (СТБ. – 2017. – 25 травня); Мета заходу – навчити і донести до дітей правила дорожнього руху (ТРК «Львів». – 2017. – 20 вересня); Наші кореспонденти знайшли і поспілкувалися з родиною військовополоненого (24. – 2017. – 27 листопада); Росія озброює, керує і воює на боці бойовиків (1+1. – 2017. – 7 грудня); Із сина Авакова зняли електронний браслет та віддали закордонний паспорт [титр] (24. – 2017. – 26 грудня); Батьки найбільше люблять і пишаються своїми дітьми (Новий канал. – 2018. – 5 січня).* Є й складніші конфігурації, до яких входить складений дієслівний присудок: *Неповносправна особа не може його приватизувати, лише мешкати там*

до кінця життя (ZIK. – 2016. – 24 березня). Також зрідка можна говорити й про такі самі хиби у використанні другорядних членів речення, переважно обставин, виражених дієслівними формами – дієприслівниками, інфінітивами: *М'яч, облизнувши, торкнувшись стійки, таки влетів у ворота «Барселони» (Футбол 2. – 2017. – 2 квітня); Журналісти приїжджають поділитися та перейняти досвід (24 Львів. – 2017. – 25 травня).* Менш поширеними є хиби у використанні віддієслівних іменників у функції однорідних додатків – керованих слів.: *Його обвинувачують у нападі та побитті на волонтера (Еспресо. – 2016. – 16 серпня).* Загалом випадки, пов'язані з хибним використанням іменників – керованих слів як однорідних членів речення порівняно нечасті: *Акцент роблять на шкільній програмі та найбільш популярні видання (ТРК «Львів». – 2016. – 17 березня); Це має якийсь вплив, значення на суперницю? (ZIK. – 2016. – 17 березня).* Переважно цих і подібних помилок припускаються у підводках до сюжетів у випусках новин: *Він нам розповість, як там відбувалося і що (ZIK. – 2016. – 20 січня); Про враження від змагань та планами на майбутнє спортсменка поділилася з нашою знімальною групою (ТРК «Львів». – 2016. – 23 червня); Історії вчителів та про тих, хто отримав нагороди цього року, Ольга Тимуляк (ТРК «Львів». – 2016. – 1 жовтня).*

Специфічними є випадки помилкового використання відносних прикметників та порядкових числівників у функції однорідних означень: *Збільшилася кількість хворих у Львівській, Закарпатській та Волинських областях (5-й. – 2016. – 2 лютого); Їх вирішили послати служити у Луганську та Донецькі області (24. – 2016. – 21 лютого); Вона здобувала перемогу у дві тисячі десятому, одинадцятому та тринадцятих роках (ZIK. – 2016. – 24 лютого); Були в Львівській, Тернопільській та Івано-Франківських областях (ТРК «Львів». – 2016. – 7 квітня); Перевізники Турківського, Самбірського, Старосамбірських районів плутають людей, і ті не знають, де сідати (24 Львів. – 2016. – 22 липня); Почнуть зі Сходу – у Луганській та Донецьких областях (1+1. – 2017. – 9 лютого); Мокрий сніг в Чернівецькій, Кіровоградських областях (1+1. – 2017. – 20 квітня); Проводять екскурсії не лише українською, а й англійською, польською та німецькими мовами (ТРК «Львів». – 2017. – 31 жовтня); Росія готується провести ротацію у Донецькій, Луганських областях (ТРК «Львів». – 2017. – 7 листопада); Такий жест стане кроком до порозуміння між українським та польськими народами (24 Львів. – 2017. – 16 листопада).* Ці випадки найближчі до суто логічних, а також до класичних фактологічних помилок, адже ніхто не сумнівається в тому, що твердження про нібито одну Чернівецьку й декілька Кіровоградських областей – хибне. Тут помилку спричиняє хибне узгодження в числі означення й означуваного слова. Журналісти за звичкою, не замислюючись, в прямому ефірі вдаються до узгодження граматичного, а треба було б використати інший спосіб узгодження – логічний (за змістом).

Близькі до вищерозглянутих випадків творення рядів однорідних членів з різними способами їх вираження й помилки іншого типу, про які йдеться в кількох розвідках українських мовознавців [1, с. 224–226; 2, с. 251–256]. Це використання як однорідних членів слів, що називають речево неоднорідні предмети або логічно неоднорідні поняття: *Усміхнений та разом зі своїми побратимами двадцятишестирічний хлопець нині на реабілітації у Львові (ТРК «Львів». – 2016. – 3 лютого); Учні прийшли у вишиванках та в гарному настрої (ТРК «Львів». – 2016. – 28 квітня); Сусіди написали скарги мерові Києва та в прокуратуру (СТБ. – 2016. – 5 травня);*

Гра проти Мальти була важкою і вирішальною (ТРК «Львів». – 2016. – 11 травня); Пісні виконували як авторські, так і відомі (ТРК «Львів». – 2016. – 17 травня); Збільшили асортимент дитячих та медичних товарів (24 Львів. – 2016. – 1 червня); Як це позначиться на європейському футболі і Україні зокрема (1+1. – 2016. – 14 вересня); «Еспресо» залишилося без однієї із камер і мікрофона в тому числі (Еспресо. – 2016. – 18 вересня); Олег Скавиш – чемпіон України і Книги рекордів Гіннесса [титр] (24 Львів. – 2016. – 22 вересня); Він полюбляє макарони з сиром та дивитися кіно (1+1. – 2016. – 20 жовтня); Сільська рада обіцяє допомогти грошима та в пошуках роботи (1+1. – 2016. – 21 жовтня); Права можна отримати практично за безцінь та за годину часу (ТРК «Львів». – 2017. – 10 лютого); Він любив грати в казино і жінок (1+1. – 2017. – 16 лютого); Ігорчик дуже компанійський любить казки і малювати (24 Львів. – 2017. – 23 лютого); Дуже любив шахи, а ще читати (1+1. – 2017. – 31 березня); Що кажуть у НАСА і астрологи? (24. – 2017. – 18 квітня); Зможуть безкоштовно виміряти тиск та серцебиття (ТРК «Львів». – 2017. – 15 травня); Участь взяли реконструктори зі Львова та інших областей України (ТРК «Львів». – 2017. – 6 листопада); Не раз перемагав на чемпіонатах України, був учасником Європи і світу (ТРК «Львів». – 2017. – 20 листопада); Все через плутанину в документах та юридичних аспектах (ТРК «Львів». – 2017. – 23 листопада); Можливо, використати досвід, як в Осло чи в інших скандинавських країнах? (24 Львів. – 2017. – 12 грудня); Через снігопад рейси та потяги курсували із запізненням [титр] (24. – 2017. – 19 грудня); Найбільше грошей дадуть освіті, медицині і на соціальний захист (1+1. – 2017. – 22 грудня); Їх танцювали і при дворах, і простий люд (24 Львів. – 2018. – 24 січня).

Цілковито логічними помилками можна вважати ті хиби у творенні конструкцій з однорідними членами речення, які пов'язані з поєднанням в одному ряді родових і видових понять або двох понять, одне з яких повністю охоплює інше: *Так рятуються не тільки люди, а й актори у перервах (1+1. – 2016. – 2 січня); Весь світ співчуває Бельгії і Європі зокрема (1+1. – 2016. – 23 березня); Вони вбили дев'ятнадцятьох людей та військових (24. – 2016. – 6 червня); Більше грошей нахваляються підкинути лікарям і медикам (ZIK. – 2016. – 4 листопада); Він був митцем, станковим живописом, портретистом (ТРК «Львів». – 2016. – 19 листопада); Це і великі міста, і населені пункти (5-й. – 2017. – 29 квітня); Заохочують створювати нові видання й монографії (Правда тут. Львів. – 2017. – 22 травня); Ми поговорили з акторами, режисерами та митцями (1+1. – 2017. – 22 липня); Центр міста переповнений людьми та туристами (ZIK. – 2017. – 16 жовтня); Депутати затвердили програму безоплатного харчування дітей та учнів (24 Львів. – 2017. – 7 грудня).*

Часто як однорідні члени речення використовують слова, що позначають поняття, які перетинаються, схрещуються, частково або й повністю збігаються за своїм обсягом: *Дітей у школі намагаються зацікавити спортом – теніс, карате, фізкультура (24 Львів. – 2016. – 9 квітня); Подекуди звучали аплодисменти і оплески (1+1. – 2016. – 21 квітня); Нагородили журналістів, в тому числі медійників, газетярів, військових кореспондентів (ТРК «Львів». – 2016. – 6 червня); Він познайомить нас з новинками культури та кіно (Еспресо. – 2016. – 10 серпня); Потрібно зібрати довідки з охорони здоров'я і психолога (ТРК «Львів». – 2016. – 9 вересня); Встановили пам'ятник поезії та творчості Богдана-Ігоря Антонича (ТРК «Львів». – 2016. – 28 жовтня); У Львові громадська та шкільна молодь вшанувала пам'ять Михайла Вербицького (ТРК «Львів». – 2016. – 7 грудня); Дві тисячі шістнадцятий був цікавим*

і для львів'ян, і, зокрема, для всіх українців (News One. – 2016. – 31 грудня); До роботи залучають міжнародних експертів та фахівців (ТРК «Львів». – 2017. – 11 січня); Її відкрили, аби сільгоспвиробники та фермери могли вибрати техніку (ТРК «Львів». – 2017. – 1 березня); Картини художниці побували в Україні, Європі та Канаді (ТРК «Львів». – 2017. – 12 травня).

Чимало логічних помилок у творенні рядів однорідних членів речення тією чи іншою мірою пов'язано з уживанням сполучників: *Він виконує передачу або не дуже обмірковану, або не зміг виконати її (Футбол 1. – 2016. – 6 лютого); Тут можна побачити як студентів, тут також можна побачити школярів (ZIK. – 2016. – 20 лютого); Майбутніх прикордонників навчають не лише військовій справі, але й готують морально (24. – 2016. – 6 березня); Чому не йдеться про млинці, а про заручини? (1+1. – 2016. – 7 березня); На українську молодь треба не ображатись, а виховувати (СТБ. – 2016. – 14 березня); Це стане заохоченням як для інвесторів з Японії, так і з цілого світу (ZIK. – 2016. – 14 квітня); Ні, це не був футбольний матч, а святкування дня народження (ICTV. – 2016. – 29 квітня).; Це стане загрозою не лише для їхніх пацієнтів, але й викликом для інфікованих (24 Львів. – 2016. – 27 травня); Для початку смачний, але корисний аперитив (Новий канал. – 2016. – 13 вересня); Жодний з померлих не був вакцинований і до лікарів звернувся запізно (1+1. – 2016. – 7 жовтня); Тут не лише сила, а й вправність виходить на перший план (ТРК «Львів». – 2016. – 23 листопада); Хто хоче спати, тому не заважає спати не світло, не люди (Zoom. – 2016. – 25 листопада); Це була глибока співпраця як з боку республіканців, так і демократів (Інтер. – 2017. – 16 січня); Це студенти, які працюють у вас в кафе, або тільки відвідувачі? (1+1. – 2017. – 17 січня); Досі невідомо, діяв терорист сам або ж є членом угрупування (1+1. – 2017. – 20 січня); Після цього діяльність їхньої групи була ані розвідувальною, ані диверсійною (1+1. – 2017. – 27 січня); Чи буде це квартира або приватний будинок, значення не має (24 Львів. – 2017. – 22 лютого); Власники розглядають їх не як оселю, а інвестиції (1+1. – 2017. – 12 березня); Напад не був випадковим, а спланованим (1+1. – 2017. – 16 березня); Ані суддя, ані секретар пояснити відмовилися (5-й. – 2017. – 21 березня); Часто від мешканців не чекають фінансової участі, а принаймні згоди на реставрування (24 Львів. – 2017. – 28 березня); Він не є закладом культури, а науковою установою (24 Львів. – 2017. – 31 березня); Про нього заговорять, але не як про митця, а політв'язня (24. – 2017. – 11 травня); Головний лікар не готовий говорити ані з мамою, ані зустрічатися з нами (1+1. – 2017. – 19 травня); Особливо обережним треба бути тим, хто сам шукає роботу, або через посередників (24. – 2017. – 20 травня); Ні поліція, ні медичне керівництво коментувати ситуацію відмовилися (1+1. – 2017. – 25 серпня); Підлатають не лише гармату, а й проведуть техогляд двигуна (5-й. – 2017. – 13 вересня); Це не бажання самих віруючих, а когось іншого (24. – 2017. – 21 вересня); Тепер Назарко залишається не просто з ногою, а й зможе ходити (24. – 2017. – 11 жовтня); Це може бути і запальне латиноамериканське танго, так і ніжний вальс (ТРК «Львів». – 2017. – 19 жовтня); Компанія отримала повагу не лише від львівських підприємців, але й здобула всеукраїнську репутацію (24 Львів. – 2017. – 27 жовтня); На це скаржаться не лише опитані нами мешканці Рудного, але й Зимної Води (ТРК «Львів». – 2017. – 20 листопада); Готуються вони не лише до святкового ажіотажу, а й підводять підсумки року (24 Львів. – 2017. – 20 грудня).*

Є й низка помилок через хибне використання прийменників при творенні рядів однорідних членів речення, найчастіше через неповторення прийменників у тих випадках, коли через це може виникнути двозначність або небажаний відтінок у значенні чи в стилістичному забарвленні уривка тексту: *Вона рівновіддалена як від Риму, так і Москви (24. – 2016. – 13 лютого); Це пов'язано не лише з господарюванням, а й політикою (1+1. – 2016. – 18 березня); Прекрасна погода як для проведення футбольного матчу, так і відвідування (Футбол 1. – 2016. – 20 березня); На кого полювали зловмисники – гроші чи людей? (1+1. – 2016. – 26 березня); Усе в житті починається з мрії, а не плану (24. – 2016. – 27 березня); Моряки з галичан виходять нічим не гірші, ніж одесити (24 Львів. – 2016. – 1 квітня); Поліція провела обшуки на кількох підприємствах та приватних квартирах (1+1. – 2016. – 13 квітня); У нардепів до них чимало запитань не лише через їхнє минуле, а й сьогодення (ZIK. – 2016. – 23 квітня); Причиною бійки начебто став прапор Карабаху – території, спірної і для Вірменії, і Азербайджану (24 Львів. – 2016. – 17 травня); Йдеться не про надзвичайну ситуацію, а банальне зведення рахунків (24. – 2016. – 8 червня); Це стало справжнім відкриттям для ремонтників і навіть проектантів (24 Львів. – 2016. – 24 червня); Люди їдуть до Польщі і навіть Фінляндії (24. – 2016. – 5 липня); Багато силанів не тільки з натертими мозолями, але й надірваними м'язами (2+2. – 2016. – 18 липня); За що боротись: за території чи людей, які на них мешкають? (ZIK. – 2016. – 29 липня); Приходять у «Форум Львів» не лише за покупками, а й враженнями (24 Львів. – 2016. – 26 вересня); Це стане не лише знаковою подією для Львівщини, а й всієї України (ТРК «Львів». – 2016. – 27 жовтня); Вона похована в Києві, а не Росії (1+1. – 2016. – 8 листопада); Його кімната заставлена книгами про мистецтво і відомих художників (1+1. – 2017. – 8 січня); Йдеться просто про транспортування товарів, а не торгівлю (СТБ. – 2017. – 1 березня); Стандарт уже спрацював за «Шахтар», а не «Зорю» (2+2. – 2017. – 12 березня); Музиканти потрібні, але не для музики, а створення офшорних компаній (24. – 2017. – 9 квітня); Віртуози не лише з України, а й Італії (ТРК «Львів». – 2017. – 16 травня); Потраплять митці не лише з України, а Польщі, Грузії, Азербайджану (24 Львів. – 2017. – 29 травня); Авторка пропагандистського відео про безвіз і черги на кордоні з Польщею заявила, що готувала сюжет для Reuters, а не Russia today [mutp] (24 Львів. – 2017. – 16 червня); Вони корисні не лише для тіла, а й душі (5-й. – 2017. – 18 червня); Дороги інспектуватимуть на автомобілях, а не гелікоптерах (1+1. – 2017. – 20 червня); У тролейбусах бракує 60 водіїв, трамваях – 30 [mutp] (24 Львів. – 2017. – 23 червня); Є постраждалі як серед правоохоронців, так і мітингарів (Еспресо. – 2017. – 1 жовтня); Його називали лосем не через габарити, а міністерську поведінку (24. – 2017. – 5 жовтня); Місто покинули не через екологічну, а економічну катастрофу (СТБ. – 2017. – 12 грудня).*

Дослідивши додержання законів і норм логічно правильного мислення під час творення рядів з однорідними членами речення в телевізійному мовленні наживо, ми дійшли таких висновків:

1. Логічна компонента відіграє важливу роль у творенні рядів з однорідними членами речення. Особливо актуальним стає врахування цього складника в живому мовленні. Зазвичай у розмовному мовленні майже не виникає такої проблеми, позаяк воно обмежується мінімумом конструкцій з однорідними членами, більшою мірою властивих книжному мовленню. Телевізійне живе мовлення є значною мірою книжне: в ньому поєднуються риси, властиві усній формі мови й книжній та роз-

мовній функціонально-стильовим сферам мовлення; причому із суто стилістичного погляду книжні елементи переважають.

2. Чимало тих помилок, які ми зазвичай відносимо до мовностилістичних, є насправді такими лише тією мірою, якою взагалі поняття і явища з будь-якої сфери людської діяльності фіксуються за допомогою мовних засобів. Найбільшою мірою в синтаксисі це стосується творення рядів однорідних членів речення.

3. Щодо суто кількісних показників, то найбільше логічних помилок, пов'язаних з використанням як однорідних тих членів речення і загалом тих конструкцій, які мають різні способи вираження (50 випадків). На другому місці – помилки, пов'язані з різними варіантами форм керування однорідних членів речення (47). На третьому місці – помилки, тією чи тією мірою пов'язані з використанням сполучників при однорідних членах (33), на четвертому – хиби у вживанні прийменників при однорідних членах (30), на п'ятому – поєднання як однорідних логічно неоднорідних, зокрема й речево неоднорідних понять (24). І замикають цю класифікацію випадки поєднання як однорідних членів понять, що перетинаються, схрещуються, частково або й повністю збігаються за своїм обсягом (19) та невиправданого вживання останнього однорідного члена речення (узгодженого означення) у формі множини під упливом множини наступного означуваного слова (10). Також є один випадок порушення змістової залежності, пов'язаної з послідовністю виконання дій.

4. Здебільшого неправомірне використання різних способів вираження однорідних членів речення – це поєднання однорідних членів, виражених іменником і дієсловом. Проте є хоч і не такі часті випадки невмотивованого поєднання як однорідних означень конструкцій, до складу яких входять прикметник та іменник. Тут найчастіше йдеться саме про узгоджені й неузгоджені означення. Є й менш поширені випадки поєднання як однорідних членів речення конструкцій, до складу яких входить кількісний числівник та іменник або вказівний займенник та дієслово у формі інфінітива. Проте дуже часто як однорідні члени речення невмотивовано поєднуються набагато складніші конструкції. Переважно йдеться про поєднання члена речення, вираженого іменником, і підрядного речення. Є й випадок поєднання першого і другого типу неоднорідності способів вираження, де використано два однорідні члени речення, виражені іменником і дієсловом, а за третій однорідний член править підрядне з'ясувальне речення.

5. Значного поширення набули комбіновані помилки під час творення рядів однорідних членів речення, такою самою мірою пов'язані й з неправильним обранням варіанта форм керування. Можна говорити й про такі ж хиби у використанні другорядних членів речення, переважно обставин, виражених дієслівними формами – дієприслівниками, інфінітивами. Менш поширеними є хиби у використанні віддієслівних іменників у функції однорідних додатків – керованих слів. Загалом випадки, пов'язані з хибним використанням іменників – керованих слів як однорідних членів речення порівняно нечасті.

6. Специфічними є випадки помилкового використання відносних прикметників та порядкових числівників у функції однорідних означень. Ці випадки найближчі до суто логічних, а також до класичних фактологічних помилок.

7. Близькі до випадків використання однорідних членів з різними способами їх вираження й помилки іншого типу – це використання як однорідних членів слів, що називають речево неоднорідні предмети або логічно неоднорідні поняття.

8. Цілковито логічними помилками можна вважати ті хиби у використанні однорідних членів речення, які пов'язані з поєднанням в одному ряді родових і видових понять або двох понять, одне з яких повністю включає в себе інше. Часто як однорідні члени речення використовують слова, що позначають поняття, які перетинаються, схрещуються, частково або й повністю збігаються за своїм обсягом.

9. Чимало логічних помилок під час творення рядів однорідних членів речення тією чи тією мірою пов'язано з уживанням сполучників. Є й низка помилок через хибне використання прийменників при однорідних членах речення, найчастіше через неповторення прийменників у тих випадках, коли через це може виникнути двозначність або небажаний відтінок у значенні чи в стилістичному забарвленні уривка тексту.

Пильніша увага журналістів-практиків до додержання законів і норм логічно правильного мислення під час творення рядів однорідних членів речення сприятиме підвищенню комунікативності та ефективності публіцистичних текстів, уникненню в них будь-якої небажаної двозначності. Дослідникам медіалінгвістичних проблем варто надалі зосередитися на з'ясуванні окремих логіко-психологічних аспектів творення вищезгаданих рядів однорідних членів під час мовлення в прямому ефірі.

References

1. Волкотруб Г. Й. Практична стилістика української мови : навч. посіб. / Галина Волкотруб. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 256 с.
2. Дудик П.С. Стилістика української мови : навч. посіб. / П. С. Дудик. – К.: Академія, 2005. – 368 с.
3. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови : навч. посіб. / А. О. Капелюшний. – Вид. 2-ге, переробл. – Львів: ПАІС, 2007. – 400 с.
4. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації : навч посіб. / А. О. Капелюшний. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів: ПАІС, 2009. – 432 с.
5. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посіб. / З. В. Партико – 2-ге вид., перероб. і доп. – Львів: Афіша, 2011. – 640 с.
6. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник / Олександр Пономарів. – 3-тє вид. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
7. Різун В. В. Літературне редагування: підручник / В. В. Різун. – К.: Либідь, 1996. – 240 с.
8. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : Практ. посіб. / Микола Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
9. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2004. – 408 с.

LOGICAL COMPONENT OF CREATION OF SIMILAR PART OF THE SENTENCE IN LIVE TV SPEECH

Anatolyi Kapelyushnyi
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: journft@franko.lviv.ua

Covers logical component of creation of similar part of the sentence in live TV speech. Special attention is paid to mistakes, evoked in live TV speech.

After investigating the observance of the principles and norms of logically correct thinking while creating series with similar parts of the sentence in television live speech, we arrived at the following conclusions:

The logical component plays an important role in the creation of lines with similar parts of the sentence. Particularly relevant is the inclusion of this component in live speech. Usually, in spoken language, there is almost no such problem, since it is limited to a minimum of constructions similar parts of the sentence, which are more intrinsic to the literary language.

Many of the mistakes, we usually associate with language-linguistic, are in fact such only to the extent that, in general, concepts and phenomena from any sphere of human activity are recorded by means of linguistic means. The syntax is, to a large extent, concerned with the creation of a series of similar parts of the sentence.

Regarding purely quantitative indicators, logical mistakes are associated with the use of similar parts of the sentence and, in general, of those structures that have different modes of expression (50 cases). In the second place – errors associated with different variants of forms of government of similar parts of the sentence (47). In the third place, errors are to some extent related to the use of conjunctions in similar terms (33), in the fourth – the mistakes in the use of prepositions in non-similar terms (30), on the fifth – the combination of similar logically non-similar, in particular speech non-similar concepts (24). And the closure of this classification, the cases of combining as similar parts of the concepts of intersecting, crossing, partially or completely coincide in their volume (19) and unjustified use of the last similar term of the sentence (coordinated attribute) in the form of a plural under the influence of the plural of the next word (10). There is also one case of violation of the content dependence associated with the sequence of actions.

More attention of journalists-practitioners to the observance of principles and norms of logically correct thinking during the creation of a series of similar parts of the sentence will further more communicative and effective texts by TV journalists.

Key words: TV journalists, live speech, logical bases, part of the same kind of the sentence, mistakes.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 283–290
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 283–290

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 283–290 • DOI: ??????????????????????????

УДК 07:81'42]"2014/2018"]::172.15(=161.2)

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ПАТРІОТИЗМ* В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 2014–2018 РОКІВ

Галина Лильо
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: halia.lylio@gmail.com

Розглянуто способи медійної візуалізації концепту патріотизм, що є одним із найбільш значущих в українській національній концептосфері останніх років. Проаналізовано специфіку актуалізації концепту через символи, образи й архетипи.

Ключові слова: концепт, візуалізація концепту, медіавізуалізація, концептосфера, символ, знак, архетип.

Однією з важливих ознак цифрової доби людського суспільства є тотальна візуалізація сучасного життя, а стрімкий розвиток візуальних медіатехнологій спричинив зміни, які характеризують терміни: «пікторіальний / образотворчий поворот» (В. Мітчелл), «візуальний поворот» (М. Джей), «іконічний прорив» (М. Маклюен) аж до «візуальної культури» (М. Баксандалл, С.Альперс) та «проліферації образів» (Ж. Бодрійяр). Своєю чергою, візуалізація за допомогою медіазасобів – медіавізуалізація – призводить до створення віртуальних образів та утворює контент сучасної візуальної медіакультури [1], що стає невід'ємною сферою існування сучасної «цивілізації образу» (П. Віріліо). Феномени візуального мислення та візуального інформаційного простору, взаємодія / діалог між візуально-смисловою та образно-смисловою сферами та сприйняття особливої візуальної мови медіатекстів, соціальна візуалістика та візуальна медіаперцептивна комунікація – об'єкти дослідження багатьох науковців (К. Батаєва, А. Ворона, В. Гридчина, В. Гоян, В. Іванов, Г. Ковжога, Г. Почепцов, Я. Пруденко, Н. Черповська, В. Шевченко та інші).

Візуалізація як властивість свідомості асоціативно відтворювати предмети, образи є однією з ознак концептів, що мають складну структуру. «Частина інформації закріплюється в універбах, у словосполученнях, частина – в образах, метафорах, прецедентних текстах» [2], проте, як зазначає Г. Ковжога, «журналістський дискурс, поєднуючи вербальну та невербальну інформації, ускладнює дослідження концептів у своєму полі», а «журналістикознавство дозволяє вивести такі дослідження на якісно новий «надлінгвістичний» рівень, пов'язаний із візуальною складовою ЗМІ» [3]. На думку І. Михайлина, «журналістика, для якої мова – інструментарій створення й транспортації повідомлень, підлягає загальним законам семіотики» [4], тому

© Лильо Г., 2018

доцільно аналізувати сучасні медіатексти, зважаючи на полікодовість їхньої структури.

Концепт є об'єктом дослідження в журналістикознавстві як складна когнітивна структура, що об'єднує різні культурно-ідеологічні контексти та зумовлює реалізацію аксіологічної й комунікативної функцій ЗМІ. На думку С. Симоненко, візуальний елемент концепту завдяки своїй знаково-символічній функції наочно виражає те, що не може бути сприйняте як чуттєвий образ, належить до сфери раціонального, виступаючи в ролі понять, категорій, концепцій [5]. Проф. О. Селіванова визначає концепт як «інформаційну структуру свідомості, різносубстрактну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого» [6, 410].

Слово *патріотизм* належить до спільного європейського мовного фонду й у кожній мові зберігає своє основне значення абстрактного поняття – любов до рідної землі й відданість Батьківщині. Академічний Словник української мови подає таку дефініцію патріотизму: «Любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги» [7, 97]. Дещо ширше тлумачення бачимо у Великому тлумачному словнику сучасної української мови: «Любов до Батьківщини, до свого народу. // перен. Відданість чому-небудь, любов до чогось» [8, 711]. Проте, зважаючи на природу концепту та складну структуру, він зазнає нашарування історичного досвіду, особливостей ментальності тощо.

Візуалізований універсальний концепт *патріотизм* можна класифікувати як ментально специфічний для кожного народу образ-концепт, що «має потужний прагматичний потенціал: утілює розмаїття конотацій, репрезентує яскраві асоціації, моделює аксіологічні смисли» [9]. За результатами асоціативних експериментів та аналізів лексико-семантичних полів, які проводять лінгвісти-дослідники концепту *патріотизм*, зокрема К. Близнюк, у ядро асоціативного поля концепту патріотизм в українській мові ввійшли, зокрема, такі лексеми: любов (38), Батьківщина (34), Україна (31), прапор (18), мова (11). До приядерної зони належать, зокрема, такі асоціації: вишиванка (6), Майдан (5), герой (5), синьо-жовтий (4), традиції (4). Проаналізувавши конотативний зміст структурних елементів концепту *патріотизм,* можемо стверджувати, що напівпериферія та периферія концептополя надзвичайно різноманітні [10].

Матеріалом нашого дослідження стала вибірка з українських електронних та друкованих ЗМІ, у яких об'єктивовано універсальний, лінгвокультурний, ціннісний, образно-перцептивний концепт *патріотизм*. Для аналізу способів візуалізації цього концепту вибрано публікації за 2014–2018 роки, простежено актуалізацію концепту різними інформаційними каналами соціокомунікативного простору.

Семіотичні дослідження (Р. Барт, У. Еко, Ю. Лотман та ін.) дають змогу аналізувати концепти як символи, знаки, системи кодів (Ю. Лотман) та субкодів (Р. Якобсон), де існують ієрархічні відношення. «Візуальне мислення як вищий рівень розвитку наочних форм мисленнєвої діяльності репрезентує вербально-понятійні висловлювання і трансформує їх на мову візуального мислення через образно-просторове втілення внутрішньої структури мовномисленнєвих одиниць, їх смислів на рівні візуальної символізації. Так візуальний образ-концепт здатний відображати зв'язки і відношення на метавербальному рівні – через моделювання їх просторо-

во-часових структур» [11]. Своєю чергою, візуально актуалізований концепт через символ чи знак виконує в медіатексті як явищі семіотичного характеру, крім інтелектуально-комунікативної, функції репрезентативну, аксіологічну, сенсотвірну тощо. Тісний зв'язок поміж знаком і словом зумовлює схожість процесів концептуалізації, символізації та візуалізації понять, що простежуємо як в експліцитно, так і в імпліцитно виражених елементах медіатекстів.

У креолізованих, полікодових медіатекстах фотографія є засобом універсальної мови, яку миттєво декодує реципієнт, візуалізація концепту *патріотизм* у таких фотоілюстраціях експлікована через видимі символи, знаки, об'єкти; через фіксацію міміки, жестів персонажів тощо.

Символізація *патріотизму* пов'язана насамперед із процесами втілення в образах-знаках основних значень поняття патріотизму: із маркуванням комунікативного простору кольорами державного прапора, орнаментами української вишиванки, інших упізнаваних національних символів. У період Євромайдану та Революції Гідності на фотоілюстраціях до публікацій українські друковані та мережеві видання виходили з ілюстраціями, на перших шпальтах яких обов'язково були кольори українського прапора. Проаналізувавши матеріали ЗМІ за 2014–2018 роки, можемо відзначити централізацію патріотизму в газетних публікаціях через використання національної символіки («День», «Дзеркало тижня», «Україна молода», «Експрес» та інші). Наприклад, у креолізованому медіатексті «Донбас: 700 днів самотності» (Дзеркало тижня. – 5 лют. – 2016) на фотоілюстрації зображено український прапор через отвір люка. Тут подано імпліцитний зміст візуалізації концепту патріотизм, як візуальну метафору «світла в кінці тунелю» для окупованих територій. Автор публікації – Станіслав Асєєв, який досі перебуває в полоні. Про 27-річного учня Ігоря Козловського, журналіста, публіциста ДТ, автора проекту Радіо Свобода «Радіо Донбас. Реалії» Стаса Асєєва (псевдонім Васін) – пише Сергій Рахманін, творячи образ чужого-серед-своїх: «Будь-котрий із текстів Стаса в умовах окупації автоматично перетворювався на текст вироку. Він це знав. Однак до викрадення залишався ревним хронікером подій по другий бік розмежування. Його тексти – дуже різні (цільнометалеві, осколково-рвані, жорсткі, філософські, іронічні) – однаковою мірою відзначені страждальною силою. Після двох із гаком десятиліть нудьгуючого споглядання атрибутики державності країні знадобилася війна, аби мільйони громадян уперше замислилися над тим, що для них Батьківщина. Де вона. І чи є взагалі. І добре, що знайшлися не тільки готові до майже жрецького служіння Вітчизні» (Дзеркало тижня. – 9 черв. – 2017).

Основний символ – український державний прапор – використовували теж для візуалізації патріотичної позиції медіа поряд із зображенням логотипів провідних телеканалів. Із неділі, 2 березня 2014 року, національні телеканали українських медійних груп – Inter Media Group, StarLightMedia, 1+1 Media, Медіа Група Україна та 5 канал – вийшли в ефір з єдиним для усіх логотипом: прапором України та написом «Єдина країна. Единая страна». Через таку візуалізацію висловили свою спільну консолідовану позицію щодо подій в Україні. Мета цієї акції, як зазначали її ініціатори, – «у цей гострий історичний момент продемонструвати єдність та не допустити дестабілізації ситуації в Україні» [12].

Соціальні мережі, онлайн-версії друкованих чи електронних ЗМІ, інтернет-медіа з початку Революції Гідності й до сьогодні активно використовують національну

символіку в публікаціях про громадські ініціативи облаштування міського простору, екологічні чи культурні флешмоби. Упродовж 2014–2018 рр. у соцмережах та мережевих ЗМІ популярними були поширення публікацій про патріотичні флешмоби до Дня вишиванки, державного прапора України, Дня Незалежності України, зокрема про такі події на окупованих територіях Криму та Донбасу. У березні 2014 року в інтернеті з'явився сервіс, що дозволяє створити зображення-аватари для соціальних мереж у кольорах українського прапора – Eduni.com.ua, всього за тиждень його завантажили більше 10 000 користувачів. «Українська правда» пише про флешмоб, який влаштували мешканці Слов'янська та інших міст Сходу: вони фотографують свої паспорти і поряд розміщують напис «Врятуйте людей Донбасу від російських терористів» (Українська правда. – 1 черв. – 2014). Водночас 2014 року в соцмережі Twitter набирають популярності фотоілюстрації із використанням української символіки та публікації з хештегом #SaveDonbassPeopleFromRussianTerrorists, #SaveDonbassPeopleFromPutin чи #SaveDonbassPeopleFromDNR.

Проф. Г. Почепцов вважає дії Росії щодо незалежної України «принципово медійною», «першою смисловою війною в світі» [13], яку «призводять в рух образи», адже візуальна інформація, її сприйняття та когнітивне опрацювання реципієнтом має велике значення саме в такій гібридній, психологічно-інформаційній війні. Телебачення володіє арсеналом невербальних засобів, а також через візуалізацію концептів як засобів трансляції архетипів, міфологем, ідеологем, суттєво впливає на інтерпретацію повідомлення, побудову картини світу, корекцію світогляду реципієнтів. Дослідники медій зазначають (Г. Почепцов, В.Полянська), що з атаки на Мангеттен (2001) та іракської війни (2003) починається новий період візуалізації війни, величезну роль для громадської думки відіграє візуальний образ кожної зі сторін конфлікту. І тому журналістські матеріали готують із урахуванням «візуальних ефектів».

У 2014 році вимушено народилася нова школа української військової журналістики, автори в сюжетах візуалізують, персоналізують базові ціннісні компоненти концепту *патріотизм*: зокрема, проекти «Хоробрі серця», «Війна очима ТСН», «Кіборги» (1+1), «Стежками війни», «Історії повернення з війни» (ЗІК) тощо. Виражальні засоби телебачення сприяють глибокому емоційному сприйняттю інформації, роблять смисловий зміст та інтенцію інформаційного повідомлення більш зрозумілими і доступними через використання візуальних елементів полікодового медіатексту. Символи, образи, концепти, архетипи – це одиниці ментальної сфери, однак на відміну від концептів, які зазнають впливу та здатні трансформувати свої поля, архетипи є константами для певного етносу.

У текстах ЗМІ простежуємо сталу традицію відображення концепту *патріотизм* через смисловий комплекс *воїн-хлібороб* та архетип *земля,* що дає нам можливість стверджувати про образно-асоціативний пласт концепту. Публікація «Антей» у газеті «День» з лідом «Юрій Фоменко – воїн-хлібороб. «День» знайшов на передовій типового представника українського національного архетипу» проілюстрована зображенням воїна зі зброєю через плече, який схилився над засіяним полем і однією рукою проводить по паростках озимини (День. – 17 берез. – 2015).

Ще один приклад персоналізації концепту – публікації та сюжети про Володимира Балуха, українського громадського активіста, фермера, який після 2014 року залишився громадянином України, відмовившись від російського громадянства, і якого переслідує окупаційна влада Криму. Медіатексти супроводжували фото- та

відеоматеріали із зображення дому Володимира Балуха в окупованому Криму, над яким на високому флагштоці – український прапор.

У сюжетах про іноземців, «громадян світу» чи патріотів своєї рідної землі, які воюють на українському боці, йдеться передовсім про ідеологічне протистояння: «Упродовж місяця вони крок за кроком повертають Україні території, які ще вчора толочив ворожий чобіт» (ТСН, 1+1). На кадри з міцною чоловічою долонею на землі окопу накладено візуальний образ: «Ні шматка ми не віддамо, ніколи, а якщо вони і візьмуть, то ця земля буде просякнута нашою кров'ю» (Вікна-Новини, СТБ).

Національна символіка як маркування рідної землі присутня і в публікаціях та телесюжетах про встановлення українського прапора на тимчасово окупованих чи вже звільнених територіях: над Первомайським, Слов'янськом, Горлівкою, Іловайськом, Павлополем, Алчевськом, на Луганській ТЕС – найвищій точці Луганщини, на горі Роман-Кош в Криму, над Донецьким аеропортом (1+1, СТБ, 5 канал, 24 канал). Зокрема, в синхроні сюжетів про Донецький аеропорт підкреслено, що цей вчинок – це ризик заради того, щоб показати, чия земля (ТСН, 1+1).

Для української лінгвокультури характерне уподібнення патріотизму суб'єктові, що проявляється в домінуванні візуального образу патріотизму через солдата-супергероя, воїна-рятівника, в якому втілено український етнічний архетип *лицаря, характерника*. У всіх без винятку липневих випусках 2014 року газети «День» на першій шпальті були фотоілюстрації із українськими воїнами, усмішки та зафіксовані оптимістичні жести яких підсилювали експресивні заголовки статей: «Вистоїмо», «Час перемагати», «Наші прийдуть», «Битимемо акуратно, але міцно». Тиражований у ЗМІ вислів «Вони вистояли (витримали), не вистояв (не витримав бетон)» – характеристика воїна-кіборга, який за патріотизм наділений незвичайною силою. «Образ «кіборгів» дуже потужний, додає впевненості, що ми не програємо. У масовій свідомості є загальний образ борця за Україну, а конкретних історій обмаль, бо практично немає відповідних літератури і кіно... З одного боку, «кіборг» – український патріот, з іншого – не «шароварщина». Цей символ пов'язаний з маскулінністю, чоловічою активністю. «Кіборг» – напівміфічна істота, щось середнє між людиною і машиною, але він же і борець за Україну. Це – прорив українського у нову сферу» (День. – 26 груд. – 2014).

Із досліджуваних матеріалів можемо також констатувати, що в соціокомунікативному просторі концепт *патріотизм* є амбівалентно (позитивно або негативно) репрезентованим. Як на вербальному рівні через лексеми з негативними експресивними конотаціями, так і візуально. Зокрема, Юлія Мостова застерігає від бутафорського патріотизму, від надмірного пафосу у використанні символіки, часто недоречного: через фотоілюстрацію з «патріотичним парканом», «чию потворність замасковано кольорами пшениці й неба», подано візуальну метафору показних реформ (Дзеркало тижня. – 21 серп. – 2014). Водночас у друкованих та мережевих виданнях бачимо рясно ілюстровані фотографіями схожі публікації про перетворення символіки на бізнес чи ширму для далеких від непатріотизму вчинків як підтвердження «останнього пристановища негідників», коли на окупованих територіях і на лінії фронту прапор є як символом патріотизму, так і джерелом небезпеки, ризику для життя і здоров'я заради демонстрації любові до Батьківщини. Зважаючи на мовні знаки, через які об'єктивують концепт патріотизм в українському медіадискурсі певні ЗМІ, констатуємо візуалізовані уявлення, переконання, в яких простежуємо діахронічну

перемінність семантичних характеристик концепту *патріотизм* (газета «2000», телеканали «Інтер», «News one», «112»).

Паралельно з публікаціями та сюжетами про те, чи варто залишатися в Україні, чи краще виїхати за кордон, з'являються медіатексти про «еміграцію навпаки», у яких концепт *патріотизм* візуалізовано через образи альтруїстів, мрійників, романтиків, які втілюють гасло з плакатів Майдану «Ми – українці. *Нам набридло пишатися,* і ми взялися до роботи / ми почали щось робити», в якому імпліцитно присутнє дефініція лексеми *патріотизм*. ЗМІ візуалізують діяльнісний аспект концепту *патріотизм* через використання образів заробітчан чи нащадків українських емігрантів, які повертаються на Батьківщину і розпочинають свою справу. В таких контекстах лексичне значення *патріотизму* втілено через часопросторову символіку архетипу *дім*.

Об'єктами для візуалізації діяльнісного аспекту концепту патріотизм журналісти обирають дітей, що є сильним експресивним образом і водночас одним із центральних архетипів етнічної культури українців. Зокрема, впродовж 2014−1018 років створено багато сюжетів про дітей-переселенців чи дітей на окупованих територіях, які відкрито і часто з загрозою для здоров'я чи життя демонстрували свою проукраїнську позицію («Діти-втікачі: сміливі патріоти» (Вікна-Новини, СТБ); «Маленька патріотка: на честь дівчинки назвали танк» (Вікна-Новини, СТБ; 24 канал); про дітей, які віддавали свої заощадження на потреби українського війська («Якщо не буде України – мені планшет не потрібен» (24 канал); про школярів, які організовують благодійні заходи, щоб зібрати кошти на допомогу українській армії (ТСН, 1+1; Вікна-Новини, СТБ; 24 канал) тощо.

Український медіадискурс перебуває в процесі трансформації, триває становлення основних концептів національної концептосфери. Медіатекст як транслятор культурних цінностей не лише репрезентує значення слова-імені концепту *патріотизм*, а й охоплює нашарування особистісного досвіду та емоційного сприйняття як журналіста, так і героїв журналістських матеріалів через візуалізацію образів, символів, знаків, архетипів.

References

1. Череповська Н. І. Медіаперцептивна комунікація: еволюція візуального сприймання / Н. І.Череповська // Наукові студії із соціальної та політичної психології. − 2013. – Вип. 32. – С. 303−311.
2. Прісовська Г., Антонюк О. Підґрунтя об'єктивації концепту / Г. Прісовська, О. Антонюк // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2011. – Вип. 52. − С. 59−64.
3. Ковжога Г. С. Евристичний потенціал наукового поняття «концепт» у контексті журналістикознавчих досліджень (на прикладі концепту «смерть») // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2008. – Т. 30. – С. 23–27.
4. Михайлин І. Л. Журналістика як всесвіт: вибрані медіа-дослідження / І. Л. Михайлин. — Х. : Прапор, 2008. — 512 с.
5. Симоненко С. М. Природа та механізми візуального мислення з позицій стратегіально-семантичного підходу. – Режим доступу: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2010/nio_10_2010/rozdil_2/Symonenko.htm.

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с
7. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]. – Т. 6 / ред. А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. – К. : Наук. думка, 1975. – 832 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Космеда Т. А. Система репрезентованих аксіологічно маркованих смислів: образ-концепт «Вода» (на матеріалі словника «Галицько-руські приповідки») / Т. А. Космеда // Одеський лінгвістичний вісник. – 2013. – Вип. 2. – С. 59–72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2013_2_9.
10. Близнюк К. Р. Семантичні та психолінгвістичні аспекти концептологічних досліджень (на прикладі вивчення концепту «патріотизм» в українській мові) / К. Р. Близнюк // Магістеріум. Мовознавчі студії. – 2013. – Вип. 50. – С. 4–8.
11. Симоненко С. М. Стратегіально-семантичний підхід до дослідження візуального мислення. (спецвипуск) //Наука і освіта. – 2004. – № 6–7. – С. 267–270.
12. Найбільші телеканали України вийшли з єдиним логотипом про єдність країни. – Режим доступу: http://ru.telekritika.ua/business/2014-03-03/91035.
13. Почепцов Г. Информационно-психологическая война, Восточный фронт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://argumentua.com/stati/ukraina-krym-rossiya-pervaya-smyslovaya-voina-v-mire.

VISUALIZATION OF THE CONCEPT OF PATRIOTISM IN THE UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE (2014–2018)

Halyna Lylo
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: halia.lylio@gmail.com

The ways of visualization of the concept of *patriotism* as one of the most significant concepts in the modern Ukrainian national conceptual sphere are considered.

The concept as a complex cognitive structure is the subject of research in journalism studies. It combines various cultural and ideological contexts and predetermines the implementation of the persuasive function of mass media. Media text as a translator of cultural values not only represents the meaning of the concept of *patriotism*, but also covers the layers of personal experience and emotional perception of both journalists and heroes of journalistic materials by the visualization of images, symbols, signs, archetypes.

The symbolization of patriotism relates primarily to the processes of embodying basic meanings of the concept of *patriotism* in the images and signs. Accordingly, the colors of the national flag, ornaments of Ukrainian embroidery, and other recognizable national symbols mark the communicative space. Personalization of *patriotism* is a characteristic feature of Ukrainian linguistic culture, which manifests itself in the domination of the visual image of patriotism, particularly in the portrayal of a superhero soldier and a warrior-savior. Journalists choose children as objects for visualizing the concept of *patriotism*; this is a strong expressive image and, at the same time, one of the central archetypes of the ethnic culture of Ukrainians.

In addition, the specificity of the visual actualization of the concept in media texts was analyzed. For example, photography is a means of universal language, which is instantly decoded by the recipient; the visualization of the concept of *patriotism* in photo illustrations is explicated by the visible symbols, signs, objects, the capturing of facial expressions, gestures, etc.

Ukrainian socio-communicative space is in the process of transformation. The formation of the basic concepts of the national conceptual sphere continues. Media significantly influences the interpretation of the message, the construction of the picture of the world, the improvement of the worldview of the recipients by the visualization of concepts as means of translation of archetypes, mythologems, ideologemes.

Key words: concept, visualization of the concept, conceptual sphere, symbol, sign, archetype.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 291–297
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 291–297

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 291–297 • DOI: ??????????????????????????

УДК 81.161.2’271.1:070

ЛЕКСЕМИ «ВІДБИВАТИ» І «ДОЗВОЛЯТИ» В ГАЗЕТНИХ МАТЕРІАЛАХ

Марія Ріпей
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: maria-kr@ukr.net

Проаналізовано вживання дієслів «відбивати» і «дозволяти» у журналістських текстах. Зосереджено увагу на поясненні значень цих слів у тлумачних словниках сучасної української мови. Приклади наведено із щоденної всеукраїнської газети «День».

Ключові слова: лексема, ненормативне вживання, газетні матеріали, словники.

Загальна проблема та її науково-практична цінність. Журналістське слово повинно бути продуманим, доречним, точним. Особливої уваги потребує газетна мова, «друкована продукція повинна насамперед популяризувати національну мову, а отже, дотримуватися її норм та підвищувати рівень мовної культури населення» [14]. Адже «працівники ЗМІ повинні забезпечити правильність поданої інформації не тільки в аспекті змісту повідомлення, але і з точки зору відповідності медіа-тексту чинним мовним нормам» [15].

Аналіз досліджень і публікацій. На мовленнєвих неточностях акцентують у своїх працях Б. Антоненко-Давидович, І. Вихованець, М. Волощак, К. Городенська, П. Дудик, А. Капелюшний, А. Коваль, Н. Непийвода, О. Пономарів, О. Сербенська, М. Яцимірська та ін. Зокрема, Б. Антоненко-Давидович звертає увагу на слова, «потрібні для точного відтворення думки, слова, що поширюють наші мовні можливості» [1].

Ставили за *мету* на підставі довідкової літератури і власного редакторського досвіду проаналізувати приклади вживання дієслів «відбивати» і «дозволяти» у газетних публікаціях.

Аналізований фактаж дібрано із щоденної всеукраїнської газети «День».

Виклад матеріалу. Як видно із журналістських текстів, є труднощі у вживанні лексеми «відбивати». Наприклад, читаємо: «Все, що відбувається в країні, прямо чи опосередковано відбивається на житті кожного з нас» (14 лютого 2013 р.); «...Чому такий рівень виробництва ніяк не відбивається на нашому добробуті?» (14 лютого 2001 р.); «...ситуація на острові повною мірою відбивала поточну ситуацію в країні…» (28 серпня 2009 р.); «…ця премія, як ніяка інша, відбиває певне глобальне соціальне замовлення, затребуваність визначеної теми» (26 квітня 2001 р.); «Малопомітне уповільнення темпів зростання цін відбиває сезонну циклічність...» (13 вересня 2011 р.);

© Ріпей М., 2018

«Будь-який договір… має відбивати інтереси обох сторін і бути збалансованим…» (24 червня 2016 р.); «Трагічна історія… відбиває духовні проблеми сучасної людини, її взаємини зі світом…» (14 січня 2015 р.); «Музей має відбивати не лише трагедію Голокосту...» (7 березня 2012 р.); «відбивати реальність…» (30 черня 2017 р.); «Це відбивається і на системі парламентаризму» (20 квітня 2007 р.); «циркулярна міграція» відбиває посилену зовнішню мобільність людей» (1 березня 2011 р.); «все це відбивається на груповій поведінці мешканців і прийнятті ними рішень» (8 серпня 2017 р.).

Можливо, це пов'язано з тим, що у словниках чітко не розмежовано значення цього слова. У тритомному російсько-українському словнику наведено такі відповідники до російського слова «отражать»: «1. (удар, нападение) відбивати... 2. (возражение, нападки и т. п.) відбивати... 3. (отбрасывать в обратном направлении) відбивати, редко відкидати... 4. (воспроизводить, передавать что-либо) відбивати, відображати...» [10: 2: 406]. «Русско-украинский словарь синонимов» подає такі українські відповідники до слова «отразить» (изобразить в произведениях искусства факты, события, явления, лица и т. п.)... відбити, відобразити, віддзеркалити» [11: 143]. А у словнику складної лексики Святослава Караванського серед українських відповідників до слів «отражать», «отражение» немає ні відображати, ні відображення [4: 36].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел) слова «відбивати» і «відображати» подано як синоніми. Зокрема, друге значення слова «відображати» трактовано як «те саме, що віддзеркалювати, відбивати» [2: 175]. А у словниковій статті до слова «відбивати» зазначено, що у переносному значенні «виражати чиї-небудь внутрішні якості або властивості. // Відображати, виражати… Відтворювати, зображати, втілювати в образах життя, ідеї і т. ін.» [2: 164]. У цьому словнику також читаємо «крива лінія, яка відбиває зміни будь-якого показника» [2: 524]; «відбивається ставлення інших осіб до суб'єкта» [2: 631]; «сукупність… умов у даній місцевості, що відбиваються на якості… спостережень» [2: 44]; «план, що відбиває витрати коштів» [2: 105]; «галюцинації, що відбивають зміст емоційно забарвлених переживань» [2: 220]; «положення якої-небудь науки, що відбиває причинно-наслідковий зв'язок» [2: 397]; «лінія, що відбиває частоту серцевих скорочень» [2: 525]; «художній образ, який умовно відбиває яку-небудь думку, ідею, почуття і т. ін.» [2: 1315]; «сигнальний щит із світловими чи електромагнітними показниками, що відбивають стан контрольованого устаткування» [2: 1425]. І у «Словнику української мови» (у 20 томах) у словниковій статті лексеми «відбивати» також зазначено «*перен*. Виражати чиї-небудь внутрішні якості або властивості... *Лікар посміхнувся приємною теплою посмішкою, що відбивала його душевну врівноваженість і певність своїх дій... Відображати, виражати. Категорія «продуктивні сили» відбиває відносини між людиною і природою. Запорізька Січ відбивала прагнення українського народу визволитися від іноземних поневолювачів. Діалекти можуть відбивати особливості племінних мов...* Відтворювати, зображати, втілювати в образах життя ідеї і т. ін. *Словник української мови П. Білецького-Носенка відбиває українську мову першої половини XIX ст...*» [13: 2: 581]. Також подано «*Істотною ознакою предмета називається та ознака, яка відбиває корінну, найбільш важливу властивість предмета*» [13: 6: 620]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак) у словниковій статті лексеми «відбивати» наведено такі приклади: «*Усмішка відбиває душевну врівноваженість, Відбивати дійсність у мистецтві,*

Своє відбиття у дзеркалі, Відбиття подиву в очах, Відбиття в свідомості об'єктивної дійсності» [3: 131].

Немає ніяких сумнівів щодо правильності вживання лексеми «відбити» у значеннях «ударами відокремлювати частину від цілого», «відкидати зустрічним ударом (м'яч, шаблю та ін.)», «ударами пошкодити що-небудь в організмі», «успішно протидіяти наступові супротивника, боєм змушувати його відступити», «відбирати кого-, що-небудь, повертати назад силою, боєм», «ударами, дзвоном позначати час (про годинник і т. ін.)»; «відбивати такт», «сікти, розм'якшувати м'ясо, б'ючи чим-небудь», «залишати на чому-небудь слід від чогось». Наприклад, «Майка відбивала іноді молотком від якоїсь скелі шматочок каменю й ховала собі в рюкзак»; «Староста взяв палицю, відбив роги з бика і подав дівчині в руки»; «Зачинили лавку і стали відбивати ящики» (Г. Квітка-Основ'яненко); «Злодій відбиває колодку» (М. Коцюбинський); «Бійці піднялися і йшли у вогонь і атаку ворожу відбили» (А. Головко) [12: 1: 553]. Однак у тих випадках, коли йдеться про вираження, відтворення, втілення в образах, правильно вживати «відображати» або «віддзеркалювати» [5; 6]. Наприклад, «Мужність, пильність, незламну стійкість радянських прикордонників, їхні високі моральні якості відображає фільм «Блакитна стріла»; «Артистові сцени потрібно… уміти вбирати в себе дійсний, реальний матеріал, щоб потім пройняти його вогнем своєї обдарованості і відобразити перед глядачем тип з усією характерною життєвою правдою»; «Семирічний план став кровною справою всього народу, бо він відображав його думи і сподівання»; «Староруське письменство… дуже обмежено відобразило сучасну йому живу мову» [12: 1: 613]; «Її обличчя віддзеркалювало мажорний настрій батька…»; «Дружба народів віддзеркалює в собі дружбу двох великих культур» [12: 1: 579].

На нашу думку, у вищенаведених реченнях з газетних публікацій правильно так писати: «…відображається на житті…»; «...не відображається на нашому добробуті»; «...ситуація на острові… відображала… ситуацію в країні…»; «…премія… відображає певне… замовлення…»; «…уповільнення темпів зростання цін відображає сезонну циклічність...»; «…договір… має відображати інтереси обох сторін…»; «...історія… відображає (віддзеркалює) духовні проблеми… людини…»; «музей має відображати не лише трагедію...»; «відображати (віддзеркалювати) реальність…»; «… відображається і на системі парламентаризму»; «…міграція відображає… зовнішню мобільність людей»; «…відображається на груповій поведінці мешканців…».

Не завжди правильно журналісти вживають лексему «дозволяти». У газетних матеріалах читаємо: «Такий термін дозволить оцінити успішність проведення процедури…» (15 червня 2016 р.); «Газета дозволяє побачити наше завтра…» (4 червня 2015 р.); «Навіть тижневе маневрування, на його думку, дозволяє збільшити потужності атомних електростанцій на величину від 300 до 500 МВт» (18 жовтня 2016 р.); «Український стартап Senstone – пристрій, що дозволяє записувати голосові замітки та перетворювати їх у друкований текст…» (6 березня 2017 р.); «Телевізор – засіб розваги, що дозволяє мільйонам людей слухати один і той самий жарт в один і той самий час (16 листопада 2011 р.); «Усі студії оснащено найсучаснішим технічним обладнанням, що дозволяє мінімізувати використання живлення...» (6 жовтня 2016 р.); «Якщо людина регулярно проходить медогляд… це дозволяє своєчасно виявити хвороби» (4 лютого 2017 р.); «...знімок поверхні Марса… дозволяє побачити корінні породи на поверхні планети» (24 лютого 2017 р.); «...сенсор, який дозволяє… працювати в ніч-

ний час...» (13 грудня 2017 р.); «…багато теорій і концепцій з області індивідуальної психології можна екстраполювати й на суспільні реалії, умовно замінюючи поняття «людина» на поняття «суспільство». Це дозволяє подивитися на наше громадське і політичне життя під новим кутом…» (19 лютого 2018 р.).

І у «Словнику української мови» (у 20 томах) у словниковій статті лексеми «дозволяти» наведено «...Давати можливість що-небудь робити (про стан, умови, обставини і т. ін.). *Потім він доносив князеві, що полишав службу через те, що літа й здоров'я не дозволяють йому клополтатися такими трудними справами. Справді, вдалині, як тільки дозволяло бачити бліде місячне сяйво, наближався хтось верхи. Піп гречно, наскільки дозволяла йому повнота, вклонився Варварі*» [13: 4: 344]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак) зазначено «*Літа й здоров'я не дозволяють йому працювати*» [3: 243]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел) подано «програма граматичного розбору, яка дозволяє визначити призначення елементів речовини» [2: 28]; «прилад, який дозволяє відтворювати основні рухи нижньої щелепи» [2: 41]; «закріплений велосипед або апарат із педалями, що дозволяє дозувати м'язову роботу і реєструвати відповідну реакцію організму» [2: 120]; «огорожа з дроту, крізь який короткочасно пропускається слабкий електричний струм, що дозволяє утримувати худобу на певній території» [2: 346]; «вид телезв'язку, що дозволяє абонентам чути і бачити один одного» [2: 169]; «сонячні дні, що дозволяють провести в південних районах ранні сільськогосподарські роботи» [2: 187]; «реєстрація електричних явищ серця, що дозволяє наочно відобразити ритм серцевої діяльності» [2: 525]; «радіопередавач, який при. проковтуванні людиною або твариною дозволяє реєструвати різні прояви діяльності шлунково-кишкового тракту» [2: 1197]; «про… телекамеру, яка дозволяє бачити об'єкти, недоступні для безпосереднього спостереження» [2: 1437]; «великий термос, що дозволяє тривалий час зберігати температуру вміщених в нього продуктів харчування» [2: 1445]; «пояснювати свої вчинки, дії, наводити причини, які… дозволяють вибачити» [2: 146].

У російсько-українському словнику читаємо, що російською мовою «предоставить возможность» – українською «дати можливість, дозволити» [10: 2: 817], російською «предоставить решение вопроса кому» – українською «полишити розв'язання питання на кого, дозволити (дати змогу, дати право) розв'язати питання кому» [10: 2: 817–818]. Тож можемо стверджувати, що цей словник «дозволяти», «давати змогу» і «давати можливість» подає як синоніми.

Хоча у російсько-українському словнику складної лексики зазначено, що російською мовою «предоставлять возможность» – українською «давати змогу» [4: 450], російською «разрешать» – українською «давати дозвіл, не забороняти, допускати» [4: 523].

Вживання лексеми «дозволяти» у вищенаведених реченнях з газетних публікацій кваліфікуємо як помилку. Бо «дозволяти» – це «давати згоду, дозвіл, право на здійснення чого-небудь». Наприклад, «Він дозволяв ворожкам робити з жінкою, що їм забагнеться, аби звести її на ноги» (М. Коцюбинський); «Пройти до нього в палату дозволяли тільки комусь одному з його товаришів»; «Артем своїй Любі такого поводження не міг би дозволити»; «Чи не забагато ви дозволяєте собі, сеньйоре?», «Я

тільки дозволила собі викреслити олівцем одну фразу» (Леся Українка); «Дозволь мені, мати, Дівчину взяти, Що у неї русі коси Аж по самі п'яти» [12: 2: 347].

А у значенні «давати можливість що-небудь робити (про стан, умови, обставини і т. ін.)» варто вживати не «дозволяти», як зазначено у «Словнику української мови» (у 20 томах) [13: 4: 344], у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел) [2: 312], у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак) [3: 243], а «давати змогу», «давати можливість» [6–9]. Наприклад, «Він все ще надіявся, що всі скоро заснуть і запанує те сонне царство, яке дасть йому можливість вийти з хати на побачення (Г. Тютюнник)»; «Отримала я вашого листа вчора і хотіла в той же день відповісти, але не було можливості» (Леся Українка) [12: 4: 778]. Бо можна дозволити щось зробити, але не дати змоги це зробити. Наприклад, дозволити вийти з аудиторії, але не дати змоги вийти (не дати пройти або замкнути двері). Правильне вживання цих слів, на нашу думку, добре ілюструє приклад переходу вулиці, де є світлофор. Зелене світло світлофора дозволяє пройти, а машини зупиняються, даючи змогу пройти.

Неправильно писати «…термін дозволить оцінити…»; «газета дозволяє побачити…»; «…маневрування… дозволяє збільшити потужності… »; «…пристрій, що дозволяє записувати голосові замітки…»; «телевізор… дозволяє мільйонам людей слухати один і той самий жарт в один і той самий час; «…обладнання, що дозволяє мінімізувати використання живлення...»; «…медогляд… дозволяє своєчасно виявити хвороби»; «...знімок поверхні Марса… дозволяє побачити корінні породи…»; «... сенсор, який дозволяє… працювати в нічний час...»; «…багато теорій і концепцій… можна екстраполювати й на суспільні реалії… Це дозволяє подивитися на наше… життя під новим кутом…». У цих випадках правильно замість «дозволяють» («дозволяє») вживати «дають (дає) змогу» або «дають (дає) можливість».

Однак у реченні «Лише на свята в музеї дозволяють доторкнутися руками до експонатів…» (16 січня 2014 р.) слово «дозволяють» вжито правильно. Бо на те, щоб «доторкнутися руками до експонатів», є дозвіл, очевидно, офіційне розпорядження.

Висновки. Отже, можемо підсумувати:

1. Коли йдеться про вираження, відтворення, втілення в образах, правильно вживати слово «відображати», бо «образ», «зображення», «відображення» (або «віддзеркалювати»), але не лексему «відбивати»;

2. У значенні «давати згоду, дозвіл, право на здійснення чого-небудь» правильно вживати «дозволяти», а у значенні «давати можливість що-небудь робити (про стан, умови, обставини та ін.)» – «давати змогу», «давати можливість».

References

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. С. 31.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1735 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. Київ: Вид-во «Дніпро», 2009. 1332 с.
4. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. Київ: ВЦ «Академія», 1998. 712 с.

5. Ріпей М. Мовленнєві неточності на сторінках газет. *Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика.* 2007. Вип. 30. С. 288–293.
6. Ріпей М. В. Аспекти ненормативного вживання дієслів у газетних матеріалах. *Мова, суспільство, журналістика* (за матеріалами XIV міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18 квіт. 2008 р.). Київ, 2009. С. 214–217.
7. Ріпей М. В. Порушення лексичної норми на сторінках газет. *Культура народов Причерноморья.* Симферополь, 2007. № 101. С. 107–110.
8. Ріпей М. Редакторська правка науково-технічного тексту. *Українська мова.* 2014. № 2. С. 61–67.
9. Рипей М. В. Редакторская правка газетного текста на украинском языке. *Вестник НГУ. Сер. История, филология*. 2013. Т. 12, вып. 10. Журналистика. С. 118–122.
10. Русско-украинский словарь: в 3 т. 2-е изд. Київ: Голов. ред. Укр. Рад. Енциклопедії, 1980–1981.
11. Русско-украинский словарь синонимов / Н. П. Башнякова, Г. П. Вишневская, Н. Н. Пилинский и др.; под ред. Н. Н. Пилинского. Киев, 1995. С. 143.
12. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1971–1980.
13. Словник української мови: у 20 т. Київ: Наук. думка, 2012–2015. Т. 2–6.
14. Супрун Л. В. Нормативність мовлення як складник мовної комунікації журналіста. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2008. Т. 33. С. 47. URL: http://journlib.univ.kiev.ua
15. Яворський А. Ю. Мовні помилки в журналістських текстах (на матеріалі одного номера газети «День»). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2011. № 1. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua

LEXEMES «TO BEAT» AND «TO LET» IN NEWSPAPERS

Mariya Ripey
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: maria-kr@ukr.net

In this article authors take into consideration usage of the verbs «to beat» and «to let» in journalistic materials on the basis of reference literature and their own editorial experience. The article focuses on explanation of the meaning of these words in «A great Ukraine dictionary of the modern usage» (compiler and main editor W. T. Busel) and in «Ukraine language dictionary» (in twenty tomes). Materials for analysis are selected from «The Day» newspaper. «Russian-Ukrainian dictionary in three tomes», «Russian-Ukrainian dictionary of synonyms», «Russian-Ukrainian dictionary of complex vocabulary» by S. Caravansky and «A great Ukraine dictionary of the modern usage» (executives of the publishing project P. M. Movchan, V. V. Nimchuk, V. J. Klichak) were used for analysis. Examples are provided with Ukrainian dictionary in eleven tomes.

The main accent is concentrated on the inaccurate writing of the following phrases «to reflect on life», «to reflect on commonweal», «a deceleration of price growth reflects seasonal circle», «an agreement must reflect both parties' interests», «history reflects spiritual problems of modern person», «to reflect reality», «the term allows to sum up», «a newspaper allows to see», «a TV allows millions of people to listen to the exact same joke at the exact same time», «the equipment which allows to minimize power supply usage», «health check allows to detect diseases».

The conclusion proves that it is correct to use word «to reflect» which originates from the word «reflection» talking about expression, reproduction, impersonation. As well, it is correct to use the word «to allow» talking about the phrases «to agree», «to give permission to do something» which mean «to let somebody do something»..

Key words: lexemes, inappropriate usage, newspaper materials, dictionaries.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 298–303
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 298–303

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 298–303 • DOI: ??????????????????????????

УДК 007.304.659.3

ІМПРЕСИВНА МОВА ЗМІ: НАВІГАЦІЯ ДО РЕЗУЛЬТАТУ

Марія Яцимірська
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: yatsymirska@ukr.net

У статті досліджено засоби актуалізації імпресивної мови ЗМІ та перспективи майбутньої журналістики в Україні; проаналізовано актуальні для суспільства теми: Нова Армія, проблеми історії; визначено найбільш уживані терміни й поняття на стику журналістики і медіатехнологій; з'ясовано суть медійних трендів.

Ключові слова: журналістика, імпресивна мова, фактчекінг, фічер, медійні тренди.

Актуальність, постановка проблеми. Імпресивна мова є важливим чинником медіаперсвазії. Її місія в ЗМІ – справити враження на читача, домогтися ефективного виконання поставлених завдань та реалізації авторських інтенцій. За прогнозами Інституту Reuters у найближчому майбутньому журналістика буде розвиватися відповідно до нових технологій, контенту і глобальних процесів. Передусім це зростання мобільного вебу; мобільних повідомлень, зруйнування ТБ-індустрії; поява нових метрик для відеореклами, щоб належно оцінити її ефективність. За матеріалами досліджень безумовним лідером в мережі є відео, хоч бум підкастів та відродження аудіо стає очевидним.

Професійний стандарт універсального журналіста передбачає наявність компетенцій і навичок, які відповідали би вимогам ринку праці. Академічні програми з журналістики (journalism studies), медіазнавства (media studies), політичної комунікації (political communication) та медіапсихології (media psychology) складені відповідно до особливостей кожного напряму. У паспорті професії «Журналіст мультимедійних видань ЗМІ» до професійно-виробничих, управлінських і професійно-нормативних компетенцій внесено окремий параграф: «Оперативне редагування тексту відповідно до мовних норм». «Журналіст має узгоджувати матеріал із стилістикою власного видання, своєчасно подати відредагований текст. Журналіст застосовує знання з граматики, орфографії, пунктуації, а також правильну термінологію, формат, стиль і композицію, вміє увиразнювати текст… Журналіст має самостійно виявляти проблеми, які можуть вплинути на якість контенту, опрацювання й написання матеріалу… Журналіст може використовувати всі засоби, щоб його інформацію було подано якомога ефективніше на інтернет-платформі: фото-, аудіо-, відео-, графічні матеріали. Важливою є особистісна компетенція, якщо журналістові

© Яцимірська М., 2018

доводиться працювати в ситуації форс-мажору» [1]. Нове покоління читачів не хоче читати довгі повідомлення, тому редактори заголовків, за словами директора «The Huffington Post», будуть найуспішнішими посадами в журналістиці XXI століття.

Соціологія стверджує, що середній час на читання однієї статті в інтернеті – приблизно 5 секунд. Це значить, що читач насамперед звертає увагу на заголовок матеріалу чи «шапку». Отже, актуальною залишається проблема якомога стисло й емоційно-красномовно зацікавити читача прочитати весь матеріал. Майстерно володіти словом – непроста справа, якщо автор публікації не є начитаний, не є глибоко в темі, не знає психології аудиторії, для якої пише. У зв'язку з цим, вивчення мови ЗМІ є важливим компонентом професійної підготовки майбутнього журналіста.

Функції мови ЗМІ вимагають від авторів правильних висловлювань та переконливих аргументів у власному тексті. Журналістська освіта – це не тільки знання імперативних та диспозитивних мовних норм, але й аподиктичних. На практиці це означає, що в медійній творчості є правила, які базуються на логічній необхідності [2; 22]. Саме аподиктичність є першою ознакою імпресивної мови на платформі друкованих чи електронних ЗМІ.

Мета статті – дослідити засоби актуалізації імпресивної мови ЗМІ; проаналізувати публікації на актуальні теми; визначити найбільш уживані терміни на стику журналістики і медіатехнологій; з'ясувати суть сучасних медійних трендів.

Виклад основного матеріалу дослідження. ЗМІ в ринкових умовах мають потребу в журналістах, які розуміють суть глобальних процесів і поєднують ці знання з практичним умінням їх реалізації. У наукових дослідженнях змодельовано образ більш-менш актуального професіонала. Називають основні засади сучасного журналіста: обізнаність із соціальними комунікаціями (як спілкуються і розуміють один одного люди); усвідомлення, що медіа і контент повідомлень набувають сенсу, коли взаємодіють; пильна увага до аудиторії, на яку спрямована інформація. Зміст поняття «журналістика» в останні роки зазнав суттєвих змін. Аналіз публікацій, наприклад, на тему нової Української Армії, надання Томосу Українській Православній Церкві, проблем державної мови в Україні, нової редакції Українського правопису показує, що журналістика сьогодні – це відповідальна громадянська позиція. Журналіст творить текст переконливими аргументами, доносить влучним словом важливі ідеї та смисли. У сукупності імпресивною мовою впливає на свідомість читача, будує довірливі взаємини з автором. Сучасний журналіст заохочує аудиторію до активності в соціальних мережах, вивчає її настрій, вміє реагувати на мережеву агресію. До Дня Захисника України (14 жовтня) популярними в 2018 році були відео святкувань з участю українських воїнів під Марш Нової Армії «Зродились ми великої години…». У коментарях найчастіше повторювалися слова: «Цей Гімн можна слухати мільйон разів», а також повторювали цитати: «Ми йдемо в бій переможним ходом. Тверді, міцні, незламні, мов граніт. Бо плач не дав нікому ще свободи. Хто борець – той здобуває світ». Компетентні журналісти зробили гіперпоклики до автора Гімну й цим скористалася численна аудиторія, судячи з відгуків і захоплень. Олесь Бабій (1897–1975) – український письменник, доктор літературознавства, автор Гімну «Зродились ми великої години». Після Другої світової війни жив у США, працював в Університеті Чикаго та українських часописах.

Указ Президента України «Про відзначення в 2018 році Дня Гідності та Свободи» у зв'язку з п'ятою річницею початку масових акцій громадського протесту, що

відбулися в листопаді 2013 року – лютому 2014 року, вшанування громадянського подвигу учасників Помаранчевої революції та Революції Гідності став поштовхом позитивних обговорень у соцмережах. Незважаючи на офіційність документа, Указ є важливим чинником патріотичного виховання української молоді, виявом поваги до учасників спротиву на Майдані Незалежності в Києві. До вербальних маркерів імпресивної мови належать апелятивні звороти – «організувати у військових частинах, закладах освіти, культури тематичні виставки, перегляд фільмів, інших інформаційних заходів, присвячених подіям Революції Гідності, питанням європейської та євроатлантичної інтеграції України; забезпечити широке висвітлення заходів із відзначення в 2018 році Дня Гідності та Свободи на радіо і телебаченні» [3]. Другим важливим етапом реалізації Указу є діяльність ЗМІ, які мають цей контент зробити інтерактивним, резонансним, увиразненим.

У системі ЗМІ важливо відповідально ставитися до перевірки фактів і верифікації поширюваної інформації. Авторитетні журналісти завжди використовують інструменти фактчекінгу (англ. fact checking – перевірка фактів), який спрямований на пошук невідповідностей між реальністю і поданими фактами. У США перед публікацією матеріалів у ЗМІ обов'язково перевіряють сказане політиками (політичний фактчекінг). Це сприяє уникненню судових процесів, дискредитації журналіста чи видання. В авторитетних ЗМІ працю фактчекерів високо оцінюють, саме вони перевіряють достовірність інформації перед кінцевою подачею матеріалу до ефіру.

Огляд публікацій з найбільшою кількістю коментарів у Фейсбуці дає підстави стверджувати, що тема історичних подій в Україні від Івана Мазепи до визвольних змагань 1917–1921 рр., Голодомору, Другої світової війни, період Радянського Союзу до його розпаду в 1991 році все ж є предметом для дискусій у діалогах між різними групами суспільства. Привертають увагу імпресивні заголовки в таких медіатекстах: «Правда завжди сучасна», «Агенти історичної дипломатії», «Майбутнє нашого минулого», «Інститут суспільної дискусії», «Крапля води може врятувати від засухи», «Лідери нового зразка», «Десятиліття гібридної війни» та ін. Щодо жанрових різновидів текстів, то привабливими для аудиторії залишаються відеобесіди журналістів із гостем, який зазвичай є авторитетним діячем чи історичною персоною. Резонансними були інтерв'ю про спецоперацію «Белая куропатка» (1953), проект «Кримська каліфорнія», події на Волині (1943) тощо. Пошук істини має право на свою платформу в ЗМІ, оскільки є мостом до майбутнього без маніпуляцій і домислів. У цих темах немає просто слОва. «Воно … або брехня, або правда; або світло, або темрява» (Р. Гамзатов).

Для висвітлення тривалих історичних подій журналісти використовують формат мультимедійного лонгріду. Лонгріди і фічери популярні в інтернет-виданнях, оскільки розгорнуто подають перебіг подій з використанням друкованих текстів, відео- та аудіоматеріалів, документів, інфографіки, нових досягнень вебверстки тощо. «Однак не кожен довгий текст є лонгрідом, у ньому має бути ідея», «Сюжет має розвиватися», «Знайти в героя людські риси», «Фічер – це репортаж у минулому часі. Написати треба так, як наче ви там були присутні», «Фічер – це художня історія, написана від третьої особи. Текст, який дає можливість пережити те, що десь колись відбулося. Це короткий нон-фікшн з елементом репортажу» [4]. Отже, фічер – це текст, написаний у неформальному, особливому стилі. Деякі автори подають його схему: опис – пояснення – оцінка.

Жанрові різновиди великого формату не применшують ролі малих текстів. Професійне уміння – стисну́то сказати про щось сенсовне є вагомою ознакою журналістської майстерності. Такі публікації дослідники називають «журналістикою швидкого погляду», яка має позитивні перспективи в майбутньому. До цього переліку варто додати візуалізацію інформації, потенціал інфографіки. Журналісти в пошуку нових форм спілкування з читачами, тому експерименти з контентом і психологічними особливостями його сприйняття будуть продовжені.

Сучасний журналіст, крім творчих здібностей, повинен мати добру технічну підкованість, розумітися в основах програмування, уявляти собі логіку систем управління контентом (CMS), легко створювати прямі текстові трансляції, бути на прямому зв'язку у форматі відео-, знати, на що здатні дрони і т. д. У роздумах про майбутнє журналістики важливо стежити за прогнозами у сфері медійних трендів, особливо на стику медіа, журналістики і нових технологій. Розуміння глобальних процесів, прихованих можливостей інтернету (передусім «соціальних мереж і глибокого вебу») дає ключ до зростання професіоналізму журналіста в медіадіяльності. У найближчій перспективі журналісти в діалозі з читачами мають скоротити дистанцію з допомогою інформаційної логістики.

Професор Школи гуманітарних наук Королівського коледжу мистецтв у Лондоні Девід Кровлі розповів виданню «Тиждень» про зміни в медійному світі. Він навів цікавий приклад з України: «Під час протестів в Україні на зламі 2013–2014 років багато хто з людей на вулицях тримав у руках паперові транспаранти або плакати з певними меседжами. Оці плакати — найтрадиційніший медіум, який досі використовують. Питання в тому, як транспаранти й написане на них потрапили потім у світ ЗМІ. Тих, хто протестував на українських майданах, та їхні саморобні плакати фотографували (часом журналісти, часом ні), і ці фото потрапляли на передовиці світової преси або ж з'являлись у соціальних медіа. Таким чином, ми отримали своєрідний гібрид: звичний паперовий постер циркулював на цифрових платформах. У ситуації оцієї гібридності ми й перебуваємо нині. Кажучи про майбутнє того, що можна назвати плакатами, ми маємо на увазі не стіни й папір, а екрани. Завдяки еволюції технологій зображення, які ми використовуємо для певної мети в публічній сфері, перестали бути статичними.» [5].

Антоніна Черевко («Детектор медіа»), пишучи про тотальну недовіру до медіа як абсолютно глобальний тренд, підкреслює, що цим грішать медіа й за кордонами України. Приміром, професор з Оксфорда Монро Прайс під час дискусій назвав «одним із головних медіатрендів сучасності – делегітимізацію медіа, тобто втрату ними довіри й підтримки громадськості». Відомий медійний експерт Пітер Помєранцев також говорить про «випаровування правди» (англ. evaporation of truth). «Після ж президентських виборів у США слова «постправда» й «альтернативні факти» за рівнем популярності, напевно, не поступаються бренду iPhone» [6].

У 2017 році громадське об'єднання «Детектор медіа» разом з Інститутом демократії імені Пилипа Орлика та Інститутом масової інформації подали результати моніторингів інформаційного поля. ГО «Детектор медіа» досліджувало центральні українські телеканали, Інститут демократії імені Пилипа Орлика – місцеві друковані та онлайн-видання у восьми регіонах України, ІМІ – друковані та онлайн-видання. Під час прес-конференції експерти розповіли про основні медійні тренди 2017-го: «порушення стандарту балансу думок українськими журналістами, як у найбільших

українських виданнях і телеканалах, так і в регіональних»; «доволі високий відсоток джинси в медіа»; «Інтер» та «Україна» стали найбільшими порушниками серед телеканалів». Єдиним телеканалом, у новинах якого експерти не зафіксували жодного матеріалу з ознаками замовності (джинси), залишається «UA: Перший». Моніторинги також показали, що значну частку матеріалів із ознаками замовності становлять матеріали «паркетного» характеру – незбалансовані коментарі окремих посадовців чи політиків на різні теми. Інший цікавий феномен у новинах на телеканалах – наявність кількох активних медіаперсон, які коментують майже всі теми [7].

Висновки. 1. Місія імпресивної мови в ЗМІ: подати інформацію достовірно та стилістично резонансно. 2. Редактори заголовків мають перспективу бути успішними в журналістиці майбутнього: сконцентровано про сенсовне і за правилами логічної необхідності. 3. Зміст поняття «журналістика» в останні роки зазнав суттєвих змін на платформі друкованих та електронних ЗМІ. *Ж*урналістика сьогодні – це відповідальна громадянська позиція. У системі ЗМІ важливо уважно ставитися до перевірки фактів і верифікації поширюваної інформації. 4. Лонгріди та фічери – мультимедійні жанри великого формату функціонують поруч з малими медіатекстами і не применшують їх ролі. 5. Сучасний журналіст повинен бути технічно обізнаним, уявляти собі логіку систем управління контентом, професійно створювати прямі текстові трансляції.

References

1. Паспорт професії // Доступно з: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/zhurnalist_multimediynih_vidan.pdf
2. Яцимірська М. Г. Культура мови журналіста. – Львів: ПАІС, 2017. – С. 22.
3. Указ Президента України № 339/2018 від 24 жовтня 2018 року «Про відзначення у 2018 році Дня Гідності та Свободи» // Доступно з: https://www.president.gov.ua
4. Наталія Патрікеєва. Пишемо фічер у стилі Forbes. 9 кроків. – 24 червня 2017 // Доступно з: http://medialab.online/news/py-shemo-ficher-u-sty-li-forbes-9-krokiv/
5. Ганна Трегуб. Девід Кровлі: «Фактчекінг – одна з найцікавіших проблем сучасного світу». – 4 грудня 2016 // Доступно з: https://tyzhden.ua/Culture/179784
6. Антоніна Черевко. Новий єдиний світ. Тотальна недовіра до медіа – абсолютно глобальний тренд. – 17 листопада 2017 // Доступно з: https://detector.media/infospace/article/132049/2017-11-17-novii-edinii-svit-totalna-nedovira-do-media-absolyutno-globalnii-trend/
7. «Плюралізм у джинсі», новини з соцмереж та потреба у медіаграмотності – медійні тренди 2017 року // Доступно з: https://ms.detector.media/ethics/standards/plyuralizm_u_dzhinsi_novini_z_sotsmerezh_ta_potreba_u_mediagramotnosti_mediyni_trendi_2017_roku/

IMPRESSIVE MEDIA LANGUAGE: NAVIGATING TO THE RESULTS

Mariya Yatsymirska
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: yatsymirska@ukr.net

The article investigates the means of actualization of the impressive media language and the prospects of future journalism in Ukraine; the issues topical for the society are analyzed: the New Army, problems of the official language; the most used terms and concepts on the junction of journalism and media technologies are defined; the essence of media trends is clarified.

The mission of impressive language in the media: to provide information reliably and stylistically resonant. The editor of headlines has the prospect of being successful in the journalism of the future: with concentration on essential issues and the rules of logical necessity. The content of the concept «journalism» has undergone significant changes for recent years on the platform of print and electronic media. Journalism is a responsible civil position today. In the media system, it's important to be responsible for checking the facts and verifying the information that is being spread. The longreads and features are multimedia genres of a large format operating alongside of small media texts and don't diminish their importance. A modern journalist should be technically knowledgeable, to be able to imagine the logic of content management systems and professionally create direct text translations.

Key words: journalism, impressive language, fact-checking, feature, media trends.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 304–312
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 304–312

МЕДІАОСВІТА

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 304–312 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070:16:37.016

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ

Зіновій Партико
Інститут реклами ,
вул. Фрометівська, 2 к. 2, Київ, 03039, Україна,
e-mail: partyko@ukr.net

Розглянуто особливості викладання логіки для студентів-журналістів, а також концепції істинності, які використовують у суспільстві. Для адекватного відтворення суспільних процесів у повідомленнях ЗМІ рекомендується доповнити традиційні теми матеріалом про механізми обґрунтування, багатозначними, ймовірнісними, а також модальними логіками.

Ключові слова: логіка, викладання, навчання, студенти, журналісти.

Постановка проблеми. Будь-яке суспільство вимагає, щоб у процесі його функціонування приймалися адекватні до поточної ситуації, обґрунтовані рішення. В іншому разі воно буде приреченим на вимирання або вкрай ускладнене існування, що веде до надмірних енергетичних затрат. Одним з основних інструментів для реалізації цієї вимоги в процесі навчання студентів природничих і технічних спеціальностей є математика. Для студентів гуманітарних і суспільних спеціальностей цю вимогу задовольняє логіка (її замінник – інтуїтивна логіка – таку вимогу задовольняє вкрай недостатньо). Тому вивчення студентами цих наук належить до базових потреб суспільства. Такими міркуваннями визначається актуальність нашого дослідження.

Проблема, яку потрібно розв'язати в нашому дослідженні, полягає в з'ясуванні того, як потрібно викладати логіку для студентів гуманітарних і суспільних спеціальностей, зокрема спеціальності «Журналістика». Адже відомо, що мови сучасної символьної логіки (на зразок мови логіки предикатів, мови логіки висловів, мов багатозначних і модальних логік тощо) студенти гуманітарних, суспільних і мистецьких спеціальностей сприймають або з великими труднощами, або не сприймають узагалі. У цьому полягає перша частина проблеми. Друга частина проблеми полягає в тому, які теми подавати студентам гуманітарного профілю, враховуючи досягнення сучасної логіки, зокрема результати останнього століття, отримані в ділянках аргументації, багатозначних і модальних логік.

© Партико З., 2018

З урахуванням сказаного, об'єктом нашого дослідження є логіка як наука. Предметом дослідження буде специфіка викладання цієї науки для студентів спеціальності «Журналістика». Тут під специфікою ми розуміємо, по-перше, методику подачі матеріалу для студентів-журналістів, які в переважній більшості є носіями образного мислення, що часто базується на інтуїції; по-друге, методологічні засади цієї науки, зокрема трактування поняття істинності в ділянці суспільного життя; по-третє, апарати аргументації, який використовують у мас-медіа; по-четверте, види логік, які потрібно викладати майбутнім журналістам (з урахуванням появи в XX ст. багатозначних і модальних логік).

Метою дослідження є вироблення рекомендацій для написання навчального видання з логіки для оптимального читання цієї дисципліни студентам-журналістам.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

- провести огляд навчальних видань з логіки для студентів різних спеціальностей;
- запропонувати методику подачі матеріалу для навчальних видань з логіки для студентів-журналістів;
- сформулювати вимоги, яким повинно відповідати навчальне видання з логіки для студентів-журналістів;
- відібрати доступні навчальні видання з логіки, які варто рекомендувати для вивчення студентам-журналістам.

Виходячи з викладеного, стаття має теоретичний характер.

Аналіз останніх досліджень. Оскільки мова йде про навчальні видання, причому доступні студентам в Україні, то пошук було обмежено електронним каталогом НБ України ім. В. І. Вернадського. Серед навчальних видань з логіки, доступних зараз в Україні, в тому числі й через інтернет [1-33], можна виділити кілька груп: а) універсальні видання з традиційної логіки, в яких використовують напівформалізовану мову традиційної двозначної логіки на зразок [1, 10, 27, 30, 32]; б) спеціалізовані видання, тобто видання для окремих спеціальностей (юридичних, економічних тощо), в яких помірно використовують мови символьних логік та графічну інтерпретацію матеріалу [2, 7, 12, 29, 31]; в) спеціалізовані видання для математичних і кібернетичних спеціальностей, в яких максимально використовують мови символьних логік [9, 19, 21, 33]; г) спеціалізовані видання для гуманітарних і суспільних спеціальностей, в яких не використовують або використовують украй помірно мови символьних логік [4, 14, 15, 25]. Серед останньої групи видань в Україні доступні російські видання для гуманітаріїв [4, 15], а також спеціалізовані навчальні видання для студентів-журналістів [14, 25].

Як засвідчили результати інформаційного пошуку, в Україні спеціалізованого навчального видання для гуманітарних і суспільних спеціальностей (у тому числі й журналістикознавчих) немає. Приємним винятком є монографія [26]. Вказаний факт підтверджує необхідність і актуальність розв'язання вказаної у вступі проблеми.

Виклад основного матеріалу.

Методи дослідження. Для проведення дослідження буде застосовано такі методи:

- порівняння (для зіставлення вимог до логіки в різних спеціальностях);
- аналіз традиційний (для аналізу публікацій ЗМІ з позиції логіки);
- логічний метод (для з'ясування апаратів логіки та операцій логіки, які потрібні студентам-журналістам);

- синтез (для вироблення рекомендацій щодо специфіки читання логіки для студентів-журналістів).

Відмінності в застосуванні апаратів логіки студентами-журналістами стосовно інших спеціальностей. Якщо порівняти, для прикладу, викладання поняття істини студентам-математикам у математичній логіці й студентам-журналістам у традиційній логіці, то стає зрозумілим, що студентам-математикам поняття істини викладають у формі припущень, практично не розглядаючи конкретних ситуацій. На відміну від них, студентам-журналістам поняття істини викладають з урахуванням суті цього питання не тільки в природничих науках, а й з урахуванням поняття істини в суспільстві, зокрема і в інформаційних війнах, де істинність залежить від ступеня переконаності суб'єкта.

Крім того, в процесі аргументування студентам-журналістам часто доводиться використовувати такий механізм аргументування як обґрунтування, який у математичних, кібернетичних і природничих науках або не використовують, або використовують украй обмежено.

Якщо студенти-програмісти задовольняються двозначною математичною логікою, то студентам-журналістам украй бажано знати й інші види логік (багатозначні, модальні), оскільки їм часто доводиться описувати ті ділянки суспільного життя, які моделюють саме ці логіки, причому навіть такі як логіка оцінок, які описують апріорі нечіткі об'єкти, наприклад твори мистецтва.

Методика подання матеріалу студентам-журналістам. Як правило, студентам, що вивчають формальні науки (математика, кібернетика), читають двозначну логіку, виклад якої базується на символьних мовах і проведенні логічних числень з умовними значеннями істинності тверджень. Приблизно так само читають двозначну логіку студентам-юристам, але вже зі значно нижчим рівнем вивчення символьних мов і конкретними значеннями істинності. Традиційно таку логіку, але з мінімальним використанням символьних мов, читають і студентам-журналістам. Проте, виходячи з потреби описувати життя суспільства у всій його багатогранності, яка виходить далеко за межі двозначної логіки, викладання логіки студентам-журналістам повинно суттєво відрізнятися від вказаних спеціальностей.

Як уже зазначалося, в процесі викладання доводиться враховувати, що студенти-журналісти з труднощами сприймають мову символьної логіки, а тому її застосування під час викладання необхідно звести до мінімуму. З урахуванням сказаного, під час викладання і написання навчальних видань для студентів-журналістів доводиться застосовувати такі методичні прийоми:

- подавати матеріал практично без застосування символьних мов, тобто без формул;
- максимально використовувати найрізноманітніші графічні моделі на зразок діаграм Венна;
- викладати матеріал з ілюструванням на основі готових текстових прикладів або зразків чи шаблонів;
- для логічних «числень» рекомендувати користуватися таблицями, що містять готові рішення чи результати.

Трактування істинності в ЗМІ. Розглянемо особливості трактування поняття істинності для студентів-журналістів.

Істину визначають як таку властивість твердження, за якої воно адекватно[1] відображає якийсь фрагмент реального світу, причому незалежно від специфіки цього відображення в свідомості суб'єкта (суб'єктів) пізнання й органів його (їх) чуття. Поняття істинності стосується не тільки тверджень, а й понять, але лише в тому разі, якщо подано їх означення.

Сформульоване визначення істинності вважається класичним. Іноді таку концепцію істинності називають ще кореспондентською на тій підставі, що зі зміною ситуації в світі, щоб залишатися істинним, повинно змінюватися й саме твердження, яке його описує, тобто твердження повинно кореспондуватися (видозмінюватися) разом з дійсністю.

У математичній логіці використовують умовне визначення істинності. Воно базується на тому, що для якихось певних умов (ситуацій) припускають, що якесь абстрактне твердження є істинним.

Класичне означення істинності для логіки є цілком достатнім і традиційна логіка ним, як правило, задовольняється. Проте в суспільстві й, відповідно, в засобах масової інформації використовують низку інших концепцій істинності – мультиваріантну, конвенціональну, когерентну, прагматичну й нігілістичну.

Мультиваріантна концепція істинності була запропонована в Середні віки Фомою Аквінським. Вона полягає в тому, що істиною визнають одночасно і наукові, і релігійні істини.

У конвенціональній концепції істинності вважають, що істиною є те, з чим погоджується суспільство або його обрана («експертна») частина. Підвидом такої концепції є авторитарна концепція істинності, що дає право на з'ясування істини лише тій частині суспільства, яка є владою (такими були, наприклад, більшовицький чи нацистський режими).

У когерентній концепції істинності вважають, що істинними є твердження такого повідомлення, між твердженнями якого немає протиріччя або суперечності. Тому, наприклад, якщо ми маємо навіть казку, в якій Котигорошко булавою вбиває семиголового Змія (основне, – щоб у ній ніде не було сказано, що Змій має іншу, ніж сім, кількість голів), то така казка є істинною, а, отже, і всі її твердження також вважають істинними.

У прагматичній концепції істинності вважають, що істинною є така теорія, яка має прагматичну цінність, тобто є корисною для суспільної практики, дає позитивний результат. Так, істинною згідно з цією концепцією вважають, наприклад, теорію особистості З. Фройда, яку широко використовують у психіатрії, хоча перевірити її істинність у повному обсязі на емпіричному матеріалі відповідно до вимог науки неможливо.

У нігілістичній концепції істинності вважають, що істини як такої, оскільки довкола всі брешуть[2], в реальному світі не існує. Істина існує лише в якомусь іншому можливому світі. Отже, говорити про те, що будь-яке твердження є істинним – безглуздо. Звідси випливає наслідок: оскільки все висловлене є брехнею, то говорити

---

[1] Основою для визначення ступеня адекватності слугують теорія подібності та застосовуваний у ній критерій подібності (між фрагментом світу та його віртуальною моделлю, відтвореною в значенні твердження). На побутовому рівні людина часто визначає ступінь подібності інтуїтивно.

[2] Попередньо має бути введена саме така установка

можна абсолютно все (адже воно і так, і сяк є хибним!), що й стає основою всіх повідомлень. Тим більше, що перевірити абсолютно всі твердження повідомлень ЗМІ реципієнти в принципі не мають змоги. Таку концепцію істинності під час інформаційних війн для виправдання власної хибної інформації використовують деякі держави, під час гостроконфліктних політичних переговорів – деякі сторони конфлікту тощо.

Особливості аргументації в ЗМІ. Доведення й спростування є класичними методами аргументування. Проте в суспільній практиці, в тому числі й у повідомленнях ЗМІ, в якості аргументування часто доводиться використовувати зовсім інший механізм, який називають обґрунтуванням. На жаль, у навчальних виданнях з логіки цей механізм практично не описують.

Обґрунтування – це процедура представлення таких необхідних і достатніх аргументів, які дають змогу прийняти певне твердження (тобто тезу, яку аргументують). Його застосовують лише тоді, коли про твердження, яке обрають, не можна сказати, що вони ні істинне, ні хибне. Така ситуація зустрічається в юриспруденції, коли обирають серед норм; в економічних науках, коли критерієм якогось рішення обирають величину прибутку; в технічних і суспільних науках, коли з кількох можливих рішень обирають оптимальне; в мистецтвознавстві, коли визначають і досліджують оцінки.

Виокремлюють два види обґрунтування: абсолютне й відносне.

Абсолютним називають обґрунтування, в якому подають такі переконливі й достатні аргументи, які змушують прийняти обґрунтовувану тезу. Будова абсолютного обґрунтування така: *А повинно бути прийняте внаслідок С*. Приклад:

Художник Y є найбільшим митцем сучасності, оскільки про це вказали 15 з 21 спеціальним чином відібраних експертів.

Відносним називають обґрунтування, в якому подають множину таких переконливих і достатніх аргументів, які дають змогу прийняти одну, кращу тезу ніж іншу, повністю або частково протилежну їй. Будова відносного обґрунтування така: *Краще прийняти А, ніж В, внаслідок С*. Приклад відносного обґрунтування з економіки:

Краще використовувати спосіб оподаткування А ніж В, оскільки спосіб А, хоча й приносить дещо менший прибуток ніж спосіб В, проте веде до швидшого ніж за способу В зростання економіки, а, отже, в перспективі до більшого сумарного прибутку.

Види логік, використовуваних у ЗМІ. Виходячи з об'єкту, який описують журналісти (суспільного життя), різні сфери його існування моделюються не тільки дво-, три-, чотири-, а й загалом *n*-значною логікою. Іноді для опису якихось подій доводиться застосовувати й імовірнісну логіку. Відповідно, студенти-журналісти, яким доведеться описувати ці сфери життя суспільства, повинні знати основи цих логік.

Крім багатозначних та ймовірнісної логік, окремі сфери життя суспільства моделює низка модальних логік. Відповідно, студенти-журналісти повинні знати основи таких модальних логік:

- алетична (модальності: необхідно, можливо, випадково, неможливо);
- темпоральна, або часова (модальності: було, є, буде; раніше, одночасно, пізніше);
- епістемічна (модальності: а) доведено, нерозв'язно, спростовано; б) вірить (варіанти: переконаний, вважає, знає), сумнівається, заперечує (варіант: не вірить); в) істинно, хибно, невизначено);

- деонтична, або логіка норм (модальності: обов'язково, дозволено, заборонено);
- аксіологічна, або логіка оцінок (модальності: а) добре, задовільно (варіант: байдуже), погано; б) краще, рівнозначно, гірше);
- акціональна, або логіка дії (модальності: бажає (варіант: має намір), діє, не діє, протидіє, утримується від дій);
- логіка переваг (модальності: краще, рівнозначно, гірше);
- логіка змін (модальності: ще нема, виникає, вже є, ще є, зникає, вже нема);
- каузальна, або причинова логіка (модальності: причиново, невизначено причиново, непричиново).

У наш час відбувається інтенсивний розвиток цього напряму логічних досліджень. Останніми десятиліттями до цього напряму долучається і так звана паранесуперечлива логіка. Вона моделює таку ситуацію, відповідно до якої в суспільстві існують люди, які одночасно мають суперечливі світогляди чи вірування (наприклад, вірять у комунізм, але хочуть жити при капіталізмі).

Інтерпретація результатів дослідження. В Україні спеціальних навчальних видань з логіки для студентів-журналістів немає. Наявне монографічне видання [26] заявленим у цій статті потребам відповідає лише частково.

Наявні зразки видань інших держав мають як позитивні сторони, так і певні недоліки. Так, видання [4], хоча й призначено для гуманітаріїв, проте за фактом має надто багато матеріалу в формі символьної логіки, а також занадто розлогі діалогічні відступи. Видання [14, 15] мають композиційну будову, яка не зовсім збігається з традиційним університетським переліком тем логіки, хоча має легкий, доступний виклад, а також частково подає матеріал сучасних модальних логік. Книга [25] має найбільш прийнятний для студентів-журналістів виклад, проте не подає різні концепції істинності, механізми обґрунтування, а також багатозначні, імовірнісну й модальні логіки.

З урахуванням сказаного, слід констатувати, що в Україні для студентів-журналістів з логіки за аналогією до інших країн доцільно підготувати спеціальне навчальне видання.

Висновки. 1. У наш час для вивчення логіки студентам-журналістам доцільно рекомендувати видання [4, 14, 15, 25], які розраховані на вказану читацьку (гуманітарну) аудиторію та враховують методичні вимоги щодо подання матеріалу, зокрема його складності й застосування мов символьної логіки. Виклад матеріалу у цих виданнях доцільно доповнити матеріалом про концепції істинності, про методи обґрунтування, а також про багатозначні, імовірнісну та модальні логіки.

2. Оскільки видання [4, 14, 15, 25] написані недержавною мовою, не містять в одному виданні всіх потрібних тем, виникає потреба підготувати спеціалізоване навчальне видання для студентів-журналістів українською мовою з урахуванням запропонованих рекомендацій. Як тимчасовий допоміжний паралельний засіб доцільно використовувати монографію [26], що містить багато ілюстративного матеріалу з практики ЗМІ.

3. Читання дисципліни «Логіка» доцільно розподілити так, щоб традиційну двозначну логіку викладали бакалаврам (бажано на першому році навчання), а багатозначні, імовірнісну й модальні логіки, евристику – магістрам.

References

1. Асмус, В. Ф. Логика : учебник. – Москва : Государственное издательство политической литературы, 1947. – 388 с.
2. Бандурка, О. М. Юридична логіка : підручник. – Харків : Золота миля, 2011. – 224 с.
3. Бондар, Т. І. Логіка : навч. посібник. – Київ : Слово, 2011. – 272 с.
4. Брюшинкин, В. Н. Практический курс логики для гуманитариев : учеб. пособие. – Москва : Новая школа, 1996. – 320 с.
5. Гасяк, О. С. Практична логіка. Алгоритми і зразки розв'язкових процедур : навч. посібник. – Чернівці : Рута, 2008. – 320 с.
6. Гасяк, О. С. Формальна логіка. Розв'язкові процедури, алгоритми, словник базових термінів і понять : навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Чернівці : Рута, 2015. – 544 с.
7. Гладунський, В. Н. Логіка для студентів економічних спеціальностей : навч. посібник. – Львів : Афіша, 2002. – 360 с.
8. Гусев, Д. А. Краткий курс логики: Искусство правильного мышления. – Москва : Изд-во НЦ ЭНАС, 2003. – 192 с.
9. Дрозд, Ю. А. Основи математичної логіки : курс лекцій. – Київ : Київ. ун-т, 2005. – 126 с.
10. Дуцяк, І. З. Логіка : підручник. – Київ : Знання, 2010. – 406 с.
11. Ерышев, А. А., Лукашевич, Н. П., Сластенко, Е. Ф. Логика : курс лекций. – 5-е изд. – Киев : МАУП, 2004. – 216 с.
12. Жеребкін, В. Є. Логіка : підручник. – 11-те вид., виправл. – Київ : Знання, 2011. – 264 с.
13. Жоль, К. К. Логика : учеб. пособие. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 400 с.
14. Ивин, А. А. Логика для журналистов : учеб. пособие. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 224 с.
15. Ивин, А. А. Логика : учебник для гуманитарных факультетов. – Москва : Гранд, ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 318 с.
16. Карамишева, Н. В. Логіка (теоретична і прикладна) : навч. посібник. – Київ : Знання, 2011. – 455 с.
17. Комарницький, М. Я. Елементи математичної логіки та теорії рекурсії : навч. посібник. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – 282 с.
18. Конверський, А. Є. Логіка (традиційна та сучасна) : підручник. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 536 с.
19. Кривий, С. Л. Вступ до некласичної математичної логіки : навч. посібник. – Київ : Київський ун-т, 2010. – 206 с.
20. Логіка в таблицях і схемах : навч. посібник. – Рівне : Тетіс, 2010. – 112 с.
21. Нікітченко, М. С. Математична логіка та теорія алгоритмів : підручник. – Київ : Київський університет, 2008. – 528 с.
22. Нікітченко, М. С. Прикладна логіка : навч. посібник. – Київ : Київський університет, 2013. – 278 с.
23. Павлов, В. І. Логіка у запитаннях, відповідях і аргументаціях : навч. посібник. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 408 с.

24. Рузавин, Г. И. Логика и аргументация. – Москва : Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 351 с.
25. Свинцов, В. И. Логика : учебник. – Москва : Высшая школа, 1987. – 287 с.
26. Скуленко, М. І. Логічні засади пропаганди : монографія. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. – 312 с.
27. Тофтул, М. Г. Логіка : підручник. – 2-ге вид. – Київ : Академія, 2008. – 400 с.
28. Уёмов, А. И. Основы практической логики с задачами и упражнениями. Одесса: Одесский государственный университет им. И.И. Мечникова, 1997. 388 с.
29. Фармакологія – Cito!: фармакологічна логіка : підручник. – Харків : Тітул, 2015. – 232 с.
30. Формальная логика : учебник. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1977. – 362 с.
31. Хоменко, І. Логіка – юристам : підручник. – Київ : Четверта хвиля, 1997. – 392 с.
32. Челпанов, Г. И. Учебник логики. – Москва : Госполитиздат, 1947. – 160 с.
33. Шкільняк, С. С. Математична логіка. Основи теорії алгоритмів : навч. посібник. – Київ : Персонал, 2009. – 280 с.

PECULIARITIES FOR TRAINING OF LOGIC FOR STUDENTS-JOURNALISTS

Zinovii Partyko
Institute of Advertising,
Frometivska Str. 2 p. 2, 79044, Kyiv, Ukraine
e-mail: partyko@ukr.net

The problem that it is necessary to solve is: how to teach logic for students of humanities and social disciplines, including speciality «Journalism».

The results of information retrieval in Ukraine certified that there are no specialized academic publications on logic for humanities and social specialities (including speciality «Journalism»). However, these educational editions are in some neighboring countries.

During teaching and writing educational books for students of journalism there is a need to use next principles: a) to state material almost without the use of symbolic languages, i.e. without formulas; b) to state material with graphical models, such as Venn diagrams; c) teaching material that is based on illustrations of the text samples or examples or templates; d) recommend to conduct logical «calculus» using the tables that contain ready-made solutions or results.

The concept of truth should be taught to student-journalists considering its essence not only in science but also considering its conceptions in society, including in the information war, where truth depends on degree of conviction of the individual. These social concepts of truth are multivariate, conventional, coherent, pragmatic and nihilistic.

During practical training in media, students-journalists use such kinds of argumentation as proof and disproof but often have to use this additional mechanism as a substantiation.

For students-journalists, in addition to the traditional two-valued logic, need to know and other logic (multivalued, probabilistic, modal), because they often have to describe those areas of social life which are modeled by these logics.

Conclusion: as textbooks on logic that satisfy the above requirements in Ukraine does not exist, the article recommend educational publications of other countries (the list is proposed), and concludes on the need to prepare this academic publications in Ukraine. In addition, the reading of the discipline «Logic» should be distributed in such a way that traditional two-valued logic is taught to bachelors, and multivalued, probabilistic and modal logics, and also eristic is taught to masters.

Key words: logic, learning, training, students, journalists.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 313–321
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 313–321

МЕДІАДОСЛІДЖЕННЯ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 313–321 • DOI: ??????????????????????????

УДК 07:329.12:[316.75-044.35:316.323.7]"199"

ПОЛІТИЧНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ ДЕ(РЕ)ІДЕОЛОГІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА І ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ ОБСТАВИНАХ

Тарас Лильо
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: tlylio@ukr.net

У статті визначено й проаналізовано політичні чинники, які наприкінці XX століття загострили проблему деідеологізації посткомуністичного суспільства, а також окреслено медійний дискурс про шкідливість ідеології. Серед причин риторики про необхідність деідеологізації названо потребу суспільства вийти з негативної (радянської) континуальності, що супроводжувалася переплутуванням тоталітаризму з тотальністю, а насилля з силою. Також наведені зразки аргументаційного спрощення проблеми деідеологізації у деяких ліберальних ЗМІ, зокрема «Радіо Свобода» й показано спроби деідеологізувати ідеологеми ліберально-демократичного спектру, надати їм рис нормальності та еволюційної закономірності.

Ключові слова: ідеологія, ЗМІ, деідеологізація, реідеологізація, лібералізм.

Актуальність проблеми деідеологізації зумовлена ідеологічною невизначеністю сучасного політичного процесу, в якому мас-медіа беруть безпосередню участь, а також спробами знайти оптимальну ідеологічну платформу для консолідації суспільства. *Новизна* предмету дослідження полягає у комплексному аналізі політичних чинників, які після краху СРСР зумовили появу пропаганди про тотальну шкідливість ідеології загалом та ідеологічної заангажованості ЗМІ зокрема, а також у показі наслідків браку національної ідеології, яка могла б не лише інтегрувати суспільство, дати відповідь на суспільну кризу, а й легалізувати дії влади. Серед найвідоміших авторів, які досліджували явище *деідеологізації,* слід назвати французького соціолога, публіциста, політичного оглядача газети «Фігаро» Реймона Арона [1], американського соціолога і публіциста, автора теорії інформаційного суспільства Даніеля Белла [2], австрійського та британського соціолога Карла Поппера [3], українського філософа Василя Лісового [4] та ін.

Мета статті – виявити політичну зумовленість медіаріторики про деідеологізацію посткомуністичного суспільства.

© Лильо Т., 2018

Завдання дослідження – обґрунтувати проблематичність ліберальної домінанти в умовах відновленої державності колишніх радянських республік, показати неоднозначність наслідків ідеологізації для новостворених держав, зокрема неузгодженість риторики ліберальних ЗМІ про необхідність деідеологізації з потребами посткомуністичних суспільств, насамперед України, виявити псевдоальтернативний захист від «згубного лібералізму» з боку цінностей, нав'язуваних неоімперським медіадискурсом російської пропаганди.

Гіпотеза – деідеологізація посткомуністичного суспільства фактично означала його реідеологізацію з чітко вираженою ліберальним ознаками, яким ліберальна преса надавала статусу норми і «здорового глузду».

Обґрунтування необхідності деідеологізувати посткомуністичне суспільство загалом і ЗМІ зокрема було зумовлене, по-перше, ідеологічним становищем після краху СРСР, по-друге, негативним досвідом, отриманим у час домінування тоталітарних ідеологій XX століття. Характерно, що завершення холодної війни не означало появу ідеологічного вакууму, навпаки створило нову ідеологічну ситуацію з чітко вираженою ліберальною домінантою, яка за визначенням журналу «Foreign Policy» [5] базувалася на п'ятьох ідеологемах: мир є кращий за війну, лагідна гегемонія є кориснішою від рівноваги сил, капіталізм є кращим за соціалізм, демократія ліпша від диктатури, західна культура є вищою від інших культур. Публіцистичним маркуванням цього процесу стала стаття «Кінець історії та остання людина» [6] американського політолога Френсіса Фукуями, який ще 1989 року в журналі «The National Interest» констатував небувалий, посилений поразкою конкурентних ідеологій (нацизм, комунізм та ін.) консенсус щодо легітимності ліберальної демократії як системи правління. Згідно з автором статті, саме ліберальна демократія є кінцевим пунктом ідеологічної еволюції людства. Проекція такого ствердження на посткомуністичне суспільство була частково проблематичною, оскільки його потреби визначав не лише попит на відновлення особистої свободи, а й свободи національної. Узалежнення стану свободи від стану нації в посттоталітарній ситуації було логічним, адже неможливо реалізувати права людини без реалізації прав народу, з яким ця людина себе ідентифікує. Саме тому розпад СРСР відбувся переважно по національних межах, результатом чого була поява на місці радянської імперії національних держав, право на які, за Барбарою Ворд [7: 8], є сенсом існування національних груп. Відтак ліберальна ідеологія отримала конкурента – ідеологію націоцентричну (націоналістичну). Це протиставлення мало не фундаментальний, а ситуативний, позначений вищезгаданою риторикою ліберального тріумфалізму характер хоча б тому, що у період холодної війни на Заході ліберально-демократичні цінності переважно не суперечили національним ідеалам, оскільки їх, по-перше, поєднувало спільне антикомуністичне призначення. По-друге, націоналізм став органічним продовженням загальнолюдського поступу, доктриною модернізації країн і Західної Європи, і Південно-Східної Азії, з якими пов'язуємо повоєнні «економічні дива», серед визначальних чинників яких було втілення базових елементів економічної та політичної доктрини націоналізму: політичної незалежності, прискореного індустріально-технічного розвитку, створення і розвиток модерної системи національної освіти під протекторатом держави, запровадження системи захисту вітчизняного виробника. Зрештою, ще наприкінці XIX ст. виникла потреба поєднати націоналізм і демократію, як наслідок з'явилося поняття націонал-демократія – політична течія,

що домагалася здійснення демократичного державного ладу в межах власної нації, а у розміщеній в енциклопедії «Британіка» статті «Nationalism» сказано, що «індивідуальна свобода, людська рівність, братерство між всіма народами – усе це було наріжними каменями ліберального та демократичного націоналізму» [8: 150].

Антинаціоналістична риторика у західному публіцистичному дискурсі (націоналізм часто подавали в одному синонімічному ряді з нацизмом, шовінізмом, ксенофобією, а основні причини кривавих конфліктів зводили до ключової тріади – народ, нація, національний сепаратизм) була зумовлена диференціацією націоналізмів: збудованого на універсальних ідеалах Великої французької революції націоналізму протиставляють ірраціональність Гердерівського націоналізму, з його наголосом на національних особливостях, значення яких після краху СРСР для ліберальних ідеологів зменшилося. Ці особливості почали трактувати як небезпечний чинник в новоутворених державах, легалізація якого в параметрах національної ідеї є небажаною, оскільки загрожує інтересам особи, її правам. Таким чином теза про потребу деідеологізації посткомуністичних суспільств від тоталітарної ідеології отримала своє продовження у вигляді спроб очистити ці суспільства й від ідеології націоцентричної: «Ідеократична держава відійшла у минуле разом з XX століттям, й ідеологія націоналізму як державотворча не краща за ідеологію інтернаціоналізму. Люди втомилися підкоряти своє життя ідеології, а фактично заганяти її в рамки чиїхось поглядів на ідеальний світоустрій…» [9].

У медійному дискурсі щоразу частіше йдеться про несумісність між з одного боку – громадянським суспільством, плюралізмом, толерантністю, а з іншого – націоналізмом, фундаменталізмом та ксенофобією. Перспективи розвитку посткомуністичних суспільств позначають новою альтернативністю – або зміцнення держави на основі реалізації національної ідеології, або громадянського суспільства як місця незалежної від державних та її ідеології дії. Наприклад, ціннісні пріоритети посткомуністичного суспільства головний редактор «Газети Виборчої» Адам Міхніх визначив так: «Ми хотіли демократії замість диктатури, плюралізму замість монополії, закону замість беззаконня, свободи преси замість цензури, різноманітності замість одноманітності, відкритих кордонів замість колючого дроту, толерантності замість панівної ідеології, творчості замість сліпої слухняності, шансу на добробут і розвиток замість бідності та відсталості. Нарешті, і це найголовніше, ми мріяли про право людини на гідність, про те, щоб із людиною перестали поводитися як із власністю держави» [10]. Деякі автори якщо і трактували ліберальну демократію як ідеологію, то як таку, що не може бути державною, а отже, не в силі загрожувати правам людини: «Питання в тому, яка державна ідеологія в нас може бути — тоталітарна, націоналістична чи соціалістична. Ліберально-демократична ідеологія державною бути не може, кожен громадянин демократичної країни може мати свої переконання, і ніхто не має права нав'язувати йому будь-які інші переконання» [11].

Ще у 1986 році в книжці «Цикли американської історії» [12] Артур М. Шлезінгер-мол. писав, що отрута ідеології у тому, що вона ставить абстракцію вище за людських істот. Кількома роками по тому в ЗМІ була спроба змоделювати ідеологічну несумісність чи суперечність між дискурсом громадянського суспільства, який на перший план ставить права людини і дискурсом національної держави, який надає ваги ідеалам і правам колективу, спільноти (насамперед, національної). На думку Майкла Кеннеді [13], якщо у більшості націоналістичних дискурсів нація є більш

чи менш суверенна в своїх правах на потреби та владу, суверенну державу звеличують як мету, а колективні права принаймні настільки ж важливі, як і індивідуальні, то у дискурсі громадянського суспільства носієм суверенності є індивід, держава має бути обмежена, аби вона не загрожувала суверенності індивіда, а індивідуальні права гарантуватимуть права колективів. Тут дискурс громадянського суспільства винесено поза межі ідеології й надано статусу закономірного розвитку посткомуністичного суспільства, нормальності, здорового глузду: «І ринок можна побудувати без всяких ідеологій, і народи примирити й здружити без будь-яких ідеологічних сузір'їв, поза консталяцією національних зірок. Здоровий глузд підказує, що всі проблеми вирішаться, як тільки з'явиться справжній ринок, і що ліпший шлях до зближення найрізноманітніших етносів – у створенні багатого суспільства» [14].

Необхідність вивищення громадянського суспільства над державою було зумовлено ще й тим, що в СРСР його поглинула держава. З вищенаведених аргументів можна зробити висновок, що на зміну моністичній ідеологічній концепції та моністичному стилю мислення має прийти гуманізм, як система поглядів на людину як найвищу цінність. Водночас помітною є спроба надати ідеї гуманізму «деідеологізованого» характеру, оскільки, як зазначає автор праці «Журналістика і демократія» Є. Прохоров, ця ідея «не пов'язана з представництвом інтересів однієї сили, яка захищає свою приватну позицію» [15:55] і, зрештою, не суперечить конституції, де записано про «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності» [16].

Характерне обґрунтуванням деідеологізації зустрічаємо в реакції російської редакції «Радіо Свобода» на звернення тодішнього президента Росії Бориса Єльцина до російських науковців з приводу потреби сформулювати національну ідею. В ефірі цієї радіостанції, зокрема, Борис Парамонов [17] назвав це завдання скандалом, адже за конституцією Росія – плюралістична держава. На думку автора, Росія тільки-но вийшла з того періоду історії, коли її життя було ідеологічним матеріалом… навіщо відтворювати головний елемент цієї епохи – ідеологічний диктат. Це яскравий приклад аргументаційного спрощення. Він передбачає формальну абсолютизацію вигідної точки відліку для розуміння певного явища, незалежно від його нового контексту, специфіки, динаміки. Таким чином автор переконує слухача у тому, що вихід з поганої континуальності повинен мати позаідеологічний, прагматичний характер й заперечує потребу посткомуністичного суспільства в національній ідеології з огляду на те, що, по-перше, життя принципово неохопне жодними моністичними уявленнями, бо розгортається на безкінечно широкій емпіричній базі, по-друге, існування єдиної ідеології передбачає єдиного її носія. Цей носій буде тим, що називається об'єктивний дух, якого, за Б. Парамоновим, не існує, «його можна лише сконструювати, тобто знову створити ідеологічний фетиш» [17]. Правда, вихід з поганої континуальності вибірковий. Її аргументаційний потенціал згадують, коли є потреба створювати образ ворога. Так Ян-Вернер Мюллер констатує ситуативне повернення до понять і категорій ідеологічних воєн XX століття, зокрема через появу таких ідеологем як «ісламо-фашизм» та «третій тоталітаризм» у контексті терористичних актів ісламістів. «Ці терміни були створені не лише для позначення нового ворога Заходу, а й для того, щоб розбудити спогади про антитоталітарну боротьбу, яка відбувалася до і після Другої світової війни» [18].

Ще одне протиставлення, яке спостерігаємо у цьому дискурсі, полягає у переконанні, що фундаментом західного життя є не ідеологія, а правове регулювання соціального життя. «Цей юридичний формалізм ні до чого не зобов'язує, окрім як дотримуватися громадського порядку. А про що людина думає і чим керується в житті – це його особиста справа» [17]. Б. Парамонов переконує, що єдність американського суспільства має природний характер, що любов американця до своєї країни – це любов звіра до лісу, тобто це інстинкт, а не ідеологія. Висновок автора однозначний: «Потрібно будувати не ідеологію, а гідне людини життя» [17]. Водночас помітна спроба деідеологізувати поняття «капіталізм», надати йому ознак нормальності та закономірності. Наприклад, публіцист «Газети польської» Яцек Квєцінський зауважує: «Визначення «капіталізм» беру в лапки, бо ніколи його не вживаю. Це не є ідеологія. Нема капіталістичної партії. Це – нормальність. Породжена природою еволюція…» [19].

Схожі з аргументами Б. Парамонова твердження з'явилися й в українських ЗМІ: «Країна істерично шукає якогось ідеологічного обґрунтування свого існування. Нинішні керівники країни, які загалом плоть від плоті тих, хто правив нами з 1917 по 1991 рік, їм погано без ідеологічного забезпечення» [20]. Деякі автори пов'язують пошук ідеологічного проекту для України впродовж перших двох десятиліть її існування з гіпертрофацією політичного чинника, зі спробою звести всі цивілізаційні процеси до політики і звинувачують у цьому перебільшенні мас-медіа: «У нас же виходить — засоби масової інформації (особливо ТБ і радіо) ведуть, по суті, вже постійну, багаторічну роботу з пошуку нової ідеології для України. Невже після радянського періоду, що тривав понад 70 років, нам не ясно, що ідеологія (це наукове визначення і прийняте в усьому світі) — є ілюзорною свідомістю? Ідеологія — це насамперед класово-ілюзорна свідомість. Навіщо воно нам потрібне? Тільки в суспільстві гіпертрофованої політики можуть починатися такі реставрації ідеологічних відносин. Нам потрібна духовність. А вона заснована не на політиці, і не на якихось ідеологічних явищах»« [21]. Слід зауважити, що протиставлення ідеології та духовності не є виправданим, оскільки, ідея загалом і національна зокрема – це «духовно-практичне двобіччя. Як духовна, вона перебуває в системі низки понять, зокрема мрії та ідеалу» [22]

Аргументація на користь деідеологізації посткомуністичного суспільства є прикладом домінування тоталітарного ідеологічного контексту над національною ідеологією як вектором розвитку суспільства і спробою заперечити її утвердження в нових політичних обставинах. Зокрема, дискурс заперечення національної ідеї у ліберальних науковій думці базується на попри етимологічну близькість маніпулятивному ототожненні тотальності з тоталітаризмом, а сили – з насиллям. Наприклад, за К. Поппером [3] ідеологія є способом політичного мислення, яке характерне для тоталітарних рухів, усесторонньою і замкнутою системою поглядів. Він також вживає поняття «тотальні ідеології», які обтяжені догматизмом. Натомість Д. Думанський стверджує, що фундаментальні трансформації у суспільстві неможливі без ідеологічного обґрунтування: « ...ідеологічна система потрібна не лише тоталітарному суспільству, але і будь-якій державі, яка себе поважає. Без опори на неї неможливо чітко сформулювати довготривалі орієнтири розвитку, а також загальнообов'язкові правила політичної боротьби й відповідальності. І ніякі докази на зразок «краще з егоїстичних міркувань зберегти людські життя, ніж з ідейних – загубити» не можуть служити виправданням безідейності політики, яка напряму веде до без-

турботної безвідповідальності політиків і громадянського ступору населення» [23]. На думку автора, ідеологічний вакуум сприяє утвердженню убогої психології тимчасовиків, яка супроводжується «повзучим» волюнтаризмом у вигляді загадкових убивств політиків і журналістів, цинічного адмінресурсу на виборах... «Таке, нелегалізоване ніякою ідеологією свавілля травмує і роз'їдає суспільство ще більше за будь-який тоталітаризм» [23]. У зазначених умовах на перший план виходить ідеологема «позаідеологічна справедливість» та «прагматизм», на гаслах яких посткомуністичні політичні лідери України кінця XX-початку XXI століття дистанціюються від ліберальних та націоналістичних ідеологій та приходять до влади. Такий підхід істотно відрізняється від поглядів, які сповідували публіцисти паризького журналу «Культура». Автори місячника стверджували, що в центрі політики має бути етичний ідеал (лат. *idealis* – ідейний, ідеальний). Щоб здобути свободу, потрібна посвята багатьох людей, яких навряд чи підніме прагматизм, раціональні гасла, аргументи. Вони вважали, що матеріальна перевага паралізує починання тільки тих, хто вірить в матеріальні засоби ведення політики. Журнал виступав за поєднання прагматизму і романтизму в політиці (прагматики реалізують мрії романтиків), однак «безідейні люди, – писав Юліуш Мєрошевський, – цілком беззахисні перед насильством і становлять найкращий матеріал для масового продукування рабів» [24]. В публіцистичній аргументації «Радіо Свобода» та журналу «Культура» бачимо два протилежні підходи. Якщо для Б. Парамонова деідеологізація є умовою свободи людини, то для Є. Гедройця та його однодумців – передумовою поневолення.

Ідеологічна невизначеність посткомуністичного суспільства як наслідок, з одного боку, краху радянської системи цінностей та спроби тотальної деідеологізації (насамперед йдеться про послаблення націоналістичних настроїв) новоутворених держав – з іншого, спричинилася до появи ситуації, в якій для частини посткомуністичного простору гарантами захисту від так званого згубного впливу західного лібералізму став поступово відновлюваний російський імперіалізм з його ідеологією «русского мира» та відродженого євроазійства, для поширення й утвердження якої Росія створила потужні медіаресурси. Оскільки медіа стали простором проникнення західних цінностей у посткомуністичне суспільство, захисна реакція поступово була перехоплена великодержавним російським медіадискурсом, в якому з одного боку акцент було зроблено на слов'янській духовності (ідеологема «*духовные скрепы*») та особливому призначенні російського православ'я, яке за визначенням Оксани Пахльовської [25] проголосило антиєвропейськість своїм внутрішнім культурним змістом, а з іншого – на спрощеному ототожненні неолібералізму з біологізмом: «… реальною, а не декларативною ідеологією сучасності стає неолібералізм. Його ще можна назвати біологізмом, тобто потуранням усім біологічним інстинктам, коли ні за що жертвувати життям ніхто не збирається, коли вищою цінністю оголошено максимальне продовження власного життя й отримання максимуму задоволення. Це вже не ідеологія в традиційному значенні цього слова, бо старі ідеології мали на увазі певну духовну вертикаль, визначенні цінності – Батьківщину, соціальну справедливість, свободу…» [26].

Попри псевдоальтернативний характер такого захисту, небезпека згаданої системи цінностей полягала у тому, що з перспективи аксіологічної пустки кожна цілісна візія світу є наче панацеєю. Маніпулюючи методами контрастування дійсності та можливостями моделювання образу ворога, у ЗМІ з'являється риторика та-

кого характеру: «якщо вульгарність замінила на ТВ комуністичну ідеологію, то що у такому разі прийшло на зміну виробничій тематиці? А ось що: тема руйнування й загибелі. Героя виробництва замінив на екрані вбивця і насильник, а замість станка і доменної печі ми бачимо трупи, трупи, трупи. Трупи «документальні» й «художні», трупи побутові й воєнні» [27]. Така, позначена ностальгією картина, фактично призводила до реідеологізації деяких пострадянських суспільств та узалежнення їх від ідеологем кремлівської пропаганди. Газета «День» цю тенденцію визначила так: «На початку 1990-х років нам розповідали, як важливо й корисно провести в Україні деідеологізацію, переконували в тому, що жодна ідеологія Україні не потрібна... Результат нині абсолютно очевидний: у нас в країні практично на всіх рівнях панує ідеологія антиукраїнства, яку потужно підтримують низка ЗМІ, чимало політичних партій і організацій. Україна деградує й страждає саме через відсутність сильної патріотичної, державницької ідеології... Під приводом, під прикриттям ідеологічної всеїдності до нашого суспільства дедалі активніше інфільтрують агресивні ідеології, в яких українській нації й державі немає місця. Можливо, країна не захищена мілітарно, економічно й політично тому, що із самого початку до її фундаменту не заклали міцну ідеологічну конструкцію. Як багато наших бід є наслідком цієї горезвісної деідеологізації…» [28] Саме з огляду на таку аргументацію під кінець першого десятиліття XXI сторіччя у ЗМІ [29] з'являються думки про недосконалість 15 статті Конституції України, яка проголошує, що жодна ідеологія в Україні не може бути визнана як державна.

У той час в Польщі порятунок від ідеологічного впливу Заходу на суспільство стало призначенням видань, які дотримуються правих поглядів. Наприклад, «Gazeta Polska» під рубрикою «Битва за душі» друкує статтю під назвою «Перемога вбивчої ідеології» [30], в якій автор називає вирок апеляційного суду в Катовіцах у справі Аліції Тисьонц проти консервативно-католицького тижневика «Gość Niedzielny» перемогою абортивної ідеології над законом та здоровим глуздом. У цьому випадку бачимо спробу надати певним поглядам ідеологічного характеру, вивести їх за межі норми та раціонального і таким чином викликати опір у читачів.

Отже, деідеологізація посткомуністичного суспільства передовсім мала риторичний характер. Після краху комунізму розпочалися процеси реідеологізації з чітко вираженою ліберальною домінантою, яку ліберальні ЗМІ, на зразок радіо «Свобода» чи «Газети Виборчої» намагалися вивести з ідеологічного контексту й надати їй рис еволюційної неминучості. Натомість праві медіа наголошували на ідеологічному характері системи цінностей, яка стала доступною у посткомуністичній ситуації і була трактована як виклик традиційним цінностям. Блокування розвитку національної ідеології та критика націоцентричності ЗМІ спричинилися спочатку до світоглядної невизначеності, зокрема в українському суспільстві (де виборцеві пропонували технології замість ідеології), а згодом й до появи фальшивої системи аксіологічного захисту від «згубного впливу Заходу», ініціатором якої стали російські ЗМІ та їхній неоімперський дискурс, що створював підґрунтя для подій 2014 року, тобто до анексії Криму та російсько-української війни на Донбасі.

Компромісним і водночас конструктивним виходом із ситуації ідеологічної невизначеності та конфліктності може бути ідея синтезу ідеологій, яку ще 1949 року запропонував Микола Шлемкевич у праці «Українська синтеза чи українська громадянська війна» [31]. Автор доводив, що синтез ідей є основою найважливіших світо-

глядів, зокрема поєднання консерватизму як наступника монархії і гаранта тяглості держави з одного боку та демократії як поручителя свободи і раціональності влади з іншого – це єдина умова суспільної злагоди.

References

1. Арон Р. Опиум интеллектуалов / пер. с фр. Л. Боровиковой. – М.: АСТ, 2015. – 480 с.
2. Bell D. The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties . – NY: Free Press, 1965.
3. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. У полоні Платонових чарів. – К.: Основи, 1994. – 444 с.
4. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика. – К., 1997. – 352 с.
5. Idea na nowy wiek // Forum. – 2008. – 17.11. – 23.11.
6. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. Free Press, 1992. – 418 p.
7. Ворд Б. П'ять ідей, які змінюють світ / Б. Ворд ; [пер. з англ.]. – Нью-Йорк : Ukrainian Student Press, 1960. – 145 с
8. Kohn H. Nationalism // Encyclopedia Britanica. – Режим доступу: https://www.britannica.com/topic/nationalism
9. Табачник Д. Федерализм – мечта лучших из нас // 2000. – 2008. – 18-24.01.
10. Міхнік А. Прагнення до свободи і втеча від неї // День. – 2007. – 3 квіт.
11. Антон Турчак. Де вихід? // День. – 2009. – 18 верес.
12. Schlesinger Jr. Arthur M. The cycles of American history. – Boston: Houghton Mifflin, 1986. – 498 p.
13. Кеннеді М. Історична спадщина та громадське суспільство: альтернативні нації в Східній Європі // Сучасність. – 1994. – №5. – С. 79-85.
14. Парамонов Б. Русские вопросы // Радио Свобода. – Режим доступу: https://libking.ru/books/nonf-/nonf-publicism/112924-boris-paramonov-russkie-voprosy-1997-2005-programma-radio-svoboda.html
15. Прохоров Е. Журналистика и демократия. – М: Аспект Пресс, 2004. – 352 с.
16. Конституція України: Прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К., 1996. – 119 с.
17. Стреляный А. О русской национальной идее // Радио Свобода – Режим доступу: https://www.svoboda.org/a/27908678.html#comments
18. Мюллер, Я.-В. Споры о демократии: Политические идеи в Европе XX века. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. – 400 с.
19. Kwieciński Jacek. Marksizm uniwersalny. – Gazeta Polska. – 2010. – 13 października.
20. Сірук Микола. Ревне православ'я vs рок // День. – 2012. – 2 жовтня.
21. Сергій Кримський: «У суперечці ніколи не народжується істина» // День. – 2001. – 30 бер.
22. Мойсеїв Ігор. Національна ідея: ідеалізм і прагматика. («І мертвим і живим...» Т. Шевченка) // Сучасність. – 1995. – Ч. 9. – С. 109-115.
23. Думанский Д. Не путать силу с насилием. Украине может помочь мощная идеология // Киевский телеграф. – 2007. – 6-12 апр.
24. Kowalczyk A. S. Giedroyc i «Kultura». – Wrocław, 2000. – 316 s.
25. Оксана Пахльовська: Поділ України проходить лише по одній лінії: між Європою і не-Європою // День. – 2009. – 30 грудня.

26. Друзь И. Биологизм все побеждает. Украина в мировом контексте: смерть старых идеологий и рождение новых субкультур // Киевский телеграф. – 2007. – 20-26 июля.
27. Калюжный Дмитрий. Школой садизма становится телевидение для милионов зрителей // Беларусь сегодня. – 2003. – 16 апр.
28. Лосєв І. У чому мали рацію, а в чому помилилися вчені, які брали участь у програмі «Лекції та події»? // День. – 2013. – 24 січ.
29. Сюндюков І. Пошук солідарного опору // День. – 2009. – 20 серп.
30. Terlikowski Tomasz P. Zwycięstwo zabójczej ideologii // Gazeta Polska. – 2010. – 10 marca. – S. 29.
31. Шлемкевич М. Українська синтеза чи українська громадянська війна. – Бломберг, 1949. – 64 с.

POLITICAL DETERMINISM OF DE(RE)IDEOLOGIZATON OF SOCIETY AND MASS MEDIA IN POSTCOMMUNIST SITUATION

Taras Lylo
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: tlylio@ukr.net

The article defines and analyzes political factors that at the end of the twentieth century exacerbated the problem of de-ideologization of the postcommunist society, as well as outlines the media discourse on the harmfulness of ideology. Among the reasons for the rhetoric about the need for de-ideologization is the need of society to get out of the negative (Soviet) continuity, accompanied by the confusion between totalitarianism and totality, violence with force.

The author considers the controversial nature of confrontation between such concepts as human rights vs national rights, civil society vs national state in modern media discourse. He asserts that it is impossible to exercise the human right without realizing the national right, first of all the right to an independent state.

The article also presents examples of argumentative simplification of the problem of de-ideologization in some liberal media, in particular Russian service of Radio Liberty, as well as attempts to deideologize some liberal-democratic ideologems and give them the features of normality and ideological neutrality.

According to the article, the ideological uncertainty of the new independent states contributed to the strengthening of the effects of the revived Russian imperialism, in particular, its ideology of the Russian world. Russia has created powerful mediaresources for the establishment and spread this ideology in the post-communist space.

The blocking of the development of the national-orientated ideology and the critique of national-centered media first led to ideological uncertainty, particularly in Ukrainian society (where well-organised elections offered voters a choice between technologies instead of ideologies), and then to the appearance of a false system of axiological protection against the corrupting influence of the West, initiated by Russian media and their neo-imperial discourse, which created the ground for the events of 2014, that is, for the annexation of the Crimea and the Russian-Ukrainian war in Donbas.

Key words: ideology, mass media, deideologization, reideologization, liberalism.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 298–303
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 298–303

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 298–303 • DOI: ??????????????????????????

УДК 070(051):82-92.09(410)Скрутон:141.1

КОНСЕРВАТИВНИЙ ПОГЛЯД: ПУБЛІЦИСТИКА РОДЖЕРА СКРУТОНА У ТИЖНЕВИКУ «THE SPECTATOR»

Андрій Мельник
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: yatsymirska@ukr.net

Стаття присвячена публіцистиці відомого англійського консервативного філософа Роджера Скрутона на сторінках тижневика «The Spectator». Виокремлено основні теми його публікацій – актуалізація консервативних цінностей, критика лівої ідеології та її прибічників, захист релігії та проблеми освіти у контексті впровадження ідей рівності.

Ключові слова: публіцистика, консерватизм, цінності, ідеологія, Роджер Скрутон.

Відомий британський історик Ніл Ферґюсон в інтерв'ю американському журналісту Дейву Рубіну із жалем констатував, що, якщо ще у 1980-х роках у таких університетах, як Оксфорд чи Кембридж, можна було зустріти науковців, які сповідували різноманітні ідеологічні переконання – консервативні, ліберальні, соціалістичні, марксистські, то сьогодні в академічній сфері панують ліві погляди, які поступово, але неухильно витісняють консервативні на маргінес. На зміну таким історикам, як Ричард Пайпс, який був фахівцем із російського комунізму XX сторіччя, приходять теоретики ґендеру і фемінізму, тому, шкодує Ферґюсон, студентам більше не розповідають про злочини Леніна і Сталіна, і, як наслідок, вони втрачають здатність побачити, наприклад, релігійні причини терористичних атак 11 вересня 2001 року, звинувачуючи у них, як це прийнято серед лівих інтелектуалів, сумнозвісну американську зовнішню політику [10].

Політичні погляди інтелектуалів, особливо академічних науковців, узагалі не були б великою проблемою, якщо б проявлялись лише у голосуванні за певну партію чи у прихильності до певних медіа, а не впливали б на проведення наукових досліджень. У жовтні 2018 року стало відомо про експеримент трьох американських дослідників – Джеймса Ліндсі, Гелен Плакроуз і Пітера Богосяна, які під вигаданими іменами надсилали до рецензованих наукових видань абсурдні та беззмістовні статті у галузі соціальних наук. Тексти були присвячені політично чутливим темам – таким, як соціальна і расова дискримінація, сексуальна орієнтація, культура маскулінності, ідеологія фемінізму. Наводячи вигадані дані, науковці, наприклад, «доводили», що злягання між собаками у парку варто розглядати у контексті культури зґвалтувань. В одній із статей, присвяченій темі фемінізму, вони переписали у ґендерній пер-

© Мельник А., 2018

спективі фрагмент із «Mein Kampf» Адольфа Гітлера. Ще в одному «дослідженні» автори пропонували дресирувати чоловіків, немов собак, а в іншому – змушувати білошкірих студентів слухати лекції на підлозі як компенсацію за рабовласництво [1]. Із двадцяти написаних робіт сім було прорецензовано і прийнято до друку. Експеримент довелось достроково припинити через те, що ці публікації, які вийшли у цілком респектабельних наукових журналах, привернули увагу журналіста «The Wall Street Journal». Метою експериментаторів була демонстрація того, що у сфері соціальних наук «істина вже давно мало кого хвилює. Головне – відповідність ідеологічним нормам: засудження пригнічувачів і підтримка «принижених». (…) Автори таких робіт усе частіше чинять тиск на студентів, адміністрацію та працівників інших факультетів, змушуючи їх висловлювати підтримку їхнім поглядам. При цьому ці погляди зовсім не є науковими» [1]. Один із дослідників, Джеймс Ліндсі пояснює: «Культура, що наразі склалася, диктує нам, що прийнятними можуть бути лише висновки певного роду – наприклад, білий колір шкіри або мужність обов'язково повинні бути проблемою. І боротьба з проявами соціальної несправедливості ставиться вище за об'єктивну правду» [1]. Результати цього перерваного експерименту показали, що гуманітарні і соціальні науки в західних університетах перебувають під сильним впливом лівої ідеології, адже висміяні у псевдодослідженнях догми є обов'язковою частиною світоглядного арсеналу сучасних лівих. (Звісно, ми не ризикнемо стверджувати, посилаючись лише на один прецедент, що праві погляди не відіграють жодної ролі у науковій царині.)

Коли 1985 року відомий англійський філософ Роджер Скрутон опублікував книгу «Мислителі нової лівиці», у якій він гостро скритикував таких «володарів дум», як Едвард Томпсон, Антоніо Грамші, Жан-Поль Сартр, Роналд Дворкін, Мішель Фуко та ін., то це, за його ж словами, поклало початок кінця його академічної кар'єри [7]. Після нищівних рецензій у пресі та бойкоту в університетських середовищах, видавець відмовився реалізовувати книгу і повернув залишок тиражу авторові. У цей час Скрутон редагував консервативний часопис «The Salisbury Review» і викладав у Бірбекському коледжі Лондонського університету, де, як він пригадував пізніше, був чи не єдиним консерватором, окрім хіба жінки, яка готувала їжу в буфеті. Переконаним консерватором він став у травні 1968 року, коли на власні очі спостерігав за студентськими бунтами у Парижі. Очевидно, кожен консерватор потребує якоїсь непересічної події, якогось суспільного зламу, на тлі якого він формулюватиме свої переконання. Саме так, зрештою, робив один із батьків консерватизму, Едмунд Берк, який викшталтовував свої ідеї, критикуючи Велику французьку революцію.

Варто зауважити, що діяльність консервативного інтелектуала важко уявити без публіцистичного жанру, адже світогляд, який він відстоює, часто будується як захист усталеного політичного, культурного і соціального порядку від радикальних змін або їхніх загроз. Революція або намагання реалізувати якийсь утопічний проект активізує консервативне мислення, і формат журнальної чи газетної колонки, основною перевагою якого є оперативність, підходить для цієї активізації якнайкраще. Це, звичайно, не означає, що консервативні мислителі не схильні до позаситуативного теоретизування. Вони часто поєднують обґрунтування принципів із публіцистичними коментарями. Щобільше, останні можуть допомогти краще сформулювати перші. Творчість Р. Скрутона підтверджує цю тезу: він поєднував формування теорії із виступами у періодиці. У цій статті ми коротко розглянемо публікації філософа

в одному із найвпливовіших сучасних британських консервативних видань – щотижневому журналі «The Spectator», редакторами якого було чимало впливових політиків, до прикладу, колишній мер Лондона і міністр закордонних справ Об'єднаного Королівства Борис Джонсон. Хронологічні межі нашого дослідження – від початку 2000-х років до нашого часу. Основні теоретичні праці Р. Скрутона вийшли впродовж 1980-1990-х років, тому у вказаний період автор, виступаючи на сторінках популярного видання, розглядав конкретні події крізь призму задекларованих цінностей. 2016 року Р. Скрутону було присвоєно лицарський титул «за служіння філософії, навчанню та публічній освіті». А 2014 року американський журнал «The Weekly Standard» назвав його «найбільш досконалим консерватором із часів Едмунда Берка» [8].

В Україні Р. Скрутон практично невідомий як консервативний публіцист. Натомість українською мовою перекладались лише кілька уривків із його теоретичних праць, які були розміщені в антології «Консерватизм» [3, 5, 6] та книга «Коротка історія новітньої філософії» [4]. Зважаючи на те, що в Україні, на наш погляд, набагато частіше перекладають важливі праці ліберальних і лівих теоретиків, ознайомлення із поглядами сучасного консервативного мислителя буде не зайвим.

З 2015 року статті Р. Скрутона публікують у «The Spectator» у авторській рубриці «Bad Philosophy» («Погана філософія»), що можна вважати іронічним натяком на скандальний статус правого, консервативного мислення у публічному і академічному дискурсах Заходу. За аналізований період було опубліковано 35 статей різного обсягу. Ми виділили чотири основні, на наш погляд, теми – актуалізація консервативних цінностей, критика лівої ідеології та її прихильників, захист релігії та проблеми освіти, свідомо оминаючи не менш важливі для традиційного консерватизму теми ставлення до популярної культури чи навколишнього середовища, які представлені у публікаціях у «The Spectator» меншою мірою, ніж обрані для аналізу. Перед викладом тематики статей Р. Скрутона вважаємо за потрібне зазначити, що викладене нижче не варто вважати апологією принципів британського теоретика, так і поглядами автора цієї статті.

1. Актуалізація консервативних цінностей

Незважаючи на те, що формат журнального допису не надає достатньо місця і не передбачає відповідного лексикону для теоретизування, Р. Скрутон левову частку своїх публікацій присвячує саме консервативним догмам і їх втіленню у політичній, культурній та соціальній царинах. У статті «Держава не може зробити вас вільними» він критикує Акт про права людини, прийнятий 1998 року і водночас саму концепцію прав людини, яку він називає надто декларативною і нечіткою. Прийняття цього документу загрожує британському звичаєвому праву (common law), яке замінюється континентальним цивільним правом (civil law), тобто презумпція «ти вільний, доки закон не забороняє» замінюється концепцією «ти вільний тільки тоді, коли закон чітко передбачає це». На думку Скрутона, права людини – це філософська ідея, яка не пройшла випробування судовою практикою, а була накинута згори як всезагальна і загальнообов'язкова. Це призвело до проблеми її інтерпретації і втілення. Ідея прав людини була інструментом у політичній боротьбі у Європі XVIII сторіччя і зброєю проти монархії і деспотії у руках тих, хто монополізував претензію на представництво інтересів людей. У ході Великої французької революції, після того, як спроби

прийняти Декларацію обов'язків було розцінено як реакційну змову, і замість нової конституції запроваджено Декларацію прав людини і громадянина, неоднозначність концепції проявилась повною мірою. Після штурму Бастилії 1789 року у тюремних камерах було знайдено семеро в'язнів (двох із яких після звільнення повернули назад, бо визнали божевільними). Через чотири роки у застінках у жахливих умовах перебувало вже близько 400 тисяч осіб, яких судили революційні трибунали, відмовляючи їм у праві на адвоката і караючи їх за злочини, сформульовані тією ж нечіткою і філософською мовою, яка надихнула авторів Декларації, а тому її можна було тлумачити так, як вигідно обвинувачеві. «Вилучивши правосуддя із судів і оформивши його як філософську доктрину, революціонери таким чином забрали усі права від людей і передали їх тим, хто виклав доктрину – самопроголошеним філософам, які зробили себе королями», – підсумовує Скрутон свій по-беркіанськи афористичний погляд на Французьку революцію [23]. За його словами, сталінська конституція Радянського Союзу 1933 року теж містила декларації про права совєтських громадян, за що деякі недалекоглядні західні політики називали її чи не найліберальнішою у світі. Однак усі засоби з її імплементації перебували у руках держави, а то й особисто Сталіна. Консервативне ж бачення передбачає позбавлення держави можливості втручатись у цю сферу. Основним захистом прав є не декларації, а процедури, які уможливлюють їхнє втілення. Крім цього, права слід розуміти як свободи. Цей погляд базується на припущенні, що право однієї особи – це обов'язок іншої, і цей обов'язок полягає у тому, щоб не перетинати встановленої правом лінії. Натомість соціалістична традиція закріпила за правом значення вимоги або претензії. Як формулює Скрутон, «моє право на щось є не свободою, яку треба поважати іншим, а вимогою, яку вони повинні виконати» [23]. Трактування прав у такій перспективі означає зловживання незрозумілими та нереалістичними зобов'язаннями, що може вилитись у великі і нерозв'язні конфлікти. Свою критику Скрутон підсумовує згадкою про Європейську конвенцію про права людини, яка ґарантує кожному право на належну освіту. Постає закономірне питання: як його реалізувати? Декларування цього права одночасно має бути чиїмось обов'язком, лише так його можна втілити. Ні Конвенція, ні британський Акт про права людини не дають чіткої відповіді, а лише посилюють неоднозначність, яка може бути серйозною загрозою для здійснення правосуддя.

У статті «Знай своє місце» [17] публіцист захищає іншу важливу консервативну цінність – соціальну ієрархію від егалітаризму і т. зв. «культури самооцінки», яка особливо згубно проявляється в освітній сфері, бо передбачає пристосування шкільних програм до інтересів дітей, відмову від оцінювання мовних і літературних здібностей і загалом акцентування на тому, що учні чи студенти мають думати про себе добре. Однак освіта полягає у тому, що дітей слід переконувати вивчати речі, яких вони ще не знають. Це може знизити їхню самооцінку, вони можуть почуватись погано, але це є ціною, яку слід платити, щоб почуватись добре пізніше. Освіта має пропонувати знання і вміння, а не ілюзії, на кшталт тієї, що діти є хорошими такими, як вони є. Без ієрархії не має соціального просування. У суспільстві рівних немає ні поразки, ні успіху, є лише відчай, який породжує втрату надії. У справжніх, а не ідеологічно вигаданих суспільствах змагаються, конфліктують, товаришують, кохають, і все це сприяє радше відмінностям, аніж рівності. Це живі суспільства, де винагороджуються талант, уміння і важка праця, а зарозумілість і неосвіченість

відкидають. Соціальна ієрархія не має бути ні аристократією, ні плутократією, а меритократією.

Основні принципи консервативного світогляду Р. Скрутон реферативно викладає у короткій програмній статті «Станьмо на захист справжнього розуміння свободи», пояснюючи, що їх актуальність зросла саме зараз (йдеться про 2014 рік) через тиск структур ЄС та через наслідки правління лейбористів, зокрема урядів Тоні Блера та Гордона Брауна. Головні засади консервативного світогляду такі: держава формується «знизу» через вільні об'єднання людей, а не накидається «зверху» через примус; держава – це не мета, а засіб, зокрема для захисту громадянського суспільства, яке є основою і першоджерелом держави; завдання держави – узгоджувати численні людські цілі, а не диктувати і контролювати їх; консерватори розглядають політику як засіб збереження суспільства, а не як засіб нав'язати чи створити його (на противагу як французьким революціонерам, так і творцям Європейського Союзу); консерватори не визнають беззастережної першості наднаціональної влади ЄС, протистоять невибірковій імміграції і класовій війні; консерватизм не визнає утопічного інтернаціоналізму світу без кордонів, тому виступає за обмеження міграції; серцем громадянського суспільства є сім'я; акцент на різниці між свободою, заснованою на особистій відповідальності та повазі до інших та вседозволеністю як способі експлуатації інших і досягненні особистої вигоди; консерватизм – філософія спадковості і відповідального управління; консерватори вірять у права людини, але такі права, які оплачені обов'язками і які примирюють людей, а не розділяють їх; консерватори вірять у вільний ринок, але не за будь-яку ціну, якість ринку і його здатність розв'язувати проблеми економічної співпраці залежить від моральних якостей його учасників (Адам Сміт і Девід Юм); наші права – це також наші свободи, а свобода має сенс лише між людьми, які відповідальні перед своїми ближніми за її неправедне використання.

Ясна річ, задекларовані цінності не могли не привести автора до підтримки руху за вихід Британії із ЄС. Утім, Р. Скрутон не публікує у журналі окремого матеріалу, присвяченого референдуму чи окремої статті з агітацією за Leave. У виданні знаходимо лише два матеріали із прямим посиланням на Брекзит. У статті «Брекзит поверне нам наше село і усю країну загалом» публіцист критикує спільну аграрну політику ЄС, вигідну насамперед для великих агрохолдингів і згубну для дрібних фермерів. Вихід Британії з ЄС не лише дасть шанс допомогти їм субсидіями, щоб вони виробляли екологічну чисту продукцію, але й допоможе зберегти традиційний сільський спосіб життя, а також неповторний англійський ландшафт від надмірної індустріалізації. У матеріалі «Постправда – це повна нісенітниця» [18] Скрутон заявляє, що не варто пов'язувати голосування і вихід Британії з ЄС із ситуацією постправди, що робить чимало коментаторів. Політики завжди брехали, казали напівправду або наполягали на праві казати благородну неправду заради суспільного спокою. Тому в концепції постправди немає нічого нового. Це не породження нашої інтернет-епохи. Зневага до правди домінувала в академічних середовищах у 70-80-х роках минулого сторіччя, деякі науковці будували на цьому свої кар'єри. Попередниками цього явища були Ф. Ніцше із його знаменитою фразою про те, що немає фактів, а лише інтерпретації, К. Маркс, який замінив правду силою, у результаті чого марксизм вважався наукою, а все решта – ідеологією, яка є хибною свідомістю буржуазії, М. Фуко із його концепцією епістеми культури як системи ідей і понять,

які накидає суспільству правлячий клас. Якщо вибори Трампа можна пов'язати із концепцією постправди, то Брекзит, на думку публіциста, – ні. Голосування за вихід з ЄС було пов'язане не з економічними страхами, а із загрозою британській ідентичності. ЄС задумувався як економічний і митний союз, але перетворився у бюрократичного монстра, який зазіхає на державний суверенітет. Британія вступала саме в такий союз, і політики, які її туди залучали, брехали, знаючи правду. Замість того, щоб поставити питання про перегляд договору, який укладали в інших історичних умовах, проблему звели до двох опцій – так чи ні, залишати чи залишатись. Це відбулось через тотальний вплив соцмереж, де один клік має вирішити усе.

На відміну від багатьох критиків ЄС, євроскептицизм Скрутона не приводить його у табір симпатиків президента Росії Путіна, т. зв. «путінсферштеєрів», які виправдовують його агресивну політику або пропонують не припиняти співпраці, незважаючи на анексію Криму і війну проти України. Навпаки, британський публіцист у статті «Брехня по-російськи» пропонує філософську перспективу постсовєтської пропаганди. Сучасна російська брехня базується на радянській пропаганді, а на Заході вона знаходить вдячний ґрунт, через домінування в інтелектуальній сфері теорій, які нехтують правдою – від античної софістики, від знаменитого парадоксу про мешканця острова Крит, який казав, що усі критяни – брехуни, до Ніцше, Маркса і постмодерністів. Ось як філософ описує цей процес: «Усі, хто зіткнувся із комуністичною машиною, були знайомі із скасуванням відмінності між істиною та владою… Метою Комуністичної партії було встановлення контролю над якомога більшою частиною цивілізованого світу. Міф про «капіталістичну загрозу»; опис розгортання радянських військ як «мирного наступу», а вторгнення до Угорщини, Чехословаччини та Афганістану як «братської допомоги» – все це частини постправдивої дипломатії. Євреїв переслідували не як євреїв, а як частину буржуазно-сіоністсько-капіталістичної змови. Католиків ув'язнювали за «підривну діяльність у співпраці з іноземною владою». Спроби НАТО встановити протиракетну оборону ставали актами агресії, які дестабілізували Європу. І так далі. Результатом цього був своєрідний параноїдальний дискурс, у якому будь-які раціональні аргументи втрачали силу. Радянська пропагандистська машина зустрічала будь-який факт вигуком «Брехня!», немов божевільний логік, який постійно торочив «Це речення помилкове!» Але інституціоналізована параноя не зникла разом із колапсом комунізму. Її можна подолати, але лише за допомогою вільної преси, вільних інституцій та університетів, які захищають свободу слова – речей, які перебувають під загрозою в усьому «постправдивому» світі і яких впродовж століть не було у Росії. Коли було доведено, що літак малазійських авіаліній було збито над територією України російською ракетою, у відповідь знову пролунало: «Брехня!» Звинувачення російських атлетів у вживання допінгу, хакерські атаки на США, мобілізація військ на польському кордоні, переміщення озброєння у Калінінградську область, постійне порушення шведського повітряного простору – на усе це відповідь була аналогічна. Основний постулат російської дипломатії можна сформулювати так: «Правди не існує, а отже, все, що ви кажете – брехня» [22]. Ця розлога цитата – додатковий аргумент на користь того, що не усіх європейських правих варто автоматично зараховувати до симпатиків Путіна.

2. Критика лівої ідеології та її прихильників

Обґрунтування певної ідеології нерідко (якщо не завжди) поєднується із критикою іншої. Р. Скрутон, як ми зазначали, став відомим широкій публіці не лише як теоретик традиційного консерватизму, але й гострий критик т. зв. «нової лівиці». Як у 1980-х, так і у 2000-х роках приводів для такої критики не бракувало. У статті «Сила негативного мислення» публіцист висуває чи не основні філософські претензії щодо лівої ідеології. Текст присвячений спадщині французького письменника і одного з чільних ідеологів європейської лівиці Жана-Поля Сартра і 100-річчю від дня його народження. Скрутон намагається оцінити французького нобеліанта комплексно, оцінюючи не лише його політичні й філософські, але й літературні здобутки. Власне кажучи, він не розділяє їх. Сартр, за словами публіциста, винайшов антигероя модерної літератури – стражденну свідомість, яка відмовляється від учинків і ховається всередині свого еґо, він апологізував моральну поставу екзистенціаліста, для якого власне «я» і його автентичність мають перевагу над кожним моральним кодексом, над кожною угодою, над кожним звичаєм, в якому інший має право голосу. Він захищав злочин як форму моральної чистоти. Він знову винайшов класового ворога Маркса і надихну цілу ґенерацію молодих людей, щоб вони жили у протистоянні з буржуазією – класом, який відмовився від свободи на користь нібито «поганої віри» у звичаї, інституції і закони. Сартр послідовно виступав за знищення т. зв. буржуазної Франції і його антибуржуазна риторика змінила мову і порядок денний післявоєнної французької філософії і надихнула Р. Барта, М. Фуко, Ж. Лакана, але також і Пол Пота, який повернувся до рідної Камбоджі, щоб втілювати ці постулати у життя. «Немає нічого безглуздого у тому, щоб в очищувальному гніві Пол Пота побачити презирство до всього звичайного і справжнього, яке висловлене чи не в кожному рядку Сартрової демонічної прози» [21]. Мефістофель Ґете якось промовляв: я дух, який завжди заперечує. Це ж можна сказати і про Сартра, для якого пекло – це інші люди. «Як Сатана Мілтона, Сартр побачив перетворений власною гординею світ – гординею, яка зумовила відмову від усіх нагород – від Ордену почесного легіону до Нобелівської премії з літератури, адже вони походять від Іншого, а не від Себе», – зауважує Скрутон [21].

Публіцист коротко аналізує праці Сартра, його художні твори і констатує, що геніальний аналітик людського становища у «Бутті і часі» перетворився на проповідника неґації у працях «Екзистенціалізм – це гуманізм» та «Критика діалектичного розуму», на захисника совєтських, китайських, в'єтнамських, кубинських і камбоджійських революціонерів саме з внутрішньої потреби заперечити «буржуазній» Франції, на того, хто закликав робити висновки про комунізм не за його діями, а за намірами. «Завдяки Сартру стало майже обов'язковим, щоб післявоєнний французький інтелектуал визначив себе в опозиції до «буржуазії» і підтримував діяльність, якою б вона не була, ненависної французької комуністичної партії. Сартр та його послідовники не лише піддавали остракізму таких дисидентів, як Альбер Камю і Реймон Арон, але й влаштовували проти них показові процеси та полювання на відьом на сторінках часопису «Les Temps modernes» і з ганьбою виганяли їх із кафе, де усе відбувалось – усе в цьому випадку означає Ніщо, саме з великої літери «Н» [21]. Натхненні Сартром інтелектуали змели, знищили все, що залишилось від французької католицької культури, підбуривши протестувальників 1968 року і передавши естафету із неґації своїм деконструкційним наступникам із журналу «Tel Quel», зокрема

Жаку Дерриді, який «їздив світом із своїм новим подарунком філософії заперечення» [21].

На думку Скрутона, французи досі не оговтались від Сартра і мабуть ніколи не оговтується. Адже їм довелось жити з інтелектуальною спадщиною, яка постійно відкидала дві речі, які тримають країну разом: християнство та ідею Франції: «Саме ліві інтелектуали стали частиною політичної еліти, для котрої ніщо не є таким очевидним, як відкидання національної ідеї. Саме завдяки цій еліті божевільний проект ЄС був невитравно вписаний у французький політичний процес, завдяки цій еліті заохочувалась і субсидувалась масова міграція у Францію непоступливих мусульманських спільнот, завдяки цій еліті соціалізм був настільки міцно вбудований у французьку державу, що тепер ніхто не може його зреформувати» [21]. Однак, ясна річ, Скрутонові йдеться не лише про французьку ситуацію, адже сартріанство успішно експортувалось, і сьогодні «негативне мислення» може визначати світогляд молодого прихильника лівої ідеології, який ніколи не читав Сартра і навіть не може окреслити свої пріоритети як компонент лівого спектру.

У невеликій колонці, присвяченій сторіччю більшовицького перевороту (Російської революції) 1917 року [11] Скрутон наводить очевидну для українців тезу – пам'ятники жертвам фашизму зведені повсюдно, тоді як жертв комунізму зовсім не згадують. Є одна популярна історична праця, яку широко використовують у школах – «Вік крайнощів» Еріка Гобсбаума, у якій автор величає російську революцію, метою якої було повне знищення російської і європейської буржуазії задля перемоги соціалізму. У цій книзі не згадується знищення судової системи, створення ЧК, жорстокі експропріації, які зруйнували російську економіку чи масовий голод, вчинений проти українських селян. Для історика сьогодні неприпустимо писати про знищення євреїв без огиди, але таке ж жорстоке знищення буржуазії можна описувати у термінах безумовного схвалення, дивується Скрутон. Очевидна спадщина більшовицького перевороту, яка й досі не втратила свого загрозливого потенціалу, – ідеологія ресентименту. Коли ресентимент приходить до влади, це означає смерть політики. Адже мета останньої – не висловлювати ресентимент, а стримувати і заспокоювати його. Публіцист пригадує, як після пожежі у будинку Greenfell Tower 14 червня 2017 року, яка забрала життя 72 людей, деякі чільні політики закликали до «дня гніву» і реквізиції буржуазної власності. «Я знову почув у цих словах голос старого ресентименту. І запитав себе: як могло дійти до того, що цього уроку не засвоєно?» Здавалося б, літератури на цю тему не бракує. Серед книжок про злочини комунізму не можна не згадати справжніх шедеврів, які, радить Скрутон, має прочитати кожна добре освічена людина, – йдеться про «Північ ополудні» Артура Кестлера, «Доктора Живаго» Бориса Пастернака, «Архіпелаг ГУЛАГ» Олександра Солженіцина. Але ресентимент легко відкидає докази. Так само, як антисемітизм пережив постійні нагадування про Голокост, так само й марксистське бачення пережило накопичені свідчення його убивчої спадщини. Як свідчення цього, додамо від себе, можна навести існування у Нью-Йорку, на Мангеттені, бару «КҐБ», стилізованому під радянську епоху, у якому збираються на літературні читання інтелектуали, яким, очевидно, небайдужа ліва ідеологія, але які, можливо, мають проблеми з поінформованістю або ж моральною перспективою.

Саме через такі причини Скрутон пропонує засновувати музеї, присвячені марксистській спадщині. За взірець він пропонує Будинок терору, який з 2002 року існує

в Будапешті і у якому вшановують жертв як нацизму, так і комунізму. Для багатьох лівих інтелектуалів така модель пам'яті досі є скандальною, адже вони вважають, що обидва тоталітарні режими не можна порівнювати, бо, мовляв, у комунізму були хороші наміри, а у нацизму – злі. Наївність, цинізм і моральна релятивність такого погляду очевидні: у підсумку все зводиться до того, що мета виправдовує засоби.

На сторінках «The Spectator» Р. Скрутон критикує не лише соціалістичну традицію і її чільних представників, але й сучасних британських політиків лівого спрямування, зокрема нинішнього лідера Лейбористської партії Джеремі Корбина [14]. Основні претензії публіциста до лідера лейбористів – це загалом основні претензії до лівої ідеології – впровадження рівності, переслідування багатих і успішних, збільшення оподаткування і загалом впровадження марксистських постулатів, які не витримують елементарної критики. Одна із головних вад лейбористів полягає у тому, що вони не пропонують позитивного бачення майбутнього, а лише базовані на негативному мисленні заходи.

3. Захист релігії

Для деяких сучасних консерваторів релігія і віра у Бога не є обов'язковими елементами їхньої доктрини. Наприклад, Дуглас Мюррей, публіцист, відповідальний редактор «The Spectator» та ідеолог неоконсерватизму називає себе атеїстом, хоча й визнає важливість християнської культурної спадщини для європейської ідентичності. Для Р. Скрутона і його традиційного консерватизму беркіанського типу релігія є надто важливою, аби проігнорувати нападки на неї. У статті «Докінз помиляється щодо Бога» [13] автор полемізує із відомим еволюційним біологом Ричардом Докінзом з приводу його телесеріалу «Корінь усього зла», в якому таким коренем, звісно, називається релігія. Скрутон сперечається як із ним, так і з відомою Докінзовою теорією мемів. «Що сталося із державами, які вакцинувались від релігії – Третім Райхом і Радянським Союзом?» – запитує він. Звинувачувати релігію у війнах, які розпочались в її ім'я – це те ж саме, що звинувачувати кохання за Троянську війну. «Усуньте релігію, як це зробили нацисти і комуністи, і ви не зробите нічого, щоб зупинити захоплення Lebensraum. Ви просто усунете головне джерело милосердя в ординарному людському серці» [13]. Не варто судити усі людські інституції за їхньою поведінкою у час конфлікту, адже справжній тест для людських інституцій – це мирний час. У іншому матеріалі Скрутон знову сперечається із Докінзом та іншими «новими атеїстами» (хоч і не називає нікого з них) про те, що релігію не можна замінити наукою. «Сподівання нових атеїстів на світ без релігії таке ж марне, як сподівання, що можливий соціум без агресії або світ без смерті. Казати, що світ – це лише природній порядок речей, як це роблять фізики, так само абсурдно, як стверджувати, що «Мона Ліза» – це лише пляма з пігментів» [16]. Комунізм, який намагався витіснити релігію науковим світоглядом, зазнав поразки. І саме сакральні речі – сім'я, релігія, знання неспотвореної національної історії – допомагали вижити під час комуністичного експерименту. У статті «Молитви у камені» Скрутон говорить уже не про релігію загалом, а з'ясовує значення Англіканської Церкви для англійської ідентичності. Зокрема, він пише про архітектуру англійських сільських церков, які є не просто будівлями, не просто символами, а частиною національної ідентичності. «Вони визначають наш духовний стан навіть посеред скептицизму та зневіри. Вони стоять посеред ландшафту як нагадування про те, ким ми є і ким ми маємо бути» [19].

4. Проблеми освіти

На думку багатьох сучасних консерваторів, згубний вплив лівої ідеології чи не найбільше проявляється саме в освітній сфері (йдеться, ясна річ, здебільшого про країни Західної Європи та США). Як ми вже згадували, домінування професорів із лівими поглядами позначилось на університетській кар'єрі Р. Скрутона. Тому чи не кожний правий чи консервативний публіцист, який констатує домінування лівиці в сучасних університетах, змушений звертатись до освітньої проблематики, адже це очевидна територія, на які йому доведеться зіткнутись із своїми ідеологічними опонентами.

«Якщо ви спробуєте нині в авдиторії висловити переконаність у чомусь, на вас дивитимуться косо і підозріло не тому, що ви помиляєтесь, а тому бути впевненим у чомусь – дивно, і ще більше дивацтво – поділитися своєю упевненістю з іншими», – констатує Скрутон у статті «Університети воюють із правдою» [24]. Сьогодні вже не можна мати переконання, вірування, принципи (beliefs), а лише думки (opinions). Така ситуація зумовлена, на думку публіциста, новою ідеологією «недискримінації» (non-discrimination), відповідно до якої сучасна освіта має бути інклюзивною, а це означає, що не варто говорити безсумнівно про будь-що, адже це може призвести до того, що люди, які не поділяють ваших переконань, почуватимуться некомфортно. Прихильники цієї ідеології вишукують і оголошують дискримінаційними ті системи переконань, які в минулому видавались об'єктивними і важливими, начіпляючи на них ярлик «-ізму» чи «фобії», а ті, хто досі їх дотримується, виглядають ідеологічними фанатиками. Якщо ви вважаєте, що люди відрізняються від тварин, то це спецієцизм. Якщо ви вважаєте, що існують реальні і об'єктивні відмінності між чоловіками і жінками, то це трансфобія. Якщо ви вважаєте, що погляди, які ведуть до масових убивств – підозрілі, то це ісламофобія. Феміністичний рух спричинив появу поняття «ґендер», який впровадили, щоб замінити застаріле поняття «стать». Стать вибрати не можна, а ґендер – опція для вибору. Одній із найвідоміших феміністок XX ст. Жермен Ґрір, яка 2015 року мала виступити в університеті Кардіфа, заборонили говорити про об'єктивну різницю між статями, бо це могло травмувати вразливих студентів, які ще не визначились із своїм ґендером. «Ми живемо у світі, в якому краще мовчати, якщо ви вірите, що є реальні і об'єктивні відмінності між людьми, і особливо, якщо це правда» [24].

У статті із промовистим підзаголовком «Безглузда ідеологія роз'їдає душу нашої освітньої системи» Скрутон виступає як проти ідеологізації освіти, так і проти спрощення і вихолощення навчальних програм. «Мета освіти – передача знань, а не соціальна інженерія» [15]. У 70-х роках минулого сторіччя навчальні заклади радикально політизували. Чимало вчителів та викладачів бачили себе продовжувачами справи активістів 1968 року, бажаючи залучити до соціалістичної справи своїх учнів і студентів. Зважаючи на це, було переглянуто шкільні програми, щоб вилучити з них академічні дисципліни, замінивши їх на «доречні» (ті, які відповідають часові). Менше класичної літератури, менше класичних мов (греки, латини). Всіма способами вилучались важкі предмети з навчального плану, а іспити значно спростили. Метою було передусім встановлення рівності та соціальної справедливості та маргіналізація знань як загроза реальній освіті. Слід пам'ятати, однак, що освіта корисна лише тоді, коли є самоціллю – стати освіченим. Освіта полягає у тому, щоб вимірювати свої інтереси вищим стандартом, аніж ви зараз маєте.

Останнім часом панує егалітаристський погляд, що освіта існує заради дитини. Але, як зауважує Скрутон у статті «У чому суть освіти?» [25], держава має опікуватися освітою заради самого знання, яке є благом для всіх, навіть для тих, хто через відсутність бажання, здібностей не може його осягнути. Освітня політика, яка передбачає, що жодна дитина не має почувати себе нижчою за інших, – помилкова. В освітній сфері держава має обов'язок зберігати ті знання, які нам потрібні, які можна передавати лише за допомогою дітей, які можуть її осягнути. Саме тому держава має бути зацікавлена у відборі, у селекції тих, хто може зберігати і передавати знання, хоча критики кажуть, що відбір поділяє дітей на успішних і невдах, і що невдахи отримують тавро на все життя. Але освіта існує не для того, щоб підвищувати самооцінку учнів. Цю ж тему публіцист продовжує у матеріалі «Для чого нам потрібні граматичні школи» Їхнє основне завдання полягає у тому, щоб готувати тих, хто зможе зберігати і підтримувати високу, елітарну культуру. Це знову ж таки суперечить ідеології лівих, для котрих такий погляд є дискримінаційним. Слід відкинути думку, що висока культура корисна лише для інтелектуальної еліти. Це так само помилково, як те, що наука чи вища математика марна для тих, хто її не розуміє. Університети існують для відбору тих, хто може осягнути складні науки, і тих, хто не може. Ті, хто може, опиняються у меншості. Процес навчання культури буде суттєво ускладнений, якщо через диктат егалітаризму студенти вивчатимуть пліч-о-пліч Моцарта і Леді Гагу. Наприкінці статті Скрутон, посилаючись і на власний багаторічний досвід, пропонує щось на кшталт педагогічного кредо, не позбавленого, утім, певної поетичності: «Ви не поширюєте культуру, лише навчаючи її. Ви передаєте її за допомогою ініціації, подаючи приклад, запрошення, можливість приєднатися до її осягнення. Ми, вчителі, маємо показати молодим людям не тільки те, чим ми захоплюємося і чому ми захоплюємося саме цим; ми повинні продемонструвати наше захоплення. Ми маємо зробити очевидним те, що мистецтво та література, перед якими ми схиляємось, змінюють і наше життя, і ми повинні запросити наших студентів приєднатися до досвіду, який колись отримали і ми. Цим ми демонструємо повагу до усіх наших студентів. Це, безумовно, те, чого демократичний етос справді вимагає від нас» [26].

2018 року побачила світ остання на цей час книга Роджера Скрутона «Консерватизм: запрошення до великої традиції» [12], у якій автор намагається актуалізувати консервативні принципи в епоху популізму, постправди і політичної коректності. Як і у 1968 році, автор бачить у наш час виклики, які загрожують основним консервативним цінностям. Один із рецензентів книги Скрутона, автор американського часопису «The Nation», назвав її «застарілою і безнадійно обмеженою» [9]. Справді, консервативне мислення виглядає не надто привабливим з позиції тих, хто звик бачити в політичних ідеологіях передбачення земного раю. Як висловився свого часу Семюел Гантінгтон, «жоден політичний філософ ніколи не описував консервативну утопію» [2; 126]. Недовіра до змін, відмова від яскравих ідеалів, зацикленість на status quo – усі це можна закинути консерватизмові і навіть у багатьох історичних контекстах визнати ці закиди справедливими, особливо там, де без цих змін (скасування рабства, права жінок) не було б очевидного поступу. Утім, важко заперечити користь консервативного мислення як антидоту проти бездумної соціальної інженерії, яка нехтує людською природою, або прогресивістських фантазій, авторам яких не завадило б пам'ятати про історичні уроки чи хоча б про елементарний здоровий глузд.

References

1. Воронін М. Науковий скандал року: вчені писали фейкові дослідження, аби викрити псевдонауку / Микола Воронін // BBC Україна. – 2018. – 5 жовт. – Доступно з: https://www.bbc.com/ukrainian/features-45754024
2. Гантінґтон С. Консерватизм як ідеологія / Семюел Ф. Гантінґтон // Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 122-142.
3. Скратон Р. Авторитет, відданість, традиція / Роджер Скратон // Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 621-641.
4. Скратон Р. Коротка історія новітньої філософії: від Декарта до Вітгенштайна / Роджер Скратон. – К.: Основи, 1998. – 333 с.
5. Скратон Р. Консервативне сумління / Роджер Скратон // Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 431-433.
6. Скратон Р. Лібералізм versus консерватизм / Роджер Скратон // Консерватизм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 394-407.
7. Adams T. Roger Scruton: 'Funnily enough, my father looked very like Jeremy Corbyn' / Tim Adams // The Guardian. – 2015. – 4 Oct. – Available from: https://www.theguardian.com/culture/2015/oct/04/roger-scruton-my-father-looked-like-jeremy-corbyn-fools-frauds-firebrands-interview
8. Augustine P., Reinsch R. A Populist Uprising / Peter Augustine and Richard Reinsch // The Weekly Standart. – 2014. – 16 June – Available from: https://www.weeklystandard.com/peter-augustine-lawler-and-richard-reinsch/a-populist-uprising
9. Hogan J. Roger Scruton's Conservative Moment / Joseph Hogan // The Nation. – 2018. – 2 July – Available from: https://www.thenation.com/article/roger-scrutons-conservative-moment/
10. Niall Ferguson: Intellectual Dark Web, Brexit, and Trump (Full Interview) // YouTube – The Rubin Report. – Available from: https://www.youtube.com/watch?v=VKkNIOkGtnQ
11. Scruton R. As the left surges back, Marxism's bloody legacy is covered up / Roger Scruton // The Spectator. – 2017. – 26 Sep. – Available from: https://life.spectator.co.uk/2017/09/as-the-left-surges-back-marxisms-bloody-legacy-is-covered-up/
12. Scruton R. Conservatism: An Invitation to the Great Tradition / Roger Scruton. – All Points Books, 2018. – 176 p.
13. Scruton R. Dawkins is wrong about God / Roger Scruton // The Spectator. – 2006. – 14 Jan. – Available from: https://www.spectator.co.uk/2006/01/dawkins-is-wrong-about-god/
14. Scruton R. For Corbyn, it is as if the Berlin Wall never fell / Roger Scruton // The Spectator. – 2015. – 26 Sep. – Available from: https://life.spectator.co.uk/2015/09/the-corbynist-manifesto/
15. Scruton R. How schools fell victim to the attack of the Blob / Roger Scruton // The Spectator. – 2017. – 14 June – Available from: https://life.spectator.co.uk/2017/06/the-attack-of-the-blob/

16. Scruton R. Humans hunger for the sacred. Why can't the new atheists understand that? / Roger Scruton // The Spectator. – 2014. – 31 May – Available from: https://www.spectator.co.uk/2014/05/humans-hunger-for-the-sacred-why-cant-the-new-atheists-understand-that/
17. Scruton R. Know your place / Roger Scruton // The Spectator. – 2004. – 27 Nov. – Available from: https://www.spectator.co.uk/2004/11/know-your-place/
18. Scruton R. Post-truth? It's pure nonsense / Roger Scruton // The Spectator. – 2017. – 10 June – Available from: https://www.spectator.co.uk/2017/06/post-truth-its-pure-nonsense/
19. Scruton R. Prayers in stone / Roger Scruton // The Spectator. – 2012. – 10 Nov. – Available from: https://www.spectator.co.uk/2012/11/prayers-in-stone/
20. Scruton R. Stand up for the real meaning of freedom / Roger Scruton // The Spectator. – 2014. – 4 Jan. – Available from: https://www.spectator.co.uk/2014/01/the-right-way/
21. Scruton R. The power of negative thinking / Roger Scruton // The Spectator. – 2005. – 25 June – Available from: https://www.spectator.co.uk/2005/06/the-power-of-negative-thinking/
22. Scruton R. The Russian way of lying / Roger Scruton // The Spectator. – 2017. – 23 Mar. – Available from: https://life.spectator.co.uk/2017/03/russian-way-lying/
23. Scruton R. The state can't set you free / Roger Scruton // The Spectator. – 2004. – 16 Oct. – Available from: https://www.spectator.co.uk/2004/10/the-state-cant-set-you-free/
24. Scruton R. Universities' war against truth / Roger Scruton // The Spectator. – 2016. – 11 June – Available from: https://life.spectator.co.uk/2016/06/universities-war-against-truth/
25. Scruton R. What's the point of education? / Roger Scruton // The Spectator. – 2016. – 3 Nov. – Available from: https://life.spectator.co.uk/2016/11/whats-point-education/
26. Scruton R. Why we need grammar schools / Roger Scruton // The Spectator. – 2015. – 5 Dec. – Available from: https://life.spectator.co.uk/2015/12/why-we-need-grammar-schools/

THE CONSERVATIVE VIEW: ROGER SCRUTON'S OPINION JOURNALISM IN «THE SPECTATOR»

Andriy Melnyk
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: andriy.melnyk12@gmail.com

The article deals with the opinion journalism of the well-known English conservative philosopher Roger Scruton on the pages of the weekly «The Spectator». The main topics of his articles are highlighted, in particular, actualization of conservative values, criticism of the left ideology and its supporters, protection of religion and educational problems in the context of the implementation of the ideas of equality.

The author observes that the publicistic and philosophical heritage of both Roger Scruton and almost all right-wing and conservative thinkers is perceived as contradictory in the academic and public discourse of Western countries. However, the main principles of conservatism, which Roger Scruton suggests in his articles, are considered as an alternative to the ideas of leftist theorists, which dominate, in particular, in the academia. Roger Scruton also reveals and criticizes the main threats that come from the left ideology, that is, resentment, rejection of tradition, «negative thinking», the introduction of equality and non-discrimination, and so on. It is also emphasized that the right views of the English philosopher do not prevent him from seeing the threats of Russian propaganda and Russian resentment.

Key words: opinion journalism, conservatism, values, ideology, Roger Scruton.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 336–346
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 336–346

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 336–346 • DOI: ??????????????????????????

УДК 82-92.09:[159.964.2:316.28:316.773-021.111

КВАЗІКОМУНІКАЦІЯ. ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

Ігор Павлюк
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ-1, 01001, Україна,
e-mail: Pihor@ukr.net

У статті проанвлізовано архетипні моделі квазікомунікації у художньо-документальних текстах через психологічні матриці (брехня-захист, брехня-страх, брехня-агресія, іронія, гіпноз, медитація, брехня-ритуал) соціальних та біологічних систем, креативних індивідів, розрізнено і оприявлено закодовані в образи поняття гри та битви у людському суспільстві, рослинному й тваринному світах на індивідуальних та глобальних рівнях.

Ключові слова: квазікомунікація, психологія, архетип, брехня, гра, битва, детектор брехні, текст.

1.Вступ

Життєвий потяг, потяг до життя із екзистенційним думанням про смерть знову ж таки потребує *балансування*, але не збалансованості (бо крайня межа завжди мертва, завжди петля, пастка).

Важливим у дослідженні є використання досвіду наукових розробок, пов'язаних із проблемами, природою несправжньої, спотвореної комунікації як вітчизняних, так і зарубіжних філософів, психологів, істориків, культурологів, фізиків, зоологів, математиків, соціологів, серед яких варто назвати перекладені російською чи українською мовами З.Фрейда, Ж.Марітена, А.Камю, Б.Рассела, М.П.Фуко, А.Грамші, А.Тойнбі, К.Ясперса, окремі досліди з лабораторій Г.Маркузе, Р.Барта, К.Манхейма, Е.Дюркгейма, Ж.-П.Сартра, Е.Юнгера, В.-А.Адорно, К.Апеля, М.Бланшо, Д.Бонхюффера.

Чимало праць зарубіжних дослідників (не перекладених російською чи українською) присвячено природі правди, брехні, фікції (список літератури складений автором у New York Public Library).

До мудрих теоретичних книг, які неможливо обминути, досліджуючи філософію, психологію та ідеологію квазікомунікації, однозначно належать також: Липский Б. Практическая природа истины. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1988. – 152 с; Шерех Ю. Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології. – К.: Дніпро, 1993. – 590 с.; Боннар Андре. Греческая цивилизация. – М.: Искусство, 1992. – 269 с.; Фрезер Дж. Дж. Золотая ветвь. Исследование религии и

© Павлюк І., 2018

магии. – М.: Политиздат, 1980; Мілош Чеслав. Поневолений розум. – Сучасність. – 1985; Сабунаєв В.Б. Цікава зоологія: Науково-художня книга. – К.: Веселка, 1981. – 299 с.; Парандовский Ян. Алхимия слова. – М.: Прогресс, 1972. – 334 с.; Лосев Н. Страсть к диалектике: Литературные размышления философа. – М.: Советский писатель, 1990. – 320 с.; Поль Л. Сопер. Основы искусства речи. – М.: Прогресс; Прогресс-Академия, 1992. – 416 с.

До того ж, фундаментальною базою для роздумів є окремі художні книги, як от «Архипелаг Гулаг» О.Солженіцина (зокрема, розділ «Ложь как форма существования»), «Сніги Каліманджаро» Ернеста Хемінґвея, «Життя Тараса Шевченка» Павла Зайцева, «Ніхто не сміятиметься» Мілана Кундери, окремі публікації Т.С.Еліота – «Три значення слова культура», Арнольда Меф'ю – «Культура й анархія», Володимира Винниченка – «Про мораль пануючих і мораль пригноблених», «Дізгармонія», Вячеслава Медведя – «Життя і правда» (з книги мемуарів).

Окремо – довідкова література: словники, енциклопедії, хрестоматії з психології, філософії, суміжних гуманітарних та «точних» наук, ще (безперечно) «Біблія», «Коран», праці українських дослідників комунікації, археологів гуманітарних наук, також дослідження автора: Павлюк І.З. Митець – Влада – Преса: історико-типологічний аналіз. – Луцьк: Надстир'я, 1997. – 112 с.

В усіх цих текстах так чи інакше присутні формули з додатками: правда і віра, фікція перед фактом, правда і життя, міф і правда, свобода і біблійна правда, символ і правда, правдива гра, брехлива правда і правдива брехня, мистецтво фікції, базові принципи фіктивного письма, різні види брехні: «як закони фізики брешуть», «як брешуть карти», «свобода брехати: дебати про демократію», «Основна теорія брехливих алгебр», «золота брехня», «велика біла брехня: рабство, емансипація», «велике табу в американській літературі» (New York: St. Martin's Press, 1988. – 226 p.).

2. Методи дослідження

Це дослідження доцільно проводити за методологічним планом, що не оминає філософські, психологічні, історико-типологічні, технологічні аспекти брехні, її симптоматичність, соціальність, соціальну заанґажованість.

Основні методи дослідження, використані у цій статті: феноменологічний (неупереджений опис), компаративний (порівняння квазікомунікаційних моделей поведінки у тваринно-рослинному світі та людському суспільстві та текстового виразу у різних часовопросторових координатах), психоаналітичний (зондування архетипів), герменевтичний (проникнення у смисли текстів), семіотичний (дешифровка знаків), ігровий (розкриття механізмів розвитку феномену), деконструктивістський (пошук маргінальних значень у текстах та смислах свідомості).

3. Результати й обговорення

Наведемо декілька прикладів висловлювань відомих на різних рівнях великих «брехунів» (письменників) про психологію обману-гри, обману-битви, як от: «Хоч ототожнення гри і приватної прикмети думання заходить далеко, лишається велика решта, яка примушує до чесності. Постійне маскування, хоча створює збірну атмосферу, яку важко витримати, дає тим, хто маскується, чимале, і то не найменше вдоволення. Говорити, що щось біле, а думати, що воно чорне; внутрішньо посміхатись, а назовні показувати урочисту ревність; ненавидіти, а виявляти ознаки любові, знати,

а вдавати незнання: так обдурювати противника (який нас також обдурює), починаєш цінувати над усе власну хитрість. Успіх у грі стає джерелом вдоволення <...>. Людина ховається у внутрішній санктуарій, який тим прекрасніший, чим більшу ціну треба заплатити, щоб іншим заборонити вступ до нього. Акторство, практиковане в таких широких масштабах, не часто траплялось у дотеперішній історії людського роду.

Що таке Кетман? Я знайшов його опис у книжці Ґобітно «Релігія і філософія в Центральній Азії». На думку людей, на мусульманському Сході, «власник правди не повинен виставляти своєї особи, свого майна і своєї поваги на засліплення, шаленство і злобу тих, кого сподобалось Богові ввести в оману і втримувати їх в омані». Отже, треба мовчати про свої справжні переконання, якщо це можливе.

Акторство буднів тим відрізняється від акторства в театрі, що всі грають перед усіма і знають одне про одного, що ті й ті грають <...>. Свідома гра, якщо її вести досить довго, розвиває ті прикмети індивіда, якими він найкраще користується у своїй акторській праці» [1, 71-73].

«Странная игра в хохотушку возникла во время военного коммунизма.

Полуголодные поэты собирались в комнате одного из своих товарищей, уславливались: можно говорить друг другу что угодно – правду и ложь, насмешливое, злое, отвратительное, грубое, – никто не имеет права обижаться <...>. Женщин на хохотушку не приглашали: при них игра становилась невозможной <...>» [2, 548].

Тут би годилося розширити наш дискурс у стилі й сенсі ґендерних студій, чоловічо-жіночої компаративістики щодо брехні й правди, побрехеньок, напівправд. Але наразі наша екскурсивна метода не йтиме далі претензійності на фіксованість теми-проблеми.

«Ґьоте мав «Поезію і Правду». «Правдою» для старого були факти з життя, котрі збереглися в пам'яті і які він правдиво відбив, а «поезією» – тлумачення усяких фактів, доповнення їх «внутрішнього зв'язку» і значення їхнє в його духовній біографії. Може, гадав би, мій компілятивний задум знехтував «поезією» життя, та правдивий внутрішній здогад торочив і пророчив інакше: для мене «поезія» і є життя, а «правда» то це лишень спроба підійти до межі, за Б. Л.Пастернаком, за якою потреба або говорити всю правду, або ж мовчати, чи, красномовніше (за Василем Стефаником), – та правда життя, що приступ до неї впритул може спалити. Так постає (повстає) здогад, що ми завжди плутаємо «життя» і «правду».

Тобто, «поезія», як така, нічого не значить, хоч існує часом за виправдання нашої «милої брехні». Натомість за «поезію» належить мати саму мову (якщо ми достатньо опанували її), як також дрібку гумору, коли говоримо про речі, «сороміцькі» або ж надто трагічні» [3, 39-63].

Такі от пасажі, які безпосередньо відносять до теми, можна, знову ж таки, скільки завгодно розширювати, аналізувати, тому залишимо їх без коментарів, «на балансі», побавившись фактами, метафорами, афоризмами, енциклопедичними гаслами, про об'єкт та антиоб'єкт нашого дослідження – брехню та правду.

Змінюючи хід роздумів, пропонуємо перелік термінів із «Короткого психологічного словника» [4]: *Агнозія – порушення сприйняття при певних пошкодженнях мозку; Адаптаційний синдром через стрес; Акцентуація характеру – надзвичайне нервово-психічне навантаження; Амбівалентність почуттів – їх неузгодженість; Антропоморфізм – психічні особливості у тварин, що притаманні людині; Апара-*

тура психологічна (детектори брехні, ЕВМ, люксметри); Аутогенне тренування – релаксація, самонавіювання, підсвідоме, надсвідоме, вроджені та набуті рефлекси, антогенез та філогенез; Зоопсихологія; Маячня – уявлення, що не відповідають реальності; Над'ясність як неясність для оточення; Перценсія соціальна – соціальне навіювання; Сугестія – як вид комунікації; Технічна та художня творчість; Інстинктивна поведінка тварин; Психологічний захист; Галюцинації (маячня) – порушення перцептивної діяльності людини; Геніальність як епоха в житті культури та суспільства; Гіпнотизація через вербальні та невербальні стани, подразники (звукові, зорові, теплові); ритуальні танці, ритмічні звуки музичних інструментів, монотонний хоровий спів; Глибинна психологія (фройдизм, екзистенційний аналіз, неофройдизм, несвідоме); Гомеостаз – рухлива рівновага стану будь-якої системи; Групова поведінка тварин – ритуалізована боротьба + суто біологічні закономірності; Ненавмисна брехня як інстинкт самозбереження; Деперсоналізація – відчуття втрати свого Я...

Досліджуючи природу брехні, ми так чи інакше маємо справу з теорією емоцій Джемса Ланге, примітивно-матеріалістичним поясненням сну, втрати свідомості, смерті; зараженням (процесом передачі емоційного стану від одного індивіда до іншого), психологічним захистом, витісненням, сублімацією; символом як носієм несвідомих реакцій; астрономічними, математичними, природними знаками; комп'ютерною метафорою, чуттєвими та розумовими образами, інженерною та юридичною психологією; патологічною депресією, психофізикою яко точністю; гармонією, перевіреною алгеброю; оптико-геометричними ілюзіями (із двох предметів однакової ваги менший здається важчим); неврозами, мотивами та цілями, неадекватними з реальністю; безпосередньою комунікацією (обмін символами), чуттєво-розумовою інтуїцією, штучним інтелектом; йогою (древньоіндійська релігійно-філософська структура, яка «хоче» змінити. Загалом же (як не крути): хто може не брехати – той вільний, або ж – «вільний той, хто може не брехати» (А.Камю).

Брехня так чи інакше не-воля, а той, хто бреше – раб чи рабовласник, рабовласник-раб, бо ж незаперечна їхня соціально-психологічна залежність одного від іншого, як і парадоксальна взаємозалежність двох людей, які одночасно телефонують одне до одного і не можуть зв'язатися, бо їх номери одночасно зайняті, невільні (парадокс телефону).

Отож, найприродніше розглядати екзистенційно-соціальні проблеми Брехні (та Правди) у контексті проблем Волі, Волі до Буття, яка пов'язана із Силою («халява (читай «воля») любить сильних»), Сила – з Енергією, Енергія – із рухом найелементарніших частинок (як хаотичним, так і впорядкованим). Це – наближення до Правди. Все інше – колір, назва, смак, навіть швидкість тих частинок – наші умовні домовленості... зазори, дисбаланси, неадекватності між якими і заповнює Брехня, позбутися якої, очевидно, нереально, бо «вічне лише мертве (рух атомів), а живе... вмирає» Константою (першою й останньою Правдою) і є ота кількість атомів, яка переливає енергії з одного часопростору в інший, з одного виду в інший, отримуючи від нас різні номінації та реакції, які розщеплюють ядра атомів, але парадоксально не можуть змінити їх кількості... прагнучи одні енергії назвати Добрими, інші – Злими, одні Життям (Буттям), інші – Смертю (Небуттям). Хоча останньої (за атомістикою Демокріта) логічно не існує. Як не існує і смерті Душі: (psyche) – субстанції цілком енергетичної, може, насамперед, енергетичної (електричної), але навряд чи оптимістичної.

Отож, залишаючи атоми фізикам, хімікам, математикам, поговоримо про Душу, наперед розуміючи всю умовність наших суджень та висновків, гіпотез, бо ж не знаємо Головного: є Душа чи ні, смертна чи безсмертна, звідки ми (ви) й куди, навіщо.

Ставши об'єктом наукових теорій – томізму, фрейдизму, еволюціонізму, вона так і зосталася загадковою, хоча самі теорії «понаживали» собі мозолі у вигляді префіксів нео-, що з'їдають своїх попередників, як у деяких племен син мав з'їсти тіла померлих батьків, щоби не перервалися законно-природні (номос і фюсіс) зв'язки «життєвого потягу».

Етика часто (чи не завжди?) суперечить правдивій природі, тобто в ній адекватно співіснують ноеми (терміни платонівської та арістотелівської теорії пізнання), тоді як Брехня – невідповідність тверджень і заперечень дійсним зв'язкам між речами і змістом. Звідси й інтенція – предметна направленість свідомості як основне поняття феноменології.

Пошуки Душі рано чи пізно ведуть до окультизму (нібито тайних знань), якоїсь із реалій, пошуків свого Бога (антибога?), або ж атеїзму – як знову ж таки релігії, бо людина, якщо жива, то не може без ілюзій, самообману чи обману інших.

І лише відсоток співвідношень Брехні Я-Я до Я-Ми, Я-Вони визначає якість, кількість, колір, смак співдіяльних енергій, онтогенезу (розвитку індивідуального організму) та філогенезу (формування систематичної групи), які, досягши відносного успіху, зрілої ортодоксії за законами етики та природи, якщо самі не впадають у єресь, то їх (єресі) породжують через протиріччя у логіці міркувань та дій – парадокси, які бувають *семантичними* (я брешу – істинно, якщо це правда, що я брешу) та *логічні* (перукар голив усіх, що не голяться самі. Чи має він голити себе самого?..).

Ідеї раціоналізму та сенсуалізму намагався примирити Кант. Але оскільки реальність є синонімом матеріалізму та ідеалізму водночас, то вона є одночасно й синонімом правди та брехні, «святої брехні» і «грішної» (нікому не потрібної?) правди, яка так само буває відірваною від дійсності, як та ж ілюзія – думка у первісному суспільстві, яка, перетворюючись в особливу «істоту», почала вимагати фетиша – матеріального втілення ілюзії, магії, розділивши світ на існуючий і Той, потойбічний. Кожне плем'я уявляло їх (ті світи) по-своєму, що не заважало виникненню позанаціональних релігій, основні заповіді (правди) яких (не убий, не вкради...) – тотожні. В ідеалі вони мали би бути релятивними (відносними). А в принципі релятивізму лежить постулат: будь-який досягнутий рівень знань – доказ його неістинності. Такі закони буття. І їх навряд чи можна змінити. Хіба вбити разом із планетою, яка, очевидно, так само пов'язана із Всесвітом, як поняття Правди й Брехні із поняттями *ритуалу, надлюдини, свободи, секуляризації, семіотики (знакових систем, сенсуалізму (чуттєвості), симетрії, синкретизму, скептицизму, смерті, сновидінь, змісту й форми, свідомості і стихійності, спасіння, спіритуалізму, справедливості, соціальних стереотипів, страждання, страху, сублімації, сутності і явища, схожості, тавтології, щастя, теології, техніки, тотожної істинності, трансцедентальності, безпосередніх знань, універсалій, утопій, фальсифікацій, фаталізму, феномену, фікціоналізму, філогенезу, філософської антропології, форми й матерії, формалізму, фрустрації, екзистенціального вакууму, футорології, художнього образу, доцільності, цілісності, цинізму, евдемонізму, еклектики, епіфеномену, есхатології, етики, гумору...*

Саме в розшифруванні цих енциклопедичних гасел (див. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.) знаходимо цікаві

думки і факти на кшталт: «Енцикліка папи Лева XII «Aeterni patris» (1879 р.) проголосила вчення Томи Аквінського єдиною істинною філософією католицизму»; а істина ж (за Арістотелем) – це адекватне поєднання ноем. Язичництво та християнство, наприклад, зовсім по-різному трактують Справедливість (Правду): «око за око, зуб за зуб» (язичництво), «коли тебе б'ють в одну щоку – підстав іншу» (християнство). Лейбніц визнавав два типи істин: вічні істини розуму та істини факту. Різниця між ними існує лише для людського розуму (матеріал для якого дають почуття), а не для божественного; фікціоналізм (fictio – видумка, вимисел) – суб'єктивно-ідеалістична філософська концепція (логічне завершення позитивізму), яка вважає людське пізнання системою функцій, практично виправданих, але таких, що не мають об'єктивного теоретичного значення. Як на корисну брехню, дивився на істину той же Ніцше.

Цікаве трактування «неправди» як художнього образу, де є поняття *мімесісу* – наслідування митцем життя, а для Гегеля образ був не абстрактною сутністю, а конкретною дійсністю. Цивілізацію іноді трактують як синонім матеріальної культури або як останню стадію розвитку духовної культури (тут же поняття деградації мистецтва і літератури, перетворення народів у безликі маси, цілісність та органічність культури). Цікавим є психофізичний феномен дитини, яка «долею випадку» виросла, наприклад, у вовчій зграї: вона вже не олюднюється. Емотивісти трактують моральні теорії і судження як не істинні і не брехливі, а такі, що позбавлені пізнавального змісту, бо не можуть бути верифікованими (дослідно перевіреними). Жан Поль Ріхтер розробляв теорію смішного, гумору (humour – чудасія, від латинського – волога, рідина), де сміх розглядається як вид брехні, яку пізнаєш яко наперед задану брехню, як про зв'язок безкінечного з малим. Сервантес висміював рицарський роман, який уже й так був смішним (як смішним (іронічним) стає вмираючий ліризм. Поняття «Спочатку було слово» і «Слово було Богом» мало би монополію на істину, якби у світі не було розумних німих, глухонімих людей... якби не було «мови дерев і тварин». Якби не було музики, з якою «і помирати легше», і революцію робити можна, і корови під музику більше молока дають, і взагалі... всі мистецтва нібито прагнуть нею, музикою стати.

Музика, як і релігія, є своєрідним енергетичним опіумом, обманом «для народу»: «Релігія – опіум народу. Він таки в ньому переконаний, той жовчний малий співвласник пивнички. Еге ж, але й музика – опіум народу <...> і економіка – опіум народу, так само, як і патріотизм в Італії та Німеччині. Ну, а сексуальні стосунки – це теж опіум народу? <...>. Але найперший опіум народу – це алкоголь <...>. Хоч дехто надає перевагу радіо – воно теж опіум, дешевенький опіум, до якого він і сам тепер вдається. А поряд з тим усім – гра, незаперечний опіум народу, один із найдавніших його різновидів. А ще є честолюбність – це теж опіум народу, не гірший од віри в будь-які нові форми урядування <...>, свобода, в яку ми вірили, стала тепер лиш назвою <...> часопису. Але що є справжній опіум народу? Справжній, істинний опіум? Він це чудово знав. Що ж воно є? Він знав достеменно. То ж це? Ну звісно ж: хліб – ось опіум народу <...> – Чому народ оперують без наркозу? – Чому не кожен опіум народу має добру силу? – Освіта – опіум народу. Революція, думав містер Фрейзер, ще не опіум. Революція – це очищення, надпорив, і тиранія тільки подовжує його в часі. Опіум потрібен перед тим і опісля» [5, 201-202], – читаємо в новелі Ернеста Хемінгвея «Картяр, черниця і радіо», яка могла би слугувати епіграфом до нашого дослідження про брехню, обман, фікцію, опіум...

«Не хочет ничего знать читатель, только одно и твердит:

Тьмы низких истин мне дороже

Нас возвышающий обман...

А газетчик-обманщик и сейчас жив. Четвертый каменный дом под крышу подводит, с утра до вечера об одном думает: чем ему <...> легковерного читателя ловчее обманывать: обманом или истиною», – це вже з російської класики: М.Є. Салтиков-Щедрін [6, 109-111].

Альберт Ейнштейн у своєму «Зверненні до інтелігенції» 29 серпня 1948 р. зазначав, що «на гіркому досвіді ми переконалися, що з допомогою одного лише раціонального підходу вирішити соціальні проблеми суспільства неможливо. Застосування результатів найглибших наукових досліджень і найскладнішої роботи вчених дуже часто призводило до катастрофічних наслідків <...>людство створювало засоби для самознищення. Це – величезна трагедія!»

Обман і самообман, трансформуючись у віру, здатні ставати правдою, матеріалізуватися «на благо». Так люди ідуть за медичною допомогою до африканських знахарів, які лікують заклинаннями.

Непізнане, ірраціональне, значить, є і мусить бути для підтримання Буття.

Звернемося за правдою до Біблії, записування текстів якої тривало, як відомо, понад тисячу років і закінчилося зі смертю останнього апостола, а збереження і переклад текстів має ще складнішу історію з погляду мови, абетки, оскільки всі первотвори (оригінальні записи) священних авторів втрачено. До нас дійшли пізніші списки з усіма недосконалостями писання вручну. Найстаріші рукописи (Масоретський текст) – із VIII ст. н.е. Тільки у XX ст. в печерах Кумрану (в Палестині) знайдено ще старіші рукописи Біблії, розбіжності в яких радше формальні, буквальні, аніж речові.

Перший Ватиканський Вселенський Собор «постановив», що книги Старого й Нового Завіту – священні, «тому що написані за натхненням Святого Духа, і Бог – їхній автор». Він же (Бог) звернувся до людей через вибраних священнописців (гагіографів). Божа істина, вважають, переходить через людину в людські форми.

Що ж до тлумачення Брехні та Правди, то в тексті Біблії знаходимо наступне:

– Чи потрапить у сильце на землі пташка, коли не має принади? Чи здійметься сильце з землі, коли нічого не впіймало? (Пророк Амос. 3.5). – Ісус – до Йоанна Хрестителя у відповідь на його слова «Мені самому треба хреститися в тебе, а ти приходиш до мене?» Сказав: «Залиши це тепер, так бо личить нам здійснити всяку правду» (Матв. 3.16.). – «Блаженні переслідувані за правду, бо їхнє Царство Небесне» (Матв. 5.10.). – «Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідкуй криво» (Матв. 19.18). – «А хто правду чинить – іде до світла, щоб впевнилися діла його, сподіяні, бо вони в Бозі» (Йоанн. 3.20). – «Були в народі й пророки неправдиві, як і між вами будуть учителі ложні. Сила людей піде за їхньою розбещеністю, і через них дорога правди буде зневажатися» (із «Другого послання апостола Петра»). – Про «Духа істини», якого світ не може сприйняти, бо не бачить його і не знає» – казав Йоанн (14.17). – В «Посланні Йоанна «Дух правди й омани» (1-6) читаємо: «Любі, не кожному духові вірте, а випробовуйте духів, чи вони від Бога, – багато бо лжепророків прийшло на світ (4)». «Коли хтось каже: «Я люблю Бога», а ненавидить брата свого, той не правдомовець. Бо хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить» (4.20).

Повертаючись до письменників яко «ченців майбутніх богів», чимало цікавого матеріалу знаходимо в уже згадуваній нами книзі Яна Парандовського «Алхімія слова» [7], де мова йде про вживання кави як наркотика Бахом (він на честь кави навіть кантату написав), Шіллером, Руссо, Дідро, Бальзаком. Про останнього сказано: прожив завдяки п'ятдесятьом тисячам горнятам кави і помер від п'ятдесятьох тисяч горнят кави.

Про втрати античної літератури окрема розмова через те, що безліч творів просто загубилися (Софокл написав до сотні драм, Есхіл трохи менше, а до нас дійшло лише по сім на кожного). Тут же про навмисне напускання «туману» у текст деякими письменниками, як от Малларме, наприклад, який «ламав структуру фрази», вивертав її навиворіт, доводив її до беззмістовності лише для того, щоби якому-небудь одному слову надати сили й виразності. Так, виявляється, робив древньогрецький ритор, звертаючись до своїх учнів: «Skotison!» (Затемнюй!).

Загалом же, Ян Парандовський ділить літературу на два потоки:

1) простий, світлий, широкий, рівний;

2) мутний, непрозорий.

І справедливо вважає, що бувають періоди, коли вірші ходять лише між знавцями, як і роботи з вищої математики, а між словом і думкою виникає не менше провалля, як між словом і ділом [7, 207].

«За винятком прихильників «мистецтва для мистецтва», за яких зараз ніхто не хоче себе визнавати, письменники завжди відкривали в собі якусь місію, іноді дозволяли себе переконати, що така існує, або ж покірно прийняти її на себе під тиском суспільної думки» [7, 35]. Так Тацит писав свої «Аннали» з метою помститися за всі приниження, яких зазнав від деспотії, хоча у вступі написав знамениті слова: «Без гніву і без жаги», вводячи тим самим у блуд людей.

А ще Парандовський, досліджуючи психологію творчості, стосунків авторів і читача, пише про «дивну річ»: поважний громадянин, який з гордістю зберігає газету, в якій згадане його прізвище у зв'язку з переломом ноги на вулиці, сприймає як ганьбу, якщо той же випадок зробить його героєм новели. Мистецтво дратує людей, говорячи про них не ту правду, в яку вони хочуть вірити, їм завжди здається, що в літературному творі вони карикатурні. Хоча навіть ідеалізування викликає протест оригіналу: людина відчуває, що її інкогніто, безпека анонімного існування ставиться під загрозу» [7, 165]. «В письменникові є щось від браконьєра, розбійника. Жінки інколи відмовляли поетам у праві оспівати віршами їх красу, тому що не одну пригнічувало приготовлене їй знаменитим поетом безсмертя» [7, 164]. Давно зауважена розбіжність (неправда) у мистецькому та житейському існуванні ситуації: «мистецький» Робінзон Крузо Даніеля Дефо вів щоденник на безлюдному острові, а справжній прототип його – Селькірі – так страждав від самотності, що навіть не думав про писання, бо й говорити розучився. Лише психіатрам відомі стани гострої графоманії, коли важливий лише сам процес письма в повному відриві від думки, про якого б там не було читача [7, 253].

Загалом же, переконаний Ян Парандовський, щоби той чи інший твір художньої літератури існував, потрібен народ, мовою якого він написаний або культурна традиція, в якій він «зроблений». Антична література померла б, якби Візантія не зберегла грецької традиції, а латинську не сприйняли б романські народи.

Геніально просте, магічне, парадоксальне, правдиве, гармонійне... препарується алгебраїчними методами – і або мертвіє, або стає ще загадковішим, ірраціональним, обростаючи неправильними тлумаченнями та термінологічними хащами на кшталт: *абсурду драма, алогізм, алюзія, амфіболія, анахронізм, анонімний твір, антиутопія, архетип, вічні образи, вимисел художній, генеративна поетика, герменевтика, гіпербола, дотепи (афоризми, максими, сентенції), загадка, заум, ідіолект, імажинізм, іронія, катахреза, комедія масок, компаративізм, контекст, кон'єктура, крилаті слова, макаронічна поезія, масова література, медитативна лірика, містерії, містифікації літературні, міфологічна школа, міфи, народна поетична творчість, наукова фантастика, науково-художня література, образ, обрядова поезія, ономастика, парадокс, парафраз, пародія, паронімія, переклад художній, переносне значення, письмо (яко знакова система фіксації), наслідування, теорія, підтекст, полісемія, поетична мова, прототип, психологія творчості, ритуал (обрядовий, релігійний), риторика, ритуально-міфологічна критика, сарказм, сатира, семіотика (наука про знаки та знакові системи), сентенція, символізм, софістика (порівняльно-історичне літературознавство), структура (структуралізм, текстологія, умовні (таємні) мови, утопія, фігури стилістичні, форма і зміст, фразеологізми, фройдизм, функції мови, художній час і художній простір, художність, цензура, читач і письменник, езопова мова, екзистенціалізм, есперанто, етимологія, етноніміка* [8].

Розмірковувати про психофілософію брехні у їхньому контексті можна як завгодно довго й глибоко. Тому залишимо це для своїх майбутніх дослідів, так і не визначившись зі структурованими узагальненнями, вважаючи такі претензійними. Адже йдеться про найбільшу загадку Буття – Душу.

Найбільша суперечність і найбільший парадокс, які найчастіше перетворюють «чесну» комунікацію на квазі-комунікацію, є те, що комунікація індивідуально-національна за формою та масово-інтернаціональна, глобальна за змістом, а ще – «передавачами духу» виступає матерія (неорґанічна, орґанічна), яка разом із духом охоплює основні форми історично-цивілізаційного буття: духовну (мистецтво, Церква), політичну (законодавча, виконавча, судова влади), економічну (приватний та державний сектори), інформацію (мас-медіа, міжіндивідуальні комунікації, біофізичні процеси обміну та перетворення енергії). Більшість із цих означень (крім біофізичних процесів обміну матерії) входять у поняття культура, із більшою чи меншою дотичністю через свою універсальність чи марґінальність.

4. Висновки

Щоби довести гуманітарну теорему з умовою «життя – театр, і всі в ньому актори» дорівнює: «життя – брехня, і все в ній неправда, брехня, фікція, квазі...», ми постаралися довести однозначність рівності: театр (гра, ритуал) – Брехня.

На перший погляд так воно і є: раціональне, досягнувши своєї крайньої межі, біфуркується (роздвоюється), стає ірраціональним – і навпаки: тобто, вища поезія – математично точною, а вища математика – поезією. Головне – фіксація цієї «мертвої точки» гармонії, досягнення чи дотримання перманентного балансу в політиці, економіці, духовній та інформаційній сферах, у природі, балансу як раціональності, якої за (Апелем Карлом Отто) є чотири типи:

– *раціональність казуального аналізу;*

– *технологічна раціональність направленої дії;*

– герменевтична раціональність розуміння;
– етична раціональність.

Хтось вважає, що свобода брехати більша в політиці, де вона подібна до виконавчого мистецтва, яке потребує взаємодії між актором і глядачем, не створюючи нічого, окрім цієї взаємодії. Коли така свобода доводить себе до абсурду, стає ігом, терором – відбувається революція, яка чесно народжує нову свободу, новий міф (міт) зі своїми символами, нову брехню, яка намагається витіснити із колективного підсвідомого саму смерть (накладаючи табу на саму думку про неї), «побиваючи» її сексуальністю, що, звичайно, разом із тотальною технізацією найбільше руйнує людську спільноту. Смерть не варто обманювати, забувати, її не варто й любити. З неї (з нею) можна сміятися, не опускаючи ритуал до міщанських умовностей, бо вважати світ досконалим – є найбільшим проявом Віри, Надії, Любові, Творця.

References

1. Мілош Чеслав. Поневолений розум. – Сучасність. – 1985.
2. Грузинов И. [Воспоминания] // Жизнь Есенина : рассказывают современники / Сост. С.П. Кошечкина. – М. : Правда, 1988. – 608 с.
3. Медвідь В'ячеслав. Життя і правда (з книжки мемуарів) // Кур'єр Кривбасу. – 1999. – травень.
4. Краткий психологический словарь. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
5. Сніги Кіліманджаро, та інші новели / Е. Хемінгуей ; пер. з англ.: В. Митрофанов ; вступ. слово: І. Ф. Драч . – Київ : Дніпро, 1968 . – 309 с
6. Салтыков-Щедрин М.Е. Обманщик-газетчик и легковерный читатель // Мелочи жизни. Русская сатира и юмор второй половины XIX – начала XX в. – М.: Худож. лит., 1988. – 415 с.
7. Парандовский Ян. Алхимия слова. – М.: Прогресс, 1972. – 334 с.
8. Литературный энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 752 с.

QUASICOMUNICATION. PSYCHOANALYTIC DISCOURSE

Ihor Pavlyuk
T. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Str. Mikhail Hrushevsky, 4, Kyiv-1, 01001, Ukraine
e-mail: Pihor@ukr.net

The purpose of this article is to analyze the archetypical models of quasi-confrontation in artistic and documentary texts through psychological matrices (lie-defense, lie-fear, lie-aggression, irony, hypnosis, meditation, lie-ritual) of social and biological systems, creative individuals, the concept of game and battle in human society, flora and fauna on the individual and global levels encoded in images is shown.

Methods of research: phenomenological (unbiased description), comparative (comparison of quasi-confessional models of behavior in the animal-plant world and human society and text expression in different hourly coordinates), psychoanalytic (sounding archetypes), hermeneutic (penetration into the meanings of texts), semiotic), game (the disclosure of the mechanisms of the development of the phenomenon), deconstructivist (search for marginal values in texts and meanings of consciousness).

Results and conclusions of the study. Since we have proved that in any society it is impossible to get rid of quasi-communication, this article – an attempt to offer methods for its recognition, how to create a general scientific methodology of recognition, the apparatus of categories, does not exist without metaphysical reductionalism, philosophical dualism, the natural and historical origin of the phenomena of the psyche and consciousness, natural and artificial intelligence, the synthesis of analytical traditions of English-speaking philosophy and dialectical traditions of continental European philosophy, interrelations of natural, technical, social, cultural, humanitarian, historical disciplines. The biggest contradiction and the biggest paradox that most often turn «honest» communication into quasi-communication is that communication is individually-national in form and mass-international, global in content.

Key words: quasi-commuication, psychology, archetype, lie, game, battle, lie detector, text.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 347–353
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 347–353

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 347–353 • DOI: ??????????????????????????

УДК 001.8(477)“201”:2-287]:070:81’27

ПРОПОВІДЬ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ГУМАНІТАРІЇВ ЗАГАЛОМ ТА ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВЦІВ ЗОКРЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ

Ігор Скленар
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: isklenar@gmail.com

Тема проповіді як наукової категорії в українській гуманітаристиці за останнє десятиліття стає популярною. Десятки монографій, наукових статей присвячено різним аспектам «проповідницької» комунікації. В цій статті розглянуто деякі положення церковного вчення про проповідь, виділено найзнаковіші праці українських гуманітаріїв останніх років, в яких всесторонньо проаналізовано комунікативні, лінгвістичні аспекти проповіді і водночас показано особливості її трактування як наукової категорії у релігієзнавстві, мовознавстві, журналістикознавстві.

Ключові слова: проповідь, гуманітарії, монографія, наукова стаття, комунікація, публіцистика.

Актуальність теми. Сучасне журналістикознавство перебуває в процесі постійних змін щодо жанрових форм – «відмирання» одних й «народження» інших. Цей процес зумовлений потребами і реаліями самої журналістики, яка в теперішньому світі шукає нові форми й методи ефективного комунікування з аудиторією. Проте є стійкі форми комунікації, які укладалися протягом століть і також заторкують сферу журналістикознавства.

В контексті цієї статті розглядаємо одну з форм релігійної комунікації – проповідь. *Мета дослідження* – показати особливості трактування проповіді у працях українських гуманітаріїв загалом (релігієзнавці, філологи та ін.) і журналістикознавців зокрема та віднайдення спільних точок дотику у цьому трактуванні. Зважаючи на широту теми, ми обмежимося найзнаковішими науковими працями (2008-2018 рр.) у сфері української гуманітаристики, в яку включаємо й корпус наукових текстів із журналістикознавства.

Об’єкт дослідження – проповідь як наукова категорія в різних аспектах; *предмет* – особливості її трактування в гуманітарних науках.

Результати дослідження. Церква з самих початків своєї прилюдної діяльності спілкувалася із своїми вірними з допомогою проповіді і вже опиралася при цьому на напрацьовані давніми культурами прийомами риторики. Один з кращих знавців **го-**

© Скленар І., 2018

мілетики (науки Церкви про проповідь) д-р богослов'я Софрон Мудрий, довголітній єпископ УГКЦ, виділяє з поміж інших типів проповідей винятково *церковну проповідь*, метою якої є «узгіднення волі людини із Божою волею» [1, с.38]. Оскільки Церкви (католицька, православні, протестантські) напрацювали широкий інструментарій і методику форми комунікації як проповідування, то цілком закономірно, що це стало об'єктом наукового вивчення передусім сучасних українських релігієзнавців.

Наприклад, «Темі проповіді присвячена дисертаційна робота А.Жаловаги «Антропологічні основи християнського проповідування», у якій висвітлюються антропологічні основи сучасного проповідування основних християнських конфесій на території України – православ'я, католицизму та протестантизму… А.Жаловага, аналізуючи гомілетику, визначає формальні ознаки та богословсько обгрунтовані критерії християнської проповіді, які в кожній конфесії визначають «норму», відносно якої відбуваються трансформації проповідування за сучасних умов», – так резюмує основні положення праці названого автора релігієзнавець Марія Петрушкевич у своїй монографії «Релігійні комунікації: християнський контекст» [2, с.17].

Характеризуючи проповідь як «один з універсальних способів передачі релігійної інформації», М. Петрушкевич акцентує, що вона дозволяє найточніше передати зміст спілкування» [2, с.17-18]. Дослідниця наголошує, що «Молитва може входити у систему проповіді, але проповідь цікава сама по собі, оскільки у католицизмі, протестантизмі та православ'ї саме до неї досить різне ставлення, вона є одним із механізмів спілкування віруючих між собою, об'єднання людського і божественного у комунікації (про що пишуть І.Богачевська, Г.Біленко, Ю. Друм)» [2, с.17-18].

В іншій частині свого дослідження М.Петрушкевич зауважує, що «стосовно слова Бога будь-яка проповідь – це текст другого порядку, слово наставника з приводу слова Бога. Ціль проповіді полягає у донесенні смислу слова Бога до свідомості людей» [2, с.88]. На техніку проповіді, як зауважує автор монографії, в перші століття християнства не зверталась спеціальна увага. Але із розвитком європейської риторики, з ростом популярності керівництв про написання листів та ділових паперів, у XIII-XIV століттях, з'являються підручники і з церковного красномовства. «У проповіді є непередбачуваність і, відповідно, ризик неортодоксальності.» [2, с.88].

Зі свого боку церковний історик С.Мудрий зауважує, що «про проповідників знаємо хіба що з загальної історії, або з історії української літератури. Історики й літератори не є фахівцями гомілетики і тому слабо відрізняють окремий жанр, стиль і форму церковної проповіді» [1, с.20]. Отож, опираючись на церковну традицію і наявність науки «гомілетика», треба провести чітку межу між поняттям «церковна проповідь» і проповідь як форма релігійної комунікації, яку названа дослідниця розглядає у контексті трьох течій християнства.

Окрім релігієзнавців, проповідь стала об'єктом наукового вивчення філологів, зокрема, як мовленнєвого жанру. Дослідниця Марія Ділай стисло узагальнює це питання так: «У вітчизняних дослідженнях інтерес до вивчення проповіді як мовленнєвого жанру пожвавився у 90-ті роки минулого століття. В цей час її почали розглядали в межах загальної риторики, історії, теології, філософії. Значний доробок становлять власне лінгвістичні дослідження православної проповіді, зосередженні здебільшого на висвітлені фонетичного та орфоепічного аспектів проповіді як онтологічного усного жанру, лексико-синтаксичних особливостей з позиції семантики та функціональної стилістики особливостей композиції та тематичного розгортання

тексту проповіді, прагматичного аспекту дискурсу сучасної літургійної проповіді, власне мовної специфіки проповіді разом з паралінгвістичним оформленням її як дискурсу.» [3, с.230].

Мовознавець Оксана Зелінська, всесторонньо розглядаючи мовний світ і культурні витоки української проповіді у добу бароко, в своїй монографії зосередила увагу як на основних положеннях церковного вчення про проповідь, так й на головних аспектах її вивчення у сфері культури та мовознавства. Дослідниця наголошує, що з утвердженням християнства на теренах української культури розвивається **жанр церковної проповіді**. О.Зелінська наводить тезу П. Гофенедера про те, загалом *мета проповіді* – це виклад християнської доктрини, вона повинна тлумачити віровчення або катехізис. Покликаючись на навчальний посібник «Риторика» авторства Л.І.Мацько (К., 2006), мовознавець звертає увагу на таку дефініцію: п*роповідь – це особливий вид усного монологічного мовлення, спрямований до мирян з метою навернути їх до християнського віровчення, викликати почуття вдячності Богу, виховати почуття єдності у вірі, терпіння в ім'я потойбічного життя*. [4, с.24]. «…окремі дослідники прагнуть розрізнити гомілію і казання: гомілією вважають проповідь, що становить інтегральну частину літургії, а казанням – проповідь, тісно не пов'язану з літургійною відправою. Проте на практиці, вважає Д. Здункевич-Єдинак, ці різновиди промов важко диференціювати... У католицькій енциклопедії гомілією називають особливий тип церковної проповіді, завданням якої є пояснення і коментування біблійного тексту», – так О.Зелінська пояснює деякі особливості трактування проповіді в богословів [4, с.24].

Нині, як зауважує дослідниця, в українському мовознавстві активно вивчають специфіку проповідницького підстилю релігійного стилю сучасної української мови. З «Риторичного словника» Зоряни Куньч (К., 1997) вона виділяє мовні особливості проповіді й пов'язує їх із перцептивними можливостями слухачів, серед яких можуть бути ті, які лише прилучаються до віри. *Мова проповіді має бути доступною, простою і водночас емоційно насиченою, образною, експресивною*, бо саме ці риси відрізняють підстиль проповіді від науково-богословського і наближають до публіцистичного стилю літературної мови.

Як далі наголошує О.Зелінська в своїй монографії, необхідним елементом кожної релігійної проповіді є повчання, на що вказують і богослови, і релігієзнавці: «він повинен чітко виділятися, бо саме це є її завданням – повчання через Євангеліє, через семантику живого слова, через життєві приклади і факти» [5, с.446]. Мовна специфіка проповіді стала об'єктом усебічного лінгвістичного вивчення в сусідній Польщі. О.Зелінська наголошує на дуже важливому моменті, який заторкує й сферу комунікування: «Крім того, що проповідь презентує жанр релігійної літератури, вона є водночас **різновидом комунікативного акту** *(вид. – І.С.)*. Специфічність конструювання комунікаційних зв'язків між промовцем та слухачами може бути об'єктом окремого монографічного вивчення». [4, с. 27]. Відповідно до класифікацій форм мовного спілкування відомого українського лінгвіста Ф. Бацевича, проповідь, на думку О. Зелінської, за формою втілення засобів мовного коду постає і в усній, і в писемній формі, залежно від чого комунікація може бути безпосередньою або дистантною. «Проповідь, відповідно до класифікації, розробленої Ф. Бацевичем, є мовленнєвим актом директивного типу, бо має на меті схилити адресата до певних дій». [4, с.27]. Ця риса, на переконання О.Зелінської, **споріднює проповідь**

із публіцистикою, відповідно до монографії журналістикознавця Т.Хоменко, про яку йтиме мова нижче. Продовжуючи розглядати взаємозв'язок проповіді із журналістикою, мовознавець зауважує: «Специфіку комунікаційних стратегій у проповідницькому дискурсі визначає загальна інтенція промовця – прагнення добра для адресатів, а відтак відсутність прихованих намірів стосовно них», – О.Зелінська тут покликається на тези польської дослідниці Д. Здункевич-Єдинак [2, с. 28].

Окрім того, що відомий мовознавець дослідила чимало джерел, присвячених вивченню проповіді у філологічних науках, вона й сама грунтовно проаналізувала українську проповідь в добу бароко, яка вважається українськими істориками однією з найпродуктивніших в плані розвитку української освіти і культури XVII ст.

З поміж праць мовознавців виділимо зокрема дисертаційну роботу Юлії Олешко, датовану 2017 роком, в якій вона розглядає українські проповідницькі тексти в XVII ст. в когнітивно-комунікативному вимірі. Ю. Олешко наголошує: «У проповідницькому дискурсі реалізуються комунікативні стратегії й тактики впливу… Специфіку проповіді розкривають три групи стратегій: організувальні, виокремлювальні та об'єднувальні. Внутрішній діалог, який неодмінно властивий проповіді, відбиває розуміння присутності іншого учасника комунікації, що надає цьому процесу сенсу. Діалогічність передбачає активну позицію та реакцію обох комунікантів всупереч тому, що вербалізованість присутності одного з них лімітована щодо проповідницького дискурсу.» [6, с.14].

Цитована вище дослідниця мовознавчого аспекту проповіді М.Ділай, акцентуючи увагу передусім на понятті **жанру** як базової дослідницької одиниці комунікації, яка об'єднує за певними параметрами різноманітні мовленнєві акти та формує дискурси, називає проповідь **фундаментальним мовленнєвим жанром релігійної комунікації** [3, с. 230].

Як журналістикознавці трактують проповідь, в якому контексті розглядають її? Поняття «форма», «жанр» входять в науковий апарат досліджень сучасних авторів. «Крім традиційних, як для друкованих ЗМІ, так і для інтернет-видань жанрів-інтерв'ю, репортажу, оглядової статті, рецензії тощо, тут зустрічаються специфічні жанри, характерні для релігійної преси, такі, як **проповідь**, житіє. Крім того, поширені жанри, характерні для Інтернет-ЗМІ – моніторинг публікацій в Інтернеті, огляди інтернет-сайтів тощо», – наголошує авторитетна дослідниця релігійної преси і журналістики загалом А.Бойко [7].

Темі проповідництва й сучасній публіцистиці присвячена монографія дослідниці Тетяна Хоменко «Проповідництво і сучасна публіцистика», яка проаналізувала велику кількість наукових праць про риторику й проповідь, поклавши в основу дослідження тексти публіцистів XX ст. – українських дисидентів Є.Сверстюка, М Мариновича, українського священика у Німеччині І.Ортинського. На її думку, публіцистична діяльність цих авторів вказує також на перспективи як наукового дослідження жанру проповіді, так і вивчення впливу класичної проповіді на розвиток публіцистики зокрема [8, с.31].

Дослідник релігійної журналістики, особливо сегменту протестантських медіа, Максим Балаклицький вважає, що жанр проповіді наближений до есею. «Проповідь – спроба тлумачення божественного одкровення, дидактично прочитаного через призму особистого досвіду проповідника. …Есей набагато ближчий до гри, ніж до інструкції. Для нього текстом є два джерела: власні думки й спостереження

та світ культури, слова людського, «каноном», «лекалом» якого є особистість автора» [9, с.33].

Як і в есеї, жанр проповіді вимагає певного типу особистості автора. Це людина, яка визнає певні цінності, часто закріплені в нормативних текстах, і прагне будувати за цими зразками своє життя. М. Балаклицький при цьому зауважує, що єдність теорії й практики є базовою вимогою до проповідника. Також переконуючи у певних ідеях, есей залучає реципієнта до створення схожої, але власної системи цінностей. А авторитет есеїста будується на оригінальності думок, гнучкості мислення, логіці, стилістичній вправності, довірливій інтонації, глибині внутрішнього світу. Прикладом есеїв проповідної форми, на думку цитованого вище автора, є збірка «Вершник неба» Василя Барки.

З поміж небагатьох дослідників медійної сфери особливо виділимо ще напрацювання дослідниці Т.Казакової. В науковій статті «Специфіка журналістикознавчого вивчення середньовічної проповіді: постановка проблеми» автор чітко розставляє акценти щодо особливостей трактування проповіді у журналістикознавстві. Станом на 2006 рік вона констатує: «Журналістикознавці ще майже не розглядали цей об'єкт, за винятком деяких поодиноких розвідок. Наприклад, Т. Хоменко зосереджується на трансформації жанрових стереотипів проповіді у сучасній українськомовній публіцистиці, майже не торкаючись середньовічних текстів. А втім проповідь є фундаментальним, первісним жанром релігійної комунікації та «фотографією свого часу» (Лєкой де Марш)» [10]. На думку Т. Казакової, у медієвістичному дослідженні проповідницької спадщини досить виразно виокремлюються три напрями, що так чи інакше стикаються із журналістикознавством: **«проповідь як текст», «особистість проповідника», «соціум і проповідь»**. Тексти проповідей вивчалися з позиції проблематики: історія ідей або соціальні та релігійні практики. За останнє десятиріччя науковий інтерес повернувся у напрямі поетики [10]. Найбільш цікавим для журналіста, наголошує Т.Казакова, є новий погляд на проповідь як на «засіб масової комунікації». «У цьому векторі виокремлюються два напрями: перший характеризується зосередженням на самих формах ефективного впливу – видовищності, ритуальності, певної театралізованості (perfomans), другий – на роль проповіді у поширенні різноманітних ідей та уявлень (наприклад, К. Майер проаналізував під цим кутом зору проповіді хрестових походів)» [10]. І найголовніший акцент у статті Т.Казакової для теми нашої статті: «Методологічним для журналістикознавчого вивчення проповіді є визначення цього жанру І. Н. Яблуковим: «Проповідь – це публічна промова, що сповіщає, розтлумачує віровчення, *спонукає до певних почуттів і поведінки*» (курсив мій. – Т.К.), в якому названі функції проповіді збігаються з головними функціями журналістики». [10]. Отож, поки що серед розглянутих наукових праць наукова стаття Т.Казакової є однією із важливих, в якій всебічно розглянуто проповідь в журналістикознавчому ракурсі.

Висновки. Це перша спроба автора розглянути найзнаковіші праці українських гуманітаріїв останнього десятиліття, в яких розглянуто проповідь як наукову категорію.

Ми встановили чітку межу між проповіддю у церковному трактуванні (наука «гомілетика») і проповіддю у гуманітарних науках, акцентуючи при цьому, що українські релігієзнавці, філологи, передусім, мовознавці, беруть за основу напра-

цювання церковного вчення і водночас використовують власний інструментарій для всестороннього лінгвістичного аналізу проповіді.

Українські гуманітарії розглядають проповідь в таких категоріях: релігієзнавці – один з універсальних способів передачі релігійної інформації, форма релігійної комунікації в традиції трьох течій християнства (католицтва, православ'я, протестантизму) – М.Петрушкевич; мовознавці – твір релігійного змісту, виголошений священиком (як в усній, так і писемній формі), жанр релігійної літератури, різновид комунікативного акту – О.Зелінська; мовленнєвий жанр релігійної комунікації – Ю.Олешко. О.Зелінська встановила, що необхідність впливу не тільки на інтелект, а й на емоції, волю і почуття зумовлює художність і публіцистичність мови проповіді, внаслідок чого вона стає твором красного письменства. Вже встановлено також українськими філологами (З. Куньч) проповідницький підстиль релігійного стилю сучасної української мови. Філологи також активно використовують означення «проповідницький дискурс».

В ході аналізу наукового корпусу текстів з журналістикознавства останнього десятиліття ми акцентуємо, що проповідь розглянуто як жанр (А.Бойко), вона наближена до есею (М.Балаклицький), вона є одним із засобів масової комунікації в добу середньовіччя відповідно до праць західних авторів (Т.Казакова). Спорідненість публіцистичних текстів із проповідницьким дискурсом широко розглянуто Т.Хоменко. Водночас перед українськими журналістикознавцями залишаються нерозв'язаними питання, пов'язані із розглядом поняття «проповідь» у взаємозв'язку з іншими аспектами категорії жанру.

References

1. Мудрий С. Проповідництво і катехитика : конспект лекцій. – Рим, 1993. – 174 с.
2. Петрушкевич М. Релігійні комунікації: християнський контекст. Монографія. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – 228 с.
3. Ділай М. Особливості мовленнєвожанрової організації англомовної протестантської проповіді // «Мова і культура». – 2011. – №14. – Т. 8. – С. 229-235.
4. Зелінська О. Українська барокова проповідь: мовний світ і культурні витоки : монографія. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2013. – 407 с.
5. Полюга Л. До джерел українського красномовства в релігійній проповіді (Іларіон Галятовський – Сучасність) // Християнство й українська мова : матеріали наукової конференції. Київ, 5–6 жовтня 2000 р. – Львів : Вид-во Львівської богословської академії, 2000.
6. Олешко Ю. Староукраїнська проповідь XVII ст. у комунікативно-когнітивному вимірі: автореф. канд. дис. – 10.02.01 – українська мова. – К., 2017. – 18 с.
7. Бойко А. Релігійна журналістика : підручник / А. А. Бойко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – 307 с.
8. Хоменко Т. Проповідництво і сучасна публіцистика: монографія. – Львів: ПАІС, 2008. – 136 с.
9. Балаклицький М. Есе як художньо-публіцистичний жанр: методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика». – Х.: ХНУ імені Н.Каразіна, 2007. – 74 с.

10. Казакова Т. Специфіка журналістикознавчого вивчення середньовічної проповіді: постановка проблеми [Електронний ресурс] / Тетяна Казакова // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – 2006. –Режим доступу до статті: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1538

SERMON AS A SCIENTIFIC CATEGORY IN THE WORKS OF UKRAINIAN HUMANITARIANS IN GENERAL AND JOURNALISM SPECIALISTS IN PARTICULAR: FEATURES OF INTERPRETATION

Ihor Sklenar
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: isklenar@gmail.com

This is the author's first attempt to consider the most significant works of the Ukrainian humanitarians of the last decade, in which the sermon is interpreted as a scientific category. We distinguish the sermon in the church's interpretation (the science of homiletics) and the sermon as a genre of church literature in the humanities. The content analysis of the selected scientific texts allowed to highlight clear interpretations of the sermons by religious scholars (on the example of the works by M.Petrushkevych, A.Zhalovaga), philologists (on the example of the works by O.Zelinska, Y.Oleshko, M.Dilay), journalists (on the example of works by A.Boyko, M.Balaklytsky, T.Khomenko, T.Kazakova).

The article deals with some aspects of the church doctrine of preaching that are partly taken into account by the above categories of scholars, primarily by religious scholars. The philologists comprehensively study the linguistic aspects of the sermon in a communicative dimension and pay much attention to specific preachers or separate periods of Ukrainian history, where preaching most effectively manifests effectively itself in the minds and actions of the audience. Journalists take into account the achievements of their colleagues-humanitarians, denoting sermons in the categories inherent in their own field of scientific interests. The elements of the presentation take place in the texts of prominent journalists of Ukrainian journalism. The article opens the way for further interpretations of the sermon as a form of communication, a genre of journalism.

Key words: sermon, humanitarians, monograph, scientific article, communication, publicism.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 354–358
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 354–358

НАУКОВА РЕЦЕНЗІЯ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 354–358 • DOI: ??????????????????????????

УДК 007:[070.1(477):32.019.5-026.39](470)]-048.66(049.32)

ПРАВДИВА ІНФОРМАЦІЯ – ФУНДАМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Іван Крупський
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: ikrupskyy@ukr.net

У рецензії розкрито основні засадничі положення підручника В. Лизанчука «Інформаційна безпека України: теорія і практика», акцентовано увагу на авторській концепції книги щодо послідовного розвінчання антиросійської агресії супроти українства і Української держави.

Ключові слова: інформаційна безпека, протидія російській ідеологічній агресії, складові національно-інформаційної безпеки України.

Національна безпека будь-якої держави поняття комплексне, багатогранне. Тому для того, аби оцінювати її загалом, потрібно передовсім з'ясувати усі її складові, розкрити їх місце в загальному контексті проблеми. Адже не можна, наприклад, говорити про безпеку України і не торкатися сучасної суспільно-політичної чи економічної ситуації, історичного минулого чи теми збройних сил або мовно-правової проблеми. Однак безперечно, що важливою домінантою, яка впливає на всі елементи національної безпеки, є правдива інформація, об'єктивні засоби масової інформації. Можна сперечатися, але важко спростувати аксіому: в чиїх руках ЗМІ, в того й правда, хто володіє інформацією – той володіє світом.

На жаль, нині мас-медіа не лише сприяють формуванню національно свідомого патріота своєї держави, не лише ревно стоять на захисті державницьких інтересів, а й на догоду своїм замовникам – вітчизняним чи закордонним – фальшують правду, викривляють дійсність, допомагають «п'ятій колоні» взяти реванш за втрачені під впливом Революції Гідності панівні позиції в українському суспільстві. Тому очевидно, що однією з найважливіших засад державності є інформаційна безпека.

Докладне, ґрунтовне вивчення інформаційної безпеки нині особливо актуальне, злободенне, «на часі». Тому й зрозуміло, що в своїй солідній як за обсягом, так і за постановкою та дослідженням теми книзі «Інформаційна безпека України» [1] доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри радіомовлення і телебачення факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана

© Крупський І., 2018

Франка, Заслужений журналіст України, відомий публіцист Василь Лизанчук всебічно з'ясував і переконливо довів роль правдивої інформації в тих чи інших суспільно-політичних процесах. І хоча ця книга призначена передовсім як базовий підручник для студентів, учнів, чому служить ґрунтовно поданий до кожного розділу список використаної літератури, питання для самостійної роботи до поглибленого вивчення теми тощо, книга стане в пригоді й широкому колові читачів, особливо тим, хто хоче зрозуміти, чому в нашій історії так багато білих і чорних плям, перекручень, замовчувань, спотворень, і чому ідеологи «руского міра» ніяк не хочуть змиритися з тим, що Україна вийшла з обіймів «старшого брата» і послідовно виборює свої місце в орбіті незалежних європейських народів.

В основі книги В. Лизанчука вісім розділів, що продумані і скомпоновані таким чином, аби найповніше розкрити тему. Окрім того, цінність книги полягає в тому, що матеріал викладений автором логічно послідовно, переконливо на основі багатьох прикладів, почерпнутих із сотень найрізноманітніших як українських, так й закордонних джерел.

Основною загрозою інформаційної безпеки України автор підручника слушно вважає антиукраїнську політику супроти нашої держави з боку Росії. Політику, що формувалася і викристалізовувалася протягом багатьох століть, до чого приклалися як російські царі-самодержці, так і радянські правителі й теперішні творці «рускаго міра».

Йшли роки, мінялися століття, а основи антиукраїнської політики не змінювалися, а лише вдосконалювалися, ставали щораз цинічнішими. Московські політики вірно розрахували, що сила української нації в її історичній правді. Тому й нині навколо цього питання ведуть різні маніпуляції. Виходячи з цього, В. Лизанчук передовсім розкрив загрози імперської та комуністичної облуди стосовно історії України від найдавніших часів до сьогодення, тобто від тези про спільну державу «трьох братніх народів – росіян, українців і білорусів» до нинішньої «єдіного руского міра». Київ же, як опираючись на різні джерела довів В. Лизанчук, ніколи не був столицею «першої російської держави», Москва ж не була заснована Юрієм Долгоруким в 1147 році, бо вперше поселення Москви було зафіксоване лише 1272 р. і входило воно до володінь Золотої Орди на правах звичайнісінького улусу, тобто московська держава виникла завдяки татарському гніту, й саме татари справили найбільший вплив на становлення росіян як нації. Зрештою, свідченням цього є чисельні запозичення з татарської мови, які й нині посідають чільне місце в російськомовному тезаурусі. Наприклад, слово Москва, кремль походять не від української, а від татарської мови. А погортайте нинішній географічний атлас Росії, зверніть увагу на назви міст і сіл й побачите, що левова частка цих назв походить знову ж таки з татарської, далекої від української. То ж говорити про якусь «спільність» українців і росіян це рівнозначно тому, що говорити про спільність кола й квадрата.

Чому ж росіяни й нині не можуть відмовитися від своїх ідеологічних постулатів, не хочуть визнати українців окремою нацією, що має власну історію, мову, культуру… Відповідь на це знаходимо у книзі В. Лизанчука: аби на правах «старшого брата» не дати нам жити своїм розумом, щоб і надалі черпати з багатих українських надр багатства для себе і перетворити трудолюбивий український народ в безсловесних рабів, зберегти політично-державну єдність імперії, якнайтісніше злучити український народ з російським на основі однієї культури – московської. Методи для

цього в Росії апробовані віддавна – голодомори, табори смерті, виселення. На підтвердження цього В. Лизанчук наводить цитату із листа «З України», надрукованого ще 1863 р. на сторінках газети «Слово» (№ 85), редактором якої був Б. Дідицький: «…За українську одежу посадять вас у поліцію або поб'ють на улиці. За українську мову не дадуть вам ніколи служби та оддадуть під надзор поліції… За українську пісню посадять у тюрму».

Нинішні прибічники російських ідеалів можуть заперечити: так це ж було за царя, а ось радянська влада… В. Лизанчук знову ж доводить: як політика самодержавства, так і обіцянки правителів ленінсько-сталінської когорти щодо України були єдині в своїх намірах. Звідси і чисельні погроми українців в Києві п'яними загонами полковника Муравйова, введення в Україну російських військ ніби на заклик українського радянського уряду чи вказівки кремлівських очільників міняти прізвища полководців-росіян на українські.

Справді, має рацію професор В. Лизанчук коли зазначає на потребі пам'ятати своє історичне коріння, знати історичну правду. Історія ж повторюється: порівняймо загарбницький похід російських військ в Україну, ініційований Лєніним і лист колишнього президента України В. Януковича до Путіна з проханням ввести в Україну російські війська. Або заперечення присутності російських військ на Сході України нині – «іх там нєт» та брехня про прохання введення червоноармійців на терени України в роки національно-визвольних змагань ніби на прохання повсталих робітників Києва…

Не може існувати нинішня московська політика без пошуку ворогів. А ворогом є для неї той, хто не поділяє поглядів Кремля, хто боровся чи бореться за національні інтереси своєї держави. Не випадково й нині не припиняються всілякі звинувачення «звірств» бандерівців, а тепер й АТОвців, «правого сектора»… У книзі читач знайде цікаві і маловідомі матеріали, які допоможуть зрозуміти – хто за що боровся і бореться нині, на чиєму боці правда. Хотіли б лише слухати і чути.

Серед інших чинників, які становлять основу безпеки будь-якої нації і держави, є мова. Адже не може існувати нація без своєї мови: позбавте її мови – і народу, нації немає. Тому закономірно, вважає професор В. Лизанчук, що з погляду здорового глузду не повинно бути будь-яких застережень щодо функціонування державної мови там, де більшість населення становить титульна нація, яка й, тим паче, дала назву державі. Чомусь ніхто не заперечує, що в Росії, наприклад, державною мовою є російська, у Німеччині – німецька, у Японії – японська…

Безперечно, що в Україні, як і в будь-якій демократичній державі, національні меншини мають право на розвиток своїх мов. Однак агресивна проросійська меншість намагається поставити в Україні в один ряд використання української та російської мов, чим створюється загроза для самого існування Української держави. І це не перебільшення, бо ж, як обґрунтовує В. Лизанчук, однією з основних мотиваційних передумов війни Росії проти України стала теза про захист «рускоязичного насєлєнія», яке буцім то стогне під ярмом київської хунти і з нетерпінням очікує допомоги від «старшого брата».

Окрім цього, коли б вдалося російським імперським ідеологам остаточно зросійщити Україну, можна було б доводити світовій спільноті, що жодної України взагалі немає й ніколи не було, а є лише «южная окраїна Россіі» і, таким чином, переконувати, що нема й ніколи не було жодного українського народу. А коли так, то чому

ж соромитися – давайте формувати військові загони і вперед, «мочити» ненависних хохлів, «бандерівців», «правосєків»…

Читач зацікавиться: а як же так трапилося, що в Україні, на своїй землі українська мова стала упослідженою. Автор книги «Інформаційна безпека України» В. Лизанчук для відповіді на це питання робить цікаві історичні екскурси, які свідчать: за всю довготривалу історію України в Московії (Росії) видано 480 різних документів про заборони, переслідування, утиски, знищення, які випали на долю українського народу, його мови, культури, освіти, духовності, звичаїв, традицій. І свою лепту в цю ганебну «турботу» про «молодших братів» вкладали всі, починаючи від Петра І й до нинішнього Путіна. Тому яким треба бути невігласом і циніком, щоб вважати нинішній процес дерусифікації в Україні актом, спрямованим проти росіян.

Серед інших аспектів, на які акцентував увагу вчений, – захист української культури, потреба Єдиної Помісної Української Церкви тощо.

Значний інтерес становить і розділ книги, в якому В. Лизанчук досліджує маніпулятивну пропаганду московських ідеологів, говорить про особливості її ведення різними тоталітарними режимами, розкриває класифікацію видів пропаганди.

Користування книгою полегшить сумлінно укладений автором іменний та предметний покажчики.

Видається, книгу професора В. Лизанчука варто не лише читати, а й перечитувати. Перечитувати вдумливо, з олівцем в руках. Адже її матеріали мають небуденну цінність, і знати їх, пам'ятати, робити висновки з прочитаного повинен кожен мислячий українець. Бо ж тільки так можна відновити історичну правду, забезпечити безпеку нашій державі, а народу мир, спокій, добробут.

References

1. Лизанчук В. Інформаційна безпека України : підручник / Василь Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 728 с.

TRUTHFUL INFORMATION IS THE FOUNDATION OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE

Ivan Krupskyy
Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: ikrupskyy@ukr.net

Ukraine as many other country of the world should take care of their safety, reacting in a timely manner to various threats. Unfortunately, there are a lot of such dangers for our country, which tries to join the European family of civilized nations. First of all, our Russian neighbors can't accept that Ukraine, which for a long time was in the status of «younger brother» of Russia, wants to independently determine its own way, build its own destiny.

An important factor in Russia's struggle against Ukrainianity at all stages was the information warfare, which is based on distorted facts, fictional conjectures. Therefore, a thorough study of information security is particularly relevant and topical today.

Famous publicist, scientist, Honored Professor of Ivan Franko National University of Lviv Vasyl Lyzanchuk in his book «Information Security of Ukraine: Theory and Practice», which is intended as a textbook for students, teachers, senior pupils and a wide range of readers who want complete, true information about Ukrainian-Russian relations, is focused on most important factors of informational warfare Russia against Ukraine. In particular, the book substantiates that Russians and Ukrainians have never been «brothers», they have not grown from one common cradle, had no common history.

A book is written on the basis of irrefutable documentary from Ukrainian and foreign sources. The author has analyzed the forms and methods of manipulative-information activity of Russian media, also has revealed methods for counteracting Russian ideological expansion. He gave useful advises to the workers of the Ukrainian media how to expose the Russian false ideology.

Key words: information security, counteraction to Russian ideological aggression, components of national-information security of Ukraine.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 359–360
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 359–360

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2018: 44; 359–360 • DOI: ??????????????????????????

УДК 07:070.1:004.738.5](477)“201”

ЯВИЩА КОНВЕРГЕНТНОСТІ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНОСТІ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «ДЕНЬ», РАДІО «СКОВОРОДА» ТА ЕСПРЕСО TV

Алла Ващук
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: allavashchuk93@gmail.com

Робота розглядає явища конвергентності та мультимедійності в українських ЗМІ, в контексті закордонної та вітчизняної медійної практики, аналізує рівень конвергентності і пропонує концепції повнішого впровадження цього явища в українських медіа на прикладі газети «День», радіо «Сковорода» та Еспресо TV.

Ключові слова: конвергентність, мультимедійність, друковані ЗМІ, радіо, телебачення, Інтернет.

Явища конвергентності та мультимедійності тісно пов’язані і впроваджені у закордонних ЗМІ уже з початку 21-го століття. Багато західних науковців активно їх досліджують, і в їхніх працях можна прослідкувати чіткий взаємозв’язок між мультимедійністю та конвергентністю як між інструментами і їх застосуванням. Зокрема, Зербе відзначає, що мультимедійність існувала і була науково обґрунтована задовго до широкої популяризації комп’ютерів та онлайн медіа і в першу чергу розуміється як наявність різних способів отримання інформації [1: 1]. Конвергентність же визначають як використання різних каналів для поширення повідомлення та як наслідок, «міграцію медійних аудиторій» [2: 2-3].

Попри те, що мультимедійність стала надзвичайно впливовою тенденцією в сучасній українській медіасфері, конвергентність іще не встигла набути такого поширення. Це можна помітити з уваги, яку приділяють цьому явищу науковці, бо хоч воно і досить часто вивчається спеціалістами у медійній сфері, але набуває значення, яке більш наближене до західного розуміння мультимедійності, а не конвергентності. Наприклад, це можна прослідкувати у праці Лариси Мудрак «Конвергентні медіа як наукова категорія та суб’єкт інформаційного простору». Авторка розглядає конвергентність в українських медіа на дуже базовому рівні, який можна було помітити у західних ЗМІ ще на початку появи явища медійної конвергентності, бо значна кількість вітчизняних ЗМІ досі перебувають на цьому етапі [3]. Варто зазна-

© Ващук А., 2018

чити, що конвергентністю в українських ЗМІ часто вважають мультимедійність, і це заміщення понять яскраво демонструє досить невтішний стан конвергентності в українському медіа-просторі.

Для того, аби краще зрозуміти прояв явища конвергентності у зарубіжних ЗМІ, варто розглянути приклад BBC. Це ЗМІ було засноване як радіо, але через те, що надзвичайно активно застосовувало всі інновації, поступово розвинулося до рівня одного зі зразкових мультимедійних і конвергентних медіа, що успішно використовує всі доступні канали для поширення інформації та демонструє надзвичайно широке охоплення аудиторії. Зокрема, попри те, що BBC і надалі працює в таких традиційних медійних сферах як телебачення та радіомовлення, це ЗМІ має активні акаунти у всіх популярних соціальних мережах, використовує YouTube як іще одну платформу для поширення інформації та створює різноманітний контент, включно із кінофільмами та телесеріалами.

Чи не єдиним вітчизняним ЗМІ, яке демонструє хоча б трохи наближений рівень впровадження явища конвергентності є газета «День», бо це медіа також відійшло від свого початкового формату та, окрім звичних форм медіа, використовує ще і книговидання, що можна прослідкувати в серії «Бібліотека газети «День». Для того, аби цей засіб масової інформації досягнув західного рівня конвергентності, йому варто звернути увагу і на інші форми медійної діяльності та розпочати використовувати аудіо та відео форми подачі інформації та медійного продукту.

Слід зауважити, що схожу схему впровадження явища конвергентності можна використати і в інших типах ЗМІ – радіо та телебаченні, що розглянемо на прикладі радіо «Сковорода» та телеканалу Еспресо TV. Обидва ці ЗМІ активно використовують соціальні медіа та мають власні сайти, і від цих факторів слід відштовхуватися. Зокрема, радіо «Сковорода» може розпочати з публікації текстових варіантів підкастів та авторських програм, які ведуться на радіо у інтерактивному форматі лонгріду з інфографікою, зображеннями, відео та посиланнями. Воно також може скористатися прикладом BBC та активніше просувати та наповнювати свій канал на YouTube, викладаючи відео-варіанти програм. Еспресо TV активно використовує два згадані канали поширення інформації, але може розширити свою діяльність через публікацію текстових варіантів найбільш цікавих для аудиторії інтерв'ю та випусків програм та випуском зібрань найбільш резонансних матеріалів у вигляді книг.

References

1. Емі Зербе «Нове значення мультимедіа у більш наповненій онлайн-журналістиці», 2004.
2. Генрі Дженкінс «Культура конвергентності: де стикаються старі та нові медіа», 2006.
3. Лариса Мудрак «Конвергентні медіа як наукова категорія та суб'єкт інформаційного простору», 2013.

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 361–365
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 361–365

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

Зоряна Величко
ДЕРЖАВОТВІРНИЙ АСПЕКТ ПУБЛІЦИСТИКИ
ОСИПА НАЗАРУКА 1918–1923 рр.: ІСТОРИЧНІ УРОКИ 3

Степан Кость
ВІЙСЬКОВА ПРЕСА ЗУНР 12

Василь Пастушина
ПРОПАГАНДА ЯК ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ЖУРНАЛІВ
«СУРМА» ТА «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» 22

Мирослава Рудик
ДЕРЖАВОТВОРЧІ ФУНКЦІЇ ПУБЛІЦИСТИКИ
ВОЛОДИМИРА ЗДОРОВЕГИ 28

Вікторія Романчук
УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ТЕМАТИКА
НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «УНІВЕРСУМ» (1993-2018) 38

Дельфіна Ертановська
ІСТОРИЧНИЙ НАРАТИВ У МЕДІЯХ НА ПРИКЛАДІ ЛЕМКІВСЬКОЇ
ЕТНІЧНОЇ МЕНШИНИ (ПОЛЬЩА ТА СЛОВАЧЧИНА) 58

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Леся Бурич
ЖАНРОВА МОДИФІКАЦІЯ ІНТЕРНЕТ-КОЛУМНІСТИКИ
(ЗА КОЛОНКАМИ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «УКРАЇНСЬКА ПРАВДА») 66

Наталя Соколова
ТЕМАТИЧНІ НОВИНИ У ПІДСУМКОВИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОГРАМАХ
«ТСН. ТИЖДЕНЬ» ТА «ПОДРОБНОСТИ НЕДЕЛИ» 75

Мирослава Чорнодон
СУЧАСНА ГЕНДЕРНО МАРКОВАНА ПЕРІОДИКА:
ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ 82

Олеся Яремчук
ФАКТ ПРОТИ ВИГАДКИ У ЛІТЕРАТУРНОМУ РЕПОРТАЖІ 90

МАСОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЗА КОРДОНОМ

Мар'ян Житарюк
«ІСТОРИЧНА ТЯГЛІСТЬ» ЩОДО УКРАЇНИ
(ВІД Й. СТАЛІНА ДО В. ПУТІНА)
У СЦЕНАРІЯХ РЕАНІМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 96

Йосип Лось
ПЕРСПЕКТИВА СЕНСУ ТА ЕМПАТІЇ У ПУБЛІЦИСТИЦІ 107

Олеся Мельник
ДЕМОНІЗАЦІЯ ЯК ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ОРІАНИ ФАЛЛАЧІ) 118

Юрій Мельник
РОЗВИТОК ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ ДУМКИ
В КРАЇНАХ СУБСАХАРІАЛЬНОЇ АФРИКИ 126

Наталія Михайлів
ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЯКІСНА» ТА «ЕЛІТАРНА» ПРЕСА
(НА ПРИКЛАДІ США) 135

Рафал Клепка, Міхал Пекар
ЯК ПРАЦЮЄ МЕДІА-СКАНДАЛ: СМЕРТЬ ІГОРЯ СТАХОВ'ЯКА 143

Іван Ципердюк
ГЛУШІННЯ ПРОГРАМ УКРАЇНСЬКИХ РЕДАКЦІЙ
ЗАКОРДОННИХ РАДІОСТАНЦІЙ У ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ» 152

МЕДІАКУЛЬТУРА

Христина Вишивана
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХРИСТИЯНСЬКИХ МАС-МЕДІА УКРАЇНИ:
ПРОФЕСІЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖУРНАЛІСТА 160

Жанна Петровська
ЕФЕКТ ФРЕЙМІНГУ: ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ТА ЗАХІДНИЙ ДОСВІД 167

Олег Романчук
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЕПОХУ НОВИХ МЕДІЙ 174

Микола Сергеєв
ФІЛОСОФСЬКИЙ СМИСЛ ПОЕЗІЇ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У МАС-МЕДІА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАТИВНОГО ПРОСТОРУ 184

Тетяна Хоменко
ПРОПАГАНДА НАЦІОНАЛЬНИХ СМИСЛІВ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПИСУ «ДЕНЬ» 198

Людмила Павлюк
ТЕРМІНОЛОГІЧНІ МАКРОФРЕЙМИ У МАС-МЕДІЙНОМУ АНАЛІЗІ СЦЕНАРІЮ ВІЙНИ: НАЗВА КОНФЛІКТУ ЯК ПРОГРАМА ЙОГО СТРАТЕГІЙ І РОЗВ'ЯЗОК 206

НОВІ МЕДІА

Зоряна Погранична (Козачок)
КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ЖУРНАЛУ «THE NEW YORKER» У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОФІЛЬНИХ СТОРІНОК У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ФЕЙСБУК, ТВІТТЕР ТА ІНСТАГРАМ) 217

Олена Кріслата
КОНТРАСТНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЄВРОБАЧЕННЯ-2017 У ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ І СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 226

Юліана Лавриш
ЖАНРОВА ПАЛІТРА НОВИХ МЕДІЙ: СПЕЦИФІКА І КРЕАТИВНІСТЬ 234

Уляна Лешко
ТИПОЛОГІЯ ЖАНРІВ ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛІСТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ 241

Катерина Туркевич
КЛАСИФІКАЦІЯ МЕДИЧНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ УКРАЇНИ 249

МЕДІАКРИТИКА

Олена Зіненко
ЕФЕКТ «ПУБЛІЧНОЇ ПОДІЇ»: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ТА МЕДІАЛЬНОГО 255

МЕДІАЛІНГВІСТИКА

Наталія Драган-Іванець
МАКРОПОМИЛКИ НА СТОРІНКАХ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ЕКСПРЕС» 265

Анатолій Капелюшний
ЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА ТВОРЕННЯ КОНСТРУКЦІЙ
З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ
В ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ МОВЛЕННІ НАЖИВО 271

Галина Лильо
ВІЗУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМ
В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 2014–2018 РОКІВ 283

Марія Ріпей
ЛЕКСЕМИ «ВІДБИВАТИ» І «ДОЗВОЛЯТИ»
В ГАЗЕТНИХ МАТЕРІАЛАХ 291

Марія Яцимірська
ІМПРЕСИВНА МОВА ЗМІ: НАВІГАЦІЯ ДО РЕЗУЛЬТАТУ 298

МЕДІАОСВІТА

Зіновій Партико
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ 304

МЕДІАДОСЛІДЖЕННЯ

Тарас Лильо
ПОЛІТИЧНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ ДЕ(РЕ)ІДЕОЛОГІЗАЦІЇ
СУСПІЛЬСТВА І ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ ОБСТАВИНАХ 313

Андрій Мельник
КОНСЕРВАТИВНИЙ ПОГЛЯД:
ПУБЛІЦИСТИКА РОДЖЕРА СКРУТОНА
У ТИЖНЕВИКУ «THE SPECTATOR» 322

Ігор Павлюк
КВАЗІКОМУНІКАЦІЯ. ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС 336

Ігор Скленар
ПРОПОВІДЬ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ГУМАНІТАРІЇВ ЗАГАЛОМ ТА ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВЦІВ ЗОКРЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ 347

НАУКОВА РЕЦЕНЗІЯ

Іван Крупський
ПРАВДИВА ІНФОРМАЦІЯ – ФУНДАМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 354

НАУКОВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

Алла Ващук
ЯВИЩА КОНВЕРГЕНТНОСТІ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНОСТІ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «ДЕНЬ», РАДІО «СКОВОРОДА» ТА ЕСПРЕСО TV 359

ISSN 2078-7324. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018. Випуск 44. С. 366–370
Visnyk of the Lviv University. Series Journalism. 2018. Issue 44. P. 366–370

CONTENT

HISTORY AND METHODOLOGY OF JOURNALISM

Zoriana Velychko
STATE-BUILDING ASPECT OF OSYP NAZARUK
OPINION JOURNALISM 1918–1923: HISTORICAL LESSONS 3

Stepan Kost'
MILITARY PRESS OF THE ZURN
(WEST UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC) 12

Vasyl Pastushyna
PROPAGANDA IN THE MAGAZINES «SURMA»
AND «ROZBUDOVA NATSIYI» 22

Myroslava Rudyk
STATE-BUILDING FUNCTIONS
OF VOLODYMYR ZDOROVEHA'S JOURNALISM 28

Viktoriya Romanchuk
THE UKRAINIAN MILITARY THEMATICS
IN THE UNIVERSUM MAGAZINE (1993-2018) 38

Delfina Ertanowska
THE MANNER OF HISTORICAL NARRATION IN THE MASS MEDIA
BY THE EXAMPLE OF THE LEMKO'S ETHNIC MINORITY
(POLAND AND SLOVAKIA) 58

THEORY AND PRACTICE OF MODERN JOURNALISM

Lesya Burych
GENRE MODIFICATION OF INTERNET COLUMNS (BASED ON COLUMNS
IN ONLINE MEDIA OUTLET «UKRAINSKA PRAVDA») 66

Natalia Sokolova
THEMATIC NEWS IN THE FINAL INFORMATION PROGRAMS
«TSN.TIZHDEN» AND «PODROBNOSTI NEDELI» 75

Myroslava Chornodon
MODERN GENDER-MARKED PERIODICALS:
FEATURES OF THE GENDER CONCEPTSPHERE 82

Olesya Yaremchuk
FACT AGAINST FICTION IN LITERARY REPORTAGES 90

MASS COMMUNICATIONS ABROAD

Marian Zhytaryuk
«HISTORICAL CONTINUITY» IN REGARD OF UKRAINE
(FROM Y. STALIN TO V. PUTIN)
IN SCENARIOS OF THE RUSSIAN EMPIRE'S REANIMATION 96

Josyp Los
THE PERSPECTIVE OF MEANING AND EMPATHY
IN OPINION JOURNALISM 107

Olesia Melnyk
DEMONIZATION AS A JOURNALISTIC TOOL
(EXAMPLE OF ORIANA FALLACI'S TEXTS) 118

Iurii Melnyk
THE DEVELOPMENT OF PUBLICISTIC THOUGHT
IN THE SUB-SACHARAN AFRICAN COUNTRIES 126

Natalya Mykhayliv
TO THE DELINEATION OF THE NOTIONS OF HIGH-QUALITY
AND ELITE PRESS (ON THE EXAMPLE OF THE USA) 135

Rafał Klepka, Michał Piekarz
HOW THE MEDIA SCANDAL WORKS:
IGOR STACHOWIAK'S DEATH CASE 143

Ivan Tsyperdiuk
JAMMING THE PROGRAMS OF UKRAINIAN EDITORIAL OFFICE
OF FOREIGN RADIO STATIONS DURING THE COLD WAR 152

MEDIA CULTURE

Khrystyna Vyshyvana
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT
OF THE CHRISTIAN MASS MEDIA OF UKRAINE:
THE PROFESSION OF RELIGIOUS JOURNALIST 160

Zhanna Petrovska
FRAMING EFFECT: POST-SOVIET AND WESTERN EXPERIENCE 167

Oleh Romanchuk
ARTIFICIAL-INTELLIGENCE (AI) IN EPOCH OF THE NEW MEDIA 174

Mykola Sergeyev
THE PHILOSOPHICAL MEANING OF TARAS SHEVCHENKO'S POETRY
IN MASS MEDIA OF MODERN UKRAINIAN INFORMATIVE SPACE 183

Tetiana Khomenko
PROPAGANDA OF NATIONAL CONCEPTIONS
ON THE COLUMNS OF NEWSPAPER «THE DAY» 198

Lyudmyla Pavlyuk
TERMINOLOGY IN THE MEDIA ANALYSIS OF WAR:
NAMING CONFLICT, STRATEGIES AND SOLUTIONS 206

NEW MEDIA

Zoryana Pohranychna (Kozachok)
COMMUNICATION STRATEGIES OF THE NEW YORKER MAGAZINE
ON SOCIAL NETWORKS: CHARACTERISTIC FEATURES
(BASED ON ANALYSIS OF PROFILE PAGES ON SOCIAL NETWORKS
FACEBOOK, TWITTER AND INSTAGRAM) 217

Olena Krislata
THE CONTRAST POSITIONING OF THE EUROVISION-2017
IN THE INTERNET MEDIA AND SOCIAL NETWORKS
IN THE CONDITIONS OF HYBRID WAR 226

Yuliana Lavrysh
NEW MEDIA GENRES: SPECIFICATION AND CREATIVITY 234

Ulyana Leshko
THE CLASSIFICATION OF GENRES OF INTERNET JOURNALISM:
THEORETICAL ASPECTS 241

Kateryna Turkevych
THE CLASSIFICATION OF MEDICAL PERIODICAL
INTERNET PUBLICATIONS OF UKRAINE 249

~~МЕДІАКРИТИКА~~

Olena Zinenko
«"PUBLIC EVENT" EFFECT:
REPRESENTATION OF SOCIAL AND MEDIA INTERACTION» 255

MEDIA LINGUISTICS

Natalia Dragan-Ivanets
MACROERRORS ON PAGES
OF THE ALL-UKRAINIAN NEWSPAPER «EXPRESS» 265

Anatolyi Kapelyushnyi
LOGICAL COMPONENT OF CREATION OF SIMILAR PART
OF THE SENTENCE IN LIVE TV SPEECH 271

Halyna Lylo
VISUALIZATION OF THE CONCEPT OF PATRIOTISM
IN THE UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE (2014–2018) 283

Mariya Ripey
LEXEMES «TO BEAT» AND «TO LET» IN NEWSPAPERS 291

Mariya Yatsymirska
IMPRESSIVE MEDIA LANGUAGE: NAVIGATING TO THE RESULTS 298

MEDIA EDUCATION

Zinovii Partyko
PECULIARITIES FOR TRAINING OF LOGIC
FOR STUDENTS-JOURNALISTS 304

MEDIA RESEARCH

Taras Lylo
POLITICAL DETERMINISM OF DE(RE)IDEOLOGIZATON
OF SOCIETY AND MASS MEDIA IN POSTCOMMUNIST SITUATION 313

Andriy Melnyk
THE CONSERVATIVE VIEW:
ROGER SCRUTON'S OPINION JOURNALISM IN «THE SPECTATOR» 322

Ihor Pavlyuk
QUASICOMUNICATION. PSYCHOANALYTIC DISCOURSE 336

Ihor Sklenar
SERMON AS A SCIENTIFIC CATEGORY IN THE WORKS
OF UKRAINIAN HUMANITARIANS IN GENERAL
AND JOURNALISM SPECIALISTS IN PARTICULAR:
FEATURES OF INTERPRETATION 347

SCIENTIFIC REVIEW

Ivan Krupskyy
TRUTHFUL INFORMATION IS THE FOUNDATION
OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE 354

НАУКОВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

Алла Ващук
ЯВИЩА КОНВЕРГЕНТНОСТІ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНОСТІ
В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «ДЕНЬ»,
РАДІО «СКОВОРОДА» ТА ЕСПРЕСО TV 359

Збірник наукових праць

Вісник Львівського університету

СЕРІЯ ЖУРНАЛІСТИКА

ВИПУСК 43

Виходить з 1958 р.

Упорядник і науковий редактор *Мар'ян Житарюк*
Технічне опрацювання і верстка *Ігор Полянський*
Комп'ютерний набір і коректура *Мар'ян Житарюк, Ігор Скленар*

Підп. до друку 28.11.2018. Формат 70×100/16. Гарнітура «Таймс». Друк на різогр.
Умовн. друк. арк. 25. Обл.-вид. арк. 25. Наклад 110 прим. Зам. № ____.

Львівський національний університет імені Івана Франка.
79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.